

ND=14.496
K9E:14.365

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ
(ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ)**

ΜΑΡΙΑ ΤΖΩΡΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

**ΣΑΚΕΛΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Εισηγητής
ΛΑΜΠΡΙΝΙΔΗΣ ΜΑΤΘΑΙΟΣ
ΡΙΤΣΑΡΝΤΣΟΝ ΚΛΑΪΒ**

ΑΘΗΝΑ 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλεγόμενα	1
Εισαγωγή	6

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η μετανάστευση φαινόμενο διαχρονικό και παγκόσμιο

A. Εννοιολογικές διασαφηνίσεις	14
B. Ποσοτικοί προσδιορισμοί	23
Γ. Θεωρητικές προσεγγίσεις	26

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η εμπλοκή της Ελλάδας στη διεθνή μετανάστευση

Κεφάλαιο Α. Η Ελλάδα ως χώρα αποστολής μεταναστών	38
---	----

Κεφάλαιο Β. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών	46
--	----

1. Ποσοτικός προσδιορισμός	47
2. Διάκριση αλλοδαπών	49
2.1. Νόμιμοι μετανάστες	49
2.1.1. Βασικά χαρακτηριστικά	49
2.1.1.α. Μέγεθος και χώρα προέλευσης	49
2.1.1.β. Φύλο και ηλικία	50
2.1.1.γ. Απασχόληση	55
2.1.1.δ. Απασχόληση στην εμπορική ναυτιλία	56
2.1.1.ε. Κατανομή στις περιοχές της χώρας	57
2.1.2. Κατηγορίες νομίμων αλλοδαπών	61
2.1.2.α. Φοιτητές	61
2.1.2.β. Πρόσφυγες	62
2.1.2.γ. Πόντιοι-Βορειοηπειρώτες	69
2.2. Μη νόμιμοι μετανάστες	73
2.2.1. Αίτια προσέλκυσης	73
2.2.2. Ποσοτικός προσδιορισμός	80
2.2.3. Χώρα προέλευσης	82
2.2.4. Κατανομή στις περιοχές της χώρας	85
2.2.5. Απασχόληση	87

Κεφάλαιο Γ. Μεταναστευτική πολιτική	89
1. Η Ε.Ε. και οι ρυθμίσεις	92
2. Οι νέες χώρες της μετανάστευσης	95
3. Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα	99
3.1. Καθεστώς παραμονής	99
3.2. Ιθαγένεια	103
3.3. Οργανισμοί	104
3.3.1. Υπηρεσίες για μετανάστες και οργανώσεις γηγενών	105
3.3.2. Οργανώσεις αλλοδαπών	109

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Έρευνα στους μετανάστες της δεκαετίας του 1990 από τις πρώην ανατολικές χώρες στην περιοχή της πρωτεύουσας

A. Εμπειρική έρευνα	112
1. Υποθέσεις εργασίας	112
2. Στόχος της έρευνας	114
3. Μεθοδολογία	115
4. Άξονες διερεύνησης	119
5. Ερωτηματολόγιο	121
6. Δειγματοληψία	124
7. Έρευνα πεδίου	126
7.1. Μεθοδολογικά ζητήματα	126
7.2. Η ταυτότητα της έρευνας	129
B. Ανάλυση δεδομένων	137
I. Γενικά χαρακτηριστικά	137
I.1. Φύλο	137
I.2. Ηλικία	144
I.3. Θρησκεία	149
I.4. Οικογενειακή κατάσταση	152
I.5. Εκπαίδευση	155
I.5.1. Ξένες γλώσσες	161
II. Οικογένεια	164
II.1. Οικογένεια στη χώρα προέλευσης	165
II.1.1. Έλξη μέλους της οικογένειας	168
II.2. Οικογένεια στη χώρα υποδοχής	170
II.2.1. Παιδιά μέλη οικογένειας στη χώρα υποδοχής	176
III. Μεταναστευτική εμπειρία	182
III.1. Εσωτερική μετακίνηση	182
III.2. Μετακίνηση σε άλλη χώρα	184

IV. Λόγοι μετανάστευσης	186
IV.1. Απώθηση από τη χώρα προέλευσης	186
IV.2. Έλξη στη χώρα υποδοχής	192
IV.3. Ενημέρωση πριν τη μετακίνηση	196
IV.3.1. Αξιολόγηση των συνθηκών της χώρας υποδοχής	198
V. Είσοδος στην Ελλάδα	203
V.1. Αριθμός εισόδων	203
V.2. Χρόνος εισόδου	204
V.3. Διαδικασία εισόδου	206
V.4. Γεωγραφικό διαμέρισμα διαμονής κατά την είσοδο	208
V.5. Λόγος αποχώρησης	209
VI. Κατοικία στην Ελλάδα	211
VI.1. Πρώτη κατοικία στην Ελλάδα	211
VI.2. Κατοικία τη στιγμή της έρευνας	213
VI.2.1. Συγκατοίκηση	216
VI.2.2. Τύπος κατοικίας	218
VI.2.3. Ενοίκιο	220
VI.2.4. Ικανοποίηση από την κατοικία	221
VI.2.5. Δυσκολία στην πρόσβαση στην κατοικία	222
VI.3. Περιοχή κατοικίας	224
VII. Απασχόληση	228
VII.1. Απασχόληση στη χώρα προέλευσης	228
VII.2. Απασχόληση στην Ελλάδα	232
VII.2.1. Διαδικασία πρόσβασης στην πρώτη απασχόληση	251
VII.3. Απασχόληση μελών του νοικοκυριού	254
VIII. Εισόδημα	256
VIII.1. Δαπάνες	256
VIII.2. Αποταμίευση	262
IX. Προβλήματα στη χώρα υποδοχής	267
IX.1. Ανεργία	267
IX.2. Ασθένεια	269
IX.3. Ατύχημα	273
IX.4. Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον των αλλοδαπών	274
IX.5. Το μεγαλύτερο πρόβλημα	287
IX.6. Η μεγαλύτερη έλλειψη	289
X. Ζητήματα ενσωμάτωσης	292
X.1. Διάθεση του ελεύθερου χρόνου	295
X.2. Σχέσεις με άλλους	301
X.3. Οργάνωση σε σύλλογο	307
X.4. Επίπεδο κατανόησης της ελληνικής γλώσσας	309
X.5. Ενημέρωση	314
X.6. Υπηρεσίες για μετανάστες	318
X.7. Θέση στην κοινωνία υποδοχής	321
X.7.1. Η ελληνική κοινωνία από τη σκοπιά των αλλοδαπών	321
X.7.2. Αντίληψη για τη θέση των ίδιων στην ελληνική κοινωνία	333
X.7.3. Αντίληψη για τη θέση των άλλων εθνικοτήτων	337

XI. Αξιολόγηση της μετανάστευσης	340
XII. Προθέσεις για τη διάρκεια της μετανάστευσης	344
XII.1. Παραμονή στην Ελλάδα	347
XII.2. Μετάβαση σε τρίτη χώρα	349
XII.3. Παλιννόστηση	350
Γ. Επεξεργασία δεδομένων	353
I. Προβλήματα στη χώρα υποδοχής	353
I.1. Ανεργία	354
I.2. Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον των αλλοδαπών	356
II. Αλλοδαποί και ελληνική κοινωνία	359
II.1. Συχνότητα συναντήσεων αλλοδαπών-Ελλήνων	359
II.2. Συχνότητα προσκλήσεων από τους Έλληνες	361
II.3. Κρίση των αλλοδαπών για τους Έλληνες ως «ρατσιστές»	365
III. Οργάνωση της μετανάστευσης	369
III.1. Εκτίμηση της πραγματικότητας	369
III.2. Αξιολόγηση της μετανάστευσης	371
III.3. Μελλοντικά σχέδια των αλλοδαπών	374
Δ. Ανακεφαλαίωση	378
Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	402

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- *Παράρτημα I. Πίνακες*
- *Παράρτημα II. Χάρτες*
- *Παράρτημα III. Ερωτηματολόγιο*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Προλεγόμενα

Η κινητικότητα πληθυσμών στο χώρο είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που επιδρά στις κοινωνίες προέλευσης και προορισμού και διαμορφώνει τις δομές τους. Παράλληλα επιδρά στο ίδιο το άτομο που μεταναστεύει, εφόσον σε αρκετές περιπτώσεις η ένταξή του στην κοινωνία υποδοχής είναι δυσχερής ή και εντελώς αδύνατη. Το άτομο που μεταναστεύει αντιμετωπίζει στην κοινωνία υποδοχής, όχι μόνο οικονομικά προβλήματα, αλλά και προβλήματα κατανόησης της διαφορετικής κουλτούρας, ενώ πολύ συχνά και την απόρριψη του κοινωνικού συνόλου, έτσι ώστε, να δύναται να θεωρηθεί ως κοινωνική κατηγορία που προσδιορίζεται με σαφείς οικονομικές και κοινωνικές διαφοροποιήσεις. Οι κοινωνίες υποδοχής μπορεί να αποδέχονται τη διαφορά ή αντίθετα να αναδυτώνται διατηρώντας ομάδες στο περιθώριο, ενώ ταυτόχρονα, οι ίδιες γίνονται περισσότερο κλειστές και λιγότερο ανεκτικές. Αλλά και στην πιθανότητα που το άτομο εισέλθει στο τελευταίο στάδιο του μεταναστευτικού κύκλου, την “παλιννόστηση” και επιστρέψει στη χώρα προέλευσης, θα αντιμετωπίσει προβλήματα οικονομικής ή κοινωνικής επανένταξης στην κοινωνία του, με πιθανό αποτέλεσμα να παραμένει ανοικτή η πιθανότητα επαναμεταναστευσής του.

Το φαινόμενο της κινητικότητας πληθυσμών είναι μία διαδικασία που συνδέεται με τις γενικότερες κοσμικές συνθήκες, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κοινωνιών προέλευσης αλλά και προορισμού, με τις υφιστάμενες διαφορές στα επίπεδα διαβίωσης ανάμεσα στις δύο, αλλά και τις πολιτικές καταστάσεις, τη βία, την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συνθήκες που θα συνεχίσουν να αποτελούν γενεσιουργές αιτίες των μεταναστευτικών κινήσεων. Επιπρόσθετα συνδέεται με τα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης, τις ανισότητες ανάμεσα στις κοινωνίες και τις σχέσεις ανάμεσά τους, αλλά και στην ίδια κοινωνία, τη δομή του κράτους και ακόμη την ιστορία, τη γεωγραφία, τον πολιτισμό και γενικά με τη συνολική κίνηση της κοινωνίας.

Τα μεταναστευτικά ρεύματα της εποχής μας χαρακτηρίζονται από διευρυμένη προέλευση και πολλές κατευθύνσεις. Είναι οι κάτοικοι των πρώην ανατολικών κρατών που μετακινούνται προς την υπόλοιπη Ευρώπη ή τις ΗΠΑ, ακόμη οι Εβραίοι και οι Πόντιοι της πρώην Σοβιετικής Ένωσης που μετακινούνται προς τη χώρα καταγωγής τους, επιπλέον οι Βορειοαφρικανοί που καταφθάνουν στην Ευρώπη, οι Ασιάτες του Νότου που κατευθύνονται προς την Ιαπωνία, τις ΗΠΑ,

και την Ευρώπη, οι Λατινοαμερικάνοι που επιχειρούν να εισέλθουν στις ΗΠΑ και ακόμη οι Αρμένιοι, οι Παλαιστίνιοι, οι Κούρδοι προς την Ευρώπη και την Ασία.

Στις παραδοσιακές χώρες υποδοχής μεταναστών όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς και οι ΗΠΑ, ο όγκος της μετανάστευσης έχει μεγαλώσει και η σύνθεσή του έχει αλλάξει. Από την Ευρώπη, που ιστορικά ήταν η κύρια πηγή άντλησης μεταναστών, προς την Ασία, την Αφρική και τη Λατινική Αμερική. Την ίδια αυτή περίοδο, η Ιαπωνία, όλο και περισσότερο προσελκύει μετανάστες από φτωχότερες χώρες της Ασίας και ακόμη της Νότιας Αμερικής.

Αλλά και στην Ευρώπη παρατηρείται αλλαγή στη σύνθεση των μεταναστών. Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, όλες οι χώρες της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης προσέλκυσαν σημαντικό αριθμό εργαζομένων από το εξωτερικό. Αν και οι μετανάστες ήσαν αρχικά κυρίως από τη Νότια Ευρώπη, με το τέλος της δεκαετίας του '60, η πλειοψηφία προέρχεται από αναπτυσσόμενες χώρες της Αφρικής, της Ασίας, και της Μέσης Ανατολής. Ταυτόχρονα παρατηρούνται μεταβολές στις χώρες της Νότιας Ευρώπης, που για αιώνες υπήρξαν χώρες αποστολής μεταναστών με τη μετατροπή τους σε κοινωνίες υποδοχής ατόμων από τρίτες χώρες.

Σήμερα οι παλαιές χώρες υποδοχής μεταναστών (ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία), αλλά και η Ενωμένη Ευρώπη για τους, εκτός κοινότητας, υπηκόους, έχουν κλείσει τα σύνορά τους, σε μία προσπάθεια όλων των κρατών να ελέγξουν την παράνομη μετανάστευση. Τα οποιαδήποτε όμως μέτρα, κρίνονται ανεπαρκή για να πετύχουν το στόχο τους, εφόσον υφίστανται οι παράγοντες που ευθύνονται και υποκινούν τις μετακινήσεις.

Τη δεκαετία του '80 η Νότια Ευρώπη -Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία και Ελλάδα - που μόνο πριν μία δεκαετία, αποτέλεσε βασική δεξαμενή μεταναστών, κύρια προς τις βόρειες ευρωπαϊκές χώρες, δέχεται πλέον εργαζόμενους από την Αφρική, την Ασία, τη Μέση Ανατολή και τις πρώην ανατολικές χώρες.

Στο τέλος του 20ου αι. η Ευρώπη, σ' ένα διαφορετικό σκηνικό από εκείνο των τελευταίων χρόνων, ζει ανακατατάξεις ένεκα της κατάρρευσης των πρώην ανατολικών καθεστώτων, της ανάδυσης νέων κρατών, της ενοποίησης της Γερμανίας, τη όξυνσης των εθνικιστικών κινημάτων και τις εχθροπραξίες που προκλήθηκαν. Σ' ένα τέτοιο κλίμα, οι μετακινήσεις πληθυσμών ήταν μια αναπόφευκτη συνέπεια και φαίνεται να προοιωνίζονται εντονότερες στο μέλλον. Η μεταβατική περίοδος στις πρώην ανατολικές χώρες, σε συνδυασμό με τις ανάγκες

στην αγορά εργασίας των λοιπών χωρών, που στο μέλλον ενδεχόμενα θα οξυνθούν, δείχνουν να ενισχύουν τις μελλοντικές μετακινήσεις.

Η χώρα μας, από τις αρχές της δεκαετίας του '70, όπως προαναφέρθηκε, γίνεται δέκτης ρεύματος μεταναστών, χωρίς να σημαίνει πως οι δύο αυτές διαδικασίες, ήτοι της εκροής και εισροής πληθυσμών, είναι αναγκαστικά κάθετα διαχωρισμένες μεταξύ τους. Ταυτόχρονα με το ρεύμα της ελληνικής μετανάστευσης, κύρια προς τις χώρες της Δ. Ευρώπης, παρατηρείται και το ρεύμα της εισροής μεταναστών από τρίτες χώρες. Αυτό το ρεύμα συνεχίζει την επόμενη δεκαετία, παρουσιάζει ιδιαίτερη όξυνση τη δεκαετία '90, ενώ οι προοπτικές δείχνουν πως θα συνεχίσει και για τα επόμενα χρόνια. Παράλληλα με το ρεύμα μεταναστών από τις τρίτες χώρες, παλιννοστούν αρκετοί από τους Έλληνες που είχαν μεταναστεύσει κύρια τη δεκαετία του '60, αλλά και εισέρχονται στη χώρα άτομα ελληνικής καταγωγής, που κατοικούσαν στις πρώην ανατολικές χώρες, κυρίως Πόντιοι αλλά και Βορειοηπειρώτες.

Πέρα από τους λόγους που συνηγόρησαν στη μετατροπή της χώρας μας σε χώρα υποδοχής μεταναστών και που θα αναφερθούν στην πορεία της μελέτης μας, είναι φανερό ότι οι πολλαπλές επιπτώσεις αυτών των κινήσεων καθιστούν τη μελέτη του φαινομένου, σήμερα πλέον επιτακτική. Ζητήματα που σχετίζονται με την οικονομία, το δίκαιο, την πολιτική, τη δημογραφία, την πολιτιστική ταυτότητα, το ρατσισμό, το συνδικαλισμό, τα ατομικά δικαιώματα, τη βία από θύτες και θύματα, αλλά και γενικότερα τη δομή της κοινωνίας παραμένουν ανοικτά. Το πρόβλημα των ανισοτήτων στην κοινωνία, μοιάζει να μετατοπίζεται περισσότερο από ποτέ, ανάμεσα σε άτομα με διαφορετική φυλή, πολιτισμό, θρησκεία. Όλοι είναι ανώτεροι κάποιων άλλων και αυτοί με τη σειρά τους κάποιων τρίτων, έτσι η κοινωνική ιεραρχία μοιάζει να μετατοπίζεται, η κοινωνική διαστρωμάτωση να εμπλουτίζεται, και οι αντιπαλότητες να διαφοροποιούνται. Παράλληλα η αγορά εργασίας επηρεάζεται σήμερα περισσότερο από ποτέ, από την παρουσία των αλλοδαπών εργαζομένων, που όντας στην πλειοψηφία τους παράνομοι, είναι χαμηλότερα αμειβόμενοι και χωρίς τις παροχές που θα δικαιούνταν σε αντίθετη περίπτωση, ενώ η ίδια η παρουσία τους φαίνεται να διαμορφώνει δυσμενέστερους όρους για τους γηγενείς εργαζόμενους. Η αγορά εργασίας ενισχύεται με περαιτέρω διακρίσεις και μάλιστα προς τα κάτω, αλλά και η ίδια η κοινωνία διακρίνεται σε περισσότερα κοινωνικά υποσύνολα.

Η μελέτη αυτή, είναι η φυσική συνέχεια παλαιότερης ενασχόλησης με το θέμα της μετανάστευσης, ειδικότερα με την παλιννόστηση των Ελλήνων μεταναστών. Η ενασχόληση αυτή τροφοδότησε την αναγνώριση του μεταναστευτικού φαινομένου σε θέμα μείζονος σημασίας για την κατανόηση της σημερινής κοινωνικής δομής, αλλά και για τη διερεύνηση των μελλοντικών κοινωνικών σχέσεων.

Η αναγνώριση της αναγκαιότητας για την ανάληψη της συγκεκριμένης έρευνας, ήταν η αρχή μιας επίπονης διαδικασίας, το μέγεθος της οποίας ευτυχώς δεν είχε από την αρχή κατανοηθεί. Έτσι στην πορεία χρειάστηκε η παρέμβαση-συνεισφορά πολλών ανθρώπων για να φτάσει στη σημερινή της μορφή και επακόλουθα, το λιγότερο που θα μπορούσε να γίνει είναι η μνεία σ' αυτούς ως ελάχιστο φόρο ευγνωμοσύνης.

Πρέπει να τονισθεί ότι η σειρά αναφοράς δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη και σειρά αξιολόγησης, εφόσον, η επί μέρους αρωγή έχει τη βαρύτητα που η επί μέρους ανάγκη της προσδίδει, και για τούτο οι αναφορές έχουν μάλλον μία ιστορική αλληλουχία.

Είναι προφανές ότι οποιαδήποτε ιδέα στην υλοποίησή της, χρειάζεται αρχικά τη στήριξη για αυτήν την υλοποίηση. Σ' αυτό το σημείο η προσφορά του καθηγητή Γ. Σακέλλη ήταν και είναι ανυπολόγιστη. Πέρα όμως απ' αυτό, σ' όλη την πορεία τη μελέτης, τόσο ο ίδιος, όσο και οι επιβλέποντες καθηγητές Μ. Λαμπρινίδης και Κ. Ρίτσαρντσον στήριξαν την προσπάθεια με πολλούς τρόπους. Με την ανοχή που επέδειξαν στις παλινδρομήσεις που προκάλεσαν οι δυσκολίες της έρευνας και οι έξωθεν υποχρεώσεις της υποφαινόμενης, όπως και με την ενθάρρυνση για την υπέρβασή τους, επιπλέον, με τις καίριες παρατηρήσεις τους στην εξέλιξή της μελέτης για τη βελτίωσή της, συνέβαλαν σημαντικά στο σημερινό αποτέλεσμα, έτσι ώστε, η υποβολή της ευχαριστίας σ' αυτούς να είναι το έλασσον σε ό,τι αντιπροσωπεύει.

Πέραν των συγκεκριμένων καθηγητών που αγκάλιασαν και υποστήριξαν τη μελέτη θα ήταν παράλειψη να μην απευθυνθούν ευχαριστίες σε όλους τους καθηγητές του τμήματος που συμπεριέλαβαν και ενέκριναν τη μελέτη ως διαδικασία για την απόκτηση διδακτορικού, αλλά και για τις γόνιμες παρατηρήσεις τους στις παρουσιάσεις τμημάτων της όλης εργασίας.

Η αρωγή φίλων και γνωστών, που με ποικίλους τρόπους βοήθησαν για την υπέρβαση συγκεκριμένων δυσκολιών ήταν σε αρκετές περιπτώσεις καθοριστική. Δεν θα μπορούσε να παραληφθεί η προσφορά του Β. Κοτζαμάνη που σε κάθε

περίπτωση αποτελούσε διάυλο επικοινωνίας μου με τη βιβλιογραφία και τα στατιστικά δεδομένα των χωρών προέλευσης των αλλοδαπών. Ακόμη, την ενθάρρυνση και τη σημαντική βοήθεια της Α. Καπέλλα στην αισθητική παρουσίαση της μελέτης.

Δεν θα μπορούσε να παραληφθεί η αναφορά στη Μ. Ζαρπάνη για την άρτια εισαγωγή των στοιχείων και τη βοήθεια στην επεξεργασία με SPSS.

Ακόμη, από τη θέση αυτή θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους και γνωστούς που βοήθησαν στην προσέγγιση των αλλοδαπών. Αλλά κυρίως δεν θα μπορούσα να μην αναφέρω και να μην επισημάνω τον κεντρικό ρόλο που έπαιξε η βοήθεια κάποιων αλλοδαπών, που έγιναν φίλοι και γνωστοί στην πορεία εξέλιξης των συνεντεύξεων. Άτομα που πίστεψαν σ' αυτήν τη μελέτη, η βοήθεια των οποίων σε αρκετές περιπτώσεις ήταν καθοριστική για την προσέγγιση των αλλοδαπών που συμμετείχαν στην έρευνα. Χωρίς αυτούς, το εγχείρημα θα βρισκόταν ακόμη στο στάδιο της σύλληψης και επιθυμίας.

Τελειώνοντας, θα έπρεπε να σημειωθεί ότι τα ανωτέρω δεν αποτελούν μέρος μιας τυπικής διαδικασίας και ότι φαντάζουν πολύ λίγα σε ό,τι πραγματικά αντιπροσωπεύουν.

Μαρία Τζωρτζοπούλου

Εισαγωγή

Η μετανάστευση, ως φαινόμενο με διαχρονική και διατοπική εμβέλεια, έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον επιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων, σε μία προσπάθεια να διερευνηθούν οι κινητήριες δυνάμεις που το προκαλούν. Αρχικά η μελέτη του φαινομένου απασχόλησε τους οικονομολόγους και τους γεωγράφους, ενώ μεταγενέστερα, τα ζητήματα που σχετίζονται με τη μετακίνηση των πληθυσμών, προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των δημογράφων και των κοινωνιολόγων (Πουλοπούλου, 1986, 111). Η διαφορετικότητα της προσέγγισης, συνεπάγεται και διαφορετικά μοντέλα για την εξήγησή του, παρά το γεγονός, ότι το ένα δεν αντιμάχεται το άλλο και αρκετά έχουν συσσωματώσει στοιχεία που συναντώνται σε διαφορετικά μοντέλα. Η επιστημονική σκέψη στην πορεία των χρόνων εξελίχθηκε, αλλά, κυρίως, σε κάθε προσέγγιση ξεχωριστά, παρά το γεγονός ότι έχουν γίνει και κάποιες προσπάθειες σύνθεσης των επί μέρους οπτικών, για μία πλήρη και ολοκληρωμένη μεταναστευτική θεωρία (Massey et al., 1994, 741).

Στη χώρα μας, η συζήτηση γύρω από τις αιτίες και τις επιπτώσεις της μεταναστευτικής διαδικασίας, απασχόλησε την επιστημονική σκέψη κυρίως τη δεκαετία του '60, ως επακόλουθο της έξαρσης της ελληνικής μετανάστευσης την ίδια δεκαετία. Την επόμενη δεκαετία, ο προβληματισμός επικεντρώνεται στην παλιννόστηση αλλά και στη μετανάστευση, ενώ από τα τέλη της δεκαετίας του '80 και κυρίως του '90, πληθαίνουν οι μελέτες που επικεντρώνονται στην εισροή μεταναστών, τα χαρακτηριστικά τους και τις επιπτώσεις τους στην ελληνική κοινωνία.

Οι πρώτες μελέτες και έρευνες εστιάζονταν κύρια στον υπολογισμό του μεγέθους των αλλοδαπών και τη σχέση τους με την αγορά εργασίας και αρκετά πρόσφατα σε μια πιο ποιοτική προσέγγιση, τόσο των χαρακτηριστικών των μεταναστών, όσο και των επιπτώσεων της παρουσίας τους στην ελληνική κοινωνία. Η συζήτηση όμως ξεκίνησε, και μετά τον πρώτο αιφνιδιασμό, με αναμενόμενη τη συνέχιση της παρουσίας των αλλοδαπών στη χώρα, θα συνεχισθεί.

Ένα στοιχείο, που αναμένεται να εμπλουτίσει την επιστημονική σκέψη, είναι η εμπλοκή στη μεταναστευτική διαδικασία χωρών με προηγούμενο διαφορετικό σύστημα κοινωνικής οργάνωσης, εφόσον σήμερα πλέον, οι πρώην ανατολικές χώρες αποτελούν βασική δεξαμενή μεταναστών. Με αυτόν τον τρόπο

εμπλουτίζονται τα δεδομένα, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των χωρών προέλευσης, και εκείνα των μεταναστών, γεγονός που επηρεάζει τη διερεύνηση και ερμηνεία των αιτίων που προκαλούν τις μεταναστευτικές κινήσεις, τη μελέτη των χαρακτηριστικών των μεταναστών, αλλά και των επιπτώσεων στη χώρα υποδοχής.

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '70 η χώρα μας χαρακτηριζόταν από θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο, με τη μετανάστευση να υπερέχει της παλιννόστησης. Στην πορεία και δη από του έτους 1974, η παλιννόστηση των Ελλήνων μεταναστών αυξάνεται και υπερσχύει του αντίστοιχου μεταναστευτικού ρεύματος. Παράλληλα με αυτό το ρεύμα παλιννόστησης των Ελλήνων, που είχαν μεταναστεύσει την προηγούμενη περίοδο, αλλά και το κύμα εισόδου ατόμων ελληνικής καταγωγής, κύρια Ποντίων αλλά και Βορειοηπειρωτών, η χώρα μεταβάλλεται σε χώρα υποδοχής μεταναστών, όχι μόνο τρίτων χωρών, αλλά και ατόμων από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, μετά την κατάρρευση των ανατολικών καθεστώτων και τα γεγονότα που επακολούθησαν.

Το κύμα εισροής μεταναστών αυξάνεται στα τέλη της δεκαετίας του 1980, εισροή όχι μόνο νόμιμων, αλλά κυρίως μη νόμιμων αλλοδαπών, που ειδικότερα την επόμενη δεκαετία εισέρχονται με οποιονδήποτε τρόπο στη χώρα μας, με στόχο την εγκατάστασή τους και την εξεύρεση εργασίας ή τη χρησιμοποίηση της χώρας σαν βατήρα για τη μετάβασή τους σε τρίτες. Στη νέα αυτή περίοδο οι μετανάστες απασχολούνται, όχι μόνο στη ναυτιλία, όπως κυρίως απασχολούνταν το προηγούμενο διάστημα αλλά και στις αγροτικές εργασίες, τη βιοτεχνία και τις υπηρεσίες.

Σε οποιαδήποτε προσέγγιση του μεταναστευτικού φαινομένου, αναγκαία προϋπόθεση αποτελεί η κατανόηση του προβλήματος που συνδέεται με τον ορισμό της έννοιας “μετανάστης” και στη χώρα μας όπως και αλλαχού. Είναι δεδομένο ότι τόσο αλλού όσο και στην Ελλάδα είναι υπαρκτό το πρόβλημα της μέτρησης του μη νόμιμου αλλοδαπού πληθυσμού, με αποτέλεσμα την αδυναμία προσδιορισμού των συνολικών μεγεθών. Είναι δηλαδή δύσκολο να διασαφηνισθούν στοιχεία που σχετίζονται με το συνολικό μέγεθος, τη χώρα προέλευσης, την ακριβή χρονολογία εισόδου και τη γεωγραφική διασπορά των μεταναστών στη χώρα μας. Πολύ περισσότερο δεν είναι δυνατόν να υπάρχουν αξιόπιστα στοιχεία σχετικά με την ηλικία, το φύλο, την οικογενειακή κατάσταση, το επίπεδο εκπαίδευσης, τον κλάδο απασχόλησης ή άλλα χαρακτηριστικά τα οποία θα ήταν χρήσιμα για συγκρίσεις,

αξιολογήσεις και συμπεράσματα για την άσκηση αποτελεσματικής μεταναστευτικής πολιτικής. Οι παραπάνω παρατηρήσεις αφορούν όχι μόνο στο μη νόμιμο πληθυσμό, αλλά στο συνολικό, είτε βρίσκεται νόμιμα είτε παράνομα στη χώρα. Κάπως πληρέστερα είναι τα δεδομένα για τους νόμιμους μετανάστες, αλλά και εκεί υπάρχουν εκκρεμότητες, σφάλματα και ελλείψεις, εφόσον οι υφιστάμενες πηγές συχνά παρουσιάζουν στοιχεία αλληλοσυγκρουόμενα ή αλληλοαναιρούμενα, με αποτέλεσμα την περαιτέρω σύγχυση και ασάφεια.

Οι ρυθμίσεις, με τα Προεδρικά Διατάγματα 358 & 359/97, περιορίζουν τον αριθμό των "μη νόμιμα" ευρισκόμενων μεταναστών, αλλά δεν τον εξαλείφουν. Ομοίως εκτιμούμε ότι θα γίνει και με τις ρυθμίσεις του νόμου 2910/2001. Από τις αιτήσεις που οφείλουν να καταθέσουν οι αλλοδαποί, προκειμένου να αποκτήσουν την "προσωρινή άδεια παραμονής", προκύπτει αρκετή γνώση σχετικά με κάποια ποιοτικά χαρακτηριστικά τους. Παρ' όλα τούτα, είναι άγνωστα τα δεδομένα για το τμήμα της μετανάστευσης που εισέρχεται στη χώρα μετά τις ημερομηνίες έκδοσης των διαταγμάτων ή νόμων, ή δεν πληροί τις προϋποθέσεις για την υπαγωγή του στις διαδικασίες νομιμοποίησης.

Πέραν των προβλημάτων που επάγονται από την όχι σαφή εικόνα του αριθμού και των άλλων χαρακτηριστικών των μεταναστών, η παρουσία τους πλέον είναι εμφανής, παρουσία που, όπως υποστηρίζεται, επιβάλλεται από το γεγονός της στασιμότητας της οικονομίας, που οδηγεί ταυτόχρονα στην αύξηση της ανεργίας, αλλά και στη ζήτηση για φθηνή, άρα παράνομη, εργασία (Ρυλμόν,1993,26). Ακόμη, η παρουσία των αλλοδαπών στην Ελλάδα, όπως και στις άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης, προκαλείται και από τις γενικότερες κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις των τελευταίων χρόνων στις χώρες αυτές (King,1997,12).

Οι αλλοδαποί απασχολούνται στις αγροτικές εργασίες και τις οικιακές υπηρεσίες, όπου "εν μέρει" δημιουργείται κάποιος ανταγωνισμός με το εγχώριο εργατικό δυναμικό, αλλά και στην οικοδομή, τις υπηρεσίες και τις βιοτεχνίες, όπου με την απασχόλησή τους επηρεάζεται η ανεργία του γηγενούς πληθυσμού (Ρυλμόν,1993,27). Την ίδια περίοδο η αγορά εργασίας επηρεάζεται από την εισροή ατόμων ελληνικής καταγωγής (Ποντίων και Βορειοηπειρωτών) καθώς και την παλιννόστηση των Ελλήνων που προαναφέραμε, τόσο στο σύνολο της χώρας, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.

Ενώ αναφερόμαστε σε εισροές πληθυσμών, που χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία, ταυτόχρονα παρατηρούνται και φαινόμενα εκροής ελληνικού

πληθυσμού, ιδιαίτερα από κάποιες περιφέρειες με μία, συνεχόμενη της προηγούμενης περιόδου, έξοδο με φαινόμενα εσωτερικής κινητικότητας, αλλά και επαναμετανάστευσης ή και μετακίνησης νέων μεταναστών προς τις χώρες που απετέλεσαν παραδοσιακές χώρες υποδοχής Ελλήνων μεταναστών.

Γίνεται πλέον συνείδηση, σήμερα περισσότερο από ποτέ, ότι η μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης καθίσταται επιτακτική ανάγκη, αλλά και απαιτεί διεπιστημονική προσέγγιση, εφόσον η πλήρης κατανόηση, τόσο των δυνάμεων που την κινητοποιούν, όσο και των πολλαπλών επιπτώσεων στο χώρο, απαιτεί πιο σύνθετα εργαλεία και πιο ευρεία οπτική, κατακλείδα στην οποία οδηγήθηκε η επιστημονική σκέψη.

Είναι κοινά αποδεκτό ότι οι μετανάστες συνιστούν ομάδα που βρίσκεται χαμηλά στην κοινωνική ιεραρχία της χώρας υποδοχής, συσσωρεύοντας τα επακόλουθα μιας τέτοιας κατάταξης και ιεράρχησης. Η επικαιρότητα όπως καταγράφεται, πέρα από την όποια παρατήρηση θα μπορούσε να γίνει σ' αυτό και θα μας απασχολήσει στην πορεία, καλύπτεται αρκετά και σε όλες του τις διαστάσεις από το θέμα της παρουσίας των αλλοδαπών στη χώρα, γεγονός που θα μπορούσε να εκληφθεί και ως δείκτης του ενδιαφέροντος της κοινωνίας και της μεγάλης σημασίας του, ως εκ τούτου η αναγκαιότητα για τη διερεύνηση του θέματος, προτάσσεται. Οι επιπτώσεις στην ελληνική κοινωνία, αλλά και στα ίδια τα άτομα που μεταναστεύουν, επιβάλλουν την ενασχόληση με το θέμα.

Η μελέτη ξεκίνησε σε μία εποχή (1996), που η εκφρασμένη βούληση της πολιτείας περιοριζόταν στην διαπίστωση και ευχή "κάτι πρέπει να γίνει" μέχρι τη δημοσίευση των Προεδρικών Διαταγμάτων του 1997. Όμως, όπως έδειξε και η εμπειρία από παρόμοιες εφαρμογές σε άλλες χώρες οι οποιοσδήποτε εφαρμογές δεν αφορούν όλους τους αλλοδαπούς και δεν υπάγονται όλοι σ' αυτές. Οι εκτιμήσεις και στην Ελλάδα για έναν αριθμό ατόμων που δεν απογράφηκε, διέυρνε αυτήν την εμπειρία. Με τη δημοσίευση του νέου νόμου το Μάιο του 2001, φαίνεται ότι σε κάποιο βαθμό θα καταγραφεί σημαντικό τμήμα των μεταναστών που ήλθε στη χώρα μετά το 1997, αν και δεν μπορούμε ακόμη να εκτιμήσουμε πως θα λειτουργήσει ο μηχανισμός για κείνους που δεν θα υπαχθούν στις διατάξεις και για όσους θα επιχειρήσουν να έλθουν στο μέλλον.

Οι γενεσιουργές αιτίες και οι προσδιοριστικοί παράγοντες της μετακίνησης πληθυσμών, λειτουργούν αρκετά συχνά σαν μηχανισμοί ανεξάρτητοι από την

εκφρασμένη πρόθεση της πολιτείας και φαίνεται ότι αξιολογικά υπερισχύουν στο αποτέλεσμα. Χωρίς να παραγνωρίζουμε το γεγονός ότι η συγκεκριμένη νομοθεσία θα μεταβάλλει τα δεδομένα, θεωρούμε ότι, τα δεδομένα αυτής της μελέτης θα αφορούν διαχρονικά κάποια μερίδα αλλοδαπού πληθυσμού στη χώρα, με την διερεύνηση των παραγόντων που καθορίζουν τη θέση των αλλοδαπών στην ελληνική κοινωνία. Η δυναμική αυτών των παραγόντων προτάσσει την αναγκαιότητα μιας πιο διευρυμένης μεταναστευτικής πολιτικής.

Πέρα από τους αλλοδαπούς που δεν κάνουν χρήση των διατάξεων για τη νομιμοποίησή τους με δική τους επιλογή, υπάρχει και ένα τμήμα της μετανάστευσης που δεν πληροί τις προϋποθέσεις υπαγωγής του σ' αυτές, πολύ περισσότερο, δεν πληροί τις προϋποθέσεις για την υπαγωγή του στη δεύτερη φάση νομιμοποίησης. Επιπλέον, αρκετοί μετανάστες εισέρχονται στη χώρα μετά τη δημοσίευση νόμων ή διαταγμάτων. Ως αποτέλεσμα των διαδικασιών που διαμορφώνουν το σύγχρονο μεταναστευτικό ρεύμα, η ελληνική κοινωνία θα χαρακτηρίζεται σε όλους τους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, από την παρουσία κάποιου αλλοδαπού πληθυσμού γενικά, αλλά και από κάποιες συγκεκριμένες εθνικότητες ειδικότερα. Ακόμη και αν αποχωρήσουν οι περισσότεροι αλλοδαποί μιας εθνικότητας, αυτή θα εξακολουθεί να υπάρχει με ένα κορμό που θα παραμείνει στη χώρα, αλλά και με όσους θα μεταναστεύσουν στο μέλλον.

Στην εξέτασή μας η οπτική της ανάπτυξης για τον άνθρωπο θα είναι κυρίαρχη, ταυτόχρονα με λογικές για πολιτικές που οφείλουν να είναι ανθρωποκεντρικές, με σεβασμό στις αξίες της κοινωνικής συνοχής και στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

Η μελέτη διακρίνεται σε τρία κύρια τμήματα

- Στο πρώτο προσεγγίζεται το φαινόμενο τη μετανάστευσης, από τη σκοπιά της διατύπωσης των εννοιολογικών ζητημάτων που έχουν εντοπισθεί, σχετικά με τον καθορισμό της έννοιας μετανάστης. Τα ζητήματα που ανακύπτουν οφείλονται τόσο στη δυσκολία ορισμού της έννοιας, όσο και στη διαφοροποίηση των πηγών που παρέχουν τα στατιστικά στοιχεία για τα ρεύματα των μεταναστών. Ακόμη, προσεγγίζεται το φαινόμενο από τη σκοπιά της θεωρητικής αναζήτησης για την ερμηνεία των αιτίων που το προκαλούν.

Παρά το γεγονός ότι, ο σκοπός αυτής της μελέτης απέχει από τη διερεύνηση των αιτίων που σχετίζονται με το σύγχρονο μεταναστευτικό ρεύμα, θεωρούμε ότι η

μελέτη των θεωριών που έχουν αναπτυχθεί για την εξήγησή του, εμπλουτίζει την δική μας προβληματική γύρω από το μεταναστευτικό φαινόμενο, και συνεισφέρει στην κατανόηση των δυνάμεων που κινητοποιούν τη σύγχρονη μετανάστευση προς τη χώρα μας. Επιπλέον, με τη διατύπωση των εννοιολογικών ζητημάτων που συνδέονται με το μεταναστευτικό φαινόμενο, αλλά και των ποσοτικών προσεγγίσεων που συνδέονται με αυτά, διευρύνεται η οπτική μας.

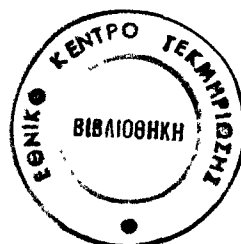
• Στο **δεύτερο** γίνεται μία σύντομη αναφορά στη θέση της χώρας στη διεθνή μετανάστευση. Η σύγχρονη ιστορία της χώρας μας χαρακτηρίζεται από έντονες κινήσεις πληθυσμού, ειδικότερα την, μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, περίοδο. Η μετανάστευση όπως και η παλιννόστηση των Ελλήνων καθόρισε την ελληνική κοινωνία, τόσο στον οικονομικό όσο και στον ευρύτερο κοινωνικό τομέα. Η εισροή στη χώρα μας ατόμων από τρίτες χώρες, δεν φαίνεται να αποκλείει την επανεμφάνιση της ελληνικής μετανάστευσης, εφόσον έχει παρατηρηθεί ότι, δυσκολίες επανένταξης προηγούμενων μεταναστών ενθαρρύνουν την επαναμετανάστευση των ίδιων, των παιδιών τους ή του ευρύτερου περιβάλλοντός τους.

Στο τμήμα αυτό περιγράφεται επίσης η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας και των άλλων χωρών της Νότιας Ευρώπης. Σήμερα η χώρα μας καλείται να απαντήσει σε αιτήματα που θέτουν οι μετανάστες από άλλη σκοπιά. Αν το προηγούμενο διάστημα, οι Έλληνες μετανάστες έθεταν αιτήματα στις χώρες υποδοχής ή σχετικά με την παλιννόστίσή τους και η πολιτεία όφειλε να τα συμπεριλάβει στις πολιτικές της στο εσωτερικό ή σε συμφωνίες με τις άλλες χώρες, σήμερα είναι εκείνη που πρέπει να απαντήσει σε παρόμοια αιτήματα και αναγκαιότητες που σχετίζονται με την παρουσία των αλλοδαπών.

• Στο **τρίτο** μέρος της μελέτης θα αναλυθούν τα δεδομένα της εμπειρικής έρευνας, που πραγματοποιήθηκε σε 218 «μη νόμιμα» ευρισκόμενους αλλοδαπούς από τις πρώην Ανατολικές χώρες στην περιοχή της πρωτεύουσας το 1997, κυρίως με δομημένο ερωτηματολόγιο, αλλά και με τη βοήθεια της συμμετοχικής παρατήρησης για την καλλίτερη κατανόηση των απαντήσεων. Στην ανάλυση των δεδομένων ενσωματώνονται στοιχεία όπως, γενικά στατιστικά δεδομένα, αγορά εργασίας, κατοικία, λειτουργία ιδρυμάτων, κλπ, που θα αφορούν είτε τη χώρα μας, είτε τη χώρα προέλευσης. Αυτή η αναφορά στα δεδομένα των χωρών αποστολής, θεωρούμε ότι διαφωτίζει αρκετά τους λόγους για τους οποίους τα άτομα

αποφάσισαν να μετακινηθούν απ' αυτές, αλλά και διευρύνει την οπτική μας για την κατανόηση των ίδιων των μεταναστών όσον αφορά στις ανάγκες και τις βλέψεις τους. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η ομαλή ένταξη των αλλοδαπών στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας συνδέεται, τόσο με την πολιτική του κράτους όσο και με τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας υποδοχής αλλά και με εκείνα των εισερχομένων ατόμων. Ένταξη, ενσωμάτωση, αφομοίωση, είναι έννοιες που επίσης θα μας απασχολούν.

Για να εξυπηρετήσουμε το σκοπό της έρευνας, επεξεργαζόμαστε τα δεδομένα της έρευνάς μας, με πολυμεταβλητή ανάλυση. Έτσι αποτυπώνονται οι παράγοντες που προσδιορίζουν τα κύρια προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί στη χώρα, καταγράφεται ο βαθμός ενσωμάτωσής τους και οι παράγοντες που τον επηρεάζουν, αλλά και αποκαλύπτεται ο χαρακτήρας του ρεύματος όσον αφορά στη διάρκειά του. Θεωρούμε ότι το ενδιαφέρον δεν περιορίζεται μόνο στη διερεύνηση των συνθηκών παραμονής και εργασίας των αλλοδαπών, αλλά διευρύνεται και στην αποκάλυψη της νέας ελληνικής κοινωνικής πραγματικότητας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η μετανάστευση φαινόμενο διαχρονικό και παγκόσμιο

A. Εννοιολογικοί προσδιορισμοί

Η ενασχόληση με το ζήτημα της μετανάστευσης προϋποθέτει την κατανόηση, οριοθέτηση και την, ει δυνατόν, διασαφήνιση της έννοιας “μετανάστης” και ως εκ τούτου, του ορισμού της μετανάστευσης.

Όπως επισημαίνεται από Έλληνες και ξένους ερευνητές τα προβλήματα που ανακύπτουν, οφείλονται, τόσο στη δυσκολία ορισμού του “μετανάστη” όσο και στη διαφοροποίηση των πηγών που παρέχουν τα στατιστικά στοιχεία.

Από το Τμήμα Κοινωνικών Υποθέσεων των Ηνωμένων Εθνών (1949), ορίστηκε ως μετανάστευση το φαινόμενο που περιλαμβάνει: α) τα άτομα που διακινούνται για να αναζητήσουν μόνιμη, προσωρινή ή εποχική εργασία, και β) τα μέλη που εξαρτώνται από τα άτομα αυτά. Με βάση αυτά τα κριτήρια έχουν εξαιρεθεί από την κατηγορία του μετανάστη οι τουρίστες, οι επιχειρηματίες, οι φοιτητές, οι περαστικοί ταξιδιώτες, οι πρόσφυγες (Λαμπίρη-Δημάκη, 1977, 13).

Οι επιστήμονες έδωσαν διαφορετικούς ορισμούς για τη μετανάστευση, ανάλογα με τον προσανατολισμό τους προς τη νεοκλασική ή μαρξιστική θεωρία, ανάλογα με την οπτική της επιστήμης τους. Έτσι: μετανάστευση σημαίνει κάθε μετακίνηση μεγάλου αριθμού ατόμων - εκτός των στρατιωτικών μονάδων - ανεξάρτητα από τους λόγους και τα κίνητρα που την προκάλεσαν (Sauvy), ή ως μετανάστευση νοείται η φυσική μετάβαση ενός ατόμου ή μιας ομάδας από μία κοινωνία σε μίαν άλλη (Eisenstandt) όπου η μετάβαση αυτή συνήθως συνεπάγεται την εγκατάλειψη ενός κοινωνικού περιβάλλοντος και την εγκατάσταση σ’ ένα διαφορετικό. Ακόμη, οικονομικό ορισμό της μετανάστευσης δίνει ο οικονομολόγος Bohning, ορίζοντας ότι η μετανάστευση συνεπάγεται μετακίνηση του συντελεστή παραγωγής «εργασία» από την περιοχή αναχώρησης στην περιοχή άφιξης (Πουλοπούλου, 1986, 20). Αλλά και εννοείται η μετανάστευση ως η μεταφορά ενός πολύτιμου οικονομικού μέσου, της ανθρώπινης εργατικής δύναμης, από τις φτωχές στις πλούσιες χώρες (Castles & Kosack, 1973, 409). Επιπλέον, είναι δυνατόν να υιοθετείται ένας ορισμός όπως ορίζεται από κάποιον διεθνή οργανισμό, όπως η Λαμπίρη-Δημάκη στη μελέτη της για τη μετανάστευση και την ελληνική οικογένεια, που υιοθετεί τον ως άνω ορισμό από τα Η.Ε.

Συνήθως οι μελετητές, όταν αναφέρονται στη μετανάστευση τη συνδέουν με τη μεταφορά του παραγωγικού συντελεστή “εργασία” από μία περιοχή σε μία άλλη

και τη διακρίνουν στην εσωτερική (εντός των συνόρων μιας χώρας) και την εξωτερική (ανάμεσα σε δύο χώρες), που φαίνεται πως γίνεται αποδεκτή από τους περισσότερους, παρά τις όποιες αμφισβητήσεις για τη σημαντικότητα της διάκρισης.

Υποστηρίζεται ότι, αν και τα δύο ήδη μετακινήσεων έχουν σημαντικές ομοιότητες και υπακούουν σε ίδιου τύπου προσδιοριστικούς παράγοντες (Τσουκαλάς,1987,137), εν τούτοις εμφανίζουν και διαφοροποιήσεις. Ειδικότερα, οι εξωτερικοί μετανάστες διαφέρουν από τους εσωτερικούς εφόσον δεν έχουν με την κοινωνία υποδοχής:

- την ίδια εθνικότητα
- τα ίδια πολιτικά δικαιώματα
- την ίδια γλώσσα
- το ίδιο πολιτιστικό υπόβαθρο
- τις ίδιες κοινωνικές αξίες
- τα ίδια έθιμα

Στις περισσότερες περιπτώσεις οι διεθνείς μετανάστες προέρχονται από αγροτικές περιοχές, με οικονομικά συστήματα εντελώς διαφορετικά από εκείνα των κοινωνιών υποδοχής και αυτό είναι ένα από τα σημεία στα οποία μοιάζουν οι διεθνείς με τους εσωτερικούς μετανάστες (Castles and Kosack,1973,10).

Είναι φανερό ότι αυτή η συνήθως χρησιμοποιούμενη διάκριση είναι εκείνη που γίνεται με κριτήριο το κράτος. Όμως η μετανάστευση, μπορεί να διακριθεί σε κατηγορίες από την οπτική άλλων κριτηρίων διάκρισης, κατηγορίες που μπορεί να συνυπάρχουν. Έτσι: με κριτήριο την προβλεπόμενη διάρκειά της μπορεί να είναι μόνιμη ή προσωρινή, με κριτήριο τη μεταβολή ή όχι του τρόπου ζωής να είναι συντηρητική ή καινοτόμος, με κριτήριο το βαθμό εξάρτησης από τη φύση να είναι αρχαϊκή ή σύγχρονη, με κριτήριο το βαθμό εξάρτησης από τη χώρα προέλευσης να διακρίνεται σε παροικία ή αποικία, με κριτήριο το μέγεθος του μετακινούμενου πληθυσμού να είναι ανεξάρτητη ή μαζική, με κριτήριο την πρόθεση της μετανάστευσης να είναι εκούσια, αναγκαστική ή βίαιη (Τσαούσης,1986,121-125). Μ' αυτήν την τελευταία διάκριση συνδέεται και η έννοια του πρόσφυγα.

Ειδικότερα για την εννοιολογική σύγχυση που αναφέρεται στην εξωτερική μετανάστευση και συγκεκριμένα μας αφορά εδώ, αυτή οφείλεται είτε στην έτσι και αλλιώς λεπτή διάκριση ανάμεσα στον καθορισμό του μετανάστη και άλλων κατηγοριών, όπως π.χ. του πρόσφυγα, είτε στη σημερινή ρευστότητα καθορισμού

των συνόρων που μπορεί να μεταβάλει έναν εσωτερικό σε εξωτερικό μετανάστη, είτε στη διαφοροποίηση της αντιμετώπισης του θέματος από τα διάφορα κράτη. Ο καθορισμός της έννοιας δεν έχει μόνο θεωρητική αξία, εφόσον η διαφορετική αντιμετώπιση του ζητήματος από τα κράτη, έχει ως αποτέλεσμα και τη σύγχυση στις εκτιμήσεις για τις μεταξύ των κρατών ροές και στις μεταξύ τους συγκρίσεις.

Ο ορισμός του μετανάστη διαφέρει από χώρα σε χώρα. Για να θεωρηθεί ένα άτομο μετανάστης στη χώρα υποδοχής απαιτείται, ανάλογα με τη χώρα, είτε να έχει άδεια ή σύμβαση εργασίας, είτε να έχει άδεια παραμονής, είτε να έχει εκφράσει την πρόθεση να παραμείνει σ' αυτήν περισσότερο από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα (Πουλοπούλου, 1986, 58). Οι πηγές των στατιστικών στοιχείων διαφέρουν επίσης από χώρα σε χώρα. Σε μερικές χώρες οι μεταναστευτικές κινήσεις καταγράφονται κάθε χρόνο σε ειδικά βιβλία καταχωρίσεων, ενώ σε άλλες υπολογίζονται έμμεσα, από τη διαφορά ανάμεσα στα δεδομένα δύο διαδοχικών απογραφών. Υπάρχουν χώρες όπου διατηρούνται βιβλία καταχωρίσεων ξένων εργατών, όπως η Γαλλία, ή άλλες στις οποίες ο υπολογισμός των μεταναστών στηρίζεται σε δεδομένα από έναν κατάλογο αδειών εργασίας που εκδίδονται κάθε χρόνο (Ελβετία) (Salt, et all, 1994, 17).

Είναι φανερό ότι ο καθορισμός της έννοιας “μετανάστης” επηρεάζει και τα ποσοτικά δεδομένα, με αποτέλεσμα τη σύγχυση και την ανεπάρκειά τους, ειδικότερα από την αρχή της δεκαετίας του '90, όπου εμπλέκονται στις διεθνείς μετακινήσεις και νέες χώρες όπως οι χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης, γεγονός που δυσχεραίνει την περαιτέρω εκτίμηση του φαινομένου.

Ειδικότερα για τα προβλήματα που περιπλέκουν και δυσχεραίνουν τον καθορισμό της έννοιας, αλλά και την εκτίμηση του όγκου των μεταναστών:

* Αρχικά, είναι γεγονός ότι ο διαχωρισμός ανάμεσα στους “πολιτικούς πρόσφυγες” και τους “οικονομικούς μετανάστες” παραμένει δυσδιάκριτος. Στη σημερινή πραγματικότητα τα σχετικά με την αναγνώριση της προσφυγικής ιδιότητας γίνονται ακόμη πολυπλοκότερα, εφόσον σε αρκετές περιπτώσεις οι προσφυγικές καταστάσεις είναι προϊόντα συγκρούσεων που γίνονται εντός των συνόρων ενός Κράτους και όχι μεταξύ των Κρατών. Πολλά άτομα αποδιώχνονται από τις περιοχές τους, λόγω μιας γενικευμένης κατάστασης βίας και αναρχίας, για να ξεφύγουν από τις συγκρούσεις που προκαλούνται ένεκα θρησκευτικών ή εθνικιστικών διαφορών, και που δεν πληρούν πάντα τις προϋποθέσεις που

ορίζονται από τη Διεθνή Σύμβαση του 1951. Αυτή η κατάσταση οδήγησε τα κράτη, και ιδιαίτερα τα Ευρωπαϊκά, να κάνουν όλο και περισσότερο, διάκριση μεταξύ των ατόμων που διώκονται από το επίσημο κράτος της χώρας καταγωγής και εκείνων που απειλούνται από αντάρτες στη χώρα τους. Αυτή η στάση αιτιολογείται από την κατάχρηση των διαδικασιών άσυλου από κάποιους οικονομικούς μετανάστες (Riedmatten,1997,3), ενώ ως μία προσπάθεια αντιμετώπισης της νέας πραγματικότητας θα μπορούσε να θεωρηθεί, ό,τι ορίζεται ως “καθεστώς προσωρινής προστασίας”. Ο ορισμός υιοθετήθηκε από τα Ευρωπαϊκά κράτη για την παροχή μιας νέας μορφής προστασίας στα άτομα εκείνα που προήλθαν, κυρίως, από την πρώην Γιουγκοσλαβία.

Σε συνέντευξή του στις αρχές της δεκαετίας του '90 ο Willy Brandt, που πέρα από πολιτικός ήταν και ο ίδιος πρόσφυγας, είχε οριοθετήσει τη διαφορά μεταξύ μετανάστη και πρόσφυγα με αναφορά κυρίως στο στοιχείο της “εκούσιας” ή “αναγκαστικής” αναχώρησης. Συγκεκριμένα ανέφερε: «Είναι αλήθεια ότι ορισμένα άτομα που φεύγουν δεν ταιριάζουν ακριβώς με τη μία ή την άλλη κατηγορία (πρόσφυγας-μετανάστης). Ο ουσιαστικός παράγων όμως είναι οι συνθήκες της αναχώρησης κάποιου, είναι αναχώρηση εν αναμονή του τερματισμού των διώξεων ή μία αναχώρηση με την ελπίδα επιστροφής στη χώρα μετά τον πλουτισμό» (ΒΗΜΑ 16/6/91).

Αναφορικά με τις πηγές πληροφόρησης για τον αριθμό των προσφύγων, είναι γεγονός ότι στις περισσότερες χώρες οι κυβερνητικές πηγές, συνήθως το υπουργείο των Εσωτερικών, παρέχουν στην UNHCR στατιστικές για αυτούς που ζητούν άσυλο και τους πρόσφυγες. Τα διαφοροποιημένα συστήματα της απαρίθμησης και ταξινόμησης των προσφύγων μεταξύ των κρατών, καθιστούν δύσκολη μια σταθερή και πλήρως ενημερωμένη αναφορά για τους πρόσφυγες που βρίσκονται μια συγκεκριμένη στιγμή σε ορισμένη χώρα (UNHCR,1992,1).

Πέραν τούτων, είναι δυνατόν μεταξύ των κρατών να παρατηρείται διαφορετική ευαισθησία για τα άτομα που ζητούν άσυλο, με αποτέλεσμα να διατίθενται διαφορετικά δεδομένα, αλλά και να τηρούνται με διαφορετικό βαθμό λεπτομέρειας τα χαρακτηριστικά τους. Έτσι ένα κράτος, μπορεί να παρέχει πιο εύκολα ή πιο δύσκολα άσυλο από ένα άλλο, εφόσον υπάρχει η δυνατότητα για νομικές ερμηνείες στο «δικαιολογημένος φόβος δίωξης», όπως στη Γαλλία και τη Γερμανία όπου σε μεγάλο ποσοστό αμφισβητείται η δίωξη από μη κρατικούς φορείς (Δεληγιάννης,1998,17).

Ακόμη, έχει επισημανθεί ότι σε περίπτωση που ο αριθμός των αιτούντων άσυλο είναι μικρός, η λεπτομερής αναφορά των χαρακτηριστικών τους, μαζί με τη χώρα προέλευσης, μπορεί να οδηγήσει σε αναγνώριση των ατόμων και να διαταράξει τις σχέσεις των δύο χωρών. Έτσι είναι δυνατόν η σύγκυση να προκαλείται από συνειδητή επιλογή των χωρών (Salt, et all, 1994, 20).

Επιπλέον, έχει παρατηρηθεί ότι αρκετές χώρες δεν διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα ή την τεχνική ικανότητα να συλλέξουν, και να τηρούν αξιόπιστα δεδομένα (UNHCR,1992,2). Ακατάλληλες στατιστικές μέθοδοι, μπορεί να οδηγήσουν σε υπερ-καταγραφή του συνολικού αριθμού των ατόμων, εφόσον κάποιες φορές καταγράφονται όλοι εκείνοι που έχουν εκφράσει ενδιαφέρον για αίτημα ασύλου. Ακόμη μπορεί να περιλαμβάνονται άνθρωποι που παρέμειναν σε μία χώρα μόνο μία εβδομάδα ή βρίσκονταν σε τράνζιτ για μία τρίτη χώρα, και αναχώρησαν μετά από κάποιες ημέρες. Το γεγονός αυτό επιφέρει σύγκυση για τον πραγματικό αριθμό των ατόμων σε δοσμένη στιγμή. Έτσι τα δεδομένα που αναφέρονται, μπορεί να περιλαμβάνουν ανθρώπους που έχουν μετρηθεί περισσότερες από μία φορές, που έχουν αφήσει τη χώρα ή που δεν έχουν ποτέ στην πραγματικότητα μπει σ' αυτή ενώ, όπως είναι ευνόητο, θεωρούνται πιο ακριβείς οι αριθμοί που αναφέρονται σε άτομα που βρίσκονται σε στρατόπεδα προσφύγων.

Σε κάποιες χώρες, οι αιτούντες άσυλο επιτρέπεται να εργάζονται και σε κάποιες άλλες όχι, μέχρι να εξετασθεί η αίτησή τους. Τα παιδιά περιλαμβάνονται σε κάποιους υπολογισμούς και όχι σε κάποιους άλλους. Άνθρωποι που ζητούν άσυλο από τις δημοκρατίες της πρώην Γιουγκοσλαβίας μπορεί να ταξινομηθούν ως ζητούντες άσυλο, τουρίστες ή άνθρωποι που επιτρέπεται να μείνουν για λόγους ευσπλαχνίας (Salt, et all,1994, 25). Και ακόμη πρόβλημα μπορεί να υπάρξει με τον υπολογισμό των «de facto» προσφύγων, που απορρίφθηκε η αίτησή τους αλλά παραμένουν στη χώρα στην παραπάνω βάση (UNHCR,1998,2).

Στην Ελλάδα, το πλαίσιο που καθορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των προσφύγων οριοθετείται εν πολλοίς, από τις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει η χώρα κυρώνοντας Διεθνείς Συμβάσεις όπως, τη Σύμβαση της Γενεύης (ν.δ. 3989/59)), το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης (α.ν. 389/68), την Ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ν.δ. 53/74), την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Χάρτα (ν. 1426/84), (Κοτζαμάνης κ.ά,1996,313). Ακόμη με την κύρωση της Σύμβασης του Δουβλίνου της 15-6-1990 (ΦΕΚ 196/16-12-1991) όπου καθορίζεται ότι ως αιτών

άσυλο θεωρείται εκείνος που εισέρχεται στη χώρα κατ' εφαρμογή της συγκεκριμένης Σύμβασης.

Το 1999 με νέο Π.Δ. το 61/1999, οριοθετούνται τα ζητήματα που αφορούν στην αναγνώριση των προσφύγων. Το συγκεκριμένο Π.Δ. αποτελείται από 10 άρθρα: στο άρθρο 1 ορίζονται οι διαδικασίες υποβολής τους αιτήματος για άσυλο, στο 2 οι υπηρεσίες που είναι αρμόδιες για την εξέταση του αιτήματος, στο 3 οι διαδικασίες εξέτασης του αιτήματος, στο 4 οι προϋποθέσεις ταχύρυθμης εξέτασης αιτήσεως, στο 5 η επανεξέταση αιτήματος ασύλου στο 6 η ανάκληση απόφασης αναγνώρισης πρόσφυγα, στο 7 η οικογενειακή συνένωση πρόσφυγα, στο 8 η παραμονή για ανθρωπιστικούς λόγους, στο 9 κατάργηση των προηγούμενων διατάξεων και στο 10 ορίζεται η έναρξη της ισχύος του Π.Δ.

Οι διατάξεις του νέου Ν.2910/2001 για τις διαδικασίες εισόδου και παραμονής αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια δεν αφορούν στους πρόσφυγες όπως και σε εκείνους που έχουν υποβάλει αίτηση για την αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα, εφόσον στο άρθρ. 2 παρ. β.γ. ορίζεται ότι παραμένουν σε ισχύ οι ειδικές ρυθμίσεις που τους αφορούν.

* Παρόμοια σύγχυση δημιουργείται και με τον ορισμό της έννοιας “αλλοδαπός”, όπου σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και το εκάστοτε θεσμικό πλαίσιο σχετικά με την παροχή της ιθαγένειας. Στην ουσία, αν το δίκαιο της ιθαγένειας διαμορφωνόταν με τον ίδιο τρόπο σ' όλες τις χώρες, το μέγεθος του ξένου πληθυσμού θα υπολογιζόταν ανάλογα με την ευκολία απόκτησης της υπηκοότητας του κράτους υποδοχής. Αλλά δεν ισχύει το ίδιο κριτήριο για όλες τις χώρες, όπως για παράδειγμα στη Γερμανία όπου δίνεται σημασία στη φυλετική καταγωγή του ατόμου, ενώ στη Γαλλία δίνεται έμφαση στη χώρα προέλευσης, και εκεί δεν υπάρχουν ξένοι τρίτης γενιάς. Ο καθορισμός της υπηκοότητας ή εθνικότητας επίσης παρουσιάζει προβλήματα εφόσον η χώρα καταγωγής - εθνικότητας - υπηκοότητας είναι όροι που κάποιες φορές χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, γεγονός που δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα, ειδικά στη μετάφραση. Κάποιες φορές αυτοί οι διαφορετικοί όροι, παράγουν διαφορετικά δεδομένα που όμως αναφέρονται στην ουσία στους ίδιους υπολογισμούς.

Επιπρόσθετες δυσκολίες μπορεί να προκαλέσει πιθανή τροποποίηση στον νομικό ορισμό της υπηκοότητας και εθνικότητας, αλλά και στους κανόνες για την εφαρμογή των διατάξεων. Αυτό συνέβη στις δυτικές χώρες με την εισαγωγή πιο σφικτών κανονισμών για τον έλεγχο της μετανάστευσης αλλά και στις ανατολικές

χώρες, εν μέρει, για τους ίδιους λόγους. Στις απογραφές και τις άλλες έρευνες, η υπηκοότητα συνήθως αυτοδηλώνεται και μπορεί να μη συμπίπτει με την υπηκοότητα που αναγράφεται στο διαβατήριο. Η ανασυγκρότηση των εθνικών ταυτοτήτων και η εισαγωγή νέων νόμων για τους ξένους και την υπηκοότητα, έχει επιπτώσεις στη διαχρονική εκτίμηση, εφόσον οι ίδιοι άνθρωποι μπορεί να παρουσιάζονται υπό διαφορετικό καθεστώς μεταξύ διαφορετικών χρονικών αναφορών (Salt, et all,1994,7).

Όσον αφορά στην Ελλάδα, το καθεστώς ορίζεται από τον Ν.3370/55, με τις τροποποιήσεις του Ν. 1438/84 και εκείνες του Ν. 2130/93. Οι επί μέρους τροποποιήσεις αυτού του τελευταίου νόμου (με τον Ν.2196/94 και τον Ν.2412/96), ρυθμίζουν επί μέρους ζητήματα κυρίως όσον αφορά στην αρμοδιότητα των φορέων που αναγνωρίζουν την ελληνική ιθαγένεια. Ως «αλλοδαπός» χαρακτηρίζεται όποιος δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια, που είναι ο νομικός δεσμός ενός ατόμου με το ελληνικό κράτος. Σύμφωνα με τις διατάξεις, χρησιμοποιείται επίσης η διάκριση με κριτήριο το γένος και έτσι μπορούμε να διακρίνουμε τα ελληνικής καταγωγής (ομογενείς), και τα μη ελληνικής καταγωγής άτομα. Έτσι αναφερόμαστε σε ομογενείς αλλοδαπούς και αλλογενείς αλλοδαπούς. Επιπλέον, στο άρθρ.1, παρ.1 του νόμου 2790/2000, ορίζονται οι όροι απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας, από ομογενείς που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, αλλά και στο άρθρ.58 παρ.1 του νόμου 2910/01, ορίζονται οι προϋποθέσεις απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας από αλλοδαπούς.

* Ένα πρόσθετο στοιχείο που χαρακτηρίζει ένα μεταναστευτικό ρεύμα, έχει σχέση με το χρόνο παραμονής στη χώρα υποδοχής, πέρα από τη δηλωμένη πρόθεση του ατόμου κατά την είσοδό του. Η μετανάστευση ορίζεται ως “προσωρινή”, ή “μόνιμη”, όπου στην περίπτωση αυτή δεν φαίνεται να παίζει ρόλο η χώρα αποστολής. Και εδώ, μπορεί να υπάρξει αλλαγή των προθέσεων του ατόμου, οπότε δεν είναι δυνατή η κατάταξη στη μία ή την άλλη κατηγορία. Είναι όμως δυνατόν, κάποιο ρεύμα να έχει από την αρχή τα στοιχεία της μιας ή της άλλης περίπτωσης.

Η διάκριση της μετανάστευσης σε προσωρινή ή μόνιμη μοιάζει να μην ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, όπως επισημαίνουν και οι Castles and Kosack (1973,11), που δεν την αποδέχονται ως σημαντική. Εφόσον πέρα από την πιθανή μεταβολή των προθέσεων του ατόμου, ακόμη και “και στην περίπτωση που

τα ίδια τα ίδια άτομα θα φύγουν, θα έλθουν άλλοι και έτσι παραμένουν ως “ομάδα” μονίμων εγκατεστημένων, που έχει ίδιες επιπτώσεις στην κοινωνία”.

Πέραν τούτων, σε αρκετές περιπτώσεις μεταβάλλεται το καθεστώς παραμονής του ατόμου και ως εκ τούτου και η πρόθεσή του. Είναι δυνατόν, επί παραδείγματι, κάποιος που εισήλθε στη χώρα ως φοιτητής, με το πέρας ή όχι των σπουδών του, να μετατραπεί σε οικονομικό μετανάστη. Ακόμη κάποιος να εισέλθει στο έδαφος ως τουρίστας και να παραμείνει προκειμένου να εργασθεί μετά το πέρας της τουριστικής άδειας, ή να μετατραπούν οι προθέσεις του εφόσον παρεμβληθεί κανονικοποίηση της αρχικά παράνομης μετανάστευσής του, κ.ο.κ.

Αλλά και μεταξύ των διαφόρων χωρών υπάρχουν διαφοροποιήσεις ως προς το χρόνο αναγνώρισης. Σε κάποιες χώρες, μετανάστης είναι κάποιος που προτίθεται να γίνει κάτοικος για περισσότερο από τρεις μήνες (π.χ. Βέλγιο, Ιταλία), κάπου αλλού για έξι μήνες (π.χ. Ολλανδία) ή δώδεκα (Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία), ή δεν ορίζεται περίοδος (π.χ. Γερμανία). Αυτές οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών στην αντιμετώπιση του μετανάστη, δυσχεραίνουν τη σύγκριση των δεδομένων μεταξύ τους. Αλλά και στην περίπτωση που οι στατιστικές υπηρεσίες έχουν υιοθετήσει καθορισμένους ορισμούς, όπως εκείνους των Ηνωμένων Εθνών, για να επιτευχθεί κάποια ομοιογενοποίηση στην αντιμετώπιση, είναι δυνατόν οι διαφοροποιήσεις στον ορισμό του χρόνου, να οφείλονται στις διαφορετικές ανάγκες των υπουργείων και άλλων διοικητικών υπηρεσιών. Ακόμη, κάποιες φορές καταγράφεται η πρόθεση παραμονής ή αποχώρησης του αλλοδαπού, ενώ σε άλλες περιπτώσεις η πραγματική παραμονή. Γενικά, έχει παρατηρηθεί ότι σπάνια συμπίπτει το πραγματικό διάστημα του χρόνου με την αρχικά δηλωθείσα πρόθεση.

Τα τελευταία χρόνια, τουλάχιστον από τις χώρες της Ε.Ε., γίνονται προσπάθειες για ενιαία αντιμετώπιση του θέματος και ως εκ τούτου ελαχιστοποίηση των προβλημάτων αυτών. Παρ’ όλα αυτά φαίνεται πως τα προβλήματα θα συνεχίσουν, ένεκα της παρεμβολής τρίτων χωρών, ενώ θα πρέπει να είναι δεδομένο το πρόβλημα που έχει ήδη αναφερθεί, εκείνο της ασυνέχειας των στατιστικών στοιχείων.

* Ένα άλλο πρόβλημα, είναι εκείνο που συνδέεται με τη σημερινή ρευστή κατάσταση των συνόρων, έτσι, μεταναστεύσεις που τα προηγούμενα χρόνια θα ήσαν εσωτερικές, τώρα είναι διεθνείς, όπως μπορεί να συμβαίνει μεταξύ των κρατών της πρώην ΕΣΣΔ, της Γιουγκοσλαβίας και Τσεχοσλοβακίας. Αντίστροφα

προηγούμενες διεθνείς μετακινήσεις τώρα είναι εσωτερικές, όπως στη σημερινή ενοποιημένη Γερμανία.

Στην Ελλάδα, σχετικά με τον ορισμό της μετανάστευσης, η ΕΣΥΕ έχει υιοθετήσει αυτόν που δίνει το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (1932), ορίζοντας ως μετανάστευση κάθε μετακίνηση μιας ορισμένης διάρκειας, εκτός βέβαια των τουριστικών ταξιδιών. Επιπλέον, έχει γίνει δεκτή η διάκριση ανάμεσα σε “μόνιμος” και “προσωρινός” μεταναστεύοντες. “μόνιμοι” μετανάστες χαρακτηρίζονται εκείνοι, που ενώ έχουν μόνιμη διαμονή στην Ελλάδα, μεταβαίνουν για να εγκατασταθούν στο εξωτερικό επί χρονικό διάστημα τουλάχιστον ενός έτους. Οι “προσωρινοί” μετανάστες έχουν μόνιμη διαμονή στην Ελλάδα και μεταβαίνουν στο εξωτερικό για να εργασθούν είτε ως ναυτικοί ή για χρονικό διάστημα μικρότερο του έτους.

Ακόμη, ως παλιννοστούντες θεωρούνται οι Έλληνες υπήκοοι που παρέμειναν στο εξωτερικό για ένα και πλέον έτος και έρχονται στην Ελλάδα για να παραμείνουν μόνιμα ή τουλάχιστον για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους.

Και τέλος ως αλλοδαποί θεωρούνται οι υπήκοοι άλλων κρατών που διαμένουν στην Ελλάδα. Στον τελευταίο Ν.2910/01, ορίζεται ως Αλλοδαπός κάθε φυσικό πρόσωπο που δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια ή που δεν έχει ιθαγένεια. Ενώ ως Πρόσφυγας ορίζεται το άτομο που πληροί τις προϋποθέσεις της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 και του Πρωτοκόλλου της Νέας Υόρκης του 1967.

Με κριτήριο τη μονιμότητα, η ελληνική μετανάστευση προς τις τρίτες χώρες, που χαρακτήρισε τη χώρα μας τις προηγούμενες δεκαετίες, θεωρήθηκε ως μόνιμη εκείνη προς τις ΗΠΑ, και ως προσωρινή προς τις χώρες της Δ. Ευρώπης. Με κριτήριο την οργάνωση σε κρατικό επίπεδο ως αυθόρμητη προς τις ΗΠΑ, ενώ αντίθετα εκείνη προς τις χώρες της Δ. Ευρώπης ως οργανωμένη με την παρέμβαση των κρατών ή των Διεθνών Οργανισμών. Επιπλέον, τις προηγούμενες δεκαετίες, παρατηρήθηκαν μετακινήσεις και στο εσωτερικό της χώρας, οπότε αναφερόμαστε σε εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση.

Το πρόσφατο μεταναστευτικό ρεύμα προς τη χώρα μας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως προσωρινό, ενώ για τους πρόσφυγες η χώρα μας λειτουργεί κυρίως, ως μεταβατικός σταθμός.

Θα μπορούσαμε να εικάσουμε ότι, η μονιμότητα ή όχι ενός μεταναστευτικού ρεύματος εξαρτάται, πέρα από κάθε διάθεση του ατόμου, και από τη

μεταναστευτική πολιτική του κράτους υποδοχής, αλλά και τις γενικότερες συνθήκες που επικρατούν σ' αυτό, τη λειτουργία της αγοράς εργασίας ή άλλα χαρακτηριστικά της κοινωνίας υποδοχής. Επιπλέον θα μπορούσε η διάρκεια ενός μεταναστευτικού ρεύματος να επηρεάζεται και από τις συνθήκες στη χώρα προέλευσης.

Στην παρούσα εργασία θα θεωρούμε ότι:

α) Αναφερόμαστε σε αλλοδαπούς, όπως ορίζονται από το ισχύον νομοθετικό καθεστώς.

β) Αρχικά τα άτομα μετακινούνται για να εργασθούν, αλλά στην πορεία και εφόσον εξακολουθούν να υφίστανται οι λόγοι που τους παρότρυναν στην μετακίνησή τους, ο κύκλος διευρύνεται από εξαρτώμενα μέλη, άρα αναφερόμαστε σε κινητικότητα ευρύτερη από την κινητικότητα της εργατικής δύναμης, αφού μεταναστεύουν και παιδιά και ηλικιωμένοι.

γ) Με δεδομένο ότι η πρόθεση του ατόμου μεταβάλλεται στην πορεία της μεταναστευτικής του ζωής, δεν φαίνεται να υπάρχει όριο στη διάρκεια παραμονής του. Αυτή η πρόθεση μπορεί να συνδέεται, είτε με την ακύρωση ή όχι, των παραγόντων που λειτούργησαν στη χώρα προέλευσης και ώθησαν το άτομο στη μετακίνηση, είτε με την κατάσταση στη χώρα υποδοχής (αγορά εργασίας, κοινωνικό περιβάλλον, νομοθετικές ρυθμίσεις), είτε ακόμη με τα χαρακτηριστικά του μετακινούμενου.

B. Ποσοτικοί προσδιορισμοί

Τα προαναφερόμενα που σχετίζονται με τη δυσκολία καθορισμού της έννοιας “μετανάστης” επιτείνουν, εκτός των άλλων, και τη διαφοροποίηση στην καταγραφή των μεταναστών που παρατηρείται στις διάφορες πηγές.

Τα κύρια προβλήματα, από την έλλειψη λεπτομερών και σε κάποιες περιπτώσεις ολοκληρωτικών δεδομένων, είναι να υπολογισθούν: α) πόσοι μετανάστες υπάρχουν κάθε χρονική στιγμή β) ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους και γ) μεταξύ ποίων χωρών παρατηρούνται οι μετακινήσεις.

Οι αιτίες αυτών των προβλημάτων μπορεί να συμπίπτουν μεταξύ των χωρών να είναι παρόμοιες ή και να διαφέρουν.

Ακόμη και χώρες της Ευρώπης με παράδοση στη μετανάστευση, λόγω των δυσκολιών που προαναφέρθηκαν, δεν έχουν λύσει τα προβλήματα των δεδομένων έτσι ώστε να είναι συγκρίσιμα μεταξύ των χωρών ή διαχρονικά στην ίδια χώρα.

Για τις πρώην ανατολικές χώρες, το νέο φαινόμενο απαιτεί και νέα στατιστικά συστήματα η οργάνωση των οποίων δεν έχει ολοκληρωθεί σε αρκετές απ' αυτές. Οι νέες αυτές χώρες της μετανάστευσης πρέπει να ανταποκριθούν στη νέα πραγματικότητα, για να αντιμετωπίσουν τις απαιτήσεις των παραδοσιακών χωρών προκειμένου να ελεγχθεί το μεταναστευτικό φαινόμενο, αλλά και για να ικανοποιηθούν οι μεταβαλλόμενες ανάγκες των οικονομιών της αγοράς στις χώρες τους.

Αλλά και οι χώρες της Νότιας Ευρώπης βρέθηκαν αρκετά απροετοίμαστες για να κατανοήσουν και να μετρήσουν το νέο, γι αυτές, φαινόμενο της εισροής μεταναστών.

Αποτέλεσμα των ανωτέρω είναι, η εκτίμηση της διεθνούς μετανάστευσης να είναι αρκετά ασαφής, αντιμετωπίζοντας και τα διαφορετικά στατιστικά δεδομένα κάθε χώρας, εκτός των εννοιολογικών ζητημάτων.

Τα κύρια προβλήματα του ποσοτικού προσδιορισμού της μετανάστευσης, συνοψίζονται στα εξής:

* Δεν είναι πάντα δυνατόν να διαφοροποιηθούν τα δεδομένα του μεταναστευτικού ρεύματος από το απόθεμα μεταναστών, τόσο εξ αιτίας των προβλημάτων ορισμού και της συλλογής των δεδομένων, όσο και των διαδικασιών “κανονικοποίησης”, που αναπόφευκτα προκαλούν ασυνέχεια στα δεδομένα. Τα δεδομένα για τα ρεύματα είναι συχνά μη υπαρκτά ή προβληματικά, ιδιαίτερα για τις νέες χώρες που εμπλέκονται στη μεταναστευτική διαδικασία. Οι χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης, αντιμετωπίζοντας το νέο γι' αυτές φαινόμενο της μετανάστευσης δεν είχαν επαρκή την σχετική διοικητική, πολιτική και στατιστική υποδομή, όπως και οι χώρες της Ν. Ευρώπης, που ήσαν σχετικά απροετοίμαστες να δεχθούν το πλήθος των μεταναστών (Salt, et all, 1994,7).

* Κάποια δεδομένα είναι πληρέστερα από άλλα. Γενικά τα δεδομένα για την είσοδο μεταναστών είναι ακριβέστερα από εκείνα της εξόδου, εφόσον εναπόκειται στα άτομα να δηλώσουν την αναχώρησή τους, που δεν έχουν κάποιο όφελος να το κάνουν. Υπάρχει περίπτωση η μετανάστευση των πολιτών μιας χώρας να είναι

γενικά πληρέστερα καταγραμμένη από τη μετανάστευση των πολιτών άλλων χωρών, όπως στην περίπτωση εκείνων των πολιτών που έχουν υπάρξει μέλη προγραμμάτων οργανωμένης μετανάστευσης. Από την άλλη, συνήθως δεν καταγράφονται εποχικές μετακινήσεις εργατών.

* Τα δεδομένα από τους ελέγχους στα σύνορα μπορεί να είναι σποραδικά και χωρίς κάποια κανονικότητα. Η καταγραφή που γίνεται στα αεροδρόμια και λιμάνια είναι ακριβέστερη εφόσον αυτά ελέγχονται πιο αποτελεσματικά από τα επίγεια σύνορα, αν και οι περισσότεροι “παράνομοι” εισέρχονται νόμιμα και μένουν περισσότερο. Σε κάποιες περιπτώσεις δεδομένα συλλέγονται από όλα τα σημεία των συνόρων και σε άλλες από επιλεγμένα.

* Τα δεδομένα από τις κύριες πηγές εργασίας - άδειες εργασίας, έρευνες εργατικού δυναμικού, ασφαλιστικές αναφορές - κανονικά καταγράφουν μόνο εκείνους με κάποιου είδους κανονική απασχόληση. Τέτοιες πηγές, είναι περισσότερο πιθανόν να καταγράφουν τους ειδικευμένους εργαζόμενους, εκείνους που εργάζονται κάτω από διμερείς συμφωνίες και εκείνους που έχουν άδεια εργασίας.

* Σε αρκετές περιπτώσεις τα στοιχεία είναι απροσπέλαστα, όπως π.χ. τα δεδομένα των αστυνομικών αρχών. Άλλοτε πάλι, η παρακολούθηση της διεθνούς μετανάστευσης και η παρουσίαση των στατιστικών, μπορεί να υπόκειται σε πολιτικές σκοπιμότητες, που δεν σχετίζονται με την ανάγκη της κατανόησης ή μελέτης της μετανάστευσης.

* Όσον αφορά στη χώρα μας, η αναντιστοιχία ανάμεσα στον υπολογιζόμενο αριθμό αλλοδαπών και σε όσους τελικά απογράφηκαν, ταυτόχρονα με τη συνεχιζόμενη εισροή ατόμων, επιβεβαιώνει το αδιέξοδο των υπολογισμών.

Με τις ρυθμίσεις των Π.Δ. 358/97 & 359/97, για την καταγραφή των αλλοδαπών που βρίσκονταν στη χώρα την ημερομηνία ψήφισής των, επιχειρήθηκε μία πρώτη προσέγγιση του ζητήματος της παράνομης μετανάστευσης στη χώρα και οπωσδήποτε επηρεάστηκαν τα δεδομένα. Ήδη όμως και μετά την ολοκλήρωση των διαδικασιών, υπολογίστηκε ότι αρκετοί από τους αλλοδαπούς δεν έκαναν χρήση των ρυθμίσεων και δεν απογράφηκαν. Στα 370.000 άτομα των οποίων το καθεστώς ρυθμίστηκε με τα ως άνω Π.Δ., υπολογίστηκαν ακόμη 150.000 άτομα

που δεν έκαναν χρήση των διατάξεων. Με τη νέα ρύθμιση του Ν.2910/01 περίπου 377.000 αλλοδαποί καταγράφηκαν, αν και πάλι υπολογίζεται ότι ο πραγματικός αριθμός των αλλοδαπών που ζουν στη χώρα είναι μεγαλύτερος.

Από όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω, για τα βασικότερα προβλήματα που συνδέονται, με τον καθορισμό της έννοιας “μετανάστης”, και με την αποτίμηση του αριθμού των μεταναστών, αλλά και από τις άλλες παραμέτρους του φαινομένου, συνάγεται και το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της ενασχόλησης με αυτό το θέμα, ως ένα ζήτημα συνεχώς επαναπροσδιοριζόμενο. Το διαρκώς μεταβαλλόμενο σκηνικό, οι επιταχυνόμενες αλλαγές, ο διεθνής καταμερισμός της εργασίας, καθιστούν και ανάγουν τη μελέτη του μεταναστευτικού φαινομένου σε πρόκληση. Χωρίς να είναι πάντα εφικτό, ό,τι μελετούμε σήμερα οφείλει να έχει στοιχεία πρόβλεψης του αύριο, η όλη διαδικασία δεν είναι μόνο επώδυνη αλλά συνάμα ελκυστική.

Γ. Θεωρητικές προσεγγίσεις

Τα τελευταία χρόνια, σ' όλον τον κόσμο, εντείνονται τα διεθνή μεταναστευτικά ρεύματα, με όλο και περισσότερες χώρες να εμπλέκονται στη μεταναστευτική διαδικασία. Οι περισσότερες σύγχρονες κοινωνίες είναι πλέον πολυεθνικές, αλλά και εκείνες που δεν είναι ακόμη, φαίνεται να οδηγούνται προς αυτήν την κατεύθυνση. Με την αναγνώριση της διεθνούς μετανάστευσης, ως ένα βασικό δομικό χαρακτηριστικό όλων σχεδόν των χωρών, αποκαλύπτεται ταυτόχρονα η δυναμική των αιτίων που την προκαλούν.

Οι κοινωνικοί επιστήμονες εξετάζουν το μεταναστευτικό φαινόμενο και ερμηνεύουν τις κινητήριες δυνάμεις που το προκαλούν, από διαφορετικές οπτικές. Οι οικονομολόγοι ερμηνεύουν τις μεταναστευτικές κινήσεις, εστιάζοντας στους οικονομικούς, ως τους κινητήριους λόγους αυτών των κινήσεων. Από την άλλη οι δημογράφοι και οι κοινωνιολόγοι αναπτύσσουν τη θεωρία της έλξης-απόθησης, ως ερμηνεία των οικονομικών, κοινωνικών και δημογραφικών παραγόντων, που επικρατούν σε δοσμένη ιστορική περίοδο στις χώρες προέλευσης και προορισμού και που συνεπιδρούν στην πρόκληση των μεταναστευτικών ροών (Πουλοπούλου, 1986,111).

Στη σύγχρονη επιστημονική σκέψη, φαίνεται να υπερισχύει η πεποίθηση ότι, για μία πλήρη κατανόηση της σύγχρονης μετανάστευσης, δεν αρκεί μια και μόνη επιστήμη, ή η προσφυγή σε ένα και μοναδικό επίπεδο ανάλυσης. Αντίθετα, λόγω ακριβώς της σύνθετης και πολυπρόσωπης φύσης της, αλλά και ως φαινόμενο με σταθερότητα στο χώρο και το χρόνο, προβάλλει η αναγκαιότητα μιας νέας θεωρίας, που να ενσωματώνει παραδοχές, προοπτικές, και πολλαπλά επίπεδα ανάλυσης. Το φαινόμενο αναγνωρίζεται ως πολύπλοκο όχι μόνο από τη σκοπιά των αιτίων που το προκαλούν, αλλά και από εκείνη των επιπτώσεων στις κοινωνίες που εμπλέκονται στη μεταναστευτική διαδικασία, όπως και στα άτομα που μετακινούνται.

Παρά το γεγονός ότι ο κύριος σκοπός της παρούσας εργασίας απέχει από το να ερευνήσει τις αιτίες της σύγχρονης μετανάστευσης προς τη χώρα μας, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η μελέτη των βασικών θεωρητικών προσεγγίσεων, δε συνιστά μόνο καθήκον στην κατανόηση της σκέψης όπως ιστορικά έχει εξελιχθεί, αλλά συντελεί και στη βαθύτερη κατανόηση των σύγχρονων μεταναστευτικών κινήσεων.

Έτσι, κρίνεται αναγκαία μια σύντομη αναφορά στις κυριότερες προσεγγίσεις ερμηνείας των αιτίων που προκαλούν το μεταναστευτικό φαινόμενο, όπως και οι κυριότεροι υποστηρικτές τους, που αναφέρονται στην κάθε μια από αυτές.

Γ.1. Η νεοκλασική οικονομική θεωρία

Η βάση αυτής της προσέγγισης είναι η σχέση προσφοράς και ζήτησης εργατικής δύναμης. Η σχέση τους δεν είναι ίδια στις διάφορες γεωγραφικές περιοχές, με αποτέλεσμα να προκαλείται τόσο διεθνής όσο και εσωτερική μετακίνηση. Η έλλειψη εργατικού δυναμικού σε μία περιοχή μπορεί να καλυφθεί από την προσφορά αντίστοιχου δυναμικού από άλλη περιοχή όπου υπάρχει πλεόνασμα. Υποτίθεται ότι η απόφαση των ατόμων είναι ορθολογική και στηρίζεται στην πλήρη ενημέρωσή τους για τις μισθολογικές διαφορές και τις ευκαιρίες απασχόλησης στη χώρα υποδοχής. Τα άτομα με τη λογική κόστους-ωφέλειας, επιθυμούν να μεγιστοποιήσουν τα έσοδά τους, μέσω της μετακίνησης (Ravenstein 1889, Lewis 1954, Ranis & Fei 1961, Todaro 1987).

Σ' αυτήν την προσέγγιση, υιοθετούνται οι ακόλουθες υποθέσεις:

- ◆ Η μετανάστευση εργαζομένων προκαλείται από τις διαφορές στους μισθούς.
- ◆ Ο περιορισμός των διαφορών των μισθών θα τερματίσει τη μετακίνηση.

- ◆ Η μετανάστευση των εξειδικευμένων ατόμων πρέπει να προσεγγίζεται διαφορετικά από εκείνη των ανειδίκευτων.
- ◆ Οι αγορές εργασίας επηρεάζουν τη μετανάστευση και όχι άλλες αγορές των χωρών. Ως εκ τούτου, η πολιτεία μπορεί να ελέγξει τη μετανάστευση εφόσον επηρεάσει την αγορά εργασίας.
- ◆ Η απόφαση του ατόμου είναι ορθολογική και στηρίζεται στην πλήρη ενημέρωσή του για τις συνθήκες στη χώρα υποδοχής.

Σύμφωνα με αυτήν τη θεώρηση, οι μετακινήσεις της εργασίας από χώρες με χαμηλούς μισθούς σε χώρες με υψηλούς μισθούς, έχουν ως αποτέλεσμα να επηρεάζονται προς τα κάτω οι μισθοί στη χώρα υποδοχής και προς τα πάνω στη χώρα αποστολής, έως ότου επέλθει μία ισορροπία, και στο σημείο αυτό παύει η μετανάστευση. Με την υπόθεση ότι τα άτομα έχουν πλήρη ενημέρωση, κινούνται προς την κατεύθυνση όπου αναμένουν υψηλότερο κέρδος.

Σε βελτιώσεις του νεοκλασικού μοντέλου, ορίζεται ότι, ο βασικός παράγοντας που προκαλεί την απόφαση για μετανάστευση είναι η αναμενόμενη διαφορά στα έσοδα και όχι μόνο η υφιστάμενη διαφορά στους μισθούς. Με δοσμένη τη διαφορά στους μισθούς, τα άτομα υπολογίζουν το κόστος-ωφέλεια από τη μετακίνηση, και την πραγματοποιούν εφόσον προκύπτουν θετικά αποτελέσματα. Τα άτομα συνυπολογίζουν επιπλέον, τις δοσμένες δεξιότητές τους, τα υλικά κόστη του ταξιδιού, το κόστος παραμονής στην αλλοδαπή μέχρι να βρεθεί η εργασία, όπως και τα ψυχολογικά κόστη της αποκοπής από το περιβάλλον και της προσαρμογής σε εκείνο της χώρας υποδοχής.

Γ.2. Η νέα οικονομική θεωρία της μετανάστευσης

Το θεωρητικό μοντέλο της νέας οικονομικής, αντίθετα, συνυπολογίζει τις συνθήκες που επικρατούν και στις άλλες αγορές και όχι μόνο στις αγορές εργασίας. Θεωρεί τη μετανάστευση ως αποτέλεσμα της απόφασης ενός νοικοκυριού, εγχείρημα που αναλαμβάνεται για να ελαχιστοποιηθούν οι κίνδυνοι στα έσοδα της οικογένειας, ή να υπερπηδηθούν οι περιορισμοί κεφαλαίου στις παραγωγικές ενέργειες της οικογενειακής παραγωγής, είναι δηλαδή προσπάθεια διαφοροποίησης των κινδύνων στα εισοδήματα του νοικοκυριού (Stark 1985).

Οι βασικές υποθέσεις αυτής της προσέγγισης είναι:

♦ Η απόφαση για μετανάστευση δεν είναι ατομική υπόθεση αλλά λαμβάνεται από μεγαλύτερα σύνολα, οικογένεια, νοικοκυριά και άλλα σύνολα παραγωγής και κατανάλωσης.

♦ Ακόμη, και στην απουσία των διαφορών των μισθών, είναι δυνατή η μετανάστευση μέσω της επιθυμίας του νοικοκυριού να κατανείμει τους κινδύνους στα εισοδήματά του.

♦ Διεθνής μετανάστευση και τοπική απασχόληση είναι δυνατόν να συνυπάρχουν σε ένα νοικοκυριό.

♦ Είναι πιθανόν, και στην περίπτωση που δεν υφίστανται γεωγραφικές διαφορές στους μισθούς, να προκαλείται μετακίνηση ένεκα της ατελούς λειτουργίας των άλλων αγορών στις χώρες αποστολής όπως για παράδειγμα η πίστη.

♦ Ανισοκατανομή των εισοδημάτων στα νοικοκυριά μιας περιοχής, μετά από κυβερνητικές πολιτικές και παρεμβάσεις, αυξάνει την πιθανότητα μετακίνησης ατόμων από φτωχά νοικοκυριά.

Οι δύο προαναφερόμενες προσεγγίσεις για τις αρχές και τη φύση της μετανάστευσης είναι κυρίως μοντέλα μικρο-επίπεδης απόφασης. Εκείνο που διαφέρει είναι οι μονάδες που λαμβάνουν την απόφαση (άτομο ή οικογένεια), το αντικείμενο που μεγιστοποιείται ή ελαχιστοποιείται (έσοδο ή κίνδυνος), το οικονομικό πλαίσιο της λήψης της απόφασης (ατελής αγορά εργασίας, ατέλειες των άλλων αγορών), το κοινωνικό πλαίσιο (εκτίμηση των εσόδων με πλήρεις όρους ή κατόπιν συγκρίσεων).

Γ.3. Η θεωρία της δυαδικής αγοράς εργασίας

Με τη θεώρηση αυτή δεν θεωρούνται κυριαρχικές οι αποφάσεις των ατόμων, αλλά αιτιολογείται η πρόκληση της διεθνούς μετανάστευσης ως αποτέλεσμα των εσωτερικών αναγκών για εργασία στις σύγχρονες κοινωνίες. Η μετανάστευση συνδέεται με τις δομικές απαιτήσεις των σύγχρονων βιομηχανικών οικονομιών, προκειμένου να ικανοποιηθεί η επαγγελματική ζήτηση για εργαζόμενους με χαμηλούς μισθούς (Piore 1979).

♦ Η βασική παραδοχή αυτής της θεώρησης είναι ότι η αγορά δεν είναι ομοιογενής αλλά καταταμημένη, και ότι επηρεάζεται από θεσμούς και προτιμήσεις εκτός αγοράς και από την ιστορική εξέλιξη της οικονομίας. Είναι συνθήκες που δομούν την αγορά εργασίας, οι οποίες με τη σειρά τους ενισχύουν τις

ανισορροπίες, στους μισθούς, στην απασχόληση, στην επαγγελματική διαστρωμάτωση και καταλήγουν στη διαίρεση της αγοράς σε επιμέρους τμήματα, μεταξύ των οποίων παρατηρείται μικρή κινητικότητα. Αυτή η μικρή κινητικότητα παγιώνει την κατάτμηση που έχει ως αποτέλεσμα τις διαφορετικές αμοιβές, ενώ με την πάροδο του χρόνου η περιορισμένη κινητικότητα δημιουργεί και κατάτμηση του εργατικού δυναμικού.

Οι εργαζόμενοι στον “κεντρικό” τομέα απολαμβάνουν τα προνόμια της σχετικής ασφάλειας, των υψηλότερων μισθών και της προστασίας, ενώ οι εργοδότες επενδύουν σ’ αυτούς προσφέροντάς τους εξειδικευμένη εκπαίδευση και ειδικευση. Τα επαγγέλματά τους είναι σύνθετα και απαιτούν μεγάλη γνώση και εμπειρία, οδηγώντας σε μόνιμα εξειδικευμένο ανθρώπινο κεφάλαιο. Οι εργαζόμενοι στον πρωτογενή τομέα, είναι υψηλά εξειδικευμένοι, οργανωμένοι σε συνδικάτα και στηρίζονται σε συμβόλαια με τα οποία οι εργοδότες αναλαμβάνουν μερίδιο του κόστους της ανεργίας τους. Λόγω αυτού του κόστους και των συνεχών υποχρεώσεων, οι εργαζόμενοι του πρωτογενή τομέα κοστίζουν με την αποχώρησή τους, εφόσον αποτελούν εξειδικευμένο προσωπικό για τις ανάγκες των επιχειρήσεων (Σακέλλης, 1985, 27-31 και 1993, 78).

Στον εντάσεως εργασίας δευτερογενή τομέα, αντίθετα, οι εργαζόμενοι διατηρούν μη σταθερά και χωρίς δεξιότητες επαγγέλματα, και μπορούν να αποχωρήσουν προκαλώντας λίγο ή και καθόλου κόστος στον εργοδότη. Οι εργαζόμενοι αυτού του τομέα, ένεκα της έλλειψης επαγγελματικής εκπαίδευσης, μικρής ή καθόλου δυνατότητας εξέλιξης, έχουν χαμηλούς μισθούς, πλήττονται συχνότερα από ανεργία και υφίστανται χαμηλού επιπέδου συνθήκες εργασίας. Σ’ αυτόν τον τομέα απασχολούνται κυρίως γυναίκες, μειονότητες, αλλοδαποί κ.ά. Ο εργοδότης σε περίπτωση κρίσης, θα περιορίσει το προσωπικό και έτσι οι εργαζόμενοι αυτού του τομέα θα μείνουν άνεργοι.

Οι χαμηλοί μισθοί, οι μη ανεκτές συνθήκες εργασίας, και η έλλειψη προοπτικών που χαρακτηρίζουν τον δευτερογενή τομέα, είναι δύσκολο να ελκύσουν ντόπιους εργαζόμενους, που αντίθετα προσβλέπουν στον πρωτογενή εντάσεως κεφαλαίου τομέα, όπου οι μισθοί είναι υψηλότεροι, τα επαγγέλματα πιο σίγουρα, και υπάρχει η δυνατότητα επαγγελματικής εξέλιξης. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι να οδηγούνται οι εργοδότες στη στρατολόγηση μεταναστών, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες αυτού του τομέα.

♦ Η μετανάστευση της διεθνούς εργασίας στηρίζεται στη ζήτηση και αρχικά ξεκινά από τη στρατολόγηση που αναλαμβάνεται από κάποιους εργοδότες ή από τις κυβερνήσεις, στις ανεπτυγμένες κοινωνίες.

♦ Στις χώρες υποδοχής μπορεί να προκληθεί μείωση των μισθών, ως αποτέλεσμα της αύξησης στην προσφορά εργασίας από τους μετανάστες.

Γ.4. Η θεωρία της παγκοσμιοποίησης του συστήματος

Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή η μετανάστευση είναι η φυσική συνέπεια της οικονομικής διεθνοποίησης. Δίνεται δηλαδή βαρύτητα στη λειτουργία της παγκόσμιας αγοράς και όχι σε εκείνη εντός των εθνικών οικονομιών. Το κεφάλαιο, από την επιθυμία για υψηλότερα κέρδη, εισδύει στις φτωχές χώρες, στην αναζήτηση πρώτων υλών, εργασίας και νέων καταναλωτικών αγορών. Καθώς ο καπιταλισμός επεκτείνεται, όλο και περισσότερο επηρεάζονται οι φτωχές χώρες, στις οποίες προκαλούνται αλλαγές στη χρήση της γης, τη διαδικασία των διακίνησης των πρώτων υλών, τους όρους και τη δομή της απασχόλησης. Στην πορεία, μεταξύ των χωρών που παρατηρούνται μεταναστευτικά ρεύματα δημιουργούνται υλικοί, αλλά και ιδεολογικοί δεσμοί. Στο παρελθόν η διείδυση στις φτωχές περιοχές επιτυγχάνετο από τα αποικιακά καθεστώτα (Wallerstein 1979, Portes & Walton 1981).

Σύμφωνα με αυτήν την θεωρία, η διεθνής μετανάστευση ακολουθεί την πολιτική και οικονομική οργάνωση μιας επεκτεινόμενης διεθνούς αγοράς, υιοθετώντας τις εξής βασικές υποθέσεις:

♦ Η διείδυση στις φτωχές περιοχές είναι ο καταλύτης για τη διεθνή μετακίνηση.

♦ Η διείδυση στις φτωχές χώρες επιφέρει αλλαγές στην παραγωγή, που δημιουργούν συνθήκες για έναν πληθυσμό επιρρεπή στη μετακίνηση, επιπρόσθετα δε, δημιουργούνται δεσμοί μεταξύ των ανεπτυγμένων χωρών και των αναπτυσσομένων.

♦ Είναι πιθανή η εμφάνιση μεταναστευτικών ροών μεταξύ των προηγούμενων αποικιακών δυνάμεων και των χωρών που στο παρελθόν υπήρξαν αποικίες τους, λόγω των ήδη εδραιωμένων σχέσεων.

♦ Είναι πιθανή και η πολιτική εμπλοκή των ανεπτυγμένων χωρών στις χώρες διείδυσης, προκειμένου να προστατευθούν τα οικονομικά συμφέροντά τους, με πιθανό αποτέλεσμα την πρόκληση και νέων μεταναστών-προσφύγων από τις αναπτυσσόμενες χώρες.

Γ.5. Η μαρξιστική-λενινιστική προσέγγιση

Ο βιομηχανικός εφεδρικός στρατός είναι το αποτέλεσμα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, εφόσον ο εργατικός πληθυσμός, παράγοντας ο ίδιος τη συσσώρευση του κεφαλαίου, παράγει ταυτόχρονα τα μέσα που τον κάνουν υπεράριθμο. Ο στρατός αυτός μπορεί να είναι: 1) ρευστός, (ένα μέρος του μεταναστεύει), 2) λανθάνων, (γίνεται εμφανής με τη διαδικασία της μετακίνησης), 3) στάσιμος, (πληθυσμός που δημιουργείται από την αύξηση και ένταση της συσσώρευσης) (Marx).

Στο στάδιο του μονοπωλιακού καπιταλισμού, η ανάπτυξη είναι όχι μόνο ανισόμερη, αλλά πραγματοποιείται και με μεγάλα άλματα. Η μετανάστευση συνδέεται με την ανισόμερη οικονομική ανάπτυξη στα πλαίσια του διεθνούς καπιταλισμού (Lenin).

Το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα χαρακτηρίζεται από ένα ανεπτυγμένο κέντρο και μία υπανάπτυκτη περιφέρεια. Η μετανάστευση είναι αποτέλεσμα της διαδικασίας εξάρτησης της περιφέρειας από το κέντρο (Amin).

(Μουσούρου,1991,55, Πουλοπούλου,1986,117).

Γ.6. Η θεωρία της έλξης-απόθησης

Η θεώρηση αυτή εξηγεί τα αίτια της μετανάστευσης λαμβάνοντας υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές και δημογραφικές συνθήκες των χωρών προέλευσης και προορισμού, ήτοι συνυπολογίζει λόγους, οικονομικούς αλλά και μη οικονομικούς, τόσο στις χώρες προέλευσης όσο και προορισμού (Landry 1945, Kastles and Kosack, 1973).

Γ.7. Η μικροκοινωνιολογική προσέγγιση της μετανάστευσης

Το κύριο ενδιαφέρον της προσέγγισης αυτής συγκεντρώνεται στη σημασία που αποδίδεται στην οικογενειακή στρατηγική, ως παράγοντα προσδιοριστικού των αποφάσεων και των συμπεριφορών του μετανάστη (Laudy and Stark,1988), και επομένως, ως καίριου στοιχείου τόσον ερμηνείας και αξιολόγησης των επιπτώσεων της μετανάστευσης, όσο και περιγραφής της δυναμικής και των προοπτικών της (Μουσούρου,1991,85).

Γ.8. Η διαιώνιση της διεθνούς μετανάστευσης

Ανεξάρτητα από τις αιτίες που ξεκινούν τη μεταναστευτική διαδικασία, οι όροι που τη συνεχίζουν μπορεί να είναι αρκετά διαφορετικοί από τους αρχικούς. Αν και οι αρχικές αιτίες μπορεί να συνεχίζουν να προκαλούν τη μετακίνηση των ανθρώπων, οι νέες συνθήκες που δημιουργούνται στην πορεία της μετανάστευσης λειτουργούν σαν ανεξάρτητες αιτίες από μόνες τους. Αναφέρονται: **τα μεταναστευτικά δίκτυα και τα ιδρύματα που στηρίζουν τη διεθνή μετακίνηση, επιπλέον αναπτύσσονται και συντελούνται εργασιακές αλλαγές στις κοινωνίες υποδοχής.** Αποτέλεσμα αυτών των αλλαγών, θα μπορούσε να είναι και η πιθανότητα πρόσθετης μετακίνησης, μία εξέλιξη γνωστή ως συσσωρευτική αιτιολογία (Massey et al, 1993, 3-26).

Γ.8.1. Μεταναστευτικά δίκτυα

Τα μεταναστευτικά δίκτυα είναι σύνολα διαπροσωπικών δεσμών που συνδέουν μετανάστες, προηγούμενους μετανάστες και άτομα που δεν έχουν μεταναστεύσει, στις περιοχές προέλευσης και προορισμού δια μέσου δεσμών συγγένειας, φιλίας, ή και ατόμων με κοινή περιοχή προέλευσης. Η ύπαρξη αυτών των δικτύων αυξάνει την πιθανότητα της διεθνούς μετακίνησης, επειδή μειώνει τους κινδύνους και τα κόστη της μετακίνησης ενώ αντίθετα αυξάνει τα καθαρά κέρδη της μετανάστευσης. Τα δίκτυα δημιουργούν έναν τύπο κοινωνικού κεφαλαίου, στο οποίο οι άνθρωποι μπορούν να βασίζονται για να πετύχουν πρόσβαση στη ξένη απασχόληση, γεγονός που μπορεί να προκαλέσει περαιτέρω μετανάστευση. Αυτή με τη σειρά της προκαλεί πρόσθετη μετακίνηση, η οποία επεκτείνει τα δίκτυα, και ούτω καθεξής (Taylor 1986, Gurak & Caces 1992).

Αν δεχθούμε ότι, τα άτομα που μετακινούνται μέσα από την οικογενειακή αλυσίδα, δεν είναι τόσα όσα θεωρητικά θα μπορούσαν να μετακινηθούν, ωστόσο αυτή η διαδικασία είναι σημαντική ως προς τις επιπτώσεις της, κυρίως διότι παρατηρείται αλλαγή στην προσέλευση. Έτσι, ακόμη και αν τα μεταναστευτικά ρεύματα αρχίζουν επιλεκτικά με εξειδικευμένους εργαζόμενους, με το χρόνο διευρύνονται και γίνονται λιγότερο επιλεκτικά, λόγω των συγγενών που κάνουν χρήση των παροχών σύνδεσης των οικογενειών.

Γ.8.2. Η θεωρία των ιδρυμάτων

Στη διάρκεια της μεταναστευτικής διαδικασίας ανάμεσα σε δύο χώρες, λειτουργούν κερδοσκοπικές οργανώσεις, που προάγουν τη μετανάστευση, ενώ

αρκετά συχνά δημιουργείται και η μαύρη αγορά της μετανάστευσης. Παράλληλα όμως, στις χώρες υποδοχής ιδρύονται ανθρωπιστικές εθελοντικές οργανώσεις, για να υπερασπισθούν τα δικαιώματα των μεταναστών. Οι οργανώσεις αυτές όπως και οι κερδοσκοπικές με τον καιρό γίνονται γνωστές στους μετανάστες, ιδρύοντας έναν άλλο τύπο κοινωνικού κεφαλαίου, στο οποίο οι μετανάστες στηρίζονται για να πετύχουν πρόσβαση στις ξένες αγορές εργασίας ή για να αντιμετωπίσουν άλλα προβλήματα.

Γ.8.3. Συσσωρευτική αιτιολόγηση

Η διεθνής μετανάστευση υποστηρίζει τη διεθνή μετανάστευση με τρόπους που τη μεγεθύνουν, μία εξέλιξη που καλείται συσσωρευτική αιτιολόγηση (Myrdal 1957). Ήτοι, κάθε πράξη μετανάστευσης τροποποιεί το κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου παίρνονται επακόλουθες αποφάσεις μετανάστευσης, και κάνουν την πρόσθετη μετακίνηση πιο πιθανή. Αναφέρονται έξι κοινωνικό-οικονομικοί παράγοντες που δυνητικά επηρεάζονται από τη μετανάστευση με αυτόν τον συσσωρευτικό τρόπο, που τροποποιούμενοι με τη σειρά τους προκαλούν πρόσθετη μετακίνηση από τις συγκεκριμένες χώρες: Η **κατανομή των εισοδημάτων**, η **κατανομή της γης**, η **οργάνωση της γεωργίας**, της **κουλτούρας**, η **περιφερειακή κατανομή του ανθρωπίνου κεφαλαίου**, και η **κοινωνική έννοια της εργασίας** (Taylor 1992).

Γ.9. Η προβληματική για τη νέα μετανάστευση στις χώρες της Νότιας Ευρώπης

Η σύγχρονη μετανάστευση προς τις χώρες της Νότιας Ευρώπης φαίνεται να έχει κάποια χαρακτηριστικά που τη διακρίνουν από τα προηγούμενα μεταναστευτικά ρεύματα, και θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ένα κατά κάποιον τρόπο «Νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο» μετανάστευσης. Μοντέλο που οφείλεται στα χαρακτηριστικά του διεθνούς ρεύματος αλλά και στις κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις των χωρών υποδοχής. Επισημαίνεται ακόμη, ο ρόλος των εφαρμογών πολιτικής στη φύλαξη των συνόρων, εφόσον η έλλειψη τέτοιας πολιτικής ταυτόχρονα με τη γεωγραφική θέση και την ανοικτή οικονομία των χωρών αυτών, συνηγορεί στην αύξηση της εισροής μεταναστών. Οι λόγοι που σχετίζονται με τις χώρες υποδοχής είναι: η βελτίωση του οικονομικού επιπέδου των χωρών αυτών, η ύφεση της εσωτερικής μετανάστευσης και η δημογραφική εξέλιξη. Αντίθετα, ένεκα των κοινωνικών, οικονομικών και δημογραφικών εξελίξεων στις χώρες

προέλευσης μεταναστών δημιουργούνται οι όροι-προϋποθέσεις για έναν πληθυσμό επιρρεπή στη μετακίνηση (King, 1997, 7-12).

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Ο κοινωνικός επιστήμονας, ανάλογα με το μοντέλο που υποστηρίζει, αναλύοντας τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες πραγματοποιείται η μετανάστευση, οδηγείται σε προτάσεις πολιτικής που εξαρτώνται άμεσα από την οπτική του, αλλά και θεωρεί τις επιπτώσεις στην κοινωνία υποδοχής και προέλευσης μέσα από αυτήν την ίδια την οπτική.

Σύμφωνα με τη μελέτη των Σαρρής κ.ά (1994,9) εκτιμάται ότι η μετανάστευση στην Ελλάδα:

- έχει προκαλέσει όφελος στους εργοδότες επιχειρηματίες.
- οι ντόπιοι εργάτες διατηρούν την απασχόλησή τους αλλά με μειωμένη αμοιβή.
- οι μετανάστες λαμβάνουν μεγαλύτερη αμοιβή από ότι στη χώρα τους.
- η σχετική εργασία μεταβάλλεται ανάλογα με την ικανότητα της οικονομίας να απορροφήσει το πρόσθετο δυναμικό.

Σε άλλη μελέτη του Κόντη (1998,130-136), αιτιολογείται η μεταναστευτική διαδικασία, ως ωθούμενη μεν από τα μακροοικονομικά χαρακτηριστικά των χωρών προέλευσης, αλλά και άμεσα συνδεδεμένη με τα μακροοικονομικά χαρακτηριστικά της χώρας υποδοχής. Από τη σκοπιά των επιπτώσεων στην κοινωνία υποδοχής: τις αναπτυξιακές, στην αγορά εργασίας, τις δημοσιονομικές και τις δημογραφικές, συνοπτικά αναφέρονται:

- Η μετανάστευση αυξάνει την παραγωγή και την κοινωνική ευημερία στη χώρα υποδοχής.
- Επηρεάζεται η αγορά εργασίας, εφόσον η απασχόληση αλλοδαπού εργατικού δυναμικού προκαλεί οριακά αποτελέσματα υποκατάστασης. Ενισχύει την παραοικονομία, αλλά και αυξάνει την ευελιξία της αγοράς.
- Η μη καταβολή φόρων και εισφορών και η, έστω περιορισμένη, χρήση δημοσίων αγαθών, δικαιολογεί τη διαπίστωση της αρνητικής δημοσιονομικής επίπτωσης σε περίπτωση παράνομης μετανάστευσης.
- Η μεταναστευτική εισροή αντισταθμίζει την προϊούσα γήρανση του ελληνικού πληθυσμού και βελτιώνει την ελλειμματικότητα των ελληνικών ασφαλιστικών ταμείων.

Όχι μόνο για την ελληνική πραγματικότητα, αλλά και σε προηγούμενες εποχές, για διαφορετικά μεταναστευτικά ρεύματα, τονίστηκε η σημασία της παρουσίας των μεταναστών στην κοινωνικο-οικονομική δομή της χώρα υποδοχής. Μέσω αυτής της παρουσίας επηρεάζονται οι οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις, όπως επίσης η πολιτική κατάσταση, η ταξική δομή, η ταξική συνείδηση και διαμάχη (Castles and Kosack 1973,2, Κασιμάτη, 1984,34). Συνδέεται η οικονομία με την κοινωνία με την άποψη ότι η οικονομική δραστηριότητα δεν διεξάγεται μεμονωμένα, αλλά μέσα στα πλαίσια ενός κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Η οικονομική επίδοση μιας κοινωνίας δεν προσδιορίζεται μόνο από την ποσότητα και την ποιότητα των παραγωγικών συντελεστών της. Πολλά εξαρτώνται, επίσης, από το σύνολο των συνθηκών που επικρατούν και οι οποίες συνιστούν το περίβλημα μέσα στο οποίο τα άτομα διεξάγουν τις οικονομικές τους δραστηριότητες και επιδιώκουν τους οικονομικούς και κοινωνικούς τους σκοπούς (Κουτσουμάρης, 1979,179). Αλλά και αλλού (Richardson,1972,381), σε αναφορά στην εσωτερική μετανάστευση, δηλώνεται η πεποίθηση ότι τα κόστη της μετανάστευσης είναι όχι μόνο οικονομικά αλλά και μη οικονομικά.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η εμπλοκή της Ελλάδας στη διεθνή μετανάστευση

Κεφάλαιο Α΄

Η Ελλάδα ως χώρα αποστολής μεταναστών

Οι μετακινήσεις πληθυσμών χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία σ' όλη τη νεώτερη ιστορία της. Από της ιδρύσεως του σύγχρονου ελληνικού κράτους, το 19^ο αιώνα, παρατηρούνται ροές του ελληνικού πληθυσμού προς το εξωτερικό αλλά και προς τα αστικά κέντρα, με το μεταναστευτικό ρεύμα προς το εξωτερικό να είναι αριθμητικά ισχυρότερο από το ρεύμα αστικοποίησης. Προς την Αθήνα κατευθύνονται επίσης ρεύματα παλιννόστησης από τις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού, ως αποτέλεσμα των πληγμάτων που δέχθηκε ο παροικιακός ελληνισμός στη Ν. Βαλκανική και τη Ν. Ρωσία (Τσουκαλάς, 1987, 106). Σε όλη την περίοδο της νεώτερης ιστορίας της, η χώρα δέχεται πληθυσμό από τις ελληνικές κοινότητες της Ρουμανίας, τη Τουρκίας, της Μέσης Ανατολής και της Αιγύπτου.

Για την πριν το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο περίοδο, τα στοιχεία για τη μετανάστευση όπως και για την παλιννόστηση των Ελλήνων μεταναστών δεν είναι πλήρη ή είναι σχεδόν ανύπαρκτα. Τα δεδομένα που αφορούν το μεταναστευτικό ρεύμα που εκδηλώθηκε αυτήν την περίοδο είτε προκύπτουν από τους υπολογισμούς των μελετητών, είτε από τα αρχεία των ΗΠΑ εφόσον αφορούν στην υπερπόντια μετανάστευση (Πίνακας 1). Στις αρχές του 20^ο αιώνα, και ειδικότερα μεταξύ των ετών 1908 και 1921, υπολογίσθηκε ότι το 55% των μεταναστών της περιόδου αυτής επιστρέφουν, αν και, με εξαίρεση αυτήν την περίοδο, το ρεύμα επιστροφής αντιπροσώπευε μόνο το 25% της συνολικής μετανάστευσης, με πτωτικές τάσεις του ποσοστού (Φίλιας, 1980, 115). Από άλλους υπολογισμούς προκύπτει ότι το διάστημα 1908-1930, το 61% των ελλήνων μεταναστών επέστρεψαν στον τόπο τους, ποσοστό που θεωρείται τεράστιο σε σύγκριση με άλλες εθνικές ομάδες, για τις οποίες η εγκατάσταση στο Ν. Κόσμο είχε την έννοια της ρήξης με τον τόπο προέλευσης (Τσουκαλάς, 1987, 150). Την ίδια περίοδο και ειδικότερα μετά τη μικρασιατική καταστροφή του 1922, η χώρα δέχεται τη μεγαλύτερη εισροή πληθυσμού στην μέχρι τότε ιστορία της. Είναι οι πρόσφυγες που προέρχονται κυρίως από τη Μ. Ασία, αλλά και από τη Θράκη, τον Πόντο και άλλες περιοχές. Μεταξύ των ετών 1890-1912 εισρέουν 26 χιλ. πρόσφυγες, την περίοδο 1912-1920 50 χιλ. και μετά τη μικρασιατική καταστροφή του 1922 περίπου 1,4 εκ.. Στην απογραφή του 1928 απογράφηκαν 1,2 εκ. άτομα, εφόσον οι υπόλοιποι είτε είχαν μεταναστεύσει, είτε είχαν αποβιώσει (Πουλοπούλου, 1986, 43). Την περίοδο αυτή

στον ελλαδικό χώρο δημιουργούνται πολλές ανακατατάξεις, εφόσον πέρα από την είσοδο των προσφύγων, την ίδια περίοδο εγκατέλειψαν την Ελλάδα περίπου 400.000 μουσουλμάνοι και Βούλγαροι. Σχετικά με την αστικότητα προέλευσης των προσφύγων που εκδιώχθηκαν από τις περιοχές τους το 1922 είτε ήλθαν με την ανταλλαγή των πληθυσμών, αυτοί προέρχονταν κατά 53% από αστικές και 47% από αγροτικές περιοχές. Οι ελληνικές πόλεις αυξάνουν τον πληθυσμό τους με την εισροή πληθυσμών του εσωτερικού, αλλά και με τους παλινοστούντες μετανάστες και τους πρόσφυγες όλη αυτή την περίοδο. Οι πρόσφυγες εγκαθίστανται σε αστικούς χώρους και ειδικότερα στην Αθήνα, στον Πειραιά και στη Θεσσαλονίκη. Αντίθετα με τους πρόσφυγες που προέρχονταν από αγροτικές περιοχές που συγκεντρώθηκαν κυρίως στη Μακεδονία, εκείνοι από τις αστικές συγκεντρώθηκαν κυρίως στην παλαιά Ελλάδα και κυρίως την περιοχή της Πρωτεύουσας (Βεργόπουλος, 1978, 42, Burgel, 1976, 373).

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του ελληνικού μεταναστευτικού ρεύματος αυτής της περιόδου είναι ότι σχηματίζεται αυθόρμητα, χωρίς την ανάμειξη κυβερνήσεων ή διεθνών οργανισμών, και ακόμη ότι είναι κυρίως ανδρική μετανάστευση.

Την ίδια περίοδο παρατηρούνται και μετακινήσεις πληθυσμού στο εσωτερικό της χώρας. Σύμφωνα με επίσημες στατιστικές, το 1928 η αναλογία των μεταναστών (γεννηθέντες και απογραφέντες σε διαφορετικούς οικισμούς της Ελλάδας) ανέρχεται σε 24,6% από 21% το 1920. Οι μεταναστεύσεις αυτές καθορίζουν κατά πολύ την ανάπτυξη των πόλεων της εποχής. Κατά την απογραφή του 1928 το 44% των κατοίκων των πόλεων, χωρίς να υπολογίζονται οι πρόσφυγες, δεν έχουν γεννηθεί στις πόλεις που κατοικούν. Το ισχυρότερο ρεύμα αυτής της εσωτερικής μετακίνησης κατευθύνεται προς την Κεντρική Ελλάδα (Kayser, 1968, 32, Πολύζος 1984, 226) (Πίνακας 2).

Αλλά και τις επόμενες περιόδους ο ελληνικός χώρος χαρακτηρίζεται από εκροές πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές, είτε προς τα αστικά κέντρα είτε προς το εξωτερικό.

Το διάστημα του μεσοπολέμου η υπερπόντια μετανάστευση μειώνεται λόγω των μέτρων εναντίον της μετανάστευσης που πήρε η αμερικανική κυβέρνηση από το 1921 και μετά και λόγω της μεγάλης κρίσης του 1929, η οποία οδήγησε σε πλήρη αποδιοργάνωση των διεθνών οικονομικών σχέσεων. Στην όποια εκροή πληθυσμού από τη χώρα αυτή την περίοδο, κάποιες περιοχές συμμετέχουν με δυσανάλογα υψηλό ποσοστό στο σύνολο των κατοίκων τους, ιδιαίτερα ο νησιωτικός χώρος που πλήττεται περισσότερο από τις άλλες περιοχές. Παρά τον περιορισμένο χαρακτήρα

της μετανάστευσης αυτής της περιόδου, έχει και αυτή συνεργήσει στη δημιουργία της ανισόμερης κατανομής του πληθυσμού μεταξύ των περιοχών της χώρας (Πολύζος,1984,236).

Οι εσωτερικές μετακινήσεις συνεχίζονται και τη δεκαετία 1940-1950, προκαλούμενες από την ιταλική επίθεση, αλλά και τις γενικότερες συνθήκες που διαμορφώθηκαν τα επόμενα χρόνια στη χώρα. Οι Ηπειρώτες μετακινούνται προς τα Ιωάννινα και το Νότο, οι αγροτικοί πληθυσμοί της Μακεδονίας προς τα σημαντικότερα αστικά κέντρα της περιοχής, τη Δράμα, τις Σέρρες, την Καβάλα και τη Θεσσαλονίκη, ενώ οι νησιώτικοι πληθυσμοί μετακινούνται κυρίως προς την Αθήνα. Παρά το ότι κάποιοι από αυτούς, όπως και κάποιοι από τους μετακινήθεντες τα προηγούμενα χρόνια, θα επιστρέψουν σύντομα στις αγροτικές περιοχές, συνεχίζονται την ίδια περίοδο οι μετακινήσεις προς την κεντρική Μακεδονία και την Αθήνα, κυρίως πληθυσμών της Αν. Μακεδονίας/Θράκης. Γενικότερα την προαναφερόμενη δεκαετία, παρατηρούνται μετακινήσεις αγροτικών πληθυσμών προς τα αστικά κέντρα και τις μεγάλες κωμοπόλεις, μετακινήσεις που αν και χαρακτηρίζονται περιορισμένες είναι η απαρχή ενός μαζικού κινήματος προς τα αστικά κέντρα (Κοτζαμάνης,1990,108).

Πέραν όμως των μετακινήσεων εντός της χώρας, και ειδικότερα την περίοδο του εμφυλίου, εγκατέλειψαν τη χώρα και εγκαταστάθηκαν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης πάνω από 50.000 πρόσφυγες. Τα άτομα αυτά για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν ήταν δυνατόν να επαναπατρισθούν λόγω της αφαίρεσης της υπηκοότητάς τους και της δήμευσης της περιουσίας τους (Καζάκος,1994,103-104, Μαυρέας,1998,189). Ο αριθμός των προσφύγων υπολογίζεται σε περίπου 70.000 ή περισσότερους, εφόσον την περίοδο του εμφυλίου πολέμου και ειδικότερα μετά την ήττα του δημοκρατικού στρατού πολλά άτομα εγκατέλειψαν τη χώρα (Ψυρούκης, 1975,400).

Η περίοδος μετά το 1950 χαρακτηρίζεται από μετακινήσεις πληθυσμών και εντός του ελλαδικού χώρου αλλά και προς το εξωτερικό. Ο αστικός πληθυσμός αυξήθηκε σημαντικά ανάμεσα στα έτη 1951 και 1981 από 47,5% το 1951 σε 58,1% το 1981, ενώ αντίθετα μειώθηκε ο αγροτικός από 47,5% σε 30,3% για τις ίδιες χρονιές. Η Περιοχή της Πρωτεύουσας και κατά δεύτερο λόγο της Θεσσαλονίκης, υπήρξαν οι κύριοι προορισμοί των εσωτερικών μεταναστών (Sidiropoulos et.al., 1996,161). Συνολικά για τις τρεις μεταπολεμικές δεκαετίες (1951-1981), πάνω από 2 εκατ. άτομα μετακινήθηκαν εντός του εθνικού χώρου κατευθυνόμενοι κύρια προς

στις αστικές περιοχές της χώρας, και ιδίως προς την Πρωτεύουσα και τη Θεσσαλονίκη (Κοτζαμάνης,1987,82).

Ενώ από την Ελληνική Επανάσταση και μέχρι το 1977 μετανάστευσαν προς το εξωτερικό περισσότερα από 1.800.000 άτομα, μέχρι το 1940 απορροφήθηκε το 28% του όλου μεταναστευτικού ρεύματος. Οι μεγάλες εκροές πληθυσμού παρατηρούνται μεταπολεμικά και ιδιαίτερα μετά το 1960 (Κασιμάτη,1984,15). Τη δεκαετία 1960-69 μεταναστεύουν τα 2/3 της μεταπολεμικής μετανάστευσης με κατεύθυνση κύρια την τότε Δ. Γερμανία, που δέχεται περισσότερους από τους μισούς μετανάστες, αλλά και σε κάποιο ποσοστό, την ίδια περίοδο, τα άτομα μετακινούνται προς τις υπερπόντιες χώρες (Πίνακας 3).

Η μεταπολεμική μετανάστευση συνετέλεσε και αυτή στο δημογραφικό προφίλ της χώρας εφόσον οι διάφορες περιοχές της συμμετέχουν διαφορετικά καθ' όλη την περίοδο. Την πρώτη πενταετία, τη μεγαλύτερη συμμετοχή έχει η περιοχή της Πρωτεύουσας, ενώ τις επόμενες η Μακεδονία (Πίνακας 4). Το μεγάλο ποσοστό συμμετοχής της Πρωτεύουσας μπορεί να αποδοθεί στη μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού και στο γεγονός ότι για πολλά άτομα που μεταναστεύουν, έχει προηγηθεί μια πρώτη μετανάστευση στην Αθήνα. Είναι μάλλον πιθανόν η Αθήνα να λειτούργησε, όπως και τα άλλα αστικά κέντρα, σαν πρώτος σταθμός για τη μετακίνηση προς το εξωτερικό (Κασιμάτη,1984,20, Πατινιώτης,1990,266).

Η μεταπολεμική μετανάστευση πραγματοποιείται, όχι αυθόρμητα όπως η προηγούμενη, αλλά με την ανάμειξη των κυβερνήσεων των χωρών, ανάμεσα στις οποίες παρατηρούνται κινήσεις πληθυσμού, με την υπογραφή διμερών συμβάσεων. Παρά το ότι και αυτήν την περίοδο σε κάποιο βαθμό παρατηρείται και αυτόνομη ελληνική μετανάστευση και παράνομη. Πρόκειται για άτομα που φεύγουν ως φοιτητές αλλά διακόπτουν τις σπουδές και εργάζονται στην αλλοδαπή ή άλλους που φεύγουν ως τουρίστες και εγκαθίστανται στις περιοχές που κατοικούν άλλοι προηγούμενοι μετανάστες. Επίσης, η μετανάστευση αυτής της περιόδου ρυθμίζεται και από διεθνείς οργανισμούς με πολυμερείς συμβάσεις που υπογράφονται από τα ενδιαφερόμενα μέρη. Σχετικά με το νόμιμο ή προσωρινό χαρακτήρα της μετανάστευσης αυτής της περιόδου, χαρακτηριστικό στοιχείο της είναι εκείνο της προσωρινότητας για την ενδοευρωπαϊκή κίνηση, ενώ το μικρό ποσοστό που καλύπτει την υπερπόντια μετανάστευση θεωρείται μόνιμο. Στη μεταπολεμική μετανάστευση συμμετέχει και γυναικείος πληθυσμός, όχι μόνο ως εξαρτημένη αλλά και ως ανεξάρτητη μετακίνηση.

Σ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο, η χώρα παρουσιάζει αρνητικά μεταναστευτικά ισοζύγια, ενώ από τα μέσα της δεκαετίας του '70 καταγράφονται θετικά πρόσσημα (Διάγραμμα 2).

Η στατιστική παρακολούθηση της παλιννόστησης αφορά την περίοδο 1968-1977 (Διάγραμμα 1). Σχετικά με τη μέτρηση των παλιννοστούντων έχουν διαπιστωθεί προβλήματα που σχετίζονται με τη μη προσμέτρηση των πολιτικών προσφύγων, αν και σημαντικός αριθμός ήλθε στην Ελλάδα μετά το 1974, επίσης των Ελλήνων που επιστρέφουν με ξένο διαβατήριο. Τα στοιχεία της ΕΣΥΕ δείχνουν υποτιμημένη την παλιννόστηση αν συγκριθούν με εκείνα της Ο.Δ.Γ. Αλλά και στα στοιχεία της Ο.Δ.Γ. υπάρχει το πρόβλημα ότι αφορούν στις αναχωρήσεις των μεταναστών από τη χώρα, που όμως είναι πιθανόν να πρόκειται μόνο για διερεύνηση των συνθηκών στην Ελλάδα στην πιθανότητα παλιννόστησης. Ενδεικτικό του ανοίγματος στους υπολογισμούς να αναφερθεί ότι για το 1970 σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ οι παλιννοστούντες ανέρχονται σε 22.665 άτομα, ενώ με τα στοιχεία της ΟΔΓ σε 30.259 άτομα. Στην απογραφή που διενεργήθηκε στο 3,4% του ελληνικού πληθυσμού και αφορούσε τα άτομα που παλιννόστησαν την περίοδο 1971-1986, καταγράφηκαν 625.000 άτομα που παλιννόστησαν αυτήν τη δεκαεπταετία (Πετρόπουλος, 1990, 89). Διαφορές σε σχέση με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ και της ως άνω απογραφής επίσης παρατηρούνται, ενδεικτικά να αναφερθεί ότι για το 1971 οι παλιννοστούντες είναι 24.709 σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, ενώ 27.495 σύμφωνα με την μικροαπογραφή.

Ειδικότερα για την επιστροφή των προσφύγων την περίοδο 1956-1984, σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Υγείας Πρόνοιας, επαναπατρίστηκαν 33.573 πρόσφυγες, οι περισσότεροι των οποίων εγκαθίστανται στα αστικά κέντρα (Μαυρέας, 1998, 189).

Η εσωτερική και εξωτερική κινητικότητα επέδρασε στην ελληνική κοινωνία καθορίζοντας το δημογραφικό προφίλ, όχι μόνο με αριθμητικά δεδομένα αλλά και με ποιοτικά, εφόσον οι περιοχές που επλήγησαν από τη μετανάστευση, έχασαν τα πιο νεαρά, δυναμικά κομμάτια της κοινωνίας τους. Πέραν όμως της επιρροής της μετανάστευσης στα δημογραφικά δεδομένα της χώρας, στην αριθμητική και ποιοτική τους διάσταση, επηρεάζονται και οι παραγωγικές σχέσεις. Ακόμη, στο σημερινό δημογραφικό προφίλ της χώρας συνετέλεσε όχι μόνο η μετανάστευση, εσωτερική και εξωτερική, αλλά και η παλιννόστηση, εφόσον η πλειοψηφία των παλιννοστούντων επιστρέφει στα μεγάλα αστικά κέντρα ανεξάρτητα από την

περιοχή που κατοικούσε πριν μεταναστεύσει. Η εγκατάσταση των παλιννοστούντων στις αστικές περιοχές συνδέεται και με ποιοτικά χαρακτηριστικά, εφόσον συσχετίζεται με α) την παλιννόστηση από τις υπερπόντιες χώρες και από χώρες με έντονο το ομογενειακό και τεχνικό-επιστημονικό δυναμικό, β) τη γέννηση στις χώρες αποδημίας, γ) τις νεότερες ηλικίες άφιξης, δ) τη βραχύχρονη ή μακρόχρονη διαμονή στο εξωτερικό, ε) τη μέχρις ένα βαθμό, γυναικεία παλιννόστηση και στ) το επίπεδο αστικότητας του τόπου προέλευσης πριν τη μετανάστευση, όπου μεγαλύτερη ανακατανομή σημειώνεται στους παλιννοστούντες με αγροτική προέλευση (Πετρόπουλος, 1990, 91) (Πίνακας 5).

Τα τελευταία χρόνια η χώρα μας εμπλέκεται στη διεθνή μετανάστευση αλλά αυτή τη φορά από άλλη σκοπιά. Οι σχετικές αναφορές μας δεν αφορούν, όπως τα προηγούμενα χρόνια τη μετανάστευση ή την παλιννόστηση των Ελλήνων μεταναστών, αλλά την εισροή μεταναστών από τρίτες χώρες. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '70, εισρέουν αλλοδαποί πληθυσμοί με σκοπό την εργασία. Το φαινόμενο εξακολουθεί και την επόμενη, αλλά εντείνεται τη δεκαετία του '90 και συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας.

Το βασικό χαρακτηριστικό των αλλοδαπών, που εισρέουν τη δεκαετία του '90 στη χώρα, είναι το μη νόμιμο καθεστώς τους, εφόσον οι νόμιμοι ευρισκόμενοι αλλοδαποί, όπως θα αναφέρουμε αμέσως μετά, ήδη από το 1981 και μέχρι τις μέρες μας έχουν σταθεροποιηθεί περίπου στις 160.000 άτομα. Αντίθετα, ο μη νόμιμος αλλοδαπός πληθυσμός υπολογιζόταν στα μέσα της δεκαετίας του '90 στις 600.000 - 800.000 άτομα. Επιπλέον την ίδια αυτή δεκαετία, εισρέουν άτομα ελληνικής καταγωγής (Πόντιοι και Βορειοηπειρώτες), αρκετοί των οποίων διαμένουν και αυτοί υπό μη νόμιμο καθεστώς, όπως επίσης θα αναφέρουμε στη συνέχεια.

Πίνακας 1: Υπερπόντια μετανάστευση

Κατεύθυνση Έτη	Προς Η.Π.Α	Προς άλλες χώρες	Σύνολο
1821-1830	20	-	20
1831-1840	49	-	49
1841-1850	16	-	16
1851-1860	31	-	31
1861-1870	72	-	72
1871-1880	210	3	213
1881-1890	2.308	2	2.310
1891-1900	16.979	-	16.979
1901-1910	167.519	5.994	173.513
1911-1920	184.201	11.918	196.119
1921-1930	69.675	21.694	91.369
1931-1940	21.903	8.597	30.500
Σύνολο	462.983 90,57%	48.208 9,43%	511.191 100,0%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2: Κάτοικοι που γεννήθηκαν στην Ελλάδα εκτός της πόλης που απογράφηκαν, % του πληθυσμού (1928)

Περιοχή	%
Κεντρική Ελλάδα	54,7
Πελοπόννησος	41,8
Θεσσαλία	48,9
Ιόνια Νησιά	27,0
Ήπειρος	44,1
Μακεδονία	32,2
Νησιά Αιγαίου	27,1
Κρήτη	43,4
Θράκη	23,1

Πηγή: Kayser, 1968,32

Πίνακας 3: Κατανομή των μεταναστών κατά περιοχές προορισμού (1955-77)

Κατεύθυνση Έτη	Ευρωπαϊκή μετανάστευση		Υπερπόντια μετανάστευση		Σύνολο	
	Γερμανία	Άλλες χώρες	ΗΠΑ	Άλλες χώρες	N	%
1955-59	7.964	32.210	42.083	62.326	144.583	11,9
1960-64	240.176	40.794	18.946	87.899	387.815	31,9
1965-69	215.443	26.400	49.308	93.459	384.610	31,7
1970-74	153.117	12.652	38.747	41.421	245.937	20,2
1975-77	21.441	8.154	11.774	11.029	52.398	4,3
Σύνολο	638.141	120.210	160.858	296.134	1.215.343	100,0
	52,5%	9,9%	13,2%	24,4%	100,0%	

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 4: Κατανομή μεταναστών κατά γεωγραφικό διαμέρισμα (%)

Περιφέρεια	Έτη	1955-59	1960-64	1965-69	1970-74	1975-77
Π. Προτεύουσας		24,09	15,00	17,36	15,83	23,63
Στ. Ελλάδα-Εύβοια		3,33	3,24	4,42	4,37	5,05
Πελοπόννησος		14,27	9,97	11,18	7,50	7,11
Ιόνιοι Νήσοι		1,82	2,50	3,21	2,07	1,94
Ήπειρος		1,80	6,12	6,27	7,04	5,10
Θεσσαλία		1,63	4,23	5,52	7,91	4,37
Μακεδονία		16,11	31,75	34,76	35,87	28,75
Θράκη		11,26	7,26	6,48	7,73	5,50
Ν. Αιγαίου		7,28	5,48	5,78	4,80	4,81
Κρήτη		1,53	2,93	2,73	3,39	2,25
Δεν δήλωσαν		16,88	11,43	2,29	3,49	11,49

Πηγή: ΕΣΥΕ

Διάγραμμα 1

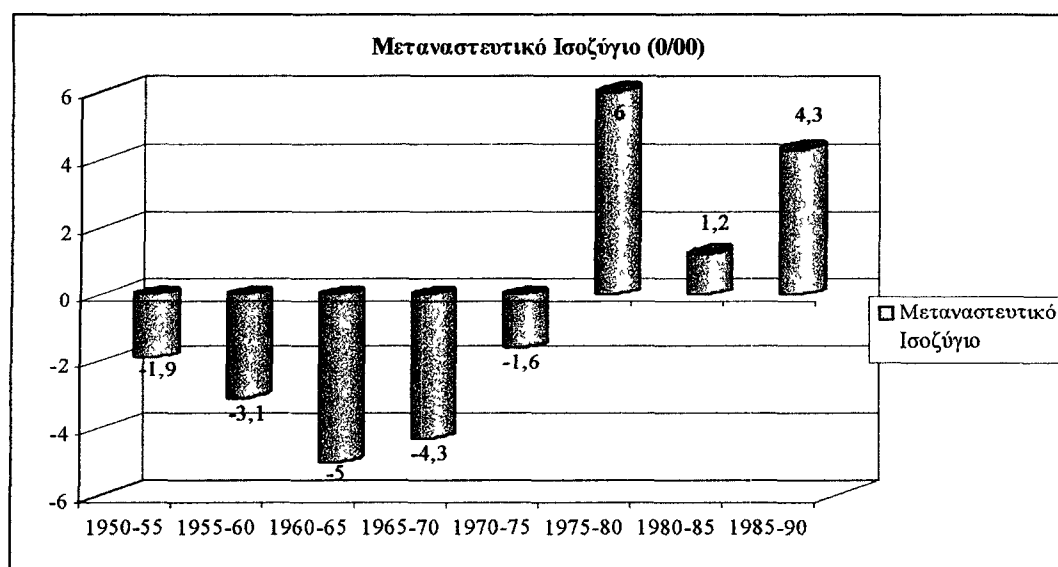
Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 5: Παλινοστούντες κατά αστικότητα εγκατάστασης (1971-85)

Διάστημα παλινοστήσης (παλινοστούντες)	1971-75 (194.606)	1976-80 (242.172)	1981-85 (180.172)
Περιοχή εγκατάστασης	%	%	%
Περιοχή Πρωτεύουσας	35,3	33,6	39,7
Θεσσαλονίκη	12,0	13,3	11,1
Υπόλοιπες αστικές περιοχές	18,9	21,2	23,6
Ημιαστικές	8,3	8,3	7,6
Αγροτικές	25,5	23,6	18,0
Σύνολο %	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Πετρόπουλος, αποτελέσματα μικροσκογραφής

Διάγραμμα 2

Πηγή: Κοτζαμάνης, 2000, 28

Κεφάλαιο Β'

Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών

Η Ελλάδα, χώρα που τα προηγούμενα χρόνια χαρακτηρίστηκε από τη μεγάλη έξοδο του πληθυσμού της, (αφού σε διάρκεια 25 χρόνων (1950-1975) εγκαταλείφθηκε από το 1/4 του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της), τη δεκαετία του '90 αντίστροφα, αντιμετωπίζει πολύ μεγάλη είσοδο μεταναστών, που σύμφωνα με τους υπολογισμούς αναλογούν στο 10% του ελληνικού πληθυσμού, ποσοστό που κατά πολύ οφείλεται στους μη νόμιμους αλλοδαπούς.

Η βασικότερη διάκριση που χρησιμοποιείται για τους μετανάστες στη χώρα, είναι εκείνη που ορίζεται σύμφωνα με το καθεστώς παραμονής και εργασίας τους. Η διάκριση αυτή καθορίζει αυτό τούτο το καθεστώς, αλλά και προσδιορίζεται και από άλλα χαρακτηριστικά των μεταναστών, τόσο όσον αφορά στις χώρες προέλευσή τους, όσο και στις συνθήκες παραμονής στη χώρα υποδοχής (απασχόληση, διαμονή, αντιμετώπιση από τον γηγενή πληθυσμό κ.ά.).

Τη δεκαετία του '90, πηγές για τον προσδιορισμό του αριθμού και άλλων δεδομένων, των νομίμων μεταναστών είναι: η Στατιστική Υπηρεσία, το Υπουργείο Εργασίας και Διεθνείς Στατιστικές (SOPEMI, Eurostat, ILR, κ.ά.). Από την άλλη, για τον προσδιορισμό των θεμάτων που σχετίζονται με τους μη νόμιμους μετανάστες, πηγές πληροφόρησης είναι το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, η Υπάτη Αρμοστεία Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες, το ΕΙΥΑΠΟΕ και εκτιμήσεις Δημοσίων φορέων και μελετητών που έχουν ασχοληθεί με το θέμα, είτε ακόμη πληροφορίες από οργανώσεις αλλοδαπών, ή άλλων σχετικών ενώσεων (Sidiropoulos et al,1996,172).

Σύμφωνα με έκθεση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Social Europe 1991) τα διαθέσιμα στοιχεία για τη μετανάστευση στη χώρα μας είναι ελάχιστα και με περιορισμένες δυνατότητες ανάλυσης, εφόσον σύγχυση υπάρχει όχι μόνο στον αριθμό αλλά και στη σύνθεση και άλλα χρήσιμα χαρακτηριστικά (ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης, επαγγελματική ειδίκευση, κ.ά.). Επιπλέον, το φαινόμενο της μετανάστευσης από τη σκοπιά της χώρας υποδοχής μεταναστών, μόλις τελευταία έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον μελετητών, έτσι ώστε να υπάρχουν αρκετές επιστημονικές μελέτες που θα συνέβαλαν στην αποτύπωση των διαστάσεών του. Το γεγονός ότι η χώρα μας, τουλάχιστον στην έκταση που είναι σήμερα,

συγκαταλέγεται στις νεώτερες χώρες υποδοχής μεταναστών, έχει συντελέσει τα μέγιστα σε όσα προαναφέραμε.

Σε επίπεδο διεθνών στατιστικών, η κατάσταση είναι παρόμοια, όσον αφορά στα στοιχεία που αναφέρονται στην Ελλάδα. Τα δεδομένα της στατιστικής υπηρεσίας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Eurostat) αναφέρονται στο μέγεθος των αλλοδαπών που κατοικούν στη χώρα μας, δίχως να γίνεται σαφής διαχωρισμός για την κατηγορία των αλλοδαπών σε μετανάστες, μόνιμα εγκατεστημένους, κλπ. Αντίθετα τα στοιχεία της συνεχούς ενημέρωσης για τις μεταναστεύσεις (SOPEMI) φαίνεται να προσεγγίζουν πληρέστερα την πραγματικότητα, δεδομένου ότι δεν αρκούνται μόνον σε ποσοτικές αλλά και σε ποιοτικές διαστάσεις του φαινομένου. Ωστόσο και εκεί τα προβλήματα είναι πολυάριθμα, κυρίως τα αναφερόμενα στους μετανάστες που προέρχονται από τρίτες ευρωπαϊκές χώρες, όπου τα δεδομένα είναι ελλιπή, ανεπίκαιρα και διαφοροποιημένα ανάλογα με την πηγή προέλευσής τους. Ένεκα όλων αυτών των προβλημάτων, σε οποιαδήποτε προσέγγιση του φαινομένου, καθίσταται αναγκαία ή προσφυγή σε πολλαπλές πηγές, όποτε με σύνθεση των δεδομένων να προσεγγίζεται καλλίτερα η πραγματικότητα.

Η δημοσίευση των Π.Δ. το Νοέμβριο του 1997 με την καταγραφή από τον ΟΑΕΔ μέρους, όπως εκτιμάται, των αλλοδαπών που βρίσκονταν μη νόμιμα στη χώρα, επιτρέπει μία προσέγγιση σε κάποια ποιοτικά χαρακτηριστικά τους, που μπορεί με αναγωγές να οδηγήσει σε εκτιμήσεις για τον αριθμό τους καθώς και σε γενικεύσεις για το σύνολο των χαρακτηριστικών τους. Η δημοσίευση του νέου Νόμου το Μάιο του 2001 θα διευρύνει την παραπάνω γνώση, και πιθανόν να μας επιτρέψει να εντοπίσουμε ομοιότητες ή διαφορές στα επί μέρους χαρακτηριστικά των αλλοδαπών που απογράφηκαν με χρονική απόσταση περίπου 4 χρόνων, διατηρώντας την επιφύλαξη της πιθανής αφάνειας συγκεκριμένης κατηγορίας αλλοδαπών.

Θεωρούμε ότι, αν λάβουμε υπόψη, τόσο το μεταβαλλόμενο σκηνικό στην Ευρώπη και στις τρίτες χώρες, όσο και τις μεταβολές που συντελούνται στην ελληνική κοινωνία, τότε οι οποιοσδήποτε εκτιμήσεις, μόνο πρόσκαιρο χαρακτήρα μπορούν να έχουν.

1) Ποσοτικός προσδιορισμός του αλλοδαπού πληθυσμού

Παρά τις όποιες δυσχέρειες έχουν επισημανθεί στην καταγραφή των αλλοδαπών στη χώρα, όχι μόνο την αριθμητική, αλλά και των άλλων χαρακτηριστικών τους,

κρίνεται σκόπιμη εδώ μία παράθεση των ποσοτικών ή άλλων δεδομένων, ως βασική αναφορά, προκειμένου να προχωρήσουμε σε περαιτέρω εκτιμήσεις.

Έτσι θεωρείται αναγκαία η αναφορά μας στα ποσοτικά και άλλα επί μέρους χαρακτηριστικά, για το συνολικό αλλοδαπό πληθυσμό στη χώρα μας, ξεχωριστά για τις περιπτώσεις των νόμιμων και μη νόμιμων μεταναστών των οποίων το καθεστώς παραμονής ρυθμίστηκε με τα Π.Δ 358 και 359/1997.

Μέχρι τη δημοσίευση των ως άνω Π.Δ. οι υπολογισμοί για τον αριθμό ή τα άλλα χαρακτηριστικά τους προέκυπταν από εκτιμήσεις είτε δημοσίων φορέων, είτε μελετητών που έχουν ασχοληθεί με το θέμα.

Αν όμως οι υπολογισμοί και οι εκτιμήσεις για τα χαρακτηριστικά των μη νομίμων αλλοδαπών, γίνονταν χωρίς στοιχεία μέχρι τη διαδικασία νομιμοποίησής τους, το 1997, και μετά απ' αυτήν, η γνώση μας είναι πάλι περιορισμένη. Όπως επισημαίνεται (Καβουνίδη, 1998, 4) στην καταγραφή των αλλοδαπών από τις υπηρεσίες του ΟΑΕΔ, υπάρχουν ελλείψεις, κυρίως στο ζήτημα της απασχόλησής τους. Αν θεωρήσουμε την απειρία της χώρας στη διαχείριση ζητημάτων που αφορούν εισροή μεταναστών ως αιτία των ελλείψεων που παρατηρήθηκαν, η νέα καταγραφή θα πρέπει να είναι πληρέστερη.

Πέραν όλων αυτών, η εισροή αλλοδαπών συνεχίζεται, νέες χώρες εμπλέκονται στη διεθνή μετανάστευση, ενώ μέσα από τη διάχυση της πληροφορίας και τη συνένωση των οικογενειών, διαφοροποιούνται και τα χαρακτηριστικά των μεταναστών. Παράλληλα η μη καταγραφή όλων των μεταναστών που βρίσκονται στη χώρα, θα μπορούσε να οδηγήσει στην άποψη ότι «συγκεκριμένοι» μετανάστες δεν απογράφηκαν, με αποτέλεσμα τα χαρακτηριστικά αυτών των συγκεκριμένων να μας διαφεύγουν.

Παρά το γεγονός ότι, το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στους μετανάστες που αναζητούν εργασία στη χώρα μας, δεν είναι δυνατόν να αποφύγουμε την αναφορά και σε άλλες κατηγορίες εισερχομένων ατόμων και για τον επιπλέον λόγο ότι, αρκετά συχνά οι κατηγορίες εναλλάσσονται και προκύπτει μεταβολή της ιδιότητας των ατόμων (π.χ. πίσω από έναν αιτούντα πολιτικό άσυλο, μπορεί να κρύβεται οικονομικός μετανάστης ή γιατί όχι να συνυπάρχουν και οι δύο ιδιότητες, ένας φοιτητής μπορεί να μείνει στη χώρα και να εργασθεί κλπ.).

Πέραν τούτων, όπως έχει παρατηρηθεί, μετά την πρώτη περίοδο μετακίνησης των ατόμων, ακολουθούν το μετανάστη και άλλα μέλη της οικογένειάς του, δηλαδή

τα εξαρτώμενα μέλη που μπορεί μελλοντικά να αποκτήσουν τη μία ή την άλλη ιδιότητα.

2) Διάκριση αλλοδαπών

Οι αλλοδαποί που βρίσκονται συγκεκριμένη χρονική στιγμή στη χώρα μπορούν να διακριθούν, όπως έχουμε ήδη προαναφέρει, σε ομογενείς και αλλογενείς, με κριτήριο διάκρισης τη σχέση τους με το γένος των υπηκόων ορισμένης χώρας. Ενώ με κριτήριο διάκρισης τη σχέση νομιμότητας παραμονής στη χώρα, οι αλλοδαποί διακρίνονται σε υπό «νόμιμο» και «μη νόμιμο» καθεστώς, αν και, αρκετά συχνά δεν είναι απίθανη η μετάβαση από το ένα καθεστώς σε ένα άλλο.

Στους νομίμους περιλαμβάνονται, παρά τις όποιες επί της ουσίας διαφοροποιήσεις, και οι ομογενείς, εφόσον έχουν έλθει με τις νόμιμες διαδικασίες.

2.1. Νόμιμοι μετανάστες

Πρόκειται για το τμήμα εκείνο του συνολικού αλλοδαπού πληθυσμού, το οποίο περιλαμβάνει όσους έχουν άδεια παραμονής και εργασίας και για τους οποίους, όπως έχουμε προαναφέρει, τα δεδομένα είναι ακριβέστερα, ώστε να είναι δυνατή η χαρτογράφησης τους.

2.1.1. Βασικά χαρακτηριστικά νομίμων αλλοδαπών

2.1.1.α. Μέγεθος και χώρα προέλευσης

Ο αριθμός των αλλοδαπών που ζούσαν στην Ελλάδα τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια ήταν ιδιαίτερα χαμηλός. Ειδικότερα:

Το 1951 ήσαν λίγο περισσότεροι από 30.000, το 1961 περίπου 55.000 και το 1971 περίπου 84.000. Στο διάστημα 1974-75 παρατηρείται μία αύξηση, γεγονός που κατά πολύ οφείλεται στην παρουσία εισερχομένων από την Κύπρο. Την επόμενη δεκαετία σχεδόν διπλασιάζονται, ενώ στις επόμενες ο αριθμός τους παραμένει σχεδόν σταθερός. Το 1981 καταγράφονται περίπου 176.000 και με κάποια μείωση τα έτη 1991 στις 158.00 και 150.00 περίπου το 1995 (Πίνακες 1,2,3).

Πέρα από τα αριθμητικά δεδομένα, τις προαναφερόμενες δεκαετίες παρατηρούνται διαφοροποιήσεις όσον αφορά τη χώρα προέλευσης των αλλοδαπών που ζουν νόμιμα στη χώρα. Το 1971 σχεδόν το 25% των αλλοδαπών είναι

Αμερικανοί, αντίθετα το 1981, το 1/3 των αλλοδαπών προέρχεται από χώρες της Ε.Ε. ενώ το ποσοστό των Αμερικανών πέφτει στο 17%, οι δε Κύπριοι από 8.000 άτομα περίπου το 1971 ανέρχονται σε σχεδόν 20.000 το 1981.

Το 1991 αυξάνεται κατά πολύ το ποσοστό των αλλοδαπών που προέρχονται από χώρες της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης, οι οποίοι αποτελούν σχεδόν το 40% των νομίμων αλλοδαπών στη χώρα, συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων που προέρχονται από την Κύπρο, οι οποίοι όμως μειώνονται στα 15.000 άτομα. Αντίστροφα παρατηρείται μείωση του ποσοστού των προερχομένων από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που μαζί με τα άτομα των νέων χωρών ανέρχονται στο 20% περίπου του αλλοδαπού πληθυσμού, όπως και περαιτέρω μείωση όσων προέρχονται από την Αμερικανική Ήπειρο (Sidiropoulos et al., 1996, 63). Έκτοτε παρατηρείται σταθεροποίηση σ' αυτήν την αναλογία περίπου, ανάμεσα στις εθνικότητες που αποτελούν το νόμιμο αλλοδαπό πληθυσμό στη χώρα. Ειδικότερα το 1995, 29% περίπου προέρχονται από χώρες κράτη - μέλη της Ε.Ε., 27% από τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, 13% από τις χώρες της Αμερικής, 21% από χώρες της Ασίας και 7% από χώρες της Αφρικής. Οι τάσεις αυτές σταθεροποιούνται, έτσι το 1998 27% προέρχονται από χώρες της Ε.Ε., 33% από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, 12% από την Αμερική, 18% από την Ασία και 8% από την Αφρική (Πίνακες 1,2,3,4).

2.1.1.β. Φύλο και ηλικία

Η κατά φύλο σύνθεση των αλλοδαπών δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις, με ελαφρά υπεροχή των ανδρών, σε όλη την προηγούμενη περίοδο. Ειδικότερα σύμφωνα με την απογραφή του 1971 οι άνδρες αποτελούν το 54%, το 1981 το 51%, και το 1991 το 54%. Αντίθετα, το 1995 οι γυναίκες υπερτερούν για πρώτη φορά με 52% έναντι των ανδρών. Η υπεροχή αυτή των γυναικών οφείλεται κατά πολύ στις γυναίκες που προέρχονται από Ευρωπαϊκές χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εφόσον η αναλογία μεταξύ ανδρών και γυναικών που προέρχονται από αυτές τις χώρες, ανατρέπεται μεταξύ του 1991 και 1995. Στην πρώτη χρονολογία οι άνδρες αποτελούν 54% των αλλοδαπών, ενώ στην δεύτερη αυτό το ποσοστό σχεδόν οφείλεται στη γυναικεία παρουσία (Πίνακες 1,2,3). Μικρή αύξηση του συνολικού αριθμού των αλλοδαπών σε σύγκριση με το 1995 σημειώνεται κατά το 1998, αλλά και του ποσοστού των γυναικών που κατά πολύ οφείλεται στις γυναίκες από τις Ευρωπαϊκές χώρες. Η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στο νόμιμο πληθυσμό που παρατηρήθηκε τη δεκαετία του '90 σταθεροποιείται αλλά η αναλογία τους στο συνολικό αλλοδαπό πληθυσμό ποικίλει

μεταξύ των διαφόρων Ηπείρων. Έτσι για τις χώρες της Ε.Ε. οι γυναίκες αποτελούν το 55%, για τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες το 64%, για τις χώρες της Αφρικής το 29%, για τις χώρες της Αμερικής το 48%, για τις χώρες της Ασίας το 46%, για τις χώρες της Ωκεανίας το 57%. Εν κατακλείδι, στο σύνολο των νομίμων αλλοδαπών, οι γυναίκες προέρχονται από την Ευρώπη, ενώ οι άνδρες από την Αφρική και την Ασία (Πίνακας 4).

Η παρουσία των γυναικών στα μεταναστευτικά ρεύματα εξαρτάται όχι μόνο από την οικονομική κατάσταση των χωρών προέλευσης αλλά και από τις δυνατότητες απασχόλησης στις χώρες υποδοχής, ακόμη δε, από το προηγούμενο μεταναστευτικό ρεύμα και το νομοθετικό πλαίσιο των χωρών υποδοχής, αλλά και από τους κοινωνικούς περιορισμούς που σχετίζονται με την ελευθερία κινήσεων των γυναικών (Morokvasic, ΒΗΜΑ 16/6/91). Επιπλέον, εξαρτάται από την αντίληψη για το ρόλο τους και λοιπά ζητήματα που σχετίζονται με τη θέση τους στην κοινωνία αποστολής. Παράλληλα φαίνεται ότι, πέρα από την ανεξάρτητη γυναικεία μετανάστευση, και η επανασύνδεση των οικογενειών, φαινόμενο που έπεται των πρώτων μετακινήσεων του ανδρικού πληθυσμού, έχει ως αποτέλεσμα τη μεταβολή στην κατά φύλο κατανομή των αλλοδαπών.

Σ' όλη τη μεταναστευτική ιστορία έχει παρατηρηθεί ότι μετακινούνται τα πιο νεαρά άτομα, άτομα της παραγωγικής και αναπαραγωγικής ηλικίας. Από τα υπάρχοντα στοιχεία παρατηρείται ότι η μεγαλύτερη συγκέντρωση αλλοδαπών, σχεδόν τα 2/3, είναι σε ηλικίες μικρότερες των 45 ετών (Διάγραμμα 1).

Δεν υπάρχουν διαθέσιμα άλλα δεδομένα τα οποία θα ήταν χρήσιμα για την κατανόηση του φαινομένου της μετανάστευσης, αλλά και την άσκηση μεταναστευτικής πολιτικής. Χρήσιμα θα ήταν για παράδειγμα δεδομένα σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση, το μέγεθος και τη σύνθεση της οικογένειάς τους, το επίπεδο εκπαίδευσης και ειδίκευσης.

Πίνακας 1. Αλλοδαποί κατά φύλο και εθνικότητα (1971)

Χώρα προέλευσης	Φύλο		Σύνολο N %
	Άνδρες	Γυναίκες	
Ιταλία	1.532	1.312	2.844 (3,4)
Τουρκία	8.240	9.260	17.500 (20,9)
ΕΣΣΔ	640	532	1.172 (1,4)
Βουλγαρία	136	72	208 (0,2)
Αλβανία	2.648	1.580	4.228 (5,0)
Ρουμανία	84	76	160 (0,2)
Γιουγκοσλαβία	428	452	880 (1,5)
Κύπρος	4.904	2.904	7.808 (9,3)
Αίγυπτος	708	408	1.116 (1,3)
Αμερική (ΗΠΑ)	11.924	8.832	20.756 (24,8)
Βρετανία	3.464	4.064	7.528 (8,9)
Άλλη εθνικότητα	10.224	9.184	19.408 (23,1)
Δύο εθνικότητες	84	80	164 (0,2)
Σύνολο	45.016 53,74%	38.756 46,26%	83.772 (100,0)

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2. Αλλοδαποί κατά φύλο και εθνικότητα (1981)

Χώρα προέλευσης	Φύλο		Σύνολο N %
	Άνδρες	Γυναίκες	
Ευρώπη (ΕΟΚ)	24.292	29.370	53.662 (30,3%)
Βρετανία	5.976	8.046	
Βέλγιο	1.448	1873	
Γαλλία	3.604	4719	
Γερμανία	9.533	10.700	
Δανία	587	677	
Ιρλανδία	138	201	
Ιταλία	2.264	2.093	
Λουξεμβούργο	14	25	
Ολλανδία	728	1.036	
Ευρώπη (πλην ΕΟΚ)	13.922	14.017	27.939 (15,8%)
Κύπρος	9.825	9.512	
Άλλες χώρες της Ευρώπης	4.097	4.505	
Χώρες της Ανατολικής Ευρώπης	5.216	3.229	8.445 (4,8%)
Αλβανία	2.323	1.240	
Βουλγαρία	522	285	
Γιουγκοσλαβία	638	207	
Ρουμανία	328	278	
ΕΣΣΔ	832	683	
Άλλες ανατολικές χώρες	573	536	
Ασία (Μέση Ανατολή)	19.483	18.021	37.504 (21,2%)
Τουρκία	14.416	15.729	
Άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής	5.067	2.292	
Ασία (πλην Μέσης Ανατολής)	2.755	1.695	4.450 (2,5%)
Αφρική	4.796	1.875	6.671 (3,8%)
Αίγυπτος	1.835	580	
Άλλες χώρες της Β. Αφρικής	1.454	381	
Άλλες χώρες της Αφρικής	1.507	914	
Αμερική	15.336	14.654	29.990 (16,9%)
Αμερική (ΗΠΑ)	12.216	11.443	
Άλλες χώρες της Αμερικής	3.120	3.211	
Ωκεανία	3.697	3.761	7.458 (4,2%)
Μη δηλωσαντες	469	408	877 (0,5%)
Σύνολο	89.966 50,83%	87.030 49,17%	176.996 (100,0)

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 3: Αλλοδαποί στην Ελλάδα κατά φύλο και εθνικότητα (1991 και, 1995)

Χώρα προέλευσης	1991			1995			
	Φύλο	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο
Χώρες της Ε.Ε.		13 865 (42,5)	18 735 (57,5)	32.600	17.712 (44,7)	21.876 (52,3)	39.588
Βέλγιο		742	956	20,6%	519	663	26,41%
Δανία		214	376		444	733	
Γερμανία		3 757	4 768		4 084	5 140	
Ισπανία		367	464		283	368	
Γαλλία		1 445	1 970		2 509	2 391	
Ιρλανδία		120	215		196	326	
Ιταλία		2 101	2 055		2 906	2 374	
Λουξεμβούργο		19	28		14	19	
Ολλανδία		652	1 118		893	1 846	
Πορτογαλία		93	142		116	130	
Βρετανία		4 355	6 643		5 748	7 886	
Νέες χώρες της Ε.Ε.		903 (33,4)	1.801 (66,6)	2.704	1.205 (29,5)	2.874 (70,5)	4.079
Αυστρία		450	682	1,7%	547	896	2,72%
Φιλανδία		66	425		505	1 155	
Σουηδία		387	694		153	823	
Άλλες Ευρωπαϊκές χώρες		38.925 (59,3)	26.714 (40,7)	65.639	17.338 (42,1)	23.827 (57,9)	41.165
Βουλγαρία		1 373	1 040	41,6%	1 741	2 897	27,48%
Τσεχοσλοβακία		451	287		376	610	
Ουγγαρία		138	153		192	353	
Πολωνία		6 204	3 420		3 447	3 472	
Ρουμανία		968	955		1 540	3 415	
Χώρες της ΕΣΣΔ		6 517	6 401		5 286	7 780	
Αλβανία		14 436	6 120		2 249	2 261	
Νορβηγία		99	209		156	412	
Ελβετία		311	572		452	707	
Γιουγκοσλαβία		906	428		1 858	1 823	
Κύπρος		7 522	7 129		41	97	
Χώρες της Αφρικής		3 984 (76,5)	1 222 (23,5)	5206	8.338 (75,8)	2.657 (24,2)	10.995
Αλγερία		38	27	3,3%	-	-	7,34%
Αίγυπτος		3 150	862		5 801	1 253	
Μαρόκο		180	65		-	-	
Τυνησία		138	32		-	-	
Νιγηρία		356	147		703	181	
Ζάιρ		122	89		-	-	
Άλλες χώρες της Αφρικής		-	-		1 834	1 223	
Χώρες της Αμερικής		9 221 (47,9)	10 014 (52,1)	19 235	10 149 (50,3)	10 044 (49,7)	20 193
ΗΠΑ		6 836	7 091	12,2	8 991	6 101	13,47%
Καναδάς		2 212	2 505		373	564	
Βραζιλία		145	324		108	466	
Μεξικό		28	94		-	-	
Δομινικανή Δημοκρατία		-	-		54	1 591	
Άλλες χώρες της Αμερικής		-	-		623	1 322	
Χώρες της Ασίας		14 047 (56,5)	10 812 (43,5)	24 859	16 267 (52,2)	14 909 (47,8)	31 176
Ινδία		1 580	140	15,7%	1 283	253	20,80%
Πακιστάν		1 740	171		1 595	199	
Ινδονησία		12	51		-	-	
Φιλιππίνες		914	2 691		732	6 965	
Ιαπωνία		184	197		397	406	
Τουρκία		5 415	5 673		1 912	1 196	
Ιράκ		1 280	851		2 565	1 156	
Λίβανος		1 200	656		1 829	1 061	
Συρία		1 722	382		1 888	457	
Ιορδανία		-	-		1 139	255	
Ιράν		-	-		1 112	681	
Ισραήλ		-	-		453	171	
Σρι-Λάνκα		-	-		257	1 196	
Άλλες χώρες της Ασίας		-	-		1 105	913	
Αυστραλία		2 876 (44,2)	3 630 (55,8)	6 506	474 (40,4)	700 (59,6)	1 174
Αυστραλία		2 800	3 513	4,1%	393	574	0,78%
Άλλες χώρες		76	117		81	126	
Μη δηλωσαντες		719 (57,8)	526 (42,2)	1.245	1 038 (69,0)	467 (31,0)	1505
				0,8%			1,00%
Σύνολο		84 540	73 454	157 994	72.521	77.354	149.875
		53,5%	46,5%	100,0%	48,4%	51,6%	100,0%

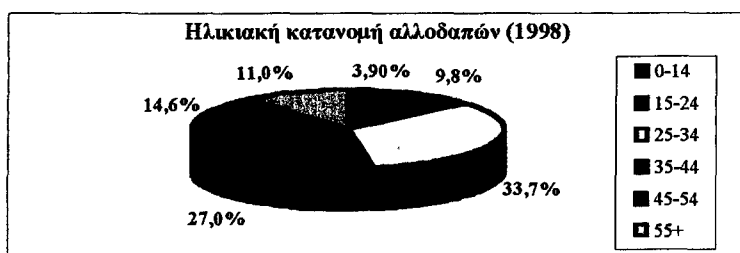
Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστικές Επετηρίδες 1992, 1996

Πίνακας 4: Αλλοδαποί στην Ελλάδα κατά φύλο και εθνικότητα (1998)

Χώρα προέλευσης	Φύλο	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο
Χώρες της Ε.Ε.		19.809 (44,9%)	24.299 (55,1%)	44.108
Αυστρία		551	873	26,65%
Βέλγιο		514	669	
Γαλλία		2.694	2.400	
Γερμανία		4.200	5.169	
Δανία		512	726	
Ηνωμένο Βασίλειο		5.960	7.434	
Ιρλανδία		207	288	
Ισπανία		298	372	
Ιταλία		3.104	2.389	
Λουξεμβούργο		16	24	
Κάτω χώρες		909	1.792	
Πορτογαλία		119	122	
Σουηδία		574	1.238	
Φιλανδία		151	803	
Άλλες Ευρωπαϊκές χώρες		20.184 (36,5%)	35.154 (63,5%)	55.338
Αλβανία		2.549	3.579	33,43%
Βουλγαρία		2.236	4.807	
Ομ. Δημ. Της Γιουγκοσλαβίας		3.016	3.432	
Ελβετία		439	695	
Κύπρος		43	90	
Νορβηγία		188	426	
Ουγγαρία		171	438	
Πολωνία		2.189	3.057	
Πρώην Σοβιετική Ένωση		7.002	13.254	
Πρώην Τσεχοσλοβακία		315	758	
Ρουμανία		1.857	4.221	
Λοιπές Ευρωπαϊκές χώρες		179	397	
Χώρες της Αφρικής		9.262 (71,3%)	3.723 (28,7%)	12.985
Αίγυπτος		5.408	1.191	7,84%
Αιθιοπία		487	634	
Λιβύη		400	210	
Νιγηρία		623	159	
Σουδάν		412	122	
Λοιπές χώρες της Αφρικής		1.932	1.407	
Χώρες της Αμερικής		10.426 (52,3%)	9.494 (47,7%)	19.920
Βραζιλία		146	573	12,03%
Δομινικανή Δημοκρατία		65	691	
ΗΠΑ		9.151	6.211	
Καναδάς		412	625	
Λοιπές χώρες της Αμερικής		652	1.394	
Χώρες της Ασίας		16.599 (54,2%)	14.004 (45,8%)	30.603
Ιαπωνία		327	384	18,49%
Ινδία		995	277	
Ιορδανία		1.077	304	
Ιράκ		2.676	1.211	
Ιράν		831	485	
Ισραήλ		416	186	
Λίβανος		1.593	872	
Πακιστάν		1.434	194	
Σρι-Λάνκα		213	652	
Συρία		2.050	537	
Τουρκία		1.989	1.221	
Φιλιππίνες		584	4.715	
Λοιπές χώρες της Ασίας		2.414	2.966	
Ωκεανία		529 (42,6%)	714 (57,4%)	1.243
Αυστραλία		429	579	0,8%
Άλλες χώρες		100	135	
Μη δηλώσαντες		896 (67,3%)	435 (32,7%)	1.331
				0,8%
Σύνολο		77.705	87.823	165.528
		46,9%	53,1%	100,0%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστική Επετηρίδα 1999

Διάγραμμα 1

Πηγή: European Social Statistics-Migration, 2000, 88

2.1.1.γ. Απασχόληση

Στην απασχόληση αρκετών νομίμων αλλοδαπών σημαντικό ρόλο έχει διαδραματίσει η παρουσία πολυεθνικών εταιριών, εφόσον κάποιοι από αυτούς έρχονται με συμβόλαιο συγκεκριμένης παραμονής και εργασίας.

Οι νόμιμα απασχολούμενοι αλλοδαποί στη χώρα μας αποτελούν περίπου το 0,4% του εργατικού δυναμικού της χώρας. Το 52% του συνόλου των αδειών που παραχωρήθηκαν το 1995 είναι νέες άδειες εργασίας και οι υπόλοιπες ανανεώσεις παλαιότερων εκδοθεισών αδειών. Στο σύνολο των απασχολουμένων το 62% είναι άνδρες.

Οι νόμιμα απασχολούμενοι αλλοδαποί μπορούν να χωριστούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: 1) Στην πρώτη από αυτές, εντάσσονται οι μετανάστες-υπήκοοι κάποιας χώρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με καλές ευκαιρίες απασχόλησης σε μεγάλες επιχειρήσεις υψηλής εντάσεως κεφαλαίου, σε διευθυντικές θέσεις ως επιστημονικοί συνεργάτες, υπάλληλοι γραφείου ή στον τομέα του τουρισμού. Έχουν ασφάλεια διαμονής, πρόσβαση σε εκπαιδευτικά προγράμματα και στις κοινωνικές υπηρεσίες, επιπλέον δεν αντιμετωπίζουν στεγαστικό πρόβλημα, ούτε άλλα προβλήματα που σχετίζονται με την κατανάλωση υπηρεσιών υγείας κοκ. Είναι καταναλωτές αγαθών υψηλής ποιότητας και είναι ανταγωνιστικοί με τους Έλληνες σε ορισμένους τομείς της αγοράς εργασίας, 2) Στην άλλη κατηγορία, εντάσσονται κύρια οι αφρασιάτες και οι αλλοδαποί από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, οι οποίοι έχουν απασχόληση σε δευτερεύουσες, προσωρινές, ανθυγιεινές και χαμηλής ζήτησης εργασίες. Αμείβονται με χαμηλότερα ημερομίσθια, δεν έχουν ασφάλιση, σταθερό ωράριο και μόνιμη απασχόληση (Κατσορίδας,1991,34). Πέραν των συνθηκών εργασίας αντιμετωπίζουν προβλήματα διαμονής, όπως και γενικότερα πρόσβασης στις υπηρεσίες.

Αρκετοί αλλοδαποί, κυρίως γυναίκες, απασχολούνται στον τουρισμό, και θα μπορούσαμε να σημειώσουμε ότι σ' αυτήν την περίπτωση οι θέσεις που καταλαμβάνονται δεν είναι πάντα πλεονεκτικές, από την άποψη των όρων εργασίας και της μονιμότητας. Ειδικότερα για την απασχόληση των Ποντίων, σύμφωνα με τις ενδείξεις, είναι κυρίως το εμπόριο που σε κάποιο βαθμό κινείται έξω από την επίσημη οικονομία, όμως και κάποιοι άλλοι στο εμπόριο που έχει αναπτυχθεί μεταξύ της χώρας μας και των πρώην ανατολικών χωρών, με το συγκριτικό πλεονέκτημα της γνώσης της γλώσσας της ανατολικής χώρας.

Το μέγιστο των αδειών εργασίας των αλλοδαπών, που ίσχυαν στο τέλος του 1997, αφορούν κυρίως υπηρεσίες. Κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας οι

άδειες αυτές κατανέμονται: στις υπηρεσίες το 31%, το εμπόριο-εστιατόρια-ξενοδοχεία το 29%, τις μεταφορές-επικοινωνίες το 15%, τη μεταποίηση το 9%, τις οικοδομήσεις και δημόσια έργα το 7%, τη γεωργία-κτηνοτροφία το 6% (ΕΣΥΕ, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο, 12/1998,19).

2.1.1.δ. Αλλοδαποί απασχολούμενοι στην εμπορική ναυτιλία

Αρκετοί αλλοδαποί ναυτικοί εργάζονται σε πλοία υπό ελληνική σημαία και ελληνόκτητα πλοία υπό ξένη σημαία. Αυτή η απασχόλησή τους θεωρείται και ως μία από τις αιτίες που διευκολύνουν την παράνομη είσοδο αλλοδαπών στη χώρα. Το έτος 1978 και 1980 η αναλογία τους υπολογίζεται στο 1/3 του συνόλου των ναυτικών, ενώ το 1982, λόγω της μεγάλης ναυτλιακής κρίσης στη χώρα μας, το συνολικό ναυτεργατικό προσωπικό μειώνεται καθώς επίσης μειώνεται και το ποσοστό των αλλοδαπών ναυτικών που αναλογεί στο 1/5 του συνολικού ναυτεργατικού δυναμικού (Σούλης,1985,74). Αργότερα, το 1986 οι αλλοδαποί εργαζόμενοι αποτελούν μόλις το 14,5% του συνόλου των ναυτικών απασχολουμένων.

Το 1990 παρατηρείται αύξηση του ποσοστού των αλλοδαπών στη συνολική απασχόληση στη ναυτιλία. Ειδικότερα, από 23% του συνολικού ναυτικού δυναμικού το 1988, σε 39% το 1998. Επίσης αυξάνεται και η αναλογία των ηλικιών 21- 40 ετών, που το 1998 φθάνει στο 89% στην απασχόληση των αλλοδαπών ενώ το 1988 είναι 80% του αλλοδαπού πληθυσμού. Αντίθετα, για τους Έλληνες ναυτικούς η αναλογία αυτής της ηλικίας από 58% το 1988 μειώθηκε σε 49% το 1998 (Πίνακας 5).

Όσον αφορά την απασχόλησή τους σε μεγάλες κατηγορίες ειδικοτήτων, οι αλλοδαποί απασχολούνται κυρίως ως κατώτερο προσωπικό. Οι Έλληνες αξιωματικοί αποτελούν το 40% της απασχόλησής τους, ενώ οι αλλοδαποί μόνο το 2%. Αντίστροφα είναι υψηλότερα τα ποσοστά των αλλοδαπών από των Ελλήνων στις απασχολήσεις ως κατώτερο προσωπικό (Πίνακας 6).

Η κατανομή μεταξύ Ελλήνων και ξένων ναυτικών ποικίλει σημαντικά ανάμεσα στα πληρώματα των πλοίων με ελληνική σημαία και ελληνόκτητων πλοίων υπό ξένη σημαία. Οι αλλοδαποί στα πρώτα αποτελούν το 27%, ενώ στα δεύτερα το 76% του πληρώματος (Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο ΕΣΥΕ, 12/1998,20).

Πίνακας 5: Έλληνες και Αλλοδαποί σε ελληνικά και ελληνόκτητα πλοία κατά ηλικίες (1988 και 1998)

Εθνικότητες	1988			1998		
	Έλληνες N %	Αλλοδαποί N %	Σύνολο N %	Έλληνες N %	Αλλοδαποί N %	Σύνολο N %
Ομάδες ηλικιών						
- 20 ετών	965 3,3	153 1,8	1.118 3,0%	670 3,3%	181 1,4%	851 2,5%
21 - 30 ετών	8.222 28,6	3.603 41,7	11.825 31,6%	4.036 19,7%	5.869 44,6%	9.905 29,4%
31 - 40	8.350 29,1	3.334 38,6	11.684 31,3%	6.057 29,5%	4.555 34,6%	10.612 31,5%
41 - 50	8.521 29,7	1.181 13,6	9.702 26,0%	6.870 33,5%	2.167 16,5%	9.037 26,9%
51 - 60	2.523 8,8	290 3,4	2.813 7,5%	2.703 13,2%	369 2,8%	3.072 9,1%
61 +	147 0,5	31 0,4	178 0,5%	169 0,8%	23 0,1%	192 0,6%
Άγνωστη Ηλικία	7 -	40 0,5	47 0,1%	-	-	-
Σύνολο	28.735 76,9%	8.632 23,1%	37.367 100,0	20.505 60,9%	13.164 39,1%	33.669 100,0%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Αποτελέσματα απογραφής ναυτεργατικού δυναμικού 20/9/88 και 20/9/98

Πίνακας 6: Έλληνες και Αλλοδαποί σε ελληνικά πλοία κατά ειδικότητα (1988 και 1998)

Εθνικότητες	1988			1998		
	Έλληνες N %	Αλλοδαποί N %	Σύνολο N %	Έλληνες N %	Αλλοδαποί N %	Σύνολο N %
Μεγάλες ομάδες ειδικοτήτων						
Αξωματικοί καταστροφώματος	4.666 17,9%	40 0,7%	4.706 15,0%	4.107 21,8%	282 3,6%	4.389 16,6%
Αξωματικοί μηχανής	4.838 18,6%	49 0,9%	4.887 15,5%	3.686 19,6%	234 3,1%	3.920 14,8%
Αξωματικοί ασυρμάτου	946 3,6%	6 0,1%	952 3,0%	320 1,7%	28 0,4%	348 1,3%
Κατώτερο προσωπ. Καταστροφώματος	6.314 24,2	2.584 48,1%	8.898 28,3%	4.491 23,8%	2.734 35,7%	7.225 27,2%
Κατώτερο προσωπ. Μηχανής	3.065 11,7%	943 17,6%	4.008 12,7%	1.695 9,0%	1.864 24,4%	3.559 13,4%
Προσωπικό γενικών υπηρεσιών	6.136 23,5%	1.114 20,7%	7.250 23,0%	4.401 23,3%	2.086 27,3%	6.487 24,5%
Προσωπικό χωρίς ναυτική ειδικότητα	138 0,5%	637 11,9%	775 2,5%	156 0,8%	423 5,5%	579 2,2%
Σύνολο	26.103 82,9%	5.373 17,1%	31.476 100,0%	18.856 71,1%	7.651 28,9%	26.507 100,0

Πηγή: ΕΣΥΕ, Αποτελέσματα απογραφής ναυτεργατικού δυναμικού 20/9/88 και 20/9/98

2.1.1.ε. Κατανομή των αλλοδαπών στις περιοχές της χώρας.

Οι αλλοδαποί στο σύνολό τους αναλογούν στο 1,51% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας. Δεν κατανέμονται όμως ισομερώς στους επί μέρους Νομούς της χώρας. Σε 11 εξ αυτών η αναλογία τους στο συνολικό πληθυσμό του Νομού είναι μεγαλύτερη της αναλογίας στο σύνολο της χώρας, με μεγαλύτερη στο Ν. Δωδεκανήσων, όπου οι αλλοδαποί αποτελούν το 4,4% του συνολικού πληθυσμού του ίδιου νομού. Σε υψηλή αναλογία κατοικούν επίσης σε νομούς της Κρήτης, όπως στα Χανιά με 2,9%, το Ηράκλειο με 2,2%, το Λασιθί με 1,6% και το Ρέθυμνο με 1,5%. Πέρα από την Αττική όπου η αναλογία στον πληθυσμό είναι 2,6%, αυξημένη αναλογία παρατηρείται και σε νησιά, όπως στην Κέρκυρα με

2,8%, τη Ζάκυνθο με 2,3%, την Κεφαλονιά με 1,6%, τη Λευκάδα με 2,0%, τη Σάμο με 1,7%.

Σχετικά με το συνολικό αριθμό των αλλοδαπών, περισσότεροι από τους μισούς (58%) κατοικούν στην Αττική, ενώ ως δεύτερος τόπος εγκατάστασής τους είναι η Θεσσαλονίκη, με μεγάλη διαφορά από το ποσοστό τους στην Αττική, (8%). Στις άλλες περιοχές της χώρας κατοικεί μικρός αριθμός σε σχέση με το σύνολο τους (Πίνακας 7).

Παρά το γεγονός ότι οι αλλοδαποί που κατοικούν νόμιμα στη χώρα προέρχονται από 170 χώρες, μόνο από τις 33 εξ αυτών προέρχονται περισσότερα από 1.000 άτομα, και εξ αυτών, μόνο τα άτομα που προέρχονται από 3 χώρες υπερβαίνουν τις 10.000. Οι επιμέρους εθνικότητες κατανέμονται και διαφορετικά στους νομούς της χώρας. Καταγράφοντας τους τρεις νομούς που κατοικούνται από τους περισσότερους αλλοδαπούς της ίδιας εθνικότητας, παρατηρείται ότι στην Αττική κατοικεί σχεδόν η πλειοψηφία των ατόμων που προέρχονται από χώρες της Ασίας και της Αφρικής. Αντίθετα, τα άτομα που προέρχονται από χώρες της Ευρώπης, μπορεί να κατοικούν σε σημαντικό ποσοστό στην Αττική, αλλά και σε άλλους νομούς της χώρας, κυρίως το Ν. Δωδεκανήσου, που στην περίπτωση των ατόμων που προέρχονται από τη Δανία το ποσοστό υπερκαλύπτει εκείνο των κατοικούντων στην Αττική, ή είναι σχεδόν μοιρασμένο όπως την περίπτωση της Σουηδίας (Πίνακες 8 και 8^α).

Πίνακας 7: Συνολικός πληθυσμός της χώρας κατά νομό και εθνικότητα (1/1/1997)

Νομός	Εθνικότητα		Σύνολο		Αλλοδαποί % στο συνολικό πληθυσμό του Νομού	
	Ελληνες	Αλλοδαποί	N	%	N	%
Αιτωλίας & Ακαρνίας	234.745	322	0,2	235.067	0,14	
Αργολίδας	104.160	928	0,6	105.088	0,88	
Αρκαδίας	115.582	259	0,2	115.841	0,22	
Αρτας	82.284	194	0,1	82.478	0,24	
Αττικής	3.447.563	93.615	58,1	3.541.178	2,64	
Αχαΐας	317.135	2.083	1,3	319.218	0,65	
Βοιωτίας	155.880	833	0,5	156.713	0,53	
Γρεβενών	42.553	91	0,1	42.644	0,21	
Δράμας	99.157	616	0,4	99.773	0,62	
Δωδεκανήσου	169.743	7.722	4,8	177.465	4,35	
Εβρου	130.533	1.397	0,9	131.930	1,06	
Ευβοίας	231.218	1.883	1,2	233.101	0,81	
Ευρυτανίας	31.759	18	0,0	31.777	0,06	
Ζακύνθου	33.929	787	0,5	34.716	2,27	
Ηλείας	182.751	816	0,5	183.567	0,44	
Ημαθίας	146.476	1.091	0,7	147.567	0,74	
Ηρακλείου	275.338	6.295	3,9	281.633	2,24	
Θεσπρωτίας	50.717	278	0,2	50.995	0,55	
Θεσσαλονίκης	974.174	13.115	8,1	987.289	1,33	
Ιωαννίνων	173.788	474	0,3	174.262	0,27	
Καβάλας	138.523	1.435	0,9	139.958	1,03	
Καρδίτσας	129.410	533	0,3	129.943	0,41	
Καστοριάς	52.136	311	0,2	52.447	0,59	
Κερκύρας	111.696	3.228	2,0	114.924	2,81	
Κεφαλονιάς	33.364	534	0,3	33.898	1,58	
Κιλκίς	83.270	473	0,3	83.743	0,56	
Κοζάνης	153.963	563	0,3	154.526	0,36	
Κορινθίας	168.511	1.227	0,8	169.738	0,72	
Κυκλάδων	98.900	1.173	0,7	100.073	1,17	
Λακωνίας	105.126	339	0,2	105.465	0,32	
Λαρίσης	272.507	1.159	0,7	273.666	0,42	
Λασιθίου	73.200	1.160	0,7	74.360	1,56	
Λέσβου	96.919	795	0,5	97.714	0,81	
Λευκάδας	21.354	445	0,3	21.799	2,04	
Μαγνησίας	200.973	1.416	0,9	202.389	0,70	
Μεσσηνίας	177.597	1.129	0,7	178.726	0,63	
Ξάνθης	91.085	689	0,4	91.774	0,75	
Πέλλας	145.279	563	0,3	145.842	0,39	
Περίας	125.942	1.517	0,9	127.459	1,20	
Πρεβέζης	62.882	228	0,1	63.110	0,36	
Ρεθύμνου	73.675	1.128	0,7	74.803	1,51	
Ροδόπης	101.642	660	0,4	102.302	0,65	
Σάμου	37.927	640	0,4	38.567	1,66	
Σερρών	199.040	667	0,4	199.707	0,33	
Τρικάλων	139.364	395	0,2	139.759	0,82	
Φθιώτιδας	187.502	748	0,5	188.250	0,40	
Φλωρίνης	53.563	188	0,1	53.751	0,35	
Φοκίδας	56.289	182	0,1	56.471	0,32	
Χαλκιδικής	109.139	855	0,5	109.994	0,78	
Χανίων	138.076	4.070	2,5	142.146	2,86	
Χίου	49.157	228	0,1	49.385	0,46	
Σύνολο	10.486.595	161.148	100,0	10.648.990	1,51%	

Πηγή: ΕΣΥΕ, μηχανογραφημένα στοιχεία

Πίνακας 8: Ποσοστιαία κατανομή των αλλοδαπών στους Νομούς της χώρας, ανά εθνικότητα (1/1/1997)

Χώρα προέλ.	Νομός	Αττική	Θεσ/νίκη	Αχαΐα	Λάρισα	Δωδεκ/νησα	Ηράκλειο	Κυκλάδες	Έβρος	Χανιά	Εύβοια
Αλβανία		53,9	7,7	3,2							
Αυστραλία		50,9				7,4		8,3			
Αυστρία		39,3	7,4			12,3	6,2				
Βέλγιο		43,7				15,1	8,0				
Βουλγαρία		39,0	24,0						3,5		
Καναδάς		61,5	4,9					5,9			
Δανία		29,9				34,6				9,7	
Δομ Δημοκρ.		37,2			7,3						
Αίγυπτος		69,6									7,3
Αιθιοπία		95,8	1,7				0,5				
Γαλλία		59,8				8,5					
Γερμανία		41,0	8,9			10,0					
Ινδία		70,1									4,1
Ιράν		90,5	2,8								
Ιράκ		94,3	1,1								
Ιταλία		57,9	6,8			9,0					
Ιορδανία		71,9	18,5								0,9
Λίβανος		90,1	5,2							1,4	
Ολλανδία		37,1				18,3	13,1				
Πακιστάν		83,6									3,6
Φιλιππίνες		74,0	7,1			3,5					
Πολωνία		68,3	6,8								
Ρουμανία		54,1	12,1								2,5
Ρώσ. Δημοκ.		51,4	16,0								
Σρι-Λάνκα		53,5	21,2			3,4					
Σουηδία		30,8				28,3				7,1	
Ελβετία		49,6				5,8	6,2				
Συρία		79,0	8,0							5,7	
Τουρκία		78,3	6,5			5,2					
Ουκρανία		34,0	7,7								
Ην. Βασίλειο		45,4				13,3					
ΗΠΑ		60,5					13,5			11,2	
Γιουγκοσλαβία		50,7	16,2				6,0				

Πίνακας 8^α: Ποσοστιαία κατανομή των αλλοδαπών στους Νομούς της χώρας, ανά εθνικότητα (1/1/1997)

Χώρα προέλ.	Νομός	Κέρκυρα	Βοιωτία	Μαγνησία	Σάμος	Κορινθία	Περίαι	Φθιώτιδα	Καβάλα	Σέρρες	Αριθμός αλλοδαπών
Αλβανία											4 991
Αυστραλία											1 011
Αυστρία											1 447
Βέλγιο											1 210
Βουλγαρία											6 078
Καναδάς											1 007
Δανία											1 262
Δομ Δημοκρ.										5,9	1 095
Αίγυπτος									2,9		6 870
Αιθιοπία											1 095
Γαλλία		8,3									5 086
Γερμανία											9 370
Ινδία			7,2								1 453
Ιράν				0,7							1 343
Ιράκ					1,0						3 852
Ιταλία											5 571
Ιορδανία											1 398
Λίβανος											2 527
Ολλανδία											2 747
Πακιστάν			6,1								1 715
Φιλιππίνες											6 423
Πολωνία						2,0					5 027
Ρουμανία											5 609
Ρώσ. Δημοκ.							5,3				15 939
Σρι-Λάνκα											1 175
Σουηδία											1 798
Ελβετία											1 142
Συρία											2 537
Τουρκία											3 193
Ουκρανία								7,3			1 390
Ην. Βασίλειο		9,9									14 103
ΗΠΑ											15 245
Γιουγκοσλαβία											5 721

Πηγή: ΕΣΥΕ, Μηχανογραφημένα στοιχεία

Σημείωση: Αναφέρονται οι αλλοδαποί με αριθμό άνω των 1 000 ατόμων, και οι 3 Νομοί με το υψηλότερο ποσοστό

2.1.2. Κατηγορίες νομίμων αλλοδαπών

2.1.2.α. Φοιτητές

Ο αριθμός των αλλοδαπών φοιτητών στα ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας, είναι αρκετά χαμηλός και σημειώνει φθίνουσα πορεία από το 1984/85 και μετά. Πέραν της γενικής αυτής παρατήρησης για το σύνολο των φοιτητών, σε μία δεκαετία διαφοροποιούνται και τα επί μέρους χαρακτηριστικά, όπως η κατά φύλο σύνθεση και η κατά ήπειρο προέλευση.

Η σχέση ανάμεσα στα φύλα μεταβάλλεται, με την αύξηση της αναλογίας των γυναικών στη δεύτερη δεκαετία. Την περίοδο 1984/85 το 36% των φοιτητών είναι κορίτσια, την περίοδο 1988/89 το 41%, και το 1993/94 το 54% του συνόλου.

Σε σχέση με τη χώρα προέλευσης, υπερτερούν οι φοιτητές που προέρχονται από την Κύπρο, οι οποίοι το εκπαιδευτικό έτος 1984/85 αντιπροσωπεύουν το 63%, το 1988/89 το 62%, και το 1993/94 το 55% του συνολικού αριθμού των αλλοδαπών φοιτητών.

Σημαντικό ποσοστό στο συνολικό φοιτητικό πληθυσμό αποτελούν τα άτομα που προέρχονται από την Ασία παρά τη φθίνουσα πορεία στη δεκαετία που αναφέρεται, το 1984/85 αποτελούν το 17%, το 1988/89 το 13%, και το 1993/94 το 10% του συνολικού αλλοδαπού φοιτητικού πληθυσμού.

Οι φοιτητές από την Αφρική αποτελούν κατά μέσο όρο το 7% του συνόλου, με μια άνοδο από 5% το 1984/85, σε 8% το 1993/94. Αντίθετα οι Αμερικανοί φοιτητές αποτελούν το 5,5% το 1984/85, και το 3,6% το 1993/94.

Ανοδική πορεία μεταξύ των δεκαετιών του '80 και '90, παρουσιάζουν οι Ευρωπαίοι φοιτητές, από 6% το 1984/85, σε 8% το 1988/89, και 22% το 1993/94 στο συνολικό αλλοδαπό φοιτητικό πληθυσμό. Όμως η σύνθεση των Ευρωπαίων φοιτητών έχει μεταβληθεί στο ως άνω αναφερόμενο διάστημα, εφόσον στη χώρα μας, φοιτούν κυρίως άτομα από τις Βαλκανικές χώρες. Οι Αλβανοί φοιτητές αποτελούσαν το 17% των Ευρωπαίων φοιτητών το 1984/85, ενώ το 32% το 1993/94. Επίσης σε ίδιο ποσοστό εκπροσωπούνται οι Βούλγαροι τη δεκαετία του '90, από 9% εκείνη τους '80, όπως και εκείνων από τη Ρουμανία στο 6% το έτος 1993/94 από μηδενική συμμετοχή στο συνολικό πληθυσμό το έτος 1984/85. Αυξητικές τάσεις εμφανίζουν επίσης οι αναγραφόμενες ως λοιπές χώρες, που όμως δεν αναφέρονται αναλυτικά, από 17% του ευρωπαϊκού φοιτητικού πληθυσμού 1984/85, σε 23% το 1993/94. Όπως και στο σύνολο των νομίμων αλλοδαπών και

οι φοιτητές προέρχονται κυρίως από τις άλλες εκτός της Ε.Ε. χώρες με αύξηση του ποσοστού των γυναικών στο συνολικό πληθυσμό (Πίνακες 9 και 10).

Πίνακας 9: Αλλοδακοί φοιτητές στα ανώτερα και ανώτατα ιδρύματα, κατά φύλο

Έτη	1984/85			1988/89			1993/94		
	Φύλο		Σύνολο	Φύλο		Σύνολο	Φύλο		Σύνολο
Χώρα	Α	Γ		Α	Γ		Α	Γ	
Αφρική	63	24	87 5,6%	60	16	76 8,1%	47	16	63 7,8%
Αμερική	47	38	85 5,5%	24	34	58 6,2%	10	19	29 3,6%
Ασία	228	35	263 17,0%	107	17	124 13,2%	58	26	84 10,4%
Κύπρος	599	375	974 62,8%	318	267	585 62,3%	156	290	446 55,3%
Ευρώπη	24	61	85 5,5%	28	49	77 8,2%	96	82	178 22,1%
Ωκεανία	7	16	23 1,5%	7	7	14 1,5%	4	2	6 0,8%
Ακαθόριστη	19	14	33 2,1%	-	-	-	-	-	-
Δεν δήλωσαν	1	-	1 0,1%	4	1	5 0,5%	-	-	-
Σύνολο	988	563	1551 100,0%	548	391	939 100,0%	371	435	806 100,0%
	63,7%	36,3%		58,4%	1,6%		46%	54%	

Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστική της Εκπαίδευσης, 1996

Πίνακας 10: Αλλοδακοί φοιτητές από χώρες της Ευρώπης

Έτη	1984/85		1988/89		1993/94	
	N	%	N	%	N	%
Αλβανία	14	16,5	12	15,6	57	32,0
Γαλλία	12	14,1	6	7,8	3	1,6
Γερμανία	27	31,8	12	15,6	16	9,0
Ην. Βασίλειο	16	18,8	10	13,0	14	7,9
Ιταλία	2	2,3	7	9,1	6	3,4
Βέλγιο	-	-	4	5,1	2	1,1
Βουλγαρία	-	-	7	9,1	29	16,3
Ρουμανία	-	-	5	6,5	11	6,2
Άλλες	14	16,5	14	18,2	40	22,5
Σύνολο	85	100,0%	77	100,0%	178	100,0%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστική της Εκπαίδευσης, 1996

2.1.2.β. Πρόσφυγες

Οι παγκόσμιες ανακατατάξεις, οι αναταραχές, η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συνιστούν βάσιμες προϋποθέσεις δημιουργίας του προσφυγικού ζητήματος. Υπολογίζεται, ότι κάθε ημέρα κάποια άτομα υποχρεώνονται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους (UNHCR 1993,4).

Η υπολογισμός του αριθμού των προσφύγων, σε δοσμένη χρονική στιγμή είναι ένα δύσκολο εγχείρημα. Τα προβλήματα εντοπίζονται (Υπάτη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες, 1996,304): α) στη συγκέντρωση διαφορετικών στατιστικών αφενός από την Υ.Α και αφετέρου από τις κυβερνήσεις των χωρών υποδοχής, τις εθελοντικές οργανώσεις, τους δημοσιογράφους, β) στη διαφορετική ερμηνεία της λέξης «πρόσφυγας» αφενός από την Υ.Α. και αφετέρου από άλλους τοπικούς οργανισμούς. Παράδειγμα η Αμερικανική Επιτροπή Προσφύγων, που αποδεχόμενη έναν πιο περιορισμένο ορισμό για τον πρόσφυγα, δεν εντάσσει σ' αυτούς μεγάλες προσφυγικές ομάδες που έχουν εγκατασταθεί σε περιοχές όπως η Δυτική Ευρώπη,

ο Καναδάς, οι ΗΠΑ και η Αυστραλία, γ) στη διαφορετική ερμηνεία της έννοιας «πρόσφυγας» από δημοσιογράφους ή άλλους που αντίθετα χρησιμοποιούν μία ευρύτερη ερμηνεία της έννοιας από εκείνη της Υ.Α., δ) οι ανεπτυγμένες χώρες συχνά δεν τηρούν ξεχωριστά τις στατιστικές που αφορούν εκείνους στους οποίους έχει παραχωρηθεί άσυλο και εκείνους των οποίων η τύχη δεν έχει ακόμη κριθεί, και ε) είναι δυνατόν για λόγους σκοπιμοτήτων, από κάποια κυβέρνηση να εμφανίζονται οι αριθμοί των προσφύγων είτε υποτιμημένοι είτε το αντίθετο. Η ίδια σκοπιμότητα μπορεί να εμπνέει και ομάδες άσκησης πίεσης, με το ίδιο αποτέλεσμα.

Ο αριθμός των προσφύγων μεγεθύνεται. Ήδη σε μία δεκαετία, από το 1981 μέχρι το 1993, ο αριθμός των προσφύγων από 8 εκατ. έφθασε πάνω από 18 εκατ., ενώ στο τέλος του 1997, υπολογίζεται ένας σημαντικός αριθμός, περίπου 20 εκατ. που είναι εκτοπισμένοι στην ίδια τους τη χώρα (Υ.Α.,1993,6, Υ.Α., 1997,3).

Όλη η δεκαετία του '90 χαρακτηρίζεται από την αύξηση των προσφυγικών καταστάσεων. Η Υ.Α. είχε την ευθύνη για 17 εκ. πρόσφυγες το 1991, ο αριθμός αυξήθηκε στα 23 εκ. το 1993 και έφθασε τα 27 εκ. στις αρχές του 1995. Για τη χρονιά αυτή τα 14,5 εκ. είναι πρόσφυγες, άτομα που έχουν περάσει διεθνή σύνορα και έχουν βρει άσυλο σε κάποιο άλλο κράτος, περίπου 5,4 εκ. εκτοπισμένοι μέσα στην ίδια τους τη χώρα, 4 εκ. πρώην πρόσφυγες, οι οποίοι έχουν επιστρέψει στην πατρίδα τους και τέλος 3,5 εκ. άνθρωποι που βρίσκονται έξω από τη γενέτειρά τους, αλλά δεν έχουν αναγνωρισθεί ως πρόσφυγες. Στο συνολικό αριθμό των προσφύγων θα πρέπει να υπολογισθούν και τα 3,2 περίπου εκ. Παλαιστινίων οι οποίοι εμπíττον στην αρμοδιότητα της Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών για την Αποκατάσταση και τη Βοήθεια των Παλαιστινίων Προσφύγων στη Μέση Ανατολή (UNRWA) (Υπάτη Αρμοστεία,1996,32).

Ειδικά για το 1996, η Υπάτη Αρμοστεία συνέδραμε 26 εκατ. ανθρώπους. Από αυτούς περισσότεροι από 13,2 εκατ. ήσαν πρόσφυγες, τουλάχιστον 4,7 εκατ. εκτοπισμένοι στη χώρα τους και 8,1 εκατ. άλλοι, κυρίως θύματα πολέμου και επαναπατριζόμενοι. Οι σημαντικότερες πληθυσμιακές ομάδες που υπάγονταν στην προστασία της Υπάτης Αρμοστείας προέρχονταν από το Αφγανιστάν (2,3 εκ.) από τη Ρουάντα (1,7 εκ.), τη Βοσνία Ερζεγοβίνη (1,3 εκ.), τη Λιβερία (750.000), το Ιράκ (630.000), τη Σομαλία (446.000), το Σουδάν (424.000), την Ερυθραία (362.000), την Αγκόλα (324.000) και τη Σιέρα Λεόνε (320.000) (Υ.Α.,1997,5).

Η αύξηση του αριθμού των προσφύγων είχε προβλεφθεί από τις αρχές της δεκαετίας του '90. Σε ομιλία της Υπάτης Αρμοστού στη Συνέλευση του ΟΗΕ, κατά τη διάρκεια συζήτησης που αφορούσε το "Κουρδικό" (οι Κούρδοι πρόσφυγες από

2,5 εκατ. το 1970, έφτασαν μετά τον πόλεμο του κόλπου τα 15 εκατ), αναφέρεται ότι: “Η περίοδος που διανύουμε είναι ιστορική φάση μεγάλων αλλαγών, γεμάτη αβεβαιότητα και τα αποδημητικά ρεύματα αποτελούν την έκφραση αυτής της αβεβαιότητας, ενώ η δεκαετία του '90 θα είναι εποχή έντασης αυτών των ρευμάτων με το δράμα των Κούρδων να είναι μόνο η κορυφή του παγόβουνου, σ' αυτή τη δεκαετία οι μαζικές μεταναστεύσεις θα αποτελούν ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα” (Ελευθ. 16/6/93).

Πέρα όμως από τα ποσοτικά δεδομένα φαίνεται πως το πρόβλημα γενικεύεται και αφορά σε όλες τις ηπείρους εφόσον δεν αφήνεται καμία έξω από αυτό. Στα 22 εκατ. περίπου πρόσφυγες, κατάγονται: 7.385.000 από την Αφρική, 6.056.500 από την Ευρώπη, 7.458.500 από την Ασία, Αυστραλία, 103.300 από τη Λατινική Αμερική, 1.294.900 τη Βόρεια Αμερική, 78.000 την Ωκεανία (Ελευθ. 12/6/99). Παρά την για πολλά χρόνια επικρατούσα άποψη ότι το προσφυγικό φαινόμενο εντοπιζόνταν στην Αφρική, τη Νοτιοανατολική Ασία και τη Λατινική Αμερική, με τις πρόσφατες εξελίξεις, ανάλογες καταστάσεις εμφανίζονται στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη, την Καραϊβική, τον Καύκασο και την Κεντρική και Νότια Ασία. Ενώ μέσα στην Αφρική η εστία του προσφυγικού ζητήματος έχει μετατοπισθεί από το Βορειοανατολικό και νότιο τμήμα της Ηπείρου στις δυτικές και κεντρικές περιοχές. Πρόσφυγες πέραν των 10.000 ατόμων μπορεί να βρεθούν σε 70 χώρες του κόσμου (Υ.Α,1996,33). Οι πρόσφυγες ως αποτέλεσμα της κρίσης στο Κόσοβο το 1999 αλλά και των πρόσφατων εντάσεων στην ευρύτερη περιοχή, δεν έχουν ακόμη καταγραφεί, που σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες θα πρέπει να αναφερόμαστε σε ακόμη 1 εκ. ανθρώπους.

Το προσφυγικό ζήτημα έχει μία ακόμη διάσταση πέρα από το πλήθος των ανθρώπων που εμπλέκονται σ' αυτό. Το 80% των προσφύγων είναι γυναίκες και παιδιά, που σε κάποιες περιπτώσεις, όπως στην περίπτωση των προσφυγικών καταυλισμών της Σομαλίας, φθάνει και στο ποσοστό του 90%. Οι γυναίκες αυτές έχουν να αντιμετωπίσουν περισσότερα προβλήματα από τους άνδρες πρόσφυγες. Αρχικά θα πρέπει να δεχθούν το πολιτισμικό σοκ από την αλλαγή των ρόλων μεταξύ της πρότερης κατάστασης και της νέας πραγματικότητας. Επίσης πρέπει να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό των ανδρών προκειμένου να αποκτήσουν τα είδη πρώτης ανάγκης. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι, όσες από αυτές είναι ασυνόδευτες, υπάρχει περίπτωση να υποστούν σωματικές επιθέσεις, κακοποιήσεις, βιασμούς, ακόμη και δολοφονίες από τους άνδρες. Αυτά τα προβλήματα διαπιστώθηκαν από τις διεθνείς οργανώσεις στην πορεία υλοποίησης

προγραμμάτων για τους πρόσφυγες και οδήγησαν στη λήψη μέτρων για την αντιμετώπισή τους, όπως η κατασκευή ξεχωριστών καταλυμάτων για τις γυναίκες (Hoffman, 1997, 4).

Οι περισσότεροι πρόσφυγες έχουν βρει καταφύγιο στις αναπτυσσόμενες χώρες: Στην Ασία και Ωκεανία 1.093.000, στη Β. και Ν. Λατινική Αμερική 1.927.000, στην Ευρώπη 4.407.000, στην Αφρική 5.030.000, στη Νοτιοδυτική Ασία και Μ. Ανατολή 6.441.000 (Υπάτη Αρμοστεία 1993, 3). Το 2000 21,5 εκατ. Άνθρωποι απασχολούσαν την Υπάτη Αρμοστεία, οι περισσότεροι των οποίων στην Ασία και την Αφρική (*Διαγράμματα 1, 2*).

Ειδικότερα για την Ευρώπη, στην οποία από το 1984 έως το 1993 υποβλήθηκαν περίπου 3,5 εκ. αιτήσεις ασύλου, οι μισές απ' αυτές υποβλήθηκαν στη Γερμανία. Ο αριθμός αυτός έφθασε στο υψηλότερό του σημείο το 1992 με 438.000 αιτήσεις, που αναλογούν περισσότερο από το 75% του συνόλου της Ε.Ε. Το 65% σχεδόν των αιτήσεων που υποβλήθηκαν προς τη Γερμανία προέρχονταν από τις χώρες της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης, κυρίως τη Γιουγκοσλαβία, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία (Υ.Α, 1996, 254).

Το έτος 1998, η Ευρώπη δέχθηκε το μεγαλύτερο αριθμό αιτήσεων των τελευταίων πέντε χρόνων, εφόσον κατατέθηκαν 366.000 με αύξηση 27% σε σύγκριση με τις 288.000 που υποβλήθηκαν το 1997. Αντίθετα οι αιτήσεις για άσυλο σε μη ευρωπαϊκές χώρες όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς και οι ΗΠΑ μειώθηκαν. Ειδικότερα για την Ε.Ε. οι αιτήσεις αυξήθηκαν κατά 19% σε ένα χρόνο, από τις 252.000 το 1997 σε 299.000 το 1998. Και το έτος αυτό η Γερμανία δέχθηκε 98.700 αιτήσεις ασύλου (33% των συνολικών αιτήσεων που υποβλήθηκαν). Το Ην. Βασίλειο δέχθηκε το 19% του συνόλου, η Ολλανδία το 15%, η Ελβετία 14% (Ελευθ. 12/6/99).

Πέραν του γεγονότος ότι η Γερμανία δέχθηκε το μεγαλύτερο αριθμό αιτήσεων για παροχή ασύλου, στη χώρα αυτή ζουν περισσότεροι από 300.000 αναγνωρισμένοι πρόσφυγες συν 130.000 μέλη των οικογενειών τους. Επιπλέον ζουν περίπου 320.000 αιτούντες άσυλο και επίσης 360.000 καλούμενοι «de facto» πρόσφυγες, οι περισσότεροι των οποίων είναι άτομα που απορρίφθηκε η αίτησή τους, αλλά τους επιτρέπεται να παραμένουν για ανθρωπιστικούς λόγους. Στις 19 Σεπτεμβρίου 1996, η Γερμανία ήρε την προσωρινή προστασία για τους 320.000 Βόσνιους και ανακοίνωσε την έναρξη του επαναπατρισμού τους. Σύμφωνα με τις

με κυβερνητικές πηγές της Γερμανίας 170.000 περίπου Βόσνιοι επαναπατρίστηκαν, 5.000 μετέβησαν στις ΗΠΑ, αλλά και 1.500 απελάθηκαν. Τα άτομα από τη Βοσνία που παρέμεναν ακόμη στη Γερμανία το 1998, υπολογίζονταν σε περίπου 160.000. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, υπογράφεται συμφωνία και με τη Γιουγκοσλαβία για την επιστροφή 140.000 Γιουγκοσλάβων, η οποία θα πραγματοποιούνταν σε διάστημα 3 χρόνων. Περισσότεροι απ' αυτούς προέρχονταν από την περιοχή του Κοσόβου (UNHCR,1998,1).

Από τις χώρες της Ε.Ε. ψηλότερο ποσοστό αναγνωρίσεων της προσφυγικής ιδιότητας έχουν η Σουηδία (62%), η Ιρλανδία (60%), η Δανία (55%). Αντίθετα χαμηλότερο ποσοστό αναγνωρίσεων έχουν η Αυστρία (8%), και η Ελλάδα και Ισπανία (9%).

Η Ε.Ε. προκειμένου να αντιμετωπίσει το ζήτημα των προσφύγων προωθεί 76 προγράμματα με συνολικό προϋπολογισμό 16,75 εκατ. Ευρώ, με στόχο την βελτίωση της υποδομής και των συνθηκών για την υποδοχή των προσφύγων, αλλά και για την ενθάρρυνση της επιστροφής στον τόπο προέλευσής τους. Από τα 76 αυτά προγράμματα τα 24 αφορούν στη βελτίωση των συνθηκών και τα περισσότερα στην ενθάρρυνση της επιστροφής στις χώρες τους. Προκειμένου να εφαρμοσθούν αυτά τα μέτρα, η Ε.Ε. εξασφάλισε τη συνεργασία με τα κράτη-μέλη αλλά και τη συνεργασία άλλων εταιρών όπως: την Υπάτη Αρμοστεία, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και άλλες μη κυβερνητικές οργανώσεις (Καθημερινή 14/2/99).

Οι γεωγραφικές, ιστορικές, οικονομικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της χώρας μας, την καθόρισαν ως χώρα υποδοχής τμημάτων πληθυσμού που εγκατέλειψαν τη χώρα τους για να αποφύγουν κάθε είδους (εθνική, θρησκευτική, πολιτική) καταπίεση (Κοτζαμάνης, κ.ά.1996,309). Σ' όλο το διάστημα όμως, και ειδικότερα τα τελευταία χρόνια σε σύγκριση με τις άλλες χώρες, ο αριθμός των αιτήσεων για την παροχή ασύλου, όπως και των τελικών αναγνωρίσεων που χορηγήθηκαν, δεν είναι ιδιαίτερα υψηλός.

Τη δεκαετία του 1950 καταγράφονται περίπου 20.000 πρόσφυγες, κυρίως Αρμένιοι, Λευκορώσοι, Ρουμάνοι, Ρώσοι ελληνικής καταγωγής όπως και πρόσφυγες από τις γειτονικές χώρες.

Τα μετέπειτα χρόνια η χώρα δέχεται πρόσφυγες για τους οποίους οι κυριότερες διευθετήσεις ήσαν οι διευκολύνσεις για εγκατάσταση σε τρίτες χώρες. Μόνο το 1976 περίπου 3.000 Ιρακινοί χριστιανικής ασσυριακής καταγωγής μεταφέρθηκαν

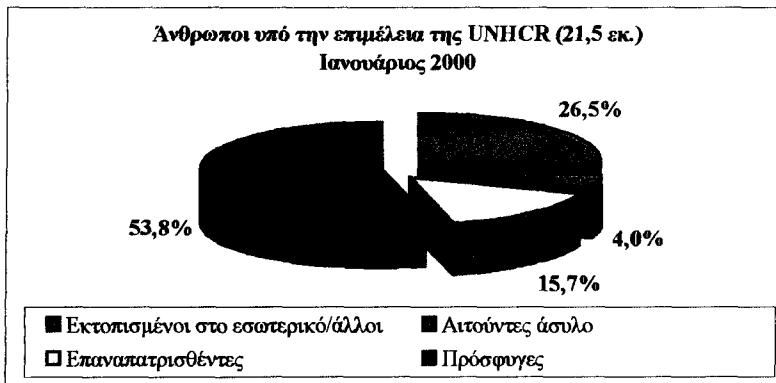
από το Λίβανο στην Ελλάδα και από εδώ αναχώρησαν για τρίτες χώρες, μέσω της Υ.Α του ΟΗΕ (Υ.Α.,1996,9). Το 1985 οι επισήμως αναγνωρισμένοι πρόσφυγες ήταν 3.500 άτομα. Ενώ το 1995 ο συνολικός αριθμός των προσφύγων στην Ελλάδα έφτανε τα 5.000 άτομα, με κυριότερες ομάδες άτομα προερχόμενα από το Ιράκ, το Ιράν, την Τουρκία.

Στη χώρα μας ανάμεσα μεταξύ των ετών 1997 και 1998, οι αιτήσεις χορήγησης ασύλου σημείωσαν μείωση της τάξης του 48% (από 4.376 το 1997 σε 2.953 το 1998), που αποτελούν το 1% των συνολικών αιτήσεων προς τις χώρες της Ε.Ε. Μόνο κατά το έτος 2000 αυξήθηκε ο αριθμός των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στη χώρα μας (Πίνακας 11).

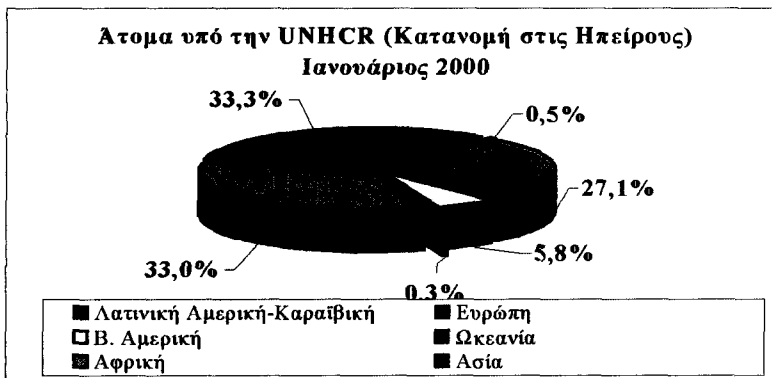
Συγκρίνοντας τον αριθμό των αιτήσεων που υποβάλλονται με τον εθνικό πληθυσμό, στην Ευρώπη αναλογεί ένας αιτών ανά 3.540 κατοίκους, ενώ στην Ελλάδα ένας αιτών ανά 11.310 κατοίκους. Εκτός τούτου, η Ελλάδα έχει και από τα χαμηλότερα ποσοστά αναγνώρισης της προσφυγικής ιδιότητας σε σύγκριση με τις άλλες χώρες τη Ε.Ε. Το ήδη χαμηλό ποσοστό μειώθηκε και μεταξύ 1997 και 1998 από 5,5% σε 4% αντίστοιχα (Ελευθεροτυπία 12/6/99). Σχετικά με τα ποσοστά αναγνώρισης της προσφυγικής ιδιότητας, θα πρέπει να αναφερθεί η παρατήρηση της κας Συκιώτου, υπεύθυνης του Νομικού Τμήματος του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, ότι αυτά δεν αντιστοιχούν στις αιτήσεις που υποβάλλονται κάθε έτος, εφόσον μεσολαβούν συνήθως 2,5 χρόνια από την υποβολή της αίτησης και μέχρι την αναγνώριση.

Όσον αφορά στις προτιμώμενες περιοχές εγκατάστασης τους, εάν δεν διαμένουν σε κέντρα προσφύγων, εκτιμάται ότι η συντριπτική πλειοψηφία (95%) ζει στην περιοχή της πρωτεύουσας σε ιδιωτικά καταλύματα ή ξενώνες που λειτουργούν υπό τον έλεγχο των σχετικών με τους πρόσφυγες οργανώσεων. Ζουν σε καταυλισμούς, περίπου 300 άτομα (κυρίως Τούρκοι και Ιρακινοί) στο Λαύριο, 100 στη Ν. Μάκρη, 130 στον Ασπρόπυργο, 200 στην Πεντέλη, 180 στη Σπερχειάδα (Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας, 2001). Στους αναγνωρισμένους ως πρόσφυγες δίνεται άδεια εργασίας, δικαίωμα φοίτησης σε σχολεία, ιατρική περίθαλψη κλπ (Υ.Α. 1996,10).

Διάγραμμα 1

Διάγραμμα 2

Πίνακας 11: Πρόσφυγες στην Ελλάδα (Αίτηση και χορήγηση ασύλου)

Έτος	Κατάθεση αίτησης	Χορήγηση ασύλου
1990	4.100	166
1991	2.700	-
1992	2.108	45
1993	862	42
1994	1.107	39
1995	1.282	203
1996	1.640	130
1997	4.376	130
1998	1.990	140
1999	1.528	146
2000	3.083	222

Πηγή: 1990-1998, *European Social Statistics-Migration*, 2000,38
1999-2000, *Ελευθεροτυπία* 12/11/2001

2.1.2.γ. Πόντιοι – Βορειοηπειρώτες

Παρά το γεγονός ότι σημαντικό μέρος του πληθυσμού των Ποντίων εισήλθε στην Ελλάδα από το 1922 μέχρι το 1939, στην πραγματικότητα το ρεύμα δεν σταμάτησε μέχρι τις μέρες μας. Το 1965 υπογράφηκε συμφωνία μεταξύ των Χρουτσώφ και Γ. Παπανδρέου, για τη μετανάστευση περιορισμένου αριθμού ατόμων από την ΕΣΣΔ στην Ελλάδα. Το πρόγραμμα διακόπηκε και η εισροή Ποντίων σταμάτησε το διάστημα 1967-74, όταν οι πολιτικές συνθήκες στη χώρα μας δεν το ενεθάρρυναν. Το κύμα αυτό συνεχίζεται μετά το 1974 με τη μεταπολίτευση, και εντάθηκε από το 1988 μέχρι τις μέρες μας, ως αποτέλεσμα των αλλαγών που συντελέστηκαν αλλά και των συγκρούσεων που ξέσπασαν σε διάφορες περιοχές της πρώην ΕΣΣΔ.

Το 1989 οι προβλέψεις της ΓΓΑΕ για την είσοδο Ποντίων στη χώρα, όριζαν έναν αριθμό περίπου 15.000 Ποντίων ετησίως. Αυτήν την περίοδο, ο προβληματισμός για τον αριθμό των ατόμων που ζούσαν στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, σχετιζόταν με την εκτίμηση των ατόμων που δυνητικά θα εισέρχονταν στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τις σοβιετικές στατιστικές, ήτοι την απογραφή του 1979, εκείνοι που έχουν την ελληνική ως βασική γλώσσα ανέρχονται σε 344.000 άτομα σύμφωνα με τον Κεσίδη (1989,37, από Κασιμάτη κ.ά.,1992,50). Γενικά κάποιες εκτιμήσεις, ανεβάζουν τον αριθμό των Ποντίων που ζούσαν στις Δημοκρατίες της πρώην ΕΣΣΔ στα περίπου 500.000 άτομα (ελληνικές οργανώσεις) ή περίπου 1 εκ. περιλαμβάνοντας και τα παιδιά από μικτούς γάμους. (Πουλοπούλου,1990,18). Ειδικότερα στις επί μέρους Δημοκρατίες, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν στο Β΄ Παγκόσμιο Συνέδριο του ποντιακού ελληνισμού, ο Ποντιακός ελληνισμός κατανέμεται: (Κασιμάτη κ. ά.,1992,51),

α) Αυτόνομη Δημ. Αμπχαζίας	50.000
β) Αυτόνομη Δημ. Οσετίας	10.000
γ) Δημοκρατία Γεωργίας	80.000
δ) Δημοκρατία Ρωσίας	100.000
ε) Δημοκρατία Ουκρανίας	100.000
στ) Δημοκρατία Αρμενίας	12.000
ζ) Δημοκρατίες Καζακστάν, Ουζμπεκιστάν και Κιρκισίας	135.000
η) Περιοχή Σιβηρίας	άγνωστος αριθμός

Οι ταραχές, ταυτόχρονα με τις οικονομικές δυσκολίες, συνετέλεσαν ώστε να απορριφθεί η πρόταση για τη δημιουργία αυτόνομης περιοχής στην περιοχή γέννησης, όπως είχε προταθεί το 1991 στο Συνέδριο του Γελεντζίκ, και επικράτησε η άποψη για μετακίνηση προς την Ελλάδα (Γσακίρης, 1996,479).

Η χώρα μας αντιμετωπίζει το μεγαλύτερο μετά το 1922 κύμα επιστροφής μεγάλης πληθυσμιακά ομοεθνούς ομάδας (Κασιμάτη κ.ά.,1992,54). Σημαντικό μέρος των Ποντίων προέρχεται από τη Γεωργία, χώρα που γνώρισε στις αρχές της δεκαετίας του '90 ιδιαίτερη αναταραχή ένεκα των αυτονομιστικών κινήματων στις περιοχές Απχαζία και Αζαρία. Η εκροή μεγάλου αριθμού ατόμων από αυτή τη χώρα (Ποντίων και Γεωργιανών), έχει προκαλέσει πολλά προβλήματα, εκροή που αναλογικά με τον πληθυσμό της (περίπου 5,5 εκ.) είναι ιδιαίτερα υψηλή. Σε συνάντηση ελληνικής αντιπροσωπείας με τις Γεωργιανές αρχές στη Γεωργία το 1998, συζητήθηκε το θέμα και ο ίδιος ο πρόεδρος Σεβαρντάτζε ζήτησε από την Ελλάδα, να γίνουν ελληνικές επενδύσεις στη χώρα και να ανακοπεί η έξοδος των Ποντίων (Καθημερινή 2/4/00).

Ειδικότερα για το μέγεθος του ποντιακού πληθυσμού που έχει έλθει στην Ελλάδα, σύμφωνα με την πληροφόρηση που δίνεται από το ΕΙΥΑΠΟΕ, από το 1988 μέχρι το 1996 έχουν έλθει 68.000 Πόντιοι με τη νόμιμη διαδικασία. Περίπου 16.000 από αυτούς έχουν εγκατασταθεί στην περιοχή της Θράκης (Εβρος, Ξάνθη, Ροδόπη), περίπου 4.000 στην Καβάλα και την Ημαθία, 15.000 στην περιφέρεια Θεσσαλονίκης και 25.000 στην περιοχή Πρωτεύουσας. Όμως ένας πολύ μεγάλος αριθμός (περίπου 100.000) έχουν εισέλθει στην Ελλάδα μη νόμιμα. Εκτιμάται ότι οι περισσότεροι ζουν στην περιοχή Πρωτεύουσας, σε συγκεκριμένες περιοχές όπως το Μενίδι, την Ελευσίνα, τα Άνω Λιόσια τον Ασπρόπυργο, αλλά και τη Θεσσαλονίκη, κυρίως στις Δυτικές περιοχές, και ένας μικρός αριθμός (10.000 περίπου) στην περιοχή της Θράκης κοντά στους συγγενείς τους (Sidiropoulos et.al.,1996,173). Τα άτομα αυτά ζουν στη χώρα υπό «μη νόμιμο καθεστώς», ή όπως ορίζεται από τους αρμόδιους υπό «καθεστώς ανοχής».

Η αναζήτηση εργασίας εκ μέρους των Ποντίων, συνετέλεσε στην απόφαση των Ποντίων να εγκαταλείψουν τους οικισμούς υποδοχής στη Θράκη ή τα Τρίκαλα (Γζωρτζοπούλου,1996,74, Καθημερινή2/4/00). Αλλά και η ύπαρξη συγγενών σε οποιαδήποτε περιοχή της Ελλάδας, λειτούργησε ως πόλος έλξης για την εγκατάσταση των Ποντίων σ' αυτήν. Στην περιοχή της Πρωτεύουσας και τη Θεσσαλονίκη κατοικούν το 60% και 15% αντίστοιχα, με τους υπόλοιπους να

κατοικούν σε διάφορες περιοχές κυρίως της Βόρειας Ελλάδας (Κασσιμάτη κ.ά.,1992,371).

Το μεγάλο ζήτημα που έχει προκύψει με τους Πόντιους που βρίσκονται στη χώρα και δυσχεραίνει την οποιαδήποτε λήψη μέτρων γι αυτούς, όπως τονίσθηκε από τη διοίκηση του υπουργείου Εξωτερικών το 1997, είναι η αμφιβολία για την πραγματική τους ταυτότητα. Οι «πλάγιου» τρόποι που χρησιμοποιήθηκαν από κάποιους για να αποκτήσουν την Ποντιοποίησή τους στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, έγιναν γνωστές και προκάλεσαν την κρίση στην ελληνική πρεσβεία της Μόσχας το 1992. Αλλά και από την έρευνα στη νεολαία των Ποντίων το 1995, οι ίδιοι αναγνωρίζουν το πρόβλημα και θεωρούν αυτή την κατάσταση ως μείζον θέμα που προκαλεί ρήξεις εντός της κοινότητάς τους και μεταξύ εκείνων και των Ελλήνων. Επί πλέον, τα ξένα στοιχεία έχουν οργανώσει την ποντιακή μαφία που τρομοκρατεί τους ίδιους, ενώ θεωρείται η κύρια αιτία δυσφήμισης του ποντιακού στοιχείου (Τζωρτζοπούλου, 1996,100).

Το παραπάνω θέμα αντιμετωπίστηκε από το κράτος του Ισραήλ, με το να υποβάλλει τα 750.000 άτομα, που προήλθαν από την πρώην Σοβιετική Ένωση σε τεστ DNA για να πιστοποιηθεί η καθαρότητα της εβραϊκής φυλής (Ξυστρας,1998,44). Πάντως η παραπάνω θεώρηση απέχει από εκείνη που θεωρεί τα άτομα να επηρεάζονται από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζουν και ανάγει τα χαρακτηριστικά τους σε γενετικούς παράγοντες.

Παραλλήλα με αυτό το κύμα εισροής των Ποντίων στην Ελλάδα, η χώρα δέχεται και ένα κύμα Βορειοηπειρωτών. Πολλοί από αυτούς (υπολογίζονται σε 60.000-80.000 άτομα) βρίσκονται στην Ελλάδα για προσωρινή ή μόνιμη παραμονή. Ένας μεγάλος αριθμός έχει εγκατασταθεί στην Αθήνα και εργάζεται κυρίως στις οικοδομές, σε εργασίες συντήρησης, στο μικροεμπόριο και σε διάφορα τεχνικά επαγγέλματα (Φακιολάς,2001,141). Από τα άτομα ελληνικής καταγωγής που έρχονται στην Ελλάδα, η κατηγορία αυτή, έχει το πλεονέκτημα της γνώσης της ελληνικής γλώσσας, ήδη από τη χώρα τους. Παρά τις όποιες αδυναμίες και ελλείψεις έχουν παρατηρηθεί στην εφαρμογή πολιτικής ενσωμάτωσης των Ποντίων στην ελληνική κοινωνία, η πολιτική προς αυτούς μοιάζει να είναι πιο ευνοϊκή σε σύγκριση με τους Βορειοηπειρώτες.

Η χώρα γι αυτή την κατηγορία μεταναστών, τους Πόντιους, ακολουθεί μία πολιτική που, τουλάχιστον ως προς τις προθέσεις της, είναι πολιτική ενσωμάτωσης. Ακόμη και ο όρος παλιννόστηση που χρησιμοποιείται για την κατηγορία αυτή των

εισερχομένων, φανερώνει, εν πολλοίς, αυτήν την πρόθεση. Ήδη από το 1990 ιδρύθηκε με Προεδρικό Διάταγμα το ΕΙΥΑΠΟΕ. εποπτευόμενο από το Υπουργείο Εξωτερικών, με σκοπό την υποβοήθηση της αποκατάστασης των Ποντίων, κυρίως στο επίπεδο της στέγασης με: α) τη φιλοξενία στα Προσωρινά Κέντρα Φιλοξενίας, β) τη μεταφορά τους στους Οικισμούς Υποδοχής, γ) τη φροντίδα για τη γλωσσική και επαγγελματική εκπαίδευση, δ) την υποβοήθηση για την αγορά κατοικιών. Κύριος στόχος της πολιτείας ήταν η προώθηση των Ποντίων σε περιοχές που παρουσιάζουν δημογραφική μείωση. Ο στόχος αυτός όμως δεν φαίνεται να επιτεύχθηκε, εφόσον δεν συνοδευόταν και από πρόβλεψη για την απασχόληση των ατόμων αυτών, με αποτέλεσμα να μετακινηθούν προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. Πέραν όμως των δυνατοτήτων απασχόλησης τα άτομα αυτά, όπως και οι άλλοι μετανάστες, μετακινούνται προς τις περιοχές όπου προϋπάρχουν άλλοι ομοεθνείς. Επί πλέον προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας όπως και εκπαίδευσης έγιναν όλη τη δεκαετία του '90, με στόχο την υποστήριξη της ένταξης των ομάδων αυτών στην ελληνική κοινωνία.

Με το νόμο 2790/16/2/000 ρυθμίζονται ζητήματα που αφορούν στους παλιννοστούντες ομογενείς από την τέως Σοβιετική Ένωση, προκειμένου να υποβοηθηθεί η ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία. Με αυτό το νόμο εγκαταλείπεται η πολιτική των οικισμών για τη στεγαστική αποκατάσταση και προβλέπεται η παροχή οικοπέδου για την αυτοστέγασή τους, ενώ παράλληλα ιδρύεται επιτροπή που θα μελετήσει τα θέματα της ενσωμάτωσής τους. Ακόμη με τον ίδιο νόμο οι αρμοδιότητες των ζητημάτων που αφορούν στους παλιννοστούντες μεταφέρονται στα Υπουργεία Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, ενώ τα ίδια υπουργεία, σε συνεργασία με τους, κατά περίπτωση, υπουργούς, μπορούν να μεταβιβάζουν αρμοδιότητες στους Γενικούς Γραμματείς των κατά τόπους Περιφερειών ή στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης α' και β' βαθμίδας.

2.2. Μη νόμιμοι μετανάστες

Το φαινόμενο της παράνομης μετανάστευσης φαίνεται να είναι το αποτέλεσμα τη ανισορροπίας, που προκαλείται, ένεκα των αυξανόμενων μεταναστευτικών πιέσεων από τις φτωχές ή με έντονα πολιτικά προβλήματα χώρες, και της προσπάθειας των ανεπτυγμένων χωρών να ελέγξουν την εισροή μεταναστών σ' αυτές.

Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες παράνομων μεταναστών: 1) αυτούς που εισήλθαν παράνομα και εργάζονται, 2) αυτούς που ήλθαν νόμιμα και δεν αναχώρησαν μετά τη λήξη της άδειάς τους, 3) αυτούς που εισήλθαν νόμιμα, ως τουρίστες, φοιτητές κλπ., άλλαξε το καθεστώς τους και εργάζονται παράνομα, 4) αυτούς που έχουν άδεια παραμονής αλλά όχι εργασίας.

2.2.1. Αίτια προσέλκυσης

Η εισροή μεταναστών, κυρίως παρανόμων, χαρακτηρίζει την Ελλάδα, όπως και τις άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης, όλη τη δεκαετία του '90. Το αρκετά μεγάλο ποσοστό λαθρομεταναστών που εισρέουν στη χώρα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης, οφείλεται σε λόγους που σχετίζονται, είτε με τη γεωπολιτική θέση της χώρας, είτε με τη διάρθρωση της οικονομίας της. Αναφερόμενοι σε παράνομους μετανάστες στην ουσία αναφερόμαστε σε έναν άγνωστο αριθμό ατόμων, εφόσον οι όποιες ρυθμίσεις τους καθεστώτος τους παρεμβληθούν, θα καταγράψουν μέρος τους, όπως εκτιμάται και όπως προηγούμενες παρόμοιες διευθετήσεις σε άλλες χώρες έχουν δείξει. Το φαινόμενο τη παράνομης μετανάστευσης στην Ελλάδα, έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις ένεκα των ανακατατάξεων που συντελούνται στην ευρύτερη Βαλκανική, αλλά και με τη συνέργια των ως άνω αναφερομένων χαρακτηριστικών της χώρας μας, ενώ εκτιμάται ότι θα έχει συνέχεια τουλάχιστον για τα προσεχή χρόνια.

Η είσοδος μεταναστών στη χώρα μας ευνοείται από λόγους που είναι αρκετά κοινοί και για τις άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης.

Οι λόγοι που θα μπορούσαν να εξηγήσουν τη μαζική είσοδο μεταναστών στις χώρες της Νότιας Ευρώπης σύμφωνα με τον King (1997,6-8) σχετίζονται με πολλούς παράγοντες: 1) για τους εισερχόμενους από την Τουρκία και τις χώρες του Maghreb, κύριο ρόλο παίζει η ευκολία πρόσβασης στις χώρες αυτές, που ως χώρες

που αντιμετωπίζουν ένα νέο φαινόμενο, δεν έχουν ολοκληρωμένη μεταναστευτική πολιτική, 2) η γεωγραφική θέση και ιδιομορφία. Ιδιαίτερα για την Ιταλία και την Ελλάδα με τα πολλά νησιά και τις μεγάλες ακτές, που καθιστούν δύσκολη την επιτήρηση των θαλασσιών εισόδων, αλλά και η ύπαρξη βουνών στα βόρεια σύνορα, επιτρέπει την είσοδο πολλών Αλβανών, 3) ένας άλλος παράγον που επιτρέπει σε πολλούς να μπαίνουν νόμιμα ως τουρίστες και να παραμένουν κατόπιν, σχετίζεται με την ανοικτή οικονομία των χωρών αυτών. Ο τουρισμός, το εμπόριο, και η ναυσιπλοΐα παίζουν σημαντικό ρόλο στις οικονομίες των χωρών της Νότιας Ευρώπης, 4) η ιστορία και ιδιαίτερα η αποικιοκρατία για κάποιες χώρες της Ν. Ευρώπης, παίζει και αυτή το ρόλο της. Έτσι στην Ιβηρική Χερσόνησο προσελκύνονται μετανάστες από τη Λατινική Αμερική και τις Πορτογαλικές κτήσεις, ενώ οι Αιθίοπες και οι Σομαλοί ήταν μεταξύ των πρώτων μεταναστών που εγκαταστάθηκαν στην Ιταλία. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και η Καθολική Εκκλησία στα λιγότερο ανεπτυγμένα καθολικά κράτη, με αποτέλεσμα την εκροή ατόμων απ' αυτά προς την Ισπανία και την Ιταλία, 5) ο εκσυγχρονισμός της οικονομίας, τα τελευταία 25-30 χρόνια, χωρών όπως η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ελλάδα, η Κύπρος και η Μάλτα, έχει συντελέσει, ώστε το επίπεδο εισοδημάτων και ευημερίας των γηγενών, να είναι παρόμοιο με εκείνο των χωρών της Βόρειας Ευρώπης. Αντίθετα, διατηρείται το οικονομικό χάσμα μεταξύ ανατολής και δύσης, 6) η δομή της οικονομίας των χωρών της Νότιας Ευρώπης. Η οικονομία δεν στηρίζεται στην ανάπτυξη της βιομηχανίας, όπως συνέβαινε στη Βόρεια Ευρώπη τη δεκαετία του 1950-60, αλλά στην ανάπτυξη του τριτογενή τομέα. Έτσι απαιτούνται απασχολήσεις στον τομέα αυτό, όπως τον τουρισμό, και διάφορες προσωπικές υπηρεσίες, περιλαμβανομένων των οικιακών εργασιών. Πέραν τούτου, υπάρχουν οικονομικοί τομείς (γεωργία, αλιεία, τουρισμός κατασκευές, κλπ.) που απαιτούν μία ευέλικτη εργατική δύναμη που να είναι διαθέσιμη μόνο όταν ζητιέται από τους εργοδότες. Οι μετανάστες, υπό το καθεστώς της μη νομιμότητας, προσφέρουν μια ευέλικτη απασχόληση και λύση σ' αυτήν τη ζήτηση, 7) υπάρχει σχέση μεταξύ της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης. Η μείωση της εσωτερικής μετανάστευσης τα τελευταία χρόνια, ειδικότερα από τη δεκαετία του '70, προκάλεσε μείωση της προσφοράς για απασχολήσεις που το προηγούμενο διάστημα καλύπτονταν από αυτήν. Αυτή τη μειωμένη προσφορά καλύπτουν τώρα οι εξωτερικοί μετανάστες. Η εσωτερική μετανάστευση περιορίστηκε επειδή στις περιοχές απ' όπου προέρχονταν οι εσωτερικοί μετανάστες επήλθαν αλλαγές οι οποίες συνοψίζονται σε: α) περιορισμό της δημογραφικής ανάπτυξης που

δημιουργούσε στο παρελθόν απεριόριστη προσφορά εργασίας, β) ανάπτυξη κινημάτων για τη βελτίωση των όρων εργασίας στις ανεπτυγμένες περιοχές, που είχαν ως αποτέλεσμα περισσότερες απαιτήσεις από τους γηγενείς εργαζόμενους, γ) άνοδο του εκπαιδευτικού επιπέδου των πληθυσμών των χωρών αυτών, και συνακόλουθα ζήτηση για απασχολήσεις σε καλλίτερα επαγγέλματα. 8) οι δημογραφικές τάσεις, εφόσον στις χώρες της Νότιας Ευρώπης παρατηρείται πτώση της γονιμότητας.

Πολλοί αναλυτές του φαινομένου της μετανάστευσης στις χώρες της Νότιας Ευρώπης συμφωνούν ότι στις χώρες αυτές, ένεκα της κατατημένης οικονομίας τους, παρατηρείται ζήτηση για εργασία στο δευτερογενή τομέα της. Ειδικότερα, υπάρχει ζήτηση για επαγγέλματα με χαρακτηριστικά, όπως ο χαμηλός μισθός, η ανασφάλεια, η εποχικότητα, οι δυσμενείς συνθήκες εργασίας, στοιχεία που δεν έλκουν γηγενείς εργαζόμενους. Έτσι στη συνάντηση στη Σαντορίνη το Σεπτέμβριο του 1997, σχετικά με τη μετανάστευση στη Νότια Ευρώπη, αναφέρονται οι ίδιοι λόγοι για τις χώρες αυτές: για την Ισπανία (Arango,1997,5), για την Καταλωνία (Pascual et. al,1997,5), για την Κύπρο (Anthias,1997,8).

Ειδικότερα για τους παράγοντες που καθόρισαν την Ελλάδα ως βασικό αποδέκτη μεταναστών, αναφέρονται οι γενικότεροι λόγοι που προκάλεσαν τις εκροές από τις νέες χώρες και οι ειδικότεροι που σχετίζονται με τη χώρα. Ο κάθε μελετητής του φαινομένου δίνει βαρύτητα στον έναν ή τον άλλο λόγο, που μπορεί να σχετίζεται με τη χώρα μας ή τις χώρες προέλευσης. Έχουν επισημανθεί οικονομικοί παράγοντες, όσο και άλλοι που συνδέονται με τη γεωγραφική θέση της χώρας και άλλες μεταβολές που έχουν συντελεσθεί στην ελληνική κοινωνία.

➤ Έτσι αναφέρονται: 1) η παγκοσμιοποίηση των οικονομιών και κοινωνιών, 2) οι εκτεταμένες και συνεχιζόμενες οικονομικο-πολιτικές αλλαγές στις χώρες της Βαλκανικής Χερσονήσου και της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όπως και η πολιτική αστάθεια των χωρών της Βόρειας Αφρικής και τη Μέσης Ανατολής, 3) η γεωγραφική θέση της χώρας, 4) η δημογραφική έκρηξη των χωρών της Αφρικής και της Μ. Ανατολής σε συνδυασμό με τη χαμηλή τους ανάπτυξη και τα υψηλά μεγέθη ανεργίας σε αυτές, 5) η συμμετοχή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η σχετικά χαλαρή πολιτική της απέναντι στους αλλοδαπούς (Καρασαββόγλου,1998, 141).

➤ Η γεωπολιτική θέση της Ελλάδας και η εύκολη προσπέλαση ένεκα της μορφολογίας του εδάφους, ευνοούν την είσοδο μεταναστών από μη Ευρωπαϊκές

χώρες. Τα νησιά του Αιγαίου και τα Δωδεκάνησα θεωρούνται ότι ευνοούν την είσοδο λαθρομεταναστών (Πουλοπούλου,1990,21), ειδικότερα δε, σε τουριστική περίοδο όπου η είσοδος είναι ακόμη ευκολότερη.

➤ *Λόγοι που σχετίζονται με τη δομή της οικονομίας και της παραοικονομίας.* Ιδιαίτερα η εποχική απασχόληση και η σχετικά μεγάλη ανάγκη εργατών στις αγροτικές απασχολήσεις και τον τουρισμό, ευνοεί τη συμμετοχή αλλοδαπών εφόσον δεν απασχολούνται Έλληνες σ' αυτές, ή υπάρχει μεγάλη ζήτηση για συγκεκριμένη περίοδο του έτους. Η χώρα μας έχει τον τρίτο υψηλότερο δείκτη σ' αυτού του είδους την απασχόληση ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ, μετά την Ισπανία και Πορτογαλία (ΟΟΣΑ, ΝΕΑ 3/12/93). Στην προσωρινή εργασία αναλογεί το 17,2% του συνόλου της μισθωτής εργασίας στην Ελλάδα για το 1989, και περίπου το 16% για το 1993. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις βόρειες ανεπτυγμένες χώρες της Ε.Ε. κυμαίνονταν από 3,4% στο Λουξεμβούργο μέχρι 11% στη Γερμανία. Οι κλάδοι που έχουν τα υψηλότερα ποσοστά προσωρινής εργασίας είναι οι Οικοδομήσεις και τα Δημόσια Έργα (63,2%) η Γεωργία και η Κτηνοτροφία (57,2%), το Λιανικό Εμπόριο (19,3%), η Μεταποίηση (14%), οι Μεταφορές και οι Επικοινωνίες (12,6%), οι Προσωπικές Υπηρεσίες (12,3%) και όλοι οι υπόλοιποι κλάδοι λιγότερο από 10% (Πετρινιώτη,1993,75).

Υποστηρίζεται ότι το μέγεθος της παραοικονομίας στην ελληνική οικονομική πραγματικότητα αντιπροσώπευε περίπου το 30-35% του ΑΕΠ το 1990 (Πουλοπούλου,1990,22) ή και μέχρι το 50% του επίσημου ΑΕΠ της χώρας καλύπτοντας δραστηριότητες που αναπτύσσονται στον πρωτογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας (Νεγρεπόντη-Δελιβάνη,1991,69). Φαίνεται πως η σχέση μεταξύ παραοικονομίας και απασχόλησης μεταναστών είναι άμεση εφόσον σ' αυτήν κυρίως δημιουργείται η ανάγκη για ένα φτηνό και ευέλικτο δυναμικό. Στην Ιταλία επίσης ο άτυπος τομέας καταλαμβάνει το 25% του εθνικού προϊόντος (Campani,1997, p.1)¹

¹ Από την άλλη, ο προβληματισμός για αυτόν τούτον τον ορισμό των άτυπων δραστηριοτήτων όπως ορίζεται, είναι ότι αυτές δε συμβαίνουν σε ένα μη ρυθμιζόμενο κοινωνικό και χωρικό πλαίσιο, αλλά καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από το «τυπικό» σύστημα ρύθμισης. Το «άτυπο» ως όρος-ομπρέλα, συχνά χρησιμοποιείται για να περιγράψει πολύ διαφορετικά μεταξύ τους φαινόμενα. Είναι δραστηριότητες νόμιμες και/ή παράνομες που παρουσιάζουν διάφορα κοινά χαρακτηριστικά: α) παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες για την αγορά, β) δεν καταγράφονται επίσημα και έτσι φοροδιαφεύγουν γ) απορροφούν χαμηλά αμειβόμενο εργατικό δυναμικό συνήθως γυναίκες, μειονότητες, ξένους, δ) αποφεύγουν τον αυξανόμενο έλεγχο του κράτους ιδιαίτερα σε ότι αφορά την τήρηση των συλλογικών συμβάσεων εργασίας ή της νομοθεσίας για την ασφάλεια και την κοινωνική ασφάλιση ε) παρουσιάζουν γεωγραφική συγκέντρωση σε συγκεκριμένες περιοχές. Μία σημαντική «συνθήκη ύπαρξης» άτυπων δραστηριοτήτων είναι η μεγάλη προσφορά εργασίας στη βάση της ηλικίας (νέοι και ηλικιωμένοι), του φύλου (γυναίκες) της κοινωνικής προέλευσης

➤ Παρατηρείται επίσης μία ύφεση/άμβλυση του φαινομένου της εσωτερικής μετανάστευσης στην Ελλάδα, την περίοδο 1985-91, παράλληλα με κάποιες τάσεις αναστροφής από τις πόλεις προς τις αγροτικές περιοχές. Αυτή η παρατηρούμενη ύφεση στη μετακίνηση μπορεί να οφείλεται α) στη γήρανση του πληθυσμού και ως εκ τούτου την εξάντληση των δεξαμενών των «εν δυνάμει» μεταναστών, β) στην διεύρυνση της γυναικείας απασχόλησης, που λειτουργεί ανασταλτικά σε απόφαση για μετακίνηση, γ) στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, και ως εκ τούτου την αδιαφορία για παραπέρα βελτίωσή του δια μέσου της εσωτερικής μετανάστευσης. Παράλληλα η έστω και περιορισμένης έκτασης αναστροφή των μεταναστευτικών ροών μπορεί να οφείλεται στις αρνητικές συνθήκες στις αστικές περιοχές (αστική ανεργία, προβλήματα από την υψηλή πυκνοκατοίκηση, οικιστικές δυσκολίες κ.ά), παράλληλα με θετικές εξελίξεις στις αγροτικές περιοχές (βελτίωση των υποδομών, ανάπτυξη του τουρισμού με τη δημιουργία θέσεων εργασίας, αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων) (Κυριαζή-Άλισον, 1998, 302-303).

➤ Αλλά και οι μεταβολές που έχουν συντελεστεί στην οικογένεια, παράλληλα με την αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων, δημιουργούν ανάγκες που καλύπτονται από τους αλλοδαπούς. Τα άτομα > 65 ετών αποτελούσαν το 5% του πληθυσμού το 1970 και το 13,7% το 1990 (Κοτζαμάνης, 2000, 37). Η αύξηση του ηλικιωμένου πληθυσμού και ειδικότερα εκείνου της τέταρτης ηλικίας, παράλληλα με την περιορισμένη ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας, επιφέρει μεγάλο βάρος για την οικογένεια, και κυρίως για το γυναικείο πληθυσμό της οικογένειας. Η οικογένεια φροντίζει τα ηλικιωμένα μέλη όχι μόνο λόγω της έλλειψης συλλογικών δημόσιων παροχών προς την τρίτη ηλικία, αλλά και λόγω της έντονης οικογενειοκεντρικής αντίληψης που επικρατεί. Αποτελεί στίγμα για την ελληνική οικογένεια ακόμη και σήμερα, η αποστολή των ηλικιωμένων στο γηροκομείο (Symeonidou, 1996, 87, Μαράτου-Αλιπράντη, 1999, 61).

(μειονότητες, μετανάστες/πρόσφυγες) ή συνδυασμών των παραπάνω. Αναφέρεται από τους μελετητές η ασάφεια στη χρήση των όρων «οικονομία» «τομέας» «δραστηριότητες» σε συνάρτηση με τη διάκριση «τυπικό/άτυπο», «επίσημο/ανεπίσημο», ταυτόχρονα με τη χρήση διαφορετικών όρων και ορισμών στο εσωτερικό αυτών των βασικών διακρίσεων (Βαΐου κ.ά., 1997, 35-36).

Στην παραοικονομία ασκούνται επαγγελματικές δραστηριότητες που ασκούνται και στην επίσημη οικονομία από εργαζόμενους είτε αποκλειστικά στον τομέα αυτόν είτε περιστασιακά. Οι επαγγελματικές δραστηριότητες που ασκούνται στα πλαίσια της παράλληλης οικονομίας ταυτίζονται ή παρομοιάζουν με αυτές που ασκούνται στα πλαίσια της επίσημης οικονομίας. Οι όροι όμως άσκησης αυτών των δραστηριοτήτων π.χ. αμοιβή, ασφάλιση, ωράριο, εργατικά δικαιώματα είναι πολύ διαφορετικά από αυτά της επίσημης οικονομίας (Πατινώτης, 1996, 23).

➤ Η ναυτιλία και το εμπόριο ευνοούν τη σύντομη στάση και έξοδο στα λιμάνια της χώρας και κατ' επέκταση, τη διευκόλυνση της παράνομης εισόδου ατόμων σ' αυτήν.

➤ Πέραν των ανωτέρω είναι σκόπιμο να αναφέρουμε και την ύπαρξη κυκλωμάτων που προσπορίζονται από το εμπόριο ανθρώπων σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως και στη χώρα μας.

Όλη τη δεκαετία που αναφερόμαστε και σχεδόν σε καθημερινή βάση αποκαλύπτονται κυκλώματα που δρουν ανάμεσα στις χώρες αποστολής και προορισμού. Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι, σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες υπάρχει ένα παγκόσμιο μυστικό δίκτυο που εμπορεύεται ανθρώπους από τις φτωχές στις πλούσιες χώρες (1 εκ. άτομα το χρόνο). Τα κέρδη που αποκομίζουν οι έμποροι από αυτού του είδους τη δραστηριότητα είναι σημαντικά και ανέρχονται σε 3,5 δισ. δολάρια (875 δισ. δρχ.) το χρόνο (εφημερίδα της Ν Υόρκης "Newsday" αναδ. Ελευθ. 13/6/94). Τα κυκλώματα φαίνεται ότι σε κάποιες περιπτώσεις, περιλαμβάνουν και σημαντικούς παράγοντες της πολιτικής ζωής των χωρών. Ενδεικτικά να αναφερθεί ότι συνελήφθη συνεργάτης του Χόνκερ (Β. Φόγκελ) που το προηγούμενο διάστημα δρούσε στην Ανατ. Γερμανία και χρηματιζόταν για να φυγαδεύσει Ανατολικο-Γερμανούς στη Δύση (Ελ. 20/7/94). Αλλά και στη χώρα μας σχεδόν καθημερινά αποκαλύπτεται η ύπαρξη τέτοιων κυκλωμάτων.

Υπολογίζεται ότι 15-30% των παράνομων μεταναστών και 20-40% των ζητούντων πολιτικό άσυλο, από εκείνους που έφθασαν στην Δυτική Ευρώπη το 1993 διοχετεύθηκαν από τα κυκλώματα που διακινούν άτομα έναντι αμοιβής. Εκτιμάται ότι χωρίς τη μεσολάβηση των κυκλωμάτων αυτών η μετακίνηση θα ήταν πολύ μικρότερη. Πέραν των αριθμητικών αποτελεσμάτων από τη δράση των κυκλωμάτων, η δράση αυτή λογίζεται και ως παράγοντας που περιορίζει την κυριαρχία των κρατών εντός των συνόρων τους, εφόσον διεθνείς εγκληματικές οργανώσεις, όπως η κινέζικη και βιετναμέζικη Triads, η γιαπωνέζικη Yakuza, η σικελική και ρώσικη μαφία, έχουν επεκτείνει τις εγκληματικές τους ενέργειες και στο λαθρεμπόριο ανθρώπων. Τη δεκαετία του 1990, η Νότια Ευρώπη χρησιμοποιείται από τους λαθρέμπορους τόσο ως πέρασμα όσο και ως περιοχή προορισμού. Από το Μαρόκο για την Ισπανία μέσω του στενού του Γιβραλτάρ, άλλοι προσπαθούν να εισέλθουν στις δύο Ισπανικές περιοχές στο Μαρόκο, την Ceuta και Melilla, ενώ άλλοι προσπαθούν να διασχίσουν τα σύνορα μεταξύ Ισπανίας και Πορτογαλίας. Η Ιταλία αντιμετωπίζει κυκλώματα που εισάγουν

μετανάστες από την Αλβανία ή μέσω αυτής της χώρας, από την Τουρκία. Η μαφία φαίνεται πως μεταφέρει βορειο-αφρικανούς που έρχονται από την Τυνησία και μέσω Ιταλίας μεταφέρονται στη Γαλλία, Γερμανία, Ελβετία (Guetta, 1997, 18).

Αν μέσω των άλλων χωρών της Νότιας Ευρώπης μεταφέρονται άνθρωποι, κυρίως από την Αφρική, η Ελλάδα μοιάζει να συνδέει την Ασία με την Ευρώπη. Στη χώρα μας μεταφέρονται μετανάστες από την Αλβανία, Τουρκία, Βουλγαρία και Σκόπια, ενώ η Τουρκία είναι ο μεγαλύτερος ενδιάμεσος για την μεταφορά ανθρώπων από το Ιράν, Ιράκ, Πακιστάν, και Νότια Ασία που προσπαθούν να περάσουν στην Ευρώπη. Έξω από τα κυκλώματα που δρουν σε παγκόσμιο επίπεδο, δρουν και κυκλώματα κατόπιν “διμερών” διασυνοριακών συνεργασιών, ενώ αρκετά συχνά οργανώνονται μετακινήσεις με την πρωτοβουλία μεταναστών που έχουν έλθει νωρίτερα στη χώρα και δρουν στη χώρα προέλευσής τους. Από δημοσιογραφικές πηγές αποκαλύπτεται: Ελληνο-Βουλγαρικό κύκλωμα που δρα στη Θράκη (Ελ. 14/6/94), κύκλωμα στον Έβρο με εγκεφάλους 4 Πακιστανούς που εκμεταλλεύονταν συμπατριώτες τους προς 6000 δολ. το κεφάλι (Ελ. 28/7/94). Στην Πάτρα 56χρονος Έλληνας συνελήφθηκε ενώ μετέφερε 4 λαθρομετανάστες Αλβανούς προς 160.000 δρχ. το κεφάλι (Ελευθ. 9/7/94), ενώ εντοπίστηκε κύκλωμα στο Λιανοκλάδι που κακοποιούσε Πακιστανούς στην περίπτωση που δεν πλήρωναν τη μεσιτεία (28/7/94). Ειδικότερα για τη διακίνηση των Κούρδων, οι τρεις καλύτερα οργανωμένες ομάδες δουλεμπόρων αρκετά συχνά μάχονται για την κυριαρχία του «χώρου». Οι ομάδες έχουν πολυεθνικό χαρακτήρα με συνεργάτες στην Τουρκία, Ελλάδα, Ιταλία, Γερμανία (Καθημερινή 17/5/98). Μία πλήρης καταγραφή των δημοσιευμάτων σχετικά με τέτοιες αποκαλύψεις, θα μπορούσε να καλύψει ένα τεράστιο αρχείο, ενώ θα μπορούσαμε να αναλογισθούμε και πόσες ακόμη δεν έχουν αποκαλυφθεί ή δεν δημοσιοποιήθηκαν.

Πέραν των κερδών που αποκομίζονται από τη μεταφορά και μόνο μεταναστών και προσφύγων, έχει παρατηρηθεί και μία άλλη δραστηριότητα που επίσης αποφέρει οφέλη σε κάποιους «διαχειριστές» της μετανάστευσης. Είναι το εμπόριο ατόμων ή οργάνων του σώματος. Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι, αποκαλύφθηκε σπείρα που εδρεύει στην Αθήνα και εμπορεύεται όργανα μεταναστών με θύματα κυρίως Ουκρανούς (Ελ. 15/7/94), επίσης, αποκαλύφθηκε ότι γίνεται εμπόριο παιδιών στις διαβάσεις ανάμεσα Ελλάδα-Αλβανία (Ελευθ. 18/1/94). Ακόμη, εντοπίστηκε σπείρα που εμπορεύεται μικρά παιδιά από την Αλβανία, ή εφοδιάζει τα μπαρ με γυναίκες από την πρώην Ανατολική Ευρώπη (Καθημερινή 25/10/98). Αλλά οι μετανάστες χρησιμοποιούνται και ως πειραματόζωα. Υπάρχουν

πληροφορίες ότι οι Τούρκοι δουλέμποροι στέλνουν τους μετανάστες στην Ελλάδα από μονοπάτια που είναι ναρκοθετημένα, για να βεβαιωθούν ότι λειτουργούν οι νάρκες (Ελ. 30/6/94).

2.2.2. Ποσοτικός προσδιορισμός

Ο ποσοτικός προσδιορισμός της παράνομης μετανάστευσης είναι εκ των πραγμάτων ένα εγχείρημα με αβέβαιη έκβαση. Η προσέγγιση του συνολικού αριθμού των μεταναστών που ζουν στις τέσσερις χώρες της Ν. Ευρώπης θα μπορούσε να δώσει έναν αριθμό με εύρος 1 εκ. Όπως αναφέρεται (King,1997,10) υπάρχει σύγχυση στον αριθμό των μεταναστών που ζει και στις τέσσερις χώρες της Ν. Ευρώπης. Άλλοτε υπολογίζονται σε 2 εκ. (Simon 1987), και άλλοτε σε 3 εκ. (Werth and Korner,1991). Όσον αφορά στην προέλευση των μεταναστών και το χρόνο των μεταναστεύσεων, στις χώρες της Ν. Ευρώπης παρατηρείται ότι: 1) το μεγαλύτερο τμήμα της μετανάστευσης από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου πραγματοποιήθηκε κατά τη δεκαετία του 1980 και σταθεροποιήθηκε τη δεκαετία του 1990, ενώ η έξοδος από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης παρατηρήθηκε μετά το 1990, 2) η μετανάστευση από την Αλβανία ήταν η μεγαλύτερη και υπολογίστηκε σε 400.000-500.000 άτομα, με κετευθύνσεις κυρίως προς την Ελλάδα και την Ιταλία. Αλλά και οι Πολωνοί κατευθύνθηκαν κυρίως προς την Ιταλία, την Ελλάδα και την Ισπανία σε μεγάλη κλίμακα. Στα μέσα του 1990, θα μπορούσε να υπολογισθεί ο συνολικός αριθμός των μεταναστών σε 3,5 εκ. περίπου.

Οι δυσκολίες στον υπολογισμό της συνολικής μετανάστευσης οφείλονται: 1) στα ελλιπή στατιστικά συστήματα των χωρών της Νότιας Ευρώπης, 2) στο παράνομο καθεστώς του μέγιστου πληθυσμού των μεταναστών (η πλειονότητα των οποίων στην Ελλάδα), 3) στην πληθώρα των εθνοτήτων και των τύπων των μεταναστών, και 4) στην υψηλή κινητικότητα τόσο εντός των χωρών όσο και μεταξύ των κρατών. Από τη μία οι ενδείξεις για τη λαθραία μετακίνηση μπορεί να μας οδηγούν στον υπολογισμό της στα περίπου 3.5 εκ., από την άλλη ο υψηλός βαθμός κινητικότητας (περιλαμβανομένης και της επιστροφής στη χώρα προέλευσης), μπορεί να μας παρασύρει σε διπλό υπολογισμό και έτσι να υπερεκτιμήσουμε το συνολικό πληθυσμό.

Την εποχή που ξεκινούσε η έρευνα, ο προβληματισμός γύρω από την παράνομη μετανάστευση στη χώρα μας επικεντρώνονταν κύρια σε εκτιμήσεις για τον αριθμό αυτής της κατηγορίας μεταναστών καθώς και για τη χώρα προέλευσής τους. Άλλα στοιχεία, όπως είναι για παράδειγμα το φύλο, το επίπεδο εκπαίδευσης ή ο βαθμός επαγγελματικής ειδίκευσης κ.ά., αν και είναι μείζονος σημασίας, δεν ήταν δυνατόν να προσεγγισθούν, λόγω ακριβώς της φύσης της μετανάστευσης. Επιπλέον παρέμενε αδιευκρίνιστη η χωρική κατανομή των μεταναστών που βρίσκονταν στη χώρα χωρίς άδεια παραμονής και εργασίας.

Οι εκτιμήσεις για το ακριβές μέγεθος των παράνομων μεταναστών ποίκιλαν. Τα στοιχεία που έδιναν οι υπεύθυνες υπηρεσίες και οι μελετητές γύρω από το θέμα αυτό, αφενός δεν περιείχαν πληροφορίες για τον τρόπο εκτίμησης, αφετέρου δεν διευκόλυναν τη συγκρισιμότητα ανάμεσα στις διάφορες πηγές. Για το λόγο αυτό άλλωστε παρουσιάζονταν διάφορες εκτιμήσεις που αφορούσαν το μέγεθος και τη χώρα προέλευσης. Έτσι σε οποιαδήποτε αποτίμηση του πληθυσμού των παράνομα ευρισκομένων αλλοδαπών, χρειάζονταν η προσφυγή σε πολλές πηγές προκειμένου να προσεγγισθεί κάπως η πραγματικότητα.

Για παράδειγμα, στις μετρήσεις του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, που υπολογιζόταν ο αριθμός των αλλοδαπών από τις απελάσεις, μπορεί το ίδιο άτομο να αθροιζόταν στον παράνομο πληθυσμό δύο ή τρεις φορές, ενώ κάποιο άλλο, που ήλθε παράνομα, καθόλου, δεδομένου ότι η μέτρηση αφορούσε περιπτώσεις και όχι ανθρώπους.

Μετά τις ρυθμίσεις των Π.Δ. 358 & 359/97 εκτιμήθηκε ότι το προηγούμενο διάστημα ζούσαν στη χώρα περίπου 550.000 παράνομοι αλλοδαποί. Η εκτίμηση αυτή στηρίχθηκε στον αριθμό των 371.641 αλλοδαπών που απογράφηκαν, και στον υπολογισμό για 150.000 ακόμη άτομα που δεν έκαναν χρήση των διατάξεων (Φακιολάς, 1998, 33).

Εκτιμάται ότι τα άτομα δεν υπέβαλαν αίτηση για να απογραφούν: 1) επειδή δεν είχαν πρόσβαση στην πληροφόρηση, 2) φοβήθηκαν ότι θα διωχθούν, 3) εκτίμησαν ότι δεν θα μπορέσουν να συγκεντρώσουν τα ένσημα που απαιτούνταν, 4) θα είχαν μείωση των εσόδων τους με την επιβάρυνση του κόστους των ενσήμων και τέλος 5) σχεδίαζαν να αποχωρήσουν από την Ελλάδα (Καβουνίδη, 1999, 2).

Με τις νέες ρυθμίσεις του Ν.2910/2001, σύμφωνα με τις πρώτες πληροφορίες απογράφηκαν 377.000 άτομα, επίσημα όμως τα στοιχεία δεν έχουν ανακοινωθεί ακόμη.

2.2.3. Χώρα προέλευσης

Αντίθετα με τις αποκλίσεις που παρατηρούνταν ανάμεσα στις διάφορες πηγές για τον ποσοτικό προσδιορισμό των παράνομων μεταναστών, οι εκτιμήσεις σχετικά με τη χώρα προέλευσής τους, δεν διέφεραν ουσιαστικά. Στις αρχές της δεκαετίας η Πολωνία, η Αλβανία, η Ρουμανία και η Βοσνία αποτελούσαν τις χώρες της Ευρώπης από τις οποίες προέρχονταν οι περισσότεροι παράνομοι μετανάστες στη χώρα μας. Εκτός των ευρωπαϊκών χωρών, μετανάστες προέρχονταν και από άλλες χώρες όπως είναι η Αίγυπτος, το Πακιστάν, το Ιράκ, οι Φιλιππίνες αλλά και άλλες χώρες της Αφρικής και της Ασίας. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης μέσω των δεδομένων των απελάσεων, οι λαθρομετανάστες από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες αυξάνουν την πενταετία 1987-91. Απελάθηκαν κυρίως άτομα από αυτές τις χώρες που προαναφέρθηκαν, Αλβανοί, Πολωνοί, Γιουγκοσλάβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι (ΝΕΑ 3/12/93).

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, σχετικά με τη σύνθεση του παράνομου μεταναστευτικού πληθυσμού στη χώρα μας, οι περισσότεροι υπολογισμοί συνέκλιναν στην άποψη ότι στη χώρα βρίσκονταν, περίπου 200.000 Αλβανοί, 100.000-120.000 Πολωνοί, 55.000 Αιγύπτιοι, 40.000 Φιλιππινέζοι, περίπου 13.000-14.000 από το Ιράκ, 3.000 από την Αρμενία και 25.000 Κούρδοι (Κατσορίδας, 1993,41). Στους αριθμούς αυτούς θα πρέπει να συνυπολογισθούν και οι 100.000 περίπου παράνομα ευρισκόμενοι Πόντιοι (Sidiropoulos et. al,1996,173).

Όσον αφορά στους Αλβανούς, που όλες οι εκτιμήσεις έφεραν ως την πολυπληθέστερη ομάδα στην Ελλάδα, φαίνεται ότι οι υπολογισμοί δεν απέχουν από την πραγματικότητα. Σύμφωνα με εκτιμήσεις από την αλβανική πλευρά, αλλά και όπως οι μετέπειτα καταγραφές έδειξαν, μέχρι το 1995 400-500.000 Αλβανοί είχαν εγκαταλείψει τη χώρα τους για να εγκατασταθούν τόσο στην Ιταλία όσο και στην Ελλάδα (Misia,1996,18).

Στις νέες χώρες της μετανάστευσης, τις χώρες Ευρωπαϊκού Νότου, δεν προσελκύονται πληθυσμοί από τις ίδιες χώρες. Αντίθετα με την Ελλάδα (Αλβανοί) και την Πορτογαλία (μετανάστες από το Πράσινο Ακρωτήριο), που κυριαρχούνται από μία εθνικότητα, το μεταναστευτικό ρεύμα στην Ιταλία και Ισπανία χαρακτηρίζεται από την ετερογένεια των εθνικοτήτων που το συνιστούν. Στην Ισπανία υπολογίζονται σε 300.000 οι οικονομικοί μετανάστες, εκ των οποίων το 1/3 προέρχεται από χώρες της Αφρικής, 1/3 ακόμη από χώρες της Λατινικής Αμερικής και οι υπόλοιποι ποσοστιαία με τη σειρά, από την Ασία, Πορτογαλία, και

Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Μεταξύ των Αφρικανών η μεγαλύτερη εθνική ομάδα είναι οι Μαροκινοί και ακολουθούν με μεγάλη απόσταση Αλγερινοί, Σενεγαλέζοι κλπ. (Arango,1997,2). Στην Ιταλία μετανάστες από 14 εθνικότητες δεν απαρτίζουν ούτε το 50% του συνολικού πληθυσμού τους, με μεγαλύτερη των Μαροκινών που στο συνολικό ποσοστό των μεταναστών δεν συμπληρώνει ούτε το 10% (King,1997,11).

Από την ανάλυση των δεδομένων των αλλοδαπών που απογράφηκαν στον ΟΑΕΔ, κατ' εφαρμογήν των Π.Δ. 358 και 359 του 1997, προκύπτει ότι: ενώ οι μετανάστες προέρχονται από 120 χώρες, το 91% προέρχεται από 10 συγκεκριμένες χώρες, με την Αλβανία να κατέχει δεσπόζουσα θέση. Το 65% όλων των μεταναστών προέρχεται από την Αλβανία, 6,8% από τη Βουλγαρία, 4,6% από τη Ρουμανία, 2,9% από το Πακιστάν, 2,6% από την Ουκρανία, 2,3% από την Πολωνία, 2,0% από τη Γεωργία, 1,7% από την Ινδία, 1,7% από την Αίγυπτο, 1,4% από τις Φιλιππίνες, 1,2% από τη Μολδαβία. Οι υπόλοιπες χώρες δεν συγκεντρώνουν ούτε μία ποσοστιαία μονάδα. (Καβουνίδη,2000,9). Εν κατακλείδι και σύμφωνα με τα δεδομένα, στη χώρα μας μεταναστεύουν άτομα από τις Βαλκανικές χώρες και κυρίως την Αλβανία.

Ενώ η μεγάλη πλειοψηφία, τα 2/3 των μεταναστών, είναι άνδρες, δεν παρατηρείται η ίδια κατανομή κατά φύλο μεταξύ των εθνικοτήτων. Έτσι οι μετανάστες από την Αλβανία κατέχουν μεγαλύτερο ποσοστό στους άνδρες (72,6% των ανδρών), δεύτερη εθνικότητα με αντρικό πληθυσμό είναι η Ρουμάνικη (4,3% των ανδρών), τρίτη η Βουλγάρικη (3,9%) και τέταρτη με μικρή διαφορά η Πακιστανική (3,9%). Στις γυναίκες πρώτη εθνικότητα είναι πάλι η Αλβανική (43,7% των γυναικών), δεύτερη εθνικότητα η Βουλγάρικη (15%), τρίτη η Ουκρανική (8,2%), τέταρτη η Ρουμάνικη (5,5%) και πέμπτη οι γυναίκες που προέρχονται από τη Γεωργία (5%). Γενικά ο γυναικείος πληθυσμός χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ποικιλία εθνικοτήτων από ότι οι άνδρες, που κατά τα 3/4 προέρχονται από την Αλβανία (Καβουνίδη,2000,12) (Πίνακας 12).

Δημοσιογραφικές πληροφορίες αναφέρουν ότι και από την νέα καταγραφή των μεταναστών, κατ' εφαρμογή του Ν. 2910/01, το ποσοστό των Αλβανών στο σύνολο των απογραφέντων είναι πολύ μεγάλο.

Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι τα στοιχεία είναι ενδεικτικά, δεδομένου ότι κάποιες συγκεκριμένες εθνικότητες ίσως δεν απογράφηκαν, για πολλούς λόγους που σχετίζονται, είτε με την πρόθεσή τους να παραμείνουν, είτε γιατί δεν πίστεψαν

στο μέτρο, είτε γιατί δεν είχαν τα απαραίτητα δικαιολογητικά. Γι' αυτό το τελευταίο, στην πορεία διεξαγωγής της έρευνάς μας, διαπιστώσαμε ότι κάποιοι δεν έχουν ούτε διαβατήριο, επειδή τους το έκλεψαν ή επειδή ήλθαν παράνομα. Παρ' όλα αυτά, η υπεροχή της εθνικότητας των Αλβανών στο συνολικό πληθυσμό των μεταναστών προκύπτει από πολλές πηγές. Αλλά θα επανέλθουμε στο θέμα στην ανάλυση των δεδομένων μας.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι η γενική διαπίστωση είναι ότι τα μεταναστευτικά ρεύματα της εποχής μας είναι κάπως διαφοροποιημένα από το παρελθόν, όχι μόνο ως προς τις κατευθύνσεις αλλά και ως προς τις χώρες προέλευσης. Τη δεκαετία του 1980, οι πολιτικές αντιπαραθέσεις και η οικονομική κρίση στη Μέση Ανατολή προκάλεσαν μεταναστευτικές ροές προς τη χώρα μας, αλλά και την Ισπανία, την Ιταλία και την Πορτογαλία. Στο τέλος της δεκαετίας του 1980 και τις αρχές της επόμενης, νέες μετακινήσεις προκαλούνται από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, τόσο προς τις παραδοσιακές χώρες υποδοχής μεταναστών όσο και προς τις χώρες της Ν. Ευρώπης. Οι νέες αυτές χώρες της μετανάστευσης δέχονται διαφορετικούς πληθυσμούς από τρίτες χώρες, για λόγους που σχετίζονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε μιας.

Όπως και αρχικά επισημάναμε, η όλη προβληματική, ειδικότερα στην αρχή της δεκαετίας, στρεφόταν γύρω από τον αριθμητικό υπολογισμό της παράνομης μετανάστευσης. Και εδώ όμως παρουσιάστηκε μεγάλο άνοιγμα στους διάφορους υπολογισμούς, αντίθετα με τους υπολογισμούς που αφορούν τις χώρες προέλευσης, όπου υπήρχε κάποια σύμπτωση σε όλες τις πηγές. Επιπρόσθετα και όσον αφορά στη συνολική εκτίμηση του μεταναστευτικού ρεύματος προς την χώρα, δεν υπήρχαν εκτιμήσεις για την κατά φύλο διάρθρωση της παράνομης μετανάστευσης, ούτε για την εκπαίδευση των μεταναστών, την επαγγελματική τους κατάρτιση κ.ά. χαρακτηριστικά τους, όπως και για τη χωρική τους κατανομή στη χώρα. Με την καταγραφή των αλλοδαπών από τον ΟΑΕΔ προκύπτει κάποια γνώση για τη χωρική κατανομή όσων απογράφηκαν. Αν και θα μπορούσαμε να διατηρήσουμε την επιφύλαξη συγκεκριμένης τοπικής συμπεριφοράς των αλλοδαπών, τα δεδομένα δεν θα πρέπει να απέχουν από την πραγματικότητα.

Πίνακας 12: Αλλοδαποί ανά εθνικότητα και φύλο (όσοι υπέβαλαν αίτηση για «Λευκή» Κάρτα) 1997

Χώρα Προέλευσης	Αλλοδαποί	% στο σύνολο των Αλλοδαπών	Ανδρες	% στο σύνολο των ανδρών	Γυναίκες	% στο σύνολο των γυναικών	% ανδρών στα δύο φύλα
Αλβανία	241.561	65%	195.262	72,6%	41.025	43,7%	82,6%
Βουλγαρία	25.168	6,8%	10.494	3,9%	14.108	15,0%	42,7%
Ρουμανία	16.954	4,6%	11.444	4,3%	5.137	5,5%	69,0%
Πακιστάν	10.933	2,9%	10.432	3,9%	51	0,1%	99,3%
Ουκρανία	9.821	2,6%	1.882	0,7%	7.721	8,2%	19,6%
Πολωνία	8.631	2,3%	4.764	1,8%	3.718	4,0%	36,2%
Γεωργία	7.548	2,0%	2.741	1,0%	4.655	5,0%	37,1%
Ινδία	6.405	1,7%	6.068	2,3%	103	0,1%	98,3%
Αίγυπτος	6.231	1,7%	5.704	2,1%	347	0,4%	94,3%
Φιλιππίνες	5.383	1,4%	904	0,3%	4.361	4,6%	17,2%
Μολδαβία	4.396	1,2%	1.138	0,4%	3.160	3,4%	26,3%
Συρία	3.434	0,9%	3.148	1,2%	158	0,2%	95,2%
Ρωσία	3.139	0,8%	757	0,3%	2.301	2,3%	24,8%
Μπαγκλαντές	3.024	0,8%	2.890	1,1%	25	0,0%	99,1%
Ιράκ	2.833	0,8%	2.365	0,9%	416	0,4%	85,0%
Αρμενία	2.734	0,7%	1.354	0,5%	1.304	1,4%	51,0%
Γιουγκοσλαβία	2.335	0,6%	1.282	0,5%	1.007	1,1%	36,0%
Νιγηρία	1.746	0,5%	1.357	0,5%	350	0,4%	79,3%
Αιθιοπία	931	0,2%	261	0,1%	636	0,7%	29,2%
Σρι Λάνκα	820	0,2%	283	0,1%	515	0,5%	35,3%
Γντομ	436	0,1%	343	0,1%	76	0,1%	81,9%
Μαρόκο	408	0,1%	263	0,1%	138	0,1%	65,6%
Γκάνα	353	0,1%	270	0,1%	77	0,1%	77,8%
Κίνα	326	0,1%	218	0,1%	100	0,1%	68,6%
Καζακστάν	297	0,1%	66	0,0%	224	0,2%	22,3%
Λίβανος	246	0,1%	192	0,1%	45	0,0%	81,9%
Αλγερία	230	0,1%	210	0,1%	14	0,0%	93,3%
Σουδάν	210	0,1%	182	0,1%	25	0,0%	87,9%
Τανζανία	207	0,1%	176	0,1%	28	0,0%	86,3%
Κένυα	181	0,0%	64	0,0%	114	0,1%	36,0%
Τυνησία	178	0,0%	147	0,1%	23	0,0%	86,3%
Σιέρα Λεόνε	171	0,0%	72	0,0%	95	0,1%	43,1%
Ουζμπεκιστάν	156	0,0%	29	0,0%	121	0,1%	19,3%
Τουρκία	149	0,0%	126	0,0%	19	0,0%	86,9%
Ιορδανία	146	0,0%	132	0,0%	9	0,0%	93,6%
Ουγγαρία	140	0,0%	14	0,0%	123	0,1%	10,2%
Ιράν	137	0,0%	113	0,0%	24	0,0%	82,3%
Σλοβακία	108	0,0%	43	0,0%	61	0,1%	41,3%
Τσεχία	107	0,0%	28	0,0%	75	0,1%	27,2%
Λευκορωσία	100	0,0%	14	0,0%	85	0,1%	14,1%

Πηγή: Καβουνίδη, 2000. Σύνολο ατόμων που απογράφηκαν 371.641. Σημείωση: Περιλαμβάνονται οι χώρες με 100 και περισσότερα άτομα.

2.2.4. Χωρική κατανομή

Σύμφωνα με τα στοιχεία (Καβουνίδη, 2000, 23-24), σχετικά με τη γεωγραφική κατανομή των αλλοδαπών, παρατηρείται ότι αν και οι αλλοδαποί είναι διάσπαρτοι σε όλη την Ελλάδα, σε ορισμένες περιφέρειες της χώρας παρατηρείται μεγάλη συγκέντρωση αλλοδαπών. Το 44,2% όλων των αλλοδαπών καταγράφηκε στην Περιφέρεια Αττικής. Ακολουθούν κατά σειρά η Κεντρική Μακεδονία με 15%, η Περιφέρεια Πελοποννήσου με 6,8%, η Στερεά Ελλάδα με 6,5%, η Θεσσαλία με 6,1%, η Κρήτη με 5,7% και η Δυτική Ελλάδα με 5,3% (Πίνακας 13).

Σε επίπεδο νομού, πρώτος νομός σε πλήθος αλλοδαπών είναι η περιοχή της Πρωτεύουσας (39,4%), και δεύτερος της Θεσσαλονίκης (7,1%). Ακολουθούν το υπόλοιπο Αττικής (4,8%), ο νομός Λάρισας (2,5%), ο νομός Φθιώτιδας (2,3%), ο

νομός Βοιωτίας (2,2%), ο νομός Αχαΐας (2,1%), ο νομός Ηρακλείου (2,1%), και ο νομός Πέλλας (2,0%).

Ορισμένοι νομοί έχουν ελάχιστη συμμετοχή στην κατανομή των αλλοδαπών. Συγκεκριμένα στο νομό Ευρυτανίας καταγράφηκαν μόνο 91 αλλοδαποί (0,0%), στο νομό Έβρου 251 (0,1%), στο νομό Ροδόπης 306 (0,1%), στο νομό Λευκάδας 549 (0,1%), στο νομό Ξάνθης 646 (0,2%) και στο νομό Χίου 730 (0,2%).

Τα δύο φύλα δεν εκπροσωπούνται ισάριθμα στους νομούς. Οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη συγκέντρωση στην περιοχή Πρωτεύουσας από ότι οι άνδρες. Παρά το ότι είναι δύσκολο για τους άλλους νομούς, να εξαχθεί κάποιο συμπέρασμα για την αστικότητα ή μη των αλλοδαπών που βρίσκονται στον συγκεκριμένο νομό, θα μπορούσε να υποτεθεί η μεγαλύτερη συγκέντρωση των γυναικών από τους άνδρες στα αστικά κέντρα. Μεγάλη συγκέντρωση γυναικών παρατηρείται και στους νομούς με τουριστική δραστηριότητα που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ζήτηση εργασίας στις υπηρεσίες. Για παράδειγμα, στους νομούς Ηρακλείου, Χανίων και Λασιθίου της Κρήτης, καθώς και στους νομούς Δωδεκανήσου και Κυκλάδων, όπου το ποσοστό των γυναικών στο σύνολο του γυναικείου πληθυσμού αλλοδαπών είναι υψηλότερο από ότι το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών στο σύνολο του ανδρικού πληθυσμού.

Αντίθετα, οι άνδρες συγκεντρώνονται και σε περιοχές με έντονη γεωργική δραστηριότητα. Για παράδειγμα, στο υπόλοιπο Αττικής αλλά και στους νομούς Λάρισας, Φθιώτιδας, Βοιωτίας, Πέλλας και Ημαθίας, όπου το ποσοστό των ανδρών στο σύνολο του ανδρικού πληθυσμού είναι υψηλότερο απ' ότι το αντίστοιχο ποσοστό των γυναικών στο σύνολο του γυναικείου πληθυσμού.

Πίνακας 13: Αλλοδαποί ανά περιφέρεια και φύλο (Όσοι υπέβαλαν αίτηση για «Λευκή» Κάρτα) 1997

Περιφέρεια	Αλλοδαποί	% στο σύνολο των αλλοδαπών	Άνδρες	% στο σύνολο των ανδρών	Γυναίκες	% στο σύνολο των γυναικών	Δεν δήλωσαν φύλο
Αττικής	164.128	44,2%	106.804	39,7%	52.575	56,0%	4.749
Κεντρ. Μακεδονίας	55.641	15,0%	43.533	16,2%	10.683	11,4%	1.425
Πελοποννήσου	25.453	6,8%	18.695	6,9%	6.157	6,6%	601
Στερεάς Ελλάδας	24.009	6,5%	19.929	7,4%	3.718	4,0%	365
Θεσσαλίας	22.623	6,1%	19.211	7,1%	3.114	3,3%	298
Κρήτης	20.999	5,7%	14.499	5,4%	6.043	6,4%	457
Δυτικής Ελλάδας	19.572	5,3%	15.875	5,9%	3.394	3,6%	303
Δυτ. Μακεδονίας	9.099	2,4%	8.008	3,0%	989	1,1%	102
Αν. Μακ. - Θράκης	7.654	2,1%	6.060	2,3%	1.504	1,6%	90
Νοτίου Αιγαίου	7.460	2,0%	4.747	1,8%	2.605	2,8%	108
Ιονίων Νήσων	6.113	1,6%	4.671	1,7%	1.380	1,5%	62
Ηπείρου	5.410	1,5%	4.538	1,7%	752	0,8%	120
Βορείου Αιγαίου	3.476	0,9%	2.502	0,9%	916	1,0%	58
Ελλιπής πληροφορία	4	0,0%	3	0,0%	1	0,0%	-
Σύνολο	371.641	100,0%	269.075	100,0%	93.831	100,0%	8.738

Πηγή: Καβουνίδη, 2000

2.2.5. Απασχόληση

Κύριο χαρακτηριστικό της απασχόλησης των μη νόμιμων μεταναστών στις χώρες της Ν. Ευρώπης και στη χώρα μας, είναι η κατά κάποιον τρόπο εξειδίκευση ανάμεσα στις εθνικότητες. Παρά τις επί μέρους διαφοροποιήσεις, που διαπιστώσαμε και στην έρευνά μας, οι απασχολήσεις αυτές έχουν κοινά χαρακτηριστικά, την χαμηλή αμοιβή, την αβεβαιότητα, το χαμηλό κύρος και γενικότερα τις όχι καλές συνθήκες εργασίας.

Αυτή η κατά κάποιον τρόπο εξειδίκευση στην απασχόληση των επί μέρους εθνικοτήτων ισχύει για τις περισσότερες χώρες της Νότιας Ευρώπης (King,1997,16).

Ο τομέας που απασχολούνται οι αλλοδαποί είναι αρχικά η γεωργία και κυρίως στις περιοχές που, λόγω της εξειδικευμένης παραγωγής, απαιτείται μεγάλη εποχιακή ζήτηση, αλλά και η κτηνοτροφία. Οι Αλβανοί καλύπτουν αυτή τη ζήτηση στην Ελλάδα, οι Μαροκινοί και οι άλλοι Αφρικανοί στην Ισπανία και Ιταλία. Οι απασχολούμενοι σ' αυτούς τους τομείς είναι κυρίως άνδρες.

Ένα άλλος τομέας στον οποίο απασχολούνται είναι οι κατασκευές. Μαροκινοί και Πολωνοί στη Μαδρίτη, πρώην Γιουγκοσλάβοι στη Βορειοανατολική Ιταλία, Αλβανοί, Αιγύπτιοι και Πολωνοί στην Αθήνα. Και αυτοί είναι σχεδόν αποκλειστικά άνδρες.

Κάποιοι μετανάστες απασχολούνται στο βιομηχανικό τομέα, κυρίως σε μικρές κατασκευαστικές εταιρίες και εργαστήρια με μικρό εξοπλισμό, αλλά και βιοτεχνίες με προϊόν που παράγεται σε ανθυγιεινές συνθήκες, π.χ. βυρσοδεψεία. Στην περίπτωση που υπάρχει στενότητα τοπικής προσφοράς εργατικού δυναμικού, η αμοιβή της εργασίας μπορεί να προσεγγίζει τα επίσημα επίπεδα. Και αυτή η απασχόληση συνήθως αναλαμβάνεται από άνδρες, αν και βιοτεχνίες με μικρό εξοπλισμό μπορεί να απασχολούν και γυναίκες, όπως π.χ βιοτεχνίες ετοιμών ενδυμάτων.

Άλλος τομέας στον οποίο απασχολούνται μετανάστες είναι ο τουρισμός όπου υπάρχει μεγάλη εποχική ζήτηση εργασίας. Η απασχόληση εδώ αναλαμβάνεται και από τα δύο φύλα, άνδρες και γυναίκες.

Μετανάστες κυρίως από χώρες της Αφρικής, απασχολούνται ως πλανόδιοι πωλητές, σε όλες της χώρες της Νότιας Ευρώπης. Κυρίως άνδρες, αλλά σε κάποιο ποσοστό και γυναίκες.

Τομέας ο οποίος συνδέεται σχεδόν αποκλειστικά με τη γυναικεία απασχόληση, είναι εκείνος των οικιακών υπηρεσιών. Οι Φιλιππινέζες, οι Ουκρανές, οι Γεωργιανές, οι Βουλγάρες, οι Αλβανίδες, αλλά και οι Σομαλές, οι Αιθιόπισες, οι Μαροκινές, απασχολούνται στην καθαριότητα, όπως και τη φροντίδα μικρών παιδιών και ηλικιωμένων.

Τέλος υπάρχουν και κάποιες άλλες απασχολήσεις όπως η αλιεία, η ναυσιπλοία, και γενικά η εργασία στα λιμάνια. Και αυτά τα επαγγέλματα έχουν εθνικότητα πχ. Τυνησιοί ψαράδες στην Σικελία, Αιγύπτιοι στην Ελλάδα.

Εν ολίγοις, οι παράνομοι μετανάστες στη χώρα μας είναι κυρίως εργαζόμενοι εποχιακά σε τουριστικές υπηρεσίες και αγροτικές ή αλιευτικές απασχολήσεις. Ακόμη απασχολούνται με την καθαριότητα οικιών ή ξενοδοχείων, τη φροντίδα ηλικιωμένων και την επιτήρηση παιδιών, την οικοδομή, ή σε μικρές επιχειρήσεις. Χαρακτηριστικό των απασχολήσεων είναι ο χαμηλός μισθός, το ασταθές ωράριο και η έλλειψη ασφάλισης (Λινάρδος-Ρυλμόν,1993,17).

Τα δεδομένα της απογραφής από τον ΟΑΕΔ δεν διασαφηνίζουν περαιτέρω το ζήτημα της απασχόλησης των αλλοδαπών (Καβουνίδη,2000,8).

Το ζήτημα που σχετίζεται με την εργασία των μεταναστών στη χώρα υποδοχής και έχει απασχολήσει τους μελετητές του φαινομένου, είναι εκείνο της υποκατάστασης ή συμπληρωματικότητας της μεταναστευτικής εργασίας. Εμπειρική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Β. Ελλάδα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι μη νόμιμοι μετανάστες αντικαθιστούν ημεδαπούς, κυρίως σε ανειδίκευτες εργασίες, ενώ στον τομέα των κατασκευών και της γεωργίας καλύπτουν επιπρόσθετες πραγματικές ανάγκες (Lianos et al.,1996,457, Καρασσαβόγλου,1998,148). Αλλά και έρευνα του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι μετανάστες απασχολούνται σε τομείς όπου δεν υπάρχει ανάλογη προσφορά εργασίας από τους γηγενείς (Λινάρδος-Ρυλμόν,1993,26, Κατσορίδας, 1991,31). Ενώ για το ίδιο ζήτημα, έχει επισημανθεί ότι οι επιπτώσεις διαφοροποιούνται αναλογικά με το χρόνο παραμονής της αλλοδαπής εργασίας. Ειδικότερα στη βραχυχρόνια περίοδο, παρατηρούνται ταυτόχρονα σχέσεις υποκατάστασης και συμπληρωματικότητας και στη μακροχρόνια περίοδο περισσότερο σχέσεις υποκατάστασης (Κόντης,1998, 529).

Κεφάλαιο Γ'

Μεταναστευτική πολιτική

Εισαγωγή

Με τον όρο μεταναστευτική πολιτική θα μπορούσαμε να αναφερόμαστε σε ρυθμίσεις που αφορούν τη μετανάστευση, και αναλαμβάνονται είτε από τις χώρες αποστολής, είτε από εκείνες που δέχονται μετανάστες. Αν και η πολιτική των χωρών αποστολής, σε αρκετές περιπτώσεις, δεν είναι ανεξάρτητη από εκείνη των χωρών υποδοχής, όταν αναφερόμαστε στην πολιτική που εφαρμόζεται από αυτές τις χώρες, τότε μπορεί να αφορά, είτε σε διευκολύνσεις των επίδοξων μεταναστών, είτε σε πολιτικές που καθορίζουν τη σχέση της χώρας με τους ήδη μετακινούμενους, είτε τέλος σε πολιτικές για την παλιννόστηση (Μουσούρου, 1991,173). Στην περίπτωση που αναφερόμαστε σε πολιτική των χωρών υποδοχής μεταναστών, τότε ένας τέτοιος ορισμός θα μπορούσε να περιλαμβάνει τουλάχιστον δύο σημαντικά στοιχεία: α) ρυθμίσεις πολιτικές και δικαίου, που αφορούν στη ροή των μεταναστών και γενικά τον έλεγχο των μεταναστευτικών ρευμάτων, καθώς και έλεγχο των μεταναστών και β) πολιτική για τους μετανάστες που θα αναφέρεται στις συνθήκες ζωής τους στη χώρα υποδοχής. Σχετικά με το πρώτο σκέλος της μεταναστευτικής πολιτικής των χωρών υποδοχής, σ' αυτό περιλαμβάνεται ο «αυστηρός» ή ο «φιλελεύθερος» έλεγχος για την είσοδο και παραμονή των ξένων πολιτών, καθώς επίσης και η ύπαρξη εγγυήσεων για ένα «μόνιμο καθεστώς» αλλά και «ασφαλείας δικαίου» ενάντια στην αυθαιρεσία προς τους ξένους πολίτες. Όσον αφορά δε στο δεύτερο στοιχείο της μεταναστευτικής πολιτικής, τούτο εστιάζεται στον υπολογισμό των μεταναστών και κατά κάποιον τρόπο στη διατύπωση μιας εσωτερικής πολιτικής, έτσι που να καθορίζεται εάν οι μετανάστες θα συμπεριλαμβάνονται στη γενική κατανομή των αγαθών ή θα εξαιρούνται (Κασσάρας,1990,317).

Σχετικά με το πρώτο σκέλος της μεταναστευτικής πολιτικής, οι χώρες υποδοχής ακολούθησαν στην μέχρι τώρα πορεία τους διαφορετικές προσεγγίσεις.

Σύμφωνα με τον Freeman (1995,881), οι χώρες θα μπορούσαν να διακριθούν σε τρεις ομάδες αναφορικά με τη μεταναστευτική πολιτική που εφαρμόζουν. Η διαφοροποίηση οφείλεται κυρίως στο διαφορετικό μεταναστευτικό ιστορικό τους:

Οι χώρες όπου ομιλούνται τα Αγγλικά (ΗΠΑ, Καναδάς και Αυστραλία), είναι οι χώρες της παραδοσιακής μετανάστευσης, και ως εκ τούτου, από παράδοση, έχουν θεσμοθετημένη μεταναστευτική πολιτική.

- Πολλές ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Βρετανία, Γερμανία, Ελβετία, Ολλανδία, Σουηδία και Βέλγιο) που γνώρισαν μαζική μετανάστευση μόνο μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Η μεταναστευτική τους πολιτική είναι μερικώς θεσμοθετημένη.

- Ευρωπαϊκές χώρες που μέχρι πρόσφατα ήσαν χώρες αποστολής μεταναστών (Ισπανία, Πορτογαλία, Ιταλία και Ελλάδα), και σχετίζονται με μεταναστευτικές εισροές για πρώτη φορά στη σύγχρονή τους ιστορία. Αυτές οι χώρες θεσμοθετούν σε ένα διαφορετικό πλαίσιο, που ορίζεται από την αναγκαιότητα συνεργασίας των πολιτικών εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπ' αυτό το πρίσμα, θα πρέπει να αναμένουμε την ομαλοποίηση των μεταναστευτικών πολιτικών και στις δύο ομάδες των Ευρωπαϊκών χωρών.

Πέρα από αυτήν τη γενική διάκριση, οι χώρες υποδοχής θα μπορούσαν να καταταγούν σε περισσότερες ομάδες, εντάσσοντας στη μεταναστευτική πολιτική τους κατά πολύ, στοιχεία του δεύτερου χαρακτηριστικού, της πολιτικής για τους μετανάστες. Προτείνεται (Μουσούρου, 1991, 126) η ταξινόμηση των χωρών υποδοχής σε:

- ◆ Χώρες με πολιτική αφομοίωσης (έστω επιλεκτικής αφομοίωσης) των μεταναστών, που αποβλέπει στη μετατροπή των μεταναστών σε μέλη της κοινωνίας υποδοχής (παράδειγμα οι ΗΠΑ).

- ◆ Χώρες με πολιτική που αποβλέπει στην μετατροπή της κοινωνίας υποδοχής σε πολυπολιτισμική κοινωνία (παράδειγμα η Σουηδία).

- ◆ Χώρες με πολιτική μη αφομοίωσης, δηλαδή με πολιτική αντιμετώπισης των μεταναστών ως (εναλλασσόμενης) εργατικής δύναμης (παράδειγμα η Ομ. Γερμανία μέχρι το 1973).

- ◆ Χώρες με πολιτική που εκφράζει το αποικιοκρατικό τους παρελθόν και τη συμβολή των επιπτώσεών του στη διαμόρφωση του μεταναστευτικού φαινομένου.

- ◆ Χώρες της Νότιας Ευρώπης, παραδοσιακά αποστολής, που έχουν καταστεί (και) χώρες υποδοχής (πρόκειται για τις λεγόμενες «νέες χώρες υποδοχής» μεταναστών).

Με την πρόθεση της πολιτείας υποδοχής απέναντι στους μετανάστες εκφράζεται η πολιτική, που μπορεί να είναι πολιτική αφομοίωσης (assimilation), ενσωμάτωσης (integration), ή προσθήκης (insertion), έννοιες που χρησιμοποιούνται εναλλακτικά

για να χαρακτηρίσουν τις πολιτικές που κατευθύνονται στην καταπολέμηση των φαινομένων του κοινωνικού αποκλεισμού (Τσίγκανου,1997,26). Αρκετά συχνά χρησιμοποιούνται και ως έννοιες συνώνυμες ενώ άλλες φορές όχι, ή ακόμη και με διαφορετικής βαρύτητας σημασία.

Ο όρος –αφομοίωση- έχει αρκετά συχνά χρησιμοποιηθεί με διαφορετικές σημασίες. Κατά τον Ben-Rafael, ενστερνιζόμενος την άποψη του Αμερικανού κοινωνιολόγου Milton Gordon, η αφομοίωση είναι ένα βήμα πέρα από τον εκπολιτισμό (acculturation), δηλαδή προσαρμογή στα πολιτιστικά σχήματα και αξίες της κυρίαρχης ομάδας, και περιλαμβάνει κάποια μεταβολή στην ταυτότητα του εισερχομένου. Ο Baubock χρησιμοποιεί τον όρο για να περιγράψει την κατάργηση της διαφοράς μέσω της αφομοίωσης, διακρίνοντας την εξωτερίκευση της διαφοράς μέσω του διαχωρισμού και την εσωτερίκευση της διαφοράς μέσω της προσαρμογής.

Η ενσωμάτωση και η προσθήκη χρησιμοποιούνται συχνά ως συνώνυμα. Μπορεί επίσης να αναφέρεται τόσο στην είσοδο νέων μελών όσο και στις δυνάμεις της εσωτερικής συνοχής μέσα στην ευρύτερη κοινωνική μονάδα. Όμως πολύ συχνά η έννοια ενσωμάτωση χρησιμοποιείται με την έννοια της αφομοίωσης, ενώ ως προσθήκη νοείται η λειτουργία της δημιουργίας χώρου για τους νέο-εισερχόμενους, δίπλα στα λουπά μέλη της κοινωνίας, και αναφέρεται περισσότερο σε ομάδες από μεμονωμένα άτομα (Baubock,1996,10-11).

Από μία ατομική οπτική η ενσωμάτωση νοείται ως η απόλυτη εξοικείωση του μετανάστη στο νέον περιβάλλον. Αντίθετα, οπτική προσανατολισμένη στις κοινωνικές δομές, την ορίζει ως την ίση συμμετοχή του μετανάστη στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της χώρας υποδοχής. Αν και αυτές οι δύο οπτικές δεν είναι εξ αντικειμένου συγκρουόμενες μεταξύ τους, βασίζονται σε διαφορετικές απαιτήσεις (Koller,1994,5).

Όμως η οποιαδήποτε μεταναστευτική πολιτική της κοινωνίας υποδοχής, συνδέεται και με το χαρακτήρα της, ήτοι, κατά πόσο στη συγκεκριμένη κοινωνία, η κυρίαρχη κουλτούρα είναι «ενοποιητική» ή «πλουραλιστική». Η πρώτη είναι βασικά αφομοιωτική με την έννοια της αποδοχής μιας κυρίαρχης κουλτούρας, σε αντίθεση με τη δεύτερη που αναγνωρίζει και αποδέχεται τη διαφορετικότητα. Πέρα όμως του χαρακτήρα της κοινωνίας υποδοχής, σημαντικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζουν τα χαρακτηριστικά των εισερχομένων πληθυσμών, όπως και η ιστορικότητα της μετανάστευσης.

Κατά μία άποψη όμως η πολιτική των χωρών υποδοχής χαρακτηρίζεται από μεταναστευτική πολιτική που εναρμονίζεται με τα δικά της χαρακτηριστικά, τις ανάγκες της και την ιστορική της διαμόρφωση, με κοινό παρονομαστή την απουσία του λόγου των ίδιων των μεταναστών, ή αλλιώς, η πολυπολιτισμικότητα μιας κοινωνίας είναι η ουτοπία των ίσων ευκαιριών για όλες τις κοινότητες (Heller,1996,28).

Η μεταναστευτική πολιτική που ακολουθείται από ένα κράτος είναι σημαντική, όχι μόνο επειδή επηρεάζονται οι μεταναστευτικές κινήσεις αλλά και επειδή αποκαλύπτονται οι αναγκαιότητες του συγκεκριμένου κράτους για την προσέλκυση ή απώθηση μεταναστών. Η πολιτική αυτή μπορεί να ασκείται, είτε με θετικές ενέργειες είτε με παραλήψεις και ανοχή, και αφορά είτε την έλξη ατόμων στις χώρες υποδοχής είτε την απώθηση από τις χώρες προέλευσης.

1. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι ρυθμίσεις

Από τα μέσα της δεκαετίας του '80, έχει απασχολήσει την Ευρωπαϊκή Ένωση τόσο το ζήτημα της κυκλοφορίας των προσώπων εντός των συνόρων της, όσο και εκείνο της περιφρούρησης των εξωτερικών της συνόρων από τις μεταναστευτικές πιέσεις ατόμων από τρίτες χώρες. Αλλά και η ρύθμιση των θεμάτων που σχετίζονται με την παραμονή ατόμων από τρίτες χώρες εντός των συνόρων της, θεωρείται άμεσης προτεραιότητας. Η Ε.Ε. αντιμετωπίζει μία νέα πραγματικότητα μετά τη συνένωση των δύο Γερμανιών και τις εξ ανατολών μεταναστευτικές πιέσεις. Επιπλέον, σε τέσσερις νέες χώρες παρατηρούνται εισροές μετανάστες, έτσι ώστε το 1989 αναγνωρίζονται πλέον ως χώρες υποδοχής μεταναστών (Ελλάδα με περίπου 400.000 μετανάστες, η Ιταλία με 900.000, η Ισπανία με 600.000, και η Πορτογαλία με 150.000 μετανάστες).

Απόρροια των μεταναστευτικών πιέσεων και της προβληματικής για τον έλεγχό τους, αποτέλεσε η υπογραφή της συνθήκης Σέγκεν το 1985, από την Ολλανδία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, τη Γερμανία και τη Γαλλία, και αργότερα το 1990 η σύμβαση εφαρμογής της. Τον ίδιο χρόνο στις δύο αυτές συμφωνίες προσχωρούν η Ιταλία και η Ισπανία, ένα χρόνο μετά η Πορτογαλία και το 1992 η Ελλάδα. Δέκα χρόνια μετά την υπογραφή της, στις 26/3/95 αρχίζει η εφαρμογή της συμφωνίας του Σέγκεν σε επτά χώρες (Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο, Γαλλία, Γερμανία, Ισπανία, Πορτογαλία). Το ίδιο χρόνο ένα μήνα μετά, προσχωρεί στη συμφωνία και η Αυστρία. Στις 19/12/96 υπογράφουν πρωτόκολλο προσχωρήσεως η

Φιλανδία, η Δανία και η Σουηδία. Το Σύστημα πληροφοριών Σέγκεν που εδρεύει στο Στρασβούργο, διαδικασία που προβλέπεται από τη σύμβαση, έχει ήδη από το 1995 καταγράψει αρκετά άτομα από όλες τις χώρες της Ε.Ε., όπως και τρίτων χωρών, που θεωρούνται επικίνδυνα για την ασφάλεια της Ε.Ε.

Η συμφωνία Σέγκεν υιοθετείται επίσημα από την Ε.Ε. στη Σύνοδο Κορυφής του Άμστερνταμ το καλοκαίρι του 1997 και το ίδιο χρόνο τίθεται σε εφαρμογή στην Ιταλία Αυστρία και Ελλάδα. Με το Ν. 2514/97 τίθεται σε εφαρμογή η συνθήκη στην Ελλάδα.

Όσον αφορά στα ζητήματα της μετανάστευσης από τρίτες χώρες και αιτήσεων ασύλου προς τις χώρες της Ε.Ε., η Συνθήκη Σέγκεν θεσμοθετεί αυστηρούς ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, όπως και για την κυκλοφορία των αλλοδαπών εντός των χωρών εφαρμογής της, αλλά και ορίζει για τους πρόσφυγες τη δυνατότητα παρέκκλισης από τη Σύμβαση της Γενεύης και το Πρωτόκολλο του 1967.

Όλη τη δεκαετία του '80 αλλά και του '90, θεσπίζονται διάφορα όργανα από επιτελείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να καθορισθούν τα εξωτερικά σύνορα της και η προστασία τους από το μεταναστευτικό προσφυγικό κύμα, όπως και να ρυθμισθούν οι όροι υπό τους οποίους κινούνται οι αλλοδαποί εντός των συνόρων. Η Ομάδα ad hoc για τη μετανάστευση, δημιουργήθηκε το 1986 αποτελούμενη από τους Υπουργούς Εσωτερικών των κρατών-μελών. Στις δραστηριότητές της περιλαμβάνεται η ίδρυση κέντρου άμεσης πληροφόρησης σε ζητήματα μετανάστευσης και η δημιουργία δικτύου πληροφοριών σχετικά με ζητήματα ασύλου (CIREA). Το 1992 σχηματίζεται και το δεύτερο δίκτυο πληροφοριών για ζητήματα σχετικά με τη διέλευση των συνόρων και τη μετανάστευση (CIREFI). Τέλος του 1993, η Ομάδα εντάσσεται στη δομή του Συμβουλίου Υπουργών Δικαιοσύνης και Εσωτερικών (Κ4). Ακόμη, η Ομάδα «TREVΙ 1992» που συστάθηκε το 1988 για την εξέταση προβλημάτων ασφάλειας που προκύπτουν από την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων και έχει ενταχθεί στη δομή του νέου Συμβουλίου των Υπουργών Δικαιοσύνης και Εσωτερικών της Ε.Ε., σύμφωνα με το άρθρο Κ4 της Συνθήκης του Μάαστριχ. Η δραστηριότητα των ομάδων αυτών συνδέεται με μία σειρά συμβάσεων, ψηφισμάτων, οδηγιών μεταξύ των κρατών-μελών με βασικούς στόχους τον περιορισμό του αριθμού των αλλοδαπών που επιδιώκουν να εγκατασταθούν στην επικράτεια της Ε.Ε, την απαλλαγή από όσους διαμένουν παράνομα και τον έλεγχο όσων διακινούνται νόμιμα στο εσωτερικό. Ακόμη, η Σύμβαση του Δουβλίνου (1990) για ζητήματα

ασύλου, το Έγγραφο της Πάλμας (1989) για την κατάρτιση κοινού καταλόγου ανεπιθύμητων προσώπων όπως και για τον συντονισμό των μέτρων ελέγχου των εξωτερικών συνόρων (Γαϊτανίδου 2002,3).

Παρά το γενικότερο κλίμα, που αντανακλάται ή που δημιουργείται με τη συνθήκη Σέγκεν, το Φεβρουάριο του 1994 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε ανακοίνωση για την πολιτική μετανάστευσης και ασύλου, ως βάση για ένα νέο και ευρύ προβληματισμό, σχετικά με τον τρόπο που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες που δημιουργεί η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Εκεί τονίζεται η ανάγκη προώθησης της κοινωνικής αλληλεγγύης και βοήθειας, ακόμη και προς τους υπηκόους τρίτων χωρών, υπό την προϋπόθεση ότι αυτοί διαμένουν νόμιμα εντός της Ένωσης (Ευρωπαϊκή Κοινότητα, 1994,45). Συνολικά όμως, η πολιτική για τους μετανάστες, των χωρών της Ε.Ε., σχεδιάζεται κυρίως υπό το πρίσμα της Δημόσιας Ασφάλειας των χωρών της από την εισροή ξένων.

Ενώ η επίσημη πολιτική της Κοινότητας δείχνει να κινείται προς τη γενική αυτή κατεύθυνση, κάποιοι μελετητές αντιτείνουν μια άλλη προβληματική αντιμετώπισης του ζητήματος των μεταναστευτικών πιέσεων από άτομα τρίτων χωρών. Η επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται επικεντρώνεται στην άποψη, ότι οποιαδήποτε συζήτηση για έλεγχο της μετανάστευσης με στόχο την προφύλαξη των κοινωνιών από την απειλή, είτε για τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας είτε για τη δημόσια τάξη, δεν πρέπει να παραβλέπει τη θετική πλευρά από την είσοδο μεταναστών. Τα εμβάσματα θα προωθήσουν την ανάπτυξη στις χώρες προέλευσης, και θα μειωθούν οι αναταραχές σ' αυτές που προκαλούνται ένεκα της ανεργίας. Ακόμη, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η συνεισφορά των μεταναστών στην οικονομία των χωρών υποδοχής (Guetta, 1997,8). Η άποψη θεωρεί ότι η μείωση των αιτίων απώθησης θα περιορίσει τη μετακίνηση από τις χώρες αυτές, έτσι ώστε στο μέλλον να μη χρειάζονται παρόμοιες διευθετήσεις από τις ανεπτυγμένες χώρες, αλλά και επισημαίνει τις θετικές επιπτώσεις για την οικονομία τους.

Η έκτακτη Σύνοδος Κορυφής του Τάμπερε που πραγματοποιήθηκε στις 15/10/99 είχε στόχο να ασχοληθεί με ζητήματα που σχετίζονται με το λεγόμενο «τρίτο πυλώνα» της Ε.Ε., στόχος που συνοψίζεται στο τρίπτυχο «Ελευθερίες πολιτών - Εσωτερική ασφάλεια - Δικαιοσύνη». Στη Σύνοδο αναγνωρίσθηκε η αναγκαιότητα σφαιρικής αντιμετώπισης του φαινομένου της μετανάστευσης, όπως και η δημιουργία ενός ευρωπαϊκού συστήματος εναρμονισμένου και συμπληρωματικού με τη Σύμβαση της Γενεύης. Ειδικότερα αποφασίσθηκαν: 1) η παροχή βοήθειας προς τις χώρες προέλευσης μεταναστών 2) η δημιουργία «ευρωπαϊκού ταμείου

προσφύγων» 3) η σύσταση ειδικής επιτροπής που θα επεξεργασθεί και θα προτείνει λύσεις στο πρόβλημα της λαθρομετανάστευσης, κυρίως μετά την προς ανατολάς διεύρυνση 4) η ενίσχυση των εξωτερικών συνόρων (Καθημερινή 17/10/99).

Σε ανάλογο πνεύμα, με αυτό των Συμφωνιών, την ίδια χρονική περίοδο, οι χώρες μέλη της Ε.Ε. θεσπίζουν νόμους για τον έλεγχο της μετανάστευσης, προκειμένου να εναρμονίσουν τη νομοθεσία τους με τις δεσμεύσεις που ανέλαβαν συλλογικά (Μουσουρού, 1993, 30, Τούση, 1994, 195). Η εναρμόνιση δεν είναι πάντα ένα εύκολο εγχείρημα, δεδομένων των διαφορετικών συνθηκών σε κάθε χώρα. Οι διαφορετικές συνθήκες μπορεί να οφείλονται, είτε στις ιδιαιτερότητες της αγοράς εργασίας, είτε γενικά στη διαφορετικότητα κάθε περιοχής, είτε στη στάση των κατοίκων, που μπορεί να είναι αποτέλεσμα των προηγούμενων διαφορών ή και άλλων παραμέτρων. Αναφέρεται, ότι η πολιτική στην Ισπανία, είναι το αποτέλεσμα του συμβιβασμού ανάμεσα στις απαιτήσεις για εναρμόνιση των πολιτικών και εκείνες των αιτημάτων της Ισπανικής κοινωνίας και των οργανωμένων σχημάτων για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των αλλοδαπών (Arango, 1997, 6). Από την αντίθετη πλευρά είναι δυνατόν η άνοδος των ακροδεξιών κομμάτων σε κάποιες χώρες, να επηρεάσει τα κόμματα εξουσίας με αποτέλεσμα να υιοθετήσουν σκληρή μεταναστευτική πολιτική, προκειμένου να μην αποδυναμωθούν.

Και στη χώρα μας τη δεκαετία 1990-2000, ψηφίζονται νόμοι για τη ρύθμιση των όρων εισόδου, αλλά και της παραμονής και εργασίας των αλλοδαπών εντός των συνόρων, σε ανάλογο πνεύμα με των άλλων χωρών της κοινότητας. Λαμβάνοντας υπόψη την ιδιομορφία των συνόρων της χώρας ορίσθηκε ότι: “Εσωτερικά σύνορα” απέναντι στους λουπούς κοινοτικούς εταίρους αποτελούν α) τα αεροδρόμια, σ’ ότι αφορά πτήσεις από και προς άλλη χώρα της κοινότητας και β) τα λιμάνια σ’ ότι αφορά τακτικές πορθμιακές γραμμές από και προς χώρα της Ε.Ε., ενώ “Εξωτερικά σύνορα” με την κοινοτική έννοια, αποτελούν τα σύνολο των χερσαίων και θαλασσίων συνόρων προς τρίτες μη κοινοτικές χώρες (Τούση, 1994, 195).

2. Οι νέες χώρες της μετανάστευσης

Οι Ευρωπαϊκές χώρες ήσαν κατά παράδοση χώρες αποστολής μεταναστών. Οι ΗΠΑ συγκροτήθηκαν ως έθνος από τα κύματα μεταναστών από τις χώρες της Ευρώπης. Αρχικά, από το 17^ο αι. μετανάστες από τη Δυτική και Βόρεια Ευρώπη (Μ. Βρετανία, Ολλανδία, Σουηδία, Γερμανία), έως τις αρχές του 20ου αι. όποτε άρχισε να γίνεται έντονο το μεταναστευτικό ρεύμα από την Ανατολική, Κεντρική

και Νότια Ευρώπη (Ευρωπαϊκή Ρωσία, Πολωνία, Αυστροουγγαρία, Ιταλία, Βαλκάνια), αλλά και Ιρλανδία. Μεταξύ 1800 και 1830, περίπου 40 εκ. άνθρωποι από την Ευρώπη –Ιρλανδοί και Γερμανοί, ακολουθούμενοι από Ιταλούς, Έλληνες και Ανατολικοευρωπαίους- μετακινήθηκαν στο Νέο Κόσμο (Ghosh,1997,149).

Μεταπολεμικά η μετανάστευση προς αυτές ατόμων, αρχικά από τις χώρες της Νότιας Ευρώπης και της Τουρκίας, και στη συνέχεια από την Ασία και την Αφρική τις μετέτρεψαν σε χώρες υποδοχής μεταναστών (Μουσουρού,1991,125).

Τα τελευταία χρόνια, η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Ιταλία, και η Ελλάδα, χώρες, που κατά πολύ τροφοδότησαν αυτό το ενδοευρωπαϊκό μεταναστευτικό ρεύμα, μετατράπηκαν οι ίδιες σε χώρες υποδοχής μεταναστών. Παρά το ότι τα φαινόμενα εισροής μεταναστών χρονολογούνται από τις προηγούμενες δεκαετίες, οι εξελίξεις στις χώρες αυτές είναι ραγδαίες τη δεκαετία του '90. Παράλληλα με το ρεύμα μετανάστευσης, οι χώρες αυτές δέχονται και παλιννοστούντες, ειδικότερα τη δεκαετία του '70. Η παλιννόστηση υπερίσχυσε της μετανάστευσης αρχικά, στην Ιταλία το 1972, στην Ισπανία και Ελλάδα το 1975, και στην Πορτογαλία το 1981 (King, et al.,1993,176). Στις χώρες αυτές παράλληλα με την παλιννόστηση, και την υποδοχή νέων μεταναστών, παρατηρούνται και φαινόμενα εκροής νέων ή επαναμετανάστευσης παλαιών μεταναστών.

Η μετατροπή των χωρών αυτών σε κοινωνίες υποδοχής μεταναστών οφείλεται σε λόγους που σχετίζονται με τις ίδιες όπως και με τις συνθήκες των χωρών προέλευσης μεταναστών. Ειδικότερα για τις συνθήκες στις νέες αυτές χώρες, οι οποίες θα μπορούσαν να συνοψισθούν: στη ραγδαία οικονομική τους ανάπτυξη, στην επέκταση της διαιρεμένης αγοράς εργασίας με μεγάλους άτυπους τομείς, στη χαλαρότητα, έως μη ύπαρξη, μηχανισμών για τον έλεγχο της μετανάστευσης, αλλά και στις σφοδρές πιέσεις που υφίστανται από τις γειτονικές χώρες. Οι νέοι μετανάστες θεωρούνται ως μεταβιομηχανικοί μετανάστες, αν και το υπόβαθρό τους είναι προ-βιομηχανικό, προέρχονται κυρίως από χώρες του τρίτου κόσμου και κινούνται περισσότερο από απωθητικές δυνάμεις, απ' ότι έλκονται από ελκτικές (King, et al.,1993,204). Σχετικά με τους λόγους της μεταναστευτικής κίνησης, θα μπορούσε να εξετάζεται το κάθε μεταναστευτικό ρεύμα χωριστά. Ο Rosoli (1993,281), αναφερόμενος στη μετανάστευση κυρίως από την Αφρική, υποστηρίζει ότι, οι λόγοι απώθησης αλλά και οι ελκτικοί διαδραματίζουν ρόλο στην εμφάνιση του μεταναστευτικού φαινομένου και στις χώρες της νότιας Ευρώπης. Παρατήρησε ότι, η νέα διάκριση που ξεχωρίζει τις χώρες υποδοχής της Ευρώπης από τις κοινωνίες αποστολής, έχει μεταφερθεί από την ανατολή στα νότια, με διαχωριστική

τη Μεσόγειο. Κάπου 340 εκατομμύρια άτομα ζουν κατά μήκος της νότιας περιφέρειας, 100 εκατ. περισσότερα από όσους ζουν στη βόρεια. Οι μισθοί και τα επίπεδα ζωής διαφέρουν βασικά, αλλά θα ήταν, εν τούτοις, λάθος να υποεκτιμηθεί η δύναμη της ζήτησης για εργασία σε αρκετές από αυτές τις χώρες, γεγονός που επηρεάζει και τις κυβερνητικές πολιτικές για τη μετανάστευση.

Οι King and Rybaczuk (1993,204) επισημαίνουν ότι αυτή η μετανάστευση έχει κάποιες ιστορικές ομοιότητες με την μετανάστευση του '50-'60, αλλά δεν θα πρέπει να απατόμαστε ότι πρόκειται για ένα νέο τύπο μετανάστευσης στη Νότια Ευρώπη και ως έτσι πρέπει να αντιμετωπισθεί.

Οι χώρες αυτές δεν ήταν έτοιμες για τέτοιας έκτασης εισροή ατόμων και αυτό φαίνεται τόσο από την απουσία των στατιστικών τους συστημάτων για να αντιμετωπίσουν το ζήτημα, όσο και από την απουσία θεσμοθετημένων κανόνων. Ως τέτοια χώρα, ο Martineli (1992,207) αναφέρει κυρίως την Ελλάδα, ενώ επισημαίνει ότι και στην Ιταλία πριν το 1986, δεν υπήρχε μεταναστευτική πολιτική, παρά μόνο η εξουσιοδότηση της αστυνομίας να παρέχει ή να αρνείται την άδεια παραμονής. Όπως και στην Ελλάδα, οι πολιτικές που αναπτύχθηκαν στις άλλες νότιες χώρες, ειδικά στην Ιταλία και την Ισπανία, χαρακτηρίστηκαν από διοικητικές ελλείψεις. Γενική παρατήρηση για τη νότια ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική, θα μπορούσε να είναι ότι, σ' όλες τις χώρες η πολιτική αυτή χαρακτηρίστηκε από μερικές και αναποτελεσματικές προσπάθειες, προκειμένου να οργανωθεί η νόμιμη είσοδος, να ελεγχθεί η παράνομη, και να ρυθμισθεί το καθεστώς εκείνων των αλλοδαπών που βρίσκονταν ήδη στις χώρες.

Υπάρχουν δύο σημαντικές συνθήκες που επηρεάζουν την πολιτική των νέων χωρών. Η μία είναι εσωτερική και η άλλη εξωτερική. Η πρώτη είναι, όπως ήδη προαναφέραμε, η σχεδόν παντελής έλλειψη κάθε θεσμοθετημένου μηχανισμού ή διοικητικής εμπειρίας. Έλλειψη που είναι κοινή σε όλα τα κράτη που αντιμετωπίζουν την πρώτη τους μαζική μεταναστευτική εμπειρία, κυρίως επειδή η μεταστροφή τους από αποστολής σε υποδοχής έγινε γρήγορα και μάλλον απρόβλεπτα. Ο εξωτερικός παράγων είναι ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι προφανές ότι αυτές οι νέες χώρες μετανάστευσης στην προσπάθειά τους να ελέγξουν τη μετανάστευση, ελέγχονται και καθοδηγούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο Martiniello δηλώνει σαφώς ότι "Η Ιταλική μεταναστευτική πολιτική είναι ευρέως εμπνευσμένη από τις ευρωπαϊκές πολιτικές... και από τον προσανατολισμό που προτείνεται από την

Ευρωπαϊκή Κοινότητα σε όρους της μεταναστευτικής πολιτικής του 1985» (1992,210).

Από τις αρχές του '90, στις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης [ΚΟΜ (94) 23 τελικό] για την αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης, ορίζεται ότι είναι αναγκαία η λήψη δραστικών μέτρων όπως:

- μέτρα που αποσκοπούν στην πρόληψη της εισόδου παράνομων μεταναστών στη χώρα.
- μέτρα τα οποία αποσκοπούν στον εντοπισμό ατόμων που ήδη βρίσκονται στη χώρα παράνομα.
- καθορισμός ελάχιστων κανόνων για τη μεταχείριση των παράνομων μεταναστών.
- μέτρα για την επιστροφή των παράνομων μεταναστών στην πατρίδα τους.

Η Ισπανία και η Ιταλία, από τα μέσα της δεκαετίας του '80 εγκρίνουν νόμους για τη μετανάστευση, αντίθετα η Ελλάδα και η Πορτογαλία στις αρχές του '90. Για τον έλεγχο όμως της παράνομης μετανάστευσης το επικρατέστερο εργαλείο πολιτικής από μακρού έχει υπάρξει η ρύθμιση του καθεστώτος παραμονής των παράνομων αλλοδαπών.

Η Ιταλία κατέφυγε σ' αυτήν την διαδικασία το 1986, 1990 και 1995, η Ισπανία το 1986, 1991 και 1996, η Πορτογαλία το 1992 και 1996 (Baldwin-Edwards,1997,5) και η Ελλάδα το 1997 και 2001.

Τα αποτελέσματα από τις ρυθμίσεις αυτές κρίθηκαν ως μη ικανοποιητικά, εφόσον στις περισσότερες περιπτώσεις εκτιμήθηκε ότι ένα σημαντικό ποσοστό των παράνομα ευρισκομένων δεν υπάχθηκε σ' αυτές. Στην Ιταλία το 1986 υπολογίστηκε ότι απογράφηκε το μόνο το 50% περίπου των παράνομα ευρισκομένων, ειδικότερα για το Νότο της χώρας, το ποσοστό αυτό υπολογίστηκε στο 30%. Η ρύθμιση του 1990 θεωρήθηκε πιο αποτελεσματική, με ακόμη αποτελεσματικότερη αυτή του 1995 (Baldwin-Edwards,1997,7). Στην Ισπανία το 1991 ρυθμίστηκε το καθεστώς 108.000 αλλοδαπών. Επιπλέον, την ίδια χρονιά απαιτήθηκαν βίζες από πολίτες των χωρών του Maghreb, αίτημα που επεκτάθηκε και σε άτομα από χώρες της Λατινικής Αμερικής. Το 1994, 1995 και 1997 έγινε δεκτό ένα σύστημα αναλογικό, για την είσοδο 20.000 περίπου εργαζομένων κατ' έτος. Το δε 1996 πραγματοποιήθηκε μία νέα κανονικοποίηση, εκείνη την χρονική στιγμή ο αριθμός των παρανόμων υπολογιζόταν στους 50.000 - 65.000 περίπου (Arango,1997,3). Η πρώτη προσπάθεια για ρύθμιση του καθεστώτος παραμονής των αλλοδαπών στην Πορτογαλία,

αντιμετώπισε το πρόβλημα της έλλειψης εμπειρίας, που είχε ως αποτέλεσμα την ανεπαρκή συμπλήρωση των αιτήσεων. Αντίθετα η δεύτερη προσπάθεια του '96 εκτιμήθηκε ότι είχε επιτυχία μέχρι και 90% (Baldwin -Edwards,1997,7). Αλλά και στην Ελλάδα τα αποτελέσματα από την πρώτη ρύθμιση του '97 δεν κρίθηκαν αρκετά ικανοποιητικά.

Γενικά η τάση που επικρατεί στις χώρες της Νότιας Ευρώπης, είναι τάση περιορισμού του αριθμού των εισερχομένων μεταναστών, με μία ταυτόχρονη τάση ελέγχου για την ομαλοποίηση της κατάστασης των αλλοδαπών εργαζομένων. Όμως στις προσπάθειες ομαλοποίησης, τα αποτελέσματα κρίθηκαν περιορισμένα. Παρόμοιο φαινόμενο παρατηρήθηκε και παλιότερα (1981-82) στη Γαλλία, όπου με παρεμφερή ρύθμιση απογράφηκε μόνο το περίπου 25% περίπου των υπολογιζόμενων μεταναστών. Θεωρήθηκε τότε ότι, είτε είχε υπερεκτιμηθεί ο αριθμός των εισερχομένων, είτε ότι ο αλλοδαπός προτιμά το βέβαιο εισόδημα, από το να διακινδυνεύσει την πιθανή απέλασή του.

Πέρα από το γενικό πλαίσιο για τη μετανάστευση, που διαμορφώνεται από τις Διεθνείς Συμβάσεις και τις επί μέρους πολιτικές της χώρας υποδοχής, φαίνεται πως η μετανάστευση ανάμεσα σε δύο χώρες επηρεάζει την πολιτική και τις διμερείς σχέσεις αυτών των χωρών. Τα εμβάσματα των Αλβανών από την εργασία τους στην Ελλάδα, ανήλθαν το 1994, σύμφωνα με τους υπολογισμούς της World Bank σε \$265 χιλιάδες, και συνιστούν σημαντική βοήθεια για την οικονομία της Αλβανίας. Ως επιχείρημα πολιτικής την απέλαση των Αλβανών που ζουν στην Ελλάδα στην περίπτωση που δεν τηρηθούν οι συμφωνίες για την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία, επήλθε συμφωνία ανάμεσα στα δύο μέρη. Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία του προξενείου στην Κορυτσά, το άνοιγμα των ελληνικών σχολείων, ενώ από την άλλη μεριά η Ελλάδα δέχθηκε εποχιακούς εργάτες και συμφώνησε να ρυθμίσει το καθεστώς παραμονής των Αλβανών που ζουν στην Ελλάδα (Guerre,1997,24).

3. Ελληνική μεταναστευτική πολιτική

3.1. Καθεστώς παραμονής

Στην Ελλάδα πολύ αργότερα από την Ισπανία (1985), και Ιταλία (1986), και δύο χρόνια πριν από την Πορτογαλία (1993) (Baldwin-Edwards,1997,5), ψηφίζεται ο

N.1975/91, προκειμένου να ρυθμισθούν ζητήματα που αφορούν τους αλλοδαπούς και τους πρόσφυγες. Ο νόμος αντικατέστησε τον παλαιότερο Ν. 4310/29, και με τις τροποποιήσεις επί μέρους άρθρων, που προκλήθηκαν με Υπουργικές Αποφάσεις και Προεδρικά Διατάγματα, αποτέλεσε το νομικό πλαίσιο για την παραμονή των αλλοδαπών στη χώρα, τη δεκαετία του '90. Παράλληλα ίσχυαν οι ειδικότερες διακρατικές συμφωνίες για την εποχιακή απασχόληση συγκεκριμένων εθνικοτήτων αλλοδαπών και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (Βουλγαρία, Αλβανία, Πολωνία κλπ). Για τους πρόσφυγες ειδικότερα, ίσχυαν οι Διεθνείς Συμβάσεις, που έχει υπογράψει και η χώρα μας, όπως και οι επί μέρους ρυθμίσεις.

Ο νόμος του 1991 επικρίθηκε ως διεπόμενος από πνεύμα αυστηρότητας, εναρμονισμένος με το πνεύμα που επικρατούσε στην Ε.Ε. την περίοδο μετά την υπογραφή, από όλο και περισσότερα κράτη της ένωσης, της συνθήκης Σέγκεν. Επί πλέον επικρίθηκε και ως αναποτελεσματικός, εφόσον οι συνεχείς απελάσεις ενώ είχαν υψηλό οικονομικό κόστος για το ελληνικό κράτος, ουδόλως σταμάτησαν την παράνομη μετανάστευση (Σταύρου, 1992, 962, Κούρτοβικ, 1994, 185).

Όλο αυτό το διάστημα, τα Προεδρικά Διατάγματα και οι Υπουργικές Αποφάσεις που προαναφέραμε, ρυθμίζουν κυρίως ζητήματα, που σχετίζονταν με επί μέρους τομείς της ζωής των αλλοδαπών στη χώρα.

Για παράδειγμα, στον τομέα της εκπαίδευσης ορίζεται ότι ομογενείς ή αλλογενείς που κατέχουν ελληνικό τίτλο εκπαίδευσης, απολυτήριο γυμνασίου, τεχνικής σχολής, σχολής μαθητείας του ΟΑΕΔ, κάθε τύπου λυκείου κλπ., μπορούν να παρακολουθήσουν τμήματα των ΙΕΚ, προκειμένου να αποκτήσουν την κατάρτιση που επιθυμούν, με τους ίδιους όρους και προϋποθέσεις που ισχύουν για τους Έλληνες πολίτες.

Ακόμη ο Ν.2413/96 πρόβλεπε τη δυνατότητα στα ΑΕΙ, ΤΕΙ και ΙΕΚ της χώρας, να μπορούν να δέχονται ορισμένο αριθμό Ελλήνων του εξωτερικού, εφόσον έχουν φοιτήσει τουλάχιστον για δέκα χρόνια σε σχολεία του εξωτερικού, αλλά και ένα αριθμό ομογενών και αλλογενών του εξωτερικού, οι οποίοι έχουν για όλες τις περιπτώσεις απολυτήριο τίτλου ξένου σχολείου. Η υλοποίηση του Νόμου και οι λεπτομέρειες ανατίθενται στα ιδρύματα (Γαρδικλής 1998, 6-8). Το πρόβλημα που ανέκυψε ήταν ότι με την εγγραφή στο ΙΕΚ αυτόματα ο αλλοδαπός αποκτούσε άδεια παραμονής στη χώρα, έτσι θα έπρεπε να ρυθμισθεί το ως άνω ζήτημα με κοινές υπουργικές αποφάσεις, όπως και το ζήτημα της απόδειξης ελληνομάθειας. Με μία εγκύκλιο του Υπουργού Παιδείας προς το Υπουργείο Εξωτερικών, ορίστηκε ότι θα γίνονται δεκτά όλα τα παιδιά των ξένων στα σχολεία, ανεξάρτητα αν είναι νόμιμα ή

όχι. Το πρόβλημα που ανέκυψε αμέσως ήταν, ότι παράλληλα θα έπρεπε να ιδρυθούν ειδικές τάξεις προκειμένου τα παιδιά αυτά να εξοικειωθούν με την ελληνική γλώσσα (Φακιολάς,1998,41).

Άλλες ειδικές ρυθμίσεις αφορούσαν στην απασχόληση των προσφύγων. Προεδρικό διάταγμα από το Υπουργείο Εργασίας, που ρυθμίζει θέματα απασχόλησης προσφύγων (Δεληγιάννης,1998,14), περιλαμβάνει και τους αιτούντες άσυλο, δεδομένου ότι η διαδικασία αναγνώρισης είναι πολύ χρονοβόρα (6-8 μήνες), ή σύμφωνα με ό τι μας κατέθεσε η κα Συκιάτου, υπεύθυνη του Νομικού Τμήματος του Ελληνικού Συμβουλίου για τους πρόσφυγες, οι διαδικασίες αναγνώρισης διαρκούν συνήθως 2 χρόνια.

Επί πλέον στον τομέα της Υγείας, οι αλλοδαποί μπορούσαν να απευθυνθούν στα νοσοκομεία για νοσηλεία, σε περίπτωση εκτάκτων περιστατικών.

Η εμφανής αναγκαιότητα συνολικής ρύθμισης της παράνομης μετανάστευσης, προκάλεσε τη συγκρότηση επιτροπής με το Ν.2434/96 για τη μελέτη και υποβολή σχεδίου Π.Δ., που θα ρυθμίζει τους όρους και προϋποθέσεις παραμονής και εργασίας, ατόμων που δεν είναι υπήκοοι των Κρατών-Μελών της Ε.Ε. Το σχέδιο θα υποβαλλόταν στην Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή (Ο.Κ.Ε.) για τη διατύπωση των απόψεών της, έτσι ώστε και μετά τη διαδικασία αυτή να εκδοθεί Προεδρικό Διάταγμα που θα ρυθμίζει τα σχετικά με την παραμονή και εργασία των αλλοδαπών.

Το Μάρτιο του 1997, διατυπώνεται η γνώμη της Ο.Κ.Ε. και το Νοέμβριο του 1997 εκδίδονται δύο Προεδρικά Διατάγματα: το 358/28-11-97, «Προϋποθέσεις και διαδικασία, για τη νόμιμη παραμονή και εργασία αλλοδαπών στην Ελλάδα, που δεν είναι υπήκοοι των Κρατών-Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης» και το 359/28-11-97, «Χορήγηση της Κάρτας Παραμονής Περιορισμένης Χρονικής Διάρκειας σε αλλοδαπούς». Ένα χρόνο μετά, με νέα Προεδρικά Διατάγματα, τα 241 και 242/29-7-98 τροποποιούνται επί μέρους διατάξεις των ως άνω Π.Δ.

Η έκδοση των Π.Δ. το 1997 επιχείρησε να εξομαλύνει την παράνομη απασχόληση αλλοδαπών που, σύμφωνα με δημοσιογραφικές πηγές, ξεπερνούσε τα 500.000 άτομα, ενώ οι γενικότεροι υπολογισμοί την εκτιμούσαν στα 700.000 άτομα. Τα Προεδρικά Διατάγματα επικρίθηκαν, επειδή εναπόθεταν στον μετανάστη την υπευθυνότητα για τη διαδικασία νομιμοποίησής του, χωρίς να είναι εύκολο να χειρισθεί αυτήν την υπευθυνότητα. π.χ η εξασφάλιση της προϋπόθεσης των 40 ενσήμων που απαιτούνταν (Ρυλμόν,1998,21). Με δεδομένο ότι η απασχόληση των μεταναστών, μέχρι την έκδοση των πιο πάνω Π.Δ. πραγματοποιούνταν σε

καθεστώς μη νόμιμο, είναι εύλογο ότι αυτή η προϋπόθεση ήταν απαγορευτική για κάποιους από τους αλλοδαπούς, εφόσον, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, η απασχόληση των αλλοδαπών χαρακτηρίζεται από εποχικότητα, συχνή αλλαγή εργοδότη και σχεδόν ολοκληρωτική έλλειψη των τυπικών εργασιακών δικαιωμάτων. Μεταξύ του αριθμού των 370.000 αλλοδαπών που απογράφηκαν και των 210.000 που απόκτησαν την πράσινη κάρτα, υπολείπεται ένας σημαντικός αριθμός αλλοδαπών όπως και δεν είναι γνωστό πόσοι από αυτούς θα πληρούν στο μέλλον τις προϋποθέσεις για ανανέωση της παραμονής τους.

Στις 16 Φεβρουαρίου του 2000 ψηφίζεται νόμος που ρυθμίζει τα ζητήματα των παλιννοστούντων ομογενών από την πρώην Σοβιετική Ένωση (Ν.2790) και στις 2 Μαΐου του 2001 ο νόμος 2910 «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις» Σε τέσσερα άρθρα (65-68) από τα 81 του νέου νόμου ορίζονται οι όροι υπό τους οποίους οι παράνομα ευρισκόμενοι αλλοδαποί νομιμοποιούνται. Αυτή είναι η δεύτερη ρύθμιση του καθεστώτος παραμονής των αλλοδαπών μετά το 1997. Ο νέος νόμος θεωρείται από κάποιους ως μία δεύτερη ευκαιρία για τους μη νόμιμους αλλοδαπούς, αλλά και επικρίνεται από άλλους τόσο για τις διαδικασίες νομιμοποίησης όσο και για επί μέρους άρθρα του (Ελευθ. 27/5/01). Υποστηρίζεται ότι το νομικό πλαίσιο ενός θέματος ενδιαφέρει διπλά, όχι μόνο για τις στενές νομικές ρυθμίσεις που περιλαμβάνει, αλλά γιατί μας δίνει ακόμη μία εικόνα του σταδίου ωρίμανσης μιας κοινωνίας, καθώς και μία από τις συνισταμένες της διαμόρφωσης της κοινωνικής συνείδησης και της κοινωνικής ευαισθησίας. Είναι γνωστό ότι το Δίκαιο καταγράφει, αλλά και εγγράφει στην κοινωνική εξέλιξη (Κούρτοβικ, 1994, 182).

Θα θεωρούσαμε ότι, μία πλήρης μεταναστευτική πολιτική της χώρας υποδοχής είναι αποτελεσματικότερη, εφόσον κινείται σε τρία τουλάχιστον επίπεδα: 1) σε εκείνο της θέσπισης κανόνων και μηχανισμών ελέγχου της τήρησής τους, 2) σε εκείνο της κοινωνίας υποδοχής, και 3) σε εκείνο του μετανάστη. Όμως θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, ότι η ακολουθούμενη μεταναστευτική πολιτική ενός κράτους δηλώνει και τις προθέσεις του απέναντι στους μετανάστες, αν τους θεωρεί κομμάτι της κοινωνίας του ή αντίθετα ένα φαινόμενο με συγκεκριμένο χρονικό ορίζοντα.

3.2. Ιθαγένεια

Έχουμε ήδη αναφέρει ότι τα σχετικά με την ελληνική ιθαγένεια ρυθμίζονται από τον Ν. 3370/55 με τις τροποποιήσεις του Ν. 1438/84 και εκείνες του Ν. 2130/93. Οι επί μέρους τροποποιήσεις αυτού του τελευταίου νόμου (με τον Ν.2194/94 και τον Ν. 2412/96), ρυθμίζουν επί μέρους ζητήματα, κυρίως όσον αφορά στην αρμοδιότητα των φορέων που αναγνωρίζουν την ελληνική ιθαγένεια. Με τον νόμο 2790/2000 στο άρθ. 1 παρ. 1 ορίζονται οι όροι απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας από ομογενείς που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Ειδικότερα, ορίζεται ότι Ομογενείς που κατοικούν σε χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης μπορούν να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια μετά από αίτηση προς την ελληνική προξενική αρχή του τόπου κατοικίας τους εφόσον: α) έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους και β) δεν μπορεί να διαπιστωθεί η ελληνική τους ιθαγένεια βάσει των συνθηκών Άγκυρας και Λωζάννης. Στις επόμενες παραγράφους του ίδιου άρθρου ρυθμίζονται οι διαδικασίες όπως και τα έγγραφα που απαιτούνται.

Στο Ν. 2910/2001, άρθ. 58 παρ.1, ορίζονται οι προϋποθέσεις απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας από αλλοδαπούς.

Ειδικότερα ορίζεται ότι, για τον αλλοδαπό που επιθυμεί να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση απαιτείται: 1) να είναι ενήλικος κατά το χρόνο υποβολής της δήλωσης πολιτογράφησης, 2) να μην εκκρεμεί σε βάρος του απόφαση απέλασης και 3) να μην έχει καταδικασθεί σε ποινή στερητική της ελευθερίας για εγκλήματα προσβολών του πολιτεύματος, προδοσίας, εγκλήματα σχετικά με την εμπορία ναρκωτικών κλπ

Αν ο αλλοδαπός είναι αλλογενής απαιτείται επιπλέον: α) να διαμένει νόμιμα στην Ελλάδα δέκα συνολικά έτη, κατά την τελευταία δωδεκαετία πριν την υποβολή της αίτηση πολιτογράφησης. Για τον ανιθαγενή αλλοδαπό ή για τον αλλοδαπό που έχει αναγνωρισθεί ως πρόσφυγας, αρκεί η διαμονή στην Ελλάδα πέντε ετών, μέσα στην τελευταία δωδεκαετία πριν την υποβολή της αίτησης. Στον ανωτέρω κατά περίπτωση απαιτούμενο χρόνο, δεν προσμετράται ο χρόνος που διήνυσε ο αλλοδαπός στην Ελλάδα, ως διπλωματικός ή διοικητικός υπάλληλος ξένης χώρας. Η χρονική προϋπόθεση δεν απαιτείται γι' αυτόν που έχει γεννηθεί και κατοικεί συνεχώς στην Ελλάδα, καθώς και γι' αυτούς που είναι σύζυγοι Ελλήνων ή Ελληνίδων, που διαμένουν στην Ελλάδα και έχουν αποκτήσει τέκνα β) να έχει

επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας, ιστορίας και γενικά του ελληνικού πολιτισμού.

Η απόφαση, που απορρίπτει αίτημα πολιτογράφησης, δεν αιτιολογείται, ενώ νέα υποβολή επιτρέπεται μετά την παρέλευση έτους από την απόρριψη της προηγούμενης.

Στα επόμενα άρθρα του ίδιου νόμου ορίζονται τα δικαιολογητικά και οι διαδικασίες που απαιτούνται προκειμένου να αποκτηθεί η ελληνική ιθαγένεια.

3.3.Οργανισμοί

Στις σύγχρονες κοινωνίες ο ρόλος των συνδικάτων και εργατικών οργανώσεων είναι σημαντικός, εφόσον λειτουργώντας ως ομάδα πίεσης υπέρ των εργαζομένων, διαπραγματεύονται με την επίσημη εξουσία τους όρους (μισθούς, λοιπές παροχές, συνθήκες εργασίας, κλπ.), και επηρεάζουν τη λειτουργία της αγοράς εργασίας. Εφόσον η παρουσία μεταναστών σχετίζεται με την αγορά εργασίας της χώρας υποδοχής, είναι δυνατόν οι συνδικαλιστικές οργανώσεις να επηρεάσουν και την άσκηση μεταναστευτικής πολιτικής από το κράτος.

Πέραν τούτων, στη χώρα υποδοχής αναπτύσσονται ιδιωτικοί ή φιλανθρωπικοί φορείς ή τμήματα διεθνών οργανισμών με δραστηριότητες σε ζητήματα που σχετίζονται με τους μετανάστες ή τους πρόσφυγες, οι οποίοι σε κάποιες περιπτώσεις παρεμβαίνουν στην πολιτεία για τη ρύθμιση αυτών των ζητημάτων.

Παράλληλα, οι ίδιοι οι μετανάστες συχνά οργανώνονται στις χώρες υποδοχής σε συλλόγους, με σκοπούς πολιτιστικούς, αλληλοβοήθειας ή και πολιτικούς.

Και τέλος, οι γηγενείς ιδρύουν συλλόγους που δρουν διττά, είτε για να προσφέρουν βοήθεια στους μετανάστες, είτε για να αποτρέψουν ενέργειες εναντίον τους από την πλευρά της κοινωνίας υποδοχής. Στον αντίποδα θετικών ενεργειών προς τους μετανάστες, είναι δυνατόν οι γηγενείς να συσπειρώνονται με στόχους που στρέφονται εναντίον των μεταναστών. Στις περιπτώσεις αυτές κινούνται σε πολιτικό επίπεδο.

Τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας, έχουν συμπεριληφθεί στο λόγο των συνδικάτων και θέσεις που αφορούν στους μετανάστες, επιπλέον δε, λειτουργούν φορείς με αντικείμενο θέματα των μεταναστών. Αλλά και οι ίδιοι οι μετανάστες έχουν οργανώσει τις κοινότητές τους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους αλλά και να οργανώσουν τη ζωή τους στην κοινωνία υποδοχής.

Το πλέγμα των οργανώσεων και εκδηλώσεων, με την ευρεία έννοια, συνιστά ένα είδος πολιτικής της κοινωνίας.

3.3.1 Υπηρεσίες που ασχολούνται με μετανάστες και πρόσφυγες και Οργανώσεις γηγενών

Κύριοι φορείς μπορεί να είναι ιδιωτικοί, φιλανθρωπικοί, εθνικοί ή τμήματα διεθνών οργανισμών:

◊ **Η Υπάτη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR).** Το τμήμα στην Ελλάδα άνοιξε το 1952. Παρέχει στους Πρόσφυγες υλική βοήθεια για τις βασικές τους ανάγκες, νομική βοήθεια, με συμβουλές για τα δικαιώματά τους στην εργασία, την κατοικία, την εκπαίδευση, κ.ά. Ιδιαίτερη βοήθεια παρέχει στις ειδικές ομάδες, όπως τους ηλικιωμένους, τα παιδιά, κ.ά., Συνεργάζεται με την πολιτεία όπως και με άλλες οργανώσεις, όπως με τη Διεθνή Κοινωνική Υπηρεσία (SIS), το Ελληνικό Συμβούλιο για τους πρόσφυγες (GCR), το Ίδρυμα Κοινωνικής Εργασίας (SWF), την Κάριτας κ.ά.

◊ **Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες.** Λειτουργούν δύο υπηρεσίες, η Κοινωνική και η Νομική. Εποπτεύει τα διαπολιτισμικά κέντρα, ενημερώνει και διευκολύνει τους αλλοδαπούς στην ανεύρεση εργασίας, παρεμβαίνει στις αρχές για συντόμευση των διαδικασιών ασύλου και λειτουργεί ξενώνες. Συνεργάζεται με το Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας όπως και με τις άλλες οργανώσεις. Με ένα δίκτυο 74 δικηγόρων πανελλαδικά παρεμβαίνει σε νομικά θέματα των προσφύγων.

◊ **Το Ίδρυμα Κοινωνικής Εργασίας.** Διευκολύνει τους αιτούντες άσυλο, στην περίπτωση που απορριφθεί η αίτησή τους, να κινηθούν οι διαδικασίες ώστε να παραμείνουν στη χώρα ως μετανάστες ή να μεταβούν σε τρίτη χώρα εφόσον σ' αυτήν κατοικούν συγγενείς τους. Μεριμνά για τη στέγαση των προσφύγων μέσω της ενοικίασης διαμερισμάτων. Συνεργάζεται με τις άλλες σχετικές οργανώσεις.

◊ **Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.** Λειτουργεί κέντρο υποδοχής προσφύγων στη Ν. Μάκρη και σε συνεργασία με τη Διεθνή Κοινωνική Υπηρεσία στο Λαύριο.

◊ **Εθνικό Ίδρυμα Απασχόλησης.** Μεριμνά για την επαγγελματική κατάρτιση των προσφύγων. Εδρεύει στο Πικέρμι.

◊ **Εθελοντική Εργασία.** Μεριμνά για την κοινωνική και οικονομική ένταξη των προσφύγων, με τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και την ενημέρωση

σχετικά με τις δυνατότητες απασχόλησής τους. Λειτουργούν δύο ξενώνες στην Αθήνα για τη στέγαση των Προσφύγων.

◊ **Η Κοινωνική Υπηρεσία Προσφύγων.** Υπάγεται στην Υπάτη Αρμοστεία του ΟΗΕ και λειτουργεί από το 1967, παρέχοντας προγράμματα στην Κοινωνική Πρόνοια, στην Κοινοτική Ανάπτυξη και στην Αποκατάσταση Ατόμων με Αναπηρίες. Υπό την καθοδήγησή της λειτουργεί α) το “Χατζηπατέριο” Κέντρο Αποκατάστασης Σπαστικών Παιδιών β) Πρόγραμμα Επαγγελματικής Κατάρτισης στην πληροφορική Νέων με Κινητικές Αναπηρίες. Γενικά προσφέρει συμβουλευτική και κοινωνική εργασία, βοήθεια στην εξεύρεση στέγης και στην καθημερινή διαβίωση, δυνατότητες για εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση, εξεύρεση εργασίας και αποκατάστασης, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, προάσπιση των κοινωνικών και ατομικών δικαιωμάτων κ.ά.

◊ **Η Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία ιδρύθηκε το 1924**, διακόπηκε η λειτουργία της κατά τη διάρκεια του Β’ παγκόσμιου πολέμου, και ξεκίνησε πάλι τις δραστηριότητές της το 1953. Είναι μία κοινωνική οργάνωση με σκοπό την παροχή βοήθειας προς τα μετακινούμενα άτομα και τις οικογένειές τους, μετανάστες, πρόσφυγες και επαναπατριζόμενους και δρα ως συνδετικός κρίκος μεταξύ των τοπικών και διεθνών υπηρεσιών. Ασχολείται, όχι μόνο με ζητήματα επαναπατρισμού, αλλά και υγείας, εκπαίδευσης, νομικά θέματα, μέριμνα για μικτούς γάμους, εργασιακές υποθέσεις, κ.ά. Η υπηρεσία αυτή αναλαμβάνει τις συντονισμένες προσπάθειες, εφόσον απαιτούνται τέτοιες, εξαιτίας διακρατικών κοινωνικών προβλημάτων. Ένας δεύτερος ρόλος αυτής της οργάνωσης είναι να μελετά τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην προσωπική και οικογενειακή ζωή των ατόμων, να παρέχει στοιχεία και να υποβάλλει προτάσεις προς το κράτος. Η Ελλάδα υπήρξε από τις πρώτες έξι χώρες, που από κοινού αποφάσισαν την ίδρυσή της. Σήμερα η Διεθνής αυτή Οργάνωση, που αποτελείται από Εθνικούς και Αυτόνομους κλάδους ή εκπροσώπους, λειτουργεί σε περισσότερες από 130 χώρες, σαν ένα διεθνές δίκτυο με ειδικά εκπαιδευμένους κοινωνικούς λειτουργούς. Ρυθμίζει την παραμονή των προσφύγων στο κέντρο του Λαυρίου σε συνεργασία με τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό.

◊ **Η Διεθνής Οργάνωση Μετανάστευσης.** Είναι οργάνωση που ιδρύθηκε το 1951 με την επωνυμία “ΔΕΜΕ” και σήμερα έχει 36 χώρες-μέλη. Φροντίζει για την οργανωμένη μετακίνηση μεταναστών στις χώρες υποδοχής, εφαρμόζει προγράμματα ξένων γλωσσών για τους μετακινούμενους μετανάστες, τους ενημερώνει για τις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα υποδοχής και επιμελείται

για την παλιννόστηση μεταναστών. Στα 38 χρόνια της λειτουργίας του έχει μετακινήσει 4.355.000 άτομα, από τα οποία 3.287.000 πρόσφυγες. Οργανωμένη μετακίνηση μέσω της ΔΕΜΕ, πραγματοποιήθηκε και στην ελληνική μετανάστευση, κύρια προς την Αυστραλία.

◊ **Η Διεθνής Φιλανθρωπική Οργάνωση Κάριτας (τμήμα Ελλάδος)** που προσφέρει υπηρεσίες, όπως συμβουλευτική εργασία, κοινωνική εργασία σε άτομα με ειδικές ανάγκες, υλικές παροχές, βοήθεια σε περιπτώσεις ασθένειας, εκπαίδευση και ψυχαγωγικές εκδηλώσεις. Από την οργάνωση αυτή προάγεται η ιδέα δικτύου των ΜΚΟ στην Ευρώπη. Σε συνεργασία με την Κίνηση των Καθολικών Επιστημόνων και Διανοουμένων Ελλάδος οργανώνει ημερίδες, με στόχο τη χάραξη στρατηγικής για τους μετανάστες, τους πρόσφυγες και λοιπά άτομα που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, πχ. άστεγοι. Στο κέντρο της Αθήνας, στο κτίριο που στεγάζεται η Κάριτας Ελλάς, λειτουργεί επίσης εστιατόριο τρεις φορές την εβδομάδα. Το 2000, σε διάστημα έξι μηνών, σιτίστηκαν 4.060 άτομα. Λειτουργεί επίσης, υπηρεσία διανομής ρούχων και αντικειμένων οικιακής χρήσεως. Γραφεία της Κάριτας λειτουργούν στη Ρόδο και τη Σύρο.

◊ **Ιατρικό Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων.** Είναι εταιρεία που αναπτύσσει τις δραστηριότητές της σε συνεργασία με το International Center for Torture Victims (IRCT) της Κοπεγχάγης, το οποίο έχει σκοπούς: την αποκάλυψη των Βασανιστηρίων, την πρόληψη και κατάργησή τους, την ιατρική και ψυχολογική βοήθεια των θυμάτων, την ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την συνεργασία φορέων για θεσμοθέτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

◊ **Η Καθολική ενορία.** Λειτουργεί στην Κοκκινιά ξενώνας για αλλοδαπούς ναυτικούς και στην Αθήνα φοιτητική εστία για αλλοδαπούς φοιτητές οι οποίοι καταβάλουν ένα συμβολικό ποσόν για την παραμονή τους σ' αυτήν.

◊ **Φιλαλληλία.** Κοινωφελές σωματείο.

◊ **Διεθνής Καθολική Εκκλησία.** Έχει οργανώσει πολιτιστικό κέντρο για τα παιδιά των Πολωνών

◊ **Το Καθολικό Σχολείο Πειραιά**

◊ **Ίδρυμα Τολστόι**

◊ **Το Παγκόσμιο Συμβούλιο εκκλησιών**

◊ **Η Διεθνής Καθολική επιτροπή Μεταναστεύσεως.**

◊ **Οι αδελφές του ελέους της αδελφής Τερέζας** έχουν παιδικό σταθμό.

◊ **XEN**

◊ **ΝΕΛΕ (Λαϊκή Επιμόρφωση)**

◊ **Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας.** Ειδικό τμήμα, το οποίο χρηματοδοτεί προγράμματα για τους πρόσφυγες που εποπτεύονται από άλλους φορείς. Επίσης έχει ξενώνες στην Σπερχειάδα και στη Λάρισα όπως και ειδικό κέντρο στα Ανάγεια της Κρήτης για ασυνόδευτα παιδιά προσφύγων.

◊ **Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας.** Μερικά για τη λειτουργία των παιδονόμων.

◊ **Κοινωνική Αλληλεγγύη.** Έχει ξενώνα για τους πρόσφυγες στη Θεσσαλονίκη.

◊ **Οι Γιατροί του Κόσμου.** Λειτουργεί πολύ-ιατρείο για την προσφορά ιατρικών υπηρεσιών σε πρόσφυγες και αλλοδαπούς. Επίσης ξενώνα στην Αθήνα και καταυλισμό στην Πεντέλη.

◊ **Οι Γιατροί χωρίς σύνορα,** προσφέρουν ιατρικές συμβουλές στους αλλοδαπούς.

◊ **Δικηγόροι χωρίς σύνορα.** Ιδρύθηκε την 1/7/98, με σκοπούς: 1) την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, 2) την ενασχόληση με τα εθνικά θέματα 3) την υλοποίηση προγραμμάτων σχετικά με τα παραπάνω θέματα. Όπως τονίστηκε στην πρώτη επίσημη συγκέντρωση, συχνότερα καταπατούνται τα δικαιώματα των ξένων, των οικονομικών και πολιτικών προσφύγων στη χώρα μας, από τη δικαιοσύνη (Ελευθ.16/7/98).

◊ **Πολλές εκκλησίες** οργανώνουν συσσίτια και μοιράζουν ρουχισμό σε μετανάστες.

◊ **Η οργάνωση SOS Ρατσισμός.** Ιδρύθηκε το 1989, είναι σωματείο, προσφέρει ηθική, ψυχολογική, αλλά και υλική βοήθεια σε αλλοδαπούς εργαζομένους και φοιτητές και δραστηριοποιείται κυρίως μέσω δελτίου τύπου και συνεντεύξεις.

◊ **Η επιτροπή για τις μειονότητες και τα δικαιώματα των ξένων εργατών.** Είναι μία ομάδα ατόμων με σκοπό την υποστήριξη των δικαιωμάτων αυτών των ατόμων.

◊ **Το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του ανθρώπου (ΙΜΔΑ).** Έχει ποικίλες δραστηριότητες προκειμένου να ευαισθητοποιήσει τη κοινή γνώμη.

◊ **ΥΡΕ.** Ελληνικό τμήμα της διεθνούς οργάνωσης νεολαίας ενάντια στο ρατσισμό.

◊ **Ιατρικό Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων.** Είναι Μη Κυβερνητική Οργάνωση που συνδέεται με το International Rehabilitation Council For Torture Victims (I.R.C.T). Έχει έδρα τη Δανία, και αποτελείται από εικοσιτρία

μέλη, εννέα εξ αυτών αποτελούν το Προεδρείο. Υπάρχουν 72 Κέντρα ή ομάδες επαφής σε πάνω από 50 χώρες του κόσμου. Οργανώνει διεθνείς συναντήσεις-συμπόσια σε χώρες με ειδικό πρόβλημα ώστε να αναδεικνύεται το πρόβλημα των βασανιστηρίων. Το I.R.C.T. καλείται ως σύμβουλος στον Ο.Η.Ε., στο Συμβούλιο Ευρώπης, στην Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλους διεθνείς οργανισμούς. Στην Ελλάδα ιδρύθηκε το 1989.

Κάθε χρόνο οργανώνεται στην Αθήνα, στο λόφο του Κολωνού, Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ από τις ελληνικές οργανώσεις, σε συνεργασία με τις κοινότητες των μεταναστών.

Η ΓΣΕΕ οργάνωσε μία υπηρεσία, το «Κέντρο Πληροφόρησης Εργαζομένων και Ανέργων», στο οποίο λειτουργεί γραφείο Οικονομικών Μεταναστών, προκειμένου, όπως δηλώνεται, να βοηθηθούν οι μετανάστες στην ομαλή ένταξή τους στο εργατικό δυναμικό της χώρας, αλλά και στην ένταξή τους στα ελληνικά συνδικάτα.

3.3.2. Οργανώσεις των ίδιων των αλλοδαπών

◊ **Φόρουμ Αλβανών Μεταναστών.** Είναι το αποτέλεσμα πρωτοβουλίας 30-35 ατόμων, τον Απρίλιο του 1999, προκειμένου να συσπειρωθούν και να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους. Οργανώνουν μουσικές ή λογοτεχνικές βραδιές.

◊ **Ένωση Φιλιππινέζων Μεταναστών (KASAPI HELLAS).** Είναι από τις πιο παλιές και δραστήριες οργανώσεις μεταναστών. Συνεργάζονται με τη ΓΣΕΕ στη διοργάνωση ημερίδων και άλλων εκδηλώσεων σχετικών με τα προβλήματα των μεταναστών. Στην Αθήνα λειτουργεί σχολείο, στο οποίο φοιτούν παιδιά, όχι μόνο Φιλιππινέζων, αλλά και Αλβανών, Αφρικανών και άλλων μεταναστών. Ακόμη λειτουργεί παιδικός σταθμός και νηπιαγωγείο.

◊ **Ελληνο-Πολωνικός Σύλλογος.** Ιδρύθηκε το 1994, ως σωματείο μη κερδοσκοπικό, με κύριους σκοπούς την ανάπτυξη δεσμών και την καλλιέργεια σχέσεων μεταξύ των μελών του συλλόγου, αλλά και με ελληνικούς και πολωνικούς συλλόγους. Μέχρι πρότινος λειτουργούσε πολωνικό σχολείο.

◊ **Σωματείο «Bassilevski»** της Βουλγαρικής κοινότητας, ιδρύθηκε τελευταία

◊ **Το Αρμένικο Λαϊκό Κίνημα.** Κύριο μέλημα του κινήματος είναι η διατήρηση των πολιτιστικών στοιχείων και η ευαισθητοποίηση για τα χαμένα εδάφη.

◊ **«ΓΕΦΥΡΑ» Πολιτιστικό Κέντρο των Λαών της Ανατολής.** Συστηγάζονται η τουρκική με την κουρδική κοινότητα. Έχουν πολιτικό προσανατολισμό, αλλά και πολιτιστικό. Οργανώνονται γιορτές, έχουν θεατρική ομάδα και διαθέτουν βιβλιοθήκη.

◊ **Αιθιοπική Ευαγγελική Χριστιανική Ένωση.** Θρησκευτική οργάνωση με μέλη κυρίως Αιθίοπες.

◊ **Ένωση Πολιτών της Γκάνα** στην Ελλάδα.

◊ **Ζαϊρινή Κοινότητα** Ελλάδας.

◊ **Κοινότητα Ερυθραίων** Ελλάδας.

◊ **Κοινότητα Κογκολέζων.**

◊ **Νιγηριανή Κοινότητα** Ελλάδας.

◊ **Σύλλογος Νιγηριανών Μεταναστών** Ελλάδας.

◊ **Παναφρικανικός Σύνδεσμος** Ελλάδας.

◊ **Ένωση Σουδανών Φοιτητών.**

◊ **Σύλλογος Πολιτών της Σιέρρα Λεόνε.**

◊ **Σύλλογος Σύρων Μεταναστών.**

◊ **Σύλλογος Τυνησίων** Ελλάδας.

◊ **Αιγυπτιακή Κοινότητα** Ελλάδας.

◊ **Συμβούλιο Ιρανών Προσφύγων.**

◊ **«Γυναίκες στα μαύρα».** Πολιτική γιουγκοσλαβική οργάνωση.

◊ **Σύλλογος πολιτιστικών δραστηριοτήτων και αλληλοβοηθείας υπηκόων Μπαγκλαντές** στην Αθήνα.

◊ **Συντονιστικό μεταναστευτικών αντιρατσιστικών οργανώσεων.** Κοινή οργάνωση αλλοδαπών και γηγενών για παρέμβαση στην κοινωνία υποδοχής.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

*Έρευνα στους παράνομους μετανάστες από τις πρώην Ανατολικές
χώρες στην περιοχή της Πρωτεύουσας*

Διερεύνηση της κοινωνικής και οικονομικής θέσης των αλλοδαπών

1. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Από τις αρχές της δεκαετίας του '70 η Ελλάδα γίνεται δέκτης μεταναστών, το ρεύμα συνεχίζει την επόμενη και παρουσιάζει ιδιαίτερη όξυνση τη δεκαετία του '90, ώστε οι αλλοδαποί να υπολογίζονται στο 12 - 13% του ελληνικού πληθυσμού, και στο 8 - 10% του ελληνικού εργατικού δυναμικού (Φακιολάς, 1998,33). Εκ τούτου συνάγεται ότι η ελληνική αγορά εργασίας, ήταν έτοιμη να δεχθεί αυτό το εισερχόμενο δυναμικό και να το απορροφήσει χωρίς πολλές αλλαγές (Ρυλμόν, 1992,37, Σαρρής, κ.ά., 1994,3, Φακιολάς, 1996,93, Κόντης, 1998,529). Τα χαρακτηριστικά της οικονομίας, η κατανομή του πληθυσμού, η δομή της οικογένειας, η κοινωνική πολιτική και άλλα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας, συνεργούν στο ανωτέρω. Παρά τις ποιοτικές διαφορές στην απασχόληση μεταξύ γηγενών και αλλοδαπών, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η οικονομική ένταξη των αλλοδαπών θεωρείται ικανοποιητική.

Με την κατάρρευση των συστημάτων ελεγχόμενης οικονομίας, επήλθαν αλλαγές και ανακατατάξεις στα κράτη με τέτοιο σύστημα κοινωνικής οργάνωσης, που είχαν ως επακόλουθο την έξοδο ατόμων με υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης και ειδίκευσης. Η λειτουργία της ελληνικής αγοράς εργασίας, αλλά και η ανυπαρξία συγκεκριμένης μεταναστευτικής πολιτικής από τη πλευρά της χώρας μας, έχει ως αποτέλεσμα τη μη άριστη απασχόληση αυτού του ειδικευμένου προσωπικού και ως εκ τούτου παρατηρούνται φαινόμενα ετεροαπασχόλησής του. Πέραν του ότι το παραπάνω δημιουργεί συνθήκες μη ομαλής οικονομικής ένταξής τους, διαμορφώνονται οι προϋποθέσεις και για ελλιπή κοινωνική ένταξη.

Το μη νόμιμο καθεστώς παραμονής καθιστά τους αλλοδαπούς ευάλωτους σε αδικίες εις βάρος τους. Τα φαινόμενα βίας, που αναλογούν στους αλλοδαπούς, θα μπορούσαν να έχουν και την συσχέτισή τους, εφόσον αρκετοί αλλοδαποί υφίστανται αδικίες. Επιπλέον, η ελληνική κοινωνία φαίνεται πως δεν ήταν έτοιμη να δεχθεί μεταναστευτικό πληθυσμό, τουλάχιστον σε τέτοια έκταση, με αποτέλεσμα οι αλλοδαποί να αποκλείονται κοινωνικά. Έτσι θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι, αντίθετα με την οικονομική, η κοινωνική τους ένταξη είναι ελλιπής.

Αποτέλεσμα αυτής της ελλιπούς ένταξης είναι, τα άτομα να περιχαρακώνονται απέναντι στην κοινωνία υποδοχής, όχι μόνο κοινωνικά αλλά και γεωγραφικά.

Για λόγους που σχετίζονται με την ιστορικότητα εμφάνισης της κάθε εθνότητας στη χώρα, με την κατά φύλο σύνθεσή της, με το πλήθος των ατόμων σε κάθε μία, είτε τέλος με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αλλοδαπών, έχουν παρατηρηθεί διαφορές στο βαθμό αποδοχής της κάθε εθνικότητας από την ελληνική κοινωνία. Η συνθήκη αυτή θα μπορούσε να προκαλεί και διαφορά στο βαθμό κοινωνικής και οικονομικής ένταξης μεταξύ των εθνικοτήτων.

Από το πλήθος των αλλοδαπών που βρίσκονται στη χώρα, οι διάφορες εθνικότητες δεν αντιπροσωπεύονται ισάριθμα, εφόσον, πέρα από τους λόγους που ενισχύουν την εκροή ατόμων από μία χώρα, υπεισέρχονται και άλλοι παράγοντες, που σχετίζονται με τη χώρα υποδοχής. Θα μπορούσαμε να συνυπολογίσουμε τις επί μέρους ανάγκες της αλλά και άλλους λόγους, όπως η ευκολία πρόσβασης, είτε λόγω γειτνίασης, είτε λόγω ιδρύσεως γραφείων που παρέχουν διευκολύνσεις στη διακίνηση των μεταναστών.

Πέραν της αριθμητικής ανισότητας μεταξύ των εθνικοτήτων που βρίσκονται στη χώρα, και η ισορροπία των φύλων σε μία εθνικότητα είναι διάφορη από την ισορροπία σε μία άλλη. Οι λόγοι θα μπορούσαν να αναζητηθούν σε παράγοντες που διαφοροποιούν τις κοινωνίες προέλευσης αλλά και σ' αυτούς που καθορίζουν το σύγχρονο ρεύμα προς τη χώρα μας. Έχει παρατηρηθεί κάποια επαγγελματική εξειδίκευση στις επί μέρους εθνότητες, που θα ήταν δυνατόν να σχετίζεται με τους όρους δημιουργίας του συγκεκριμένου ρεύματος, αλλά και τη διαδικασία πρόσβασης στην εργασία στη χώρα υποδοχής, γεγονός που επενεργεί και στην κατά φύλο σύνθεσή τους στη χώρα μας.

Με όσα στοιχεία έχουμε για τον αλλοδαπό πληθυσμό στη χώρα μας, αλλά και όπως έχει παρατηρηθεί γενικά, σε όλα τα μεταναστευτικά ρεύματα κάθε εποχής και όποιων κατευθύνσεων, τα άτομα που μετακινούνται είναι τα πιο νεαρά, ενεργητικά, δυναμικά κομμάτια της κοινωνίας τους. Στη διάρκεια της μεταναστευτικής ζωής των αρχικών μεταναστών, προσελκύονται στη χώρα υποδοχής και άλλα άτομα της περιοχής προέλευσης, αλλά και μέλη της οικογένειας των πρώτων μεταναστών, παιδιά ή γονείς, υπ' αυτήν την έννοια επέρχεται και η ποιοτική διαφοροποίηση στη

σύνθεση του μεταναστευτικού πληθυσμού, όσον αφορά στην ηλικιακή ή άλλη δομή του.

Την απουσία των κοινωνικών δομών στην κοινωνία υποδοχής, για τους ίδιους ή τα μέλη της οικογένειάς τους, αναπληρώνουν οι μετανάστες με τα κοινωνικά δίκτυα, που προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες στους ίδιους.

Με την παρέλευση κάποιου χρόνου παραμονής στη χώρα υποδοχής, τα άτομα γνωρίζουν τη γλώσσα, αλλά και κατανοούν καλλίτερα το νέο περιβάλλον, με αποτέλεσμα να εργάζονται και γενικά να οργανώνουν τη ζωή τους υπό καλλίτερους όρους, από ότι στην αρχή της μετανάστευσής τους.

Όσον αφορά στη μονιμότητα ή προσωρινότητα που χαρακτηρίζει τη μετανάστευση προς τη χώρα μας, θα μπορούσε να υποτεθεί ότι ένα τμήμα της θα παραμείνει σ' αυτήν, όπως έχει παρατηρηθεί και σε προηγούμενα μεταναστευτικά ρεύματα. Η διαίωσιση της μη ένταξής τους, θα προκαλέσει νέα προβλήματα στους ίδιους και στη δεύτερη γενιά μεταναστών, αλλά και στην κοινωνία υποδοχής. Αρκετά συχνά παραγνωρίζεται και δεν αναφέρεται το κόστος από τη διατήρηση ομάδας ή ομάδων, “διακριτών” στον κοινωνικό ιστό της χώρας υποδοχής. Το κόστος αυτό μπορεί να είναι τόσο οικονομικό, όσο και να συνιστά σημαντικό απειλητικό παράγοντα για τη συνοχή και εξέλιξη της κοινωνίας.

2. ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Βασικός στόχος της έρευνας είναι η καταγραφή της οικονομικής και κοινωνικής θέσης των παράνομων αλλοδαπών από τις πρώην Ανατολικές χώρες, στην περιοχή της πρωτεύουσας, καθώς και η εκτίμηση των παραγόντων που καθορίζουν αυτή τη θέση.

Με τη θεώρηση ότι οι μεταναστευτικές κινήσεις επηρεάζουν την κοινωνία υποδοχής, δεν είναι δυνατόν να αποφευχθούν οι αναφορές μας στο πλαίσιο εντός του οποίου πραγματοποιούνται οι σύγχρονες μετακινήσεις προς τη χώρα μας, αλλά και να μην αναφερθούν οι επιπτώσεις από την παρουσία των αλλοδαπών στην ελληνική κοινωνία, στον οικονομικό, ιδεολογικό, πολιτικό τομέα, όπου και όπως, είναι δυνατόν.

Θεωρούμε ότι, η ενασχόληση με το φαινόμενο της μετανάστευσης, προτάσσεται ως αναγκαιότητα, με την εκτίμηση ότι οι μεταναστευτικές ροές, νόμιμες ή μη, θα χαρακτηρίζουν τις κοινωνίες, όπως και τη δική μας, και για τα επόμενα χρόνια.

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Για να επιτευχθεί ο στόχος της μελέτης, όπως παραπάνω καθορίστηκε, επιλέχθηκε η μέθοδος της προσφυγής στους ίδιους τους αλλοδαπούς, με τη διεξαγωγή εμπειρικής έρευνας. Έχουμε επίγνωση ότι στα πλαίσια μιας και μόνης μελέτης, δεν είναι δυνατόν να εξαντληθεί το θέμα, εφόσον και χρηματοδότηση απαιτείται για μία μεγάλης εμβέλειας έρευνα, και διεπιστημονική προσέγγιση με μελετητές περισσότερους του ενός. Εν τούτοις, ενώ απορρίπτουμε ως ουτοπική οποιαδήποτε υπόνοια για εξάντληση του θέματος, πιστεύουμε στην προσφορά του εγχειρήματος, ως συνεισφορά στην κατανόηση της θέσης μερίδας του πληθυσμού της πρωτεύουσας, αλλά και του σύγχρονου μεταναστευτικού ρεύματος προς τη χώρα, όπως και των μηχανισμών του.

Η ιδέα για την ανάληψη της έρευνας έχει χρονική αφετηρία το 1996, εποχή που ακόμη δεν είχε αναληφθεί από το κράτος οποιαδήποτε πρωτοβουλία και δεν είχε συγκεκριμενοποιηθεί η πολιτική του στο θέμα των αλλοδαπών. Η οποιαδήποτε γνώση μας για τους αλλοδαπούς, περιοριζόταν είτε στις αριθμητικές εκτιμήσεις του όγκου τους, είτε στις αναφορές από τον τύπο, κυρίως φαινομένων που σχετίζονταν με το αστυνομικό δελτίο. Η επιλογή μας για τη διεξαγωγή εμπειρικής έρευνας, με την προσφυγή μας στους ίδιους τους ενδιαφερόμενους, υπαγορεύθηκε από την εκτίμηση ότι: α) η εκτίμηση του μεγέθους της παράνομης μετανάστευσης φαινόταν να έχει εξαντλήσει τις όποιες δυνατότητές της, έτσι ώστε ένας ακριβής προσδιορισμός του να φαίνεται ως μη εφικτός, β) η γνώση των χαρακτηριστικών των αλλοδαπών, η κατανόηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, η καταγραφή της πρόθεσής τους απέναντι στην κοινωνία υποδοχής, θα βοηθούσε στην διερεύνηση των δυνατοτήτων και πιθανοτήτων ένταξής τους, ενώ θα μπορούσε να συνεισφέρει στη διατύπωση συγκεκριμένης πολιτικής, γ) οι μετανάστες είναι πλέον τμήμα του πληθυσμού της χώρας.

Με την προσφυγή μας στην εμπειρική έρευνα και με δοσμένους τους περιορισμούς που προαναφέραμε, δεν παραβλέψαμε τα προβλήματα που ενέχει το

εγχείρημα, όχι υπό το πρίσμα αιτιολόγησης οποιουδήποτε αμφιλεγόμενου αποτελέσματος, αλλά με την πεποίθηση ότι η κατανόηση των προβλημάτων που συνεπάγονται αυτοί οι περιορισμοί, θα οδηγούσε στην ελαχιστοποίησή τους. Στην εκκίνησή μας λάβαμε υπόψη μας τους περιορισμούς που καθιστούν αξιόπιστη την εμπειρική έρευνα (Μουστάκα, κ.ά, 1984, 21). Ο θεωρητικός εξοπλισμός, η προηγούμενη ενασχόληση με τη ζήτηση της μετανάστευσης, η ερευνητική εμπειρία, η, σχεδόν τελετουργικά, τήρηση της μεθοδολογίας που επιλέχθηκε, θεωρούμε ότι ελαχιστοποίησαν, έως εξάλειψαν, τα σφάλματα που θα μπορούσαν να γίνουν. Υπολογίζοντας ότι στην οποιαδήποτε ερμηνεία είναι δυνατόν να υπεισέλθει ο υποκειμενικός παράγοντας (ιδεολογία, οπτική), στοχεύσαμε να αποφύγουμε και αυτόν τον κίνδυνο, υποβάλλοντας τις υποθέσεις μας στην πιθανότητα ανασκευής τους, θεωρώντας το αντικείμενο έρευνας μόνο ως θέμα παρατήρησης.

Για να προσεγγίσουμε ό,τι ορίσαμε, ως διερεύνηση της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης των μεταναστών, ακολουθήσαμε τη διαδικασία της εμπειρικής έρευνας με δομημένο ερωτηματολόγιο, έχοντας σχεδιάσει αρχικά να απευθυνθούμε σε 200 άτομα “μη νόμιμα” ευρισκόμενα στη χώρα, έτσι ώστε να είναι εφικτή η ποσοτικοποίηση των δεδομένων. Ο καθορισμός του αριθμού των ατόμων, στα οποία απευθυνθήκαμε, όπως και οι εθνικότητες από τις οποίες προέρχονταν τα άτομα αυτά, αλλά και όλος ο σχεδιασμός της εμπειρικής έρευνας, έγινε με τη συνεργασία των καθηγητών που επόπτευαν την εργασία, και κυρίως με την εποπτεία του καθηγητή Ρίτσαρνστον, η συμβολή του οποίου ήταν καθοριστική στη διευκρίνιση των μεθοδολογικών ζητημάτων. Έτσι θα ήταν εφικτή η επεξεργασία των δεδομένων, ενώ οι μέχρι τότε ενδείξεις για το πλήθος των εθνικοτήτων που βρίσκονταν στη χώρα μας, καθόρισαν και τον περιορισμό σε κάποιες απ’ αυτές, με δοσμένη την υποκειμενική δυσκολία για ένα ευρύτερο δείγμα.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας, επιλέχθηκε να απευθυνθούμε σε αλλοδαπούς που κατοικούν στην περιοχή της Πρωτεύουσας, για λόγους υποκειμενικούς αλλά και αντικειμενικούς. Η έλλειψη χρηματοδότησης, που θα επέτρεπε μια πανελλαδική κλίμακας έρευνα, όπως και η ανάληψη του εγχειρήματος από ένα άτομο, συνιστά τον βασικό υποκειμενικό λόγο. Από την άλλη, σύμφωνα με όλες τις εκτιμήσεις, η περιοχή της πρωτεύουσας δεν χαρακτηρίζεται μόνο από τη μεγάλη συσσώρευση γηγενούς πληθυσμού, αλλά και αλλοδαπού. Έτσι και αντικειμενικά θεωρούμε την επιλογή επιτυχή, τουλάχιστον αν αντιμετωπίσουμε την παρούσα έρευνα ως

πλοτική. Φυσικά έχουμε την επίγνωση ότι τα οποιαδήποτε αποτελέσματα θα αφορούν τον πληθυσμό της πρωτεύουσας, ενώ οι αναφορές μας για τις συνθήκες εργασίας και διαμονής στην υπόλοιπη Ελλάδα, θα υπαγορευθούν από τα ευρήματα, και εφόσον έχουμε ανάλογα, από την κινητικότητα των μεταναστών εντός του ελλαδικού χώρου. Έχει επισημανθεί ότι οι μετανάστες εμφανίζουν μεγάλη κινητικότητα εντός του ελλαδικού χώρου, ακολουθώντας την εργασία (Φακιολάς, 1994,339). Την περίοδο του καλοκαιριού τα άτομα μετακινούνται, είτε για να απασχοληθούν στις αγροτικές εργασίες είτε στον τουρισμό και στις οικοδομικές εργασίες, που αναλαμβάνονται στις τουριστικές περιοχές. Κινητικότητα των αλλοδαπών παρατηρείται σε όλες τις νέες χώρες εισροής μεταναστών, π.χ. στην Ιταλία, όπως έχει επισημανθεί από μελετητές του φαινομένου (Mingione et al.,1997,12). Ίσως όμως η εργασία να μην είναι και ο μοναδικός παράγοντας που καθορίζει την γεωγραφική κινητικότητα των αλλοδαπών, εφόσον για την κινητικότητα, αλλά και γενικά για τη χωρική κατανομή τους, συνεπιδρούν και άλλοι παράγοντες όπως για παράδειγμα η ύπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής, ή άλλα χαρακτηριστικά των ίδιων των αλλοδαπών.

Δεν συμπεριλάβαμε στο δείγμα τους Πόντιους και τους Βορειοηπειρώτες, κυρίως λόγω των διαφορών που έχουν οι συγκεκριμένοι με τους άλλους εισερχόμενους από τρίτες χώρες, παρά το ότι έχουν και πολλές ομοιότητες. Όσον αφορά στους ίδιους, αυτοί έχουν άλλες προσδοκίες από την Ελλάδα, ως άτομα ελληνικής καταγωγής, όπως και θέτουν άλλους στόχους για τη μετανάστευσή τους. Αλλά και η πολιτεία τους αντιμετωπίζει με διαφορετικό τρόπο από ότι τους υπόλοιπους εισερχόμενους πληθυσμούς. Για μεν τους Πόντιους, εκείνους που έχουν έλθει νόμιμα στη χώρα, είναι μάλλον εμφανής η διαδικασία ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία, για δε τους “μη νόμιμους” εξ αυτών, ακολουθείται η τακτική του «καθεστώτος ανοχής». Η πολιτεία θεωρεί αυτούς ως παλινοστούντες, πραγματικότητα που, ανεξάρτητα από τη ρεαλιστικότητα του όρου, σηματοδοτεί και μία άλλη αντιμετώπιση. Για δε τους Βορειοηπειρώτες, παρά το ότι αντιμετωπίζονται καλλίτερα από τους άλλους μετανάστες, ίσως να διαφαίνεται κάποια προτίμηση της πολιτείας για παραμονή τους στις εστίες τους και την όποια βοήθεια εκεί.

Η συλλογή των ερωτηματολογίων ξεκίνησε και ολοκληρώθηκε το καλοκαίρι του 1997, σε άτομα ηλικιών 15-65 ετών, άνδρες και γυναίκες. Η λογική που

υπαγόρευσε το ηλικιακό εύρος, ήταν αυτή του εργατικού δυναμικού, αλλά και η ερευνητική λογική, σύμφωνα με την οποία, για μεν το χαμηλό όριο θα μπορούσαν να κριθούν αναξιόπιστες οι πληροφορίες που δίνονται από μικρής ηλικίας άτομα, για δε το όριο-οροφή η διεθνής μεταναστευτική εμπειρία που υποδεικνύει τις ηλικίες των μεταναστών, εφόσον μετακινούνται καθόλου ή ελάχιστα άτομα άνω των 65 ετών.

Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, είχε ήδη διευρυνθεί ο προβληματισμός για το μεταναστευτικό φαινόμενο στη χώρα μας σε επιστημονικό επίπεδο, ενώ παράλληλα είχε ρητά εκφρασθεί από την πλευρά της πολιτείας, η αναγκαιότητα ρύθμισης του καθεστώτος παραμονής των αλλοδαπών. Ο επιστημονικός λόγος, όπως και η εκφρασμένη βούληση της πολιτείας, υπαγορεύθηκαν, εν πολλοίς, και από τις ορατές πλέον μεταλλαγές της ελληνικής κοινωνίας, για τις οποίες, εκτός των άλλων παραμέτρων, επέδρασε και η συνεχής παρουσία των αλλοδαπών, που αποτελούν πλέον αναπόσπαστο τμήμα της.

Λειτουργήσαμε με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας, αποφεύγοντας άτομα της ίδιας οικογένειας και άτομα με Α΄ βαθμό συγγένειας με τον αρχικό ερωτώμενο, έτσι ώστε το δείγμα να εμπλουτισθεί με άτομα, όσο το δυνατόν, διαφορετικά. Θεωρήσαμε ότι άτομα που προέρχονται από διαφορετικές περιοχές, έχουν έλθει στη χώρα από διαφορετικούς διαύλους. Επιπλέον, ότι υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα τα άτομα αυτά, να έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά εκπαίδευσης και απασχόλησης και διάφορη κουλτούρα. Γενικά στοχεύσαμε στην όσο το δυνατόν διαφοροποίηση των ατόμων των οποίων θα καταγράψαμε τις απόψεις και πρακτικές τους

Επειδή θεωρούμε το φαινόμενο της μετανάστευσης πολύ σημαντικό, εξ ου και η ενασχόλησή μας μ΄ αυτό, και από την πλευρά των επιπτώσεων στα άτομα, αλλά και στο χώρο, οτιδήποτε διαφώτιζε το όλο θέμα, αξιοποιήθηκε στην πορεία. Οι χώροι συγκέντρωσης των αλλοδαπών και οι απόψεις των συνδικαλιστικών οργανώσεων των γηγενών, αποτέλεσαν πηγές ή κέντρα πληροφόρησης και συμπεριλήφθηκαν στη μεθοδολογία μας, ως πρόσθετες πηγές. Παράλληλα, η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη επαφή με τους αλλοδαπούς, συνετέλεσε στη σε βάθος κατανόηση επί μέρους συμπεριφορών και διατυπώσεων, έτσι ώστε να είναι δυνατόν να ισχυρισθούμε ότι, κερδίσαμε σε βάθος κατανόηση, το έλλειμμα που είχαμε σε έκταση δείγματος.

Με το δομημένο ερωτηματολόγιο εξασφαλίσαμε την άμεση καταγραφή των απαντήσεων, είτε πρόκειται για γεγονότα που σχετίζονται με τους ερωτώμενους, είτε για τη γνώμη τους, έτσι ώστε να αποκλείσουμε την πιθανότητα αθέλητης παραποίησης των στοιχείων.

4. ΑΞΟΝΕΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ

Έχοντας ως στόχο, (στόχος από μόνος του ευρύς), τη διερεύνηση της οικονομικής και κοινωνικής θέσης των αλλοδαπών, αντιμετωπίσαμε το πρόβλημα της ευρύτητας των θεμάτων, που θεωρούσαμε αναγκαία να συμπεριληφθούν, για την επίτευξή του. Από το αποτέλεσμα, θα μπορούσαμε να κρίνουμε για το τι ήταν περιττό ή τι θα έπρεπε να συμπεριληφθεί ακόμη, που στην αρχή τουλάχιστον, μας ήταν κάπως ασαφές, δεδομένου ότι την εποχή εκείνη δεν ήταν ακόμη γνωστή παρόμοια πρακτική στον ελληνικό χώρο. Οι συζητήσεις με τους εποπτεύοντες καθηγητές, κάποιες διερευνητικές συνεντεύξεις με αλλοδαπούς, όπως και η πιλοτική πριν την εκκίνηση της κύριας έρευνας, μας καθόρισαν ως απαραίτητο να διερευνηθούν οι κατωτέρω θεματικοί άξονες, σύμφωνα με τους οποίους δομήθηκε το ερωτηματολόγιο.

A. Γενικά χαρακτηριστικά

Καταγραφή των βασικών ατομικών τους χαρακτηριστικών (ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης, οικογενειακή κατάσταση, θρησκεία, χώρα και περιοχή προέλευσης, μέγεθος πόλης γέννησης).

Τα παραπάνω είναι όχι μόνο οι απαραίτητες μεταβλητές για οποιαδήποτε περαιτέρω αναφορά, αλλά αποκαλύπτουν και το προφίλ των μεταναστών στη χώρα μας.

B. Χαρακτηριστικά της μεταναστευτικής διαδικασίας

Αναζήτηση των αιτίων απόθησης από τη χώρα τους και έλξης στην Ελλάδα, και λόγων (κινήτρων) για να μεταναστεύσουν.

Η αναζήτηση των αιτίων παράλληλα με τις πρακτικές που εφαρμόζουν οι μετανάστες, για να τεθεί σε κίνηση η μεταναστευτική διαδικασία, αποκαλύπτει κατά πολύ τα χαρακτηριστικά των χωρών ανάμεσα στις οποίες πραγματοποιούνται

μεταναστευτικές ροές, αλλά και τους μηχανισμούς που δρουν καταλυτικά στο φαινόμενο της μετανάστευσης.

Γ. Επαγγελματικά και οικονομικά χαρακτηριστικά

Καταγραφή της επαγγελματικής τους ένταξης και κινητικότητας στη χώρα μας.

Οι όροι απασχόλησης των αλλοδαπών, όπως και η επαγγελματική κινητικότητά τους στη διάρκεια της μεταναστευτικής τους ζωής, μας αποκαλύπτουν τη θέση των μεταναστών στην απασχόληση όπως και τις προθέσεις τους σε σχέση μ' αυτήν, αλλά και τους κλάδους της οικονομίας που απορροφούν μετανάστες, και γενικότερα τους όρους υπό τους οποίους λειτουργεί η αγορά εργασίας στους συγκεκριμένους τομείς.

Με την καταγραφή του εισοδήματος των μεταναστών, κυρίως από την πλευρά της διάθεσής του, κατά πολύ καταγράφονται οι προθέσεις τους σε σχέση με τη διάρκεια της μετανάστευσης, αλλά και αποκαλύπτονται οι αλλαγές στην ελληνική αγορά που, εν μέρει, δείχνει να προσαρμόζεται και σε μία άλλη κατανάλωση.

Δ. Κοινωνικά χαρακτηριστικά

Καταγράφονται οι συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών (κατοικία, ανέσεις, αριθμός μελών συμβίωσης κ.ά.), και οι περιοχές κατοικίας, παράλληλα με τους λόγους που τους ωθούν στις στεγαστικές τους πρακτικές.

Διερευνώνται οι σχέσεις των αλλοδαπών με ομοεθνείς, Έλληνες, άλλους αλλοδαπούς, οι επαφές τους με τις κοινωνικές υπηρεσίες, ο βαθμός κατανόησης της ελληνικής γλώσσας.

Αποτυπώνονται οι αντιλήψεις τους για την ελληνική κοινωνία, αλλά και για τη θέση τους μέσα σ' αυτήν.

Τα ανωτέρω μας αποκαλύπτουν στοιχεία που σχετίζονται με τον εισερχόμενο πληθυσμό αλλά, κατά πολύ, και χαρακτηριστικά της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας υπό την επιρροή της νέας πραγματικότητας.

Ε. Αντιμετώπιση προβλημάτων στην κοινωνία υποδοχής

Αποτυπώνονται κάποια από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί στη χώρα υποδοχής και κυρίως ο τρόπος με τον οποίο τα αντιμετωπίζουν.

Τα προβλήματα μπορεί να είναι άσχετα με τη μεταναστευτική τους ιδιότητα, ή αντίθετα, να συνδέονται μ' αυτήν. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση, θα μπορούσαμε ίσως να ορίσουμε το «μεταναστευτικό πρόβλημα» γενικά, ή απλά και μόνο να το

καθορίσουμε σε σχέση με τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, υπό συγκεκριμένο καθεστώς και σε καθορισμένο τόπο.

ΣΤ. Προοπτικές

Καταγράφονται οι στόχοι τους για παραμονή στη χώρα ή επιστροφή στη χώρα προέλευσης, ή ακόμη για μετάβαση σε τρίτη, όπως και τα περαιτέρω σχέδιά τους σε οποιαδήποτε περίπτωση. Είναι δυνατόν να προβλεφθούν ζητήματα που σχετίζονται με τους ίδιους ή τη δεύτερη γενιά μεταναστών, αλλά και να συναχθούν συμπεράσματα για το μέλλον της κοινωνίας της χώρας μας.

5. ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Τα παραπάνω αναζητήθηκαν με δομημένο ερωτηματολόγιο σε συνδυασμό κλειστών και ανοικτών ερωτήσεων. Πιστεύουμε ότι με το συνδυασμό, αποτυπώθηκε η πραγματικότητα, εφόσον ο κάθε τύπος χρησιμοποιήθηκε ανάλογα με την πληροφορία που θελήσαμε να αντλήσουμε. Συμπεριλήφθησαν ερωτήσεις γεγονότων αλλά και ερωτήσεις γνώμης, στη μεν πρώτη περίπτωση με κλειστές ερωτήσεις ενώ στη δεύτερη αφήσαμε τους ερωτώμενους να εκφραστούν ελεύθερα.

Παρά το γεγονός ότι οι κλειστές ερωτήσεις έχουν το πλεονέκτημα της ανετότερης μετέπειτα επεξεργασίας, καταφύγαμε στις ανοικτές για την περίπτωση της διατύπωσης της γνώμης των ερωτώμενων. Βασικός λόγος αυτής της επιλογής μας ήταν, το γεγονός της πρόσφατης παρουσίας μεταναστών στη χώρα μας, τουλάχιστον στη σημερινή της έκταση. Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι αλλοδαποί είναι άτομα - φορείς διαφορετικής κουλτούρας, κρίναμε ότι από την ελεύθερη διατύπωση των απόψεών τους, θα είχαμε το όφελος να τους γνωρίσουμε καλύτερα. Έτσι, οι ερωτήσεις αυτές θα μας παρείχαν το υλικό για μία σε βάθος ανάλυση.

Στη σύνταξη του ερωτηματολογίου έγινε προσπάθεια να περιληφθούν τα θέματα, τα οποία αρθρώνονται σε κεφάλαια, ταυτόχρονα δε το ίδιο το ερωτηματολόγιο, όσο ήταν δυνατόν, να είναι περιορισμένο σε μέγεθος, επιδιώκοντας να διατυπωθούν περιεκτικές ερωτήσεις που να δίνουν ολική πληροφόρηση.

Η επιλογή αυτή υπαγορεύθηκε από τους αντικειμενικούς λόγους, που είναι δοσμένοι σε κάθε εμπειρική έρευνα, αλλά και υποκειμενικούς, με την έννοια ότι

σχετίζονται και υπαγορεύονται από τη συγκεκριμένη. Στους πρώτους θα αναφέραμε την κοινά παραδεκτή στην εμπειρική έρευνα θέση, ότι σε ένα εκτενές ερωτηματολόγιο οι κίνδυνοι διαστρέβλωσης της αλήθειας είναι ευθέως ανάλογοι του μεγέθους του, στους δεύτερους, που λειτουργούν ενισχυτικά στους πρώτους και υπαγόρευαν την επιλογή μας, υπάγονται, τόσο τα χαρακτηριστικά της υπό εξέταση ομάδας, όσο και η επιλεγείσα μέθοδος δειγματοληψίας. Ειδικότερα, οφείλαμε να λάβουμε υπόψη μας ότι οι συγκεκριμένοι ερωτώμενοι, άτομα υπό «μη νόμιμο καθεστώς» παραμονής στη χώρα, θα μπορούσαν να αιφνιδιασθούν στη θέα ενός ογκώδους εντύπου, αλλά και να δυσανασχετήσουν από μια μεγάλης διάρκειας “ανάκριση”. Και τέλος, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι, ο τρόπος δειγματοληψίας που επιλέχθηκε, ήταν εκείνος της χιονοστιβάδας, θα έπρεπε να κερδίσουμε τη συμπάθεια των ερωτώμενων, έτσι ώστε να μας συστήσουν και κάποιον άλλον υποψήφιο-ερωτώμενο. Θεωρήθηκε ότι ένα ογκώδες ερωτηματολόγιο θα λειτουργούσε αποτρεπτικά για τη συνέχεια της αλυσίδας.

Ιδιαίτερη μέριμνα λήφθηκε για την απλή γραπτή διατύπωση των ερωτημάτων, έχοντας ως δεδομένο ότι για πολλά άτομα θα ήταν αναγκαίο να διατυπωθούν σε άλλη γλώσσα από την ελληνική. Όσον αφορά στην ουσία των ερωτημάτων, όσο δεν ξεφεύγαμε του στόχου μας, περιοριστήκαμε σε ερωτήματα που αποτυπώνουν γεγονότα, στην προσπάθειά μας να αποφευχθούν διπλά πιθανά λάθη, ήτοι λάθη στη διατύπωση και στη μετάφραση.

Τέλος θα είχαμε να συμπληρώσουμε, ότι αποφύγαμε τις πολλές ερωτήσεις οικονομικού χαρακτήρα, εφόσον οι αντίστοιχες απαντήσεις σε κάθε εμπειρική έρευνα θεωρούνται ότι παρεκκλίνουν από την πραγματικότητα. Επιπλέον, η υπόνοια ότι στη συγκεκριμένη ομάδα, θα μπορούσε η προσέγγισή μας να εκληφθεί ως κάποια ενεδρεύουσα κρατική παρέμβαση, προς τη χειροτέρευση της θέσης της, λειτούργησε ανασταλτικά στην υποβολή πολλών τέτοιου είδους ερωτήσεων. Είμαστε όμως σε θέση να έχουμε κάποια συμπεράσματα, ενώ σαφώς εξασφαλίσαμε να αποτυπώσουμε τόσο τα εισοδήματα όσο και την κατανομή και χρήση τους.

Πέρα από κάθε διάθεση για άντληση της οποιασδήποτε πληροφορίας, έπρεπε να παραληφθούν ερωτήματα για τα οποία δεν ήταν δυνατή η μετάφραση στη γλώσσα του ερωτώμενου, ή περιείχαν στοιχεία μη κατανοητά στους αλλοδαπούς, λόγω πολιτιστικών διαφορών. Με την προέρευνα εντοπίσαμε αυτούς τους κινδύνους και προσαρμόσαμε τις επιθυμίες μας.

Λαμβάνοντας όλα τα μέτρα που προαναφέραμε, πιστεύουμε ότι διασφαλίσαμε την εγκυρότητα των λαμβανομένων πληροφοριών.

Επειδή θεωρήσαμε ότι από τις πολλαπλές πηγές πληροφόρησης θα κατανοούσαμε καλλίτερα το πλαίσιο, εντός του οποίου οι αλλοδαποί ζουν και εργάζονται, κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας, πήραμε συνεντεύξεις από τέσσερις πρωτοβάθμιες και δύο δευτεροβάθμιες οργανώσεις εργαζομένων, όπως και μία συνέντευξη από δευτεροβάθμια οργάνωση εργοδοτών βιοτεχνίας. Οι οργανώσεις των εργαζομένων όπως και εκείνη των εργοδοτών εμπλέκονται με την απασχόληση αλλοδαπών στη χώρα.

Ζητήθηκε από τις διοικήσεις των οργανώσεων αυτών να:

- εκτιμήσουν το επαγγελματικό επίπεδο των αλλοδαπών,
- δηλώσουν τις προθέσεις τόσο των διοικήσεων, όσο και των μελών των συλλόγων απέναντι στους αλλοδαπούς,
- καταθέσουν τις απόψεις τους σχετικά με την αναγκαιότητα ή όχι της παρουσίας των αλλοδαπών στη ελληνική αγορά εργασίας,
- εκφράσουν τις προσδοκίες τους από την πολιτεία, σχετικά με τους όρους-προϋποθέσεις απασχόλησης των αλλοδαπών στη χώρα.

Οι ενώσεις, των οποίων οι απόψεις παρατίθενται, είναι:

1. Συνδικάτο Οικοδόμων και Εργαζομένων στα Δομικά Έργα

Έχει 40.000 μέλη, από τα περίπου 50.000 που απασχολούνται στον κλάδο.

2. Συνδικάτο Μετάλλου Αθήνας «Προμηθέας»

Έχει 15.000 μέλη, από τους περίπου 50.000 εργαζόμενους στον κλάδο.

3. Ένωση Τεχνιτών Ζαχαροπλαστών Αθήνας

Έχει 1.600 μέλη, από τα 4.500 περίπου άτομα που εργάζονται στον κλάδο.

4. Συνδικάτο Εργατοϋπαλλήλων Κλωστοϋφαντουργίας Ιματισμού και Δέρματος

Έχει 9.500 μέλη, από τα 40.000 του κλάδου.

5. Ομοσπονδία Οικοδόμων και Ξύλου Ελλάδος

Στην Ομοσπονδία εντάσσονται 86 Σωματεία όλης της χώρας.

6. Ομοσπονδία Εργατοϋπαλλήλων Κλωστοϋφαντουργίας Ιματισμού και Δέρματος

Στην Ομοσπονδία εντάσσονται 120 Σωματεία όλης της χώρας.

7. Πανελλήνια Ομοσπονδία Βιοτεχνών Μετάλλου (ΠΟΒΜ)

Στην Ομοσπονδία εντάσσονται 30 Σωματεία όλης της χώρας.

6. ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ

Πίσω από τη λογική της «snowball» δειγματοληπτικής μεθόδου, ενυπάρχει η άποψη ότι οι πληθυσμοί που εμφανίζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό μιας κοινωνίας, αρχικά γνωρίζονται μεταξύ τους και κατόπιν είναι πρόθυμοι να συστήσουν κάποιον από εκείνους με τους οποίους γνωρίζονται. Αυτός συστήνει κάποιον άλλο, εκείνος σε τρίτο, κοκ, μέχρις ότου η αλυσίδα εξαντλείται. Οι προϋποθέσεις της γνωριμίας και προθυμίας, συνιστούν τις απαραίτητες συνθήκες για να λειτουργήσει το δείγμα. Στην περίπτωση που κάποια από τις δύο προϋποθέσεις δεν ισχύει, δεν υπάρχει συνέχεια στην αλυσίδα και θα πρέπει να αναζητηθούν άλλοι τρόποι προσέγγισης (Kalton,1993,70).

Στην πρακτική εφαρμογή της μεθόδου, αρκετές φορές παρατηρείται μία από τις δύο προϋποθέσεις να μην ισχύει, γι αυτό θεωρείται απαραίτητο να ανοίγονται παράλληλες αλυσίδες. Η αναγκαιότητα της δημιουργίας εναλλακτικών αλυσίδων δεν εξυπηρετεί μόνο τη συνέχιση του δείγματος, αλλά και την καλύτερη αντιπροσώπευση του πληθυσμού που ερευνάται, στόχο που κατά πολύ εξασφαλίζουν οι παράλληλες αλυσίδες. Είναι σχεδόν κανόνας, ότι ο καθένας έχει έναν κύκλο γνωριμιών, που είναι ανάλογος με το δικό του επίπεδο, ήτοι, έχει παρεμφερή εκπαίδευση, ή παρόμοια απασχόληση, ίσως κοινό τρόπο ψυχαγωγίας ή μπορεί να προέρχεται από την ίδια περιοχή. Έτσι, για την επίτευξη μεγαλύτερης αντιπροσωπευτικότητας στο δείγμα, προτείνεται η παράλληλη λειτουργία πολλών αλυσίδων (Garretsen et.al,1992,61).

Η μέθοδος αυτή εφαρμόζεται σε περιπτώσεις που αντικείμενο έρευνας αποτελεί κάποιος πληθυσμός που έχει κοινά χαρακτηριστικά, ενώ “διακρίνεται” σε ένα κοινωνικό σύνολο. Είναι πληθυσμός που ζει, ή θεωρείται ότι ζει, στις παρυφές της κοινωνίας, όπως ναρκομανείς, ομοφυλόφιλοι, μετανάστες κλπ., ομάδες που θα εθεωρούντο, με κάποια έννοια, “περιθωριακές”. Αλλά και από την άλλη πλευρά,

στην περίπτωση που αντικείμενο μελέτης είναι κάποια ομάδα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όπως μία κοινωνική elite.

Έτσι στη συγκεκριμένη περίπτωση που η προς μελέτη ομάδα είναι οι μετανάστες, ομάδα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά σε σύγκριση με την πλειοψηφία που αποτελούν οι γηγενείς, θεωρήθηκε ως ενδεδειγμένος τρόπος προσέγγισης.

Από τους δύο τρόπους λειτουργίας της χιονοστιβάδας ακολουθήσαμε εκείνη με την κατευθείαν δημιουργία δείγματος, εφόσον δεν ήταν δυνατή η αρχική κατασκευή ενός πλαισίου δείγματος και κατόπιν η επιλογή του από αυτό.

Η συγκεκριμένη μεθοδολογία, είναι μια δύσκολη διαδικασία, εφόσον θα πρέπει αρχικά να βρεθούν τα άτομα, κατόπιν να πεισθούν να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο, αλλά και να συστήσουν κάποιο τρίτο άτομο για τη συνέχεια του δείγματος. Με δεδομένο ότι, οι μετανάστες που επιδιώκαμε να προσεγγίσουμε, ήσαν μη νόμιμοι, εύκολα συμπεραίνεται η δυσκολία προσέγγισής τους και η δυσπιστία αντιμετώπισης της έρευνας.

Λόγω των προαναφερομένων, θεωρήθηκε σκόπιμη η συμμετοχή μας σε κάποιες δραστηριότητες των κοινοτήτων, πρακτική που απέφερε είχε διπλό όφελος. Αφενός, κερδίζοντας την εμπιστοσύνη των ατόμων, κατορθώσαμε να συνεχίσουμε και ολοκληρώσουμε την έρευνα και αφετέρου προσεγγίσαμε καλλίτερα τις ίδιες τις απόψεις τους. Είναι γεγονός ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, και με το καλλίτερα σχεδιασμένο ερωτηματολόγιο, αρκετές πτυχές της προσωπικότητας των ερωτώμενων διαφεύγουν. Με τη συμμετοχή μας στις δραστηριότητες και γενικότερα με την ευρύτερη επικοινωνία μας με τους αλλοδαπούς, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι καταφέραμε να προσεγγίσουμε τον ερευνούμενο πληθυσμό και ποιοτικά.

Η συγκεκριμένη δειγματοληπτική μέθοδος έχει γενικά, αλλά και στην περίπτωση μας, το μειονέκτημα ότι δεν συμπεριλαμβάνονται στο δείγμα τα άτομα που είναι αποκλεισμένα και από τους ομοεθνείς τους (Kalton, 1993, 71), στα όποια συμπεράσματά μας λαμβάνουμε υπόψη μας αυτή την αίρεση. Επίσης λαμβάνουμε υπόψη και το γεγονός ότι δεν συμπεριλάβαμε στην έρευνα άτομα που δεν μιλούν καθόλου ελληνικά και δεν γνώριζαν την αγγλική. Οδηγηθήκαμε σ' αυτήν την επιλογή με την θεώρηση ότι η παρουσία μεταφραστή, αφενός παραβιάζει το απόρρητο και η συνέντευξη δεν είναι προσωπική, αφετέρου υπάρχει η πιθανότητα να διαστρεβλωθεί η πραγματικότητα, θελημένα ή όχι, από τις απόψεις και το φίλτρο του μεταφραστή.

Η γλώσσα των συνεντεύξεων ήταν η ελληνική κυρίως, αλλά και η γλώσσα του αλλοδαπού (στα ερωτηματολόγια υπήρχαν μεταφρασμένες οι ερωτήσεις), με ότι καταφέραμε να μάθουμε απ' αυτήν και με τη βοήθεια λεξικού. Επίσης η αγγλική, εφόσον την γνώριζαν τα άτομα.

Η προσπάθεια μάθησης της γλώσσας του αλλοδαπού βοήθησε και στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης, μεταξύ της υποφαινόμενης και των ερωτώμενων.

7. ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΛΙΟΥ

7.1. Ζητήματα μεθοδολογικά

Με την πραγματοποίηση της πιλοτικής έρευνας, με είκοσι συνεντεύξεις, εντοπίσαμε τις τυχόν δυσλειτουργίες του ερωτηματολογίου και το βελτιώσαμε. Πέρα από αυτό, εντοπίσαμε ότι, η επαφή με «διαφορετικά» άτομα απαιτεί επί μέρους τακτικές. Η γνώση αυτή μας βοήθησε στην πορεία, έτσι ώστε να δημιουργούμε το κλίμα που είναι απαραίτητο, για να αισθάνονται άνετα οι ερωτώμενοι και να διατυπώνουν ελεύθερα απόψεις τους.

Στο δεύτερο στάδιο πραγματοποιήθηκε η έρευνα κατά την οποία εντοπίστηκαν τα εξής προβλήματα:

- Η μέθοδος που επιλέξαμε για να πραγματοποιήσουμε την έρευνα, ήταν αποτελεσματική, αλλά όχι πάντα. Οι δύο συνθήκες που προαναφέραμε, ήτοι η γνωριμία των ατόμων αυτής της ομάδας μεταξύ τους, και η διάθεσή τους να συστήσουν το ένα το άλλο, ίσχυσαν, αλλά όχι απόλυτα.

Κάποιοι αλλοδαποί, όχι μόνο δεν έχουν επαφές με ομοεθνείς τους, αλλά και εκφράζονται αρνητικά για αυτούς. Για κάποιους άλλους πάλι, δεν λειτούργησε το δεύτερο στοιχείο-προϋπόθεση για την ομαλή λειτουργία του δείγματος, ήτοι η διάθεση να πείσουν άλλους. Δεν ήθελαν να πείσουν άλλους ομοεθνείς και ως εκ τούτου να διαταράζουν τις μεταξύ τους ισορροπίες, και έτσι μετά την πρώτη κρούση και πιθανή άρνηση, εγκατέλειπαν. Επιπλέον, οι αλλοδαποί, έχοντας αρκετά δικά τους προβλήματα, δεν ήθελαν να επωμισθούν και εκείνο της πειθούς κάποιου τρίτου, που ευνοούσε την εξέλιξη της δικής μας έρευνας.

- Έπρεπε να κτίσουμε το κλίμα εκείνο της εμπιστοσύνης, που είναι αναγκαίο για την ειλικρίνεια των απαντήσεων στα ερωτήματα, όπως και για την παροχή πρόσθετων πληροφοριών, που θα διευκρίνιζαν τις ίδιες τις απαντήσεις. Άτομα που βρίσκονται άτυπα στη χώρα, είναι ευνόητο, ότι είχαν κάθε λόγο να είναι επιφυλακτικοί στην επικοινωνία τους με τρίτα πρόσωπα. Παράλληλα, θα έπρεπε να αποστασιοποιηθούμε από την ευθύνη των παραλήψεων του ελληνικού κράτους, όπως και την οποιαδήποτε άσχημη εμπειρία από την επαφή τους με γηγενείς.
- Αντιμετωπίσαμε το πρόβλημα της συστολής περισσότερο από ότι αναμένεται σε έρευνες στους γηγενείς. Τα άτομα αρκετά συχνά αισθάνονταν ότι αντιπροσωπεύουν την εθνικότητά τους, με αποτέλεσμα να είναι πρόθυμα να συστήσουν κάποιον άλλο που γνώριζε «περισσότερα» ή ήταν περισσότερο χρόνο στη χώρα, αλλά να αρνούνται να απαντήσουν τα ίδια. Είναι ευνόητο ότι δε σκοπεύαμε να δημιουργήσουμε ένα δείγμα «ελίτ», όπως και ότι σε καμιά περίπτωση δε θέλαμε να σπάσουμε εμείς την αλυσίδα. Έπρεπε λοιπόν να αντιμετωπίσουμε και να ξεπεράσουμε και αυτή τη δυσκολία.
- Οι συνθήκες διαβίωσης έπαιξαν και αυτές το ρόλο τους όπως π.χ. η μη κατοχή τηλεφώνου. Οι περισσότεροι δεν έχουν τηλέφωνο, ώστε να οχληθούν από μας στην περίπτωση που μας είχαν υποσχεθεί ότι θα μας έφερναν σε επαφή με κάποιο τρίτο πρόσωπο, ενώ παράλληλα, εμείς κατανοούσαμε ότι θα έπρεπε να γίνεται με φειδώ η απρόσκλητη επίσκεψη στο σπίτι τους. Αποτέλεσμα τούτων, ήταν να μας ξεχνούν και έτσι να μη συνεχίζεται η αλυσίδα.
- Αλλά και οι συνθήκες απασχόλησης προκάλεσαν δυσλειτουργίες στο δείγμα μας, ιδιαίτερα για κάποιες ομάδες, όπως οι Γεωργιανές και οι Ουκρανές, που εργάζονται ως εσωτερικές σε σπίτια, με μόνο ελεύθερο χρόνο μία ημέρα την εβδομάδα, την Κυριακή. Κινούμενοι από την πεποίθηση να μην αποκλείσουμε από το δείγμα μας καμία ομάδα, στη συγκεκριμένη περίπτωση ομάδα με ιδιαίτερη απασχόληση, έπρεπε να επιμένουμε με κάθε τρόπο.
- Άλλη δυσκολία που αντιμετωπίσαμε σχετίζεται με επί μέρους χαρακτηριστικά εθνικοτήτων, αλλά και προσώπων. Έτσι έπρεπε να πείσουμε τους Αλβανούς να μην απαρνιούνται την ταυτότητά τους, τουλάχιστον σε εμάς και να μην επιμένουν ότι είναι Βορειοηπειρώτες, κάτι που μπορεί να τους βοηθούσε να βρουν δουλειά ή

σπίτι, αλλά που έπρεπε να μας εμπιστευθούν. Για άλλους είχαν σημασία εντελώς εξωτερικά γνωρίσματα, όπως να είναι το σπίτι τους έτοιμο για επισκέψεις και οι ίδιοι ξεκούραστοι, κάτι πολύ δύσκολο για εργαζόμενους επί πολλές ώρες. Επιπλέον, στην περίπτωση που θα μας σύστηναν κάποιον τρίτο αλλοδαπό, ήθελαν τις περισσότερες φορές να μας πάνε οι ίδιοι σ' αυτόν, οπότε στη συγκεκριμένη περίπτωση θα έπρεπε να υπάρχει χρονική σύμπτωση των προαναφερομένων, τόσο του αρχικά ερωτώμενου, όσο και εκείνου της συνέχειας της αλυσίδας.

- Αν ένα από τα ζητούμενα, προκειμένου να επιτευχθεί η αρμονική συμβίωση διαφορετικών εθνοτήτων είναι και η κατανόηση της διαφορετικής κουλτούρας, εύκολα συνάγεται πόσο τούτο ήταν αναγκαίο για τη δική μας προσέγγιση. Έτσι θα έπρεπε εμείς να κατανοήσουμε την διαφορετική κουλτούρα και να αποφύγουμε λέξεις, πράξεις, κινήσεις, που θα έθιγαν, πρόσβαλαν ή τέλος πάντων θα μπορούσαν να έχουν διαφορετικά αποτελέσματα από εκείνα που επιδιώκαμε, δηλαδή την αβίαστη και ελεύθερη έκφραση των ερωτώμενων.

Τούτο, όχι μόνο από την άποψη των επιδιωκόμενων αποτελεσμάτων, αλλά με την πεποίθηση ότι η προσέγγιση των ζητημάτων που σχετίζονται με ομάδα που εκ προοιμίου αντιμετωπίζει περισσότερα προβλήματα από το γηγενή πληθυσμό, οφείλει να εκκινείται από την πρέπουσα ευαισθησία.

- Έχουμε επίγνωση ότι υποκείμεθα στον περιορισμό του τρόπου δειγματοληψίας που επιλέξαμε, και δεν συμπεριλήφθησαν στο δείγμα μας άτομα που ζουν απομονωμένα ή άτομα που προσπορίζονται από περίεργες δουλειές. Σ' αυτήν τη δεύτερη περίπτωση είναι ευνόητο ότι αυτοί θα αρνούταν να απαντήσουν, ή δεν θα έδιναν ειλικρινείς απαντήσεις.

Στον αντίποδα αυτών των δυσκολιών σύμμαχοι ήσαν, αφενός η καλοκαιρινή εποχή, που έδινε την ευκαιρία για την πρόσωπο με πρόσωπο επαφή, και αφετέρου η εμπειρία της υποφαινόμενης σε όλα τα στάδια της έρευνας. Σε αρκετές περιπτώσεις κατορθώσαμε να αγγίξουμε και απομονωμένα άτομα, εφαρμόζοντας πολλαπλές τεχνικές προσέγγισης, τουλάχιστον μέχρι το σημείο που δεν μετατρέποταν η ερευνητική διαδικασία σε μία επικίνδυνη εξέλιξη, παρά μόνο άγγιζε τα όρια της επικινδυνότητας.

Η ίδια εμπειρία συνετέλεσε, στη συνέχεια, ώστε να αντιμετωπισθούν προβλήματα κωδικοποίησης των ανοικτών ερωτήσεων.

Στο δείγμα περιλαμβάνονται 218 αλλοδαποί, τους οποίους προσεγγίσαμε με την εξής διαδικασία: (αναφέρουμε τις 4 βασικές εθνικότητες)

- α. Για τους Αλβανούς ξεκίνησαν 14 αλυσίδες, οι 10 μέσω Ελλήνων γνωστών και οι 4 με δική μας πρωτοβουλία. Προέκυψαν 60 Αλβανοί, 4 Μαροκινοί, 1 Σουδανός, 1 Σύριος.
 - β. Για τους Πολωνούς ξεκίνησαν 21 αλυσίδες, οι 6 μέσω γνωστών Ελλήνων και 15 με δική μας πρωτοβουλία. Προέκυψαν 60 Πολωνοί, 7 Βούλγαροι, 5 Ουκρανοί, 1 Καζάκος, 1 Αιγύπτιος, 1 Σλοβάκα.
 - γ. Για τους Γεωργιανούς ξεκίνησαν 6 αλυσίδες, οι 3 μέσω γνωστών Ελλήνων και 3 με δική μας πρωτοβουλία. Προέκυψαν 40 Γεωργιανοί.
 - δ. Για τους Ουκρανούς ξεκίνησαν 13 αλυσίδες, οι 4 από Έλληνες γνωστούς, 4 από Πολωνούς, 1 από Σύριο και 4 με δική μας πρωτοβουλία. Προέκυψαν 30 Ουκρανοί, 1 Αιγύπτιος, 1 Καζάκος, 1 Λευκορώσος, 1 Σύριος.
- Οι άλλες εθνικότητες, όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε προέκυψαν είτε από σύσταση ατόμου άλλης εθνικότητας, είτε από ομοεθνή τους, είτε με δική μας πρωτοβουλία.

Η επεξεργασία των αποτελεσμάτων έγινε με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS.

7.2. Η ταυτότητα της έρευνας

Αν όμως όσα αναφέρθηκαν έκαναν τη διαδικασία δύσκολη, κάποιες φορές επώδυνη και σίγουρα χρονοβόρα, είχαν ως αποτέλεσμα τον εμπλουτισμό του δείγματος με άτομα από διάφορες περιοχές καταγωγής, διαφορετικών επιπέδων εκπαίδευσης, ξεχωριστών επαγγελμάτων, αλλά και κατοικούντων σε διαφορετικά σημεία της περιοχής πρωτεύουσας. Όσον αφορά αυτό το τελευταίο, ομαδοποιήσαμε τις περιοχές κατοικίας, σε περιοχές με κάποια γειτνίαση (Π.Π.1), όπως και τις περιοχές προέλευσης σε επίπεδο ευρύτερης διοικητικής διαίρεσης. Αλλά και σε όλες τις περιπτώσεις, που αναφερόμαστε στα χαρακτηριστικά τους, καταφύγαμε σε ομαδοποιήσεις μετά την πρώτη κωδικογράφηση, για να μη διασπάται η πληροφορία.

Θα έπρεπε να επισημάνουμε ότι προς το τέλος της έρευνας, εισπράξαμε την ικανοποίηση ότι έκλεισε ο κύκλος κάθε νέας πληροφορίας. Κατόπιν τούτων, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι αποφύγαμε τον κίνδυνο της ταυτοποίησης των ατόμων και ότι το αποτέλεσμα δικαίωσε τις επιλογές μας.

Αναλυτικότερα στο δείγμα περιλαμβάνονται:

α. Αλβανοί: 60 άτομα (43 άνδρες, 17 γυναίκες) από 23 πόλεις/χωριά των 16 διοικητικών περιοχών που αναφέρονται (*Πίνακες 1 & 2*), στο σύνολο των 36 διοικητικών περιοχών που διαιρείται η χώρα. Προέρχονται κυρίως από περιοχές της Νοτιοδυτικής Αλβανίας (*Χάρτης Π.1*).

β. Πολωνοί: 60 άτομα (30 άνδρες, 30 γυναίκες) από 43 πόλεις/χωριά των 27 περιοχών που αναφέρονται (*Πίνακες 1 & 3*), στο σύνολο των 49 διοικητικών διαιρέσεων της χώρας. Προέρχονται κυρίως από τη Νοτιοανατολική Πολωνία (*Χάρτης Π.2*).

γ. Γεωργιανοί: 40 άτομα (1 άνδρας, 39 γυναίκες) από 12 πόλεις/χωριά των 11 περιοχών που αναφέρονται (*Πίνακες 1 & 4*). Στη Γεωργία υπάγονται και τρεις αυτοδιοικούμενες επαρχίες. Οι περισσότεροι όμως προέρχονται από την Τιφλίδα, την πρωτεύουσα και κατά δεύτερο λόγο από τη δεύτερη μεγάλη πόλη το Κουταΐσι (*Χάρτης Π.3*).

δ. Ουκρανοί: 30 άτομα (7 άνδρες, 23 γυναίκες) από 14 πόλεις/χωριά των 9 περιοχών που αναφέρονται (*Πίνακες 1 & 5*), στο σύνολο των 24 Νομών και μίας αυτοδιοικούμενης περιοχής, που διαιρείται η χώρα. Οι περισσότεροι προέρχονται κυρίως από τις Νοτιοδυτικές περιοχές της χώρας (*Χάρτης Π.4*).

ε. Άλλες εθνικότητες: 28 άτομα (24 άνδρες και 4 γυναίκες) αναφέρονται στη συνέχεια ως άλλες εθνικότητες και προέκυψαν κυρίως από σύσταση κάποιου ερωτώμενου εκ των βασικών ομάδων. Σε κάποιες περιπτώσεις αυτοί σύστησαν άτομα των βασικών ομάδων (*Χάρτες Π. 5-14*).

Οι περισσότεροι ερωτώμενοι έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει σε πόλεις/χωριά μέχρι 50.000 κατοίκων. Η παρατήρηση ισχύει για όλες τις εθνικότητες εκτός από τις Γεωργιανές που, όπως ήδη αναφέραμε, έχουν στην πλειοψηφία τους γεννηθεί στην Τιφλίδα (*Πίνακας 14*).

Αναφερόμαστε στο πληθυσμιακό μέγεθος των περιοχών γέννησης των ατόμων, εφόσον οποιαδήποτε διάκριση μεταξύ χωριού και πόλης συνδέεται με διαφορετικά μεγέθη για τις χώρες προέλευσης, τόσο σε έκταση, όσο και σε συνολικό πληθυσμό.¹

Το ενδιαφέρον μας για το μέγεθος της πόλης/χωριού, στην οποία γεννήθηκαν και έζησαν οι αλλοδαποί, εφόσον οι περισσότεροι έζησαν στην πόλη που γεννήθηκαν, σχετίζεται, τόσο με κάποιο από τα χαρακτηριστικά τους, όσο και υποδεικνύει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με τη διαβίωσή τους σε πόλη του μεγέθους της Αθήνας, τουλάχιστον στο αρχικό στάδιο της μετακίνησής τους.

Από την άποψη της περιοχής προέλευσης των ατόμων, οι εθνικότητες διαφοροποιούνται. Έτσι, πέρα από τους Γεωργιανούς, που η μέγιστη πλειοψηφία έχει γεννηθεί κατά κύριο λόγο στην πρωτεύουσα της Γεωργίας και κατά δεύτερο στη δεύτερη μεγάλη πόλη της χώρας, και οι Ουκρανοί σε ένα βαθμό προέρχονται από πόλεις κάποιου μεγέθους. Όσον αφορά στους Αλβανούς και στους Πολωνούς οφείλουμε να παρατηρήσουμε κάποιες διαφορές που συνδέονται με την πληθυσμιακή κατανομή των χωρών τους. Σε γενικές γραμμές οι Αλβανοί του δείγματος προέρχονται από τις μεγάλες πόλεις της Αλβανίας, αντίθετα με τους Πολωνούς που προέρχονται από μικρές πόλεις της Πολωνίας. Από έρευνα της Πολωνικής εφημερίδας, που εκδίδεται στη χώρα μας, προέκυψε το ίδιο συμπέρασμα, ότι δηλαδή οι Πολωνοί που ζουν στη χώρα μας προέρχονται από μικρές πόλεις και χωριά της Πολωνίας (KURIERA ATENSKIEGO, 1997). Ειδικότερα για την περιφερειακή κατανομή των Αλβανών, οι περισσότεροι

¹ Η Αλβανία (σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat 1994) έχει έκταση 28748 μ² και πληθυσμό το 1993 3.225.891 κατοίκους, εκ των οποίων το 36% θεωρείτο αστικός πληθυσμός, το 64% αγροτικός. Μεγαλύτερη πόλη η πρωτεύουσα Τίρανα (243.000 κατ.) και μικρότερη το Αργυρόκαστρο με 25.000 κατ.. Από την Αλβανική Πρεσβεία στην Αθήνα πληροφορούμαστε ότι το 1998, τα Τίρανα έχουν 350.000 κατ. Από την εγκυκλοπαίδεια ΔΟΜΗ 375.000 κατ. και το Αργυρόκαστρο 67.000 κατοίκους.

Η Πολωνία (Eurostat 1994) έχει έκταση 312.685 μ² και πληθυσμό το 1992 38.418.100 κατοίκους εκ των οποίων το 62% κατοικούσε σε αστικές περιοχές και το 38% σε αγροτικές. Οι πόλεις έχουν πληθυσμό με μεγαλύτερη τη Βαρσοβία με 1.644.500 κατοίκους και μικρότερη το Τόρομ 202.000 κατοίκους. Σύμφωνα με την εγκυκλοπαίδεια ΔΟΜΗ το 1992 η Βαρσοβία έχει 1.644.500 κατοίκους και το Τόρομ 203.000 κατοίκους.

Η Γεωργία έχει έκταση 69.700 μ² και πληθυσμό 5.411.397 κατοίκους ο οποίος είναι σχεδόν μοιρασμένος μεταξύ του αστικού και αγροτικού. Η Τιφλίδα έχει 1.279.000 (IOM 1999), σ' αυτήν κατοικεί το 25% περίπου τους συνολικού πληθυσμού της χώρας. Οι τρεις αυτόνομες περιοχές που εντάσσονται στη Γεωργία είναι: α) της Αμπχαζίας με πρωτεύουσα το Σοχούμι, β) της Ατζαρίας με πρωτεύουσα το Βατούμι και γ) της Νότιας Οσετίας, που το Βόρειο τμήμα της ανήκει στη Ρώσικη Ομοσπονδία.

Η Ουκρανία έχει έκταση 603.700 μ² και πληθυσμό 49.811.174 (1999) κατοίκους εκ των οποίων το 67% διαμένει σε πόλεις. Μεγαλύτερη το Κίεβο (2.643.000) μικρότερη το Σούμι (305.000) κατοίκους.

Περισσότερα για τα πληθυσμιακά δεδομένα των χωρών αποστολής (Π.Π. 2-7).

προέρχονται από τις νότιες περιοχές της χώρας, περιοχές που συμμετέχουν σημαντικά στη μεταναστευτική κίνηση της Αλβανίας. Σε μελέτη αναφέρεται ότι η μετανάστευση διέτρεξε όλη την Αλβανία, αλλά κυρίως έπληξε τις Βορειοανατολικές περιοχές (Τροπόγια, Κούκιες Λάτσε) και το νότο (Αργυρόκαστρο, Αυλώνα κλπ.) (Gjonca,2000,13). Οι Πολωνοί προέρχονται κυρίως από τις νότιες περιοχές, όπου, όπως μας δηλώθηκε και από τους υπεύθυνους του πολωνικού σχολείου, λειτουργούν τα περισσότερα γραφεία που προωθούν τη μετακίνηση στην Ελλάδα. Σε ένα βαθμό και από τις ανατολικές περιοχές, ενώ οι δυτικές περιοχές που γειτονεύουν με τη Γερμανία, μάλλον τροφοδότησαν το μεταναστευτικό ρεύμα προς τη χώρα αυτή. Οι Ουκρανοί προέρχονται περισσότερο από τις νοτιοδυτικές περιοχές της Ουκρανίας.

Πίνακας 1: Χώρα προέλευσης αλλοδακών του δείγματος (ανά φύλο)

Χώρα προέλευσης	Φύλο		Γυναίκες		Σύνολο	
	Ανδρες		N	%	N	%
Αλβανία	43	71,7	17	28,3	60	100,0
Πολωνία	30	50,0	30	50,0	60	100,0
Γεωργία	1	2,5	39	97,5	40	100,0
Ουκρανία	7	23,3	23	76,7	30	100,0
Βουλγαρία	6	66,7	3	33,3	9	100,0
Καζακστάν	2	100,0	-		2	100,0
Λευκορωσία	1	100,0	-		1	100,0
Σλοβακία	-		1	100,0	1	100,0
Ρουμανία	1	100,0	-		1	100,0
Μαρόκο	4	100,0	-		4	100,0
Αίγυπτος	4	100,0	-		4	100,0
Σουδάν	2	100,0	-		2	100,0
Ερυθραία	1	100,0	-		1	100,0
Συρία	3	100,0	-		3	100,0
Σύνολο	105	48,2	113	51,8	218	100,0

Πίνακας 2: Αλβανοί (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΛΕΤΣΕ	1	1,7
ΤΙΡΑΝΑ	8	13,3
ΑΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ	3	5,0
ΚΟΝΟΝΓΙΑ	3	5,0
ΚΟΡΙΤΣΑ	8	13,3
ΣΚΟΔΡΑ	2	3,3
ΠΡΕΜΕΤΙ	3	5,0
ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ	3	5,0
ΑΥΛΩΝΑΣ	7	11,7
ΤΕΠΕΛΕΝΙ	6	10,0
ΦΙΕΡΙ	10	16,7
ΕΛΜΠΙΑΣΑΝ	1	1,7
ΚΡΟΥΓΙΕ	1	1,7
ΜΠΕΡΑΤΙ	2	3,3
ΛΟΥΣΝΙΕ	1	1,7
ΛΑΤΣΕ	1	1,7
Σύνολο	60	100,0

Πίνακας 3: Πολωνοί (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΜΠΙΑΛΙΣΤΟΚ	1	1,7
ΜΠΙΕΟΥΣΚΟ-ΜΠΙΑΟΥΑ	1	1,7
ΚΑΤΟΒΙΤΣΕ	1	1,7
ΚΟΝΙΝ	1	1,7
ΚΟΖΑΛΙΝ	1	1,7
ΚΡΟΖΝΟ	7	11,7
ΟΥΟΤΖ	3	5,0
ΛΟΓΚΝΙΤΣΑ	1	1,7
ΛΟΥΜΠΛΙΝ	2	3,3
ΝΟΒΙ ΣΑΤΣ	2	3,3
ΟΙΖΤΙΝ	1	1,7
ΟΠΟΛΕ	1	1,7
ΟΣΤΡΟΥΕΚΑ	1	1,7
ΠΙΟΤΡΚΟΒ ΤΡΥΜΠΙΝΑΛΣΚΙ	1	1,7
ΠΖΕΜΥΛΣ	9	15,0
ΡΑΝΤΟΜ	1	1,7
ΖΕΖΟΥΦ	3	5,0
ΣΙΕΝΤΙΤΣΕ	1	1,7
ΣΙΕΡΑΖ	1	1,4
ΣΟΥΒΑΟΥΚΙ	4	6,7
ΤΑΜΟΒ	3	5,0
ΤΟΜΖΑ	1	1,7
ΜΠΙΑΟΥΜΠΙΖ	6	10,0
ΒΡΟΤΣΛΑΒ	1	1,7
ΒΑΡΣΟΒΙΑ	4	6,7
ΖΑΜΟΤΣ	1	1,7
Άλλη εκτός Πολωνίας	1	1,7
Σύνολο	60	100,0

Πίνακας 4: Γεωργιανοί (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΤΥΦΛΙΔΑ	24	60,0
ΚΟΥΤΑΙΣΙ	5	12,5
ΣΟΧΟΥΜΙ	1	2,5
ΒΟΛΝΙΣΙ	1	2,5
ΑΧΜΕΤΑ	1	2,5
ΤΙΑΝΕΤΙ	1	2,5
ΜΠΑΚΟΥΡΙΑΝΙ	3	7,5
ΤΣΑΛΙΝΤΣΙΧΑ	1	2,5
ΜΙΕΤΑ	1	2,5
ΣΑΜΤΡΕΝΤΙ	1	2,5
Εκτός Γεωργίας	1	2,5
Σύνολο	40	100,0

Πίνακας 5: Ουκρανοί (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΚΙΕΒΟ	2	6,7
ΛΒΟΦ	7	23,3
ΤΣΕΡΝΟΦΣΚΙ	10	33,3
ΤΕΡΝΟΠΟΛ	4	13,3
ΙΒΑΝΟΦΡΑΣΚΟΦΣΚ	3	10,0
ΝΤΟΝΙΕΣΚ	1	3,3
ΒΙΝΙΤΣΑ	1	3,3
ΤΣΕΡΚΑΣΕ	1	3,3
Εκτός Ουκρανίας	1	3,3
Σύνολο	30	100,0

Πίνακας 6: Βούλγαροι (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΣΟΦΙΑ (περιοχή)	1	11,1
ΒΑΡΝΑ	1	11,1
ΡΑΖΑΓΚΡΑΝΤ	2	22,2
ΚΝΑΣΚΟΒΟ	1	11,1
ΛΟΒΕΤΣ	2	22,2
ΡΛΟΒΝΤΙΒ	1	11,1
ΜΙΧΑΖΛΟΒΓΚΡΑΝΤ (ΜΟΝΤΑΝΑ)	1	11,1
Σύνολο	9	100,0

Πίνακας 7: Καζάκοι (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΓΚΙΟΥΡΕΦ	1	50,0
ΠΙΤΡΑΠΑΟΥΦΣΚ	1	50,0
Σύνολο	2	100,0

Πίνακας 8: Άλλες ανατολικές χώρες (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ(Μογιελοφ)	1	100,0
ΣΛΟΒΑΚΙΑ(Βρανοβ-Ναντ-Τοπλου)	1	100,0
ΡΟΥΜΑΝΙΑ(Μπεϊγουζ)	1	100,0
Σύνολο	3	

Πίνακας 9: Αιγύπτιοι (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΜΠΟΡΒ-ΦΟΥΑΤ	1	25,0
ΠΟΡΤ-ΣΑΙΝΤ	1	25,0
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ	1	25,0
ΕΛ-ΚΕΙΜΑ	1	25,0
Σύνολο	4	100,0

Πίνακας 10: Μαροκινοί (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΓΚΟΥΙΑΜΙΝ	1	25,0
ΕΛ ΛΑΓΙΟΥΝ	1	25,0
ΟΥΑΡΖΑΤΑΤΕ	1	25,0
ΟΥΝΖΝΤΑ	1	25,0
Σύνολο	4	100,0

Πίνακας 11: Σουδανοί (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΧΑΡΜΠΙΑΡΑ	1	50,0
ΟΥΝΤΟΥΡΜΑΝ	1	50,0
Σύνολο	2	100,0

Πίνακας 12: Ερυθραίοι (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΑΣΜΑΡΑ	1	100,0
Σύνολο	1	100,0

Πίνακας 13: Σύριοι (περιοχή γέννησης)

Περιοχή	N	%
ΔΑΜΑΣΚΟΣ	1	33,3
ΜΠΑΝΙΑΣ	2	66,7
Σύνολο	3	100,0

Πίνακας 14: Πληθυσμός πόλης γέννησης (ανά εθνικότητα)

Πληθυσμός πόλης γέννησης	Εθνικότητα											
	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1 - 5.000 κατ.	6	10,0	11	18,3	4	10,0	5	16,7	1	3,6	27	12,4
6 - 10.000	8	13,3	6	10,0	1	2,5	1	3,3	3	10,7	19	8,7
10 - 50.000	19	31,7	19	31,7	1	2,5	5	16,7	4	14,3	48	22,0
50 - 100.000	18	30,0	9	15,0	3	7,5	1	3,3	5	17,9	36	16,5
100 - 200.000	1	1,7	5	8,3	1	2,5	7	23,3	4	14,3	18	8,3
200 - 300.000	-		1	1,7	5	12,5	-		2	7,1	8	3,7
300 - 400.000	8	13,3	2	3,3	-		2	6,7	3	10,7	15	6,9
400 - 500.000	-		-		-		-		1	3,6	1	0,5
500 - 600.000	-		-		-		-		1	3,6	1	0,5
800 - 1 εκ	-		2	3,3	-		7	23,3	2	7,1	11	5,0
1 εκ. - 2 εκ	-		5	8,3	25	62,5	1	3,3	1	3,6	32	14,7
2 εκ +	-		-		-		1	3,3	1	3,6	2	0,9
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

B. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Τα δεδομένα παρουσιάζονται κυρίως με πίνακες διπλής εισόδου, αλλά και με διαγράμματα, ανάλογα με τη μορφή που θεωρούμε κάθε φορά ότι εξυπηρετεί καλλίτερα την αποτύπωση της πληροφορίας.

Το γεγονός ότι οι συνεντεύξεις έγιναν από την υποφαινόμενη και άμεσα ενδιαφερόμενη, και όχι από κάποιον τρίτο, μπορεί να καθυστέρησε τη διαδικασία, είχε όμως ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση της πληροφόρησης που αναμενόταν από τη διατύπωση των ερωτημάτων. Οι ερωτώμενοι αρκετά συχνά διατύπωναν απόψεις ή έδιναν πληροφορίες πολύ σημαντικές, που θεωρούμε ότι εξυπηρετούν το στόχο της έρευνάς μας, ήτοι την αποτύπωση της θέσης των μεταναστών στη χώρα μας, αλλά και συμβάλουν στην κατανόηση του σύγχρονου μεταναστευτικού φαινομένου στη χώρα. Ως εκ τούτου θα τις συμπεριλαμβάνουμε στην ανάλυσή μας.

I. Γενικά χαρακτηριστικά

I.1. Φύλο

Σ' όλη τη μεταναστευτική ιστορία κάθε εποχής και περιοχής, έχει παρατηρηθεί ότι μεταναστεύουν συνήθως τα νεαρά, άγαμα, δραστήρια, και με ψηλότερη εκπαίδευση άτομα. Για την κατά φύλο σύνθεση των μεταναστών, το κυρίαρχο μοντέλο είναι ότι, στα πρώτα στάδια της μετακίνησης, μετακινούνται συνήθως οι άνδρες και μετά την πρώτη εγκατάστασή τους στη χώρα υποδοχής, ακολουθούν τα άλλα μέλη της οικογένειας, με σκοπό: α) την στήριξη της ανδρικής εργασίας στο εξωτερικό, εφόσον πρόκειται για τις συζύγους ή γονείς, β) τις σπουδές μετά το πέρας της βασικής εκπαίδευσης, εφόσον πρόκειται για παιδιά, γ) την εργασία των συζύγων, παιδιών, γονέων ή άλλων μελών, για την ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος.

Αν αυτός είναι ο γενικός κανόνας, σε κάθε μεταναστευτικό ρεύμα παρατηρούνται διαφοροποιήσεις, που οφείλονται στο πλέγμα των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο ρεύμα. Έτσι η καταγραφή των κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών τους, δεν εξυπηρετεί μόνο την αποτύπωση του

προφίλ των αλλοδαπών στη χώρα, αλλά έμμεσα αποκαλύπτει στοιχεία του κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος των χωρών αποστολής αφενός, των χωρών υποδοχής αφετέρου, ενώ ταυτόχρονα αποσαφηνίζει το χαρακτήρα αυτού του ίδιου του ρεύματος.

Αν αναφερθούμε για παράδειγμα στην ελληνική μετανάστευση, στις σχετικές μελέτες επισημαίνονται διαφοροποιήσεις στην κατά φύλο σύνθεση, όπως και σε άλλα χαρακτηριστικά, στην πορεία της μεταναστευτικής ιστορίας της χώρας. Στο μεταναστευτικό ρεύμα του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αι., παρατηρείται σημαντική υπεροχή του ανδρικού πληθυσμού, που κυρίως αιτιολογείται από τον προσωρινό χαρακτήρα της μετανάστευσης εκείνης της εποχής.¹ Ομοίως στα πρώτα χρόνια της μεταπολεμικής μετανάστευσης, οι περισσότεροι μετανάστες είναι άγαμοι ή έγγαμοι, που μετανάστευσαν χωρίς τις οικογένειές τους. Με την πάροδο του χρόνου, και με την αλλαγή της πολιτικής των χωρών υποδοχής της τότε Δυτικής Ευρώπης υπέρ της συγκέντρωσης των οικογενειών, αυξήθηκε το ποσοστό των γυναικών που ακολούθησαν το σύζυγό τους, ενώ παράλληλα παρατηρήθηκε και αυτόνομη γυναικεία μετανάστευση. Όμως η συμμετοχή των γυναικών στην ελληνική μετανάστευση δεν κατανέμεται ίσα στις διάφορες χώρες. Έτσι, κάποιες από τις χώρες έλκουν μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών από κάποιες άλλες, γεγονός που κατά πολύ σχετίστηκε με τη ζήτηση στην αγορά εργασίας των συγκεκριμένων αυτών χωρών.² Την περίοδο αυτή η στρατολόγηση των μεταναστών γινόταν κυρίως με την παρέμβαση των κρατών, που καθόριζαν τα παραπάνω, με την υπογραφή διακρατικών συμφωνιών.

Είναι προφανές ότι οι θεωρήσεις αυτές δίνουν βαρύτητα στις συνθήκες των χωρών υποδοχής. Αλλά και σήμερα διατυπώνονται παρόμοιες απόψεις, προκειμένου να ερμηνευθεί η συμμετοχή των γυναικών στα σύγχρονα μεταναστευτικά ρεύματα, ως σημαντική για την κάλυψη των αναγκών των αγορών εργασίας των χωρών υποδοχής. Έτσι, η προσέλκυση γυναικών μεταναστών στις χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία και Ελλάδα), οφείλεται στη ζήτηση των αγορών εργασίας των

¹ Υπολογίσθηκε ότι μέχρι το 1913 οι 9 στους 10 μετανάστες ήσαν άνδρες, το 1920 αναλογούσαν 443 άνδρες σε 100 γυναίκες, ενώ ο μέσος όρος για τους μετανάστες κάθε προέλευσης ήταν 121 άνδρες σε 100 γυναίκες (Τσουκαλάς,1987,151, Πουλοπούλου,1986,62) Στη μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο περίοδο συμμετέχει και γυναικείος πληθυσμός σε αρκετά μεγάλο ποσοστό και καταλαμβάνει το 38% περίπου της συνολικής μετανάστευσης. Ακόμη η συμμετοχή του γυναικείου πληθυσμού αυξήθηκε με την πάροδο των ετών, εφόσον τη δεκαετία 1955-64 οι άνδρες αποτελούν το 62% , ενώ την επόμενη περίοδο μειώθηκε στο 55% (Κασιμάτη,1984,21).

² Έτσι π.χ. στο Βέλγιο που η ζήτηση αφορούσε απασχόληση σε ανθρακωρυχεία, με πρόσληψη ανδρών σ' αυτά, έχουμε πλειοψηφία του ανδρικού πληθυσμού.

χωρών αυτών για συγκεκριμένη γυναικεία εργασία, ταυτόχρονα με τη μειωμένη ζήτηση για ανδρική εργασία (Campani, 1997, 3).

Όταν αναφερόμαστε σε μετανάστες στην Ελλάδα τη δεκαετία του '90, οφείλουμε να επισημάνουμε, ότι αναφερόμαστε κατ' αρχήν στην πρώτη γενιά μεταναστών, αλλά και ότι, σε αρκετές περιπτώσεις, έχουμε οικογενειακή μετακίνηση. Οι οικογένειες έχουν σχηματισθεί είτε με την ταυτόχρονη έλευση των μελών τους, τουλάχιστον των συζύγων, είτε με τη διαδοχική προσέλκυση των μελών, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Επιπλέον, ένα ακόμη χαρακτηριστικό της σύγχρονης μετανάστευσης προς τη χώρα μας, είναι ότι δημιουργήθηκε χωρίς την παρέμβαση του ελληνικού κράτους, με μη νόμιμο τρόπο, και κινήθηκε από αυτορρυθμιζόμενες διαδικασίες. Έτσι, η υπόθεση ότι οι χώρες υποδοχής καθορίζουν την κατά φύλο σύνθεση του μεταναστευτικού πληθυσμού, δεν φαίνεται αρκετή και από μόνη της να αιτιολογήσει κυρίως την κατά φύλο σύνθεση στις επί μέρους εθνικότητες, τουλάχιστον για τη χώρα μας.

Οι αλλαγές που έχουν συντελεσθεί στην ελληνική κοινωνία, έχουν ως αποτέλεσμα τη αύξηση της ζήτησης για συγκεκριμένη γυναικεία εργασία, που καλύπτεται από την εισαγόμενη μεταναστευτική. Οι Ελληνίδες έχουν πλέον εκπαίδευση και συμμετέχουν στο εργατικό δυναμικό με όλο και αυξανόμενους ρυθμούς. Κατά την περίοδο 1983-91 η αύξηση του εργατικού δυναμικού οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στην είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας (Σακέλλης, 1993, 97). Αλλαγές όμως έχουν επέλθει και στις αξίες που σχετίζονται με τους ρόλους των δύο φύλων. Η οικιακή εργασία ήταν μέχρι πριν κάποια χρόνια αποκλειστική ευθύνη της νοικοκυράς, ενώ σήμερα, σε αρκετή έκταση, έχει περιέλθει σε κάποιες άλλες γυναίκες, τις μετανάστριες. Παράλληλα έχουν επέλθει αλλαγές και στη δομή του νοικοκυριού, τουλάχιστον για εκείνα των αστικών κέντρων, που σήμερα πια είναι πολύ μακριά από τις εκτεταμένες οικογένειες του παρελθόντος. Η συνεχής αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων, στο ήδη υψηλό επίπεδο (από 13,1% σε 13,7% σε μία δεκαετία 1980-1990, Κοτζαμάνης, 2000, 37), παράλληλα με την απουσία κρατικής μέριμνας για τα άτομα αυτά, δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για την πρόσληψη στο σπίτι μιας μετανάστριας, που θα αναλάβει το καθήκον της φροντίδας των ηλικιωμένων. Δεν είναι μόνο το οικονομικό κόστος, που για ιδρύματα κάποιας ευπρέπειας είναι πιο υψηλό από εκείνο της απασχόλησης μιας μετανάστριας, αλλά και επιπλέον, η αντίληψη της ελληνικής

κοινωνίας ότι η ιδρυματική περίθαλψη είναι συνώνυμη με την εγκατάλειψη του ηλικιωμένου.

Στα νέα δεδομένα, τόσο η ευθύνη του νοικοκυριού όσο και η επιμέλεια των παιδιών της εργαζόμενης γυναίκας και η φροντίδα των ηλικιωμένων είναι εργασίες που αναλαμβάνονται από μετανάστριες.

Αν όμως τα ανωτέρω αιτιολογούν την αναγκαιότητα της γυναικείας μεταναστευτικής απασχόλησης, δεν αιτιολογούν επαρκώς την κάλυψη αυτών των αναγκών από γυναίκες συγκεκριμένης εθνικότητας και όχι από κάποιες άλλες μετανάστριες.

Είναι προφανές ότι, συγκεκριμένη ζήτηση εργασίας στη χώρα υποδοχής καθορίζει την κατά φύλο σύνθεση του μεταναστευτικού πληθυσμού, όμως αυτή η σύνθεση σε συγκεκριμένη εθνικότητα, φαίνεται να καθορίζεται από τη συνέργεια και άλλων δεδομένων ή γιατί όχι και πολιτισμικών χαρακτηριστικών. Έτσι η απάντηση φαίνεται να είναι πολυσύνθετη. Η αναζήτηση των αιτιών του φαινομένου θα πρέπει μάλλον να επεκταθεί και στα δεδομένα των χωρών προέλευσης ή σε άλλα χαρακτηριστικά των εισερχομένων ατόμων.

Η εμφάνιση της σύγχρονης γυναικείας μετανάστευσης οφείλεται και στη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας των χωρών προέλευσης και κυρίως στο άνεργο κομμάτι του εργατικού δυναμικού. Αναφέρεται συχνά, ότι οι γυναίκες πλήττονται πρώτες από την οικονομική κρίση και περιέρχονται σε κατάσταση ανεργίας. Οι χώρες προέλευσης των μεταναστών μας, τελικά δεν θα μπορούσαν να εξαιρούνται από τον γενικό αυτό κανόνα.³ Η ανεργία έπληξε τόσο γυναίκες που στη χώρα τους ασκούσαν κάποιο εξειδικευμένο επάγγελμα όσο και εκείνες που ήσαν ανειδίκευτες ή αγρότισσες. Αλλά και από την έρευνά μας και όπως θα δούμε εκτενέστερα στο κεφάλαιο VII, περισσότερο οι γυναίκες από τους άνδρες ήσαν άνεργες στη χώρα τους πριν τη μετανάστευση, κυρίως δε οι Γεωργιανές. Οι αλλαγές που έχουν συντελεσθεί στη Γεωργία τα τελευταία χρόνια, έχουν προκαλέσει αύξηση της ανεργίας των γυναικών και κυρίως όσων απασχολούνταν σε επαγγέλματα σχετικά με την εκπαίδευση. Επ' αυτού όμως περισσότερα στο σχετικό κεφάλαιο.

³ Οι γυναίκες στην Ουκρανία αποτελούν το 64% της συνολικής ανεργίας, και οι νέοι κάτω των 28 ετών το 33%, ενώ κάποιες περιοχές για λόγους που συνδέονται με τη δομή της απασχόλησης σ' αυτές, πλήττονται περισσότερο από άλλες, όπως η περιοχή του Ιλβόβ (I.O.M, 1998,9).

Όπως ανέφερε και κάποια Γεωργιανή «*Αξιωματούχοι της κυβέρνησης στη Γεωργία σχολιάζουν συχνά ότι δεν βλέπουν πια γυναίκες στο δρόμο*».

Γενικά σ' όλες τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, το κλείσιμο των κάποιων εργοστασίων ή η πολιτική περικοπών του προσωπικού σε όσα δεν έκλεισαν, είχαν ως αποτέλεσμα να μείνουν άνεργες πολλές γυναίκες.

Χωρίς να αναφερθούμε εκτενέστερα στην πορνεία, συχνά από τα αστυνομικά δελτία πληροφορούμαστε για κυκλώματα που στρατολογούν και διακινούν γυναίκες σε άλλες χώρες από τη χώρα προέλευσης. Παρά το γεγονός ότι κάποιες δεν μετέβαλαν το επάγγελμά τους στην αλλοδαπή, το ασκούν υπό όρους δουλείας. Σ' αυτές όπως και στις άλλες που στρατολογούνται μέσω των εφημερίδων, αφαιρούνται τα έγγραφα ώστε να μη μπορέσουν να δραπετεύσουν όταν ανακαλύψουν την αλήθεια. Οι αγγελίες στις εφημερίδες στοχεύουν συνήθως σε γυναίκες άνεργες, νέες, και γυναίκες από χωριά. (Zlatanova,2000,3). Είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ότι, παρά τις προφυλάξεις των δουλεμπόρων, κάποιες καταφέρνουν να ξεφύγουν, να αποκτήσουν έγγραφα με κάποιον τρόπο, και να αναζητήσουν άλλη εργασία στην αλλοδαπή.

Τα γραφεία που λειτουργούν στη χώρα προέλευσης και προωθούν τη μετανάστευση, διαδραματίζουν έναν πρόσθετο ρόλο στη διακίνηση των γυναικών, εφόσον με την παροχή των διευκολύνσεων καθιστούν εφικτή τη μετακίνηση των γυναικών, που ίσως δεν θα αποτολμούσαν χωρίς υποστήριξη. Επιπλέον η πληροφόρηση για τις δυνατότητες απασχόλησης στην αλλοδαπή, που έχουν οι γυναίκες στη χώρα τους, προκαλεί και αυτή μετακίνησή τους, εφόσον παίρνουν τις αποφάσεις τους έχοντας κάποια δεδομένα. Όπως θα δούμε και στο σχετικό κεφάλαιο οι γυναίκες έχουν ενημέρωση για τις συνθήκες στη χώρα προορισμού τους περισσότερο από τους άνδρες.

Αλλά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των χωρών αποστολής, μπορεί στη συγκεκριμένη περίπτωση να έχουν επηρεάσει και την κατά φύλο σύνθεση των ατόμων που πρόκειται να μεταναστεύσουν. Η γυναικεία μετανάστευση από μουσουλμανικές χώρες είναι ελάχιστη και τα αίτια θα πρέπει να αναζητηθούν και στις αξίες αυτών των κοινωνιών. Για κάποιες Πολωνέζες η μετανάστευση ήταν ένας τρόπος και συνέστησε βασικό λόγο για να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους, δηλαδή είδαν τη μετανάστευση ως μία διαδικασία χειραφέτησης. Γενικότερα φαίνεται ότι και οι αξίες για τη θέση της

γυναίκας στη χώρα προέλευσης, έχουν το ρόλο τους στη σύνθεση του πληθυσμού που μεταναστεύει ή πρόκειται να μεταναστεύσει.

Αυτόνομη γυναικεία μετανάστευση παρατηρείται και στις άλλες χώρες της Ν. Ευρώπης. Για την περίπτωση της μετανάστευσης προς την Ισπανία, αλλά και τις άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου αναφέρεται ότι η παρουσία των γυναικών στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, δεν οφείλεται στη συνένωση των οικογενειών, όπως στα παλαιότερα μεταναστευτικά ρεύματα, αλλά είναι, εν πολλοίς, αυτόνομη μετακίνηση (Sarrible, 1997, 6).

Στην έρευνά μας συναντήσαμε την έλξη των γυναικών από τους συζύγους, αλλά και την αυτόνομη γυναικεία μετανάστευση, η οποία στις περισσότερες περιπτώσεις προκάλεσε αυτή έλξη άλλων μελών της οικογένειας, όπως περισσότερο θα αναλύσουμε στο κεφάλαιο για την οικογένεια των μεταναστών. Ενώ μας αναφέρθηκε και ένας ακόμη λόγος για την παρουσία των μεταναστριών στη χώρα μας, που σχετίζεται με την πολιτική του κράτους και ειδικότερα με την εφαρμογή της. Τον λόγο αυτόν πρόβαλαν ειδικότερα οι γυναίκες από την Ουκρανία: *«για τους άνδρες είναι δύσκολο. Εύκολα τους απελαίνουν, μόλις γίνει επιχείρηση «σκούπα» τους άνδρες συλλαμβάνουν, τις γυναίκες σπάνια τις πειράζουν»*. Επιπλέον, για την πιθανότητα απέλασης του παράνομου μετανάστη, φαίνεται πως διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και το είδος της απασχόλησης. Για αρκετές γυναίκες η εργασία ως εσωτερικές βοηθοί, λειτουργεί και ως ομπρέλα προστασίας από την απέλαση, εφόσον πιο εύκολα συλλαμβάνονται τα άτομα στην οικοδομή, παρά μέσα στα νοικοκυριά: *«προσέχω, σπάνια βγαίνω από το σπίτι, για να μη με συλλάβουν και με στείλουν στην Ουκρανία»*. Θα μπορούσε να υποθεθεί ότι στα πλαίσια της οικογενειακής στρατηγικής, μεταναστεύει εκείνος που έχει περισσότερες πιθανότητες να παραμείνει στη χώρα υποδοχής.

Αντίθετα, για κάποιες εθνικότητες κυρίαρχο της μετανάστευσής τους είναι η ανδρική υπεροχή. Έτσι στο σύνολο των 495.000 Αλβανών που μετανάστευσαν την περίοδο 1990-99, η πλειοψηφία (350.000) ήταν άνδρες, ήτοι το 70,7%. Έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι αυτή η αναλογία οφείλεται κυρίως στο μη νόμιμο χαρακτήρα της αλβανικής μετανάστευσης και στον τρόπο που επιχειρείται. Είτε δηλαδή με βάρκες προς την Ιταλία είτε από τα ορεινά περάσματα των συνόρων προς

την Ελλάδα, είναι συνθήκες που λειτουργούν αποτρεπτικά για τη μετακίνηση των γυναικών (Gionca,2000,8).⁴

Και σύμφωνα με τα στοιχεία από την καταγραφή των αλλοδαπών στον ΟΑΕΔ, κατ' εφαρμογή των Π.Δ. του 1997, προκύπτουν ανάλογα δεδομένα. Έτσι, ενώ το ποσοστό των Αλβανών στο συνολικό αλλοδαπό πληθυσμό είναι 65%, ο ανδρικός πληθυσμός τους αγγίζει το 72% του συνόλου. Ομοίως οι αλλοδαποί από το Πακιστάν, την Ινδία, την Αίγυπτο, όπου το συνολικό ποσοστό αυτών των εθνικοτήτων στους αλλοδαπούς 3,2%, είναι 1,8%, 1,7% αντίστοιχα, ενώ ο ανδρικός 4,2%, 2,3%, 2,1% αντίστοιχα. Από την άλλη πλευρά, περισσότερος γυναικείος πληθυσμός σε σχέση με το συνολικό ποσοστό στους εγγεγραμμένους μετανάστες, παρατηρείται σε μετανάστες από τη Βουλγαρία (γυναίκες 14,8% έναντι 6,5%), την Ουκρανία (γυναίκες 8,3% έναντι 2,6%), τη Γεωργία (γυναίκες 5% έναντι 2%), τις Φιλιππίνες (γυναίκες 4,8% έναντι 1,5%), τη Μολδαβία (γυναίκες 3,4% έναντι 1,1%), την Πολωνία (γυναίκες 3,9% έναντι 2,3) (Καβουνίδη, 2000,12).

Όσον αφορά στον ερευνούμενο πληθυσμό συνολικά, αναφερόμαστε περίπου σε ίδιο, αριθμό ανδρών και γυναικών, όχι όμως και σε κάθε εθνότητα ξεχωριστά (Πίνακας 1.1).

Πίνακας 1.1: Εθνικότητα και Φύλο του ερευνούμενου πληθυσμού

Εθνικότητα	Φύλο		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Αλβανοί	43	71,7	17	28,3	60	100,0
	40,9		15,0		27,5	
Πολωνοί	30	50,0	30	50,0	60	100,0
	28,9		26,6		27,5	
Γεωργιανοί	1	2,5	39	97,5	40	100,0
	0,9		34,5		18,3	
Ουκρανοί	7	23,3	23	76,7	30	100,0
	6,7		20,4		13,8	
Άλλοι	24	71,4	4	28,6	28	100,0
	22,9		3,5		12,8	
Σύνολο	105	48,2	113	51,8	218	100,0
	100,0		100,0		100,0	

⁴ Το γεγονός της εκροής από την Αλβανία ανδρών σε μεγαλύτερο ποσοστό από ότι γυναικών (70,7% των μεταναστών είναι άνδρες) και μάλιστα των νεότερων ηλικιών (το μέγιστο των μεταναστών 94,6% βρίσκεται μεταξύ 15-45 ετών) έχει προκαλέσει ανισορροπία ανάμεσα στα φύλα σε αυτούς που παρέμειναν στην Αλβανία. Όπως επισημαίνεται, το 1999 αντιστοιχούσαν 1,3 γυναίκες για κάθε άνδρα για τις ηλικίες μεταξύ 20-45 ετών. Ανατρέπεται το ισοζύγιο των φύλων ορισμένων ηλικιών (Gionca,2000, 8).

1.2. Ηλικία

Η χώρα μας συγκαταλέγεται στις νέες χώρες υποδοχής μεταναστών, αλλά και οι χώρες προέλευσης των μεταναστών, που συνιστούν το κύριο μεταναστευτικό σώμα, είναι νέες χώρες εκροής πληθυσμού, δηλαδή χώρες που εμπλέκονται στη μεταναστευτική διαδικασία τη δεκαετία που διανύουμε. Όμως, φαίνεται, ότι ο νόμος της εξόδου νεαρών ατόμων έχει διαχρονική ισχύ και χαρακτηρίζει και το σύγχρονο μεταναστευτικό ρεύμα, όπως διαχρονική ισχύ έχουν οι επιπτώσεις αυτού του χαρακτηριστικού στις χώρες προέλευσης και προορισμού.

Σήμερα στη χώρα μας συζητείται η ηλικιακή σύνθεση των μεταναστών και οι όποιες συνέπειες απ' αυτήν, από διαφορετική όμως σκοπιά απ' ότι τις προηγούμενες δεκαετίες, όπου η μετανάστευση από τη χώρα μας, όπως και τις άλλες χώρες της νότιας Ευρώπης, συνετέλεσε στην εκροή ατόμων νεαρών ηλικιών που μετακινήθηκαν προς τις χώρες της Β. Ευρώπης και πέραν του Ωκεανού.⁵

Στις χώρες προέλευσης μεταναστών έχει αναπτυχθεί προβληματισμός για τις επιπτώσεις από την εκροή ατόμων νεαρών ηλικιών, σχετικά με τη δημογραφική διαταραχή, όσον αφορά την κατά φύλο κατανομή, αλλά και τις επιπτώσεις στη γεννητικότητα. Έχουμε ήδη αναφέρει τις αρνητικές επιπτώσεις για την Αλβανία της εξόδου από τη χώρα νεαρών ατόμων και κυρίως ανδρικού φύλου (Gjonca, 2000, 8). Παρόμοιες παρατηρήσεις διατυπώνονται και σε μελέτη που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό του ΙΟΜ, σχετικά με τα μεταναστευτικά ρεύματα διαφόρων χωρών της πρώην ΕΣΣΔ. Η ερευνήτρια από τη Γεωργία επισημαίνει ότι, σύμφωνα με στοιχεία των μεταναστευτικών ροών του 1996, το μέγιστο ποσοστό των μεταναστών βρίσκεται μεταξύ των ηλικιών 18-45 ετών, γεγονός που δημιουργεί τεράστια προβλήματα στην ανάπτυξη της Γεωργίας, έχει επιφέρει πτώση του δείκτη γεννητικότητας και ως εκ τούτου της φυσικής αύξησης του πληθυσμού (Davitashvili, ΙΟΜ, 1999, 5). Στην ανάλογη μελέτη για την Ουκρανία αναφέρεται ότι το 67% των μεταναστών βρίσκεται στην παραγωγική ηλικία, ήτοι 16-54 ετών οι Γυναίκες και 16-59 οι άνδρες, ενώ τα

⁵ Χαρακτηριστικό που υπολογίστηκε στην αρνητική πλευρά της μετανάστευσης, εφόσον η χώρα αποστολής στερείται άτομα από το πιο παραγωγικό και δυναμικό στοιχείο του πληθυσμού της. Το μεγαλύτερο μέρος των Ελλήνων μεταναστών μεταξύ 1955-1977 κυμαίνεται μεταξύ 71%, με 89% για τις διάφορες πενταετίες, στην ηλικιακή ομάδα 15-44 ετών (Κασσιμάτη, 1984, 22, & 38).

παιδιά κάτω των 16 ετών αποτελούν το 20% του συνόλου των μεταναστών (Prybytkova, IOM, 1999,2).⁶

Από την άλλη, η χώρα μας παρουσιάζει χαμηλό ποσοστό (19%) ατόμων κάτω των 15 ετών, ενώ το 1950 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 29%, και το 1980 23%. Αντίστροφα οι άνω των 65 ετών αυξάνονται από 7% το 1950, σε 13% το 1980 και σε σχεδόν 14% το 1990. Αλλά και σε αρκετές ανατολικές χώρες παρατηρούνται ανάλογες τάσεις (Κοτζαμάνης, 2000,37), όπως και στις χώρες της Ε.Ε. όπου έχει διατυπωθεί η θέση για την αναγκαιότητα εισαγωγής περίπου 1,5 εκατ. μεταναστών, προκειμένου να διατηρηθεί σε σταθερά επίπεδα ο ενεργός πληθυσμός, παρά τις αντι-μεταναστευτικές θέσεις κάποιων εθνικιστικών και ρατσιστικών κομμάτων. Η αναγκαιότητα αυτή προκύπτει τόσο λόγω της υπογεννητικότητας και γήρανσης του ευρωπαϊκού πληθυσμού, όσο και λόγω της επιλεκτικότητας του ευρωπαϊκού εργατικού δυναμικού στην επιλογή του είδους της εργασίας (Καθημερινή 7/5/2000). Σύμφωνα με δημοσίευμα του Economist, (αναδημοσίευση Καθημερινή 21/5/2000), οι κτηματίες της Αγγλίας όλο και περισσότερο στηρίζονται στους Ανατολικοευρωπαίους εργάτες, που

⁶ Παρατηρούνται μεταναστευτικές ροές και μεταξύ των χωρών της πρώην ΕΣΣΔ. Η Γεωργία και η Ουκρανία δέχονται αντίστοιχα μετανάστες από άλλες χώρες, που όμως δεν ισοσκελίζεται το μεταναστευτικό ισοζύγιο και παραμένει αρνητικό. Πέραν τούτων μεταβάλλεται και η κατά φύλο σύνθεση του πληθυσμού. Στην Ουκρανία το 73% των εισερχομένων είναι άνδρες, ενώ των εξερχόμενων ατόμων, μόνο το 48% (I.O.M.,1999).

Εκτιμάται από μελετητές αυτών των χωρών, ότι η μεγάλη εκροή θα σταματήσει, εφόσον τα προηγούμενα χρόνια εγκατέλειψαν τις χώρες άτομα προς τις χώρες καταγωγής τους. Σημαντικό ποσοστό (55%) των ατόμων που εγκατέλειψαν τη Γεωργία ήσαν ελληνικής καταγωγής. Όπως και 57% αυτών που εγκατέλειψαν την Ουκρανία ήσαν ελληνικής καταγωγής (IOM,1999).

Σχετικά με τις επιπτώσεις στις χώρες προέλευσης αναφέρεται ενδεικτικά για τη Γεωργία ότι, ενώ ο συντελεστής γεννητικότητας ήταν 17% και η φυσική αύξηση 8,6% το 1990, το 1995 διαμορφώθηκε σε 10,7% και 2,1% αντίστοιχα (I.O.M.,1999).

Στην Ουκρανία: ο δείκτης πληθυσμιακής αύξησης ήταν -0,62%, ο δείκτης γεννητικότητας 9,54%/1000, δείκτης βρεφικής θνησιμότητας 21,73 θάνατοι/1000 ζώντα, ο δείκτης γονιμότητας 1,34/ανά γυναίκα, η αναλογία των φύλων κατά τη γέννηση 1.05άνδρες/γυναίκα, κάτω των 15 ετών 1.04/γυναίκα, 15-64 0,92 άνδρες/γυναίκα, 65+ 0,48 άνδρες/γυναίκα, στο συνολικό πληθυσμό 0,86 άνδρες/γυναίκα (IOM,1999) Οι γεννήσεις 9,6% θάνατοι 11,0%.

Στην Πολωνία η φυσική δημογραφική αύξηση τα έτη: 65-80 0,8%, 80-86 0,9%, 86-2000 0,6% Οι γεννήσεις 12,8‰, και οι θάνατοι 10,2 (1993). Το 1997 ο δείκτης γεννητικότητας ήταν 11(ο/οο) και θνησιμότητας 10(ο/οο), φυσική κίνηση του πληθυσμού +1 (Κοτζαμάνης,2000,107).

Στην Αλβανία γεννήσεις 23,8‰ ο και οι θάνατοι 5,4%. Όσον αφορά στις επιπτώσεις αναφέρεται ότι ο δείκτης εξάρτησης από 62,2% το 1989, έγινε 66,1% το 1999 ως αποτέλεσμα της μετανάστευσης των νεαρών ηλικιών εφόσον το 35,2% του πληθυσμού που μετανάστευσε βρίσκεται στην ηλικία των 20-45 ετών, παράλληλα με την μεταβολή στην αναλογία ανάμεσα στα φύλα αυτών των ηλικιών ένεκα της μετανάστευσης του ανδρικού πληθυσμού (Gjonca,2000,13).

προσλαμβάνονται για το χρονικό διάστημα Απρίλιο-Νοέμβριο, για εργασίες που είτε δεν υπάρχει προσφορά να καλύψει τη ζήτηση, είτε παρατηρείται απροθυμία από το ντόπιο εργατικό δυναμικό. Υπολογίζεται ότι με το σημερινό ρυθμό γεννήσεων στις χώρες της Ε.Ε., προκειμένου να διατηρηθεί σταθερό το εργατικό δυναμικό το 2050, η Γερμανία θα χρειασθεί να εισάγει 487.000 μετανάστες ετησίως, η Γαλλία 109.000, ενώ συνολικά η Ευρωπαϊκή Ένωση 1,5 εκατ. άτομα.

Οι θέσεις των μελετητών για το σύγχρονο μεταναστευτικό ρεύμα, αλλά και για εκείνα των προηγούμενων δεκαετιών, συνοψίζονται στην άποψη ότι, από την είσοδο αλλοδαπών ωφελούνται οι χώρες υποδοχής μεταναστών με νεαρό δυναμικό και μάλιστα για το οποίο δεν έχουν καταβάλλει το κόστος ανατροφής τους, ενώ αντίθετα πλήττονται εκείνες που υφίστανται εκροή πληθυσμού και μάλιστα ατόμων που βρίσκονται στην παραγωγική ηλικία. Με αυτήν την έννοια υποστηρίζεται ότι, η μεταναστευτική εργασία είναι η αναπτυξιακή βοήθεια που δίνεται από τις φτωχές χώρες στις πλούσιες (Castles and Kosack, 1973, 8).

Η υπόθεση της μετακίνησης ατόμων νεαρών ηλικιών, φαίνεται πως επαληθεύεται. Οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους (77%) βρίσκονται, τη στιγμή της έρευνας, μεταξύ 20-39 ετών, με κάπως μικρότερους τους άνδρες από τις γυναίκες (Πίνακας 1.2). Αλλά σε ακόμη μεγαλύτερο ποσοστό ανήκαν σ' αυτήν την ηλικιακή ομάδα κατά την είσοδό τους στη χώρα, δεδομένου ότι έχει παρέλθει κάποιο διάστημα από την πρώτη είσοδό τους και μέχρι τη στιγμή της έρευνας (Πίνακας 1.2^α). Στη χώρα, το αντίστοιχο ποσοστό, στο σύνολο του ελληνικού πληθυσμού, είναι 35%, ενώ κάπως ψηλότερο στην περιοχή πρωτεύουσας το 38% (ΕΣΥΕ, 1996).

Ο Μ/Ο ηλικίας των μεταναστών στη χώρα μας να είναι τα 33 έτη, και χωρίς τις ακραίες τιμές τα 32, ενώ ανάμεσα στις εθνικότητες μικρότεροι είναι οι Αλβανοί (Πίνακες 1.3 & 1.4). Αλλά και γενικά στη χώρα τους η μέση ηλικία των Αλβανών πολιτών είναι τα 26 χρόνια, γεγονός που την κατατάσσει ως τη χώρα με το νεότερο πληθυσμό στην Ευρώπη. Ειδικότερα για άτομα μέχρι 18 ετών αντιπροσωπεύουν το 40% του πληθυσμού της Αλβανίας, ενώ μεταξύ των ηλικιών 10-24 ετών βρίσκεται το 24% του πληθυσμού, στο σύνολο των 3,3 εκατ. κατοίκων (Καραφωτάκης Ε., κ.ά., 1996, 8, Altin, 2000, 65). Είναι προφανές ότι η ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού διαφοροποιείται και ένεκα της αναλογίας των ηλικιωμένων στο συνολικό

πληθυσμό. Τα ποσοστά των ηλικιωμένων (άνω των 65 ετών) είναι πολύ χαμηλά στην Αλβανία όπως και τη Βοσνία που έχουν λιγότερους από 7 ηλικιωμένους επί 100 κατοίκων, η Πολωνία 12, η Ελλάδα 16, όπως και η Ευρωπαϊκή Ένωση που έχει περίπου 16 (Κοτζαμάνης, 2000,116).

Από την έρευνα που πραγματοποίησε στα μέλη της, τον Ιανουάριο του 1997, η πολωνική εφημερίδα που εκδίδεται και κυκλοφορεί στη χώρα μας, πληροφορούμαστε ότι η πλειοψηφία των Πολωνών που βρίσκεται στην Ελλάδα είναι 23-36 ετών, πολύ λίγοι είναι μικρότεροι και ελάχιστοι περισσότερο από 50 ετών (KURIERA ATENSKIEGO,1997).

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΕΠΑ από την απογραφή του ΟΑΕΔ το 1997, η επικρατέστερη ηλικιακή ομάδα είναι μεταξύ 30-34 ετών, με το ποσοστό της στο 38,4% (Κολλιός, κ.ά, 2000,4), συνολικά πρώτη ομάδα ηλικιών των μεταναστών είναι η 30-44, με δεύτερη εκείνη των 25-29 και 20-24 ετών, ενώ αντίθετα πολύ μικρό ποσοστό ανήκει στην κατηγορία άνω των 65 ετών (Καραντίνος,2001,4). Το μεγαλύτερο ποσοστό των Αλβανών της Θεσσαλονίκης (23,8%) ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 26-35 ετών, ενώ το 16,5% ανήκει σε εκείνη των 36-45 ετών (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη,2001,180). Οι αλλοδαποί είναι άτομα νεαρής ηλικίας, τουλάχιστον στην αρχή τη μεταναστευτικής τους ζωής και πριν την έλξη στη χώρα υποδοχής και άλλων ατόμων μεγαλύτερων ηλικιών όπως π.χ. των γονέων των μεταναστών, που θα μεταβάλλουν την ηλικιακή κατανομή. Παρ' όλα αυτά, δεν θα μεταβληθεί και πολύ η ηλικιακή σύνθεση των μεταναστών εφόσον δεν φαίνεται πολύ πιθανόν να μετακινηθούν από τις χώρες τους πολλά άτομα μεγάλων ηλικιών. Σε ανάλογο συμπέρασμα κατέληξε έρευνα στους νεαρούς Πόντιους στο Ν. Θεσσαλονίκης, όπου οι ανιόντες των ήδη ευρισκομένων εδώ, δεν υπάρχει περίπτωση να έλθουν στη χώρα μας για εγκατάσταση, κυρίως επειδή είναι μεγάλοι αλλά και επειδή έχουν εργασία εκεί (Τζωρτζοπούλου,1996, 46).

Στο σχετικό κεφάλαιο για την οικογένεια των μεταναστών που έχει παραμείνει στη χώρα προέλευσης, οι περισσότεροι συγγενείς που δηλώνονται ως πιθανοί μετανάστες είναι αδέρφια των ήδη μεταναστών, άτομα και αυτά νεαρής ηλικίας. Είναι βέβαια δυνατόν, στην πορεία να επηρεασθούν οι προθέσεις των ήδη ή μελλοντικών μεταναστών από τη μεταβολή κάποιων δεδομένων, αλλά και από τις αξίες σχετικά με την οικογένεια, που είναι διαφορετικές στην κάθε εθνικότητα.

Το γεγονός της μετακίνησης νεαρών ατόμων, ή συγκεκριμένου φύλου, συλλαμβάνεται συνήθως υπό το πρίσμα των οικονομικών ή δημογραφικών επιπτώσεων στις κοινωνίες που συνδέονται με μεταναστευτικές ροές, αλλά και οι πολιτικές αρκετά συχνά εστιάζονται σ' αυτές τις επιπτώσεις. Όμως η μετακίνηση νεαρών ατόμων, όπως και συγκεκριμένου φύλου, επιδρά και σε άλλους τομείς, που τουλάχιστον στην αρχή δεν είναι τόσο εμφανείς, όπως στην οικογένεια, στην εγκληματικότητα, στη διαμόρφωση στάσεων και πεποιθήσεων, τόσο στις κοινωνίες προέλευσης, όσο και υποδοχής. Επ' αυτών όμως θα επανέλθουμε.

Πίνακας 1.2: Ηλικία & φύλο ερωτώμενων τη χρονική στιγμή της έρευνας

Ηλικία	Φύλο				Σύνολο	
	Ανδρες N %	%	Γυναίκες N %	%	N %	%
15 - 19	4 3,8	100,0	-	-	4 1,8	100,0
20 - 24	17 16,2	63,0	10 8,8	37,0	27 12,4	100,0
25 - 29	31 29,5	58,5	22 19,5	41,5	53 24,3	100,0
30 - 34	20 19,0	40,8	29 25,7	59,2	49 22,5	100,0
35 - 39	22 21,0	56,4	17 15,0	43,6	39 17,9	100,0
40 - 44	10 9,5	38,5	16 14,2	61,5	26 11,9	100,0
45 - 49	1 1,0	8,3	11 9,7	91,7	12 5,5	100,0
50 - 54	-	-	5 4,4	100,0	5 2,3	100,0
55 +	-	-	3 2,7	100,0	3 1,4	100,0
Σύνολο	105 100,0	48,2	113 100,0	51,8	218 100,0	100,0

Πίνακας 1.2': Ηλικία ερωτώμενων κατά την είσοδο στην Ελλάδα

Ηλικία	N	%	Αθροιστικό Ποσοστό
- 20	27	12,4	12,4
20 - 24	55	25,2	37,6
25 - 29	44	20,2	57,8
30 - 34	36	16,5	74,3
35 - 39	23	10,6	84,9
40 - 44	21	9,6	94,5
45 - 49	9	4,1	98,6
50 +	3	1,4	100,0
Σύνολο	218	100,0	

Πίνακας 1.3: Ηλικιακή κατανομή τη χρονική στιγμή της έρευνας (ανά εθνικότητα)

Ηλικία	Εθνικότητα										
	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
15 - 19	3	5,0	1	1,7	-	-	-	-	-	-	4 1,8
20 - 24	10	16,7	11	18,3	2	5,0	4	13,3	-	-	27 12,4
25 - 29	14	23,3	15	25,0	8	20,0	5	16,7	11	39,3	53 24,3
30 - 34	13	21,7	20	33,3	7	17,5	3	10,0	6	21,4	49 22,5
35 - 39	15	25,0	5	8,3	7	17,5	7	23,3	5	17,9	39 17,9
40 - 44	2	3,3	5	8,3	7	17,5	8	26,7	4	14,3	26 11,9
45 - 49	3	5,0	-	-	5	12,5	2	6,7	2	7,1	12 5,5
50 - 54	-	-	3	5,0	1	2,5	1	3,3	-	-	5 2,3
55 +	-	-	-	-	3	7,5	-	-	-	-	3 1,4
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας 1.4: Μέσος όρος ηλικίας τη χρονική στιγμή της έρευνας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	M/O ηλικίας	Διάμεσος
Αλβανοί	30.6	30.0
Πολωνοί	30.9	30.0
Γεωργιανοί	37.3	36.0
Ουκρανοί	35.2	36.5
Άλλοι	33.7	32.5
Συνολικός	32,9	32,0

1.3. Θρησκεία

Η καταγραφή των θρησκευτικών πεποιθήσεων των αλλοδαπών υπαγορεύθηκε από την πρόθεση να αποκαλυφθούν πιθανά προβλήματα, που απορρέουν από τη διάσταση μεταξύ της κυρίαρχης θρησκείας της χώρας υποδοχής και εκείνης που έχουν τα άτομα. Προβλήματα που είτε σχετίζονται με τη θρησκευτική λατρεία των μεταναστών, είτε με τη διαφορά στη θρησκευτική κουλτούρα. Επιπλέον, γίνεται περισσότερο κατανοητή η γενικότερη συμπεριφορά των ατόμων, εφόσον τα άτομα, σε κάποιον βαθμό, φαίνεται να επηρεάζονται και από τα θρησκευτικά δόγματα. Σύμφωνα με τον Γκαμπριέλ Λε Μπρα χρειάζεται αντικειμενική μελέτη των τρόπων συμπεριφοράς των ατόμων που εκπηγάζουν από τις σύγχρονες θρησκείες, και έτσι οφείλουμε να παρατηρούμε τόσο τους θεούς όσο και τους λάτρεις τους (Καζνεβ, κ.ά. 1988, 170). Όταν μια Πολωνή

δήλωνε: «Σωστά η εκκλησία μας δεν επιτρέπει το διαζύγιο, μια τέτοια διαδικασία ευνοεί τους άνδρες που γερνούν αργότερα από τις γυναίκες, έτσι αυτοί ωφελούνται από το διαζύγιο», θα μπορούσε κάποιος να αντιληφθεί τη στάση απέναντι, όχι πλέον σε θρησκευτικές δοξασίες, αλλά σε κοσμικές αξίες.

Υποστηρίζεται ότι στις σύγχρονες κοινωνίες η αποτελεσματικότητα της επιρροής της θρησκείας εξαρτάται από δύο κυρίως παράγοντες: το βαθμό ταύτισης του κοινωνικού συνόλου και της θρησκευτικής κοινότητας αφενός και το βαθμό σύμπτωσης των θρησκευτικών δογμάτων και των κοσμικών αντιλήψεων αφετέρου. Ειδικότερα για την επιρροή στην αναπαραγωγική δραστηριότητα, παρά τους χαμηλούς βαθμούς ταύτισης και σύμπτωσης σε ορισμένες κοινωνίες, κάποιες κοινωνικές ομάδες εμφανίζουν υψηλό επίπεδο προσαρμογής της αναπαραγωγικής τους δραστηριότητας προς τις επιταγές της θρησκείας τους. Τα φαινόμενα αυτά παρατηρούνται συνήθως σε κοινωνίες με περισσότερες από μία θρησκεία ή ομολογία, στις οποίες τα μέλη μιας θρησκευτικής κοινότητας υπήρξαν ή είναι αντικείμενο κοινωνικών διακρίσεων σε βάρος τους (Τσαούσης, 1986, 59). Δεν θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η θρησκεία επενεργεί ανεξάρτητα και διαμορφώνει τη συμπεριφορά ενός πληθυσμού, απόλυτα από μόνη της αλλά με τη συνέργεια και άλλων παραγόντων. Έτσι, θα μπορούσε να γίνει κατανοητή και η διαφοροποίηση πληθυσμών με την αυτή θρησκεία.

Το θρησκευτικό συναίσθημα είναι έντονο σε κάποιους πληθυσμούς ενώ σε κάποιους άλλους όχι. Μία Γεωργιανή δήλωσε επιγραμματικά: «*Ηλθα εδώ γιατί είσθε και εσείς Χριστιανοί Ορθόδοξοι όπως είμαστε και εμείς, είχα πρόσκληση για κάποιον αλλού, αλλά δεν ήθελα να είμαι με κόσμο που δεν είναι Χριστιανός*». Όμως και άλλες Γεωργιανές αναφερόμενες στους κοινωνικούς λόγους έλξης στη χώρα μας, ανέφεραν τη θρησκεία ως καθοριστικό λόγο της επιλογής της χώρας μας ως χώρα μετανάστευσης.

Καταγράφοντας τη θρησκεία, αναφερόμαστε στο δόγμα και ό,τι σχετίζεται με τη λατρεία, αφήνοντας την θρησκευτική κουλτούρα ως κάτι βαθύτερο, όχι αναγκαστικά αξιολογικά, αλλά, όπως και παραπάνω σημειώσαμε, ως αποτέλεσμα και άλλων παραγόντων. Η βαθιά χριστιανική συσπείρωση των Γεωργιανών, θα μπορούσε να οφείλεται στην μεγάλη παρουσία άλλων θρησκευτικών δογμάτων στη χώρα τους, η γεωγραφική της θέση, ή άλλους παράγοντες. Αντίθετα, οι Αλβανοί ανεξάρτητα από το θρησκευμα που δήλωσαν, δεν έδειχναν να το θεωρούν ως κάτι σημαντικό γι' αυτούς,

και οπωσδήποτε ως μη σημαντικό παράγοντα για τη μη ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία, ακόμη και εκείνοι που δήλωσαν Μουσουλμάνοι⁷.

Ειδικότερα για τους Μουσουλμάνους, οίκοι λατρείας αποτελούν τα επτά τζαμιά σε διαμερίσματα στην Αθήνα, που συντηρούνται με οικονομική επιβάρυνση των ίδιων των μεταναστών, που στη μέγιστη πλειοψηφία τους όμως είναι άτομα από την Ασία και την Αφρική. Από την άλλη, η εκκλησία της Ελλάδας απέτρεψε την ίδρυση τζαμιού κάπου στο κέντρο της Αθήνας, όπου ζουν οι περισσότεροι μετανάστες, και μετά από πολλές διαβουλεύσεις, αποφασίστηκε τον Ιούνιο του 2000, η ίδρυσή του στην Παιανία. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την αντίδραση των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής για θρησκευτικούς λόγους, αλλά και των ίδιων των μεταναστών, λόγω του ότι η περιοχή είναι πολύ μακριά από τον τόπο κατοικίας τους.

Από την άποψη του θρησκευτικού δόγματος στο σύνολο των ερωτώμενων, δεν υπάρχουν διαφορές με την κυρίαρχη θρησκεία, που είναι η Ορθόδοξη Χριστιανική, και αμέσως μετά η Καθολική, υπάρχουν όμως διαφορές όσον αφορά τη θρησκευτική λατρεία.

Οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί που είναι σχεδόν ολοκληρωτικά Ορθόδοξοι, έχουν εορτολόγιο σύμφωνα με το παλιό ημερολόγιο, που έχει ως συνέπεια να γιορτάζουν σε διαφορετικό χρόνο τις βασικές χριστιανικές γιορτές και να έχουν και κάποιες άλλες, διαφορετικές από τη χώρα υποδοχής. Είναι όμως από τις εθνικότητες που λιγότερο από τους άλλους, δηλώνουν ότι θα ήθελαν να μείνουν στη χώρα (*Κεφάλαιο XII*).

⁷ Όσον αφορά στην Αλβανία, η θρησκευτική ελευθερία αποκαταστάθηκε το 1990, ενώ το 1991 ψηφίστηκε νόμος με τον οποίο κατοχυρώνεται το δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής του θρησκευτικού δόγματος και επιτρέπεται η λειτουργία των ναών, τζαμιών, κλπ. Τα στοιχεία που υπάρχουν για τη δύναμη των διαφόρων δογμάτων είναι περιορισμένα και πολλές φορές αμφισβητούμενα. Συνολικά η κατανομή των διαφόρων δογμάτων είναι Μουσουλμάνοι 70%, Χριστιανοί Ορθόδοξοι 20%, και 10% Καθολικοί. Το 1980 υπήρχαν 20,5% Μουσουλμάνοι, Άθεοι 18,7% Χριστιανοί 5,4%, και Χωρίς θρησκεία 55,4% (Eurostat 1994). Ενώ το 1993, δηλώθηκαν ως Μουσουλμάνοι 70%, Ορθόδοξοι 20% και Καθολικοί 10%.

Στην Πολωνία υπάρχει μεγάλη θρησκευτική ομοιογένεια έτσι το 1992 υπήρχαν 97,4% Ρωμαιοκαθολικοί, 0,2% Παλαιοκαθολικοί, 1,6 Ρώσοι ορθόδοξοι, Προτεστάντες 0,7%, κ.α. (Eurostat 1994).

Στη Γεωργία το 65% είναι Ορθόδοξοι, 11% Μουσουλμάνοι, 10% Ορθόδοξοι Ρώσοι, κ.ά

Στην Ουκρανία είναι το 73% Χριστιανοί Ορθόδοξοι, οι υπόλοιποι είναι Ουνίτες (Καθολικοί), Ουκρανοί αυτόνομοι ορθόδοξοι, και ά.

Τα παραπάνω επισημαίνονται επειδή, κατά τη γνώμη μας, αποκαλύπτουν πιθανές δυσκολίες στην προσαρμογή των ατόμων στην κοινωνία μας, που είναι αρκετά ομοιογενής θρησκευτικά, και βοηθούν στην κατανόηση κάποιων προβλημάτων, όσον αφορά στην υποδομή της θρησκευτικής λατρείας αλλά και την πιθανή διαφορά μεταξύ γηγενών και αλλοδαπών της θρησκευτικής κουλτούρας (Πίνακας 1.5).

Πίνακας 1.5: Θρήσκευμα ερωτώμενων (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Χριστιανός Ορθόδοξος	31	51,7	1	1,7	40	100,0	28	93,3	13	46,4	113	51,8
Καθολικός	5	8,3	56	93,3	-	-	1	3,3	2	7,1	64	29,4
Μουσουλμάνος	14	23,3	-	-	-	-	-	-	12	42,9	26	11,9
Ευαγγελιστής/ Προτεστάντης	1	1,7	1	1,7	-	-	1	3,3	1	3,6	4	1,9
Άθεος/ Προβληματισμένος	9	15,0	2	3,4	-	-	-	-	-	-	11	5,1
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

1.4. Οικογενειακή κατάσταση

Παρά το γεγονός ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων είναι άτομα νεαρής ηλικίας, οι μισοί σχεδόν από αυτούς είναι έγγαμοι, και έχουν είτε εδώ, είτε στη χώρα τους, δική τους οικογένεια. Για το θέμα αυτό θα αναφερθούμε περισσότερο στο κεφάλαιο II. Ένα ποσοστό των εγγάμων τέλεσε το γάμο του στη χώρα υποδοχής (Πίνακας 1.7). Κάποιοι από εκείνους που έχουν δηλώσει ότι έχουν και δευτερεύουσα απασχόληση (Κεφάλαιο VI), αυτή η δευτερεύουσα ασκείται από άτομα που γνωρίζουν μουσική και μ' αυτήν συνοδεύουν γάμους και άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις, μέσα στα πλαίσια της κοινότητας. Η σύναψη γάμου σε νεαρή ηλικία, φαίνεται να είναι ένα πολιτισμικό χαρακτηριστικό των κοινωνιών προέλευσης των μεταναστών. Όπως επεσήμανε και μία Γεωργιανή «Έχω παρατηρήσει ότι εσείς δεν υποχρεώνεστε να παντρεύεστε νωρίς, όπως εμείς, και αυτό είναι κάτι που μου αρέσει στην Ελλάδα». Παρόμοια εκφράστηκαν και άλλες γυναίκες.

Οι άνδρες είναι περισσότερο άγαμοι και οι γυναίκες έγγαμες. Οι γυναίκες είναι περισσότερο από τους άνδρες και διαζευγμένες. Τα διαζύγιο, όπως και άσχημες

καταστάσεις στη σχέση τους με το σύζυγο, αποτέλεσαν και αιτίες απόφασης για μετανάστευση για κάποιες από αυτές. Ενώ στο συνολικό ποσοστό των ερωτώμενων περισσότεροι έγγαμοι είναι οι Αλβανοί και μετά οι Ουκρανοί(Πίνακας 1.6, Διάγραμμα 1).

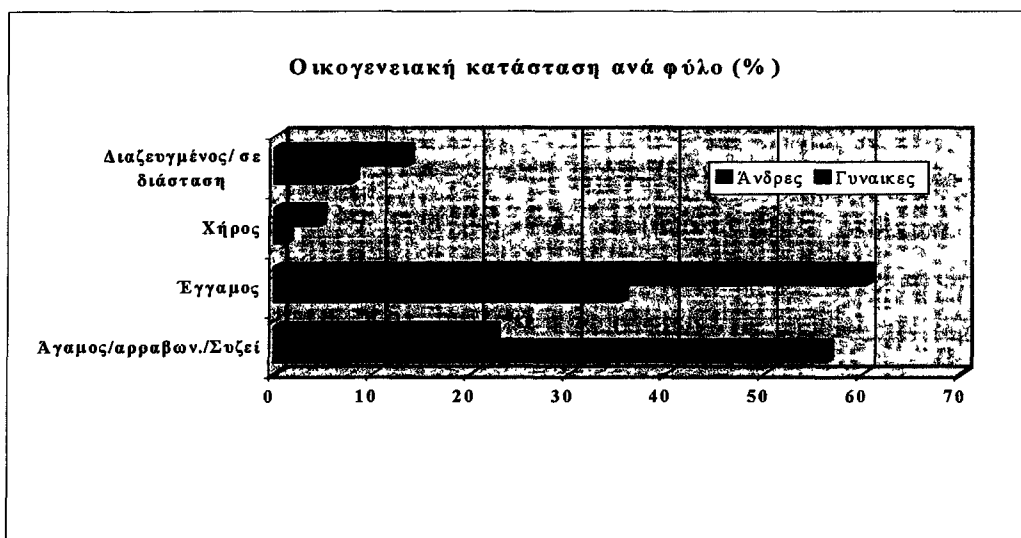
Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΕΠΑ από την απογραφή του ΟΑΕΔ προέκυψε ότι το 51,2% των αλλοδαπών που απογράφηκαν είναι έγγαμοι, όπως και ότι ανάμεσα στους άνδρες τα ποσοστά εγγάμων-αγάμων είναι περίπου τα ίδια, ενώ στις γυναίκες πλειοψηφούν οι έγγαμες με 60% (Κολλιός κ.ά,2000,4).

Θεωρούμε ότι αξίζει να αναφέρουμε ότι για τους ερωτώμενους που έχουμε ονομάσει ως «άλλοι αλλοδαποί», πλην των τεσσάρων βασικών εθνοτήτων, συχνά ο γάμος αναφέρθηκε και ως βασικός λόγος επιστροφής στη χώρα τους. Οι αλλοδαποί που βρίσκονται στη χώρα μας και κατάγονται από την Αφρική είναι κυρίως άνδρες, και όπως οι ίδιοι ανέφεραν έχουν και το πρόσθετο πρόβλημα να βρουν σύζυγο εδώ, αυτό το πρόβλημα είναι σημαντικό για τους ίδιους και συνιστά κύριο λόγο για να επιστρέψουν στη χώρα τους. Το γεγονός ότι στο δείγμα μας συμπεριλαμβάνονται πολύ λίγοι αλλοδαποί διαφορετικού χρώματος δεν μας επιτρέπει να προχωρήσουμε περισσότερο, όμως η ιδέα ενός μικτού γάμου ήταν απορριπτέα γι' αυτούς, ως μία φανταστική υπόθεση.

Από τις εθνικότητες του δείγματος, οι Πολωνοί κατά κύριο λόγο και σε μικρότερο βαθμό οι Αλβανοί τέλεσαν γάμο στη χώρα υποδοχής, σε ίσο ποσοστό άνδρες και γυναίκες. Όμως, αν και τελούν γάμο στη χώρα υποδοχής, παντρεύονται άτομα της ίδιας εθνικότητας (Πίνακας 7α), εκτός από έναν Αλβανό που παντρεύτηκε Βορειοηπειρώτη που κατά κάποιον τρόπο είναι από την ίδια περιοχή προέλευσης. Φαίνεται πως, ακόμη τουλάχιστον, δεν έχουν τελεσθεί μικτοί γάμοι, κάτι που στην πορεία θεωρούμε ότι θα συμβεί και ίσως τότε να διαφανούν οι προθέσεις της ελληνικής κοινωνίας σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Πέρα από τις πιθανές αντιδράσεις της κοινωνίας στους μικτούς γάμους, έχει παρατηρηθεί ότι σε αρκετό ποσοστό τους αποτυγχάνουν και οδηγούνται σε διάλυση, κυρίως από διενέξεις ανάμεσα στο ζευγάρι για τον τόπο τελικής εγκατάστασης, αλλά και λόγω άλλων πολιτισμικών διαφορών. Σε τέτοιες περιπτώσεις προκαλούνται διενέξεις σχετικά με την κηδεμονία των παιδιών και το θέμα της διατροφής, καταστάσεις για την επίλυση των οποίων παρεμβαίνουν και οι υπερεθνικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μαρκοπούλου,1977,51).

Διάγραμμα 1

Πίνακας 1.6: Οικογενειακή κατάσταση (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί	Πολωνοί	Γεωργιανοί	Ουκρανοί	Άλλοι	Σύνολο
Οικογενειακή κατάσταση	N	N	N	N	N	N
	%	%	%	%	%	%
Άγαμος/αρραβωνιασμένος/συζεί	23	18	17	5	21	84
	38,3	30,0	42,5	16,7	75,0	38,5
Έγγαμος	36	29	18	17	5	105
	60,0	48,3	45,0	56,7	17,9	48,2
Χήρος	1	-	2	3	-	6
	1,7	-	5,0	10,0	-	2,8
Διαζευγμένος/Σε διάσταση	-	13	3	5	2	23
	-	21,6	7,5	16,7	7,1	10,6
Σύνολο	60	60	40	30	28	218
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 1.7: Τέλεση γάμου στη χώρα υποδοχής(ανά φύλο)

Τέλεση γάμου	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ναι	6	16,2	5	7,4	11	10,5	11	100,0
Όχι	31	83,8	63	92,6	94	89,5	94	100,0
Σύνολο	37	100,0	68	100,0	105	100,0	105	100,0

Πίνακας 1.7α: Τέλεση γάμου στη χώρα υποδοχής (Εθνικότητα συζύγου)

Εθνικότητα	Αλβανοί	Πολωνοί	Σύνολο
Εθνικότητα συζύγου	N %	N %	N %
Ομοεθνής	2 66.7	8 100,0	10 90,9
Άλλος	1 33,3	-	1 9,1
Σύνολο	3 100,0	8 100,0	11 100,0

1.5. Εκπαίδευση

Στο σημείο αυτό κρίνεται αναγκαία μια σύντομη αναφορά στο εκπαιδευτικό σύστημα της πρώην ΕΣΣΔ, από την οποία προέρχονται περισσότεροι από το 1/3 των αλλοδαπών στους οποίους αναφέρεται αυτή η έρευνα, αλλά και στα συστήματα των άλλων χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ, που σε κάποιο βαθμό παρουσίαζαν ομοιότητες με εκείνο της πρώην ΕΣΣΔ, εφόσον είχαν οργανωθεί σύμφωνα με το σοβιετικό μοντέλο.

Το σύστημα στην πρώην ΕΣΣΔ διαβαθμίζεται ως ακολούθως:

1. Προσχολική αγωγή (από την ηλικία των 3 έως 6 χρόνων).
2. Πρωτοβάθμια εκπαίδευση (από την ηλικία των 7 έως των 10 χρόνων - Πρώτη έως Τρίτη τάξη).
3. Δευτεροβάθμια γενική εκπαίδευση α' κύκλου (από την ηλικία των 10 έως την ηλικία των 15 χρόνων - Τετάρτη έως Ογδόη τάξη) Οι απόφοιτοι του κύκλου αυτού (της όγδοης) μπορούσαν να παρακολουθήσουν τον αμέσως επόμενο κύκλο της.

3.1. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση β' κύκλου που περιλαμβάνει τέσσερις τύπους:

α) Σχολεία γενικής εκπαίδευσης, τα οποία απορροφούσαν το 62% περίπου των αποφοίτων της Όγδοης τάξης.

β) Σχολεία επαγγελματικά και τεχνικά, με σπουδές διάρκειας 2-4 χρόνια και τα οποία παρακολουθούσε το 17% των μαθητών της Όγδοης τάξης. Οι απόφοιτοι των σχολείων αυτών (εξειδικευμένοι εργάτες) είχαν αποκτήσει ταυτόχρονα με την αποφοίτησή τους, πλήρη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Σ' αυτήν την κατηγορία ανήκαν ακόμη τα τεχνικά - επαγγελματικά σχολεία κοινού τύπου, στα οποία οι μαθητές

αποκτούσαν επαγγελματική εκπαίδευση, χωρίς όμως να έχουν τελειώσει πλήρως της δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

γ) Σχολεία βραδινά για εργαζόμενους. Σ' αυτά τα σχολεία φοιτούσε το 10% περίπου των αποφοίτων της Όγδοης τάξης. Οι εργαζόμενοι μπορούσαν να αποκτήσουν επαγγελματική εκπαίδευση και να τελειώσουν έτσι τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η εκπαίδευση αυτή προσφερόταν: α. στους μαθητές των επαγγελματικών και τεχνικών σχολών κοινού τύπου (διάρκεια φοίτησης 2 χρόνια) και β. στους νέους που για διάφορους λόγους υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

δ) Σχολεία ειδικά. Στα σχολεία αυτά, των οποίων τα κύρια τμήματα βασιζόνταν στα οκτώ χρόνια του δευτεροβάθμιου σχολείου, φοιτούσε το 10% των μαθητών για 3-4 χρόνια. Οι απόφοιτοι είχαν αποκτήσει πλήρη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και εξειδίκευση μέσου τεχνικού επιπέδου. Σε ορισμένες περιπτώσεις ο εξειδικευμένος χαρακτηριζόταν ικανός να διευθύνει μία περίπλοκη τεχνολογική εργασία ή εγκαταστάσεις που λειτουργούσαν αυτοματοποιημένα. Φαίνεται, έτσι, ότι η δευτεροβάθμια ειδική εκπαίδευση (Technicum) και τα τεχνικά σχολεία καλύπτουν ένα μέρος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και ένα μέρος της μεταλυκειακής. Οι απόφοιτοι των σχολείων αυτών μπορούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ύστερα από ειδικές εισαγωγικές εξετάσεις, στις οποίες προσμετράτο η απόδοση του μαθητή κατά τη διάρκεια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και η μεταλυκειακή επαγγελματική εμπειρία.

4. Τριτοβάθμια εκπαίδευση παρέχονταν στα Πανεπιστήμια, στα Ινστιτούτα και στα Πολυτεχνεία και η διάρκεια σπουδών, ανάλογα με την ειδικότητα, ήταν 4-6 χρόνια. Πιο συγκεκριμένα: Η διάρκεια σπουδών μέχρι και την απόκτηση πανεπιστημιακού τίτλου ήταν συνολικά 15 χρόνια (10 χρόνια υποχρεωτική και 5 πανεπιστήμιο) Ωστόσο, μπορούσε να αποφοιτήσει κανείς από το πανεπιστήμιο σε 13 χρόνια, εφόσον η υποχρεωτική του εκπαίδευση διαρκούσε 8 χρόνια, αλλά ταυτόχρονα υπήρχε και επαγγελματική απασχόληση και φυσικά σ' αυτήν προστίθενταν και τα 5 χρόνια του πανεπιστημίου. Στα Πανεπιστήμια η φοίτηση διαρκούσε 5 χρόνια, ενώ στα Ινστιτούτα 4, αλλά και αυτά δηλώνονταν και αναγνωρίζονταν ως τριτοβάθμια (ανάτατα) εκπαιδευτικά ιδρύματα. Τα 5 χρόνια του πανεπιστημίου μπορούσαν να επεκταθούν σε 6, αν οι φοιτητές παρακολουθούσαν απογευματινά ή βραδινά μαθήματα. Γενικότερα

στην τριτοβάθμια (ανώτατη) εκπαίδευση ή φοίτηση, η παρακολούθηση μαθημάτων ήταν υποχρεωτική (Παπαθεοδοσίου,1994,27-29).

Στη Γεωργία και την Ουκρανία, όπως και τις άλλες χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, μέχρι τις μεταρρυθμίσεις των αρχών της δεκαετίας του '90, εφαρμόστηκε το Σοβιετικό μοντέλο, αλλά και στην Πολωνία το σύστημα ήταν κατά πολύ όμοιο με εκείνο του Σοβιετικού.⁸

Το εκπαιδευτικό σύστημα όπως περιγράφηκε συνοπτικά, αλλά και οι μεταρρυθμίσεις που έγιναν τις δεκαετίες του '80 αλλά και του '90, αιτιολογεί και το φαινόμενο του ίδιου επιπέδου σπουδών με άνισα χρόνια φοίτησης, που διαπιστώσαμε και στην έρευνά μας.

Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε το επίπεδο εκπαίδευσης των αλλοδαπών που απογράφηκαν στον ΟΑΕΔ, εφόσον η συγκεκριμένη πληροφόρηση είναι προβληματική (Καβουνίδη,2000,7). Φαίνεται όμως ότι οι περισσότεροι (50%) έχουν μέση εκπαίδευση (Karantinos,2001,4).

Στα άτομα που περιελήφθησαν στην έρευνά μας, κυριαρχεί στο σύνολο των εθνικοτήτων, η μέση εκπαίδευση, πλην των Γεωργιανών, που οι περισσότερες έχουν ανώτατη και ανώτερη εκπαίδευση, η οποία κατά πολύ επηρεάζει τα ποσοστά της διάκρισης κατά φύλο. Σημαντικό τμήμα των ερωτώμενων Αλβανών έχει στοιχειώδη,

⁸ Στην Αλβανία η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική από 7-15 ετών. Η στοιχειώδης και μέση εκπαίδευση παρέχεται δωρεάν, ενώ για την Πανεπιστημιακή υπάρχει υποχρέωση για καταβολή ενός ποσού. Ο Α' κύκλος διαρκεί 8 χρόνια. Η μέση εκπαίδευση είναι χωρισμένη σε τρεις κλάδους (Α' κλάδος: γενική εκπαίδευση, Β' επαγγελματική, Γ' τεχνική) Υπάρχουν τρία πανεπιστήμια. Ειδικότερα Το Δημοτικό 4 χρόνια, το Γυμνάσιο 4 και το Λύκειο 4 που διακρίνεται: σε Επαγγελματικά(είναι λίγα στη χώρα) και Γενικά, διαρκούν 4,5 ή 6 χρόνια. Η ελληνική μειονότητα έχει δικιά της σχολεία (ΔΟΜΗ, Αλβανική Πρεσβεία στην Αθήνα).

Στην Πολωνία η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική 8 χρόνια (7-14 ετών) Το Λύκειο διακρίνεται: Γενικό-Οικονομικό (4 χρόνια), Τεχνικό (4 χρόνια), Επαγγελματικό (2-3 χρόνια)Οι εξετάσεις μετά το πέρας του Λυκείου είναι προαιρετικές, όμως και στις δύο περιπτώσεις θεωρείται το άτομο απόφοιτος Λυκείου. Από το Γενικό και το Τεχνικό Λύκειο το άτομο που αποφοιτεί μπορεί να δώσει εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο. Σε κάποιες περιπτώσεις, τα Πανεπιστήμια που δεν έχουν συμπληρώσει τον αριθμό που έχει προβλεφθεί, μπορεί να δεχθούν άτομα μετά από συνέντευξη.. Το 1995 λειτουργούσαν στη χώρα 11 Πανεπιστήμια, 20 Πολυτεχνεία, αλλά και Ιδιωτικά, όπως και εκκλησιαστικά σχολεία υπό την επιτήρηση του κράτους (Eurostat, Πολωνική Πρεσβεία στην Αθήνα).

Στη Γεωργία η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική από 6 μέχρι 15 ετών. Τα Λύκεια διακρίνονται σε Γενικά, Επαγγελματικά, Τεχνικά. Στη χώρα λειτουργούν 20 Ανώτερα και Ανώτατα Ιδρύματα (Πανεπιστήμια, Πολυτεχνεία). Οπωσδήποτε σημαντικές αλλαγές σημειώθηκαν στη διδασκαλία της γλώσσας από τη Ρώσική στη Γεωργιανή.

Στην Ουκρανία η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική από 6 μέχρι 15 ετών. Το όλο εκπαιδευτικό σύστημα διακρίνεται σε τρεις βαθμίδες. Διαθέτει τεχνικά σχολεία και Ανώτατα εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Μετά το 1991 επιτρέπη η λειτουργία ορισμένων ιδιωτικών σχολείων και ενός Ιδιωτικού Πανεπιστημίου.

και των Πολωνών μέση εκπαίδευση. Ειδικότερα για τους Πολωνούς, και από την έρευνα της Πολωνικής εφημερίδας συνάγεται το συμπέρασμα, ότι οι περισσότεροι Πολωνοί στη χώρα μας έχουν τελειώσει τεχνικό Λύκειο, και άρα έχουν κάποια ειδίκευση, ενώ κάποιοι λίγοι έχουν ανώτατη ή ανώτερη εκπαίδευση (KURIERA ATENSKIEGO,1997). Αναφέρουμε τα άτομα που δεν τελείωσαν το πανεπιστήμιο, ως ξεχωριστή κατηγορία, επειδή η διακοπή του πανεπιστημίου συνδέεται με την απόφαση τους να μεταναστεύσουν (Διάγραμμα 2, Πίνακας 1.8).

Το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και ειδίκευσης των Αλβανών, σε σύγκριση με τις άλλες εθνικότητες, μπορεί να οφείλεται και στην υψηλή διαρροή από την εκπαίδευση, κυρίως για οικονομικούς λόγους και την εμφάνιση της παιδικής εργασίας στη χώρα αυτή, που συνδέεται τόσο με οικονομικούς όσο και ευρύτερους κοινωνικούς παράγοντες. Σε έρευνα του Κέντρου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για το παιδί, που έγινε σε μαθητές και καθηγητές έντεκα πόλεων και χωριών της Αλβανίας, αναφέρθηκε από τους μαθητές, η παιδική εργασία, ως κύρια αιτία διαρροής από την εκπαίδευση, ενώ από τους καθηγητές αναφέρθηκαν και άλλοι παράγοντες (Altin,2000, 69).

Για λόγους που σχετίζονται με το εκπαιδευτικό σύστημα των χωρών προέλευσης, όπως αναφέραμε στην αρχή, οι περισσότεροι αλλοδαποί που έρχονται στη χώρα μας έχουν κάποια ειδίκευση και περισσότερο οι γυναίκες (Πίνακες 1.9,1.10). Το 1/3 αυτής της ειδίκευσης αφορά εξειδικευμένους τεχνίτες, περισσότερο για τους Πολωνούς, ενώ οι Αλβανοί είναι εξειδικευμένοι σε κάποιο βαθμό και στη γεωργία. Σημαντικό επίσης ποσοστό της ειδίκευσης αφορά τα επιστημονικά επαγγέλματα, με μεγαλύτερο ποσοστό στο συνολικό τους για τις Γεωργιανές. Είναι προφανές ότι οποιαδήποτε άσκηση επιστημονικού επαγγέλματος στη χώρα, σχετίζεται, όχι μόνο με την απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας, αλλά και με την αναγκαιότητα γνώσης της γλώσσας, σαφώς σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι είναι απαιτητή, για τα τεχνικά επαγγέλματα (Πίνακες 1.11,1.12).

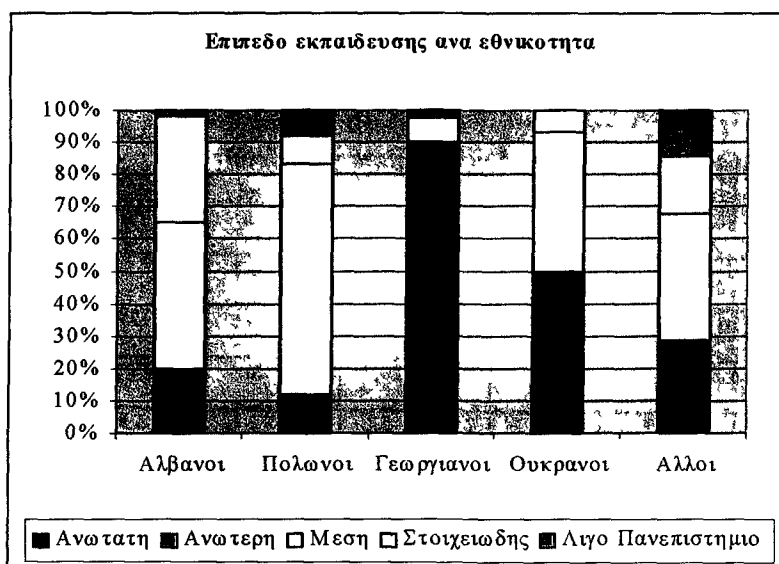
Κάποιοι από τους αλλοδαπούς μας είπαν ότι είχαν την ελπίδα να εργασθούν εδώ στο επάγγελμά τους «*περίμενα ότι θα μπορούσα εδώ να ασκήσω το επάγγελμά μου*», και ίσως αυτό να επιδιώξουν τελικά εάν παραμείνουν στη χώρα και ρυθμισθεί το ζήτημα της παραμονής τους. Κάποιοι άλλοι όμως αντιμετωπίζουν ρεαλιστικά το ζήτημα της ετεροαπασχόλησής τους «*ήξερα τι δουλειά θα έκανα εδώ και δεν έχω παράπονο*». Όπως και αν εκφράζονται, στην πλειοψηφία τους τα άτομα δεν αισθάνονται ικανοποιημένα με το

γεγονός ότι ασχολούνται σε κατώτερες από τα προσόντα τους εργασίες. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει και υποστηρίζεται από πολλές πλευρές, οι σύγχρονοι μετανάστες αυξάνουν τον παραγωγικό πληθυσμό της χώρας με έτοιμα άτομα, από τη σκοπιά του ανθρώπινου κεφαλαίου, που όμως με την ετεροαπασχόλησή τους δεν γίνεται άριστη χρήση αυτού του κεφαλαίου.

Σε πανελλαδική έρευνα που διεξήχθη το 1996 για λογαριασμό του Ε.Κ.Α., επικρατούσα άποψη μεταξύ των γηγενών είναι ότι οι μετανάστες είναι ανειδίκευτοι και χαμηλής μόρφωσης άτομα (41% και 44% των απαντήσεων αντίστοιχα). Η άποψη αυτή των Ελλήνων, ίσως να αιτιολογείται από την απασχόληση των μεταναστών σε χαμηλού κύρους επαγγέλματα.

Το 1/4 των ερωτώμενων έχει και κάποια πρόσθετη εκπαίδευση (Π Π 4,5)

Διάγραμμα 2

Πίνακας 1.8: Επίπεδο εκπαίδευσης (ανά φύλο)

Επίπεδο εκπαίδευσης	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ανώτατη	11	22,4	38	77,6	49	100,0	10,5	22,5
Ανώτερη	8	27,6	21	72,4	29	100,0	7,6	13,3
Μέση	53	54,6	44	45,4	97	100,0	50,5	44,5
Στοιχειώδης	26	81,2	6	18,8	32	100,0	24,8	14,7
Λίγο Πανεπιστήμιο	7	63,6	4	36,4	11	100,0	6,7	5,0
Σύνολο	105	48,2	113	51,8	218	100,0	100,0	100,0

Πίνακας I.9: Ειδικότητα εκπαίδευσης (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Ναι	37	61,7	49	81,7	39	97,5	26	86,7	17	60,7	168 77,1
Όχι	23	38,3	11	18,3	1	2,5	4	13,3	11	39,3	50 22,9
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας I.10: Ειδικότητα εκπαίδευσης (ανά φύλο)

Ειδικότητα εκπαίδευσης	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ναι	66	(39,2)	102	(60,8)	168	(100,0)	62,9	77,1
Όχι	39	(78,0)	11	(22,0)	50	(100,0)	37,1	22,9
Σύνολο	105	48,2	113	51,8	218	(100,0)	100,0	100,0

Πίνακας I.11: Ειδικότητα εκπαίδευσης με μονοσήφια κωδικοποίηση (ανά εθνικότητα)

Ειδικότητα εκπαίδευσης	Εθνικότητα		Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Μέλη βουλευομένων σωμάτων, ανάτερα διοικ/κα στελέχη	-		-		-		-		1	3,8	-		1 0,6
Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα	10	27,0	6	12,2	24	61,5	9	34,6	3	17,6	3	17,6	52 31,0
Τεχνολόγοι	6	16,2	3	6,1	8	20,5	7	26,9	3	17,6	3	17,6	27 16,1
Υπάλληλοι γραφείου	1	2,7	6	12,2	2	5,1	-		-		1	5,9	10 6,0
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών	2	5,4	5	10,2	3	7,7	2	7,7	2	11,8	2	11,8	14 8,3
Γεωργοί	4	10,8	2	4,1	-		-		-		-		6 3,6
Εξειδικευμένοι τεχνίτες	14	37,8	22	44,9	2	5,1	7	26,9	8	47,1	8	47,1	53 31,5
Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων	-		5	10,2	-		-		-		-		5 3,0
Σύνολο	37	100,0	49	100,0	39	100,0	26	100,0	17	100,0	17	100,0	168 100,0

Πίνακας 1.12: Ειδικότητα εκπαίδευσης με μονοψήφια κωδικοποίηση (ανά φύλο)

Ειδικότητα εκπαίδευσης	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Μέλη των βουλευομένων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά στελέχη	1	100,0	-		1	100,0
Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα	10	19,2	42	80,8	52	100,0
Τεχνολόγοι	9	33,3	18	66,7	27	100,0
Υπάλληλοι γραφείου	1	10,0	9	90,0	10	100,0
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών	4	28,6	10	71,4	14	100,0
Γεωργοί	3	50,0	3	50,0	6	100,0
Εξειδικευμένοι τεχνίτες	35	66,0	18	34,0	53	100,0
Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων	3	60,0	2	40,0	5	100,0
Σύνολο	66	39,3	102	60,7	168	100,0

1.5.1. Ξένες γλώσσες

Σ' ένα διαφορετικό σύστημα κοινωνικής οργάνωσης, των χωρών προέλευσης των μεταναστών που αναφερόμαστε, αναλογεί και διαφορετικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ως εκ τούτου, η γνώση γλωσσών των δυτικών χωρών δεν θα μπορούσε να περιλαμβάνεται στους εκπαιδευτικούς στόχους των χωρών αυτών.

Οι μετανάστες από τις χώρες αυτές μετακινούνται σε περιοχές που δεν γνωρίζουν ούτε τη γλώσσα της χώρας υποδοχής, ούτε και κάποια άλλη που θα μπορούσε να τους διευκολύνει, τουλάχιστον στην αρχή της μεταναστευτικής τους ζωής. Η γνώση της Ρώσικης γλώσσας είναι λίγο-πολύ για τους περισσότερους αλλοδαπούς το κλειδί της επικοινωνίας με άλλους. Έτσι οι νεοφερμένοι μπορεί να εξυπηρετηθούν από κάποιον άλλο αλλοδαπό, μόνο που κάποιες φορές αυτή η επικοινωνία μπορεί να αποτελέσει και παγίδα. Κάποιοι ομοεθνείς ή και άλλοι αλλοδαποί, που γνωρίζουν τη γλώσσα, εκμεταλλεύονται τη γενικότερη άγνοια των νεοφερμένων και τους εξαπατούν: «Δεν μπορούσα να διαβάσω τις πινακίδες για να βρω το δρόμο για το γραφείο. Ένας ομοεθνής με έκανε βόλτες γύρω-γύρω και μου πήρε 10.000 δρχ, ενώ ο δρόμος ήταν ακριβώς δίπλα». Αλλά και κάποιοι εξαπατήθηκαν από τοιχοκολλημένες αγγελίες για εργασία ή σπίτι, τις οποίες εμπιστεύθηκαν εφόσον εκείνες μόνο από όλες τις άλλες επιγραφές κατανοούσαν.

Καταγράφουμε τη γνώση των αλλοδαπών στις ξένες γλώσσες, συμπεριλαμβανομένης και της Ρώσικης ως ξένης, παρά το γεγονός ότι για κάποιους που προέρχονται από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, αυτή ήταν η κυρίαρχη γλώσσα της περιοχής, όπως για παράδειγμα την περιοχή της Κριμαίας, και συχνά η γλώσσα απασχόλησής τους (π.χ. Γεωργιανή καθηγήτρια δίδασκε σε Ρωσόφωνο σχολείο). Επίσης, αναφέρουμε ως ξένη γλώσσα εκείνη που μπορεί να ανήκει σε ομάδα του δείγματός μας αλλά δηλώνεται από άλλη εθνικότητα (π.χ. Ουκρανός που γνωρίζει Πολωνικά).

Από τα άτομα του δείγματός μας το 1/3 δήλωσε πως δεν γνώριζε καθόλου τη Ρώσικη γλώσσα που, όπως ήδη αναφέραμε, είναι κοινή για τους περισσότερους αλλοδαπούς. Αυτή η κοινή γλώσσα διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ τους στη διάρκεια της ζωής τους στη χώρα υποδοχής, ενώ είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τους αλλοδαπούς που δεν ανήκουν σε πολυάριθμη εθνική κοινότητα, και δεν έχουν αναπτυχθεί γι' αυτούς δομές εξυπηρέτησης, όπως οι Καζάκοι, οι Λευκορώσοι κ.ά.. Εκτός από τη Ρώσικη, κάποιοι γνωρίζουν τη γλώσσα άλλων μεταναστών, που βρίσκονται εδώ ως πολυπληθής εθνικότητα, κάτι που τους διευκολύνει στο να χρησιμοποιούν τις υποδομές που έχουν στηθεί γι αυτούς. Έτσι διευκολύνεται η ανταλλαγή πληροφοριών, χρησιμοποιούνται οι εξυπηρετήσεις από τα γραφεία για την προσέγγιση στην εργασία, την αποστολή χρημάτων κλπ. Πολωνικά ως ξένη γλώσσα γνωρίζουν κάποιοι, συνολικά 14 άτομα, κυρίως Ουκρανοί. 4 άτομα γνωρίζουν Ρουμανικά και 11 άτομα κάποια άλλη γλώσσα όπως π.χ Τετσένικα, Τούρκικα κλπ.

Οι περισσότεροι από τους αλλοδαπούς που γνωρίζουν κάποια δυτική γλώσσα, π.χ. Αγγλικά, την έχουν μάθει στη χώρα μας, μπαίνοντας σ' αυτήν τη διαδικασία μετά την παρέλευση κάποιου χρόνου παραμονής. Πολύ περισσότεροι μας δήλωσαν ότι, τα παιδιά τους έχουν ξεκινήσει να μαθαίνουν αγγλικά από αρκετά νωρίς. Τα Ιταλικά οι Αλβανοί τα γνωρίζουν ήδη πριν τη μετακίνησή τους στη χώρα μας (Πίνακες I.13, I.14).

Πίνακας I.13: Γνώση ξένων γλωσσών

Επίπεδο	Πολύ καλά		Καλά		Λίγο		Καθόλου		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Γλώσσα										
Αγγλικά	7	3,2	17	7,8	35	16,1	159	72,9	218	100,0
Γαλλικά	4	1,8	4	1,8	14	6,4	196	89,9	218	100,0
Ιταλικά	1	0,5	2	0,9	12	5,5	203	93,1	218	100,0
Γερμανικά	7	3,2	6	2,8	18	8,3	187	85,8	218	100,0
Ρωσικά	66	30,3	28	12,8	53	24,3	71	32,6	218	100,0

Πίνακας I.14: Γνώση ξένων γλωσσών (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι	
	-Λίγο	Καθόλου	-Λίγο	Καθόλου	-Λίγο	Καθόλου	-Λίγο	Καθόλου	-Λίγο	Καθόλου
Αγγλικά	13	47	20	40	9	31	7	23	10	18
	21,7	78,3	33,3	66,7	22,5	77,5	23,3	76,7	35,7	64,3
Γαλλικά	7	53	4	56	3	37	2	28	6	22
	11,7	88,3	6,7	93,3	7,5	92,5	6,7	93,3	21,4	78,6
Ιταλικά	14	46	1	59	-	40	-	30	-	28
	23,3	76,7	1,7	98,3	-	100,0	-	100,0	-	100,0
Γερμανικά	2	58	12	48	7	33	8	22	2	26
	3,3	96,7	20,0	80,0	17,5	82,5	26,7	73,3	7,1	92,9
Ρωσικά	19	41	50	10	36	4	29	1	13	15
	31,7	68,3	83,3	16,7	90,0	10,0	96,7	3,3	46,4	53,6

II. Οικογένεια

Η μεταναστευτική εμπειρία επηρεάζει και την οικογένεια του μετανάστη, είτε έχει παραμείνει στη χώρα προέλευσης, είτε συμμετέχει στη μετανάστευση, με όλα ή με κάποια από τα μέλη της. Αναφέρεται ότι, η σύγχρονη κοινωνιολογία μελετά την οικογένεια ως μία ομάδα, που η συγκεκριμένη μορφή και η συγκεκριμένη δομή της βρίσκονται σε σχέση αλληλεπίδρασης με τον κοινωνικό, οικονομικό, πολιτισμικό της περίγυρο. Επιπλέον, οι διαφοροποιήσεις στη μορφή και τη δομή της οικογένειας αντιμετωπίζονται ως ενδείξεις, συμπτώματα, αλλά και προϋποθέσεις αλλαγών σ' αυτόν τον περίγυρο. Όμως, η προβληματική της κοινωνιολογίας της οικογένειας δεν περιλαμβάνει την απότομη αλλαγή περιγυρου, που χαρακτηρίζει τη μετανάστευση. Ως αποτέλεσμα τούτου είναι, η θεωρητική και μεθοδολογική υποδομή της να μην αρκούν να περιγράψουν και να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα που συνδέονται με τη μετακίνηση της οικογένειας και με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες γίνεται η μετακίνηση αυτή, εφόσον ο εξωτερικός μετανάστης φεύγει από μία συγκεκριμένη πραγματικότητα για μία άλλη (Μουσούρου,1990,267).

Η Λαμπίρη-Δημάκη (1977,15) αναφερόμενη στην ελληνική μετανάστευση, συνοψίζει και κατατάσσει τις επιδράσεις της μετανάστευσης πάνω στην ελληνική οικογένεια, σε δύο κατηγορίες, ήτοι:

- 1) Στις επιδράσεις που αγγίζουν αμεσότερα τα ίδια τα μέλη της οικογένειας του μετανάστη και αυτή καθ' εαυτή τη μορφή και τη δομή της οικογένειας, και
- 2) Στις επιδράσεις που αγγίζουν - μέσω και πάλι της οικογένειας - την ευρύτερη κοινωνικο-οικονομική και πολιτική δομή της ελληνικής κοινωνίας.

Σε έρευνα για την ελληνική μετανάστευση, που έγινε το 1975 σε οικογένειες ατόμων που είχαν μεταναστεύσει και παρά τη μετανάστευση μέλους τους έμειναν στην Ελλάδα, διαπιστώθηκε απομόνωση από την κοινότητα, ένεκα της ελλείψεως του αρχηγού. Διαπιστώθηκε ακόμη διάλυση αυτών των οικογενειών, ενώ στα παιδιά παρατηρήθηκαν ψυχολογικά προβλήματα. Αντίθετα, σε συγκριτική μελέτη σε οικογένειες χωρίς μέλος-μετανάστη δεν παρατηρήθηκαν ανάλογα φαινόμενα. (Μουζάκης,1977,31).

Αντίθετα, σε άλλη πάλι έρευνα, όχι μόνο δεν διαπιστώθηκε αποξένωση των συζύγων και διάλυση του γάμου, εφόσον το ένα άτομο μετανάστευσε, αλλά αντίθετα

φαίνεται η μετανάστευση να λειτούργησε θετικά στις σχέσεις των συζύγων. Όμως, και οι ίδιοι οι υπεύθυνοι της έρευνας, εκφράζουν επιφύλαξη για το αποτέλεσμα αυτό, εφόσον είναι δυνατόν οι άγαμοι ή οι διαζευγμένοι να μη βρέθηκαν και άρα να μην περιελήφθησαν στην έρευνα (Κολλάρου κ.ά., 1980, 28 & 48).

Παρά το ότι από πρώτη άποψη η προβληματική για την οικογένεια του μετανάστη, που έχει παραμείνει στη χώρα, φαίνεται να αφορά την κοινωνία προέλευσης, και μόνο η ύπαρξη οικογένειας που συμμετέχει στη μεταναστευτική διαδικασία, θα μπορούσε να ενδιαφέρει την κοινωνία υποδοχής, θεωρούμε ότι, η ύπαρξη οικογένειας στη χώρα προέλευσης συνδέεται:

α) με μελλοντική μετανάστευση στη χώρα μας των μελών αυτής της οικογένειας ή, στην περίπτωση που επιστρέψει στη χώρα προέλευσης, επαναμετανάστευση των ίδιων των μεταναστών μαζί με κάποιο ή κάποια μέλη της οικογένειας, στο εγγύς ή απώτερο μέλλον,

β) με τη χρήση των οικονομικών των μεταναστών,

γ) με την πιθανότητα ενσωμάτωσης των μεταναστών,

δ) με πιθανά ψυχολογικά προβλήματα του μετανάστη.

Αλλά και η ύπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής συνδέεται:

α) με τη χρήση των οικονομικών,

β) με την πιθανότητα ενσωμάτωσης,

γ) με τα μελλοντικά σχέδια για τη διάρκεια της μετανάστευσης,

δ) με την εκπαίδευση των παιδιών, εφόσον υπάρχουν,

ε) με πιθανά ψυχολογικά προβλήματα του μετανάστη.

Π.1. Οικογένεια στη χώρα προέλευσης

Έχει παρατηρηθεί ότι κάθε νέος μετανάστης δημιουργεί έναν ευρύ κύκλο δυνητικών μεταναστών (Massey, 1994, 733). Πολύ περισσότερο θα μπορούσε να αναζητηθεί ο κύκλος αυτός στο οικογενειακό περιβάλλον του μετανάστη. Σύμφωνα με τη θεωρία των δικτύων και μέσω της λειτουργίας τους, αυξάνεται η πιθανότητα να μεταναστεύσει κάποιος από τη χώρα προέλευσης, εφόσον είναι στενότεροι οι οικογενειακοί δεσμοί με εκείνον που έχει ήδη μετακινηθεί. Η πιθανότητα αυτή επίσης αυξάνεται και

επιηρεάζεται από το νομικό καθεστώς των ήδη μεταναστών. Όσο ισχυρότερο είναι το καθεστώς παραμονής του ήδη μετανάστη, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα να προσελκύσει και νέους μετανάστες από το κύκλο των συγγενών, φίλων, γνωστών, κ.λ.π.

Η πρόθεση έλξης κάποιου μέλους της οικογένειάς τους δηλώθηκε από λίγους ερωτώμενους. Όμως, οφείλουμε να συνυπολογίσουμε τους παράγοντες που στο μέλλον μπορεί να μεταβάλλουν αυτήν την αρχική πρόθεση. Τέτοιοι παράγοντες θα μπορούσαν να είναι, η βελτίωση των όρων διαμονής και εργασίας των αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής, ένεκα της νομιμοποίησής τους ή της μεγαλύτερης εξοικείωσης με τις συνθήκες της χώρας. Επίσης, άλλοι παράγοντες θα μπορούσαν να συνδέονται με τις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα προέλευσης, που συγκρινόμενες, κρίνονται χειρότερες από εκείνες στη χώρα υποδοχής, με αποτέλεσμα την προσέλκυση ατόμων του περιβάλλοντος του ήδη μετανάστη.

Η διερεύνηση των χαρακτηριστικών των ατόμων της οικογένειάς τους, θα μπορούσε να ενδιαφέρει και από τη σκοπιά της γνώσης των χαρακτηριστικών των μελλοντικών μεταναστών.

Σχεδόν όλοι οι αλλοδαποί του δείγματός μας, με κάπως λιγότερο τους Αλβανούς, έχουν οικογένεια στη χώρα τους, χωρίς διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα. Το 1/3 αυτών που έχουν οικογένεια στη χώρα τους, είναι οικογένεια δική τους (*Πίνακες II.1, II.2*). Ενώ περισσότερο δική τους οικογένεια στη χώρα προέλευσης, έχουν οι γυναίκες (*Πίνακας II.3*).

Παρά το γεγονός ότι αναφερόμαστε σε άτομα μικρής ηλικίας, σχεδόν οι μισοί έχουν αφήσει δύο παιδιά στη χώρα τους, είτε μόνα τους, είτε με τον/την σύζυγό τους, αλλά και το 1/4 αυτών έχει ένα παιδί στη χώρα του, μόνο του ή με τον/την σύζυγο. Παρατηρούνται και στη σύγχρονη μετανάστευση όλα τα είδη οικογενειών που χαρακτηρίζαν την οικογενειακή δομή των μεταναστών και σε προηγούμενα ρεύματα.⁹ (*Πίνακες II.4, II.5*).

⁹ Οι «χωλές» ή «κατά γενεές καταταμημένες» οικογένειες εμφανίζονται ως τύποι οικογενειακών σχημάτων, και στην σύγχρονη μεταναστευτική ιστορία, όπως παρατηρήθηκε και για την ελληνική μετανάστευση. Ίσως και στη σύγχρονη παλιννόστηση να ισχύσει η παρατήρηση, ότι με την παλιννόστηση οι μορφές αυτές δεν είναι σίγουρο ότι θα εξαλειφθούν ή θα συνεχίσουν με άλλη μορφή, όπως οι πρώην χωλές, να γίνουν κατά γενεές κλπ. (Μουσσούρου, 1993, 269 & 272).

Εκτός από την ύπαρξη οικογένειας στη χώρα προέλευσης, αρκετοί αλλοδαποί έχουν κάποιο ή κάποια από τα μέλη της οικογένειάς τους στη χώρα υποδοχής.

Πίνακας II.1: Παραμονή οικογένειας στη χώρα προέλευση (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Οικογένεια στη χώρα προέλευσης											
Ναι	51	85,0	57	95,0	38	95,0	30	100,0	28	100,0	204 93,6
Όχι	9	15,0	3	5,0	2	5,0	-	-	-	-	14 6,4
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας II.2: Σχέση οικογένειας με τον ερωτώμενο (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
Σχέση οικογένειας	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
δική του	3	5,9	4	7,0	10	26,3	11	36,7	4	14,3	32 15,7
ανιόντων	43	84,3	48	84,2	18	47,4	9	0,0	22	78,6	140 68,6
δική του και ανιόντων	5	9,8	5	8,8	10	26,3	10	3,3	2	7,1	32 15,7
Σύνολο	51	100,0	57	100,0	38	100,0	30	100,0	28	100,0	204 100,0

Πίνακας II.3: Σχέση οικογένειας με τον ερωτώμενο (ανά φύλο)

Σχέση οικογένειας	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
δική του/δική του και ανιόντων	17	(26,6)	17,3	47	(73,4)	44,3	64	(100,0)
ανιόντων	81	(57,9)	82,7	59	(42,1)	55,7	140	(100,0)
Σύνολο	98	48,0	100,0	106	52,0	100,0	204	(100,0)

Πίνακας II.4: Αριθμός ατόμων οικογένειας στη χώρα προέλευσης

Ερωτώμενοι	N	%
Αριθμός ατόμων		
1 άτομο	10	4,9
2 άτομα	32	15,7
3	66	32,4
4	41	20,1
5	29	14,2
6	9	4,4
7	11	5,4
8+	6	3,0
Σύνολο	204	100,0

Πίνακας II.5: Σύνθεση οικογένειας του ερωτώμενου στη χώρα προέλευσης

Ερωτώμενοι	N	%
Σύνθεση οικογένειας		
σύζυγο	4	6,2
1 παιδί	10	15,6
1 νύφη/γαμπρός	1	1,6
1 εγγόνι	2	3,1
σύζυγο+1 Παιδί	6	9,4
2 παιδιά	9	14,1
σύζυγο + 2 παιδιά	20	31,3
σύζυγο+1 Παιδί + 1 νύφη/γαμπρό	1	1,6
3 παιδιά	1	1,6
σύζυγο + 3 παιδιά	3	4,7
4 παιδιά	1	1,6
1 παιδί + 1 νύφη/γαμπρό + 2 εγγόνια	1	1,6
σύζυγο + 4 παιδιά	3	4,7
σύζυγο+2 παιδιά + 1 νύφη/γαμπρό + 1 εγγόνι	2	3,1
Σύνολο	64	100,0

II.1.1. Έλξη μέλους της οικογένειας του μετανάστη στη χώρα υποδοχής

Λίγα άτομα, 25 από τους ερωτώμενους, δηλώνουν ότι προτίθενται να έλξουν στη μετανάστευση μέλος της οικογένειάς τους που βρίσκεται στη χώρα προέλευσης, και περισσότερο οι Αλβανοί, χωρίς σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα φύλα. Βέβαια, την εποχή που διεξαγόταν η έρευνα, δεν είχαν ακόμη συγκεκριμενοποιηθεί οι προθέσεις της πολιτείας, τόσο σε σχέση με τους ήδη μετανάστες, όσο πολύ περισσότερο σε σχέση με τις οικογένειές τους. Επί πλέον, όπως και στη συνέχεια θα αναφέρουμε, αρκετοί αλλοδαποί βρίσκονται στη χώρα μας ήδη με τις οικογένειές τους.

Είναι προφανές ότι αν οι προθέσεις για παραμονή ή διακοπή της μεταναστευτικής ζωής, στη διάρκειά της μεταβάλλονται, θα μεταβάλλεται επίσης και η επιθυμία για προσέλευση και άλλων μελών. Επιπλέον, η επιθυμία εκείνων που έμειναν πίσω είναι πιθανόν να μεταβληθεί, εφόσον οι συνθήκες στον τόπο καταγωγής δεν είναι καλές, κατάσταση που μπορεί να οφείλεται σε οικονομικούς λόγους, αλλά και άλλους. Συνολικά 33 άτομα είναι υποψήφιοι μετανάστες, οι περισσότεροι Αλβανοί, στην οικογενειακή αλυσίδα των ήδη αλλοδαπών και είναι κυρίως αδέρφια τους (39%), και αμέσως μετά τα παιδιά τους και οι γονείς. Ηλικιακά βρίσκονται και αυτοί στην παραγωγική ηλικία, χωρίς σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα φύλα (Πίνακες II.6-II.9, Διάγραμμα 1).

Οι προϋποθέσεις για τη μετανάστευση του ατόμου, όπως ορίζονται από τους ίδιους τους ερωτώμενους, συνδέονται κατά κύριο λόγο με τη χώρα προέλευσης, είτε αφορούν διευκολύνσεις (π.χ. βίζα) είτε γενικότερες οικονομικές συνθήκες (π.χ. ανεργία). Όσοι αναφέρονται στις συνθήκες στη χώρα υποδοχής, τις συνδέουν με τη ρύθμιση του καθεστώτος παραμονής των ίδιων, αλλά με την προϋπόθεση της εξασφάλισης εργασίας για το νέο μέλος. Οι Αλβανοί προτάσσουν τις συνθήκες στη χώρα προέλευσης ενώ οι Πολωνοί δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στις συνθήκες της χώρας υποδοχής (Πίνακας II.10).

Πίνακας II.6: Πιθανότητα έλξης μέλους της οικογένειας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Προσέλευση μέλους οικογ.												
Ναι	14	27,5	6	10,6	1	2,6	4	13,3	-		25	12,3
Όχι	27	52,9	43	75,4	32	84,2	23	76,7	27	96,4	152	74,5
Δ.Γ.	10	19,6	8	14,0	5	13,2	3	10,0	1	3,6	27	13,2
Σύνολο	51	100,0	57	100,0	38	100,0	30	100,0	28	100,0	204	100,0

Πίνακας II.7: Πιθανότητα έλξης μέλους της οικογένειας (ανά φύλο)

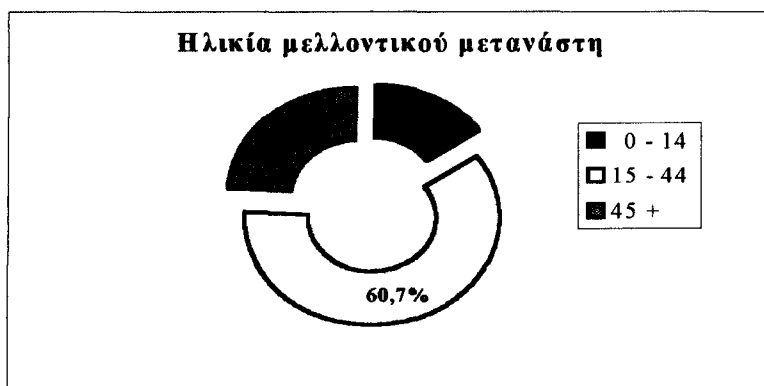
Φύλο	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Προσέλευση μέλους οικογ.						
ναι	14	14,3	11	10,4	25	12,3
όχι	71	72,4	81	76,4	152	74,5
Δ.Γ.	13	13,3	14	13,2	27	13,2
Σύνολο	98	100,0	106	100,0	204	100,0

Πίνακας II.8: Βαθμός συγγένειας μελλοντικού μετανάστη (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Σύνολο μελλοντικών μεταναστών	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Βαθμός συγγένειας										
σύζυγος	2	40,0	-		1	20,0	2	40,0	5	15,2
παιδί	4	57,1	1	14,3	-		2	28,6	7	21,2
αδελφός	8	61,5	4	30,8	-		1	7,7	13	39,4
γονιός	6	85,7	1	14,3	-		-		7	21,2
άλλος	1	100,0	-		-		-		1	3,0
Σύνολο	21		6		1		5		33	100,0

Πίνακας II.9: Φύλο μελλοντικού μετανάστη (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Άνδρας	10	55,6	4	22,2	1	5,6	3	16,7	18	100,0
Γυναίκα	11	73,3	2	13,3	-	-	2	13,3	15	100,0
Σύνολο	21	63,6%	6	18,2%	1	3,0%	5	15,2%	33	100,0

Διάγραμμα 1**Πίνακας II.10: Προσποθέσεις προσέλευσης (ανά εθνικότητα)**

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Σύνολο		Σύνολο ερωτώμενων
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Διευκολύνσεις στη χώρα προέλευσης	17	85,0	1	5,0	-	-	2	10,0	20	100,0	80,0
Συνθήκες στη χώρα υποδοχής	2	20,0	5	50,0	1	10,0	2	20,0	10	100,0	40,0
Πιθανή ανεργία στη χώρα προέλευσης	2	66,7	-	-	-	-	1	33,3	3	100,0	12,0
Σύνολο	21		6		1		5		33	100,0	132,0

II.2. Οικογένεια στη χώρα υποδοχής

Η πληροφόρηση για τα βασικά χαρακτηριστικά των μελών της οικογένειας των ερωτώμενων που βρίσκονται στη χώρα υποδοχής, μας παρέχει πρόσθετη πληροφόρηση και για κάποιους άλλους αλλοδαπούς. Συγκεκριμένα για άλλους τόσους (218 άτομα), όσοι δηλαδή αλλοδαποί περιλαμβάνονται στο δείγμα μας. Πέραν αυτής της πρόσθετης πληροφόρησης, η ύπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής, καθορίζει κατά πολύ τη

στάση του αλλοδαπού και τις βλέψεις του, για τη διάρκεια της μεταναστευτικής ζωής του, όπως θα δούμε και στο σχετικό κεφάλαιο, όπως και την σε κάποιο βαθμό ενσωμάτωσή του στη χώρα υποδοχής. Παράλληλα, αποκαλύπτει και τη φύση της σύγχρονης μετανάστευσης προς τη χώρα μας, που σε κάποιο βαθμό είναι οικογενειακή μετακίνηση.

Σχεδόν τα 3/4 των Αλβανών και Πολωνών του δείγματός μας έχουν οικογένεια στη χώρα υποδοχής, ενώ αυτό δεν συμβαίνει με τους άλλους μετανάστες. Οι περισσότεροι Αλβανοί της Θεσσαλονίκης ζουν με την οικογένειά τους στην Ελλάδα, όπως κατέληξε και η έρευνα των Λαμπριανίδη-Λυμπεράκη (2000,198). Σε σύγκριση των δύο φύλων, έχουν οικογένεια στη χώρα υποδοχής κάπως περισσότερο οι γυναίκες από τους άνδρες (Πίνακες II.11 & II.12).

Από την έρευνα της Πολωνικής εφημερίδας πληροφορούμαστε ότι περισσότεροι από το 50% των Πολωνών, ζουν στην Ελλάδα με την οικογένειά τους, η οποία αποτελείται είτε μόνο από τον/τη σύζυγο, είτε από τον/τη σύζυγο και τα παιδιά τους. Η πρακτική πρέπει να συνδέεται με την ηλικία των παιδιών και τις δυνατότητες φοίτησής τους σε σχολείο, εφόσον από την ίδια πηγή πληροφορούμαστε ότι πρόκειται για νέα ζευγάρια με μικρά παιδιά. Στην περίπτωση που υπάρχουν μεγάλα παιδιά στην οικογένεια των μεταναστών, αυτά παραμένουν στην Πολωνία και φοιτούν εκεί σε γυμνάσιο ή λύκειο. Οι Πολωνοί έχουν συνήθως 1-2 παιδιά μαζί τους (KURIERA ATENSKIEGO,1997).

Η γυναικεία παρουσία στο μεταναστευτικό ρεύμα προς τη χώρα μας, δεν είναι μόνο αυτόνομη γυναικεία μετανάστευση, αλλά και η συγκέντρωση των οικογενειών στη χώρα υποδοχής, πραγματώνεται περισσότερο από τις γυναίκες προς τους άνδρες, παρά αντίστροφα. Στη μέγιστη πλειοψηφία τους οι γυναίκες έρχονται πρώτα και κατόπιν ακολουθούν οι σύζυγοι, εφόσον σχεδόν διπλάσιες γυναίκες από άνδρες άνοιξαν την αλυσίδα της μετανάστευσης για την οικογένεια. Από τα έγγαμα άτομα του δείγματός μας πολύ περισσότερες γυναίκες ήλθαν πρώτες και ακολούθησαν οι σύζυγοι άνδρες, με ή χωρίς τα παιδιά τους (Περιπτώσεις 3. και 7. Πίνακας II.13). Και άλλα άτομα όμως προσκαλούνται περισσότερο από γυναίκες (Περίπτωση 9. Πίνακα II.13).

Πίνακας II.11: Υπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Οικογένεια	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
Ναι	42	70,0	43	71,7	7	17,5	9	30,0	4	14,3	105 48,2
Όχι	18	30,0	17	28,3	33	82,5	21	70,0	24	85,7	113 51,8
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας II.12: Υπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής (ανά φύλο)

Οικογένεια	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ναι	48	45,7	57	54,3	105	100,0	48,2	
Όχι	57	50,4	56	49,6	113	100,0	51,8	
Σύνολο	105	100,0	113	100,0	218	100,0	100,0	

Πίνακας II.13: Διαδικασία συνένωσης οικογενειών (ανά φύλο)

Συνένωση οικογενειών	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
1. Σ→Σ→Π	1	25,0	3	75,0	4	100,0	3,8	
2. Σ+Σ→Π	1	50,0	1	50,0	2	100,0	1,9	
3. Σ→Σ+Π	8	40,0	12	60,0	20	100,0	19,0	
4. Σ+Σ+Π	2	25,0	6	75,0	8	100,0	7,6	
5. Π→Σ+Σ	-		1	100,0	1	100,0	1,0	
6. Σ→Π	-		2	100,0	2	100,0	1,9	
7. Σ→Σ	6	42,9	8	57,1	14	100,0	13,3	
8. Σ+Σ	3	50,0	3	50,0	6	100,0	5,7	
9. άλλος	16	33,3	32	66,7	48	100,0	45,7	
Σύνολο	37	35,2	68	64,8	105	100,0	100,0	

Υπόμνημα πίνακα:

Σ= σύζυγος

Π= παιδί

Παρά το γεγονός ότι σε ίσο περίπου ποσοστό Αλβανοί και Πολωνοί δηλώνουν ότι έχουν οικογένεια στη χώρα υποδοχής, η οικογένεια των Αλβανών αποτελείται από περισσότερα μέλη. Δεδομένου ότι στο δείγμα μας δεν συμπεριλαμβάνονται μέλη των οικογενειών των αρχικών ερωτώμενων, όπως ήδη έχουμε αναφέρει για τον τρόπο λειτουργίας της μεθοδολογίας που επιλέξαμε, θεωρούμε σημαντική την πληροφόρηση για τα χαρακτηριστικά των υπολοίπων 218 ατόμων, που αποτελούν μέλη της οικογένειας των αλλοδαπών που βρίσκονται στη χώρα μας. Είναι: α) οι περισσότεροι Αλβανοί, οι μισοί σχεδόν αλλά και αρκετοί Πολωνοί, β) αρκετά παιδιά αλλά και σύζυγοι, γ) είναι σχεδόν σε ίσο ποσοστό άνδρες και γυναίκες, δ) οι περισσότεροι ομοεθνείς (η εθνικότητα που προσδιορίζεται ως «άλλος» αφορά τον Βορειοηπειρώτη), ε) ηλικιακά κατανέμονται με το 1/3 να είναι κάτω των 14 ετών, και περισσότεροι από τους μισούς στις ηλικίες 15-44 ετών, ζ) οι περισσότεροι από τους μισούς, είναι αρκετά χρόνια στην Ελλάδα, εφόσον έχουν έλθει μέχρι το 1994, αλλά και αρκετοί έχουν γεννηθεί εδώ. Σύμφωνα με δημοσιεύματα (ΒΗΜΑ 21/5/2000) από τις συνολικά 14.000 γεννήσεις στο Δήμο Αθηναίων το 1998, οι 4.300 ήταν από αλλοδαπές μητέρες δηλαδή ποσοστό 30,7%. Την ίδια χρονιά στο νοσοκομείο «Αλεξάνδρα» από τις 4.063 γεννήσεις οι 2.611 ήταν από αλλοδαπές (64,3%), και το 1997 στο Ιπποκράτειο Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης, σε σύνολο 3.288 γεννήσεων, οι 912 ήταν από αλλοδαπές (27,7%). Ίσως οφείλουμε να λάβουμε υπόψη μας ότι η άνοδος του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων και ειδικότερα των κατοίκων της περιοχής Πρωτεύουσας, τους επιτρέπει την πολυτέλεια της επιλογής ιδιωτικού μαιευτηρίου, ακόμη, η επιλογή του ιδιωτικού μπορεί να συνδέεται και με την επέκταση των ιδιωτικών ασφαλειών, όπως και γενικά να θεωρείται η ιδιωτική περίθαλψη σύμβολο κύρους. Πάντως, στις 100.000 γεννήσεις οι 15.000 αφορούν αλλοδαπές εκ των οποίων οι 7.500 είναι γυναίκες από την Αλβανία.

Θα θεωρήσουμε σημαντικό το ποσοστό των παιδιών που βρίσκονται στη χώρα μας, όχι μόνο από την οικονομική σκοπιά της πιθανής επιβάρυνσης που θα προκληθεί με τη νομιμοποίησή τους (υγεία, σχολεία κλπ), αλλά και ως χαρακτηριστικό των αλλοδαπών, που αν και βρίσκονται στη χώρα υπό μη νόμιμο καθεστώς παραμονής, έχουν μαζί τους και παιδιά, με ότι αυτό θα μπορούσε να σημαίνει σε περίπτωση απέλασής τους (*Πίνακες II.14 - II.17, Διάγραμμα 2*).

Στο Διάγραμμα 3, εμφανίζονται συνθετικά οι ηλικίες των αλλοδαπών (ερωτώμενοι και μέλη οικογενειών τους).

Πίνακας II.14: Σύνθεση οικογένειας στη χώρα υποδοχής (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Οικογένεια											N
σύζυγος	32	31,1	28	32,6	2	20,0	5	41,7	2	28,6	69
											31,7
παιδί	44	42,7	37	43,0	1	10,0	3	25,0	3	42,8	88
											40,4
αδελφός	15	14,6	12	13,9	3	30,0	3	25,0	-	-	33
											15,1
γονέας	11	10,7	4	4,7	4	40,0	1	8,3	2	28,6	22
											10,1
άλλος	1	0,9	5	5,8	-	-	-	-	-	-	6
											2,8
Σύνολο	103	100,0	86	100,0	10	100,0	12	100,0	7	100,0	218
	47,2		39,5		4,6		5,5		3,2		100,0

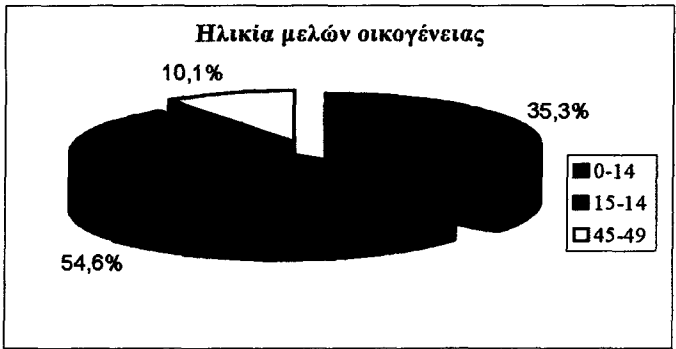
Πίνακας II.15: Φύλο μελών οικογένειας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Φύλο											N
											%
Άνδρας	51	49,5	47	54,6	4	40,0	4	33,3	1	14,3	107
											49,1
Γυναίκα	52	50,5	39	45,4	6	60,0	8	66,7	6	85,7	111
											50,9
Σύνολο	103	100,0	86	100,0	10	100,0	12	100,0	7	100,0	218
	47,5		39,5		4,6		5,5		3,2		100,0

Πίνακας II.16: Εθνικότητα μελών οικογένειας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Εθνικ. Οικογένειας											N
											%
Ομοεθνής	93	90,3	86	100,0	10	100,0	12	100,0	7	100,0	208
											95,4
Έλληνας	2	1,9	-	-	-	-	-	-	-	-	2
											0,9
Άλλος	8	7,8	-	-	-	-	-	-	-	-	8
											3,7
σύνολο	103	100,0	86	100,0	10	100,0	12	100,0	7	100,0	218
	47,5		39,5		4,6		5,5		3,2		100,0

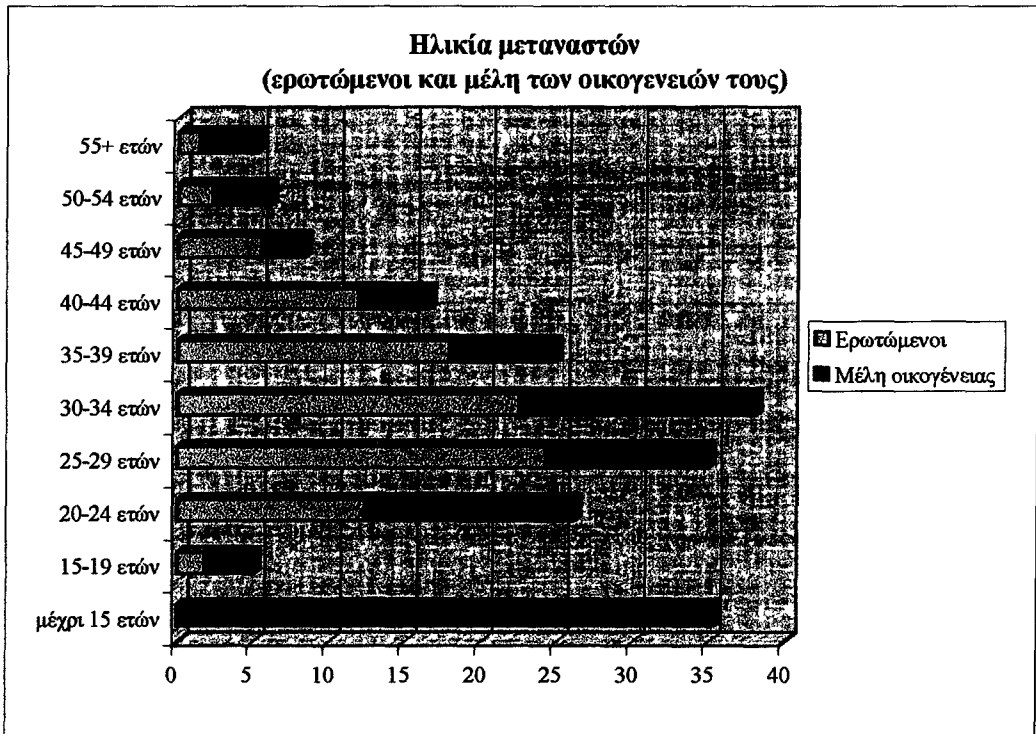
Διάγραμμα 2

Πίνακας Π.17: Έτος άφιξης μελών οικογένειας

Έτος άφιξης	N	%
1987-89	10	4,6
1990-94	114	52,3
1995-97	67	30,7
Γεννήθηκε εδώ	27	12,4
Σύνολο	218	100,0

Διάγραμμα 3

Η.2.1. Παιδιά μέλη οικογένειας στη χώρα υποδοχής

Αρκετά συχνά η δημόσια συζήτηση για την επανεμφάνιση της παιδικής εργασίας, τα παιδιά των φαναριών, τα παιδιά των δρόμων, συνδέεται με τη μετανάστευση. Η μετανάστευση προς τη χώρα και ιδιαίτερα την πόλη είναι γεγονός, οι μετανάστες ορατοί, όπως και στο μέλλον θα είναι γεγονός και η οριστική παραμονή κάποιων από τους μετακινούμενους. Το αν και κατά πόσο συνδέεται η επανεμφάνιση της παιδικής εργασίας με τη μετανάστευση, αποτέλεσε ένα από τα κίνητρα, ώστε να διερευνήσουμε τις συνθήκες υπό τις οποίες τα παιδιά βιώνουν την σχολική τους πραγματικότητα, αλλά και τις συνθήκες της γενικότερης διαβίωσης, που θα μπορούσαν να αποτελέσουν γι' αυτά προϋποθέσεις διακινδύνευσης της ζωής τους. Επιπλέον, διερευνώντας τις πρακτικές των μεταναστών για την εκπαίδευση των παιδιών τους όπως και εκείνες για την επιτήρηση των παιδιών προσχολικής ηλικίας, αποκαλύπτουμε κάποια ακόμη χαρακτηριστικά των αλλοδαπών αλλά και πιθανές μελλοντικές ανάγκες της χώρας υποδοχής σε υποδομές.

Τα παιδιά στην ηλικία των 10 ετών περίπου, που κάνουν διάφορες δουλειές ή τα συναντούμε στα φανάρια και τους δρόμους, φαίνεται πως είναι κυρίως παιδιά που έχουν έλθει στη χώρα μόνα τους ή μέσω των κυκλωμάτων. Σε αρκετές περιπτώσεις οι γονείς έχουν δώσει τη συγκατάθεσή τους, έχοντας πληρώσει και τα έξοδα μετακίνησης, ενώ σε άλλες έχουν φύγει μόνα τους κρυφά από το σπίτι τους, ή ακόμη τα έχουν απαγάγει παρά τη θέλησή τους. Είναι κυρίως παιδιά από την Αλβανία, που είτε αρπάζονται είτε εξαπατούνται, χρησιμοποιούνται από τα κυκλώματα για εμπόριο των οργάνων τους, ή για εργασία σε άθλιες συνθήκες ή τέλος για πορνεία. Χωρίς να υπάρχουν επίσημα στοιχεία, ο αριθμός των κοριτσιών από την Αλβανία ηλικιών 13-18 ετών, που έχουν εμπλακεί στην πορνεία υπολογιζόταν συνολικά για την Ιταλία στις 1.500-2000 (Altin,2000,68). Πέρα από τα κυκλώματα και οι ίδιες οι οικογένειες πιέζουν τα παιδιά τους, Αλβανάκια, Σερβάκια, ή Ελληνάκια - τσιγγανόφωνα ή τουρκόφωνα, να εργασθούν, εφόσον τα έσοδα από την παιδική εργασία είναι υψηλότερα από την εργασία των ενηλίκων. Οι γονείς αυτοί στην πλειοψηφία τους είναι αγράμματοι, άνεργοι και χωρίς επαγγελματική κατάρτιση, όπως δήλωσε η υπεύθυνη Μυρτώ Λεμού, του «Κέντρου Συμπαράστασης Παιδιών και Οικογένειας» (Ελευθεροτυπία 25/8/98).

Θα απαντούσαμε αρνητικά στην άποψη που συνδέει τη μετανάστευση με την παιδική εργασία, που τουλάχιστον δεν αφορά στα παιδιά που βρίσκονται στη χώρα υποδοχής με τις οικογένειές τους. Όπως διαπιστώσαμε στην έρευνά μας, μόνο 6 από τα 79 παιδιά που βρίσκονται στην ηλικία κάτω των 18 ετών, δεν πηγαίνουν σχολείο, ενώ θα έπρεπε, και αυτά είναι παιδιά αλλοδαπών, που μόλις έχουν έλθει στην Ελλάδα και ακόμη διερευνούν τους τρόπους πρόσβασης σε κάποιο σχολείο. Η πρακτική που εφαρμόζουν οι αλλοδαποί για τα παιδιά τους αποκαλύπτει και τη διαφορετικότητα ανάμεσα στις εθνικότητες, τουλάχιστον στη μέχρι σήμερα πορεία τους στη χώρα υποδοχής.

Οι Πολωνοί αντιμετώπισαν τις ανάγκες εκπαίδευσης των παιδιών τους, με την ίδρυση του Ελληνο-Πολωνικού Συλλόγου, που διατηρούσε σχολείο καθόλη την περίοδο της μη νομιμότητάς τους,¹⁰ ενώ οι Αλβανοί στέλνουν τα παιδιά τους σε ελληνικό σχολείο (Πίνακας II.18). Και από την έρευνα της Πολωνικής εφημερίδας πληροφορούμαστε ότι μόνο ένα άτομο στέλνει τα δύο παιδιά του σε ελληνικό σχολείο, και αυτά πηγαίνουν Γυμνάσιο (KURIERA ATENSKIEGO, 1997).

Θα μπορούσαμε να αναγνωρίσουμε διάφορα ζητήματα που σχετίζονται με κάθε μία από τις δύο επιλογές.

Τα παιδιά των αλλοδαπών που πηγαίνουν σε ελληνικό σχολείο, είναι πιθανόν να αντιμετωπίσουν την απόρριψη των υπολοίπων μαθητών είτε απλά και μόνο επειδή είναι αλλοδαποί, είτε επειδή δυσκολεύονται να κατανοήσουν τη διαφορετική κουλτούρα, πράγμα που τα ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα παιδιά. Επιπλέον θα έχουν, τουλάχιστον στην αρχή, να αντιμετωπίσουν και προβλήματα γλώσσας. Υπ' αυτές τις συνθήκες είναι πιθανόν να επηρεαστεί ο ψυχισμός τους αλλά και η εξέλιξή τους.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1995 σε νέους 15-29 ετών, τόσο γηγενείς όσο και Πόντιους, διαπιστώθηκε μεγαλύτερη διαρροή από κάποια βαθμίδα της εκπαίδευσης στους Πόντιους από ότι στους γηγενείς των ίδιων ηλικιών (20% V 8%) (Τζωρτζοπούλου, 1996, 36). Οι Πόντιοι, αν και συνιστούν διαφορετική ομάδα μεταναστών από τους αλλοεθνείς που εδώ εξετάζουμε, έχουν όμως πολλά κοινά

¹⁰ Ο «Ελληνοπολωνικός Σύλλογος Γιέζυ Σαϊνοβιτς-Ιβάνοφ» εγκρίθηκε ως σωματείο μη κερδοσκοπικό και μη πολιτικού χαρακτήρα με την υπ αριθμ 3043/94 απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών. Στους κύριους σκοπούς τους εν λόγω σωματείου εντάσσεται η ανάπτυξη δεσμών και η καλλιέργεια των σχέσεων μεταξύ των μελών του Συλλόγου, αλλά και με ελληνικούς και πολωνικούς μορφωτικούς, σπουδαστικούς κλπ συλλόγους, αλλά και η παροχή κάθε υλικής και ηθικής δυνατής υποστήριξης στα μέλη του.

με αυτούς, όπως είναι η διαφορετική γλώσσα με εκείνη της χώρας υποδοχής, το διαφορετικό περιβάλλον κοινωνικοποίησης, αλλά σε κάποιο βαθμό και η μη αποδοχή από την πλευρά των γηγενών, όπως έχει καταγραφεί στην επικαιρότητα. Αυτές είναι κάποιες από τις προϋποθέσεις που θα μπορούσαν να αποθαρρύνουν τα άτομα για περαιτέρω εξέλιξη στην εκπαίδευση.

Αλλά και παλιότερες έρευνες που έχουν γίνει στα παιδιά των μεταναστών έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι αυτά τα παιδιά αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα. Σε έρευνα που έγινε στα Ελληνόπουλα που φοιτούσαν στο σχολείο της χώρας υποδοχής (Αυστραλία) διαπιστώθηκαν πολλά προβλήματα που απορρέουν από το διχασμό που βιώνει το παιδί, εφόσον ζει ταυτόχρονα σε δύο κόσμους στη χώρα υποδοχής, της οικογένειας και του ευρύτερου περιβάλλοντος. Σε κάποιες οικογένειες διαπιστώθηκε ότι το δεύτερο και τρίτο παιδί δεν γνωρίζει την ελληνική γλώσσα, με αποτέλεσμα η επικοινωνία με τους γονείς να γίνεται μέσω του πρώτου παιδιού. Το γεγονός ότι τα παιδιά μαθαίνουν πιο εύκολα τη γλώσσα της χώρας υποδοχής και πολλές φορές διορθώνουν τους γονείς τους, τα κάνει να αισθάνονται κάποια ανωτερότητα και αρκετά συχνά να θέλουν να έχουν τον πρώτο λόγο στην οικογένεια. Από την άλλη, στο σχολείο της χώρας υποδοχής αντιμετωπίζουν προβλήματα, επειδή δεν γνωρίζουν τη γλώσσα, και συχνά το εγκαταλείπουν (Αμηρά, 1977, 35). Είναι πιθανόν τα παιδιά να αρνούνται να μιλήσουν τη γλώσσα των γονιών τους, επειδή επιθυμούν περισσότερο την αποδοχή από το ευρύτερο περιβάλλον. Όπως μας είπε μία Πολωνέζα «ο μικρός μου γιος δεν θέλει να μιλήσει Πολωνικά, του φαίνονται πιο εύκολα τα Ελληνικά» Έτσι το εξήγησε, αλλά είναι έτσι;

Τα προβλήματα που ανέκυψαν από την κοινή φοίτηση μαθητών - Αλλοδαπών και Ελλήνων - αναγνωρίστηκαν από το Υπουργείο Παιδείας, που προέβη σε αναθεώρηση του συστήματος λειτουργίας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για την αποτελεσματικότερη μάθηση της ελληνικής γλώσσας από τους αλλοδαπούς μαθητές, παράλληλα δε έκρινε απαραίτητη την πρόσληψη ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών.

Το έτος 1998-99, για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, λειτούργησαν πανελλαδικά 450 τάξεις υποδοχής που εντάχθηκαν στο ωρολόγιο πρόγραμμα και φοίτησαν 7.330 μαθητές, όπως και 603 φροντιστηριακά τμήματα, που λειτουργούν εκτός του σχολικού

ωραρίου και φοίτησαν 5.317 μαθητές. Παράλληλα για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, λειτούργησαν δύο τάξεις υποδοχής - σε γυμνάσια - που φοίτησαν 16 μαθητές, και 18 φροντιστηριακά τμήματα που φοίτησαν 187 μαθητές (Υπουργείο Παιδείας). Οι μαθητές ήσαν τόσο παλινοστούντες Πόντιοι όσο και μετανάστες. Σύμφωνα με αδημοσίευτα στοιχεία του ΥΠΕΠΘ τη χρονιά 2001-2002, στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και στα ΤΕΕ θα φοιτήσουν 100.000 περίπου αλλοδαποί και παλινοστούντες μαθητές. Ειδικότερα στην Πρωτοβάθμια θα φοιτήσουν 55.000 μαθητές, η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων προέρχεται από την Αλβανία (ΤΑ ΝΕΑ 13/8/01).

Προβλήματα έχουν ανακύψει και στους αλλοδαπούς φοιτητές των ελληνικών πανεπιστημίων, εφόσον οι γονείς τους έχουν πράσινη κάρτα. *«Η φοίτησή τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση προϋποθέτει να υπάρχει άδεια παραμονής του εργαζόμενου γονέα»*. Το πρόβλημα ανακύπτει με τη σπουδαστική άδεια που δεν έχουν μετά τη συμπλήρωση του 21^{ου} έτους (ΒΗΜΑ 21/5/2000). Γίνεται εύκολα κατανοητό ότι είναι δύσκολο για τους αλλοδαπούς σπουδαστές, με το εμπόδιο της γλώσσας, να τελειώσουν τις σπουδές τους μέχρι την ηλικία αυτή.

Από καθαρά οικονομική άποψη θα μπορούσε κάποιος να ισχυρισθεί ότι η πολιτεία επιβαρύνεται εκτός των άλλων εξόδων και με τα έξοδα εκπαίδευσης των παιδιών των μεταναστών, εφόσον οι δαπάνες για την εκπαίδευση είναι υψηλές. Έχει υπολογισθεί ότι το ποσοστό τους στις τρέχουσες δαπάνες, διαχρονικά έχει κυμανθεί από 14% το 1960, μέχρι 15% το 1984, ενώ η διάρθρωση των δαπανών κατά εκπαιδευτική βαθμίδα ήταν για την τριτοβάθμια εκπαίδευση 22,7% (ανώτατη 18,3% και ανώτερη 4,4%), για τη δευτεροβάθμια 42,3% και την πρωτοβάθμια 35%. Υπολογίσθηκε ότι το μέσο κόστος κατά φοιτητή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν 305.116 δρχ. (ΑΕΙ+ΤΕΙ, εκ των οποίων 209.189 για ΤΕΙ), χωρίς να αναφέρονται οι δαπάνες για ιδιωτική εκπαίδευση ή σπουδές στο εξωτερικό (Λαμπρόπουλος κ.ά, 1990, 177, 203).

Από μία άλλη άποψη όμως, όπως από πολλές πηγές έχει υποστηριχθεί, ο μετανάστης φέρνει στη χώρα που εισέρχεται ένα δώρο, εκείνο της εκπαίδευσης και ειδίκευσης, το κόστος του οποίου έχει επωμισθεί η χώρα προέλευσης (Vgenopoulos, 1983, 39) και από αυτή τη σκοπιά, τους οφείλει η κοινωνία υποδοχής. Επιπλέον, είναι πιθανόν αυτά τα παιδιά να μείνουν στη χώρα και να είναι αυριανοί πολίτες της.

Σχετικά με την άλλη επιλογή, ήτοι τη φοίτηση σε σχολείο της χώρας προέλευσης, είναι πρακτική που πιθανόν να ενισχύει την απομόνωση των παιδιών, που βιώνουν δύο κόσμους εντελώς διαφορετικούς από άλλη πλευρά. Μπορεί αυτά τα παιδιά να μη βιώνουν τη διαφορά ανάμεσα στην οικογένεια και στο σχολείο, αλλά ίσως να αισθάνονται το σχολικό τους περιβάλλον απομονωμένο από την υπόλοιπη κοινωνία. Η δημόσια συζήτηση για την εκπαίδευση είναι σχεδόν πάντα προσανατολισμένη στο σχολείο των γηγενών, με πιθανό αποτέλεσμα την αίσθηση του περιθωρίου για τα παιδιά αυτά.

Για το δεύτερο σημείο, εκείνο των κινδύνων που αντιμετωπίζουν τα μικρά παιδιά όταν μένουν μόνα τους, θελήσαμε να καταγράψουμε τους χειρισμούς των αλλοδαπών, για την αντιμετώπιση του ζητήματος της επιμέλειας των μικρών παιδιών, κατά την αναγκαστική απουσία τους στην εργασία.

Όπως και με τα παιδιά που βρίσκονται σε σχολική ηλικία, έτσι και με τα μικρότερα οι Πολωνοί έχουν οργανώσει εντός της εθνικότητά τους την επιτήρηση των παιδιών τους. Αυτό που αναφέρουμε ως ιδιωτικό παιδικό σταθμό, είναι σε αρκετές περιπτώσεις η χρήση ενός σπιτιού κάποιας Πολωνέζας ως ιδιωτικός σταθμός. Αυτή η ίδια, μαζί με το δικό της παιδί, επιτηρεί και κάποια, άλλων αλλοδαπών έναντι αμοιβής. Η κοινή ρώσικη γλώσσα συντελεί, ώστε ένα παιδάκι Ουκράνων να μπορεί να πηγαίνει σε ιδιωτικό παιδικό σταθμό Πολωνέζας.

Αν μπορούμε να κατανοήσουμε τους κινδύνους που εγκυμονεί η χωρίς επιτήρηση παραμονή των παιδιών στο σπίτι, είναι εξίσου προφανείς οι κίνδυνοι στους αυτοσχέδιους αυτούς παιδικούς σταθμούς (χωρίς έξοδο κινδύνου, ή άλλες προδιαγραφές). Πάντως είναι ένας τρόπος για να λύσουν το πρόβλημα και μάλλον καλλίτερος από την εγκατάλειψη. Αντίθετα οι Αλβανοί με οποιονδήποτε τρόπο, ακόμη και έναντι αμοιβής, στέλνουν τα παιδιά τους σε ελληνικό νηπιαγωγείο. Σε αρκετές περιπτώσεις, όπως οι ίδιοι οι Αλβανοί δήλωσαν, τα παρακυκλώματα, επί πληρωμή φυσικά, τους χορήγησαν βεβαιώσεις περί Βορειοηπειρωτικής προέλευσης, έτσι ώστε ευκολότερα να επιτύχουν την πρόσβασή των παιδιών τους στα ελληνικά νηπιαγωγεία (Πίνακας II.19).

Τόσο οι Αλβανοί όσο και οι Πολωνοί στέλνουν τα παιδιά τους να μάθουν την αγγλική γλώσσα και τα ετοιμάζουν για πολίτες του δυτικού κόσμου, όπως μας είπαν χαρακτηριστικά.

Τσως με μεταγενέστερη έρευνα, θα είμαστε σε θέση να αποτιμήσουμε και αξιολογήσουμε την κάθε επιλογή, αλλά και να κατανοήσουμε τη διαφορά της επιλογής από τις διάφορες εθνικές ομάδες. Αν η προτίμηση για σχολείο της εθνικότητά τους, είναι αποτέλεσμα επιλογής των γονέων για επιστροφή στη χώρα προέλευσης, στην περίπτωση που αυτή δεν πραγματοποιηθεί, τα παιδιά θα έχουν το πρόβλημα της διαφορετικής εκπαίδευσης από τις απαιτήσεις της κοινωνίας υποδοχής. Στη άλλη επιλογή, τα παιδιά είναι πιθανόν να αντιμετωπίσουν καταστάσεις απομόνωσης, με ανάλογα αποτελέσματα στην συμπεριφορά τους και ως εκ τούτου στη μη αρμονική ένταξή τους. Πέρα όμως από την εκπαίδευση, όπως έχει επισημανθεί και για τα παιδιά των μεταναστών στις χώρες της Δ. Ευρώπης τα προηγούμενα χρόνια, οι δυσκολίες συνεχίζουν να είναι μεγάλες λόγω της γλωσσικής και πολιτισμικής σύγκυσης την οποία βιώνουν (Κασιμάτη, 1984, 66-76).

Πίνακας II.18: Εθνικότητα σχολείων παιδιών σε σχολική ηλικία (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Σχολείο								
Σχολείο της χώρας προέλευσης	-		16	100,0	-		16	41,0
Ελληνικό	17	81,0	-		-		17	43,6
Κανένα	4	19,0	-		2	100,0	6	15,4
Σύνολο	21	100,0	16	100,0	2	100,0	39	100,0

Πίνακας II.19: Επιμέλεια παιδιών προσχολικής ηλικίας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Επιμέλεια παιδιών										
Σύζυγος	6	31,6	-		1	100,0	-		7	17,5
Γονέας / αδελφός/ή	2	10,5	1	5,6	-		1	50,00	4	10,0
Τρίτος	1	5,3	2	11,1	-		-		3	7,5
Ελλ/κό νηπιαγωγείο	7	36,8	3	16,6	-		-		10	25,0
IX παιδικός σταθμός	-		11	61,1	-		1	50,0	12	30,0
ο ίδιος ο ερωτώμενος	3	15,8	1	5,6	-		-		4	10,0
Σύνολο	19	100,0	18	100,0	1	100,0	2	100,0	40	100,0

III. Μεταναστευτική εμπειρία

Θεωρώντας ότι η μετανάστευση είναι μετακίνηση στο χώρο αλλά και από ένα κοινωνικό περιβάλλον σ' έναν άλλο, θελήσαμε να καταγράψουμε το μεταναστευτικό παρελθόν των αλλοδαπών, όχι μόνο για να γνωρίσουμε και αυτήν την πλευρά τους, αλλά και για να εκτιμήσουμε στη συνέχεια, την επιρροή αυτής της εμπειρίας τους σε διάφορους τομείς της μεταναστευτικής τους ζωής στη χώρα μας.

III.1. Εσωτερική μετακίνηση

Όπως έχει ήδη αναφερθεί η εσωτερική μετακίνηση διαφέρει από την εξωτερική, από τον ορισμό της αλλά και όσον αφορά στις επιπτώσεις στα άτομα που μετακινούνται αλλά και στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Παρά το γεγονός ότι είναι μετακίνηση σε περιβάλλον με ίδια γλώσσα, ίδια θρησκεία, παρόμοια κουλτούρα, ίδια πολιτικά δικαιώματα με την περιοχή γέννησης, χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν από τη μετακίνηση σε άλλη χώρα, παρουσιάζει και ομοιότητες μ' αυτήν, κυρίως από τη σκοπιά της μετακίνησης ατόμων και της προσαρμογής τους σε ένα διαφορετικό περιβάλλον.

Όσον αφορά στις μετακινήσεις στο εσωτερικό των χωρών προέλευσης, από τη σκοπιά του μεγέθους της πόλης, συντελούντο κυρίως με κατευθύνσεις από τα μικρότερα στα μεγαλύτερα κέντρα, όπως και τις προηγούμενες δεκαετίες στη χώρα μας αλλά και σε άλλες χώρες (Πίνακας III.3). Περισσότεροι από τους μισούς μετακινήθηκαν για να σπουδάσουν σε μία άλλη πόλη (Πίνακας III.4). Με δεδομένο ότι οι περισσότεροι έχουν γεννηθεί σε μικρές πόλεις/χωριά, όπως έχουμε ήδη προαναφέρει, προκειμένου να παρακολουθήσουν Πανεπιστήμιο ή Ανώτερη σχολή ήταν αναγκαία η μετάβασή τους σε άλλη μεγαλύτερη πόλη. Κάπως περισσότερο έχουν μετακινηθεί οι γυναίκες, οι οποίες έχουν και υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης από τους άνδρες, ενώ ανάμεσα στις εθνικότητες δεν παρατηρείται καμία σχεδόν διαφοροποίηση (Πίνακες III.1, III.2).

Αν συνυπολογίσουμε ότι α) οι σπουδές, στις περισσότερες περιπτώσεις προκαλούν μετακίνηση με καθορισμένο χρονικό ορίζοντα, β) οι αλλοδαποί του δείγματος έζησαν, στο σχεδόν αποκλειστικό ποσοστό τους, στην περιοχή όπου γεννήθηκαν, και γ) οι οικονομικοί λόγοι που αναφέρονται αφορούν σε μετακίνηση για εργασία με

συγκεκριμένο συμβόλαιο και καθορισμένους τους όρους εργασίας και διαμονής, τότε θα καταλήγαμε στο συμπέρασμα, ότι τα άτομα έχουν πολύ μικρή εμπειρία στην προσαρμογή τους σε διαφορετικό περιβάλλον από εκείνο της περιοχής όπου γεννήθηκαν.

Πίνακας III.1: Μετακίνηση εντός της χώρας προέλευσης (ανά φύλο)

Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ναι	32	41,6	45	58,4	77	100,0
	30,5		39,8		35,3	
Όχι	73	51,8	68	48,2	141	100,0
	69,5		60,2		64,7	
Σύνολο	105		113		218	
	100,0		100,0		100,0	

Πίνακας III.2: Μετακίνηση εντός της χώρας προέλευσης (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί	Πολωνοί	Γεωργιανοί	Ουκρανοί	Άλλοι	Σύνολο
	N %	N %	N %	N %	N %	N %
Ναι	21	21	14	12	9	77
	35,0	35,0	35,0	40,0	32,1	35,3
Όχι	39	39	26	18	19	141
	65,0	65,0	65,0	60,0	67,9	64,7
Σύνολο	60	60	40	30	28	218
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας III.3: Μέγεθος πόλης μετακίνησης

Μέγεθος (σύγκριση με πόλη γέννησης)	N	%
Μεγαλύτερη	53	68,8
Ίση	6	7,8
Μικρότερη	18	23,4
Σύνολο	77	100,0

Πίνακας III.4: Αίτια εσωτερικής μετακίνησης

Αίτια	N	%
Οικονομικά	7	9,1
Πολιτικά	2	2,6
Σπουδές	40	51,9
Οικογενειακά/ Άλλα	28	36,4
Σύνολο	77	100,0

III.2. Μετακίνηση σε άλλη χώρα

Στις χώρες του πρώην ανατολικού συνασπισμού και μέχρι το άνοιγμα των συνόρων αυτών των χωρών, δεν θα μπορούσαμε να αναφερόμαστε σε εξωτερική μετακίνηση, όπως συνέβαινε την προηγούμενη περίοδο ανάμεσα στις δυτικές χώρες.

Οι μετακινήσεις προς τις χώρες με τις οποίες η κεντρική διοίκηση διατηρούσε επίσημες επαφές, όπως π.χ. η τότε Τσεχοσλοβακία, η όποια μετακίνηση ατόμων πραγματοποιείτο με συμβόλαιο από την υπηρεσία της κεντρικής διοίκησης, που περιελάμβανε εργασία για συγκεκριμένο χρόνο και επιστροφή στη γενέτειρα με τη λήξη του συμβολαίου.

Με το άνοιγμα των συνόρων, αρκετοί κάτοικοι των χωρών αυτών μετανάστευσαν σε τρίτες χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Σύμφωνα με τα δεδομένα της έρευνας για τους περισσότερους ερωτώμενους η χώρα μας αποτέλεσε την πρώτη επιλογή τους. Ελάχιστοι αλλοδαποί είχαν κάποια προηγούμενη μεταναστευτική εμπειρία, με την κλασική έννοια του όρου, ήτοι μετάβαση σε τρίτη χώρα με σκοπό τη διαμονή και εργασία σ' αυτήν. Άλλωστε, αρκετοί ήδη βρίσκονται αρκετά χρόνια στη χώρα μας, από τις αρχές της δεκαετίας του '90 (Κεφάλαιο V), περίοδος που σηματοδοτεί και την έναρξη των μετακινήσεων από τις χώρες προέλευσης. Από τις δυτικές χώρες προς τις οποίες κατευθύνθηκαν, κύρια θέση κατέχει η Γερμανία, προς την οποία μετακινήθηκαν κυρίως οι Πολωνοί, ενώ από τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, η Ιταλία, κυρίως οι Αλβανοί (*Πίνακες III.5, III.6, III.7*).

Δεν θα μπορούσαμε όμως να αναφερόμαστε σε προσαρμογή ή έστω γνωριμία μιας άλλης χώρας, εφόσον οι περισσότεροι από αυτούς έμειναν ελάχιστα σ' αυτήν, συνήθως για διάστημα λιγότερο του ενός έτους. Επιπλέον, η μετακίνηση προς άλλες Ανατολικές χώρες σήμαινε μετακίνηση με την προϋπόθεση της υπογραφής συμβολαίου συγκεκριμένης χρονικής διάρκειας. Υπ' αυτούς τους όρους, δεν θα μπορούσαμε να αναφερόμαστε σε εμπειρία στην αναζήτηση εργασίας ή αντιμετώπιση άλλων προβλημάτων (π.χ. αναζήτηση κατοικίας). Το πολύ μικρό διάστημα παραμονής στην τρίτη χώρα, που αναφέρεται, οφείλεται σε παραμονή τράνζιτ με απομάκρυνση λόγω απέλασης (*Πίνακες III.8, III.9, III.10*).

Από τα 35 άτομα που μετακινήθηκαν σε άλλη χώρα, 7 εξ αυτών είχαν και μία δεύτερη μεταναστευτική εμπειρία.

Πίνακας III.5: Προηγούμενη μετανάστευση

Μετανάστευση	N	%
ναι	35	16,1
όχι	183	83,9
Σύνολο	218	100,0

Πίνακας III.6: Χώρα προηγούμενης μετανάστευσης (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Χώρα προορισμού											N %
Γερμανία	2	28,6	7	53,8	-	-	-	-	1	12,5	10 28,6
άλλη Δυτική χώρα	5	71,4	2	15,4	1	50,0	2	40,0	2	25,0	12 34,2
χώρα της πρώην ανατ/κής Ευρώπης	-	-	3	23,1	-	-	3	60,0	1	12,5	7 20,0
χώρα της πρώην ΕΣΣΔ	-	-	1	7,7	1	50,0	-	-	1	12,5	3 8,6
άλλη Αφρο-Ασιατική χώρα	-	-	-	-	-	-	-	-	3	37,5	3 8,6
Σύνολο	7	100,0	13	100,0	2	100,0	5	100,0	8	100,0	35 100,0
	20,0		37,1		5,7		14,3		22,9		

Πίνακας III.7: Αίτιο μετακίνησης

Αίτιο	N	%
εργασία	28	80,0
διαμονή άλλου προσώπου	4	11,4
σπουδές	2	5,7
πολιτικοί λόγοι	1	2,9
Σύνολο	35	100,0

Πίνακας III.8: Χρόνος παραμονής στην τρίτη χώρα

Χρόνος	N	%
- 1 μήνα	5	14,3
2- 3 μήνες	11	31,4
5-9 μήνες	6	17,1
1-2 χρόνια	9	25,7
3-4 χρόνια	4	11,4
Σύνολο	35	100,0

Πίνακας III.9: Απασχόληση στην τρίτη χώρα

Απασχόληση	N	%
εργασία	26	74,3
ανεργία	3	8,6
σπουδές	2	5,7
άλλο	4	11,4
Σύνολο	35	100,0

Πίνακας III.10: Αιτία επιστροφής στη χώρα προέλευσης

Αιτία	N	%
απέλαση	8	22,9
πόλεμος/ταραχή	3	8,6
λήξη συμβολαίου	10	28,6
άλλος	14	40,0
Σύνολο	35	100,0

IV. Λόγοι μετανάστευσης

Παρά το ότι, η διερεύνηση των αιτιών, που θέτουν σε κίνηση τη μετανάστευση προς τη χώρα μας, δεν αποτελεί βασικό στόχο της έρευνάς μας, δεν θα μπορούσαμε να μη τη συμπεριλάβουμε στην αναζήτησή μας. Θεωρούμε ότι με την αποτύπωση των λόγων αυτών αποκαλύπτονται χαρακτηριστικά που σχετίζονται με το γενικότερο επίπεδο της χώρας αποστολής και ως εκ τούτου χαρακτηριστικά των μεταναστών. Παράλληλα, γνωρίζουμε τους μηχανισμούς που δρουν καταλυτικά στη σύγχρονη μετανάστευση προς τη χώρα και ίσως θα μπορούσαμε να τολμήσουμε προβλέψεις για το μεταναστευτικό μέλλον της χώρας.

IV.1. Απώθηση από τη χώρα προέλευσης

Είναι πιθανόν ο αρχικός λόγος μετακίνησης ενός ατόμου να καθορίσει τη στάση του απέναντι στη χώρα υποδοχής, ενώ οι γενικότερες συνθήκες που επικρατούν στη χώρα του να καθορίσουν τη διάρκεια της μετανάστευσής του, είτε στην ίδια χώρα, εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν, είτε σε άλλη. Πέρα από κάθε θεωρητική προσέγγιση των αιτιών απώθησης από μία χώρα και έλξης σε μία άλλη, που εξετάζονται εκτενέστερα στο πρώτο μέρος αυτής της εργασίας, ζητήσαμε από τους ερωτώμενους να αναφέρουν τους δύο βασικότερους λόγους που τους ώθησαν να μεταναστεύσουν, πιστεύοντας ότι με αυτόν τον τρόπο κατανοούμε καλλίτερα το περιβάλλον προέλευσής τους, και έτσι τους ίδιους και τις βλέψεις τους.

Στις απαντήσεις των ερωτώμενων συναντήσαμε όλους τους λόγους που αναφέρονται στη βιβλιογραφία για τη μετακίνηση των ατόμων.

Οι οικονομικοί λόγοι αναφέρονται ως η κυριότερη αιτία για την οποία οι ερωτώμενοι εγκατέλειψαν τη χώρα τους προκειμένου να εργασθούν σε μία τρίτη χώρα. Τέτοιοι είναι η ανεργία, η χαμηλή αμοιβή στην εργασία, η γενικότερη οικονομική κατάσταση της χώρας τους, ή ακόμα ένας συγκεκριμένος στόχος «να μαζέψω χρήματα για τα παιδιά μου», «να τελειώσω το σπίτι», ή «να αγοράσω ένα, για να μη συγκατοικώ με τους γονείς μου», «να ανοίξω οδοντιατρείο», «να αγοράσουμε τρακτέρ», κλπ. Γίνεται εύκολα κατανοητό ότι με χαμηλά αμειβόμενη απασχόληση, ακόμη και όπου υπάρχει κάποια τέτοια, δεν γίνεται

εφικτός κανένας στόχος. Οι συνθήκες στις χώρες προέλευσης όμως, όπως περιγράφηκαν, είναι τέτοιες που, σε αρκετές περιπτώσεις θα μπορούσαμε να αναφερόμαστε στην αναγκαιότητα κάλυψης πρωτογενών αναγκών, χωρίς περιθώρια για στόχους μακρύτερους από εκείνον της εξασφάλισης τροφής για κάποιο χρονικό διάστημα.

▪ Οι αλλαγές που συντελέστηκαν στις χώρες του πρώην ανατολικού συνασπισμού με την κατάρρευση των προηγούμενων καθεστώτων και την ανεξαρτητοποίηση των κρατών της πρώην ΕΣΣΔ, είχαν ως αποτέλεσμα γενικότερες ανακατατάξεις στις χώρες αυτές. Ειδικότερα για τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, όχι μόνο η μετάβαση στην οικονομία της αγοράς, αλλά και η ανεξαρτητοποίηση, προκάλεσαν πλήθος μεταβολών. Η διάρρηξη των δεσμών με τη Ρωσία αλλά και οι αλλαγές που συντελέστηκαν στην ίδια τη μητρόπολη, είχαν ως αποτέλεσμα την αλλαγή προσανατολισμού της παραγωγής, χωρών όπως η Ουκρανία και η Γεωργία, από τις οποίες προέρχονται άτομα του δείγματός μας. Κάποιο μέρος της παραγωγής αυτών των χωρών, στο παρελθόν απορροφούσε η Ρωσία, ενώ στη νέα αυτή φάση, μειώνεται το ενδιαφέρον για την απορρόφησή της, και έτσι οι σχετικές δραστηριότητες εγκαταλείπονται, με αποτέλεσμα αρκετά άτομα να μείνουν άνεργα. Αλλά και η εξαγορά των εργοστασίων από ξένους ιδιώτες, όχι βέβαια με κριτήριο τη μεγιστοποίηση της απασχόλησης μιας περιοχής, καθώς και η πιθανή τροποποίηση της παραγωγής τους, είχαν ως αποτέλεσμα να μείνουν άνεργα αρκετά άτομα της περιοχής που είχαν εξειδίκευση στην προηγούμενη παραγωγή. Αυτή η εμπειρία ώθησε κάποιους να μεταναστεύσουν πριν μείνουν άνεργοι *«είχαμε πληροφορηθεί ότι το εργοστάσιο στο οποίο εργαζόμασταν θα πουληθεί σε ξένους και πολλοί από μας θα μέναμε άνεργοι, έτσι αποφάσισα να έλθω στην Ελλάδα. Τελικά καλά έκανα, έμαθα ότι τους απέλυσαν όλους»*.

Επιπλέον, στην αύξηση της ανεργίας συνέβαλαν και οι γενικότερες ανακατατάξεις που επήλθαν στις χώρες αυτές, όπως συνέβη στην Ουκρανία με την καθιέρωση της ουκρανικής ως γλώσσα εκπαίδευσης, που είχε ως αποτέλεσμα να αφήσει άνεργα άτομα που συνδέονταν με αυτήν. Στην Ουκρανία, τα μαθήματα στο 55% των σχολείων γίνονταν στη Ρώσικη γλώσσα, ποσοστό που σήμερα έχει πολύ περιορισθεί (ΔΟΜΗ). Αλλά και γενικότερα, μαζί με την κατάρρευση της ΕΣΣΔ κατέρρευσαν και στην Ουκρανία όλες οι υπηρεσίες που συνδέονταν με το παλιό σύστημα κοινωνικής

οργάνωσης. Αναφέρονται π.χ οι υπηρεσίες για τη νεολαία και τα παιδιά, που επειδή σήμερα δεν λειτουργούν, οι σχετικές ομάδες είναι ευάλωτες και εκτίθενται σε κινδύνους (ναρκωτικά, πορνεία κλπ.) αλλά και βρίσκονται σε δεινή θέση και εγκατάλειψη (Georgienko,2000,90).

Παρόμοια είναι η κατάσταση στη Γεωργία, χώρα και αυτή της πρώην ΕΣΣΔ, όπου η καθιέρωση τη γεωργιανής ως επίσημης γλώσσας, όπως και οι λουτές μεταβολές που επήλθαν στην παραγωγή όπως και στον προσανατολισμό της κοινωνίας, προκάλεσαν την ανεργία πολλών ατόμων. Επιπλέον, η Γεωργία δοκιμάστηκε από τις ταραχές που ξέσπασαν στις αρχές της δεκαετίας του '90, κυρίως στην περιοχή της Απχαζίας, με αποτέλεσμα να καταστραφούν πολλές υποδομές.

Είναι χαρακτηριστικές οι παρατηρήσεις: *«Τα δικά σας παιδιά περνάνε καλά, όχι σαν τα δικά μας που δεν έχουν ούτε τροφή να μη πεθάνουν», ή «Με τη δική μου δουλειά εδώ, ζουν έξη άτομα στην πατρίδα», «η κατάσταση είναι δραματική, δεν υπάρχει τίποτα, άνθρωποι αυτοκτονούν από την απελπισία».*

▪ Για την Αλβανία η δεκαετία του '90 σηματοδοτήθηκε, όχι μόνο από τις αλλαγές στο τρόπο οργάνωσης αλλά και από τα γεγονότα που σημάδεψαν τη χώρα το 1997. Αν η κατάσταση της υγείας των παιδιών θα μπορούσε να εκληφθεί ως δείκτης της οικονομικής κατάστασης μιας χώρας, μπορούμε να συμπεράνουμε για την κατάσταση στην Αλβανία, από την έρευνα που έγινε το 1997 σε 8 περιοχές υψηλού κινδύνου στην κεντρική και βόρεια χώρα, προκειμένου να αξιολογηθεί η διατροφή των παιδιών (Altin,2000,66). Επί συνόλου 1.135 παιδιών 0,3-3 ετών, το 17,5% ήταν λιποβαρή και 22,7% δεν είχαν πλήρη ανάπτυξη, αν και το 90% αυτών θήλαζαν. Επιπλέον, ο δείκτης παιδικής θνησιμότητας για το 1997 (ο αριθμός θανάτων νηπίων κάτω του ενός έτους ανά 1000 γεννήσεις) ήταν 20,35 για τις αστικές περιοχές και 23,67 για τις αγροτικές. Οι αιτίες των θανάτων αυτών ήταν: αναπνευστικές 33%, θάνατοι νεογέννητων 24%, συγγενείς παθήσεις 10%, άλλες παθήσεις και διάρροια 9%, και 15% μολύνσεις, αιφνίδιοι θάνατοι και μη διαγνωσμένες παθήσεις. Το γεγονός ότι το 62% των περιπτώσεων διάρροιας οφείλεται στο νερό, καθώς και ότι η χώρα πέρασε περίοδο κρίσης χολέρας, με περισσότερα από 600 περιστατικά και 25 θανάτους, επιπλέον δε ότι το ποσοστό οροθετικών για ηπατίτιδα Α' ανέρχεται στο 90%, δείχνει σαφέστατα το πρόβλημα υγιεινής και ειδικότερα του νερού. Σχετικά με τις υποδομές για την υγεία, ενδεικτικά αναφέρουμε ότι, τη χρονική περίοδο 1992-1996 ο αριθμός των αγροτικών

κέντρων υγείας μειώθηκε από 916 σε 637 και τα κρεβάτια στα νοσοκομεία από 13.000 σε 9.600. Πέρα από τις υπηρεσίες υγείας, την ίδια περίοδο καταστράφηκαν και άλλες δομές της χώρας όπως βρεφονηπιακοί σταθμοί (από 3.426 απόμειναν 2.330), ή σχολεία όπου αναφέρθηκαν 5.330 ως παντελώς κατεστραμμένα, ενώ και από εκείνα που λειτουργούν, αρκετά έχουν βλάβες. Εκτός από την έλλειψη των υποδομών υγείας η κακή υγεία του πληθυσμού οφείλεται και σε οικονομικούς λόγους. Σε μελέτη της Διεθνούς Τράπεζας στις ημιαστικές περιοχές της χώρας, κατεδείχθη ότι το 54% των φτωχών ανθρώπων δεν αναζητούν ιατρική βοήθεια, επειδή είναι ιδιαίτερα δαπανηρή.

Και καταλήγει ο ερευνητής: η μεταβατική περίοδος είχε αρνητικό αντίκτυπο στις υπηρεσίες υγείας, ένεκα του συνδυασμού, τόσο της έλλειψης οικονομικών πόρων όσο και της καταστροφής που υπέστησαν την περίοδο 1992-97.

Συνοψίζοντας τους λόγους απόθησης από την Αλβανία ο Gjønca τους διακρίνει ανάμεσα στα πρώτα κύματα μετανάστευσης της περιόδου 1990-1991, ως προκαλούμενα ένεκα πολιτικών λόγων, και εκείνα της περιόδου 1997-98, ως ωθούμενα από την πολιτική και κοινωνική αναταραχή που επικρατούσε. Επιπρόσθετα οι δυσμενείς οικονομικοί όροι, με το υψηλό επίπεδο ανεργίας, που διαμορφώθηκαν μετά την κατάρρευση των συστημάτων κεντρικού σχεδιασμού, θεωρήθηκαν ως επιτείνοντες τη μετανάστευση καθ' όλη αυτή τη δεκαετία. Ακόμη και σήμερα, 9 χρόνια μετά την κατάρρευση του προηγούμενου συστήματος παραγωγής, η παραγωγικότητα δεν έχει φθάσει τα επίπεδα εκείνης του 1980 (Gjønca,2000,11).

- Ο χαμηλός μισθός που απολαμβάνει το άτομο στη χώρα προέλευσης, με την προϋπόθεση ότι έχει απασχόληση, και η διαφορά της απολαβής από την εργασία στην αλλοδαπή, είναι ένας ακόμη λόγος που παρακίνησε τα άτομα να μετακινηθούν από τη χώρα τους. Όσον αφορά το χαμηλό μισθό αφενός αλλά και το υψηλό κόστος ζωής αφετέρου, να αναφέρουμε τα λόγια μιας Γεωργιανής: *«Αποφάσισα να φύγω όταν με ένα μισθό, αγόρασα ένα ζευγάρι γάντια και ένα κασκόλ»* ή ενός Ουκρανού: *«Με 80.000 περίπου δρχ. μπορεί κάπως να ζήσεις στην Ουκρανία, αλλά δεν υπάρχουν δουλειές. Από τη δουλειά μου εδώ κερδίζω περίπου 150.000, στέλνω, ζουν στο σπίτι και προσπαθώ να συγκεντρώσω χρήματα, μήπως και καταφέρω να κάνω δική μου δουλειά εκεί όταν επιστρέψω. Το πρόβλημα προκύπτει, όταν μένω και εδώ άνεργος».*

Για ορισμένες κρατικές απασχολήσεις, δεν αναφερόμαστε σε κάποια διαφορά μισθών ανάμεσα στις δύο χώρες, αλλά σε καθόλου μισθό στη γενέτειρα, εφόσον το

κράτος δεν καταβάλει τους μισθούς των δασκάλων, ιατρών, νοσοκόμων, καθηγητών και άλλων κρατικών υπαλλήλων. Αρκετοί είχαν 6 ή 7 μήνες να εισπράξουν και αυτόν ακόμη τον πενιχρό μισθό, πριν το δρόμο για τη μετανάστευση, και χωρίς να είναι βέβαιοι ότι θα τον εισπράξουν κάποτε, με αποτέλεσμα την εξαθλίωση τη δική τους και των οικογενειών τους. Αλλά και σε κάποιες ιδιωτικές επιχειρήσεις, η αμοιβή καταβάλλεται σε είδος, π.χ. εργαστήριο ζαχαροπλαστικής διέθετε στους εργαζόμενους, αντί για μισθό, ζάχαρη. Τους λόγους αυτούς ανέφεραν σε έρευνα που έγινε στην Ουκρανία σε γυναίκες¹.

Θεωρούμε ότι τόσο οι αλλαγές που προαναφέραμε, όσο και οι παράπλευρες συνέπειες της μετανάστευσης για τη χώρα που χάνει τον πληθυσμό της, συμπυκνώνονται σε ότι ανέφερε μία Γεωργιανή *«εγώ ήμουν επιθεωρητής στα σχολεία, η θέση αυτή, με το καινούργιο σύστημα, καταργήθηκε, έτσι έμεινα άνεργη. Προσπάθησα να ζήσω, φτιάχνοντας κεντήματα, αλλά ούτε χρήματα υπήρχαν για να αγοράσει ο κόσμος, και αργότερα δεν υπήρχε κανείς να αγοράσει, είχαν φύγει οι περισσότεροι»*. Σε παρόμοιο κλίμα και οι συνθήκες για μια Πολωνή, που όπως είπε αποφάσισε να μεταναστεύσει για δεύτερη φορά μετά την αποτυχημένη προσπάθεια να διευθύνει κατάστημα με τα χρήματα που είχε κερδίσει από την πρώτη της μεταναστευτική εργασία.

Αλλά και η ξαφνική ανακάλυψη της οικονομίας της αγοράς, όπου όλα είναι δυνατά, ακόμη και να γίνει κάποιος εκατομμυριούχος σε σύντομο μάλιστα διάστημα, είχε ως αποτέλεσμα να ριζώσουν καταστάσεις, όπως οι γνωστές σε όλους πυραμίδες στην Αλβανία με πολλά θύματα, αλλά και να οργανωθούν μαφίες που λυμαίνονται τις χώρες του πρώην σοσιαλιστικού συνασπισμού.

Από τη στιγμή που μέρος μιας κοινότητας μετακινηθεί, η πρακτική διαχέεται στην κοινότητα, έτσι ευκολότερα κάποιο από τα εναπομείναντα μέλη της κοινότητας θα αποφασίσει να μεταναστεύσει προκειμένου να αντιμετωπίσει τις οικονομικές, κοινωνικές ή και προσωπικές δυσκολίες. Η διάχυση της πληροφορίας στην πατρίδα τους σχετικά με τις συνθήκες στη χώρα υποδοχής, κυρίως αποτέλεσαν αιτία απόθησης

¹ *«Όταν έχεις να εισπράξεις μισθό για τέσσερις ή πέντε μήνες, και πληρώνεσαι με βότκα, είναι φυσικό να ψάχνεις την ευκαιρία να φύγεις από την περιοχή όπου καταρρακώνεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια»*. Από την ίδια έρευνα αξιολογούνται ως βασικότερα προβλήματα της χώρας τους: η ανεργία (25%), η διαφθορά (16%) η οικονομική κρίση (15%), η φτώχεια (14%), η έλλειψη ευκαιριών (9%), τα ακριβά ενοίκια (5%), η βία (4%), η εγκληματικότητα (4%), η ηθική κατάπτωση (2%). Περίπου 60% έδωσαν ως βασικότερα προβλήματα σχετικά με την οικονομική τους θέση, αλλά και σημαντικό ποσοστό ανέφερε ως προβλήματα σχετιζόμενα με κοινωνικές καταστάσεις. Περιγράφονται ως βασικοί λόγοι μελλοντικής μετανάστευσης: τα καλλίτερα έσοδα (53%), η εύρεση εργασίας (29%), ο δυτικός τρόπος ζωής (6%), η επιθυμία για συγκέντρωση χρημάτων (5%), η περιπέτεια (2%), η ένωση με την οικογένεια (1%) κ.ά. (IOM,1998,10).

για τους Αλβανούς, αλλά και οι προσωπικοί λόγοι (διάλυση γάμου, επιθυμία ανεξαρτητοποίησης από τους γονείς κ.ά.) ή η περιέργεια, κυρίως για τους Πολωνούς.

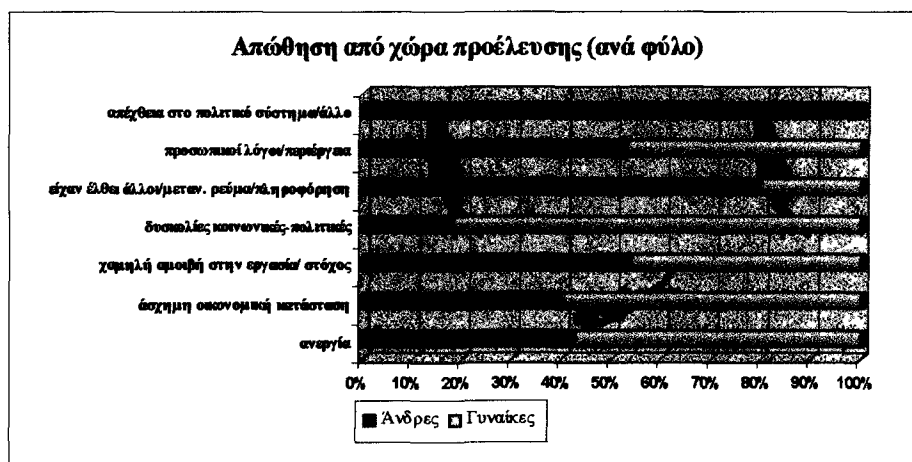
Οι Αλβανοί και οι Πολωνοί κατά 38% έδωσαν μία δεύτερη απάντηση ως λόγο απόθησης, οι Γεωργιανοί κατά 35%, οι Ουκρανοί κατά 50%, και το 18% των άλλων εθνικοτήτων.

Οι γυναίκες αναφέρουν περισσότερο από τους άνδρες, την ανεργία (60%), τις πολιτικές και κοινωνικές δυσκολίες (83%), τη γενική άσχημη οικονομική κατάσταση της χώρας τους (63%). Οι άνδρες περισσότερο από τις γυναίκες, το μεταναστευτικό ρεύμα (77%), την απέχθεια στο πολιτικό σύστημα (100%). Η χαμηλή αμοιβή στην εργασία όπως και οι προσωπικοί λόγοι, συνιστούν τις αιτίες για τις οποίες μετανάστευσαν τα άτομα των δύο φύλων σε ίσο περίπου ποσοστό (Πίνακες IV.1, IV.2, Διάγραμμα 1).

Πίνακας IV.1: Απόθηση από χώρα προέλευσης

Λόγος απόθησης	Α' Λόγος		Β' Λόγος		Σύνολο απαντήσεων	
	N	%	N	%	N	%
ανεργία	43	19,7	5	6,3	48	16,1
άσχημη οικονομική κατάσταση	58	26,6	23	28,7	81	27,2
χαμηλή αμοιβή στην εργασία/ στόχος	54	24,8	11	13,7	65	21,8
δυσκολίες κοινωνικές-πολιτικές	10	4,6	2	2,5	12	4,0
είχαν έλθει άλλοι / μεταναστευτικό ρεύμα/ πληροφόρηση	20	9,2	11	13,8	31	10,4
προσωπικοί λόγοι / περιέργεια	31	14,2	27	33,8	58	19,5
απέχθεια στο πολιτικό σύστημα /Άλλο	2	0,9	1	1,2	3	1,0
Σύνολο	218	100,0	80	100,0	298	100,0

Διάγραμμα 1

Πίνακας IV.2: Απώθηση από τη χώρα προέλευσης (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
ανεργία	16	19,3	11	13,3	13	24,1	7	15,5	1	3,0	48	16,1
άσχημη οικονομική κατάσταση	25	30,1	13	15,7	22	40,7	17	37,8	4	12,1	81	27,2
χαμηλή αμοιβή στην εργασία / στόχος	11	13,2	18	21,7	18	33,3	6	13,3	12	36,4	65	21,8
δυσκολίες κοινωνικές-πολιτικές	5	6,0	6	7,2	-	-	-	-	1	3,0	12	4,0
είχαν έλθει άλλου/πληροφόρηση / ρεύμα	13	15,7	12	14,4	-	-	3	6,7	3	9,1	31	10,4
προσωπικοί λόγοι/περιέργεια	13	15,7	22	26,5	1	1,9	12	26,7	10	30,3	58	19,5
απέχθεια στο πολιτικό σύστημα/ άλλο	-	-	1	1,2	-	-	-	-	2	6,1	3	1,0
Σύνολο	83	100,0	83	100,0	54	100,0	45	100,0	33	100,0	298	100,0

IV.2. Έλξη στη χώρα υποδοχής

Σύμφωνα με τη θεωρία των δικτύων, η ύπαρξη των δικτύων στη χώρα υποδοχής, αυξάνει την πιθανότητα της μετανάστευσης εκεί, επειδή μειώνει τους κινδύνους και τα κόστη της μετακίνησης. Η ύπαρξη κάποιου συγγενή ή γνωστού στην αλλοδαπή, που θα συνδράμει το νέο μετανάστη στο πρώτο στάδιο της μετακίνησής του, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην απόφαση για μετακίνηση. Η Καβουνίδη, σε μελέτη της για το ρόλο των κοινωνικών δικτύων στην κατανόηση τόσο των μεταναστευτικών ρευμάτων όσο και της διαδικασίας ένταξης των μεταναστών στη χώρα υποδοχής, θεωρεί ότι αυτή η διάσταση της μετανάστευσης είναι σημαντική και αξίζει ιδιαίτερης προσοχής για το σχεδιασμό της κοινωνικής πολιτικής (Καβουνίδη, 1998, 75).

Ο ρόλος των δικτύων είναι σημαντικός για τους μελλοντικούς ή ήδη μετανάστες, επενεργώντας τόσο στις χώρες προέλευσης, όσο και προορισμού. Στην πρώτη περίπτωση, εξασφαλίζεται η πληροφόρηση για τις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα υποδοχής όχι μόνο στην αγορά εργασίας, αλλά και σε άλλους τομείς της ζωής. Επιπλέον παρέχονται οι διευκολύνσεις για την έκδοση των απαραίτητων εγγράφων, όπως και σε αρκετές περιπτώσεις και τα απαραίτητα χρήματα με τη μορφή δανείου. Στη δεύτερη περίπτωση, διευκολύνεται η πρόσβαση στην εργασία, αλλά και παρέχονται άλλες διευκολύνσεις (εξεύρεση κατοικίας κλπ.). Τόσο ο κύκλος των συγγενών ή φίλων που παρέχει την πληροφόρηση στις χώρες προέλευσης, όσο και τα

γραφεία που λειτουργούν εκεί, μειώνουν τους ανασταλτικούς παράγοντες για μετανάστευση, εφόσον βέβαια συνεχίζουν να υφίστανται οι λόγοι που θα ενεθάρρυναν μία τέτοια πρακτική.²

Άλλοι ερευνητές θεωρούν τη διαφορά των μισθών, ανάμεσα στις χώρες που παρατηρούνται μεταναστευτικές ροές, ως σημαντικό παράγοντα έλξης. Υποστηρίζεται ότι τη μεγαλύτερη έλξη και τον σημαντικότερο παράγοντα προσέλκυσης των μεταναστών στην Ελλάδα, συνιστά η διαφορά των αμοιβών που έχουν εδώ και στη χώρα προέλευσης, που φθάνει στο 7% και 8% και είναι το οκταπλάσιο της αμοιβής που παίρνουν στη χώρα τους (Χτούρης, 1998, 106).

Ο King, εξηγώντας τη μαζική μετανάστευση των τελευταίων χρόνων προς τις χώρες της Νότιας Ευρώπης, αναφέρει επτά λόγους, που είναι οικονομικοί, δημογραφικοί, ιστορικοί, (ιδιαίτερα για την Ιταλία και τις σχέσεις της με πρώην αποικίες της), αλλά και γεωγραφικοί, αναφερόμενος ειδικότερα στην ιδιομορφία των συνόρων της Ιταλίας και της Ελλάδας (King, 1997, 6-9). Τα χερσαία σύνορα της Ελλάδας εκτείνονται σε μήκος 1.180 χλμ. με ορεινούς όγκους στο βόρειο μέρος τους, ενώ οι ακτές των 15.000 χλμ. έχουν απροσδιόριστο αριθμό σημείων από όπου διευκολύνεται η παράνομη είσοδος. Και άλλοι ερευνητές δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στους λόγους που σχετίζονται με τη χώρα υποδοχής, όπως έχουμε αναφέρει σε άλλα σημεία αυτής της εργασίας.

Οι ερωτώμενοι σε σημαντικό βαθμό αιτιολογούν την προτίμηση της χώρας μας ως τόπο εγκατάστασης και εργασίας, επειδή κάποιον άλλο άτομο ήταν ήδη εδώ. Παρά το ότι δεν αναφέρεται ο λόγος για τον οποίο ήλθε εδώ το πρώτο άτομο, τόσο η εργασία όσο και η κατοικία του νέου μετανάστη, όπως θα δούμε στα σχετικά κεφάλαια, διευκολύνθηκε κατά πολύ από την προϋπαρξη κάποιου άλλου ομοεθνούς. Επιπλέον, η ύπαρξη ομοεθνών, πολύ περισσότερο συγγενών, εξασφαλίζει το κοινωνικό περιβάλλον για την επαφή και επικοινωνία, όπως και την ψυχαγωγία του νέου μετανάστη. Αλλά

² Στην έρευνα του IOM στην Ουκρανία σε γυναίκες δυνητικά μετανάστριες αναφέρονται ως λόγοι ενδοιασμών για μετανάστευση: οι οικογενειακοί δεσμοί στη χώρα (24%), ο φόβος της διαμονής σε μία ξένη χώρα (18%), η δυσκολία στην ανεύρεση οικονομικών πηγών για την ανάληψη των εξόδων μετακίνησης (21%), η άγνοια της γλώσσας της χώρας υποδοχής (16%), η έλλειψη επαγγελματικών δεξιοτήτων (12%), κ.ά. (IOM, 1997, 15). Στην ίδια έρευνα επίσης θα αναθεωρούσαν την απόφασή τους για να μεταναστεύσουν: εάν εύρισκαν ένα καλό επάγγελμα στη χώρα τους (42%), εάν υπερίσχυε ο φόβος να τις εξαπατήσουν (35%), εάν δεν μπορούσαν να φύγουν ένεκα των οικογενειακών υποχρεώσεων (33%), εάν δεν έχουν πληροφόρηση για τις ευκαιρίες που προσφέρονται στην αλλοδαπή (24%), εάν δεν μπορούσαν να εξοικονομήσουν τα έξοδα του ταξιδιού (20%), εάν δεν κατέχουν τη γλώσσα (20%), εάν δεν μπορούσαν να διευκολυνθούν στη βίζα και στο διαβατήριο (18%), εάν δεν το επιτρέπει το οικογενειακό περιβάλλον (13%), αν υπερισχύσει ο φόβος της διαμονής στο εξωτερικό (12%), εάν έχουν αρνητικές εμπειρίες από το φιλικό περιβάλλον (7%).

και πριν τη μετακίνηση, η ενημέρωση για τις συνθήκες στη χώρα υποδοχής, που πρόκειται να αντιμετωπίσει ο μελλοντικός μετανάστης, ή οι διάφορες διευκολύνσεις όπως π.χ η βοήθεια για την απόκτηση της βίζας, παρέχεται από τρίτους που επέστρεψαν στη χώρα, ή από τα γραφεία που λειτουργούν εκεί. Η ενημέρωση μπορεί να αφορά τις πιθανότητες εργασίας στην αλλοδαπή, που σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας στη χώρα προορισμού, ή να αφορά γενικότερα τις κοινωνικές συνθήκες, που σχετίζονται με τα, μέχρι πρότινος τουλάχιστον, χαρακτηριστικά του ελληνικού λαού: *«έμαθα ότι είναι καλός κόσμος στην Ελλάδα, όχι σκληροί όπως οι Γερμανοί»*, αλλά και με χαρακτηριστικά του λαού που μετακινείται: *«εγώ μόνο σε χώρα με Χριστιανούς Ορθόδοξους θα μπορούσα να ζήσω»* ή με άλλους παράγοντες, όπως συμπτωματικοί, ιστορικοί κλπ. *«κατοικούσα σε γειτονιά κοντά σε Πόντιους, και γνώριζα τους Έλληνες, όπως και την ιστορία τους»*.

Σημαντικό ποσοστό των αλλοδαπών προτίμησε τη χώρα μας, επειδή μόνο αυτό μπορούσε να κάνει. Εννοείται δηλαδή η ευκολία προσπέλασης μέσω των συνόρων, το μικρότερο κόστος που απαιτούνταν για τη βίζα και τα άλλα έξοδα, σε σύγκριση με εκείνα που χρειάζονταν για άλλες χώρες, και την πολιτική ανοχής που επεδείκνυε το ελληνικό κράτος απέναντι στην παράνομη μετανάστευση.

Ανάμεσα στις εθνικότητες παρατηρούνται κάποιες διαφοροποιήσεις σχετικά με το λόγο για τον οποίο προτίμησαν τη χώρα μας για να μεταναστεύσουν. Οι Αλβανοί, κυρίως επειδή ήταν εύκολη η πρόσβαση και κατά δεύτερο λόγο επειδή συγγενής Α' βαθμού βρισκόταν ήδη εδώ. Σχετικά με την αλβανική μετανάστευση αναφέρεται ότι δύο είναι οι χώρες προορισμού της αλβανικής μετανάστευσης (το 15,6% του πληθυσμού της ζει εκτός των συνόρων της Αλβανίας). Αρχικά η Ελλάδα και κατά δεύτερο λόγο η Ιταλία. Η γειτνίαση θεωρείται σημαντικός παράγων προτίμησης για αυτές τις χώρες (Gjonca,2000,13). Η ευκολία εισόδου στην Ελλάδα δηλώνεται και από τους Αλβανούς της Θεσσαλονίκης ως ο σημαντικότερος λόγος προτίμησης της ως χώρα μετανάστευσης (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη,2000,180). Οι Πολωνοί κυρίως επειδή είχε προηγηθεί κάποιος άλλος και κατά δεύτερο λόγο επειδή είχαν εδώ συγγενείς Α' βαθμού. Οι Γεωργιανοί, επειδή προϋπήρχε κάποιος άλλος και κατά δεύτερο λόγο επειδή πληροφορήθηκαν ότι στην Ελλάδα οι άνθρωποι είναι καλοί, είναι χριστιανοί κλπ. Οι Ουκρανοί, επειδή πληροφορήθηκαν ότι θα βρουν εργασία, αλλά

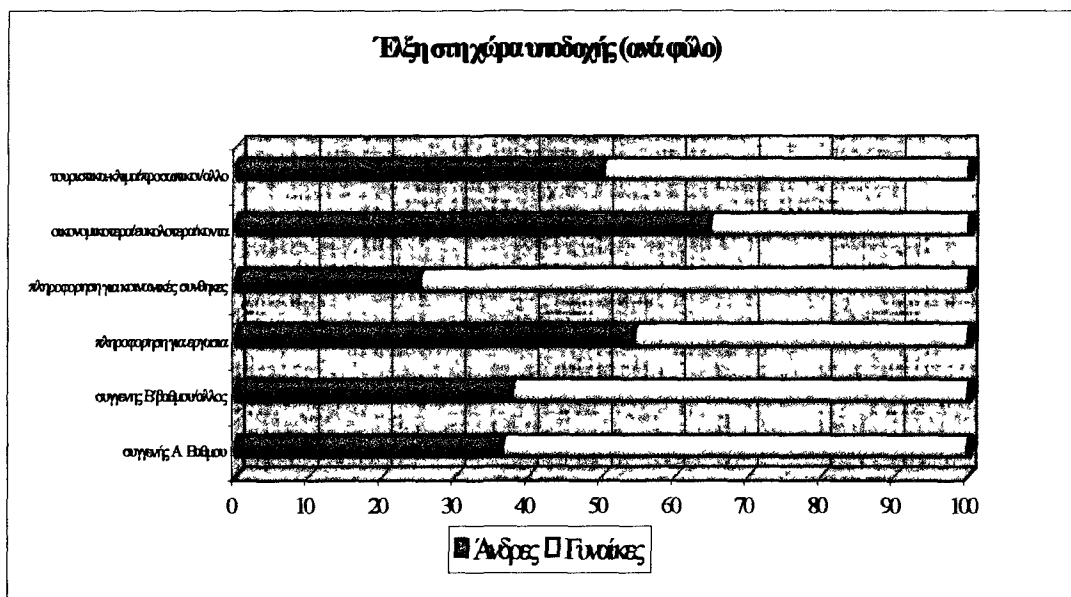
σχεδόν εξίσου, και επειδή ήταν φθηνότερα να έλθουν εδώ από κάποιον άλλου (έξοδα βίζας κλπ.). Η ευκολία που δηλώνεται από τους άλλους μετανάστες, ως κύριος λόγος προτίμησης της χώρας μας, αφορά κυρίως την ελαστικότητα της πολιτικής. Οι γυναίκες προτίμησαν τη χώρα κυρίως επειδή ήταν κάποιος άλλος εδώ, ενώ οι άνδρες επειδή ήταν ευκολότερα εδώ απ' αλλού.

Δήλωσαν ένα δεύτερο λόγο προσέλκυσης στη χώρα, το 23% των Αλβανών, το 13% των Πολωνών, το 28% των Γεωργιανών, το 27% των Ουκρανών και το 21% των άλλων εθνοτήτων (Πίνακες IV.3, IV.4, Διάγραμμα 2).

Πίνακας IV.3: Έλξη στη χώρα υποδοχής

Λόγος έλξης	Α' Λόγος		Β' Λόγος		Σύνολο Απαντήσεων	
	N	%	N	%	N	%
συγγενής Α' Βαθμού εδώ	42	19,3	2	4,2	44	16,6
συγγενής Β' βαθμού εδώ / άλλος εδώ	57	26,1	4	8,5	61	23,0
πληροφόρηση για εργασία	32	14,7	3	6,4	35	13,2
πληροφόρηση για κοινωνικές συνθήκες	11	5,0	5	10,6	16	6,0
εδώ οικονομικότερα /ευκολότερα/ κοντά	61	28,0	18	38,3	79	29,8
τουριστικά - κλίμα/ προσωπικοί/ άλλο	15	6,9	15	31,9	30	11,3
Σύνολο	218	100,0	47	100,0	265	100,0

Διάγραμμα 2

Πίνακας IV.4: Λόγος Έλξης (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
συγγενής Α' Βαθμού εδώ	15	20,3	22	32,4	3	5,9	3	7,9	1	2,9	44 16,6
συγγενής Β' βαθμού εδώ/ άλλος εδώ	7	9,5	23	33,8	16	31,4	9	23,7	6	17,6	61 23,0
πληροφόρηση για εργασία	4	5,4	5	7,3	7	13,7	11	28,9	8	23,5	35 13,2
πληροφόρηση για κοινωνικές συνθήκες εδώ οικονομικότερα/ πιο εύκολα/ κοντά	1	1,4	2	2,9	10	19,6	1	2,6	2	5,9	16 6,0
τουριστικά- κλίμα/ προσωπικοί / άλλο	42	56,7	5	7,4	8	15,7	10	26,3	14	41,2	79 29,8
Σύνολο	74	100,0	68	100,0	51	100,0	38	100,0	34	100,0	265 27,9
											12,8
											100,0

IV.3. Ενημέρωση πριν τη μετακίνηση

Την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, η μεταναστευτική διαδικασία ανάμεσα στις χώρες προέλευσης και την Ελλάδα, εξελισσόταν υπό την ανοχή των εμπλεκομένων κρατών και χωρίς συμβάσεις που θα ρύθμιζαν τόσο τις ροές όσο και ζητήματα απασχόλησης ή άλλες διευθετήσεις. Έξω λοιπόν από κάθε οργανωμένη πολιτική, η μετανάστευση κινείται από αυτορρυθμιζόμενες διαδικασίες και τα άτομα αναπτύσσουν τα δικά τους δίκτυα πληροφόρησης για τις γενικότερες συνθήκες στη χώρα προορισμού. Επί πλέον τα γραφεία που λειτουργούν στις χώρες προέλευσης και στη χώρα μας, πέρα από την πληροφόρηση που παρέχουν και τις αρχικές διευκολύνσεις για τη βίζα ή τη μετακίνηση, παρέχουν και διευκολύνσεις στην διακίνηση χρημάτων και αγαθών από την αντίστροφη κατεύθυνση, δηλαδή από τη χώρα υποδοχής στη χώρα προέλευσης.

Στην έρευνα του IOM που διενεργήθηκε στην Ουκρανία σχετικά με τις γυναίκες που επρόκειτο να μεταναστεύσουν, περισσότερο από το 55% των ερωτώμενων δήλωσαν ότι θα αναλάβουν στην αλλοδαπή όποια εργασία τους προσφερθεί από τους συγγενείς ή φίλους που βρίσκονται ήδη εκεί. Θεωρούσαν ότι οι άλλες πηγές

ενημέρωσης και διευκόλυνσης δεν είναι αξιόπιστες, και περικλείουν τον κίνδυνο να μετατραπούν οι γυναίκες σε θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης (IOM,1998,19)³.

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων είχε ενημέρωση για τις συνθήκες στη χώρα μας πριν τη μετακίνησή τους. Η ενημέρωση συνδέεται με την εθνικότητα όπως και με το φύλο. Για κάποιες εθνικότητες, όπως των Γεωργιανών και των Ουκρανών, το ποσοστό ενημέρωσης πριν τη μετακίνηση φτάνει μέχρι το 100% των μετακινουμένων. Οι γυναίκες πολύ περισσότερο από τους άνδρες ενημερώνονται για τις συνθήκες στη χώρα υποδοχής, πριν μεταναστεύσουν (Πίνακες IV.5,IV.6).

Για τους περισσότερους αλλοδαπούς η κύρια πηγή ενημέρωσης είναι κάποιο συγγενικό άτομο/φίλος/γνωστός, και κατά δεύτερον λόγο συγγενείς Α΄ βαθμού, αλλά και κάποιοι τρίτοι για τους Αλβανούς «Κάποιοι που επέστρεψαν στο χωριό και είχαν συγκεντρωμένα χρήματα μας έκαναν να σκεφθούμε, γιατί όχι και εμείς;», όπως και για τους Γεωργιανούς. Οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί ενημερώνονται επίσης και από τα γραφεία που λειτουργούν εκεί. Οι γυναίκες ενημερώνονται από συγγενή Α΄ βαθμού περισσότερο από τους άνδρες, αντίθετα οι άνδρες περισσότερο από συγγενείς/φίλους/γνωστούς (Πίνακες IV.7, Διάγραμμα 3).

Πίνακας IV.5: Ενημέρωση πριν τη μετακίνηση (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Ενημέρωση	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
ναι	51	85,0	52	86,7	40	100,0	29	96,7	19	67,9	191 87,6
όχι	9	15,0	8	13,3	-		1	3,3	9	32,1	27 12,4
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

$$\chi^2_4 = 18,42, p = 0,01$$

Πίνακας IV.6: Ενημέρωση πριν τη μετακίνηση (ανά φύλο)

Ενημέρωση	Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
		N %	%	N %	%	N %	%
ναι		85 81,0	44,5	106 93,8	55,5	191 87,6	100,0
όχι		20 19,0	74,0	7 6,2	26,0	27 12,4	100,0
Σύνολο		105 100,0	48,2	113 100,0	51,8	218 100,0	100,0

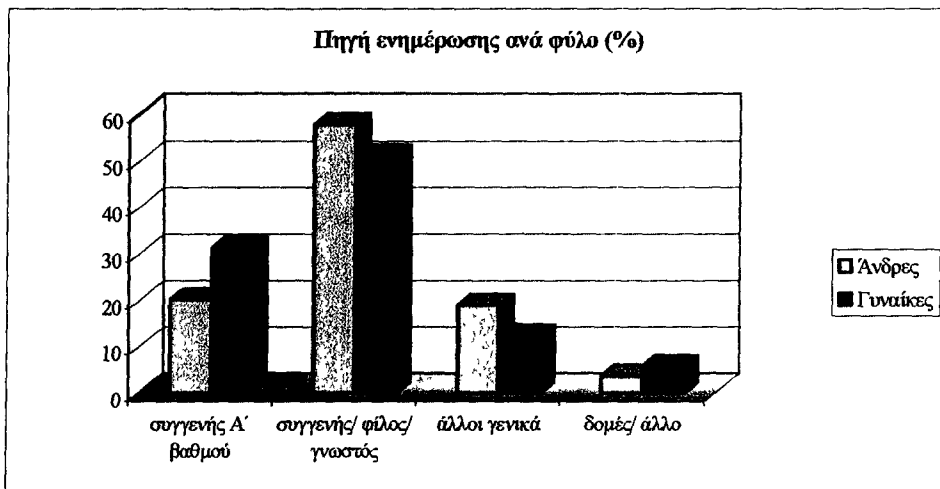
$$\chi^2_1 = 8,29, p = 0,04$$

³ Αν και σε αρκετές περιπτώσεις συγγενείς ή φίλες που σε ένα τους ταξίδι στο εξωτερικό ενεπλάκησαν στην σεξουαλική βιομηχανία, είναι δυνατόν οι ίδιες με την επιστροφή τους στη χώρα προέλευσης να λειτουργήσουν και οι ίδιες ως πράκτορες στη στρατολόγηση γυναικών στο ίδιο επάγγελμα, λαμβάνοντας αποζημίωση για τις υπηρεσίες τους. Μαρτυρίες από έρευνα σε γυναίκες στην Ουκρανία (IOM,1998,20).

Πίνακας IV.7: Πηγή ενημέρωσης (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Πηγή ενημέρωσης											N %
συγγενής Α' βαθμού	17	33,3	23	44,2	4	10,0	4	13,8	2	10,5	50 26,2
συγγενής/ φίλος/ γνωστός	20	39,2	28	53,9	25	62,5	18	62,1	12	63,2	103 54,0
άλλοι γενικά	14	27,5	-		9	22,5	3	10,3	3	15,8	29 15,2
δομές/ άλλο	-		1	1,9	2	5,0	4	13,8	2	10,5	9 4,7
Σύνολο	51	100,0	52	100,0	40	100,0	29	100,0	19	100,0	191 100,0

Διάγραμμα 3

IV.3.1. Αξιολόγηση της πραγματικότητας σε σύγκριση με την ενημέρωση

Η οποιαδήποτε πληροφόρηση για τις συνθήκες στη χώρα προορισμού είχαν τα άτομα πριν την είσοδό τους, αλλά και οι ελπίδες για το καλλίτερο που γεννά η ίδια η μετακίνηση, δημιούργησαν κάποιες προσδοκίες, που όπως φαίνεται από τις απαντήσεις αρκετών εκ των ερωτώμενων, διαψεύστηκαν.

Οι μισοί σχεδόν αξιολογούν την πραγματικότητα, σε σχέση με την προηγούμενη ενημέρωση, ως χειρότερη. Ομοίως και σύμφωνα με την έρευνα του ΕΚΑ που πραγματοποιήθηκε το 1996 σε 400 αλλοδαπούς στο Λεκανοπέδιο Αττικής, σχεδόν οι μισοί (48%) κρίνουν την πραγματικότητα στην Ελλάδα ως χειρότερη από ό,τι περίμεναν. Οι υπόλοιποι μισοί, όπως την περίμεναν ή καλλίτερη σε ίσο ποσοστό και για τις δύο εκτιμήσεις. Περισσότεροι από τους μισούς Γεωργιανούς και Ουκρανούς

κρίνουν την πραγματικότητα ως χειρότερη από ότι περίμεναν, ενώ οι Πολωνοί σε σημαντικό ποσοστό τους την θεωρούν καλλίτερη. Ανάμεσα στα δύο φύλα, περισσότερο οι γυναίκες από τους άνδρες απογοητεύονται από την ελληνική πραγματικότητα (Πίνακες IV.8, IV.9).

Οι ερωτώμενοι προβάλλουν ως κύριους λόγους για την αρνητική κρίση τους στην πραγματικότητα που αντιμετώπισαν: α) την ανεργία ή τη δυσκολία στην ανεύρεση καλής δουλειάς «στην αρχή δεν γνωρίζεις τη γλώσσα και σε εκμεταλλέονται πολύ», β) τα προβλήματα προσαρμογής «δεν βρίσκουμε τα υλικά για να μαγειρέψουμε τα δικά μας φαγητά», «τα υλικά καθαριότητας είναι πολύ διαφορετικά από τα δικά μας, έπαθα μόλυνση στα χέρια», γ) τις γενικότερες δυσκολίες «στην αρχή όλα δύσκολα, σπίτι, δουλειά, δεν ήξερα την πόλη», «κατάγομαι από μικρό χωριό, στην αρχή δεν μπορούσα να κυκλοφορήσω στην Αθήνα», «πολύ φασαρία, βρώμικη πόλη», δ) τη δυσκολία της γλώσσας, όπως και τη ρατσιστική αντιμετώπιση από τους γηγενείς «με κορόιδευαν και με έβριζαν, περίμενα οι Έλληνες να είναι πιο φιλικοί με τους ξένους επειδή έχουν τουρισμό, αλλά δεν είναι έτσι».

Η κυριότερη αιτία των άσχημων συνθηκών στη χώρα υποδοχής για τους Αλβανούς είναι η αντιμετώπιση από τους γηγενείς. Οι Πολωνοί και οι Ουκρανοί αντιμετώπισαν περισσότερα προβλήματα προσαρμογής, ενώ οι Γεωργιανοί περισσότερο ανεργία (Πίνακας IV.10).

Όμως κάποιοι βρήκαν την κατάσταση καλλίτερη από ό,τι περίμεναν, κυρίως επειδή βρήκαν γρήγορα εργασία ή αυτή που βρήκαν ήταν καλή, αλλά και επειδή αντιμετώπισαν καλή συμπεριφορά (Πίνακας IV.11).

Η εκτίμηση που κάνουν οι αλλοδαποί, αξιολογώντας τις καταστάσεις που αντιμετωπίζουν στη χώρα υποδοχής, θα μπορούσε να σχετίζεται με κάποια βασικά χαρακτηριστικά τους, ακόμη με τις συνθήκες στη χώρα προέλευσης ή εκείνες στη χώρα υποδοχής.

Η αξιολόγηση των συνθηκών στη χώρα υποδοχής δεν σχετίζεται με κάποιο από τα βασικά χαρακτηριστικά των αλλοδαπών, εφόσον το φύλο ($X^2_1= 0,853$, $P=0,36$), η εθνικότητα ($X^2_4= 4,824$, $P=0,31$), η ηλικία ($X^2_3=1,266$, $P=0,74$), το επίπεδο εκπαίδευσης ($X^2_1=0,113$, $P=0,74$), παρά μόνο σε κάποιο βαθμό με την οικογενειακή κατάσταση (Πίνακας IV.13).

Επίσης η κρίση τους δεν επηρεάζεται από καταστάσεις της χώρας τους, όπως η περίπτωση να ήσαν άνεργοι στη χώρα τους πριν τη μετανάστευση ($X^2_3=7,036$, $P=0,71$).

Αντίθετα υπάρχει ισχυρή συσχέτιση της αξιολόγησης της πραγματικότητας με την πηγή ενημέρωσης, εφόσον αυτή προήλθε από συγγενή Α΄ βαθμού ή από άλλες πηγές (Πίνακας IV.12).

Η πληροφόρηση για τις συνθήκες στη χώρα προέλευσης από συγγενή Α΄ βαθμού φαίνεται ότι ήταν ακριβέστερη, έτσι ώστε η νέα πραγματικότητα στη χώρα υποδοχής δεν έκρυβε εκπλήξεις, αντίθετα με τη γενική πληροφόρηση από τρίτα πρόσωπα. Ένας σημαντικός λόγος λανθασμένης πληροφόρησης μπορεί να είναι ότι, τα άτομα που επιστρέφουν στη χώρα προέλευσης δίνουν μία εξωραϊσμένη εικόνα των συνθηκών εργασίας και διαμονής στην αλλοδαπή, είτε για να αιτιολογήσουν την απουσία τους είτε επειδή κατά την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής, ξεπερνούν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, τουλάχιστον στην αρχή, και ως εκ τούτου δεν τις αναφέρουν. Αλλά και τα ΜΜΕ φαίνεται να εμφανίζουν μία ιδανική εικόνα του δυτικού τρόπου ζωής, «*κανείς στην Ουκρανία δεν φαντάζεται ότι και στην Ελλάδα ή αλλού στη δύση, υπάρχουν άνθρωποι φτωχοί, και οι χώρες έχουν αρκετά οικονομικά προβλήματα*».

Από τις διάφορες δυσάρεστες καταστάσεις που μπορεί να αντιμετωπίσαν στη χώρα υποδοχής, οι οποίες θα μπορούσαν να επηρεάσουν την κρίση τους για την πραγματικότητα, βρέθηκε ότι η αξιολόγησή τους επηρεάζεται σημαντικά από την αντιμετώπιση κάποιας βλαπτικής ενέργειας εναντίον τους, και όχι από την αντιμετώπιση άλλων προβλημάτων όπως: η ασθένεια ($X^2_1=1,809$, $P=0,18$), το ατύχημα ($X^2_1=1,141$, $P=0,86$), η ανεργία ($X^2_1=1,840$, $P=0,18$). Η κρίση τους είναι επίσης ανεξάρτητη από το διάστημα παραμονής στη χώρα υποδοχής ($X^2_1=0,128$, $P=0,72$) (Πίνακας IV.14).

Πίνακας IV.8: Αξιολόγηση της πραγματικότητας και προηγούμενης ενημέρωσης (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Εκτίμηση της πραγματικότητας όπως την περίμεναν	14	27,5	14	26,9	6	15,0	4	13,8	9	47,4	47 24,6
καλλίτερη	10	19,6	16	30,8	9	22,5	9	31,0	3	15,8	47 24,6
χειρότερη	24	47,1	19	36,5	22	55,0	16	55,2	7	36,8	88 46,1
άλλο	3	5,9	3	5,8	3	7,5	-	-	-	-	9 4,7
Σύνολο	51	100,0	52	100,0	40	100,0	29	100,0	19	100,0	191 100,0

Πίνακας IV.9: Αξιολόγηση της πραγματικότητας και προηγούμενης ενημέρωσης (ανά φύλο)

Εκτίμηση	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
όπως την περίμεναν	22	25,9	46,8	25	23,6	53,2	47	100,0
καλλίτερη	24	28,2	51,1	23	21,7	48,9	47	100,0
χειρότερη	36	42,4	40,9	52	49,0	59,1	88	100,0
άλλο	3	3,5	33,3	6	5,7	66,7	9	100,0
Σύνολο	85	100,0	44,5	106	100,0	55,5	191	100,0

Πίνακας IV.10: Αιτιολόγηση αντιμετώπισης δυσμενών συνθηκών στη χώρα υποδοχής (ανά εθνικότητα)

Αιτιολόγηση	Εθνικότητα		Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
δυσκολία γλώσσας	4	16,7	2	10,5	4	18,2	4	25,0	1	14,3	15	17,0	
ανεργία/ κακή εργασία	5	20,8	6	31,6	7	31,8	4	25,0	3	42,9	25	28,4	
δυσκολίες γενικά/ προσαρμογή	6	25,0	7	36,9	6	27,2	5	31,3	1	14,3	25	28,4	
αντιμετώπιση από τον γηγενή πληθυσμό	7	29,2	1	5,3	5	22,7	-	-	1	14,3	14	15,9	
λάθος πληροφόρηση/ άλλο	2	8,4	3	15,8	-	-	3	18,8	1	14,3	9	10,3	
Σύνολο	24	100,0	19	100,0	22	100,0	16	100,0	7	100,0	88	100,0	

Πίνακας IV.11: Αιτιολόγηση αντιμετώπισης ευνοϊκών συνθηκών στη χώρα υποδοχής (ανά εθνικότητα)

Αιτιολόγηση	Εθνικότητα		Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
βρέθηκε γρήγορα δουλειά	5	50,0	10	62,5	5	55,6	5	55,6	1	33,3	26	55,3	
όλα γενικά καλά /κοινωνικό περιβάλλον	4	40,0	6	37,5	4	44,4	3	33,3	2	66,7	19	40,5	
άλλο	1	10,0	-	-	-	-	1	11,1	-	-	2	4,3	
Σύνολο	10	100,0	16	100,0	9	100,0	9	100,0	3	100,0	47	100,0	

Πίνακας IV.12: Πηγή ενημέρωσης συνθηκών χώρας υποδοχής* εκτίμηση πραγματικότητας

Πηγή ενημέρωσης	Πραγματικότητα		Χειρότερη		Άλλη περίπτωση		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Συγγενής Α' βαθμού	16	32,0	34	68,0	50	100,0	50	100,0
Άλλη πηγή	72	51,1	69	48,9	141	100,0	141	100,0
Σύνολο	88		103		191		191	

 $\chi^2_1 = 5,40$, $p = 0,02$

Πίνακας IV.13: Εκτίμηση πραγματικότητας *Οικογενειακή κατάσταση

Πραγματικότητα	Χειρότερη		Άλλη περίπτωση		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Οικογ. κατάσταση						
Έγγαμος	37	39,4	57	60,6	94	100,0
Άλλες οικογ. καταστάσεις	51	52,6	46	47,4	97	100,0
Σύνολο	88		103		191	

$\chi^2_1 = 3,36$, $p = 0,06$

Πίνακας IV.14: Βλακτική ενέργεια κατά την παραμονή στη χώρα* εκτίμηση πραγματικότητας

Πραγματικότητα	Χειρότερη		Άλλη περίπτωση		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ενέργεια						
Ναι	47	56,0	37	44,0	84	100,0
Όχι	41	38,3	66	61,7	107	100,0
Σύνολο	88		103		191	

$\chi^2_1 = 5,89$, $p = 0,01$

V. Είσοδος στην Ελλάδα

Υποστηρίζεται ότι, ακόμη και αν οι μετανάστες θέτουν ως αρχικό στόχο να μεταναστεύσουν μία φορά και να κερδίσουν χρήματα για ένα συγκεκριμένο σκοπό, μετά την πρώτη μετανάστευση, εξοικειώνονται με την ιδέα της μετακίνησης, αλλά και αυξάνονται οι αναγκαιότητές τους για καταναλωτικά αγαθά και έναν τρόπο ζωής, που είναι δύσκολο να αποκτήσουν με την τοπική εργασία. Αφότου κάποιος έχει μεταναστεύσει μία φορά, είναι πολύ πιθανόν να μεταναστεύσει πάλι, και οι πιθανότητες να αναλάβει ένα επιπρόσθετο ταξίδι αυξάνονται ανάλογα με το αριθμό των ταξιδιών που έχουν ήδη προηγηθεί (Massey et al,1993,25). Είναι πιθανόν να μετακινούνται ευκολότερα τα άτομα που το έχουν επιχειρήσει ξανά, όπως είναι επίσης πιθανόν τα ίδια να ορίζουν ένα νέο στόχο, μετά την ολοκλήρωση του πρώτου. Η πιθανότητα όμως της ανάληψης μιας νέας μετακίνησης, φαίνεται μεγαλύτερη στην περίπτωση που υφίστανται οι λόγοι που τους παρότρυναν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους την πρώτη φορά. Αρκετά συχνά τα άτομα επιχειρούν ένα ταξίδι διερεύνησης των συνθηκών στη χώρα τους, και στην περίπτωση που αυτές δεν έχουν βελτιωθεί, επανέρχονται στη χώρα υποδοχής. Χωρίς να αποκλείεται η πιθανότητα συγκρίσεων ανάμεσα στις δύο χώρες, η αποτυχία ένταξής τους στην εκεί αγορά εργασίας θα μπορούσε να προκαλέσει νέα μετακίνηση.¹

Είναι μάλλον πιθανόν, και εφόσον δεν παρεμβάλλονται άλλα εμπόδια, ο μετανάστης, λόγω της γνώσης της γλώσσας, αλλά και γενικότερα της εξοικείωσης με τις συνθήκες που επικρατούν σε μία χώρα, να οδηγηθεί σε μία νέα μετανάστευση προς στη ίδια χώρα.

V.1. Αριθμός εισόδων στην Ελλάδα

Στην έρευνά μας, σ' όλες τις εθνικότητες που μας αφορούν, συναντήσαμε άτομα που έχουν έλθει στην Ελλάδα τουλάχιστον 2 φορές (Π.Π.15). Οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί όπως και οι «Άλλοι μετανάστες» σε μεγαλύτερο ποσοστό, έχουν έλθει

¹ Έχουν παρατηρηθεί φαινόμενα επαναμετανάστευσης των Ελλήνων μεταναστών, ή των παιδιών τους, προς τις χώρες που είχαν μεταναστεύσει το προηγούμενο διάστημα, κυρίως από περιοχές που υπήρξαν στο παρελθόν κύριες δεξαμενές μεταναστών, ως αποτέλεσμα αναποτελεσματικής ένταξής τους στην αγορά εργασίας. Το ζήτημα δεν έχει διερευνηθεί αρκετά στη χώρα μας ενώ τα όποια δεδομένα υπάρχουν, προέρχονται από τη Γερμανία και αφορά στη μετακίνηση μόνο προς τη χώρα αυτή.

μία και μοναδική φορά. Για τις μεν δύο πρώτες εθνικότητες ο λόγος είναι ότι είναι και οι νεότεροι μετανάστες στη χώρα, οι δε «Άλλοι», όπως εδώ αναφέρονται, είναι άτομα που είναι και αυτοί νέοι μετανάστες όπως οι Βούλγαροι, αλλά και άτομα από την Αφρική και Ασία, που η μετακίνησή τους συνεπάγεται κόστος και τον κίνδυνο να μην καταφέρουν να εισέλθουν πάλι στη χώρα. Στο γεγονός ότι οι περισσότεροι μετανάστες έχουν έλθει μία φορά στη χώρα, φαίνεται να έχει διαδραματίσει ρόλο το μη νόμιμο καθεστώς τους. Οι μετανάστες δηλαδή φοβούμενοι δυσκολία στην επάνοδό τους, παραμένουν στη χώρα υποδοχής όσο μπορούν περισσότερο. Τον χαμηλότερο Μ/Ο εισόδων έχουν οι Γεωργιανοί, ενώ τον υψηλότερο οι Αλβανοί, που λόγω των συνόρων είναι εύκολο γι' αυτούς να προσεγγίσουν πάλι τη χώρα μας (Πίνακας V.1).

Πίνακας V.1: Μέσος όρος εισόδων (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Μ/Ο	Διάμεσος
Αλβανοί	2,50	1,0
Πολωνοί	1,32	1,0
Γεωργιανοί	1,08	1,0
Ουκρανοί	1,13	1,0
Άλλοι	1,14	1,0
Σύνολο	1,55	1,0

V.2. Χρόνος εισόδου

V.2.1. Έτος α' Εισόδου στη χώρα

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες βρίσκονται ήδη αρκετά χρόνια στην Ελλάδα. Τα δεδομένα έχουν εδώ ομαδοποιηθεί κατά μεγάλα χρονικά διαστήματα, με τρόπο που να γίνεται όσο το δυνατόν φανερή η διαφορά ανάμεσα στις εθνότητες. Από τον αρχικό μας πίνακα, αλλά και όπως εδώ φαίνεται, οι Πολωνοί έκαναν την εμφάνισή τους στη χώρα, νωρίτερα χρονολογικά από τους άλλους, και κατανέμονται κάπως ισομερώς ανάμεσα στις χρονιές, με τους περισσότερους τους να έχουν έλθει το 1990. Οι Αλβανοί ήλθαν μαζικά το 1991 και 1992 (Πίνακας V.2).

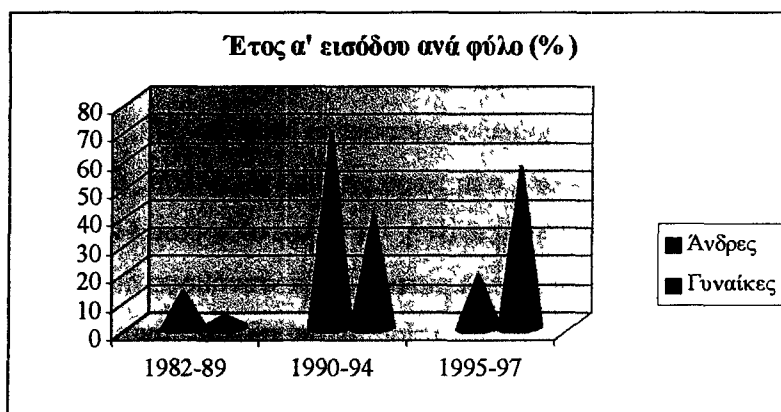
Οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί είναι οι νεώτεροι μετανάστες. Όπως θα δούμε και στο σχετικό κεφάλαιο, είναι οι μετανάστες που περισσότερο έρχονται με

χρονικό ορίζοντα 1-2 χρόνων εργασίας και επιστροφή στη χώρα τους. Η νεότερη αυτή μετανάστευση είναι κυρίως γυναικεία (Διάγραμμα 1).

Πίνακας V.2: Έτος Α' Εισόδου (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Έτος εισόδου											N %
1982-89	-		12	20,0	-		-		6	21,5	18 8,3
1990-94	52	86,6	39	65,1	3	7,5	8	26,6	15	53,5	117 53,7
1995-97	8	13,4	9	15,0	37	92,5	22	73,4	7	24,9	83 38,1
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Διάγραμμα 1

V.2.2. Μήνας α' Εισόδου

Οι περισσότεροι αλλοδαποί ήλθαν στη χώρα Καλοκαίρι ή Φθινόπωρο. Οι Γεωργιανοί και Ουκρανοί έρχονται περισσότερο το Φθινόπωρο για να μείνουν το χειμώνα εδώ, ενώ όταν αποφασίσουν να φύγουν, το κάνουν στην αρχή του καλοκαιριού ή σε κάποιες περιπτώσεις συνδέουν το χρόνο επιστροφής τους με τη γιορτή του Πάσχα. Αρκετοί Ουκρανοί αναφέρθηκαν και συνέδεσαν την εποχή προτίμησης για μετακίνηση προς τη χώρα υποδοχής, με την παύση των αγροτικών εργασιών, και αντίστροφα, την φυγή τους από αυτήν με την έναρξή τους, κυρίως τους θερινούς μήνες. Οι χειμερινοί μήνες εισόδου προτιμούνται και λόγω του ήπιου κλίματος της χώρας μας κατά τη χειμερινή περίοδο (Πίνακες V.3. & Π.Π. 16).

Πίνακας V.3: Εποχή Α' Εισόδου (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Άνοιξη Μάρτιος-Μάιος	18	30,0	11	18,4	4	10,0	5	16,6	5	17,9	43 19,8
Καλοκαίρι Ιούνιος-Αύγουστος	13	21,6	20	33,3	8	20,0	9	30,0	7	25,0	57 26,1
Φθινόπωρο Σεπτέμβριος-Νοέμβριος	21	35,0	20	33,3	16	40,0	11	36,7	9	32,1	77 35,3
Χειμώνας Δεκέμβριος-Φεβρουάριος	8	13,4	9	15,0	12	30,0	5	16,6	7	25,0	41 18,8
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

V.3. Διαδικασία εισόδου

Οι Αλβανοί διακρίνονται από τους υπόλοιπους όσον αφορά το μέσον, τον τρόπο και τη διαδικασία εισόδου τους στη χώρα. Στα 218 άτομα του δείγματός μας αντιστοιχούν 304 εισοδοί, εκ των οποίων περισσότερο από το 1/3, οφείλονται στους Αλβανούς, οι οποίοι έχουν εισέλθει στη χώρα με μαζί με άλλους μετανάστες, κυρίως πεζοί και χωρίς βίζα, έστω και τουριστική. Οι άλλοι αλλοδαποί έχουν έλθει κυρίως με λεωφορείο, μόνοι τους και με τουριστική βίζα συνήθους διάρκειας 10 ημερών. Δύο Αιγύπτιοι είχαν σύμβαση εργασίας στην αλιεία, διάρκειας ενός χρόνου, και παρέμειναν στη χώρα μετά τη λήξη της (Πίνακες V.4 -V.6).

Η αναζήτηση μιας καλλίτερης ζωής πληρώνεται σ' όλα τα σύνορα. Από μαρτυρίες των μεταναστών του δείγματός μας, πληροφορηθήκαμε ότι, συχνά η τουριστική βίζα στα σύνορα αγοράζεται με περίπου 100.000 δρχ. ανά άτομο από τα κυκλώματα που δρουν τόσο στην Αλβανία όσο και στην Ελλάδα. Η βίζα αυτή κρατείται από τους εμπόρους μόλις τα άτομα περάσουν τα σύνορα, για να πουληθεί σε κάποιους άλλους με περίτεχνη αλλαγή της φωτογραφίας.

Παρόμοια πρακτική εφαρμόζεται και για τους άλλους μετανάστες, όχι όμως στην έκταση που εφαρμόζεται για τους Αλβανούς. Άλλες εθνικότητες πάλι πληρώνουν σε «προστάτες» και «ιχνηλάτες» για να τους περάσουν από μονοπάτια, ενώ στην περίπτωση που αρνηθούν να πληρώσουν και θελήσουν να περάσουν μόνοι τους, δέχονται τις επιθέσεις ανθρώπων των κυκλωμάτων. Έτσι αν επιβιώσουν από το κρύο, μπορεί να πεθάνουν από αυτούς. Οι Αλβανοί, αφού έχουν πληρώσει

μία ή δύο φορές, στο τέλος εισέρχονται στη χώρα από μονοπάτια διασχίζοντας τα βουνά, συνήθως με άλλους και χωρίς προστασία.

Από τα στοιχεία του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, 1.500.000 συλλήψεις και επαναπροωθήσεις Αλβανών έγιναν από το 1991 μέχρι το Α΄ δεκαήμερο του Απριλίου του 1998 (Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία 25/4/98). Το μέτρο των συλλήψεων και επαναπροωθήσεων αποδείχθηκε ανεπαρκές, όπως παρατήρησε και κάποιος αστυνομικός διοικητής «οι Αλβανοί όταν θελήσουν να επισκεφθούν τη χώρα τους, κάνουν βόλτα μπροστά μας για να μεταβούν εκεί, χωρίς έξοδα εισιτηρίων». Το μέτρο με το σώμα των συνοριακών φυλάκων, από τον Απρίλιο του 1999, θεωρήθηκε ότι περιόρισε την παράνομη είσοδο, ταυτόχρονα με τις επιχειρήσεις «σκούπα», που ήταν καθημερινό φαινόμενο πριν τη δημοσίευση του Ν.2910/01.

Πίνακας V.4: Μέσον εισόδου στη χώρα υποδοχής (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο εισόδων		% των ερωτώμενων
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Μέσον													
λεωφορείο	21	18,1	62	78,5	40	93,0	30	88,3	12	37,5	165	54,3	75,7
αεροπλάνο	2	1,7	13	16,5	2	4,7	2	5,9	14	43,8	33	10,9	15,1
πεζός	77	66,4	-	-	-	-	-	-	2	6,3	79	26,0	36,2
ταξί, κλπ	16	13,8	4	5,0	1	2,3	2	5,8	1	3,1	27	8,8	12,3
Σύνολο	116	100,0	79	100,0	43	100,0	34	100,0	32	100,0	304	100,0	139,3
	38,2		26,0		14,1		11,2		10,5				

Πίνακας V.5: Τρόπος εισόδου στη χώρα υποδοχής (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο εισόδων		% των ερωτώμενων
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Τρόπος													
μόνος	19	16,4	52	65,8	38	88,4	25	73,5	27	84,4	161	53,0	73,9
με άλλους	97	83,6	27	34,2	5	11,6	9	26,5	5	15,6	143	47,0	65,6
Σύνολο	116	100,0	79	100,0	43	100,0	34	100,0	32	100,0	304	100,0	139,5
	38,2		26,0		14,1		11,2		10,5				

Πίνακας V.6: Διαδικασία εισόδου στη χώρα υποδοχής (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο εισόδων		% των ερωτώμενων
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Διαδικασία													
τουρίστας	33	28,4	79	100,0	43	100,0	34	100,0	27	84,4	216	71,1	99,1
σύμβαση	-	-	-	-	-	-	-	-	2	6,2	2	0,7	0,9
άλλο	83	71,6	-	-	-	-	-	-	3	9,4	86	28,3	39,4
Σύνολο	116	100,0	79	100,0	43	100,0	34	100,0	32	100,0	304	100,0	139,5
	38,2		26,0		14,1		11,2		10,5				

V.4. Γεωγραφικό Διαμέρισμα κατοικίας και εργασίας κατά την είσοδο

Στην έρευνά μας θελήσαμε να καταγράψουμε την κινητικότητα των αλλοδαπών εντός τους ελλαδικού χώρου, παράλληλα με τους λόγους που την προκαλούν. Από την προέρευνα διαπιστώσαμε ότι μία πλήρης καταγραφή δεν ήταν εφικτή, για το λόγο αυτό συνδέσαμε την εγκατάσταση σε μία περιοχή με τις εισόδους τους στη χώρα. Για λειτουργικούς λόγους αναφέρεται εδώ η εγκατάσταση σε επίπεδο περιφέρειας και μέχρι 4 εισόδους.

Οι διαφορές στην εγκατάσταση σε μία συγκεκριμένη περιοχή, ανάμεσα στις εθνικότητες, αλλά και ανάμεσα στις διάφορες διαδοχικές εισόδους της ίδιας εθνικότητας, είναι σημαντικές.

Κατά την πρώτη είσοδο των αλλοδαπών στην Ελλάδα παρατηρείται κάποια γεωγραφική διασπορά τους εντός του ελληνικού χώρου, με ευρύτερη εκείνη των Αλβανών. Όμως σε οποιαδήποτε περιοχή της χώρας και αν έχουν εγκατασταθεί κατά την πρώτη είσοδο, ήδη από τη δεύτερη, τα άτομα όλων των εθνικοτήτων διαμένουν στην περιοχή της Πρωτεύουσας. Αλλά και οι Αλβανοί, κατά στην τελευταία είσοδο τους στη χώρα κατοικούν στην περιοχή της πρωτεύουσας ανεξάρτητα με το τόπο εγκατάστασης κατά τις προηγούμενες εισόδους τους. Όπως αναφέρουν και οι ίδιοι, οι λόγοι αυτής της τάσης, είναι οικονομικοί αλλά και κοινωνικοί, εξετάζονται εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο (Π.Π. VI.17- VI.20).

Το γεγονός ότι κατά την πρώτη τους είσοδο οι Γεωργιανοί, οι Πολωνοί και οι Ουκρανοί έρχονται κατευθείαν στην Πρωτεύουσα, σχετίζεται κατά πολύ με την απασχόλησή τους στον τριτογενή τομέα αλλά και με τη διαδικασία πρόσβασης στην εργασία μέσω των γνωστών ή των γραφείων. Ακόμη συνδέεται με τον τρόπο εισόδου τους στη χώρα, εφόσον οι περισσότεροι έρχονται με λεωφορείο που φθάνει κατευθείαν εκεί που εδρεύει και το πρακτορείο, δηλαδή στην Πρωτεύουσα. Επιπλέον, συνδέεται με την πληροφόρηση που είχαν από τη χώρα τους πριν τη μετακίνηση και αφορούσε τόσο τις δυνατότητες απασχόλησης όσο και άλλους τομείς της ζωής τους στην αλλοδαπή, όπως η κατοικία, οι λοιπές δομές κλπ. Οι Αλβανοί αντίθετα, ασχολήθηκαν κατά πολύ στην πρώτη τους απασχόληση στη γεωργία. Ακόμη εισήλθαν κυρίως πεζοί ή με ταξί διασχίζοντας περιοχές της Ελλάδας μέχρι την Πρωτεύουσα. Επιπλέον δεν λειτουργούν άλλες υποδομές γι' αυτούς όπως γραφεία, μέσω των οποίων βρίσκεται η απασχόληση ή στέλνονται τα χρήματα στην οικογένειά τους, αλλά και σχολεία για τα παιδιά τους.

Συνολικά καθ' όλες τις εισόδους τους οι αλλοδαποί κατοικούν κατά τα 3/4 στην περιοχή της Πρωτεύουσας και κατά ακόμη μεγαλύτερο ποσοστό σε αστικές περιοχές (Πίνακες V.7, V.8).

Πίνακας V.7: Γεωγραφικό διαμέρισμα διαμονής (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο εισόδων		% των ερωτωμ
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	66	56,9	68	86,1	35	81,4	24	70,7	21	65,6	214	70,4	98,2
Λοιπή Στερεά & Εύβοια	11	9,5	3	3,8	3	7,0	3	8,8	3	9,4	23	7,6	10,6
Πελοπόννησος	6	5,2	4	5,1	1	2,3	3	8,8	5	15,7	19	6,3	8,7
Ιόνια νησιά	2	1,7	1	1,2	-	-	1	2,9	1	3,1	5	1,6	2,3
Ήπειρος	11	9,5	-	-	-	-	-	-	-	-	11	3,6	5,0
Θεσσαλία	11	9,5	-	-	1	2,3	-	-	-	-	12	3,9	5,5
Μακεδονία	8	6,9	2	2,6	3	7,0	2	5,9	1	3,1	16	5,3	7,3
Νησιά Αιγαίου	-	-	1	1,2	-	-	-	-	-	-	1	0,3	0,5
Κρήτη	1	0,8	-	-	-	-	1	2,9	1	3,1	3	1,0	1,4
Σύνολο	116	100,0	79	100,0	43	100,0	33	100,0	32	100,0	304	100,0	139,5
	38,2		26,0		14,1		11,2		10,5				

Πίνακας V.8: Αστικότητα διαμονής (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο Εισόδων		% των ερωτωμ
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Αστικότητα													
Αστική	95	81,9	72	91,1	41	95,4	29	85,3	28	87,4	265	87,2	121,6
Ημιαστική	7	6,0	2	2,6	1	2,3	3	8,8	2	6,3	15	4,9	6,9
Αγροτική	14	12,1	5	6,3	1	2,3	2	5,9	2	6,3	24	7,9	11,0
Σύνολο	116	100,0	79	100,0	43	100,0	33	100,0	32	100,0	304	100,0	139,5
	38,2		26,0		14,1		11,2		10,5				

V.5. Λόγος αποχώρησης

Η απέλαση κυρίως, αλλά και η απόφαση για επίσκεψη, προκειμένου να διερευνηθούν οι συνθήκες στη χώρα τους, συνιστούν τους λόγους για τους οποίους τα άτομα έφυγαν από τη χώρα μας, έστω και μία φορά. Με διαφοροποίηση στους Αλβανούς, που η απέλαση ως λόγος αποχώρησης από τη χώρα τους αφορούσε σε σημαντικό ποσοστό, τα άτομα των άλλων εθνικοτήτων έφυγαν κυρίως επειδή έτσι αποφάσισαν (Πίνακας V.9).

Στο σύνολο των εξόδων από τη χώρα η απέλαση κυρίως αλλά και η απόφαση για παλιννόστηση είναι σημαντικοί λόγοι, με την διαφοροποίηση για τους Αλβανούς όπως επισημάναμε.

Οι Αλβανοί απελαύνονται από τις αγροτικές περιοχές όπου εγκαθίστανται κατά την πρώτη είσοδό τους, αποτέλεσμα αυτού του τρόπου απομάκρυνσής τους από τη χώρα, είναι να λειτουργεί και αυτός υπέρ της συγκέντρωσής τους στη μεγάλη πόλη κατά την επόμενη είσοδό τους, όπου είναι ευκολότερο να διαφεύγουν της προσοχής των αρχών.

Πίνακας V.9: Λόγος αποχώρησης από τη χώρα (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο εξόδων	% των ερωτωμ.	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
απέλαση	30	53,6	2	10,5	-	-	-	-	1	25,0	33	38,4	60,0
διερευνητικά στη χώρα του	7	12,5	1	5,3	-	-	-	-	1	25,0	9	10,5	16,4
προσωπικοί λόγοι	8	14,3	5	26,3	1	33,3	-	-	-	-	14	16,3	25,4
απόφαση	11	19,6	11	57,9	2	66,7	4	100,0	2	50,0	30	34,9	54,5
Σύνολο	56	100,0	19	100,0	3	100,0	4	100,0	4	100,0	86	100,0	156,3

VI. Κατοικία

VI.1. Η πρώτη κατοικία στην Ελλάδα

Στις σύγχρονες κοινωνίες, αφενός γίνεται προσπάθεια βελτίωσης της κατοικίας, ως προϊόν κατανάλωσης, και προσαρμογής της στις σύγχρονες ανάγκες, αφετέρου επανεμφανίζονται φαινόμενα εξαθλίωσης τμημάτων του πληθυσμού, ημεδαπού αλλά και αλλοδαπού.

Η χώρα μας γνώρισε μεγάλη μετακίνηση πληθυσμών από την ύπαιθρο προς τις μεγάλες πόλεις, κυρίως τη δεκαετία του '60. Το φαινόμενο όμως των εξαθλιωμένων μαζών, χωρίς κατάλυμα, δεν παρατηρήθηκε έντονα στη χώρα μας, τουλάχιστον όσο παρόμοιες συνθήκες δημιούργησαν σε άλλες χώρες. Η οικογένεια επιτελούσε, και σε κάποιο βαθμό εξακολουθεί να έχει, σημαντικό ρόλο στη στήριξη των μελών της. Οι άνεργοι, οι μετακινούμενοι από άλλη πόλη, συχνά θα έβρισκαν ένα κατάλυμα τουλάχιστον για τις πρώτες ή τις δύσκολες ημέρες. Σήμερα πλέον, οι αλλαγές που έχουν συντελεσθεί στην οικογένεια και στις υπόλοιπες συνθήκες διαβίωσης, αλλά και στις κοινωνικές αξίες, έχουν ως αποτέλεσμα, εκτός των άλλων, και την αλλαγή στη στάση της για την αντιμετώπιση παρόμοιων καταστάσεων. Το φαινόμενο ατόμων που ζουν και κοιμούνται σε ανοιχτούς χώρους, τουλάχιστον στην περιοχή της Πρωτεύουσας, είναι ορατό και πλέον συνηθισμένο. Οι άστεγοι, είναι ένα θέμα της δημόσιας συζήτησης και έχει συμπεριληφθεί και στον πολιτικό λόγο.

Για τους φτωχούς ηλικιωμένους, τους άνεργους, τους μόνους, αλλά και για τους “μη νόμιμα” εισερχόμενους, το πρόβλημα της κατοικίας φαίνεται να είναι ιδιαίτερα οξύ.

Με την προβληματική αυτή θελήσαμε να καταγράψουμε, τόσο τις σημερινές συνθήκες διαβίωσης των αλλοδαπών, όσο και τον τρόπο στέγασής τους αμέσως μετά την είσοδό τους στη χώρα.

Παρά την ύπαρξη συγγενών, φίλων και γνωστών, η πρώτη κατοικία στην Ελλάδα για τους περισσότερους νεοεισερχόμενους αλλοδαπούς, είναι το ξενοδοχείο, λόγω του ότι το κόστος διαμονής συνήθως συμπεριλαμβάνεται στην τιμή του εισιτηρίου, αλλά και για άλλους λόγους που σχετίζονται με την εργασία και τις συνθήκες διαβίωσης των παλαιότερων μεταναστών.

Η ειδικότερη κατηγορία των αλλοδαπών, αποκλειστικά γυναίκες, που εργάζονται ως εσωτερικές και διαμένουν στην κατοικία του εργοδότη τους, δεν έχουν τη δυνατότητα παροχής καταλύματος σε τρίτο άτομο. Αλλά και άτομα που ζουν σε νοικιασμένο σπίτι με άλλους μπορεί να μην έχουν χώρο για φιλοξενία, ή να μη συμφωνούν οι τρίτοι να κατοικήσει μαζί τους ένα ξένο γι' αυτούς άτομο.

Με δοσμένες τις δυσκολίες πρόσβασης στην κατοικία, τα άτομα προσαρμόζονται και προσαρμόζουν τις τακτικές τους

Ένα καινούργιο είδος ξενοδοχείου, που οργανώνεται από τους ίδιους τους αλλοδαπούς, είναι αυτό που εδώ ονομάσαμε «ξενοδοχείο ιδιωτικό». Εκεί καταλύουν συνήθως οι νεοεισερχόμενοι, αλλά και γυναίκες οι οποίες δεν έχουν κατάλυμα, αφού, από εσωτερικές που εργάζονται, μπορεί από τη μια στιγμή στην άλλη, να βρεθούν χωρίς δουλειά. Σε τέτοιου είδους ξενοδοχεία, το άτομο πληρώνει 1.000 ή 1500 ή 2.000 δρχ. την ημέρα για να μπορεί να κοιμηθεί αλλά και να κάνει χρήση του μπάνιου. Υπάρχουν και συμφωνίες όπου με 18.000 ή 20.000 δρχ. το μήνα, έχουν τις ίδιες παροχές 3 ή 4 άτομα στο ίδιο δωμάτιο. Αυτό το σύστημα μπορεί να λύνει έκτακτες περιπτώσεις, όπως προαναφέρθηκε, ενέχει όμως και κινδύνους, όπως αρκετοί αλλοδαποί είπαν. Δεν είναι μοναδική η περίπτωση του ατόμου που ενώ πλήρωνε κανονικά το συμφωνηθέν ποσό στον τυπικά ενοικιαστή του σπιτιού, εκείνος όμως δεν το κατέβαλε στον ιδιοκτήτη, με αποτέλεσμα να βρεθεί χωρίς σπίτι και υπό την απειλή της παράδοσης στην αστυνομία και της απέλασης. Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις, ο αλλοδαπός συγκατοικούσε με 4 άτομα το πρωί, που γίνονταν 6 το βράδυ, για μία νύκτα ή περισσότερες, και σε αρκετές περιπτώσεις έπεφτε θύμα κλοπής ή άλλης βιαιότητας από αυτά τα άγνωστα άτομα. Έχει όμως παρατηρηθεί και καταστρατήγηση των αρχικών συμφωνιών, όπως η απαγόρευση στα άτομα να χρησιμοποιούν το μπάνιο, συχνότερα από μία φορά την εβδομάδα, σε αντίθεση με την αρχική συμφωνία.

Η φιλοξενία συναντάται περισσότερο στους Πολωνούς, αν και σε αρκετές περιπτώσεις πρόκειται για ιδιότυπη “φιλοξενία”, εφόσον το άτομο συμμετέχει από την αρχή σε όλα τα έξοδα. Οι Αλβανοί περισσότερο από τους άλλους ως πρώτη “κατοικία” αναφέρουν την ύπαιθρο, μη κανονικό σπίτι με παραχώρηση, ή κατάληψη. Με αυτήν την έννοια εννοείται η καλύβα στα χωράφια, που περιλαμβάνονταν στη συμφωνία για την εργασία ή δίπλα στην κτηνοτροφική μονάδα με τους ίδιους όρους, το πάρκο ή το γιαπί. Οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί έχουν ως πρώτη κατοικία κυρίως τα ξενοδοχεία, στην όποια μορφή τους, ενώ οι Αλβανοί και οι Πολωνοί σε κάποιο βαθμό είχαν ως πρώτη κατοικία, εκείνη που

είχε νοικιάσει μέλος της οικογένειας που είχε προηγηθεί στη μετανάστευση (Πίνακας VI.1).

Πίνακας VI.1: Πρώτη κατοικία στην Ελλάδα (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Πρώτη κατοικία											
Ξενοδοχείο	3	5,0	18	30,0	23	57,5	11	36,7	11	39,3	66 30,3
Ξενοδοχείο ιδιωτικό	-		3	5,0	9	22,5	10	33,3	1	3,6	23 10,6
το είχε μέλος οικογένειας	12	20,0	13	21,7	1	2,5	1	3,3	2	7,2	29 13,3
το είχαν άλλου/φιλοξενούμενος	19	31,7	24	40,0	7	17,5	6	20,0	10	35,7	66 30,2
μη κανονικό σπίτι με παραχώρηση/κατάληψη/ύπαιθρος	26	43,3	2	3,3	-		2	6,6	4	14,2	34 15,6
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

VI. 2. Κατοικία τη στιγμή της έρευνας

Προσεγγίζουμε την ποιότητα της κατοικίας των αλλοδαπών, αφενός από τη σκοπιά του χώρου (αριθμός δωματίων και άτομα που συγκατοικούν) και από τη σκοπιά των διευκολύνσεων και ανέσεων (στοιχειωδών αλλά και κινητών αντικειμένων) ως μετρήσιμα χαρακτηριστικά, και αφετέρου το βαθμό της ικανοποίησής τους, ως υποκειμενική αντίληψη για την ποιότητα.

Στην πορεία της έρευνάς μας διαπιστώσαμε, ότι τα παραπάνω δεν αρκούν για να αποτυπώσουν αυτό που θέλαμε να προσεγγίσουμε. Για το λόγο αυτό, πριν από την οποιαδήποτε αναφορά μας στην κατοικία των αλλοδαπών ερωτώμενων, με τα επί μέρους χαρακτηριστικά (συγκατοίκηση, τύπος κατοικίας, ανέσεις κλπ), θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε μία, κατά κάποιον τρόπο, τυπολογία της κατοικίας τους και των ανέσεων.

A. Η κατοικία

Στην περίπτωση πολυκατοικίας, το διαμέρισμα είναι συνήθως υπόγειο ή ισόγειο, σε παλιά πολυκατοικία, στην οποία σπάνια κατοικούν οι ιδιοκτήτες των διαμερισμάτων, ενώ κατοικούν και άλλοι μετανάστες σ' αυτήν. Παρά το ότι αναφερόμαστε σε μία άλλη εποχή με χρονική απόσταση 20-30 χρόνια από τα

προηγούμενα μεταναστευτικά ρεύματα, το φαινόμενο της διαμονής μεταναστών σε τέτοιου είδους οικίες, φαίνεται να μην είναι καινούργιο. Όπως διαπιστώθηκε και σε έρευνα στους Έλληνες μετανάστες στην Ολλανδία², οι Έλληνες κατοικούσαν μαζί με άλλους αλλοδαπούς σε άθλιες πολυκατοικίες και σε υποβαθμισμένες περιοχές.

Αρκετά από τα υπόγεια έχουν τέτοια χαρακτηριστικά, που σύμφωνα με το ορισμό της ΕΣΥΕ δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν κατοικίες εφόσον το “παράθυρο” βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια του δρόμου. Φαίνεται πως η έλευση των αλλοδαπών είχε ως αποτέλεσμα να μειώσει τον αριθμό των κατοικιών που παρέμεναν κενές τα προηγούμενα χρόνια, όταν τα εγκατέλειψαν οι εσωτερικοί μετανάστες, όταν ακόμη και τα χαμηλότερα εισοδήματα, μπορούσαν να εξασφαλίσουν μια ανθρωπινότερη κατοικία. Αρκεί να αναλογισθούμε ότι ο ισχύων Οικοδομικός Κανονισμός δεν επιτρέπει πια να κατασκευάζονται τέτοιου είδους κατοικίες.

Στην περίπτωση μονοκατοικίας, αναφερόμαστε σε οικίες που έχουν προ πολλού εγκαταλειφθεί από τους ιδιοκτήτες τους. Είναι μεμονωμένα δωμάτια σε κοινή αυλή, όπου ζουν συνήθως και άλλοι μετανάστες σ’ αυτά. Η χρήση της κουζίνας και του μπάνιου είναι κοινόχρηστη. Το όλο οίκημα βρίσκεται σε ένα οικόπεδο που γλίτωσε την αντιπαροχή, μάλλον λόγω περιορισμένης έκτασης.

Από την έρευνα της ΔΕΠΟΣ-MRC³, πληροφορούμαστε ότι σε κτίρια κατασκευασμένα πριν το 1960 κατοικούν το 27% των φτωχών, το 28,8% των μεταναστών και ειδικότερα για τους Αλβανούς, το 30,2%. Και από τη δική μας έρευνα, όπως θα δούμε στη συνέχεια, οι Αλβανοί ζουν σε χειρότερες συνθήκες από τους άλλους αλλοδαπούς.

Εκτός όμως από τις κατοικίες, και τα κανονικά ξενοδοχεία είναι λίγο ιδιότυπα. Είναι μάλλον ξενοδοχεία που λειτούργησαν πάλι, με την έλευση των αλλοδαπών. Είναι παλιά, ελλιπώς συντηρημένα, και με ιδιόρρυθμους κανονισμούς λειτουργίας. Αντιμετωπίσαμε την απαγόρευση εισόδου μας, με την απειλή ότι ο αλλοδαπός που θα μας δεχόταν δεν θα είχε πλέον θέση εκεί. Και σε αυτές τις περιπτώσεις ζουν 2,3,4 άτομα σε ένα δωμάτιο.

² Η στεγαστική κατάσταση των Ελλήνων και των άλλων ξένων, κυρίως Τούρκων, του Χόρκεμ κάθε άλλο παρά ιδανική είναι. Κατοικούν σε μερικές θλιβερές πολυκατοικίες, δημιουργώντας μία κατάσταση που οι ίδιοι οι Έλληνες τη χαρακτηρίζουν συχνά με τη λέξη γκέτο (Vermeulen et al., 1990, 51).

³ Η έρευνα αφορούσε τις στεγαστικές συνθήκες των οικονομικά αδύναμων νοικοκυριών στην Αθήνα, και πραγματοποιήθηκε το 1999 σε 3.569 νοικοκυριά. Στην έρευνα εντοπίστηκαν και νοικοκυριά αλλοδαπών σε 5,5% του συνόλου (Εμμανουήλ Δ., ΔΕΠΟΣ, 2).

B. Οι ανέσεις

Αρχικά θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τις ανέσεις σε δύο κατηγορίες. Σ' αυτές που αφορούν αποκλειστικά την κατοικία (χώροι, διαρρύθμιση), και σ' εκείνες που διακοσμούν το χώρο ή εξυπηρετούν τον ένοικο.

Σε κατοικίες σαν αυτές που περιγράψαμε και οι βοηθητικοί χώροι είναι ανάλογοι. Το μπάνιο σε αρκετές περιπτώσεις είναι «κάτι» περισσότερο από ντους, η κουζίνα μικρή κλπ. Αν όμως αυτά αφορούν το κτίριο και οι λοιπές ανέσεις παρουσιάζουν κάποιες ιδιομορφίες.

Γύρω από την προμήθεια επίπλων, οικιακών συσκευών και γενικά τις υπόλοιπες ανάγκες ενός σπιτιού, έχει αναπτυχθεί ένα εμπόριο με χρησιμοποιημένα τέτοια πράγματα, με κύριους αποδέκτες τους αλλοδαπούς. Αυτού του είδους το εμπόριο κινείται κυρίως από Έλληνες αλλά σε κάποιες περιπτώσεις και με τη συνεργασία των αλλοδαπών. Είναι κάτι που δεν υπήρχε πριν την είσοδο των αλλοδαπών στη χώρα, είτε υπήρχε σε πολύ μικρότερη έκταση απ' αυτήν που λειτουργεί σήμερα. Πρόκειται συνήθως για παλιές και συχνά ογκώδεις οικιακές συσκευές ή για άλλα ετερόκλητα έπιπλα. Η τηλεόραση είναι συνήθως ασπρόμαυρη, εκτός αν ο αλλοδαπός σκοπεύει να τη μεταφέρει στη χώρα του, οπότε αγοράζει σύγχρονη έγχρωμη.

Οι αλλοδαποί αγοράζουν οικιακό εξοπλισμό είτε χρησιμοποιημένο από το εμπόριο που έχει αναπτυχθεί, είτε καινούργιο εάν σκοπεύουν να παραμείνουν στη χώρα, στην περίπτωση που δεν προμηθευτούν ό,τι χρειάζονται με άλλους τρόπους. Ένας από αυτούς είναι η συλλογή από εκείνα που αφήνονται στο δρόμο από τα νοικοκυριά. Αλλά και οι ίδιοι οι αλλοδαποί σπάνια πετούν ένα έπιπλο που δε χρειάζονται. Θα το χαρίσουν ή θα το πουλήσουν σε έναν άλλον, ο οποίος με τη σειρά του, όταν πρόκειται να φύγει από τη χώρα, θα το πουλήσει σε κάποιον τρίτο. Σε αρκετές περιπτώσεις ο εξοπλισμός πηγαίνει μαζί με το σπίτι και έτσι αποφεύγονται οι μετακομίσεις και τα έξοδα που αυτές συνεπάγονται.

Μία καλή σύσταση στον ιδιοκτήτη για το νέο ενοικιαστή, θα υπερνικήσει το φόβο του για τους ξένους, και με αυτόν τον τρόπο χαρακτηρίζονται πολυκατοικίες ή διαμερίσματα ως «μεταναστευτικά».

Η ύπαρξη ηλεκτρικής κουζίνας στο σπίτι του αλλοδαπού, δεν συνεπάγεται και χρήση της, εφόσον προτιμούν να χρησιμοποιούν το πετρογάζ για τις ανάγκες τους, για λόγους οικονομίας χρημάτων.

Γεωργιανές, Ουκρανές και 2 Βουλγάρες τη στιγμή της έρευνας εργάζονταν ως εσωτερικές (Πίνακας VI.2.). Η διερεύνηση των συνθηκών κατοικίας των αλλοδαπών ερωτώμενων, δεν περιλαμβάνει εκείνους που διέμεναν τη στιγμή της έρευνας στην κατοικία του εργοδότη τους, με τη λογική ότι, σ' αυτήν την περίπτωση η κατοικία δεν καθορίζεται από τον αλλοδαπό. Δεν περιλαμβάνει επίσης εκείνους που διέμεναν σε ξενοδοχείο, καθώς και έναν Πολωνό που ήταν άστεγος τη στιγμή της έρευνας (Πίνακας VI.3).

Πίνακας VI.2: Ταύτιση κατοικίας - εργασίας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Ταύτιση	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
ναι	-		-		13	32,5	10	33,3	2	7,1	25 11,5
όχι	60	100,0	60	100,0	27	67,5	20	66,7	26	92,9	193 88,5
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας VI. 3: Κατοικία τη στιγμή της έρευνας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Κατοικία	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
Κανονική	59	98,3	59	98,3	19	47,5	18	60,0	25	89,3	180 82,6
Ξεν/χείο Ιδιωτ./ Ξενοδοχείο	1	1,7	-		8	20,0	2	6,7	1	3,6	12 5,6
Άλλο	-		1	1,7	13	32,5	10	33,3	2	7,1	26 11,9
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

VI.2.1. Συγκατοίκηση τη στιγμή της έρευνας

Από τους αλλοδαπούς που διαμένουν σε δικό τους νοικοκυριό, οι περισσότεροι κατοικούν με την οικογένειά τους ή με την οικογένειά τους και κάποιον τρίτο. Όμως και ένα σημαντικό ποσοστό συγκατοικεί με συγγενείς και άλλους αλλοδαπούς. Οι Αλβανοί σχεδόν στο 70% συγκατοικούν με την οικογένεια μόνο ή και με κάποιον άλλο, όπως και οι Πολωνοί στο 66% περίπου. Οι Γεωργιανοί, οι Ουκρανοί και οι «Άλλοι» συγκατοικούν περισσότερο με τρίτους, κυρίως ομοεθνείς. Όμως δεν θα μπορούσαμε να αναφερόμαστε σε τακτική των ατόμων αυτών των εθνικοτήτων, επειδή λίγοι έχουν την οικογένειά τους στη χώρα αλλά και επειδή ακόμη και αν την έχουν εδώ, μπορεί αυτή να αποτελείται από κάποια γυναίκα που

εργάζεται ως εσωτερική. Αλλά και κάποιοι μένουν μόνοι τους κυρίως οι Αλβανοί και σε κάποιο ποσοστό και οι Πολωνοί. Και από την έρευνα της πολωνικής εφημερίδας που εκδίδεται στη χώρα μας, πληροφορούμαστε ότι οι Πολωνοί ζουν κυρίως με την οικογένειά τους ή με κάποιον τρίτο, αλλά και 7-8% των Πολωνών ζει μόνο του (KURIERA ATENSKIEGO,1997). Η συγκατοίκηση με τρίτους δεν είναι πάντα χωρίς προβλήματα, εφόσον αρκετοί έχουν πέσει θύματα κλοπής από συγκατοίκους (Πίνακας VI.4,Π.Π.21.Π.Π.23).

Συγκρίνοντας ενδεικτικά τον αριθμό των δωματίων της κατοικίας, ανεξαρτήτως του μεγέθους τους, με τα άτομα που αναλογούν σε κάθε ένα απ' αυτά, συμπεραίνεται ότι οι αλλοδαποί του δείγματος συνήθως συγκατοικούν με ένα ή δυο και σπανιότερα τρία άτομα και συνήθως σε κατοικίες των δύο δωματίων (Πίνακας VI.5).

Η επικρατούσα τιμή πυκνοκατοίκησης, είναι ένα άτομο ανά δωμάτιο, και σε κάποιο ποσοστό δύο άτομα ανά δωμάτιο. Για το 1/3 των ερωτώμενων αντιστοιχεί ένα δωμάτιο, αλλά και για το άλλο 1/3 αντιστοιχούν περισσότερο από δύο άτομα ανά δωμάτιο (Πίνακας VI.6).

Πίνακας VI.4: Συγκατοίκηση τη στιγμή της έρευνας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Συγκατοίκηση	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
οικογένεια	29	49,2	27	45,8	2	10,5	2	11,1	1	4,0	61 33,9
συγγενείς/τρίτους	8	13,6	22	37,3	16	84,2	10	55,6	16	64,0	72 40,0
μόνος	10	16,9	4	6,8	-	-	3	16,7	6	24,0	23 12,8
συνδυασμός με την οικογένεια	12	20,3	6	10,2	1	5,3	3	16,7	2	8,0	24 13,3
Σύνολο	59	100,0	59	100,0	19	100,0	18	100,0	25	100,0	180 100,0

Πίνακας VI.5: Συγκατοίκηση ατόμων σε ορισμένο αριθμό δωματίων

Συγκα- τοίκηση	1 άτομο		2 άτομα		3 άτομα		4 άτομα		5 άτομα		6 άτομα		7 άτομα		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
1 δωμάτιο	22	95,7	19	39,6	14	26,4	6	19,4	2	14,3	-	-	-	-	63 35,0
2 "	1	4,3	27	56,2	28	52,8	17	54,8	9	64,3	5	62,5	-	-	87 48,3
3 "	-	-	2	4,2	11	20,8	8	25,8	3	21,4	3	37,5	3	100,0	30 16,7
Σύνολο	23	100,0	48	100,0	53	100,0	31	100,0	14	100,0	8	100,0	3	100,0	180 100,0
	12,8		26,7		29,4		17,2		7,8		4,4		1,7		

Πίνακας VI.6: Άτομα και δωμάτια που τους αναλογούν

Άτομα/ Δωμάτιο	Ερωτώμενοι		
	N	%	Αθροιστικό ποσοστό
0,50	1	0,6	0,6
0,67	2	1,1	1,7
1,00	60	33,3	35,0
1,33	8	4,4	39,4
1,50	28	15,6	55,0
1,67	3	1,7	56,7
2,00	39	21,7	78,3
2,33	3	1,7	80,0
2,50	9	5,0	85,0
3,00	19	10,6	95,6
4,00	6	3,3	98,9
5,00	2	1,1	100,0
Σύνολο	180	100,0	

VI.2.2. Κατοικία

Οι περισσότεροι αλλοδαποί μένουν σε πολυκατοικία, ενώ από αυτούς που κατοικούν σε μονοκατοικία οι πιο πολλοί είναι Αλβανοί (Πίνακας VI.7). Διαμένουν σε μονοκατοικίες όπως τις ορίσαμε πιο πάνω, και γι' αυτόν τον λόγο έχουν σε μικρότερο βαθμό μέσα στην οικία κουζίνα, τουαλέτα, μπάνιο (Πίνακας VI.8).

Οι πολυκατοικίες στις οποίες κατοικούν έχουν ασανσέρ, ενώ σε αυτές που δεν έχουν, μένουν κυρίως οι Αλβανοί. Παρά το γεγονός ότι για τα υπόγεια και τα ισόγεια δεν είναι απολύτως αναγκαίο το ασανσέρ, η ύπαρξη του δείχνει όχι μόνο την παλαιότητα των πολυκατοικιών αλλά καθορίζει και την ποιότητα και ζήτησή τους από γηγενείς ενοικιαστές (Π.Π. 22).

Στα υπόγεια κατοικούν κυρίως οι Αλβανοί, οι Ουκρανοί και οι «Άλλοι», οι Πολωνοί στα ισόγεια, οι Γεωργιανοί σε πρώτο, δεύτερο και δώμα, ενώ οι Ουκρανοί σε κάποιο βαθμό και στον πρώτο όροφο. Στα υπόγεια μένουν περισσότερο οι άνδρες, χωρίς να παραγνωρίζουμε ότι τόσο οι Αλβανοί όσο και οι «Άλλοι μετανάστες» είναι κυρίως άνδρες, γεγονός που επιβαρύνει και το συνολικό ποσοστό (Διάγραμμα 1, VI.9).

Σε γενικές γραμμές οι Αλβανοί και οι «άλλοι», όπως και εμείς διαπιστώσαμε, ζουν σε χειρότερες συνθήκες από τους λοιπούς αλλοδαπούς.

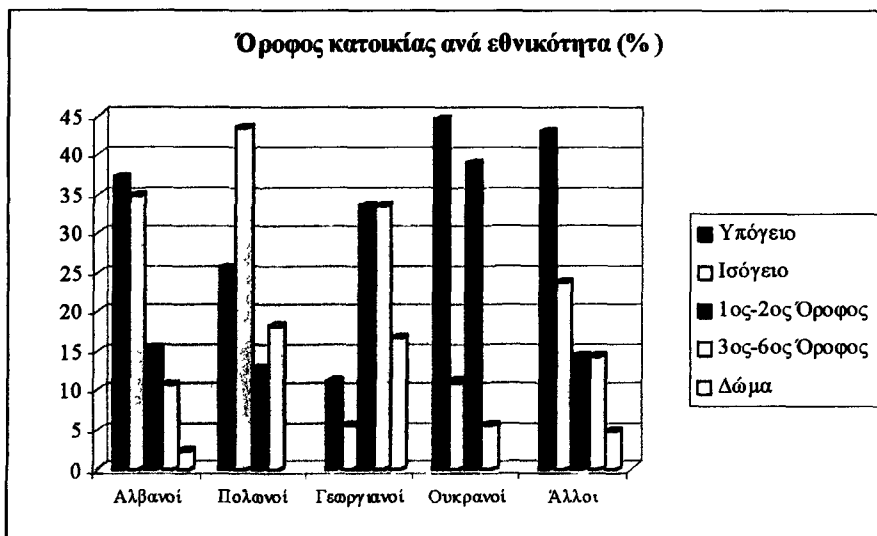
Πίνακας VI.7: Τύπος κατοικίας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Τύπος κατοικίας	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
μονοκατοικία	13	22,0	4	6,8	1	5,3	-		4	16,0	22 12,2
πολυκατοικία	46	78,0	55	93,2	18	94,7	18	100,0	21	84,0	158 87,8
Σύνολο	59	100,0	59	100,0	19	100,0	18	100,0	25	100,0	180 100,0

Πίνακας VI.8: Ανέσεις κατοικίας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Ανέσεις	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
τουαλέτα μέσα στο σπίτι	54	91,5	59	100,0	19	100,0	18	100,0	25	100,0	175 97,2
μπάνιο μέσα στο σπίτι	54	91,5	59	100,0	19	100,0	18	100,0	20	80,0	170 94,4
κουζίνα μέσα στο σπίτι	56	94,9	59	100,0	19	100,0	18	100,0	24	96,0	176 97,8
κεντρική θέρμανση	39	66,1	54	91,5	15	78,9	14	77,8	14	56,0	136 75,6
τηλέφωνο	19	32,2	25	42,4	1	5,3	3	16,7	5	20,0	53 29,4
πετρογκάζ	36	61,0	53	89,8	18	94,7	16	88,9	23	92,0	146 81,1
ηλεκτρική κουζίνα	29	49,2	28	47,5	3	15,8	3	16,7	9	36,0	72 40,0
ηλεκτρικό ψυγείο	57	96,6	57	96,6	19	100,0	18	100,0	25	100,0	176 97,8
πλυντήριο ρούχων	28	47,5	43	72,9	2	10,5	3	16,7	8	32,0	84 46,7
πλυντήριο πιάτων	4	6,8	3	5,1	-		-		-		7 3,9
τηλεόραση	53	89,8	58	98,3	19	100,0	18	100,0	25	100,0	173 96,1
βίντεο	19	32,2	32	54,2	-		5	27,8	5	20,0	61 33,9
Σύνολο ατόμων	59		59		19		18		25		180 100,0

Διάγραμμα 1

Πίνακας VI.9: Ορόφος σε πολυκατοικία (ανά φύλο)

Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
ισόγειο	27	56,2	21	43,8	48	100,0
	31,8		28,8		30,4	
1 ^{ος} - 2 ^{ος} όροφος	14	46,7	16	53,3	30	100,0
	16,5		21,9		19,0	
3 ^{ος} - 6 ^{ος} όροφος	10	40,0	15	60,0	25	100,0
	11,8		20,5		15,8	
δάμα	2	40,0	3	60,0	5	100,0
	2,4		4,1		3,2	
υπόγειο	32	64,0	18	36,0	50	100,0
	37,6		24,7		31,6	
Σύνολο	85		73		158	
	100,0		100,0		100,0	

VI.2.3. Ενοίκιο

Το ύψος του ενοικίου των υπογείων ανέρχεται σε περίπου 36.000 δρχ., των ισόγειων σε 55.000, και των 1^{ων} και 2^{ων} ορόφων περίπου στις 60.000 δρχ. (Πίνακας VI.10).

Η συγκατοίκηση με τρίτα άτομα, που ήδη αναφέραμε, επιδιώκεται κυρίως για να ελαχιστοποιηθούν τα έξοδα διαμονής. Έτσι, ανεξάρτητα με το συνολικό κόστος του ενοικίου, οι περισσότεροι αλλοδαποί καταβάλλουν μέχρι 30.000 δρχ. μηνιαίως (Π.Π.27, Π.Π.28).

Η πρακτική των αλλοδαπών να μοιράζονται το κόστος του ενοικίου, αλλά και η παράνομη διαμονή τους στη χώρα, που τους αναγκάζει να πληρώσουν σχεδόν όλη τους ζητηθεί, έχει προκαλέσει άνοδο των τιμών των ενοικίων στις περιοχές που προτιμούνται απ' αυτούς, που είναι δυσανάλογη με την ποιότητα των κατοικιών. Οι ιδιοκτήτες, μπορεί να προβληματίζονται για την περίπτωση να νοικιάσουν την ιδιοκτησία τους σε έναν αλλοδαπό, αλλά στην προοπτική ενός υψηλού εσόδου οι ενδιασμοί τελειώνουν. Αυτή η πραγματικότητα έχει επίπτωση στους γηγενείς, που θα θελήσουν να νοικιάσουν χαμηλών προδιαγραφών κατοικία σ' αυτές τις περιοχές. Είναι συνήθως άτομα με χαμηλό εισόδημα, αλλά που για λόγους πολιτισμικούς δεν επιθυμούν να συγκατοικήσουν με τρίτους, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες.

Επειδή αναφερόμαστε σε αλλοδαπούς χωρίς άδεια παραμονής, θεωρήσαμε ως έκκληση την πληροφόρηση ότι τα 2/3 αυτών, όλων των εθνικοτήτων, περισσότερο οι Πολωνοί, λαμβάνουν ισόποσες αποδείξεις για το ενοίκιο που πληρώνουν. Είναι

πιθανόν ότι οι ιδιοκτήτες θεωρούν ότι με αυτόν το τρόπο κατοχυρώνονται περισσότερο. Ένας ιδιοκτήτης αρκετών ακινήτων στο κέντρο της Αθήνας, μας δήλωσε ότι προτιμά να έχει ως ενοικιαστές αλλοδαπούς, ως πιο συνεπείς στις πληρωμές τους, επειδή φοβούνται τις επιπτώσεις της ασυνεπείας τους και ειδικότερα την απέλασή τους (Πίνακας VI.11).

Από τα άτομα του δείγματος που μένουν σε κανονική κατοικία, τρία δεν πληρώνουν ενοίκιο, επειδή το σπίτι τους έχει παραχωρηθεί.

Πίνακας VI.10: Ενοίκιο/ ανά όροφο

Ενοίκιο Όροφος	Μ/Ο ενοικίου	Διάμεσος
Ισόγειο	57,3	55,0
1 ^{ος} Όροφος	52,2	60,0
2 ^{ος}	60,9	60,0
3 ^{ος}	56,8	57,5
4 ^{ος}	64,0	60,0
5 ^{ος}	65,0	65,0
6 ^{ος}	69,7	74,0
Δώμα	42,5	40,0
Υπόγειο	36,8	35,5

Πίνακας VI.11: Ενοίκιο με ισόποση απόδειξη (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Ισόποση αποδειξη	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
ναι	41	73,2	52	88,1	15	78,9	14	77,8	13	52,0	135 76,3
όχι	15	26,8	7	11,9	4	21,1	4	22,2	12	48,0	42 23,7
Σύνολο	56	100,0	59	100,0	19	100,0	18	100,0	25	100,0	177 100,0

VI.2.4. Ικανοποίηση από την κατοικία

Όσον αφορά στην υποκειμενική αντίληψη για την ποιότητα, ήτοι τη δήλωση ικανοποίησης από την κατοικία, θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι σε αρκετές περιπτώσεις οι αλλοδαποί απαντούσαν θετικά μεν, αλλά με κάποια συγκατάβαση. Αυτό γίνεται εύκολα κατανοητό, αν συνεκτιμήσουμε τις απαντήσεις αιτιολόγησης της ικανοποίησης: «μου φτάνει», «είναι φτηνό», «είναι καλλίτερο από το προηγούμενο».

Πιο ικανοποιημένοι από την κατοικία τους δηλώνουν οι Γεωργιανοί και οι Πολωνοί, ενώ ως κύριοι λόγοι ικανοποίησης αναφέρονται, η καλή κατάσταση του

σπιτιού, η ησυχία της περιοχής, αλλά και η καλή συγκατοίκηση, ή το φθηνό ενοίκιο (Πίνακες VI.12, VI.13). Οι Αλβανοί ανέφεραν περισσότερο από τους άλλους, ως παράγοντα που τους κάνει να αισθάνονται ικανοποιημένοι από την κατοικία τους, την καλή συγκατοίκηση και την ήσυχη περιοχή. Αντίθετα, σε περίπτωση που έχουν προβλήματα με τους άλλους ενοίκους δηλώνουν αυτά τα προβλήματα ως βασικό λόγο μη ικανοποίησης (Π.Π.24).

Βασικοί λόγοι μη ικανοποίησης από την κατοικία είναι, ότι είναι μικρό, παλιό, υπόγειο (Πίνακας VI.14).

Πίνακας VI.12: Ικανοποίηση από την κατοικία (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Ικανοποίηση	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ναι	35	59,3	40	67,8	13	68,4	11	61,1	8	32,0	107 59,4
Όχι	16	27,1	10	16,9	5	26,3	4	22,2	11	44,0	46 25,6
Μέτρια	8	13,6	9	15,3	1	5,3	3	16,7	6	24,0	27 15,0
Σύνολο	59	100,0	59	100,0	19	100,0	18	100,0	25	100,0	180 100,0

Πίνακας VI.13: Λόγοι ικανοποίησης από την κατοικία

Αιτιολόγηση ικανοποίησης	N	%
Είναι ωραίο/ ανέσεις/ μου φτάνει	45	42,1
Είναι καλλίτερο από το προηγούμενο	9	8,4
Είναι ήσυχο-ήσυχη περιοχή/ καλοί συγκατοικοι-ιδιοκτήτρια	23	21,5
Είναι φθινό	10	9,3
Κοντά σε όλα/ άλλοι, περισσότεροι λόγοι	20	18,7
Σύνολο	107	100,0

Πίνακας VI.14: Λόγοι μη ικανοποίησης

Αιτιολόγηση μη ικανοποίησης	N	%
Δεν έχει ανέσεις - είναι παλιό- άθλιο/υπόγειο	22	47,8
Είναι μικρό/ Δεν έχω χρήματα για καλλίτερο/ προβλήματα με τους άλλους/ ακριβό	24	52,2
Σύνολο	46	100,0

VI.2.5. Δυσκολία στην πρόσβαση στην κατοικία

Θελήσαμε να καταγράψουμε τις δυσκολίες που πιθανόν αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί στην πρόσβαση στην κατοικία.

Φαίνεται πως ο ιδιοκτήτης που μας δήλωσε ότι προτιμά τους αλλοδαπούς ως ενοικιαστές από τους γηγενείς είναι εξαίρεση. Το 1/3 των αλλοδαπών του

δείγματός μας απάντησε ότι αντιμετώπισε δυσκολία στην ανεύρεση κατοικίας, και περισσότερο από όλους οι Αλβανοί, χωρίς διαφορές ανάμεσα στα φύλα. Πιστεύουν ότι η δυσκολία οφείλεται στο ότι είναι αλλοδαποί, ενώ κάποιοι άλλοι θεωρούν ότι τα ενοίκια είναι ιδιαίτερα υψηλά για τους ξένους, και άρα πολύ δύσκολο να βρεθεί σπίτι, με λογικό ενοίκιο (Πίνακες VI.15-VI.17).

Πέρα όμως από αυτούς που δήλωσαν ότι αντιμετώπισαν δυσκολία και οι άλλοι συνόδεψαν την αρνητική τους τοποθέτηση με διευκρινίσεις όπως: “έχουμε οικογένεια μαζί και ήταν καλλίτερα”, “όσοι ζουν μόνοι έχουν μεγάλο πρόβλημα”, “είμαστε γυναίκες οι άντρες έχουν πρόβλημα”, “ρώτησαν στη δουλειά για μένα αλλιώς είχα πρόβλημα”, “με σύστησε η ελληνίδα εργοδότης μου γι αυτό δεν είχα πρόβλημα”, “μου βρήκαν το σπίτι άλλοι ομοεθνείς που μένουν χρόνια εδώ”, “εγώ δεν είχα πρόβλημα γιατί βρήκα το σπίτι από κάποιον που επέστρεψε στην χώρα του, το βρήκα μαζί με την επίπλωση και πλήρωσα αέρα για αυτό” κ.ά.

Αλλά και μετά τη δημοσίευση των Π.Δ. του 1997, φαίνεται πως συνεχίζουν παρόμοια φαινόμενα. Κατά δημοσίευμα εφημερίδας (Ελευθ. 25/8/98) ένας Αλβανός δήλωσε: «προκειμένου να νοικιάσω διαμέρισμα, αναγκάστηκα να παρουσιάσω τον ιδιοκτήτη τον εργοδότη μου, ο οποίος ανέλαβε την ευθύνη, με δήλωση του νόμου 105, ότι είναι υπεύθυνος για ό,τι κάνω στην πολυκατοικία». Όλο το προηγούμενο διάστημα, αλλά και μετά τη δημοσίευση των Π.Δ., στις αγγελίες που αφορούν σε σπίτια προς ενοικίαση, αρκετά συχνά αποκλείονται οι αλλοδαποί ως υποψήφιοι ενοικιαστές. Μετά τις νέες ρυθμίσεις του νόμου Ν.2910/01, άρθρ. 54, θα είναι πολύ δύσκολα για τους παράνομους αλλοδαπούς, εφόσον ορίζονται σαφώς κυρώσεις για τους γηγενείς που θα εκμισθώσουν ακίνητο σ' αυτούς. Το μέλλον θα δείξει αν θα φέρουν αποτέλεσμα αυτές οι ρυθμίσεις ή όχι.

Πίνακας VI.15: Δυσκολία στην πρόσβαση στην κατοικία (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Δυσκολία	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
ναι	32	54,2	13	22,0	2	10,5	4	22,2	7	28,0	58 32,2
όχι	27	45,8	46	78,0	17	89,5	14	77,8	18	72,0	122 67,8
Σύνολο	59	100,0	59	100,0	19	100,0	18	100,0	25	100,0	180 100,0

Πίνακας VI.16: Δυσκολία στην πρόσβαση στην κατοικία (ανά φύλο)

Φύλο Δυσκολία	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο
	N	%	N	%	N %
ναι	33	32,7	25	31,6	58 32,2
όχι	68	67,3	54	68,4	122 67,8
Σύνολο	101	100,0	79	100,0	180 100,0

Πίνακας VI.17: Λόγος αντιμετώπισης δυσκολίας στη πρόσβαση

Λόγος δυσκολίας	N	%
είμαστε ξένοι	37	63,8
ακριβά για τους ξένους	17	29,3
άλλος λόγος	4	6,9
Σύνολο	58	100,0

VI.3. Περιοχή κατοικίας

Η ύπαρξη συγγενών ή απλά ατόμων της ίδιας εθνικότητας σε μία περιοχή μικρότερη ή ευρύτερη, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη συγκέντρωση των αλλοδαπών σ' αυτήν.

Τα άτομα του δείγματός μας κατοικούν κυρίως στην Κυψέλη, τα Πατήσια, το Κουκάκι και την Ομόνοια, εφόσον έχουν επιλέξει οι ίδιοι την κατοικία τους. Στην Ομόνοια επίσης βρίσκεται και η πλειοψηφία των ξενοδοχείων. Αλλά και οι οικίες που απασχολούν αλλοδαπές βρίσκονται στις περιοχές του κέντρου. Οι περιοχές αυτές έχουν παλιές οικοδομές στις οποίες, εκτός από τους αλλοδαπούς, κατοικούν και ηλικιωμένοι που έχουν ανάγκη τη φροντίδα ενός ατόμου, και στη σημερινή πραγματικότητα μιας αλλοδαπής (Πίνακας VI.18, και Π.Π.1).

Στην περιοχή της Πρωτεύουσας κατοικούν και εργάζονται οι αλλοδαποί, επειδή σ' αυτήν εδώ κατοικούσαν και εξακολουθούν να κατοικούν άτομα του στενότερου ή ευρύτερου περιβάλλοντός τους, αλλά και επειδή η Αθήνα είναι μεγάλη πόλη με περισσότερες ευκαιρίες για εργασία. Επίσης, σ' αυτήν την επιλογή τους επηρεάζονται και από κοινωνικούς λόγους, όπως «οι άνθρωποι στην πρωτεύουσα είναι καλύτεροι από εκείνους της επαρχίας», αλλά και γενικότερα είναι πιο δύσκολα στην επαρχία όσον αφορά στην εύρεση σπιτιού και λοιπών διευκολύνσεων. Στην Πρωτεύουσα φθάνει το λεωφορείο από την πατρίδα, υπάρχουν τα γραφεία, μέσω των οποίων στέλνονται τα εμβάσματα στη γενέτειρα, κλπ., με μία έννοια η Αθήνα νοείται, από τους αλλοδαπούς, ένα σύμπλεγμα κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων (Πίνακας VI.19).

Σχετικά με τη μεγάλη συγκέντρωση αλλοδαπών στην Πρωτεύουσα της Πορτογαλίας, το φαινόμενο αιτιολογείται κυρίως, λόγω των ευκαιριών απασχόλησης. Ως ένας ακόμη λόγος αναφέρεται ότι η Πρωτεύουσα είναι η πόλη στην οποία φθάνουν οι αλλοδαποί, οι οποίοι, αφού κατά το πλείστον είναι Αφρικανοί και Ασιάτες, εισέρχονται με αεροπλάνο και δεν μετακινούνται από την περιοχή στην οποία πρωτοήλθαν (Fonseca,1997,16). Παρά το ότι οι σχετικές

παρατηρήσεις αφορούν νόμιμους αλλοδαπούς, οι δυνάμεις έλξης των αλλοδαπών στην κάθε πρωτεύουσα, φαίνεται να είναι παρόμοιες. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΑΕΔ, από τους αλλοδαπούς που υπέβαλαν αίτηση για την απόκτηση της κάρτας παραμονής, το 44,2% του συνόλου διαμένει στην Περιφέρεια Αττικής, και στην περιοχή Πρωτεύουσας το 39,5% (Καβουνίδη, 1999,18,23).

Η διαμονή τους σε κάποια συγκεκριμένη περιοχή οφείλεται στο ότι τους βρήκαν άλλοι το σπίτι ή ότι είναι κοντά οι συκοινωνίες. Το γεγονός ότι, πολλοί μετανάστες εργάζονται στην οικοδομή ή στην καθαριότητα, όπως θα αναφέρουμε και στο κεφάλαιο για την απασχόληση, δημιουργεί την ανάγκη σ' αυτούς να επιλέγουν περιοχές που έχουν πρόσβαση σε συκοινωνίες, ει δυνατόν, συκοινωνίες προς όλες τις κατευθύνσεις της περιοχής Πρωτεύουσας. Το κέντρο ή περιοχές πολύ κοντά σ' αυτό πληρούν αυτές τις προϋποθέσεις, και γι αυτό προτιμούνται από τους αλλοδαπούς. Το μικρό του δείγματος μας περιορίζει στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων όπως αρχικά τα είχαμε κωδικοποιήσει. Γνωρίζουμε όμως ότι και η ύπαρξη σχολείου, κυρίως για τους Πολωνούς, συντελεί στη διαμονή τους στο κέντρο της πόλης. Η μεταφορά του σχολείου στα βόρεια της Αθήνας, τους δημιούργησε πολλά προβλήματα. Τέλος το κέντρο προτιμάται επειδή κατοικούν εκεί και άλλοι ομοεθνείς, αλλά και για άλλους λόγους (Πίνακες VI.20, VI.21).

Οι λόγοι για τους οποίους οι αλλοδαποί επιλέγουν την περιοχή κατοικίας τους είναι λίγο πολύ ίδιοι για όλους. Περίπου ίδιος είναι και ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζουν την κατοικία, κυρίως μέσω συστάσεων από άλλους αλλοδαπούς ή διαμένουν σε σπίτια που άλλοι έχουν επιλέξει. Έτσι, σιγά – σιγά ευνοήθηκε η δημιουργία περιοχών που χαρακτηρίζονται από την παρουσία των αλλοδαπών, εφόσον συντοπίτες κατοικούν στο ίδιο διαμέρισμα, ψυχαγωγούνται μαζί, σε κάποιες περιπτώσεις εργάζονται στην ίδια εργασία, ή βρίσκουν την εργασία μέσω αυτών. Σ' αυτές τις περιοχές η πόλη σταδιακά μεταμορφώνεται, εφόσον οι αλλοδαποί φέρνουν και τον πολιτισμό τους που απλώνεται στο χώρο υποδοχής. Καταστήματα που πουλούν εμπορεύματα της χώρας προέλευσης, κέντρα ψυχαγωγίας, καφενεία όπου συγκεντρώνονται άτομα της ίδιας χώρας προέλευσης, ενώ συγκεκριμένα εμπορεύματα που αγοράζονται από τους αλλοδαπούς, εμπλουτίζουν τα ήδη υπάρχοντα.

Όμως οι αλλοδαποί φαίνεται να καλύπτουν τα κενά που είχαν αφήσει οι γηγενείς. Εννοούμε τις περιοχές που και πριν την έλευση των αλλοδαπών, ήδη από τη δεκαετία του 70, είχαν αρχίσει να εγκαταλείπονται από τους παλιούς κατοίκους

τους, ένεκα της υποβάθμισης του περιβάλλοντος αλλά και λόγω της σημασιολογικής τους αξίας. Η κοινωνική άνοδος συνδέεται, εκτός των άλλων, και με συγκεκριμένο τόπο κατοικίας. Μεταξύ των απογραφών 1971-1981 παρατηρείται αναδιανομή του πληθυσμού, με μετακινήσεις στο εσωτερικό του Π.Σ.Π. Ιδιαίτερες αυξήσεις καταγράφονται στις ΝΑ περιοχές της πρωτεύουσας, που βρίσκονται κοντά στη θάλασσα, καθώς και στους ΒΑ δήμους και κοινότητες. Ο κορεσμός του κέντρου ωθεί όσους έχουν την οικονομική δυνατότητα (βασικά νέα ζευγάρια) να μετακινηθούν προοδευτικά προς τις ανατολικές συνοικίες (Κοτζαμάνης, 1997, 11).

Από την άλλη πλευρά, η πορεία είναι και αντίστροφη. Η παρουσία των μεταναστών σε μία περιοχή την καθιστά “εκ προοιμίου” υποβαθμισμένη, έτσι οι γηγενείς την εγκαταλείπουν μόλις τα οικονομικά τους το επιτρέψουν, ενώ όσοι από αυτούς παραμένουν, το κάνουν επειδή είναι φτωχοί και δεν μπορούν να κάνουν αλλιώς. Αποτέλεσμα μιας τέτοιας συμπεριφοράς είναι η δημιουργία αυτόνομων περιοχών μέσα στον ιστό της πόλης, αλλά και στις παρυφές της, με ιδιαίτερα οικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Σε τέτοιες περιοχές ζουν άτομα μιας εθνικότητας ή πολλών εθνικοτήτων με προσομοιάζοντα χαρακτηριστικά που αρκετά συχνά έρχονται και μεταξύ τους σε ρήξη. Ο τύπος κατά καιρούς έχει προβάλλει τέτοιες ειδήσεις.

Τα στοιχεία που συνθέτουν μια πόλη είναι το δομημένο περιβάλλον και ο πληθυσμός που τον κατοικεί. Παρατηρείται λοιπόν ότι οι βόρειες και οι νότιες περιοχές της Πρωτεύουσας έχουν σύγχρονα οικήματα και ομοιογενή πληθυσμό, ενώ αντίθετα οι περιοχές του κέντρου έχουν παλιές οικοδομές και κατοικούνται από πληθυσμό διαφόρων εθνικοτήτων όπως και από ηλικιωμένους και φτωχούς.

Πίνακας VI 18: Περιοχή κατοικίας αλλοδαπών (κανονική κατοικία επιλογής του)

Περιοχή κατοικίας	Φύλο	Ανδρες	Γυναίκες	N	%
Βάθη - Ομόνοια		10	10	20	11,1
Κολωνός- Κεραμεικός- Μεταξουργείο		5	4	9	5,0
Εξάρχεια- Νεάπολη		8	1	9	5,0
Αριστοτέλους-Πλ. Αμερικής-Πλ. Αττικής-Βικτώρια-Κολιάτσου - Αγ. Νικόλαος- Αγ. Παντελεήμων -Αχαρνών		6	10	16	8,9
Κουκάκι- Μακρυγιάννη- Ν. Κόσμος		15	6	21	11,7
Πετράλωνα		9	3	12	6,7
Πατήσια		12	10	22	12,2
Κυψέλη		21	20	41	22,8
Γκόζη		5	4	9	5,0
Πολύγωνο- Αμπελόκηποι-Ερυθρός		2	3	5	2,8
Ερυθραία- Πεύκη- Κηφισιά- Μελίσσια- Μαρούσι-Χαλάνδρι- Χολαργός- Αγ. Παρασκευή		2	3	5	2,8
Πετρούπολη- Μεταμόρφωση-Κορυδαλλός		3	4	7	3,9
Καλαμάκι-Ν. Σμύρνη-Καλλιθέα		3	1	4	2,2
Σύνολο		101	79	180	100,0

Σημείωση: Αναφέρονται οι αλλοδαποί που έχουν κανονική κατοικία επιλογής τους

Πίνακας VI.19: Λόγοι προτίμησης της Αθήνας ως τόπο κατοικίας και εργασίας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Λόγος προτίμησης	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Εδώ συγγενής Α' Βαθμού	14	23,3	19	31,7	4	10,0	1	3,3	2	7,1	40 18,3
Άλλος συγγενής/ άλλοι ίδιας εθνικότητας	23	38,4	22	36,7	22	55,0	8	26,6	10	35,7	85 39,0
Μεγάλη πόλη με ευκαιρίες/ επαρχία	18	30,0	11	18,4	7	17,5	9	30,0	12	42,9	57 26,2
Κοινωνικοί λόγοι/ δομές (γραφεία, λεωφ.)	4	6,7	5	8,3	4	10,0	12	40,0	1	3,6	26 11,9
Έτυχε/ άλλοι λόγοι	1	1,7	3	5,0	3	7,5	-	-	3	10,7	10 4,6
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Σημείωση: Αναφέρονται όλοι οι αλλοδαποί του δείγματος

Πίνακας VI.20: Λόγοι προτίμησης της περιοχής κατοικίας

Προτίμηση της περιοχής	Α' Λόγος		Β' Λόγος		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Συνήθεια/ μου αρέσει	22	12,2	7	21,9	29	13,7
Είχαν βρει άλλοι το σπίτι/ το άφησε κάποιος/ έτυχε	75	41,7	2	6,3	77	36,3
Κέντρο/ κοντά συγκοινωνίες	48	26,6	18	56,2	66	31,1
Κοντά άλλοι ομοεθνείς	28	15,6	4	12,5	32	15,1
Είναι φτηνά εδώ/ άλλοι λόγοι	7	3,9	1	3,1	8	3,8
Σύνολο	180	100,0	32	100,0	212	100,0

Σημείωση: Αναφέρονται οι αλλοδαποί που έχουν κανονική κατοικία επιλογής τους

Πίνακας VI.21: Προτίμηση της περιοχής κατοικίας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Προτίμηση Περιοχής	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N	% των απαντήσ.	% των ερωτώμ.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
Συνήθεια/ ωραία περιοχ.	8	11,0	17	24,6	2	9,5	1	5,0	1	3,4	29 13,7	13,7	16,1
Είχαν βρει άλλοι το σπίτι/έτυχε	23	31,5	22	31,9	9	42,8	7	35,0	16	55,2	77 36,3	36,3	42,8
Κέντρο/ κοντά συγκοινωνίες	19	19,2	26	37,7	7	33,3	9	45,0	9	31,0	66 31,1	31,1	36,6
Κοντά άλλοι ομοεθνείς	23	31,5	4	5,8	2	9,5	1	0,5	3	10,3	32 15,1	15,1	17,8
Είναι φτηνή περιοχή/άλλοι	5	6,8	-	-	1	4,8	2	10,0	-	-	8 3,8	3,8	4,4
Σύνολο απαντήσεων	73	100,0	69	100,0	21	100,0	20	100,0	29	100,0	212 100,0	100,0	117,8 100,0

Σημείωση: Αναφέρονται οι αλλοδαποί που έχουν κανονική κατοικία επιλογής τους

VII. Απασχόληση

VII.1. Απασχόληση στη χώρα προέλευσης

Σημαντικό ποσοστό των ερωτώμενων, πριν από τη μετακίνησή του, ήταν άνεργο στη χώρα του, ανεργία η οποία, όπως ήδη αναφέραμε (ενότητα IV), αποτέλεσε σημαντική αιτία μετανάστευσης. Περισσότεροι άνεργοι ήσαν όσοι προέρχονται από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (Γεωργία, Ουκρανία), αλλά και την Αλβανία. Επιπλέον, τα άτομα από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, πριν από τη μετακίνησή τους, ήταν άνεργα για μεγαλύτερο διάστημα (Πίνακες VII.1, VII.3).

Όσον αφορά στα φύλα οι γυναίκες αντιμετώπιζαν μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας από τους άνδρες στη χώρα τους (Διάγραμμα 1). Το ποσοστό ανεργίας των γυναικών είναι υψηλότερο από την αντιπροσώπευσή τους στις επί μέρους εθνικότητες στο δείγμα μας. Έτσι, ενώ στους Αλβανούς του δείγματος, το ποσοστό των γυναικών εντός της εθνικότητας είναι 28,3%, οι άνεργες αποτελούν το 35,3% των ανέργων, στους Πολωνούς το ποσοστό τους είναι 50,0% οι άνεργες το 54,5%, στις Γεωργιανές από 97,5%, οι άνεργες αποτελούν το 100,0%, και μόνο οι Ουκρανές που στο ποσοστό του δείγματος είναι το 76,7% οι άνεργες αποτελούν το 66,7% (Πίνακας VII.2) και (Πίνακας I.1, σελ.132).

Αρκετά άτομα του δείγματος πριν από τη μετακίνησή τους εργάζονταν, ενώ σημαντικό ποσοστό των Αλβανών ήταν μαθητές ή φοιτητές. Έχουμε ήδη αναφέρει στο κεφάλαιο για την εκπαίδευση ότι το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης των Αλβανών σε σύγκριση με τους άλλους αλλοδαπούς μπορεί να οφείλεται σε διακοπή της εκπαίδευσης, προκειμένου να μεταναστεύσουν. Πέραν τούτου, είναι ηλικιακά οι νεώτεροι των υπόλοιπων εθνικοτήτων.

Στις πρώην ανατολικές χώρες, η μετάβαση από το καθεστώς ελεγχόμενης οικονομίας σ' εκείνο της ελεύθερης αγοράς, παράλληλα με τις αλλαγές του γενικότερου προσανατολισμού τους - αλλαγές που δεν έγιναν πάντα ομαλά - είχε ως αποτέλεσμα τη αύξηση της ανεργίας.

Ειδικότερα για την Αλβανία, εκτιμάται ότι από τις δύο τάσεις για την έξοδο από την απομόνωση, που επικράτησαν την μετά το 1991 περίοδο, ήτοι α) τις επενδύσεις ξένων κεφαλαίων για τόνωση της απασχόλησης και β) τη μετανάστευση του εργατικού δυναμικού, η δεύτερη λειτούργησε περισσότερο. Επενδύσεις ξένου κεφαλαίου έγιναν σε μικρότερο ποσοστό, από ότι αναμενόταν, λόγω της αστάθειας

στη χώρα, της διαφθοράς, της καθυστέρησης του εκσυγχρονισμού της νομοθεσίας, συνθήκες που είχαν ως αποτέλεσμα την υψηλή ανεργία.

Από την άλλη, η μετανάστευση ως λύση λειτούργησε περισσότερο, εφόσον, εκτός των άλλων, τα χρήματα που κερδίζονταν στην αλλοδαπή ήσαν κατά πολύ υψηλότερα από εκείνα που τα άτομα θα αποκόμιζαν ακόμη και στην περίπτωση της απασχόλησης στη χώρα προέλευσης. Το ποσοστό ανεργίας στη χώρα αυτή από 7% το 1989 ανέβηκε το 1992 στο 27% του συνολικού ενεργού πληθυσμού, το 1993 στο 22%, ενώ το 1995 κατέβηκε στο 13%, και το 1996 στο 12%. Αν και το 1998 ανήλθε πάλι στο 18%. Στην αρχή της δεκαετίας η ανεργία έπληξε το γυναικείο πληθυσμό, αλλά στη συνέχεια από το τέλος του 1992 και τους άνδρες (Καραφωτάκης κ.ά.,1996,30). Από την ίδια πηγή πληροφορούμαστε ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά των ανέργων βρίσκονται μεταξύ των ανειδίκευτων βιομηχανικών εργατών, αλλά και εκείνων με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο.

Όμως ο αριθμός των ανέργων ή το ποσοστό τους στο εργατικό δυναμικό, υπολογίζεται σε ακόμη υψηλότερα επίπεδα. Όπως υποστηρίζεται, μολονότι, και κατά τα προηγούμενα έτη με το κομμουνιστικό σύστημα υπήρχαν περίπου 30.000 άνεργοι, αριθμός που εκρατείτο κρυφός, ο αριθμός αυτός ήταν πολύ μικρότερος των 589.000 ανθρώπων που ήταν άνεργοι το 1998. Οι εγγεγραμμένοι άνεργοι στα γραφεία εργασίας είναι 235.000 ή το 18% του εργατικού δυναμικού, όμως, η πραγματική ανεργία υπολογίζεται στον ανωτέρω αναφερόμενο αριθμό ή στο 40% του εργατικού δυναμικού. Η δυσπιστία των Αλβανών να εγγραφούν στα γραφεία εργασίας οφείλεται στο ότι δεν αναμένουν να βρουν εργασία απ' αυτά, όπως και ότι δεν ελπίζουν επίσης να εξασφαλίσουν νόμιμη μετανάστευση. Οι περισσότεροι άνεργοι είναι άνδρες, περισσότεροι από τους μισούς έχουν καλή εκπαίδευση, 94% κατοικούν στις αστικές περιοχές και περισσότεροι από το 90% αυτών είναι άνεργοι μακράς διάρκειας (Telo et al,2000,2).

Σε έρευνα του IOM το 1994 στην Αλβανία, προκειμένου να εντοπιστούν δυνητικοί μετανάστες, το 24% των ερωτηθέντων δήλωσαν άνεργοι, ενώ ως κύριους λόγους, για τους οποίους θα μετανάστευαν ανέφεραν τους οικονομικούς, αλλά και την περιέργεια, όπως και τη συνένωση με την οικογένειά τους που βρισκόταν ήδη στο εξωτερικό. Τα ίδια άτομα θεωρούν ως τα μεγαλύτερα προβλήματα της Αλβανίας την ανεργία (16%), γενικότερα την οικονομική κατάσταση (30%), αλλά και τη διαφθορά (8%), την πολιτική αστάθεια (8%), την εγκληματικότητα (6%) (IOM,1995,10).

Στην Πολωνία η ανεργία το 1994 ανερχόταν στο 16% και στη Γεωργία στο 15% το 1995, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία (Eurostat,1994).

Η ανεργία γι αυτούς τους πληθυσμούς, όπως αναφέρεται σε μελέτη (Kuriszewski,1995,7), είναι μία πρωτόγνωρη κατάσταση που προκαλεί σοκ. Δεδομένου ότι με το προηγούμενο καθεστώς, απορριπτόταν ως πιθανότητα, τα άτομα δεν ήσαν έτοιμα να αντιμετωπίσουν ένα τέτοιο ενδεχόμενο αλλά ούτε και να το προβλέψουν.

Μια άλλη πτυχή του προβλήματος της ανεργίας αποκαλύπτεται από τη συγκριτική έρευνα για τις χώρες Λιθουανία-Πολωνία-Ουκρανία. Στην αναφορά τους στην Ουκρανία και ειδικότερα, για την περιοχή του Τσερνοφτσί, οι ερευνήτριες αναφέρουν τα πορίσματα έρευνας πεδίου, όπου τους κατατέθηκε ότι κάποιοι επιδιώκουν να μένουν άνεργοι, προκειμένου να έχουν την ελευθερία να μεταναστεύσουν. Τα άτομα κερδίζουν τόσα λίγα χρήματα από την εργασία, που έχουν να επιλέξουν ανάμεσα στη μετανάστευση και στην απόκτηση χρημάτων από «πλάγιους τρόπους» (Sipaviciene, et al.,1995,3).

Από τους ερωτώμενους που εργάζονταν στη χώρα τους οι περισσότεροι, που προέρχονται από τη Γεωργία και την Ουκρανία, είχαν κάποια επιστημονική δραστηριότητα, ειδικότερα οι Γεωργιανοί που απασχολούνταν στην εκπαίδευση. Αντίθετα, τα άτομα των άλλων εθνικοτήτων ήσαν οι περισσότεροι τεχνίτες στη χώρα προέλευσης¹ (Πίνακας, VII. 4). Αναλυτικότερα το επάγγελμα και ο κλάδος απασχόλησης στο παράρτημα. Στη συντριπτική πλειοψηφία τους ήσαν μισθωτοί (Πίνακες, Π.Π.29-Π.Π.32).

Πίνακας VII.1: Κατάσταση απασχόλησης στη χώρα προέλευσης(ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα Απασχόληση	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Εργασία	27	45,0	40	66,7	24	60,0	18	60,0	21	75,0	130 59,6
Ανεργία	17	28,3	11	18,3	15	37,5	9	30,0	2	7,1	54 24,8
Σπουδές	10	16,7	6	10,0	1	2,5	1	3,3	3	10,7	21 9,6
Άλλο	6	10,0	3	5,0	-		2	6,7	2	7,1	13 6,0
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

¹ Στην Αλβανία η αγροτική οικονομία (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία και δασοκομία) απασχολεί το 46% του ενεργού πληθυσμού, ενώ ο τομέας στη βιομηχανίας και του ορυκτού πλούτου περίπου το 20%. Αντίθετα στις άλλες χώρες ο αγροτικός τομέας απασχολεί περίπου το 25% του ενεργού πληθυσμού. Ειδικότερα στην Πολωνία το 25% ο αγροτικός τομέας και η βιομηχανία και ο ορυκτός πλούτος το 32% το 1993. Στη Γεωργία το 27% ο αγροτικός τομέας και 19% η βιομηχανία. (Eurostat,1995) Στην Ουκρανία το 14% ο αγροτικός τομέας, 30% η βιομηχανία και 56% οι υπηρεσίες (IOM, 1997).

Πίνακας VII.4: Επάγγελμα στη χώρα του με μονοψήφια κωδικοποίηση (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Επάγγελμα											
Μέλη των βουλευομένων σωμάτων ανώτερα διοικητικά & διευθυντικά στελέχη του δημόσιου & ιδιωτικού τομέα	1	3,7	3	7,5	-	-	2	11,1	2	9,5	8 6,2
Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	7	25,9	3	7,5	15	62,5	8	44,4	1	4,8	34 26,2
Τεχνολόγοι, Τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2	7,4	4	10,0	5	20,8	3	16,7	1	4,8	15 11,5
Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1	3,7	6	15,0	1	4,2	1	5,6	1	4,8	10 7,7
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών, πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	-	-	7	17,5	1	4,2	1	5,6	2	9,5	11 8,5
Ειδικομημένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	4	14,8	-	-	-	-	-	-	3	14,3	7 5,4
Ειδικομημένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	11	40,7	9	22,5	-	-	3	16,7	9	42,9	32 24,6
Χειριστές σταθερών βιομ/κών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων, εξοπλισμού και συναρμολογητές	1	3,7	7	17,5	2	8,3	-	-	2	9,5	12 9,2
Ανεπίδοκτοι εργάτες, χειρόνακτες και μικροεπαγγελματίες	-	-	1	2,5	-	-	-	-	-	-	1 0,8
Σύνολο	27	100,0	40	100,0	24	100,0	18	100,0	21	100,0	130 100,0

VII.2. Απασχόληση στην Ελλάδα

Το 1996, το εργατικό δυναμικό της χώρας ανερχόταν στα 4.300.000 περίπου άτομα (ΕΣΥΕ). Την ίδια περίοδο, σύμφωνα με τους υπολογισμούς των μελετητών του φαινομένου το ποσοστό των αλλοδαπών στη χώρα υπολογιζόταν σε 12% με 13%, ή 8-10% του εργατικού δυναμικού. Η αναλογία γηγενών-αλλοδαπών είναι μεγάλη, και είναι μεγαλύτερη από εκείνη που σημειώθηκε στη Γερμανία την περίοδο του 1960, όταν η χώρα αυτή χαρακτηριζόταν ως η κύρια χώρα υποδοχής μεταναστών (Φακιολάς, 1998,33).

Τα ζητήματα που έχουν κατά καιρούς προβληματίσει τους επιστήμονες, και συνδέονται με την παρουσία των αλλοδαπών στη χώρα μας και την εργασία, είναι πολλά, πέρα από εκείνα που θα τα χαρακτηρίζαμε ως καθαρά κοινωνικά και θα μας απασχολήσουν αλλού. Αφορούν στην αναγκαιότητα ή όχι της απασχόλησης μεταναστών, στη σύνδεση της αλλοδαπής εργασίας με την παραοικονομία, στις επιπτώσεις στους μισθούς των γηγενών, στις αλλαγές που συντελούνται στην ίδια την αγορά εργασίας, στην αύξηση των μακρομεγεθών κ.λ.π.

Από πολλές πηγές επισημαίνεται ότι η ελληνική οικονομία ήταν έτοιμη να δεχτεί αυτή την παράνομη απασχόληση και να την απορροφήσει χωρίς πολλές αλλαγές. (Ρυλμόν,1992,37, Σαρρή κ.ά,1994,3, Φακιολάς,1996,93). Ειδικότερα, για το ζήτημα των σχέσεων υποκατάστασης ή συμπληρωματικότητας μεταξύ ημεδαπού και αλλοδαπού δυναμικού, πολλές μελέτες συγκλίνουν στην άποψη ότι οι μετανάστες καλύπτουν επιπρόσθετες, συμπληρωματικού χαρακτήρα, ανάγκες της ελληνικής αγοράς εργασίας. Ειδικότερα καλύπτουν ανάγκες, σε οικονομικές δραστηριότητες που εξελίσσονται σε ένα ιδιαίτερα επικίνδυνο ή ανθυγιεινό περιβάλλον (εξόρυξη, οικοδομές), ακόμη σε δραστηριότητες ενός ιδιαίτερα ευέλικτου ωραρίου εργασίας (υπηρεσίες, εποχιακές εργασίες στο γεωργικό τομέα της οικονομίας), επιπλέον σε τομείς που κατά τεκμήριο αποφεύγουν οι ημεδαποί εργαζόμενοι (κτηνοτροφία), και τέλος σε εργασίες που απαιτούν υψηλό βαθμό κινητικότητας. Αντίθετα, είναι δυνατόν οι μετανάστες να υποκαθιστούν Έλληνες εργαζόμενους σε εργασίες με χαμηλό βαθμό εξειδίκευσης ή ανειδίκευτους στο μεταποιητικό τομέα της οικονομίας (Καρασαββόγλου,1998,150). Για το ίδιο θέμα, και με την επισήμανση ότι στη βραχυχρόνια περίοδο παρατηρούνται ταυτόχρονα σχέσεις υποκατάστασης και συμπληρωματικότητας και στη μακροχρόνια περίοδο περισσότερο σχέσεις υποκατάστασης, σημειώνονται τόσο οι θετικές όσο και οι αρνητικές πλευρές της παρουσίας αλλοδαπών στην ελληνική αγορά εργασίας. Ειδικότερα, αυτές οι σχέσεις επηρεάζουν μεν τους μισθούς και την ανεργία, που όμως είναι μικρής έκτασης, αλλά αυξάνουν την ευελιξία της ελληνικής αγοράς και βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων. Η ιδιαιτερότητα της ελληνικής οικονομίας ευνοεί την απασχόληση παράνομου εργατικού δυναμικού και ερμηνεύει την ταυτόχρονη εμφάνιση υψηλής ανεργίας, κενών θέσεων εργασίας και υψηλής απασχόλησης αλλοδαπών (Κόντης,1998,529).

Ειδικότερα για την απασχόληση των αλλοδαπών στη γεωργία, έχει επισημανθεί από το Υπουργείο Γεωργίας η προσφορά των αλλοδαπών στο συνολικό προϊόν της χώρας, μέρος του οποίου θα ήταν εκτός παραγωγής. Η απασχόληση των αλλοδαπών στην ελληνική γεωργία ευνοεί και ενισχύει το μέτωπο της ανταπληθωριστικής πολιτικής σε έναν τομέα που αποτελεί και τμήμα του σκληρού πυρήνα του πληθωρισμού (Καρασαββόγλου,1998,154). Γενικά, οι αλλοδαποί συμβάλλουν στη διαμόρφωση του 10-15% του ΑΕΠ με τη φθηνότερη εργασία τους (Φακιολάς,1998,34).

Πέρα των ανωτέρω, η παρουσία των αλλοδαπών στον πρωτογενή τομέα έχει προκαλέσει μεταβολές και στη μορφή της απασχόλησης σ' αυτόν. Αναφορές για τις αλλαγές που σημειώθηκαν στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις στη Βόρειο Ελλάδα και ιδιαίτερα την Ημαθία, ήδη από τη δεκαετία του '70, επισημαίνουν τις αλλαγές στο στερεότυπο της οικογενειακής απασχόλησης στον αγροτικό τομέα, με τη χρησιμοποίηση σποραδικής, περιθωριακής και εποχικής ημερομίσθιας απασχόλησης. Τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '80, απασχολούνται μπουσουλμάνοι από τη Θράκη ή τσιγγάνοι, ενώ τα επόμενα κυρίως Γιουγκοσλάβοι ή Πολωνοί. Οι ξένοι αυτοί εργάτες έρχονται με τουριστική βίζα και ζουν σε πρόχειρα καταλύματα, συνήθως αντίσκηνα στους αγρούς, για διάστημα ενός ή δύο μηνών. Το καλοκαίρι του 1986 έφθασαν τους 4.000-5.000 μόνο στην Ημαθία και την Πέλλα (Βαϊού, κ.ά, 1990, 36). Και άλλοι ερευνητές συμφωνούν για τις μεταβολές αυτές στον αγροτικό τομέα, ήτοι της αύξησης της μισθωτής εργασίας, ως αποτέλεσμα της παρουσίας των αλλοδαπών (Ρυλμόν, 1998, 21). Αυτή η εξέλιξη θα μπορούσε να θεωρηθεί φυσική συνέπεια των δεδομένων, αρκεί να συμπληρώσουμε ότι το 64% των απασχολουμένων στον τομέα της γεωργίας, είναι 45 ετών και άνω (ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 1996).

Σε άλλους τομείς της ελληνικής οικονομίας, και ειδικότερα στο δευτερογενή τομέα, παρουσιάζεται έλλειψη σε κάποιες ειδικότητες, που οι αλλοδαποί και την αιτούμενη ειδίκευση έχουν, και είναι διατεθειμένοι να τη διαθέσουν για την κατάληψη των συγκεκριμένων θέσεων. Η εκτίμηση αυτή αποτυπώνεται στην συνέντευξη που μας παραχώρησε ο πρόεδρος της εργοδοτικής οργάνωσης (ΠΟΒΜ). Στον κλάδο μετάλλου έχουν ήδη παρατηρηθεί ελλείψεις σε ειδικευμένο προσωπικό (τορναδόροι-φρεζαδόροι κλπ.), ελλείψεις, που όπως εκτιμάται από τον ίδιο, θα μεγεθυνθούν στο μέλλον, ένεκα της ανόδου του εκπαιδευτικού επιπέδου των Ελλήνων, αλλά και της απροθυμίας του νεαρού πληθυσμού να εργασθούν σε τέτοια επαγγέλματα. Σχετικά με την άποψη της εργοδοσίας των βιοτεχνών για την πολιτική που θα πρέπει να ακολουθήσει η πολιτεία, τονίζεται η αναγκαιότητα για προσέλκυση αλλοδαπών στη βιοτεχνία, αλλά και η πρόθεση για υπογραφή συμφωνιών μεταξύ Ομοσπονδίας και τρίτων χωρών, προκειμένου να στρατολογηθούν άτομα συγκεκριμένων ειδικοτήτων από τις χώρες αυτές.

Υποστηρίζεται ότι οι αλλοδαποί στη χώρα μας απασχολούνται στην άτυπη οικονομία, φαινόμενο λίγο πολύ κοινό στις περισσότερες Νοτιο-Ευρωπαϊκές

οικονομίες, κυρίως της Ιταλίας και της Ελλάδας. Οι τομείς που συνδέονται με την παραοικονομία χαρακτηρίζονται από φοροδιαφυγή, από την έλλειψη νομικής προστασίας των εργαζομένων και απουσία κάθε σύμβασης εργασίας σ' αυτές, δηλαδή συνθήκες που ευνοούν την απασχόληση αλλοδαπών (Mingione,1997,8). Η άτυπη οικονομία στην Ελλάδα υπολογίζεται στο 20% του ΑΕΠ., κατά άλλες εκτιμήσεις το 30%-35% του ΑΕΠ, και, σύμφωνα με έρευνα του IOBE, το 30%. Οι τομείς που συνδέονται με την παραοικονομία είναι κυρίως οι κατασκευές, τα τουριστικά επαγγέλματα, η γεωργία, και η βιοτεχνία, κυρίως η υφαντουργία και η βιοτεχνία ενδυμάτων, τομείς που κυρίως απορροφούν αλλοδαπούς (Cavounidis, 1998,5).

Η αλλοδαπή εργασία είναι φθηνότερη κατά 30-50% της αντίστοιχης των γηγενών, και οφείλεται κυρίως στη μη πληρωμή των ασφαλιστικών εισφορών (Φακιολάς,1998,34), ή αλλιώς οι αμοιβές των Ελλήνων εργατών είναι υψηλότερες αυτών των μεταναστών κατά τα 2/3 περίπου (Σαρρής κ.ά.,1994,7). Όλο αυτό το διάστημα και οπωσδήποτε μέχρι την όποια μονιμοποίηση των αλλοδαπών το 1997, οι εργοδότες επωφελήθηκαν από αυτή τη φθηνή διαθέσιμη εργατική δύναμη, εφόσον λόγω της ανεπάρκειας και αδράνειας των μηχανισμών του κράτους, δεν αποδίδονταν οι ασφαλιστικές εισφορές. Πέραν τούτων, αρκετοί αλλοδαποί σχεδόν αποκλειστικά γυναίκες απασχολούνται στην προσφορά υπηρεσιών στο σπίτι, όπου οι ασφαλιστικές εισφορές είναι σχεδόν ανύπαρκτες, όπως σχεδόν αδύνατος είναι και ο έλεγχος στα νοικοκυριά (Ρυλμόν,1998,21).

Σχετικά με την αναγκαιότητα απασχόλησης αλλοδαπού γυναικείου πληθυσμού, αυτή προκύπτει από τις αλλαγές που έχουν συντελεσθεί στην ελληνική κοινωνία, ένεκα της γενίκευσης της γυναικείας συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, της γήρανσης του ελληνικού πληθυσμού, της συρρίκνωσης της οικογένειας, της ανόδου του βιοτικού επιπέδου. Οι αλλαγές αυτές δημιουργούν τις προϋποθέσεις για ζήτηση υπηρεσιών, που καλύπτεται σχεδόν ολοκληρωτικά από το εισερχόμενο γυναικείο δυναμικό. Οι συνθήκες αυτές από τη μια και η απουσία κοινωνικής πρόνοιας από την άλλη επιτείνουν την αναγκαιότητα μιας τέτοιας ζήτησης, εφόσον η κοινωνική πρόνοια στην Ελλάδα δεν έφτασε ποτέ τα επίπεδα εκείνης των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και μέχρι πρότινος, υποκαθίστατο από την οικογένεια και τα λοιπά άτομα δίκτυα.(Cavounidis,1998,8). Οι ως άνω προϋποθέσεις προκαλούν μία αυξημένη ζήτηση για παροχή υπηρεσιών, που δεν καλύπτεται από την προσφορά. Πέραν όμως των αντικειμενικών συνθηκών, έχουν μεταβληθεί και οι απόψεις για τους ρόλους και την εργασία. Όπως ανέφερε σε τηλεοπτική εκπομπή ένας

ιδιοκτήτης γραφείου ευρέσεως εργασίας, οι Ελληνίδες δεν θέλουν να εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί ή να φροντίζουν ηλικιωμένους ή παιδιά, επειδή θεωρούν τη δουλειά αυτή υποτιμητική. Ο ίδιος μάλιστα δήλωσε ότι τη συγκεκριμένη στιγμή (NET,13/1/2000) υπήρχαν 10 οικογένειες που θα προτιμούσαν να προσλάβουν Ελληνίδα με 250.000 μισθό και ασφάλιση, αλλά όπως συμπλήρωσε, οι Ελληνίδες προτιμούν θέση πωλήτριας με 130.000 δρχ. το μήνα, παρά μία τέτοια απασχόληση.

Πέρα από τις συνθήκες που δημιουργούν ζήτηση για τη μεταναστευτική εργασία στα νοικοκυριά, αυτή η ίδια η εργασία έχει και κάποιες συνέπειες. Η προσφορά που υπάρχει προς τα νοικοκυριά βοηθάει σε ένα μεγάλο βαθμό ένα μέρος πιο εξειδικευμένης εργασίας που προέρχεται κυρίως από τις γυναίκες, οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να παραμείνουν στην αγορά εργασίας λόγω της προσφοράς αυτής. Στην ουσία, έχουμε ένα μισθό που αναφέρεται σε δύο εργαζόμενους, ο ένας μένει στο σπίτι και ο άλλος εργάζεται (Χτούρης,1998,105). Επιπλέον, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι με τη διαδικασία αυτή, έχουμε και εδώ, όπως και στη γεωργία, μετατροπή σε μισθωτή εργασία, εκείνης που στο παρελθόν γινόταν από την Ελληνίδα νοικοκυρά, ή στα πλαίσια της ευρύτερης οικογένειας.

Στην έρευνά μας καταγράψαμε την απασχόληση των αλλοδαπών, επάγγελμα, κλάδος, και λοιπούς όρους εργασίας (ασφάλιση, ωράριο, τρόπος αμοιβής, έσοδα), τόσο για την απασχόληση της στιγμής της έρευνας όσο και για την πρώτη απασχόληση μετά την είσοδο στην Ελλάδα. Θεωρούμε ότι έτσι καταγράφουμε, όχι μόνο την απασχόληση στη συγκεκριμένη στιγμή, αλλά αποτυπώνουμε σε κάποιο βαθμό και την επαγγελματική κινητικότητα των αλλοδαπών σε παράνομο καθεστώς παραμονής. Η καταγραφή ενός πλήρους επαγγελματικού ιστορικού των μεταναστών, για τις περισσότερες περιπτώσεις, όπως προέκυψε από την προέρευνα ήταν δύσκολη έως αδύνατη.

Κωδικοποιήσαμε το επάγγελμα των αλλοδαπών στη χώρα μας, με την τριψήφια κωδικοποίηση της ΕΣΥΕ. Παρά το γεγονός, ότι στη συνέχεια το ομαδοποιήσαμε σε διψήφια και μονοψήφια κωδικοποίηση, θεωρούμε ότι με την αρχική περιγράφεται λεπτομερώς η απασχόληση, όπως και διαφαίνονται κάποιες ενδιαφέρουσες μετακινήσεις από την πρώτη εργασία στην Ελλάδα, μέχρι εκείνη της στιγμής της έρευνας, και για τούτο τις αναφέρουμε (Πίνακας VII.8).

Γενικά, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι στη διάρκεια της μεταναστευτικής τους ζωής οι αλλοδαποί βελτιώνουν τους όρους απασχόλησής τους. Φαίνεται ότι τα άτομα το πρώτο διάστημα μετά την είσοδό τους αναλαμβάνουν οποιαδήποτε εργασία και με οποιουσδήποτε όρους και στην πορεία γίνονται πιο επιλεκτικοί, εφόσον έχουν κατακτήσει την ελληνική γλώσσα, αλλά και κατανοήσει τους όρους υπό τους οποίους λειτουργεί η ελληνική αγορά.

- Όσον αφορά στο ποσοστό ανεργίας τους, τη στιγμή της έρευνας φθάνει το 11,5% των ερωτώμενων, όσο περίπου και το ποσοστό των γηγενών ανέργων της περιοχής πρωτεύουσας (12,4%) (ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 1996). Οι περισσότεροι άνεργοι είναι οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί, ποσοστό που επιβαρύνεται από την υπεροχή των γυναικών σ' αυτές τις εθνικότητες, εφόσον η ανεργία πλήττει περισσότερο τις γυναίκες (*Πίνακες VII.5 & Διάγραμμα 2*).

Για τους μετανάστες η κατάσταση ανεργίας είναι πολύ δυσάρεστη, τόσο από υλική πλευρά, όσο και από ψυχολογική, εφόσον η απασχόληση είναι ο κύριος δικαιολογητικός παράγοντας ύπαρξής τους στην ξένη χώρα, είναι δηλαδή το αντιστάθμισμα στη στέρηση του δικού τους περιβάλλοντος.

- Ένα άλλο σημείο που επισημαίνουμε είναι, ότι τη στιγμή της έρευνας, λίγοι μιν, κυρίως Πολωνοί και Αλβανοί, αυτοαπασχολούνται και ένας είναι εργοδότης, κάτι που, όμως, δεν συνέβαινε στην αρχή της εισόδου τους. Όπως θα αναφέρουμε και στο κεφάλαιο για τις προθέσεις τους, σχετικά με την παραμονή ή αποχώρηση από τη χώρα υποδοχής, είναι άτομα από τις εθνικότητες που περισσότερο θέλουν να μείνουν στην Ελλάδα και, ως εκ τούτου, προσπαθούν να βελτιώσουν τη θέση τους με την προοπτική της αυτοαπασχόλησης να περιλαμβάνεται στα σχέδιά τους (*Πίνακες VII.6, VII.7*).

- Τη στιγμή της έρευνας έχουμε μηδενική απασχόληση στον πρωτογενή τομέα. Βέβαια αν λάβουμε υπόψη ότι η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην περιοχή της Πρωτεύουσας δε θα μπορούσαμε να περιμένουμε το αντίθετο, εκείνο όμως που θέλουμε να επισημάνουμε είναι ότι κάποια άτομα έχουν ιστορικό απασχόλησης σ' αυτόν τον τομέα, κυρίως Αλβανοί και ανάμεσα στα φύλα, κυρίως άνδρες. Επιπλέον, διαπιστώνεται μία μετατόπιση ανάμεσα στην πρώτη και τελευταία απασχόληση, από το δευτερογενή στον τριτογενή τομέα στο σύνολο του δείγματος, και ειδικότερα στις γυναίκες (*Διαγράμματα 3-8, Π.Π.35-37*).

Μείωση των απασχολουμένων Αλβανών της Θεσσαλονίκης στη γεωργία και κτηνοτροφία, παρατηρείται και στην έρευνα των Λαμπριανίδη-Λυμπεράκη (2001,23).

▪ Ειδικότερα, για το πρώτο επάγγελμα που άσκησαν στη χώρα μας και τη σύγκρισή τους με το τελευταίο, οι μετατοπίσεις αφορούν: Πρώτον, σε σχέση με τη γυναικεία απασχόληση, όπου παρατηρείται κάποια μετατόπιση από εσωτερικές βοηθοί σε εξωτερικές καθαρίστριες σπιτιών. Εξάλλου όπως και αρκετές δήλωσαν: “η δουλειά μέσα στο σπίτι είναι σκλαβιά”. Η εργασία μέσα στο σπίτι δεν έχει κανενός είδους ωράριο εργασίας, ενώ στην περίπτωση που η οικογένεια είναι ιδιαίτερα αυστηρή, οι εργαζόμενες δεν έχουν καθόλου δικό τους χρόνο. Ακόμη, αν ο/η ηλικιωμένος/η που επιβλέπουν έχει προβλήματα ύπνου, δεν τους ανήκει ούτε και η ώρα του ύπνου. Η μόνη ημέρα που έχουν δική τους είναι η Κυριακή. Παρά το ότι με τη μονοψήφια κωδικοποίηση χάνεται κάπως η πληροφορία, θέλουμε να επισημάνουμε ότι ως εσωτερικές βοηθοί εργάζονται κυρίως οι Γεωργιανές και οι Ουκρανές (από το κεφάλαιο για την κατοικία, είναι εκείνες στις οποίες ταυτίζεται η κατοικία με την εργασία). Οι γυναίκες των άλλων εθνικοτήτων προτιμούν να εργάζονται στην καθαριότητα, κυρίως λόγω του ότι έχουν και την οικογένειά τους στη χώρα υποδοχής, ακόμη επειδή βλέπουν μονιμότερα τον επαγγελματικό τους προσανατολισμό, επιπλέον επειδή λειτουργεί η διαδικασία εύρεσης εργασίας μέσω των δικτύων της εθνικότητάς τους, αλλά και για πολιτισμικούς λόγους. Οι Πολωνέζες από την αρχή της εισόδου τους δεν προτιμούν την εσωτερική εργασία.

Δεύτερον, παρατηρείται μια μικρή μετατόπιση από τη μεταποίηση προς τις κατασκευές και μια αύξηση των ατόμων που απασχολούνται σε διάφορες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Τρίτον, χωρίς να αλλάζει πολύ η εικόνα, όπως παραπάνω περιγράφηκε, φαίνεται πως στην πορεία διαμονής τους στη χώρα υποδοχής, έχουν κάπως βελτιώσει τη θέση τους οι Αλβανοί και οι Πολωνοί, που είναι άλλωστε και οι παλιότεροι μετανάστες. Είναι αυτοί που δηλώνουν περισσότερο ειδικευμένοι στην απασχόλησή τους τη στιγμή της έρευνας από ότι στην πρώτη μετά την είσοδό τους στη χώρα (Πίνακες VII.8, VII.9, VII.10).

Αλλά, και από την έρευνα της Πολωνικής εφημερίδας που εκδίδεται στη χώρα μας για τους Πολωνούς που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα, πληροφορούμαστε ότι κυρίως οι άνδρες Πολωνοί απασχολούνται στην οικοδομή (ελαιοχρωματιστές, μαρμαράδες, ηλεκτρολόγοι), ενώ οι γυναίκες κυρίως ως καθαρίστριες σε σπίτια ή σερβιτόρες. Ασφάλιση στην εργασία έχουν ελάχιστοι ενώ αρκετοί έχουν ιδιωτική

ασφάλεια. Το μηνιαίο τους εισόδημα είναι περίπου στις 200.000 χιλιάδες για τους άνδρες και 100.000-150.000 για τις γυναίκες. Αρκετοί από τους άνδρες είναι αυτοαπασχολούμενοι (KURIERA ATENSKIEGO,1997).

▪ Γενικά, πολύ λίγοι αλλοδαποί, πάντως, περισσότεροι από ότι στην αρχική τους απασχόληση έχουν ασφάλιση στην εργασία τους. Κάποιοι προτιμούν να απασχολούνται στην οικοδομή, επειδή εκεί έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να ασφαλισθούν, εφόσον τα ένσημα τα πληρώνει ο κατασκευαστής και όχι ο άμεσος εργοδότης τους. Από αυτήν την άποψη σε δυσμενέστερη θέση είναι οι γυναίκες που σχεδόν όλες οι εργαζόμενες δεν έχουν ασφάλιση (*Πίνακες VII.11, VII.12, VII.13*). Στην πορεία της έρευνάς μας, διαπιστώσαμε ότι κάποια άτομα είχαν ιδιωτική ασφάλεια, κάτι που δεν είχαμε προβλέψει από την αρχή, έτσι ώστε να συμπεριλάβουμε και να έχουμε τη συγκεκριμένη πληροφόρηση.

Σε συζήτηση που οργανώθηκε από τους Αλβανούς στην Ελλάδα και πραγματοποιήθηκε στο Πολυτεχνείο (Ελευθεροτυπία, 9/11/98), τονίστηκε ότι από τους 372.000 μετανάστες που απογράφηκαν στον ΟΑΕΔ μόνο οι 60.000 πληρούν τον όρο των 40 ενσήμων προκειμένου να αποκτήσουν την πράσινη κάρτα. Επιπλέον θεωρούν αδύνατη την απόκτηση των 150 ενσήμων το χρόνο, που απαιτούνται για την ανανέωση. Εκτιμάται, ότι και στο μέλλον θα έχουν να επιλέξουν, ανάμεσα στην ανεργία σε περίπτωση του απαιτούν ασφάλιση, και στην εργασία χωρίς ασφάλιση και άρα χωρίς δικαίωμα ανανέωσης της παραμονής.

▪ Εργάζονται περισσότερες ώρες την εβδομάδα οι Αλβανοί, χωρίς να εισπράττουν και ό,τι αντιστοιχεί σ' αυτήν την επιπλέον εργασία (*Πίνακας II.Π.41*). Όμως, ακόμη και από τους Αλβανούς, οι γυναίκες που εργάζονται ως εσωτερικές βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση, εφόσον είναι εκείνες που εργάζονται, εκτός των άλλων, και χωρίς ωράριο. Είναι και αυτός ένας λόγος που λιγότερες τη στιγμή της έρευνας, από ότι στην αρχή, έχουν τέτοιου είδους απασχόληση (*Πίνακας VII.14*).

Όμως, πέρα από τις συνθήκες εργασίας, οφείλουμε να αναλογισθούμε το ψυχικό κόστος των γυναικών αυτών, που, έχοντας εγκαταλείψει τα δικά τους παιδιά, υποχρεώνονται να φροντίζουν τα παιδιά κάποιων άλλων (Rhizacklea,1997,7). Και έχοντας εγκαταλείψει τους δικούς τους γονείς, φροντίζουν κάποιους άλλους, «όσο ήμουν εδώ πέθανε η μητέρα μου, η οποία έκανε τρία παιδιά, αλλά πέθανε μόνη της. Οι δύο αδελφές μου είναι στην Ιταλία. Ίσως αν ήμασταν εκεί να το είχαμε προλάβει».

- Οι περισσότεροι αλλοδαποί αμείβονται με ημερομίσθιο, αρκετοί με το μήνα, λιγότεροι με την ώρα. Ο τρόπος αμοιβής ρυθμίζεται συνήθως με το μήνα στις περιπτώσεις των εσωτερικών βοηθών, που εκεί τα άτομα συνυπολογίζουν και την αμοιβή σε είδος, εφόσον τους παρέχεται τροφή και στέγη και λοιπά έξοδα. Συνήθως, αυτού του είδους η εργασία επιλέγεται από τα άτομα που θέλουν να παραμείνουν στη χώρα συγκεκριμένο μικρό χρονικό διάστημα και δεν θέλουν να εμπλακούν σε ενοικιάσεις σπιτιών ή την απόκτηση άλλων αναγκαίων. Επίσης, η εργασία αυτή επιλέγεται από τις γυναίκες που φοβούνται περισσότερο την απέλαση, μια και το σπίτι του γηγενή τις εξασφαλίζει από την έκθεση σ' αυτόν τον κίνδυνο. Ο μισθός για τις γυναίκες που εργάζονται ως εσωτερικές κυμαίνεται από 100-150.000 το μήνα.

Όμως, αμοιβή σε είδος θεωρήθηκε και η τροφή στην περίπτωση των εξωτερικών οικιακών βοηθών ή η παροχή «στέγης» και τροφής στις αγροτικές εργασίες κυρίως των Αλβανών, την πρώτη περίοδο μετά την είσοδό τους στην Ελλάδα (*Πίνακες VII.15, VII.16 & Π.Π.42, Π.Π.43*).

Όταν αναφερόμαστε στο ημερομίσθιο των «μη νόμιμων» αλλοδαπών και σε οποιαδήποτε σύγκριση με εκείνο των γηγενών, οφείλουμε να λάβουμε υπόψη μας ότι αυτό είναι όλο. *Ήτοι: το ημερομίσθιο, το ένσημο, τα δώρα, το επίδομα αδείας, η σύνταξη.* Οι εργαζόμενοι στις κατασκευές ή στη μεταποίηση αμείβονται με ημερομίσθιο. Από τους αλλοδαπούς που αμείβονται μ' αυτόν τον τρόπο, οι Πολωνοί λαμβάνουν υψηλότερο ποσόν από τους άλλους αλλοδαπούς, και είναι εκείνοι που έχουν υψηλότερα έσοδα από την εργασία τους (*Πίνακες VII.17, VII.20*).

Οι γυναίκες που εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί έχουν ως αμοιβή 1000 ή 1200 δρχ./ ανά ώρα, και σ' αυτές συνηθίζεται να παρέχεται ένα φαγητό την ημέρα.

- Δευτερεύουσα απασχόληση έχει το 1/5 των ερωτώμενων, περισσότερο από τους άλλους, οι Αλβανοί, ενώ ανάμεσα στα δύο φύλα περισσότερο οι γυναίκες. Σ' αυτή τη δευτερεύουσα απασχόληση το άτομο εργάζεται συνήθως με άλλη ιδιότητα και κυρίως οι άνδρες. Έτσι, ενώ στην κύρια απασχόλησή του ο αλλοδαπός είναι μισθωτός και στη δεύτερη αυτοαπασχολούμενος, οι γυναίκες συνήθως είναι μισθωτοί και στην δεύτερη απασχόληση (*Πίνακες VII.18, VII.19*).

- Στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι περισσότεροι αλλοδαποί έχουν έσοδα από την εργασία τους μέχρι 200.000 δρχ., με καλλίτερη θέση εκείνη των Πολωνών (*Πίνακας VII.20*).

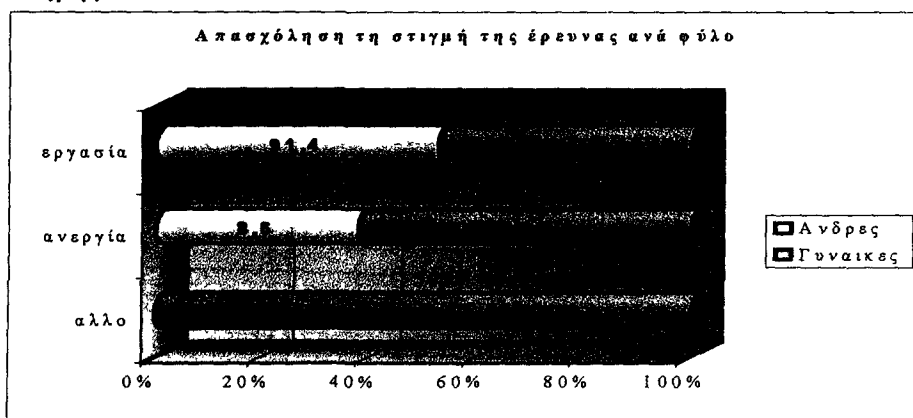
Σε ότι αφορά στα επίπεδα αποδοχών των ημεδαπών και των αλλοδαπών, οι σχετικές μελέτες στηρίζουν τη θέση περί μακροχρόνιας προσαρμογής των εισοδημάτων των αλλοδαπών στα επίπεδα του εισοδήματος των ημεδαπών. Οι έρευνες των Pischke και Schmidt 1992 καταλήγουν στη διαπίστωση ότι οι αποδοχές των αλλοδαπών μετά από πάροδο δεκαεπτά ετών προσαρμόζονται στα αντίστοιχα επίπεδα των ημεδαπών (Καρασαββόγλου,1998,147).

▪ Είτε ως πρώτη εργασία στην Ελλάδα, είτε τη στιγμή της έρευνας, με τις όποιες μετατοπίσεις επί τα βελτίω, παρατηρείται ότι, εκείνο που χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό την απασχόλησή τους είναι η ετεροαπασχόληση με την έννοια της άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας διαφορετικής από το αντικείμενο επαγγελματικής εκπαίδευσης και απασχόλησης στη χώρα τους. Ένα σημαντικό ποσοστό (44%) των αλλοδαπών, είχε κάποια επιστημονική ή καλλιτεχνική απασχόληση στη χώρα του (Πίνακας VII.4), που στη χώρα μας είναι σχεδόν μηδενική (2,0%). Αλλά και οι ειδικευμένοι τεχνίτες απασχολούνται σε εργασίες που περισσότερο καθορίζονται από τα δεδομένα της χώρας υποδοχής, όπως και από άλλους παράγοντες όπως το διάστημα παραμονής στη χώρα ή οι προθέσεις τους για τη διάρκεια της μετανάστευσης, παρά από τις ειδικεύσεις τους (Πίνακες Π.Π.12, Π.Π.29). Πέραν των όποιων επιπτώσεων για τη χώρα αυτής της ετεροαπασχόλησης, τα άτομα είναι ίσως πιθανόν, μετά τις διαδικασίες νομιμοποίησης της παρουσίας τους να αναζητήσουν σχετικές με την ειδίκευσή τους απασχολήσεις. Θα είχε ιδιαίτερη σημασία να διερευνήσουμε στο μέλλον αυτήν την προοπτική όπως και τη στάση των εργοδοτών και των γηγενών σ' αυτήν.

Πίνακας VII.5: Απασχόληση τη στιγμή της έρευνας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
εργασία	50	83,3	57	95,0	29	72,5	26	86,7	27	96,4	189 86,7
ανεργία	7	11,7	2	3,3	11	27,5	4	13,3	1	3,6	25 11,5
άλλο	3	5,0	1	1,7	-		-		-		4 1,8
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Διάγραμμα 2

Πίνακας VII.6: Θέση στην πρώτη απασχόληση (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
εργοδότης	-		-		-		-				-
αυτοαπασχολούμενος	-		-		-		-		-		-
μισθωτός	57	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	215
Σύνολο	57	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	215 100,0

Πίνακας VII.7: Θέση στην απασχόληση τη στιγμή της έρευνας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
εργοδότης	-		1	1,8	-		-				1 0,5
αυτοαπασχολούμενος	2	4,0	3	5,3	-		-		2	7,4	7 3,7
μισθωτός	48	96,0	53	93,0	29	100,0	26	100,0	25	92,6	181 95,8
Σύνολο	50	100,0	57	100,0	29	100,0	26	100,0	27	100,0	189 100,0

Πίνακας VII 8: Επάγγελμα απασχόλησης στην Ελλάδα (τριμήνια κωδικοποίηση)

Επάγγελμα	Α' απασχόληση		Τη στιγμή της έρευνας	
	N	%	N	%
Διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι μικρών επιχειρήσεων χονδρικού και λιανικού εμπορίου	-		1	0,5
Σχεδιαστές, αναλυτές και προγραμματιστές συστημάτων υπολογιστών	-		1	0,5
Δάσκαλοι δημοτικών σχολείων	-		1	0,5
Συγγραφείς, δημοσιογράφοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	-		1	0,5
Αποθηκάριοι και ζυγιστές	1	0,5	1	0,5
Υπάλληλοι ταξιδιωτικών γραφείων	1	0,5	3	1,6
Μάγειροι	-		1	0,5
Σερβιτόροι	6	2,8	4	2,1
Πρακτικές νοσοκόμοι που απασχολούνται κατ' οίκον	61	28,4	31	16,4
Μοντέλα επίδειξης μόδας (μανεκέν και άλλα μοντέλα)	-		1	0,5
Πωλητές σε καταστήματα	3	1,4	4	2,1
Πωλητές σε υπαίθριους πάγκους και υπαίθριες αγορές	1	0,5	1	0,5
Καλλιεργητές κηπευτικών σε ανοικτούς αγρούς	1	0,5	-	
Προβατοτρόφοι και αιγοτρόφοι	1	0,5	-	
Πτηνοτρόφοι	1	0,5	-	
Αλιείς θαλάσσης	3	1,4	1	0,5
Κτίστες	6	2,8	10	5,3
Σκυροκονιαστές (μπετατζήδες) και τεχνίτες κατασκευής μωσαϊκών δαπέδων	1	0,5	3	1,6
Ξυλουργοί και μαραγκοί	-		2	1,1
Τεχνίτες ανέγερσης και συντήρησης κτιρίων και άλλων δομικών έργων μ.α.κ.	3	1,4	4	2,1
Αμμοκονιαστές (σοβατζήδες), γυψοτεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2	0,9	8	4,2
Υδραυλικοί και εγκαταστάτες σωληνώσεων	3	1,4	2	1,1
Ηλεκτρολόγοι εγκαταστάσεων και συναφών ηλεκτρολογικών εργασιών σε κτίρια	1	0,5	-	
Άλλοι τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων και άλλων δομικών έργων	3	1,4	4	2,1
Ελαιοχρωματιστές	9	4,2	12	6,3
Συγκολλητές και φλογόκοπτες μετάλλων	2	0,9	3	1,6
Τεχνίτες κατασκευής, εγκατ. και επισκ. ειδών από φύλλα μετάλλων (ελασματουργοί)	-		1	0,5
Τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1	0,5	2	1,1
Σιδηρουργοί, κατασκευαστές εργαλείων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3	1,4	1	0,5
Μηχανικοί και εφαρμοστές αυτοκινήτων οχημάτων και μοτοσυκλετών	2	0,9	3	1,6
Μηχανικοί και εφαρμοστές γεωργικών, βιομηχανικών ή άλλων μηχανημάτων	1	0,5	-	
Ηλεκτροτεχνίτες, εφαρμοστές και συντηρητές ηλεκτρικών μηχανών και εξοπλισμού	1	0,5	1	0,5
Τυπογράφοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1	0,5	-	
Αρτοποιοί και ζαχαροπλάστες	1	0,5	1	0,5
Επιπλαποιοί	1	0,5	1	0,5
Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου, ρυθμιστές-χειριστές ξυλουργικών μηχαν. & συναφή επαγ.	2	0,9	-	
Γουνοποιοί	1	0,5	-	
Γαζωτές, κεντητές	1	0,5	1	0,5
Τεχνίτες ταπετσαριών	1	0,5	1	0,5
Χειριστές μηχανών παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων, καλλυντικών και απορρυπ.	1	0,5	-	
Χειριστές εκτυπωτικών μηχανημάτων	1	0,5	-	
Χειριστές μηχανών αρτοποιίας-ζαχαρ/τικής και προϊόντων από δημητριακά & σοκολάτα	1	0,5	-	
Χειριστές χωματουργικών μηχανημάτων και μηχανημάτων δομικών έργων	1	0,5	-	
Χειριστές γερανών και παρόμοιων μηχανημάτων	-		1	0,5
Οικιακοί βοηθοί, καθαριστές, πλύντες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	41	19,0	59	31,2
Ανειδίκεντοι εργάτες γεωργίας και κτηνοτροφίας	24	11,1	-	
Ανειδίκεντοι εργάτες κατασκευής και συντήρησης δρόμων, φραγμάτων, οικοδομών	17	7,9	8	4,2
Ανειδίκεντοι εργάτες μεταποιητικών βιομηχανιών	1	0,5	-	
Φορτοεκφορτωτές μεταφορικών μέσων, λιμενεργάτες κ.λ.π	3	1,4	10	5,3
Σύνολο	215	100,0	189	100,0

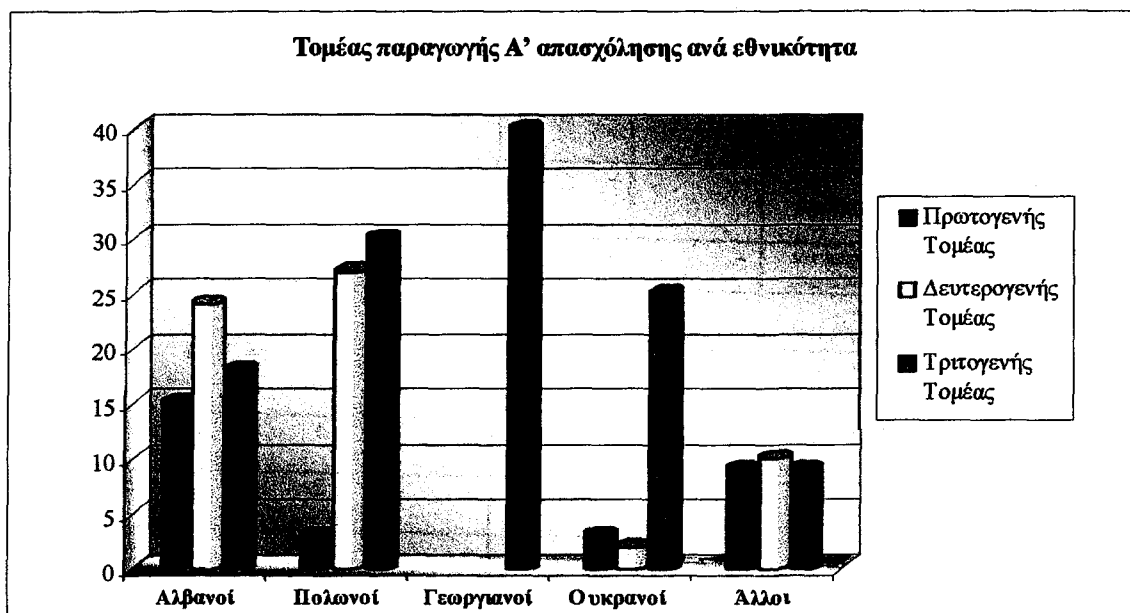
Πίνακας VII.9: Επάγγελμα Α' απασχόλησης με μονοψήφια κωδικοποίηση (ανά εθνικότητα)

Επάγγελμα	Εθνικότητα		Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Μέλη των βουλευομένων σωμάτων ανώτερα διοικητικά & διευθυντικά στελέχη του δημ. & ιδιωτικού τομέα	-		-		-		-		-		-		-	
Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	-		-		-		-		-		-		-	
Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	-		-		-		-		-		-		-	
Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	-		-		1	2,5	1	3,3					2	0,9
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών & πωλητές σε καταστήματα & υπαίθριες αγορές	6	10,5	14	23,3	30	75,0	17	56,7	4	14,3			71	33,0
Ειδικευμ. γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	2	3,5	-		-		1	3,3	3	10,7			6	2,8
Ειδικευμ. τεχνίτες & ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	15	26,3	17	28,3	-		2	6,7	12	42,9			46	21,4
Χειριστές σταθερών βιομηχ. Εγκαταστάσεων, μηχανημάτων & εξοπλισμού και συναρμολογητές	1	1,8	2	3,3	-		-		1	3,6			4	1,9
Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρόνακτες και μικροεπαγγελματίες	33	57,9	27	45,0	9	22,5	9	30,0	8	28,6			86	40,0
Σύνολο	57	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0			215	100,0

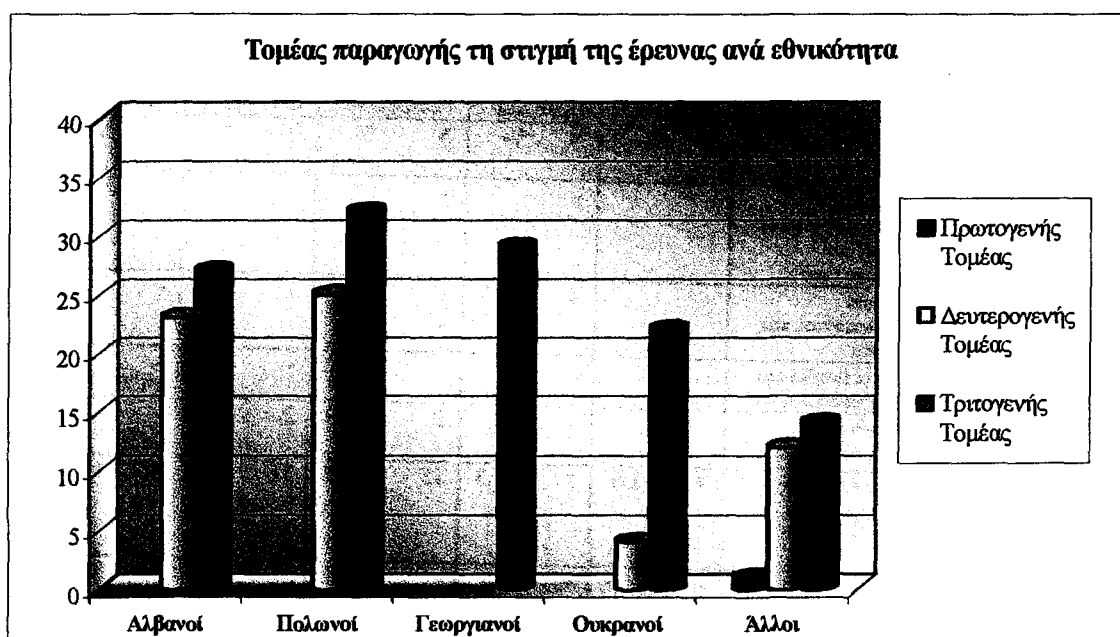
Πίνακας VII.10: Επάγγελμα τη στιγμή της έρευνας με μονοψήφια κωδικοποίηση (ανά εθνικότητα)

Επάγγελμα	Εθνικότητα		Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Μέλη των βουλευομένων σωμάτων ανώτερα διοικητικά & διευθυντικά στελέχη του δημόσιου & ιδιωτικού τομέα	-		-		-		-		-		1	3,7	1	0,5
Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	-		2	3,5	-		1	3,8	-				3	1,6
Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	-		-		-		-		-		-		-	
Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	-		-		2	6,9	2	7,7	-				4	2,1
Απασχολούμενοι στην Παροχή υπηρεσιών, πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	9	18,0	3	5,3	15	51,7	11	42,3	4	14,8			42	22,2
Ειδικευμ. γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	-		-		-		-		-		1	3,7	1	0,5
Ειδικευμ. τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	19	38,0	25	43,9	-		3	11,5	13	48,1			60	31,7
Χειριστές σταθερών βιομηχ. Εγκαταστάσεων, μηχανημάτων, εξοπλισμού και συναρμολογητές	-		-		-		1	3,8	-				1	0,5
Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρόνακτες και μικροεπαγγελματίες	22	44,0	27	47,4	12	41,4	8	30,8	8	29,6			77	40,7
Σύνολο	50	100,0	57	100,0	29	100,0	26	100,0	27	100,0			189	100,0

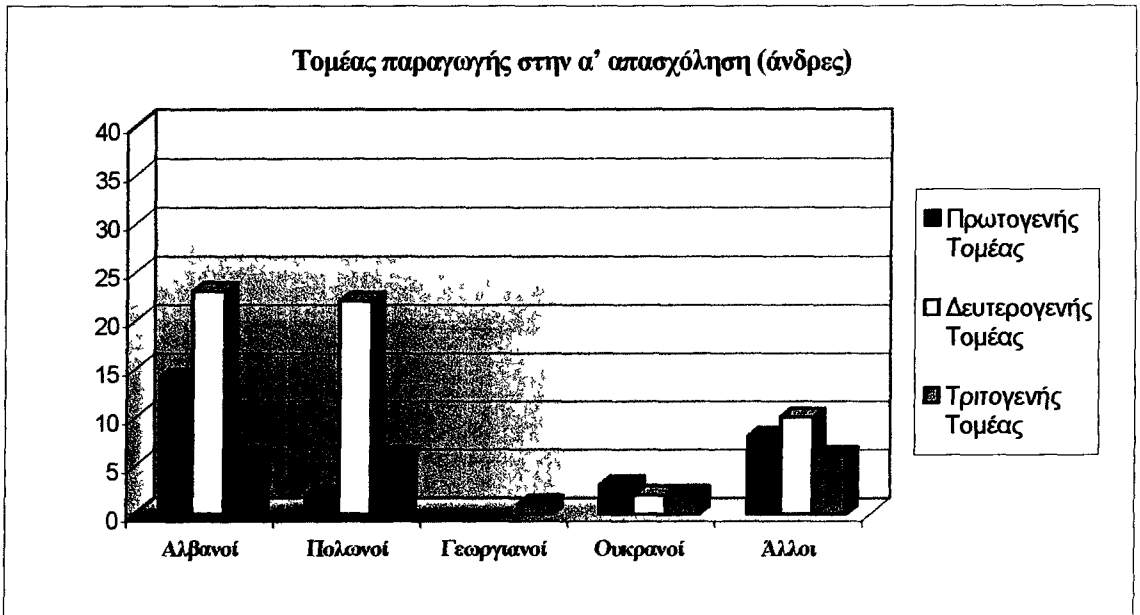
Διάγραμμα 3

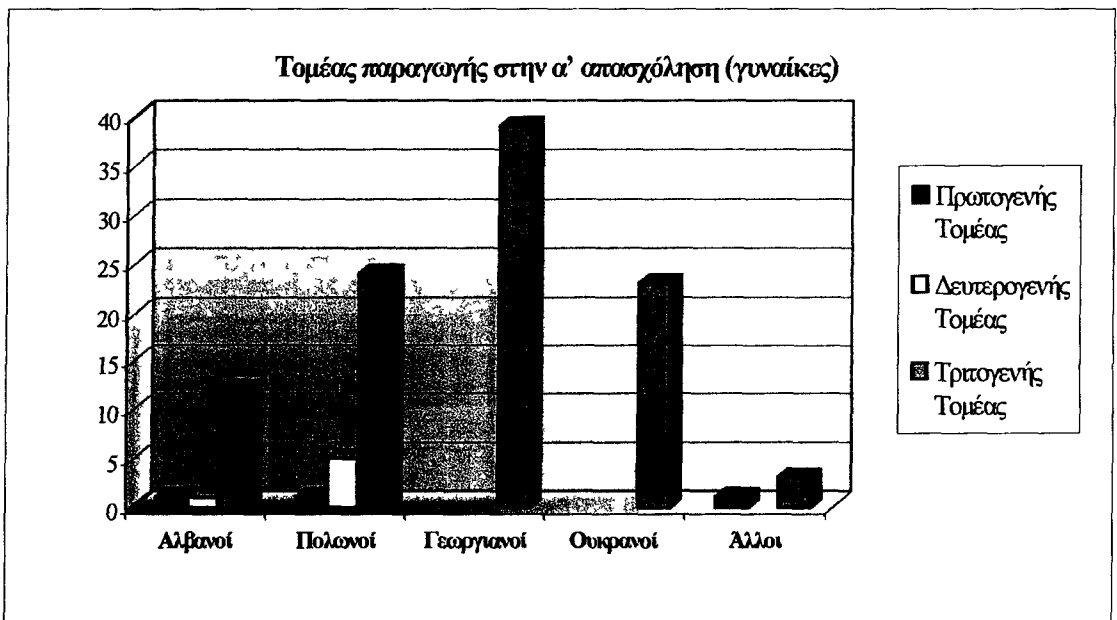
Διάγραμμα 4

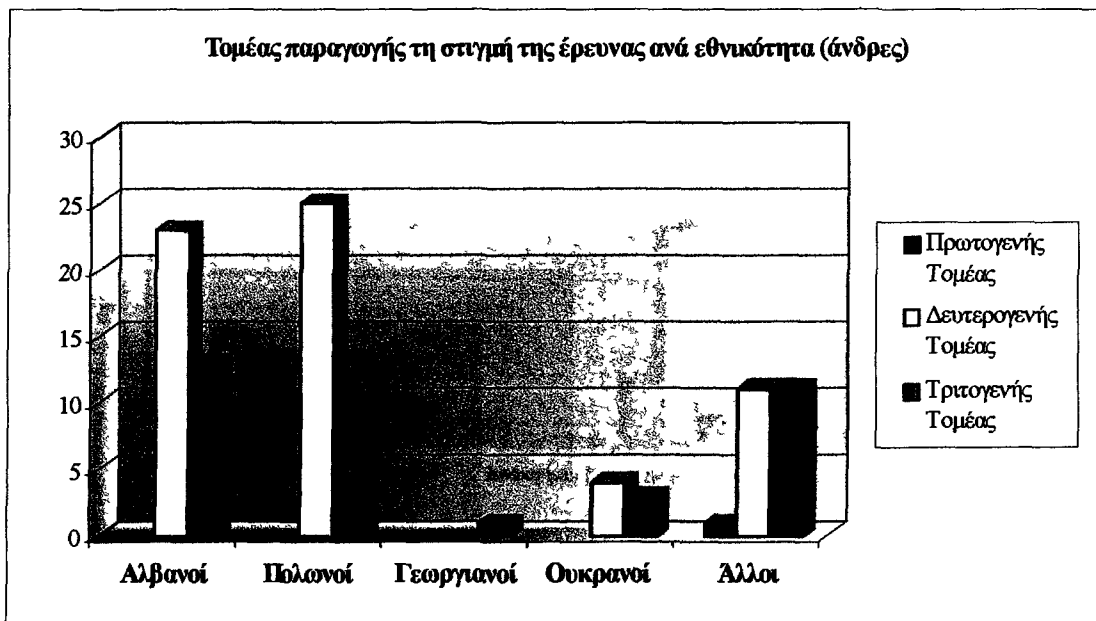
Διάγραμμα 5

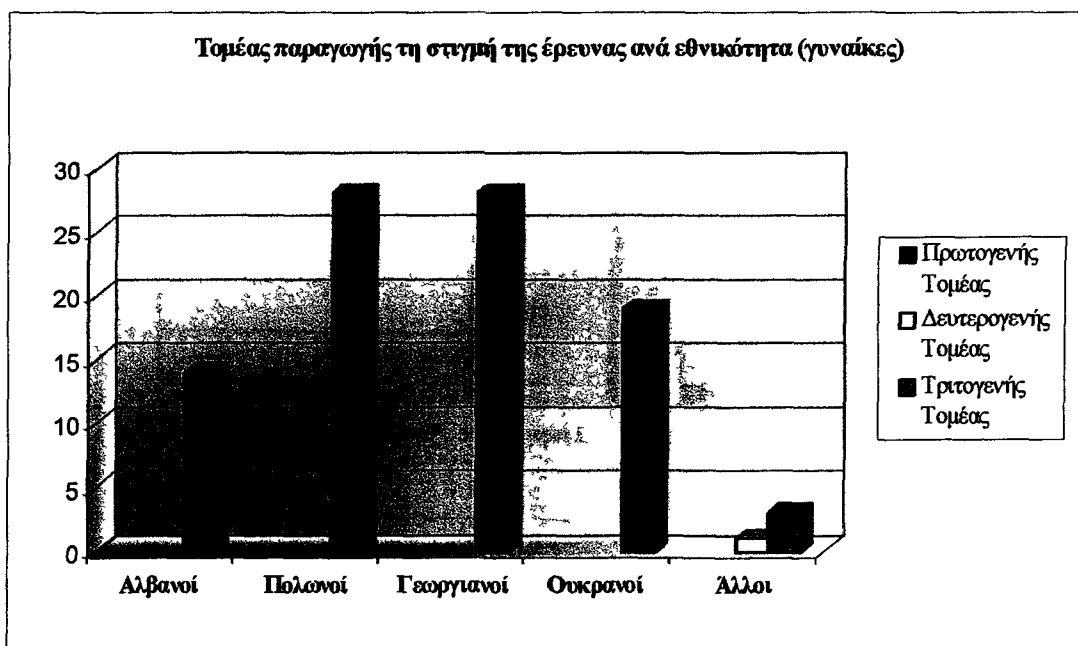
Διάγραμμα 6

Διάγραμμα 7

Διάγραμμα 8

Πίνακας VII.11: Ασφάλιση ασθένειας στην Α' εργασία στην Ελλάδα (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ασφάλιση ασθένειας											N %
ναι	2	3,5	2	3,3	-	-	-	-	-	-	4 1,9
όχι	55	96,5	58	96,7	40	100,0	30	100,0	28	100,0	211 98,1
Σύνολο	57	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	215 100,0

Πίνακας VII.12: Ασφάλιση ασθένειας στην εργασία τη στιγμή της έρευνας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ασφάλιση ασθένειας											N %
Ναι	9	18,0	11	19,3	-	-	-	-	1	3,7	21 11,1
Όχι	41	82,0	46	80,7	29	100,0	26	100,0	26	96,3	168 88,9
Σύνολο	50	100,0	57	100,0	29	100,0	26	100,0	27	100,0	189 100,0

Πίνακας VII.13: Ασφάλιση ασθένειας στην εργασία τη στιγμή της έρευνας (ανά φύλο)

Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ασφάλιση ασθένειας						
ναι	20	(95,2)	1	(4,8)	21	(100,0)
	20,8		1,1		11,1	
όχι	76	(45,2)	92	(54,8)	168	(100,0)
	79,2		98,9		88,9	
Σύνολο	96		93		189	
	100,0		100,0		100,0	

Πίνακας VII.14: Ώρες εργασίας τη στιγμή της έρευνας (ανά φύλο)

Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ώρες εργασίας						
5-10	-		2	100,0	2	100,0
			2,1		1,0	
11-20	2	25,0	6	75,0	8	100,0
	2,1		6,6		4,2	
21-30	-		21	100,0	21	100,0
			22,6		11,1	
31-40	32	68,1	15	31,9	47	100,0
	33,3		16,1		24,9	
41-50	35	68,6	16	31,4	51	100,0
	36,5		17,2		27,0	
51-60	16	69,6	7	30,4	23	100,0
	16,7		7,5		12,2	
61-70	8	80,0	2	20,0	10	100,0
	8,3		2,1		5,3	
Χωρίς ωράριο	3	11,1	24	88,9	27	100,0
	3,1		25,8		14,3	
Σύνολο	96		93		189	
	100,0		100,0		100,0	

Πίνακας VII.15: Τρόπος αμοιβής στην εργασία (ανά φύλο)

Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Τρόπος αμοιβής						
με το μήνα	9 9,4	17,0	44 47,3	83,0	53 28,0	100,0
την εβδομάδα	5 5,2	100,0	-		5 2,6	100,0
την ημέρα	73 76,0	82,0	16 17,2	18,0	89 47,1	100,0
την ώρα	1 1,0	3,1	31 33,3	96,9	32 16,9	100,0
το κομμάτι	-		1 1,1	100,0	1 0,5	100,0
άλλο	8 8,3	88,9	1 1,1	11,1	9 4,8	100,0
Σύνολο	96		93		189 100,0	

Πίνακας VII.16: Αμοιβή σε είδος τη στιγμή της έρευνας (ανά φύλο)

Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Αμοιβή σε είδος						
Ναι	9 9,4	10,0	81 87,1	90,0	90 47,6	100,0
Όχι	87 90,6	87,9	12 12,9	12,1	99 52,4	100,0
Σύνολο	96 100,0		93 100,0		189 100,0	

Πίνακας VII.17: Ημερομίσθιο τη στιγμή της έρευνας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ημερομίσθιο (δρχ.)											
4 - 5.000	7	21,9	-		-		1	16,7	2	14,3	10 10,9
6 - 7.000	15	50,0	10	31,4	2	40,0	3	50,0	5	35,7	35 40,2
8 - 9.000	6	18,8	14	42,9	2	40,0	2	33,3	5	35,7	29 32,6
10 - 11.000	3	9,4	5	14,3	1	20,0	-		2	14,3	11 12,0
12 - 13.000	-		4	11,4	-		-		-		4 4,3
Σύνολο	31	100,0	33	100,0	5	100,0	6	100,0	14	100,0	89 100,0

Πίνακας VII.18: Δευτερεύουσα απασχόληση τη στιγμή της έρευνας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Δευτερεύουσα απασχόληση											N %
ναι	13	26,0	11	19,3	6	20,7	5	19,2	1	3,7	36 19,0
όχι	37	74,0	46	80,7	23	79,3	21	80,8	26	96,3	153 81,0
Σύνολο	50	100,0	57	100,0	29	100,0	26	100,0	27	100,0	189 100,0

Πίνακας VII.19: Δευτερεύουσα απασχόληση τη στιγμή της έρευνας (ανά φύλο)

Φύλο	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Δευτερεύουσα απασχόληση						
ναι	12	33,3	24	66,7	36	100,0
	12,5		25,8		19,0	
όχι	84	54,9	69	45,1	153	100,0
	87,5		74,2		81,0	
Σύνολο	96		93		189	
	100,0		100,0		100,0	

Πίνακας VII.20: Μηνιαία έσοδα από την εργασία τη στιγμή της έρευνας (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Έσοδα το μήνα (δρχ.)											N %
25 - 50.000	1	2,0	3	5,3	-	-	-	-	-	-	4 2,1
51 - 100.000	6	12,0	1	1,8	4	13,8	1	3,8	3	11,1	15 7,9
101 - 150.000	18	36,0	12	21,1	21	72,4	15	57,7	8	29,6	74 39,2
151 - 200.000	16	32,0	21	36,8	4	13,8	8	30,8	11	40,7	60 31,7
201 - 250.000	7	14,0	11	19,3	-	-	1	3,8	4	14,8	23 12,2
251 +	2	4,0	9	15,8	-	-	1	3,8	1	3,7	13 6,9
Σύνολο	50	100,0	57	100,0	29	100,0	26	100,0	27	100,0	189 100,0

VII.2.1. Διαδικασία πρόσβασης στην πρώτη εργασία στη χώρα υποδοχής

Έχουμε ήδη αναφερθεί στις μετατοπίσεις στην απασχόληση των αλλοδαπών μεταξύ της πρώτης και της τελευταίας τους στην Ελλάδα. Όπως έχουμε διατυπώσει την υπόθεση ότι οι αλλοδαποί στη διάρκεια της μεταναστευτικής τους ζωής γίνονται πιο επιλεκτικοί στην επιλογή της απασχόλησής τους, δεδομένου ότι στο μεταξύ γνωρίζουν τη γλώσσα, αλλά και τις γενικότερες συνθήκες της αγοράς εργασίας που επικρατούν στη χώρα υποδοχής. Πριν όμως βρεθούν σε θέση να εκτιμούν μόνοι τους τα δεδομένα και να επιλέγουν, είναι μάλλον πιθανόν ότι παρεμβάλλονται κάποιοι παράγοντες που συνδέουν την προσφορά της εργασίας τους με τη ζήτηση της αγοράς εργασίας στη χώρα υποδοχής.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνάς μας, ο κύκλος των φίλων και γνωστών κυρίως, αλλά και τα γραφεία σε κάποιο βαθμό αποτελούν αυτούς τους παράγοντες, και οι περισσότεροι αλλοδαποί έχουν βρει την πρώτη τους εργασία μέσω αυτών. Από την άλλη, σε κάποιο βαθμό οι αλλοδαποί έχουν κινηθεί προς αυτήν την κατεύθυνση και μόνοι τους.

Τα γραφεία που λειτουργούν στη χώρα προέλευσης και στη χώρα μας προωθούν τη μετακίνηση με τη διευκόλυνση απόκτησης βίζας, την, ενίοτε, διευκόλυνση στη διαμονή, τουλάχιστον για τις τρεις πρώτες ημέρες, και με την εύρεση της πρώτης εργασίας. Η συμφωνία γίνεται πριν από τη μετανάστευση και σε κάποιες περιπτώσεις περιλαμβάνει όλες ή μέρος των διευκολύνσεων που αναφέρθηκαν, ενώ σε κάποιες άλλες γίνονται ξεχωριστές συμφωνίες, ανάλογα με το γραφείο, την περιοχή, και την εποχή.

Στην αρχή των μεταναστευτικών κινήσεων τα γραφεία δεν υπολόγιζαν αμοιβή για την εργασία που θα εύρισκαν στα άτομα, το κέρδος τους περιοριζόταν σε ό,τι ορίζει το κέρδος από τη διευκόλυνση της μετακίνησης, ήτοι το εισιτήριο και τη βίζα, και στην αμοιβή που κατέβαλε ο εργοδότης. Στην πορεία όμως, το σύστημα άλλαξε και η αμοιβή των γραφείων εισπράττεται τόσο από τους εργοδότες, όσο και από τα άτομα που ζητούν εργασία. Στη χώρα μας και στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, τα γραφεία διευθύνουν κυρίως Πόντιοι, οι οποίοι έχουν το πλεονέκτημα της γλώσσας, όπως και της γνώσης των συνθηκών στις χώρες εκείνες.

Όπως μας δηλώθηκε, σε κάποιες περιπτώσεις οι αλλοδαποί πέφτουν θύματα απάτης από τα γραφεία, εφόσον δεν προσφέρουν την εργασία που υποσχέθηκαν αλλά άλλη, χωρίς να επιστρέφουν τα χρήματα της μεσολάβησης, μετά την

αποκάλυψη της απάτης. Εκείνο που δεν γνωρίζουμε είναι αν και τα γραφεία είναι θύματα απάτης ή αυτή γίνεται κατόπιν συμφωνίας με τον υποψήφιο εργοδότη. Πάντως στις περισσότερες περιπτώσεις θύματα είναι γυναίκες, και αφορούν σε απάτη σχετικά με το φύλο. Είτε καλυμμένης ζήτησης για κονσομασιόν με την πρόφαση της σερβιτόρας, είτε ζήτησης για ερωτικό σύντροφο, με την πρόφαση περιποίησης ηλικιωμένου άνδρα.

Ο κύκλος των συγγενών, γνωστών, γειτόνων και λοιπών, κατά πολύ διευκολύνει τον νεοεισερχόμενο και οπωσδήποτε και στην πρόσβαση στην απασχόληση. Αλλά και στη διερεύνηση των λόγων προτίμησης της χώρα μας ως μεταναστευτικού προορισμού, η ύπαρξη άλλων ατόμων δηλώνεται από τους αλλοδαπούς ως σημαντικός παράγων για την απόφαση μετακίνησής τους προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση.

Τα άτυπα αυτά δίκτυα σε αρκετές περιπτώσεις υποκαθιστούν, υπό την έννοια της λειτουργίας τους, τα γραφεία. Έτσι η εύρεση εργασίας από κάποιο γνωστό ή φίλο γίνεται με αμοιβή, εκείνος που τελικά ωφελείται από αυτή την διαδικασία είναι ο εργοδότης που σε περίπτωση μεσολάβησης του γραφείου θα κατέβαλε και αυτός ένα ποσόν για μεσιτεία.

Το σύστημα συνήθως λειτουργεί ως εξής: όταν μία αλλοδαπή αποφασίσει να αλλάξει εργοδότη ή να επιστρέψει στη χώρα της και να φύγει από το σπίτι που εργάζεται, πουλά την εργασία σε κάποια άλλη. Η τιμή ποικίλει ανάλογα με το πόσο καλή θεωρείται η δουλειά, τόσο από την άποψη του μισθού, όσο και των λοιπών συνθηκών. Το ίδιο συμβαίνει και στα υπόλοιπα επαγγέλματα, την οικοδομή κλπ.

Η επιχειρηματολογία, που αναπτύσσεται για τη στήριξη αυτής της πρακτικής, είναι ότι *«τουλάχιστον αυτή η εργασία είναι εγγυημένη, και δεν πρόκειται το άτομο να βρεθεί ενώπιον εκπτώσεων»*, όπως συχνά συμβαίνει με τις εργασίες που συστήνουν τα γραφεία. Στην οικοδομή, ειδικότερα στην περίπτωση των εργολαβιών, η επιχειρηματολογία στηρίζεται στο ότι πρέπει να κερδίσει και αυτός που συστήνει τη δουλειά ένα ποσόν, γιατί κατά κάποιον τρόπο ρισκάρει να βρεθεί εκτεθειμένος.

Το φαινόμενο της μεσιτείας στη σύνδεση αγοράς εργασίας με εργαζόμενο δεν είναι καινούργιο και παρατηρείται κυρίως στις περιπτώσεις της παράνομης απασχόλησης αλλά και σε εκείνες όπου η απασχόληση πραγματοποιείται με δυσμενείς όρους είτε αμοιβής είτε γενικότερων συνθηκών. Παρόμοια φαινόμενα παρουσιάστηκαν στην Ολλανδία, όπου κατ' επάγγελμα διερμηνείς και στρατολογητές χρησιμοποιήθηκαν για τη στρατολόγηση εργατών από το Βέλγιο,

όπου η εργασία στα ανθρακωρυχεία εθεωρείτο βαριά. Κάποιοι Έλληνες και Κύπριοι με εντολή ολλανδικών εργοστασίων στρατολογήσαν εργάτες από το Βέλγιο. Οι μεσολαβητές αυτοί πληρώνονταν τόσο από το εργοστάσιο, όσο και από τους εργαζόμενους (Vermeulen et al., 1990, 23-25).

Έχουν βρει την πρώτη τους απασχόληση από γραφεία κυρίως οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί αλλά και από γνωστούς έναντι κάποιας αμοιβής. Οι Πολωνοί κυρίως από γνωστούς, είτε με αμοιβή είτε χωρίς. Αντίθετα οι Αλβανοί βρίσκουν την πρώτη τους εργασία από συγγενείς χωρίς αμοιβή, αλλά και μόνοι τους από τους ορισμένους χώρους (πιάτσα), ένας λόγος μπορεί να είναι ότι δεν έχουν ιδρυθεί γραφεία για εύρεση εργασίας σε Αλβανούς, αλλά και επειδή αυτοί, τουλάχιστον στην αρχή, απασχολήθηκαν περισσότερο σε πρόσκαιρες εργασίες στην οικοδομή ή τη γεωργία. Στην αρχή της δεκαετίας του '90, οι πρώτες πιάτσες δημιουργήθηκαν στην περιοχή της Ομόνοιας και συγκεκριμένα στο χώρο όπου από παλιά είχε τέτοια λειτουργία για τους γηγενείς άνεργους. Στην πορεία, τέτοιοι χώροι δημιουργούνται σε πολλές πλατείες των περιοχών της Πρωτεύουσας (Πίνακας VII.21).

Οι αλλοδαποί, στη μέγιστη πλειοψηφία τους, είχαν την πρώτη τους απασχόληση κυρίως στην περιοχή της πρωτεύουσας και την υπόλοιπη Στερεά Ελλάδα. Στις άλλες περιοχές της Ελλάδας έχουν εργασθεί περισσότερο οι Αλβανοί, οι οποίοι και περισσότερο από τους άλλους σε αγροτική περιοχή (Πίνακες VII.22, VII.23).

Πίνακας VII.21: Διαδικασία πρόσβασης στην Α' απασχόληση (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Πρόσβαση στην Α' απασχόληση											
Συγγενής Α' βαθμού	7	12,3	4	6,7	-		1	3,3	1	3,6	13 6,0
Συγγενής/ φίλος/ γνωστός	26	45,7	19	31,6	7	17,5	4	13,3	16	57,1	72 33,5
Γνωστός με αμοιβή	1	1,8	18	30,0	12	30,0	9	30,0	1	3,6	41 19,1
Πιάτσα/ μόνος	21	36,9	10	16,6	2	5,0	5	16,7	4	14,3	42 19,6
Γραφείο	2	3,6	9	15,0	19	47,5	11	36,6	6	21,5	47 21,9
Σύνολο	57	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	215 100,0

Πίνακας VII. 22: Γεωγραφικό διαμέρισμα διαμονής και Α' εργασίας στην Ελλάδα (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Περιφέρεια											
Περιοχή πρωτευουσας	30	52,6	50	83,3	31	77,5	20	66,7	19	67,9	150 69,8
Λοιπή Στερεά & Εύβοια	6	10,5	3	5,0	5	12,5	4	13,3	4	14,3	22 10,2
Πελοπόννησος	3	5,3	4	6,7	1	2,5	3	10,0	3	10,7	14 6,5
Ιόνιοι Νήσοι	1	1,8	1	1,7	-	-	1	3,3	1	3,6	4 1,9
Ηπειρος	7	12,3	-	-	-	-	-	-	-	-	7 3,3
Θεσσαλία	4	7,0	-	-	1	2,5	-	-	-	-	5 2,3
Μακεδονία	6	10,5	1	1,7	2	5,0	1	3,3	-	-	10 4,7
Νήσοι Αιγαίου	-	-	1	1,7	-	-	-	-	-	-	1 0,5
Κρήτη	-	-	-	-	-	-	1	3,3	1	3,6	2 0,9
Σύνολο	57	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	215 100,0

Πίνακας VII.23: Αστικότητα διαμονής και Α' εργασίας στην Ελλάδα (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Αστικότητα											
Αστική	42	73,7	52	86,7	37	92,5	25	83,3	23	82,1	179 83,3
Ημιαστική	7	12,3	2	3,3	2	5,0	3	10,0	3	10,7	17 7,9
Αγροτική	8	14,0	6	10,0	1	2,5	2	6,7	2	7,1	19 8,8
Σύνολο	57	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	215 100,0

VII.3 Απασχόληση άλλων μελών του νοικοκυριού των ερωτώμενων

Με τη συγκεκριμένη πληροφόρηση έχουμε δεδομένα για την κατάσταση απασχόλησης και κάποιων άλλων αλλοδαπών που είναι μέλη της οικογένειας των ερωτώμενων και που απαρτίζουν το νοικοκυριό τους στη χώρα υποδοχής. Από το σύνολο των ερωτώμενων, 87 άτομα ζουν με μέλη οικογένειας και η πληροφόρηση αφορά σε 187 άτομα, οι οποίοι είναι κατά κύριο λόγο Αλβανοί και κατά δεύτερο Πολωνοί.

Οι Αλβανοί σε μεγαλύτερο ποσοστό (47%) από τις άλλες εθνικότητες ζουν με την οικογένειά τους, αλλά και τα νοικοκυριά τους είναι πολυπληθέστερα των άλλων. Οι Πολωνοί έχουν περισσότερο συντηρούμενα άτομα, ενώ οι Αλβανοί έχουν περισσότερο άνεργα αλλά και αρκετά συντηρούμενα. Τα ποσοστά ανεργίας

των ίδιων των ερωτώμενων Αλβανών είναι περίπου ίδια με εκείνα των μελών του νοικοκυριού τους (Πίνακας VII.24).

Οι Γεωργιανές και οι Ουκρανές σε σημαντικό ποσοστό, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, εργάζονται ως εσωτερικές και δε ζουν σε νοικοκυριά που αποτελούνται από την οικογένειά τους, ελάχιστες δε έχουν οικογένεια στη χώρα υποδοχής. Είναι σπάνιες οι περιπτώσεις, που βρίσκονται και οι δύο σύζυγοι στην Ελλάδα η μεν γυναίκα να εργάζεται ως εσωτερική ο δε σύζυγος να συγκατοικεί με άλλους ομοεθνείς στην Αθήνα ή κάπου αλλού. Στο σύνολο των ατόμων που αποτελούν μέλη οικογένειας, τα μισά δεν είναι ενταγμένα στην αγορά εργασίας, είναι δηλαδή συντηρούμενα από τον εργαζόμενο μετανάστη. Όπως έχουμε αναφέρει και στο κεφάλαιο για την οικογένεια είναι πάρα πολλά παιδιά μικρά, εφόσον και οι ίδιοι οι ερωτώμενοι είναι νεαρής ηλικίας. Ένα ποσοστό στο σύνολο των μελών, περίπου 8% είναι άνεργο (Πίνακας VII.24).

Πίνακας VII.24: Απασχόληση άλλων μελών νοικοκυριού (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο ατόμων		% των ερωτώμ
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Απασχόληση μελών													
Εργασία	40	39,2	30	44,1	3	60,0	4	57,1	2	40,0	79	42,2	90,8
Ανεργία	11	10,8	1	1,5	1	20,0	1	14,3	-	-	14	7,5	16,1
Άλλο	51	50,0	37	54,4	1	20,0	2	28,6	3	60,0	94	50,3	108,0
Σύνολο Μελών	102	100,0	68	100,0	5	100,0	7	100,0	5	100,0	187	100,0	214,9
	54,5		36,4		2,7		3,7		2,7				
Σύνολο ερωτώμενων	41		34		3		6		3		87		
	47,2		39,1		3,4		6,9		3,4		100,0		

VIII. Εισόδημα

Στη συγκεκριμένη ενότητα διερευνάται η αξιοποίηση του εισοδήματος που οι αλλοδαποί αποκτούν από την εργασία, στην κατανάλωση και στην αποταμίευση, αλλά και να καταγράφονται οι τρόποι αποστολής των χρημάτων στη χώρα προέλευσης.

VIII.1. Δαπάνες

➤ Θεωρήσαμε ως γενικά έξοδα όσα απαιτούνται για τη διαβίωση τους ή άλλες δαπάνες που συνδέονται με τις ανάγκες τους. Εξαιρουμένων των αλλοδαπών που εργάζονται ως εσωτερικές βοηθοί, οι υπόλοιποι έχουν να αντιμετωπίσουν τα έξοδα ενοικίου, συντήρησης σπιτιού κλπ.. Ένας τρόπος ελαχιστοποίησης αυτών των εξόδων είναι η συγκατοίκηση με άλλους αλλοδαπούς. Ακόμη, στην περίπτωση που έχουν παιδιά στη χώρα υποδοχής, αντιμετωπίζουν τα έξοδα σχολείου ή της επιτήρησης των μικρών από κάποιον παιδικό σταθμό. Το μηνιαίο κόστος για το σχολείο είναι 50.000 δρχ. περίπου, ενώ για την επιτήρηση των μικρών, το κόστος ανέρχεται συνήθως στις 1.500 δρχ την ημέρα.

Οι μισοί σχεδόν από τους ερωτώμενους δηλώνουν ότι δαπανούν το μισό των εισοδημάτων τους για τέτοια έξοδα (*Διάγραμμα 1 & Π.Π.46*).

Το ποσοστό του εισοδήματος που τα άτομα διαθέτουν για γενικά έξοδα επηρεάζεται από το φύλο, οι άνδρες δαπανούν μεγαλύτερο ποσοστό, επίσης την ύπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής, εφόσον δαπανούν περισσότερα όσοι έχουν την οικογένεια μαζί τους, και τέλος το μεγαλύτερο διάστημα παραμονής στη χώρα στη χώρα υποδοχής (*Πίνακες VIII.2, VIII.3, VIII.4*).

➤ Στα άλλα έξοδα περιλαμβάνονται διάφορα μη σταθερά έξοδα, όπως εκείνα που απαιτούνται για αποστολή χρημάτων στη χώρα τους, που είναι συνήθως το 10% των χρημάτων που στέλνονται, ενώ στην περίπτωση αποστολής δεμάτων, το έξοδο υπολογίζεται ανάλογα με το βάρος και είναι συνήθως 10.000 δρχ. για μία μικρή τσάντα. Όταν πλησιάζει ο χρόνος της επιστροφής τους στη χώρα τους, για να αποφύγουν το έξοδο της αποστολής, παίρνουν μαζί τους τα χρήματα, κάτι που γνώριζαν και εκείνοι που διέπραξαν ληστεία στο λεωφορείο για την Ουκρανία (πήραν 10.000\$ και κοσμήματα. Ελευθεροτυπία 5/10/98). Άλλα έξοδα είναι το

κόστος της αγοράς φιλμ και εμφάνισης φωτογραφιών, όσον και αν η επισήμανση φαίνεται περίεργη οι αλλοδαποί δαπανούν σχεδόν σταθερά το 5%-10% του εισοδήματός τους σε φωτογραφίες, κυρίως οι γυναίκες που μεταναστεύουν για καθορισμένο χρόνο, οι Γεωργιανές και οι Ουκρανές. Άλλα έξοδα είναι οι αγορές, κυρίως ενδυμάτων, χρυσαφικών και γουναρικών. Γύρω από τις περιοχές που συχνάζουν οι αλλοδαποί έχει μεταβληθεί και η αγορά, ή καλλίτερα έχει δημιουργηθεί μία αγορά γι αυτούς, όπως π.χ. τα καταστήματα χρυσών κοσμημάτων. Ο χρυσός στην Ουκρανία και πολύ ακριβός είναι και δεν υπάρχει μεγάλη ποικιλία στα κοσμήματα, έτσι ένα μέρος του εισοδήματος, κυρίως των γυναικών, οπωσδήποτε θα δαπανηθεί για την αγορά χρυσών κοσμημάτων για τις ίδιες ή για κάποιο παιδί τους. Στην πορεία διαπιστώσαμε ότι η αγορά κοσμημάτων λειτουργεί και ως τοποθέτηση και η αγοραπωλησία μπορεί να συνεχιστεί και στη χώρα προέλευσης. Αλλοδαπή που ερχόταν στην Ελλάδα για δεύτερη φορά ανέφερε: *«όταν βρέθηκα σε δύσκολη οικονομική κατάσταση πούλησα τα κοσμήματά μου»*. Οπωσδήποτε, με τα κοσμήματα στη χώρα τους, επιδεικνύουν και την επιτυχία τους στην αλλοδαπή. Αγοράζονται επίσης γούνες αλλά και ενδύματα κυρίως ελληνικής κατασκευής. Τέλος, άλλα έξοδα είναι εκείνα της τηλεφωνικής επικοινωνίας με τη χώρα τους, ειδικότερα αν έχουν παιδιά ή σύζυγο εκεί.

Λιγότερο από το 1/3 των ερωτώμενων έχει μηδενικά τέτοια έξοδα, αλλά και για κανέναν δεν υπερβαίνουν το 30% των εσόδων τους, ενώ για τους περισσότερους αποτελούν το 5-10% των εσόδων τους (*Διάγραμμα 2 & Π.Π.47*).

➤ Η ψυχαγωγία τους είναι συνήθως οι συναντήσεις στα καφενεία γύρω από τους τόπους συνάντησης, ή οι συγκεντρώσεις στα σπίτια άλλων αλλοδαπών με κάποια ευκαιρία (π.χ. γενέθλια) και γεύμα που περιλαμβάνει φαγητά της πατρίδας τους. Οι περισσότεροι αλλοδαποί δαπανούν για την ψυχαγωγία τους το 5-10% των εσόδων τους, κανείς δεν δαπανά περισσότερο από το 30%, ενώ περισσότερο από όλους δαπανούν οι Πολωνοί (*Διάγραμμα 3 & Π.Π.48*).

Αρκετοί αλλοδαποί, στη διάρκεια της μεταναστευτικής τους ζωής επηρεάζονται και βελτιώνουν και τις γενικότερες συνθήκες διαβίωσής τους, όπως και ψυχαγωγούνται συχνότερα *«αν δεν διασκεδάσω θα τρελαθώ, κάτι ξέρουν οι Έλληνες που διασκεδάζουν»*. Το ύψος των δαπανών για τη ψυχαγωγία σχετίζεται με το μεγαλύτερο διάστημα παραμονής στη χώρα μας, επίσης με το φύλο, οι άνδρες δαπανούν περισσότερα για την ψυχαγωγία τους, με την ηλικία, τα μικρότερα άτομα δαπανούν περισσότερα, επίσης με την εθνικότητα, περισσότερα δαπανούν οι Πολωνοί και

λιγότερα οι Γεωργιανοί, ακόμη με τη συχνότητα συναντήσεων με τους Έλληνες, είτε με τη μορφή προσκλήσεων απ' αυτούς, είτε με συναντήσεις σε κάποιο κέντρο, καφενείο (*Πίνακες VIII.5 - VIII.10*).

Οι αλλοδαποί συνήθως καταναλώνουν αγοράζοντας: τρόφιμα, ρούχα, παιχνίδια, συνήθως ελληνικής προέλευσης, εφόσον προσανατολίζονται σε φτηνά προϊόντα. Ακόμη, χρησιμοποιούν υπηρεσίες, καφενεία, ταβέρνες, κλπ., ειδικότερα στις περιοχές γύρω από την Ομόνοια. Ακόμη, όπως αναφέραμε και στο κεφάλαιο για την κατοικία, μεταχειρισμένα έπιπλα ή συσκευές, αλλά και καινούργια. Η καταναλωτική βάση της χώρας μας έχει διευρυνθεί και μάλιστα για εγχώρια προϊόντα και υπηρεσίες καταστημάτων, που χωρίς την παρουσία των αλλοδαπών, πιθανόν να έκλειναν και οι ιδιοκτήτες τους θα περιλαμβάνονταν στους Έλληνες ανέργους. Υποστηρίζεται ότι η κατανάλωση από μέρος τους, κατά τεκμήριο, βασικών καταναλωτικών αγαθών πρώτης ανάγκης, ισχυροποιεί βραχυπρόθεσμα τη θέση μικρών ελληνικών μονάδων, δεδομένου ότι εγχώριες μονάδες κυρίως επιδίδονται στην παραγωγή τέτοιων προϊόντων, η άφιξη των νέων μεταναστών επιδρά στη χώρα υποδοχής με την αύξηση των επιπέδων κατανάλωσης και τη ζήτηση για περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες (Vgenopoulos, 1983, 33). Ακόμη όπως τονίστηκε από τον ερευνητή Ν.Γλυτσό, σε ημερίδα για τη μετανάστευση, που οργανώθηκε στις 9/6/99 από τους ΕΚΚΕ/ΕΙΕ/ΙΝΕ, ένα μέρος των εμβασμάτων των Αλβανών επιστρέφει στην Ελλάδα για την αγορά ελληνικών προϊόντων, ίσως, είναι ανάλογη κατάσταση με την ελληνική μετανάστευση στη Γερμανία.¹ Σύμφωνα με τα δεδομένα της Αλβανίας, η Ελλάδα είναι η δεύτερη χώρα από την οποία πραγματοποιούνται εισαγωγές της τάξης του 26,7% των συνολικών εισαγωγών, για το 1995, της χώρας αυτής (η Ιταλία 37,8%, η Βουλγαρία 8,0%, η Γερμανία 4,5%, η Τουρκία 4,1%). Οι εξαγωγές από τη χώρα αυτή προς τη χώρα μας ανέρχονται στο 10% των συνολικών εξαγωγών της (Καραφωτάκης κ.ά, 1996, 28). Οι οικονομικές σχέσεις της χώρας μας με την Αλβανία είναι αρκετά στενές, αρκεί να αναφέρουμε ότι στη χώρα αυτή η Ελλάδα έρχεται δεύτερη μετά την Ιταλία τόσο από πλευράς επενδυτών (περίπου 100 επιχειρήσεις, όσο και από πλευράς κεφαλαίων (το οποίο ανέρχεται στις αρχές του 1994 αθροιστικά σε \$60 περίπου εκατομμύρια). Οι τομείς

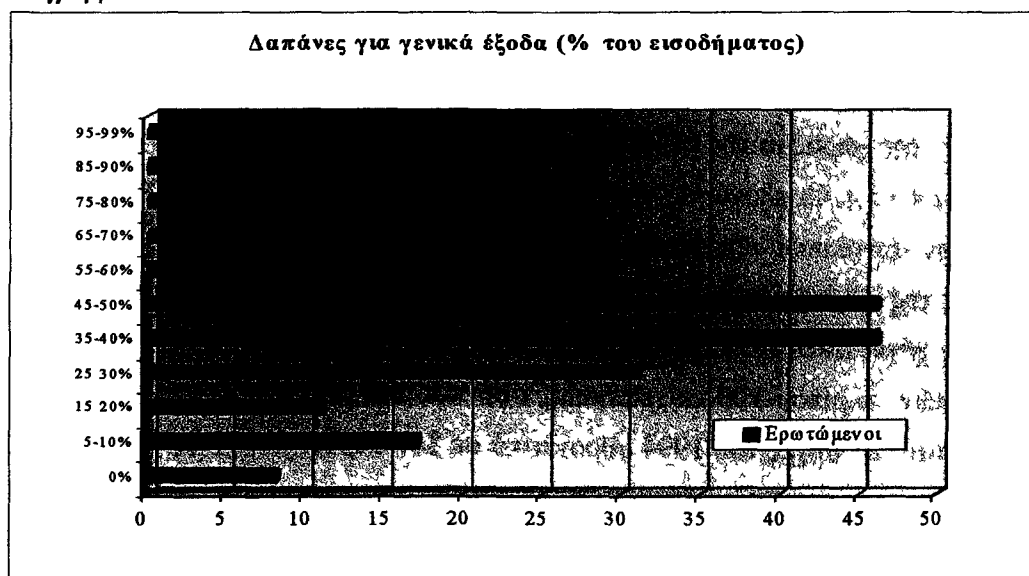
¹ Όπως αναφέρεται στο βιβλίο του καθ. Ν. Πατινώτη (1990, 259), σχετικά με ομιλία του προέδρου της Ένωσης Γερμανών Εργοδοτών το 1971, και όπου τονίζεταιείναι παλιός κανόνας πως το συνάλλαγμα που ρέει προς το εξωτερικό έχει την τάση να επιστρέφει στη χώρα προέλευσης με τη μορφή αυξημένης ζήτησης του εξωτερικού....δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι προκύπτουν κάποιες αμοιβαίες σχέσεις ανάμεσα στην απασχόληση αλλοδαπών και εξαγωγές....

επενδυτικής δραστηριότητας στην Αλβανία είναι η γεωργία, οι υπηρεσίες, το εμπόριο, οι ιχθυοκαλλιέργειες και από τους βιομηχανικούς κλάδους κυρίως η ένδυση-υπόδηση και η υφαντουργία. Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι σημαντικός αριθμός επενδύσεων έχει επιδοτηθεί από το ελληνικό κράτος και ότι οι περισσότερες από αυτές εγκαθίστανται στις παραμεθόριες περιοχές, έχοντας σε αρκετές περιπτώσεις επανεξαγωγικό χαρακτήρα (λόγω του χαμηλού επιπέδου ανάπτυξης της εγχώριας αγοράς) και αξιοποιώντας το πλεονέκτημα που παρέχει η ύπαρξη της ελληνικής μειονότητας (Πετράκος, 1995,35).

Πίνακας VIII.1: Οικογενειακό Εισόδημα (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Οικογενειακό Εισόδημα (δρχ.)											
- 100.000	2	3,3	1	1,7	9	22,5	2	6,7	3	10,7	17 7,8
101 - 150.000	12	20,0	5	8,3	24	60,0	14	46,7	7	25,0	62 28,4
151 - 200.000	14	23,3	11	18,3	6	15,0	6	20,0	11	39,3	48 22,0
201 - 250.000	10	16,7	10	16,7	-	-	2	6,7	5	17,9	27 12,4
251 - 300.000	5	8,3	9	15,0	-	-	4	13,3	2	7,1	20 9,2
351 - 400.000	12	20,0	19	31,7	-	-	2	6,7	-	-	33 15,1
451 - 500.000	2	3,3	4	6,7	1	2,5	-	-	-	-	7 3,2
600.000 +	3	5,0	1	1,7	-	-	-	-	-	-	4 1,8
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Διάγραμμα 1

Πίνακας VIII.2: Δαπάνες για γενικά έξοδα * φύλο

% του εισοδήματος	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
0-30%	23	34,3	44	65,7	67	100,0
	21,9		38,9		30,7	
31-60%	62	54,9	51	45,1	113	100,0
	59,0		45,1		51,8	
61-99%	20	52,6	18	47,4	38	100,0
	19,0		15,9		17,4	
Σύνολο	105		113		218	
	100,0		100,0		100,0	

 $\chi^2_2=7,475, p=0,02$

Πίνακας VIII.3 Δαπάνες για γενικά έξοδα * οικογένεια στη χώρα υποδοχής

% του εισοδήματος	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
0-30%	11	16,4	56	83,6	67	100,0
	10,5		49,6		30,7	
31-60%	66	58,4	47	41,6	113	100,0
	62,9		41,6		51,8	
61-99%	28	73,7	10	26,3	38	100,0
	26,7		8,8		17,4	
Σύνολο	105		113		218	
	100,0		100,0		100,0	

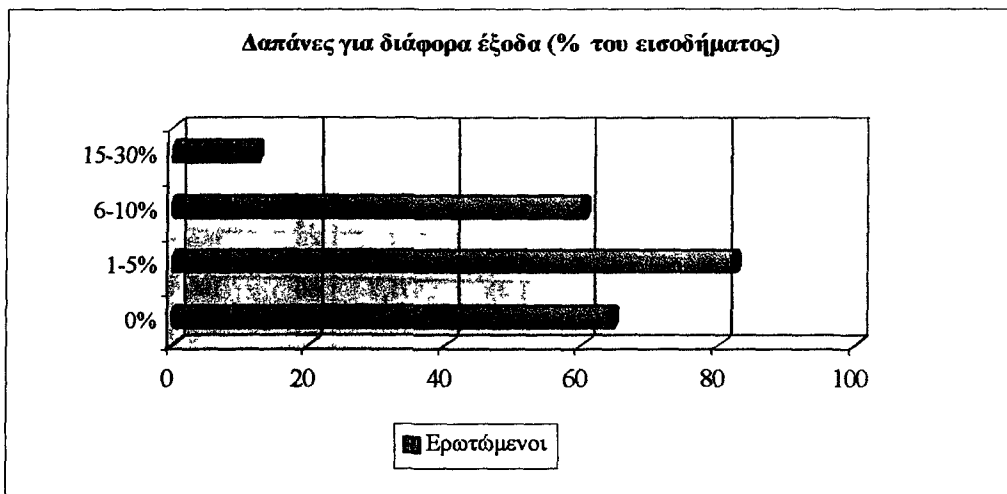
 $\chi^2_2=41,707, p<0,01$

Πίνακας VIII.4 Δαπάνες για γενικά έξοδα * διάστημα παραμονής στη χώρα

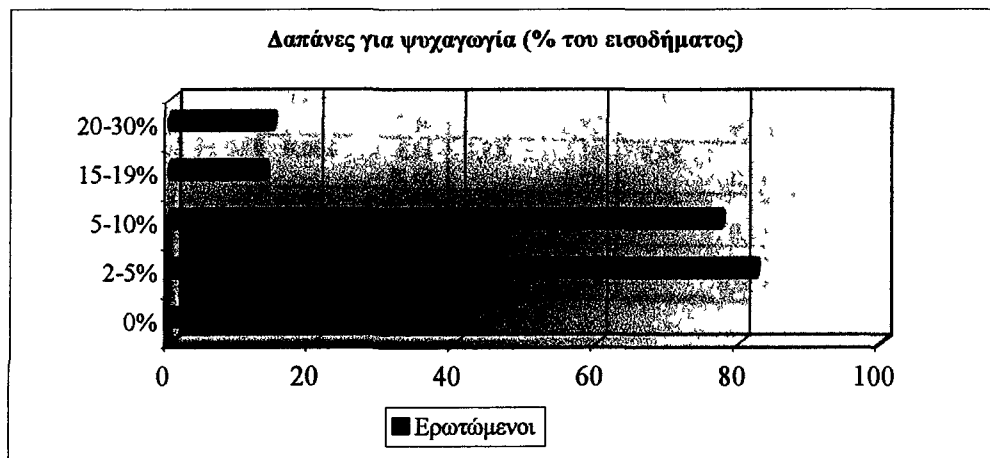
% του εισοδήματος	1-2 έτη		3-15 έτη		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
0-30%	39	58,2	28	41,8	67	100,0
	47,0		20,7		30,7	
31-60%	33	29,2	80	70,8	113	100,0
	39,8		59,3		51,8	
61-99%	11	28,9	27	71,1	38	100,0
	13,3		20,0		17,4	
Σύνολο	83		135		218	
	100,0		100,0		100,0	

 $\chi^2_2=16,634, p<0,01$

Διάγραμμα 2

Διάγραμμα 3

Πίνακας VIII.5: Δαπάνες για ψυχαγωγία * φύλο

% του εισοδήματος	0-5% του εισοδήματος		6-30% του εισοδήματος		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Φύλο						
Ανδρες	41	39,0	64	61,0	105	100,0
	36,0		61,5		48,2	
Γυναίκες	73	64,6	40	35,4	113	100,0
	64,0		38,5		51,8	
Σύνολο	114		104		218	
	100,0		100,0		100,0	

 $\chi^2_1=14,247, p<0,01$

Πίνακας VIII.6: Δαπάνες για ψυχαγωγία * ηλικία

% του εισοδήματος	0-5% του εισοδήματος		6-30% του εισοδήματος		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ηλικία						
15-24 ετών	9	29,0	22	71,0	31	100,0
	7,9		21,2		14,2	
25-34	49	48,0	53	52,0	102	100,0
	43,0		51,0		46,8	
35-44	39	60,0	26	40,0	65	100,0
	34,2		25,0		29,8	
45+	17	85,0	3	15,0	20	100,0
	14,9		2,9		9,2	
Σύνολο	114		104		218	
	100,0		100,0		100,0	

 $\chi^2_3=17,587, p=0,01$

Πίνακας VIII.7 Δαπάνες για ψυχαγωγία * εθνικότητα

% του εισοδήματος	0-5% του εισοδήματος		6-30% του εισοδήματος		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Εθνικότητα						
Αλβανοί	33	55,0	27	45,0	60	100,0
	28,9		26,0		27,5	
Πολωνοί	17	28,3	43	71,7	60	100,0
	14,9		41,3		27,5	
Γεωργιανοί	33	82,5	7	17,5	40	100,0
	28,9		6,7		18,3	
Ουκρανοί	18	60,0	12	40,0	30	100,0
	15,8		11,5		13,8	
Άλλοι	13	46,4	15	53,6	28	100,0
	11,4		14,4		12,8	
Σύνολο	114		104		218	
	100,0		100,0		100,0	

 $\chi^2_4=17,587, p=0,01$

Πίνακας VIII.8: Δαπάνες για ψυχαγωγία * συχνότητα συνάντησης με Έλληνες

% του εισοδήματος	0-5% του εισοδήματος		6-30% του εισοδήματος		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Συχνότητα συνάντησης						
Συχνά/μέχρι μια φορά το μήνα	28 24,6	38,4	45 43,3	61,6	73 33,5	100,0
Σπάνια/καθόλου	86 75,4	59,3	59 56,7	40,7	145 66,5	100,0
Σύνολο	114 100,0		104 100,0		218 100,0	

$$X^2_1=8,546, p<0,01$$

Πίνακας VIII.9: Δαπάνες για ψυχαγωγία * συχνότητα προσκλήσεων από Έλληνες

% του εισοδήματος	0-5% του εισοδήματος		6-30% του εισοδήματος		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Συχνότητα προσκλήσεων						
Συχνά/μέχρι μία φορά το μήνα	18 15,8	37,5	30 28,8	62,5	48 22,0	100,0
Σπάνια/καθόλου	96 84,2	56,5	74 71,2	43,5	170 78,0	100,0
Σύνολο	114 100,0		104 100,0		218 100,0	

$$X^2_1=5,400, p=0,02$$

Πίνακας VIII.10: Δαπάνες για ψυχαγωγία * διάστημα παραμονής στη χώρα

% του εισοδήματος	0-5% του εισοδήματος		6-30% του εισοδήματος		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Διάστημα παραμονής						
0-2 έτη	61 53,5	73,5	22 21,2	26,5	83 38,1	100,0
3-7 έτη	49 43,0	41,9	68 65,4	58,1	117 53,7	100,0
8-15 έτη	4 3,5	22,2	14 13,5	77,8	18 8,3	100,0
Σύνολο	114 100,0		104 100,0		218 100,0	

$$X^2_2=26,564, p<0,01$$

VIII.2. Αποταμίευση

Οι μισοί σχεδόν από τους ερωτώμενους έχουν οικογενειακό εισόδημα μέχρι 200.000 δρχ., από το οποίο συνήθως αποταμιεύουν σχεδόν τα μισά, είτε στη χώρα τους, είτε στην Ελλάδα. Περίπου 40% των αλλοδαπών δεν αποταμιεύουν στη χώρα υποδοχής, όπως και περίπου 20% δεν αποταμιεύουν στη χώρα προέλευσης. (Διαγράμματα 4, 5 & Πίνακες VIII.1, Π.Π.50, Π.Π.51).

➤ Η αποταμίευση στη χώρα υποδοχής σχετίζεται με την εθνικότητα, οι Αλβανοί και οι Πολωνοί αποταμιεύουν μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους στη χώρα υποδοχής, από τις άλλες εθνικότητες. Οι υπόλοιποι αποταμιεύουν ένα μικρό μέρος του εισοδήματός τους, κυρίως για να αντιμετωπίσουν ενδεχόμενη περίοδο ανεργίας τους. Επίσης, το ποσοστό του εισοδήματος που αποταμιεύεται στη χώρα υποδοχής επηρεάζεται από το διάστημα παραμονής στη χώρα (*Πίνακες VIII.12, VIII.13*).

Οι αλλοδαποί εκτός των άλλων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, από τη μη νόμιμη διαμονή τους στη χώρα, πριν από τις τελευταίες ρυθμίσεις, είχαν και εκείνο της εξασφάλισης των χρημάτων τους. Αρκετά συχνά έγιναν θύματα κλοπής, λόγω της αδυναμίας πρόσβασής τους στην τράπεζα.

Παρά το γεγονός ότι ως «μη νόμιμοι» δεν μπορούσαν να συναλαγούν με τράπεζα, προκειμένου να αποταμιεύσουν τα χρήματά τους, αρκετοί με την βοήθεια κάποιου Έλληνα που εμπιστεύθηκαν, άνοιξαν τραπεζικό λογαριασμό (*Πίνακας VIII.14*).

Μολονότι ο κύριος στόχος τους είναι η συγκέντρωση χρημάτων, κάποιοι αγοράζουν ρούχα για να ανοίξουν κατάσταση στη χώρα τους ή διάφορα ηλεκτρονικά για τέτοιου είδους κατάσταση. Η ερώτηση σκόπευε να αντλήσει την πληροφορία για την κύρια αποταμίευση, σχεδόν όλοι, όμως, αγοράζουν τρόφιμα ή ρούχα, τα οποία στέλνουν στη χώρα τους με δέματα, όπως προαναφέραμε, και υπ' αυτήν την έννοια, ξοδεύουν κάποια ποσά για την αγορά προϊόντων, που με μία έννοια τα εξάγουν (*Πίνακας VIII.14*).

➤ Το ύψος της αποταμίευσης στη χώρα προέλευσης σχετίζεται με το φύλο, αποταμιεύουν στη χώρα τους περισσότερα οι γυναίκες από τους άνδρες. Επίσης, με την ύπαρξη ή όχι οικογένειας στη χώρα υποδοχής, περισσότερα αποταμιεύουν εκείνοι που δεν έχουν την οικογένεια μαζί τους, και ακόμη με το διάστημα παραμονής στη χώρα, αποταμιεύουν λιγότερα στη χώρα προέλευσης, εκείνοι που έχουν παραμείνει στη χώρα μας για περισσότερα χρόνια (*Πίνακες VIII.15 - VIII.17*).

Τα τουριστικά γραφεία είναι ο κύριος τρόπος αποστολής των χρημάτων, πλην των Αλβανών, που τα στέλνουν με κάποιον τρίτο που επιστρέφει στην πατρίδα, υπηρεσία για την οποία καταβάλλει συνήθως και κάποια αμοιβή (*Πίνακες VIII.18, VIII.19*).

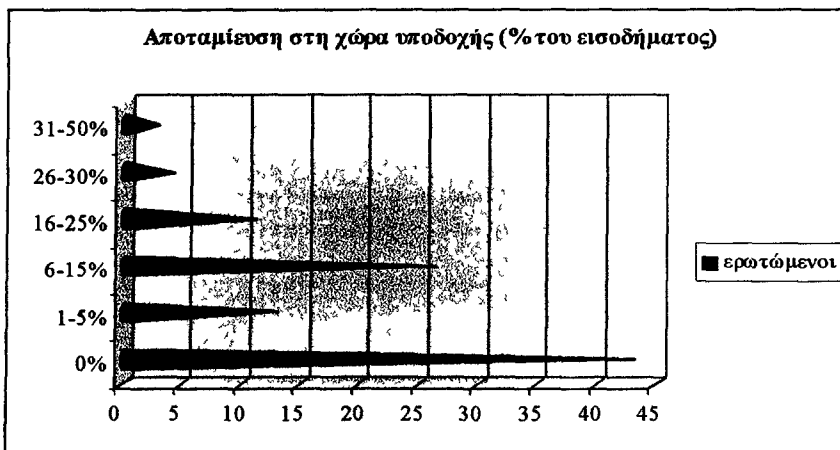
Η εξαγωγή συναλλάγματος είναι κατά κοινή ομολογία απώλεια για τη χώρα υποδοχής (Κόντης, 1998, 132), αν και, τα εμβάσματα θα σταματήσουν, όταν φέρουν

την οικογένειά τους στη χώρα υποδοχής (Vgenopoulos, 1983,34). Ένα μικρό ποσοστό που αποταμιεύεται στη χώρα προέλευσης μπορεί να συνδέεται και με την ανασφάλεια που αισθάνονται οι αλλοδαποί λόγω τους παράνομου καθεστώτος παραμονής, οπωσδήποτε συνδέεται με τις προθέσεις τους για τη διάρκεια της μεταναστευτικής ζωής όπως θα δούμε και στο σχετικό κεφάλαιο. Οι μετανάστες από την Αλβανία εισάγουν στη χώρα τους ετησίως περίπου US \$100 million από την Ελλάδα (Fakiolas,1998,8, Gjonca,2000,11).

Πίνακας VIII.11: Συνολική αποταμίευση

Αποταμίευση (%) του εισοδήματος	N	%
0 %	17	7,8
1-5	3	1,4
10-15	17	7,8
20-25	12	5,5
30-35	41	18,8
40-45	34	15,6
50-55	42	19,3
60-65	17	7,8
70-75	12	5,6
80-85	18	8,2
90-95	5	2,3

Διάγραμμα 4

Πίνακας VIII.12: Αποταμίευση στη χώρα υποδοχής * εθνικότητα

% του εισοδήματος	0% του εισοδήματος		1-15% του εισοδήματος		16-50% του εισοδήματος		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Εθνικότητα								
Αλβανοί	18	30,0	27	45,0	15	25,0	60	100,0
Πολωνοί	26	43,3	22	36,7	12	20,0	60	100,0
Γεωργιανοί	29	72,5	11	27,5	-	-	40	100,0
Ουκρανοί	12	40,0	13	43,3	5	16,7	30	100,0
Άλλοι	9	32,1	12	42,9	7	25,0	28	100,0
Σύνολο	94	43,1	85	39,0	39	17,9	218	100,0

$\chi^2_8=23,316, p<0,01$

Πίνακας VIII.13: Αποταμίευση στη χώρα υποδοχής * διάστημα παραμονής στη χώρα

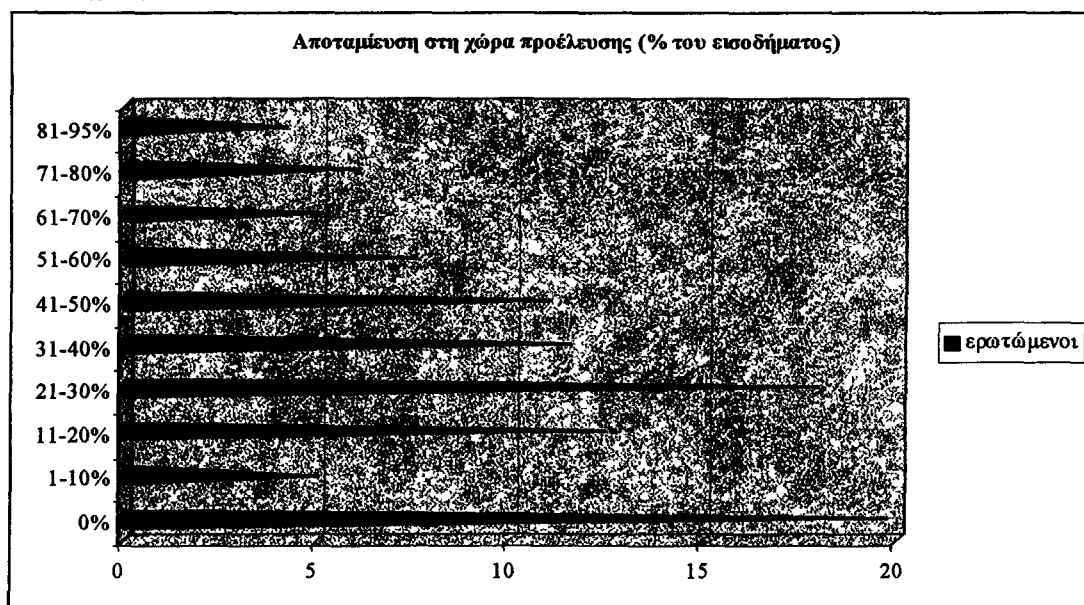
% του εισοδήματος	0% του εισοδήματος		1-15% του εισοδήματος		16-50% του εισοδήματος		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Διάστημα παραμονής								
0-2 έτη	49	59,0	26	31,3	8	9,6	83	100,0
3-15 έτη	45	33,3	59	43,7	31	23,0	135	100,0
Σύνολο	94	43,1	85	39,0	39	17,9	218	100,0

$\chi^2_2=26,564, p<0,01$

Πίνακας VIII.14: Τρόπος αποταμίευσης στη χώρα υποδοχής * εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Τρόπος αποταμίευσης											
σε τράπεζα	17	41,5	22	64,7	2	22,2	6	35,3	6	31,6	53
Άλλος τρόπος	24	58,5	12	35,3	7	77,8	11	64,7	13	68,4	67
Σύνολο	41	100,0	34	100,0	9	100,0	17	100,0	19	100,0	120

Διάγραμμα 5

Πίνακας VIII.15: Αποταμίευση στη χώρα προέλευσης * φύλο

Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
% του εισοδήματος						
0-30%	71	59,2	49	40,8	120	100,0
	67,6		43,4		55,0%	
31-60%	31	47,7	34	52,3	65	100,0
	29,5		30,1		29,8	
61-95%	3	9,1	30	90,9	33	100,0
	2,9		26,5		15,1	
Σύνολο	105		113		218	
	100,0		100,0		100,0	

$\chi^2 = 26,004, p < 0,01$

Πίνακας VIII.16: Αποταμίευση στη χώρα προέλευσης * διάστημα παραμονής στη χώρα

% του εισοδήματος	0% του εισοδήματος		1-15% του εισοδήματος		16-50% του εισοδήματος		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Διάστημα παραμονής								
0-2 έτη	27	32,5	29	34,9	27	32,5	83	100,0
	22,5		44,6		81,8		38,1	
3-15 έτη	93	68,9	36	26,7	6	4,4	135	100,0
	77,5		55,4		18,2		61,9	
Σύνολο	120	55,0	65	29,8	33	15,1	218	100,0
	100,0		100,0		100,0		100,0	

$\chi^2 = 40,307, p < 0,01$

Πίνακας VIII.17: Αποταμίευση στη χώρα προέλευσης * οικογένεια στη χώρα

Οικογένεια στη χώρα υποδοχής	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
% του εισοδήματος						
0-30%	74	61,7	46	38,3	120	100,0
	70,5		40,7		55,0	
31-60%	27	41,5	38	58,5	65	100,0
	25,7		33,6		29,8	
61-95%	4	12,1	29	87,9	33	100,0
	3,8		25,7		15,1	
Σύνολο	105	48,2	113	51,8	218	100,0
	100,0		100,0		100,0	

$\chi^2 = 27,077, p < 0,01$

Πίνακας VIII.18: Είδος αποστολής στη χώρα προέλευσης * εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Είδος αποστολής												
χρήματα	34	94,4	48	100,0	37	97,4	29	96,7	23	100,0	171	97,7
εμπορεύματα επιχ/ησης	2	5,6	-		1	2,6	-		-		3	1,7
τρόφιμα	-		-		-		1	3,3	-		1	0,6
Σύνολο	36	100,0	48	100,0	38	100,0	30	100,0	23	100,0	175	100,0

Πίνακας VIII.19: Μέσον αποστολής στη χώρα τους * εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Τρόπος αποστολής												
γραφείο/εμπορικό	-		37	77,1	36	94,7	26	86,7	12	52,2	111	63,4
άλλον ομοεθνή	29	80,6	5	10,4	-		3	10,0	2	8,7	39	22,3
τράπεζα	-		1	2,1	1	2,6	-		4	17,4	6	3,4
μόνος	6	16,7	-		-		1	3,3	-		7	4,0
πολλοί τρόποι/πακέτα/γράμμα	1	2,8	5	10,4	1	2,6	-		5	21,7	12	6,9
Σύνολο	36	100,0	48	100,0	38	100,0	30	100,0	23	100,0	175	100,0

ΙΧ. Προβλήματα στη χώρα υποδοχής

Στοχεύσαμε να διερευνήσουμε τους μηχανισμούς που αναπτύσσουν οι αλλοδαποί, προκειμένου να αντιμετωπίσουν κάποια βασικά προβλήματα στη χώρα υποδοχής. Χωρίς να θεωρούμε ότι είναι και τα μόνα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, γι' αυτό και τους ζητήσαμε να προσδιορίσουν εκείνοι πιο θεωρούν ως μεγαλύτερο πρόβλημα, επιλέξαμε την ανεργία, την ασθένεια, το ατύχημα και ακόμη την περίπτωση που γίνονται θύματα κάποιας βλαπτικής ενέργειας εναντίον τους.

Επιπλέον, θελήσαμε να διερευνήσουμε κατά πόσο η συχνότητα εμφάνισης αυτών των προβλημάτων συνδέεται με κάποια χαρακτηριστικά των αλλοδαπών, όπως φύλο, ηλικία, εθνικότητα, και άλλα.

ΙΧ.1. Ανεργία

Ένα σημαντικό πρόβλημα που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι αλλοδαποί, κατά την παραμονή τους σε μία ξένη χώρα, είναι να μείνουν άνεργοι. Αν η κατάσταση ανεργίας είναι δυσάρεστη κατάσταση για τον οποιονδήποτε, εξ ου και θεωρείται σημαντικός παράγοντας κοινωνικού αποκλεισμού του ατόμου, είναι εύκολο να κατανοηθεί η δυσκολία για τον αλλοδαπό. Αρχικά είναι το ζήτημα της έλλειψης εσόδων, ο μη νόμιμα ευρισκόμενος αλλοδαπός δεν είναι δυνατόν να πληροί τους όρους για να έχει πρόσβαση σε προγράμματα επιδότησης της ανεργίας, έτσι ώστε να το αντιμετωπίσει. Επιπλέον, είναι το ψυχολογικό κόστος της ανεργίας, σε κάποιες περιπτώσεις είναι μόνος χωρίς την οικογένειά του στη χώρα υποδοχής και, ως άνεργος, αισθάνεται ότι δεν εκπληρώνει το σκοπό για τον οποίο μετανάστευσε. Αρκετά συχνά δεν μπορεί να κάνει πίσω και να επιστρέψει στη χώρα προέλευσης *«είμαι άνεργος δύο μήνες, οι οικονομίες μου τελείωσαν, πως να γυρίσω πίσω; τι να πω στην οικογένειά μου; αισθάνομαι άχρηστος»*.

Αρκετοί, περισσότεροι από το 40% των αλλοδαπών, παρέμειναν άνεργοι σε κάποια περίοδο της ζωής τους στη χώρα υποδοχής (*Διαγράμματα 1,2*).

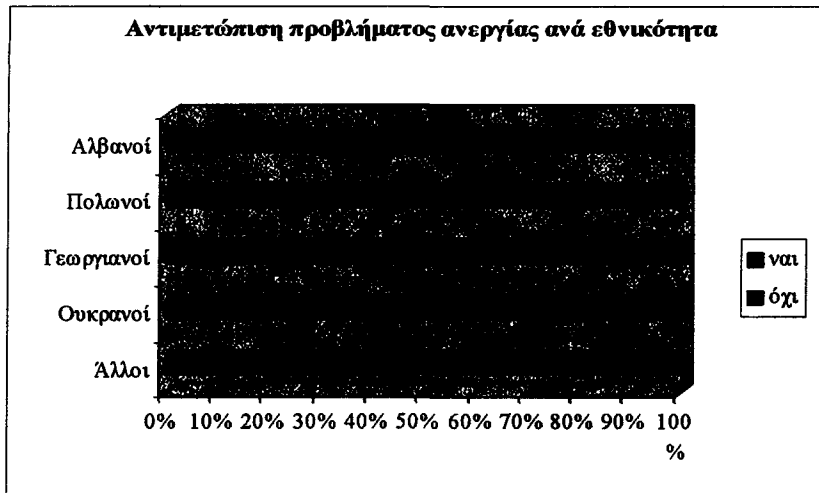
Η ανεργία ως πρόβλημα δεν επηρεάζεται από την εθνικότητα ($X^2_4=0,39$, $P=0,53$), το φύλο ($X^2_1=0,39$, $P=0,53$), το επίπεδο εκπαίδευσης ($X^2_1=0,53$, $P=0,46$), ομοίως την οικογενειακή κατάσταση των αλλοδαπών ($X^2_1=0,39$, $P=0,53$), ή την ύπαρξη

οικογένειας στη χώρα υποδοχής ($X^2_1=0,04$, $P=0,84$), όπως και από τη διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής ($X^2_1=0,25$, $P=0,61$).

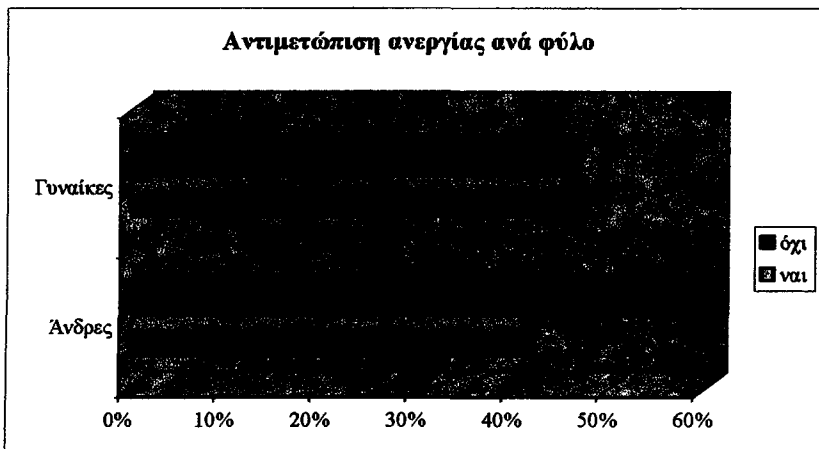
Αντίθετα, φαίνεται ότι σχετίζεται κάπως με την ηλικία των αλλοδαπών (Πίνακας IX.1).

Οι περισσότεροι εκείνων που έμειναν άνεργοι αντιμετώπισαν την έλλειψη εσόδων κατά το διάστημα της ανεργίας τους, με χρήματα τα οποία είχαν αποταμιεύσει οι ίδιοι. Αρκετοί δανείστηκαν από άλλους ομοεθνείς, όπως και αρκετοί αντιμετώπισαν αυτό το πρόβλημα μέσα στην οικογένεια. Ο ρόλος της οικογένειας στη χώρα υποδοχής, αλλά και η λειτουργία των δικτύων στην αντιμετώπιση των δυσάρεστων καταστάσεων είναι προφανής. Σε αρκετές περιπτώσεις όμως, τα δάνεια από τους ομοεθνείς δεν είναι άτοκα, ενώ σε κάποιες άλλες έχουν δημιουργήσει τριβές μεταξύ των αλλοδαπών, και ίσως είναι ο λόγος που οι περισσότεροι προτιμούν να προβλέπουν και να επιδοτούν οι ίδιοι την ανεργία τους (Πίνακας IX.2).

Διάγραμμα 1

Διάγραμμα 2

Πίνακας IX.1: Αντιμετώπιση προβλήματος «ανεργία» * ηλικία

Ανεργία	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
ηλικία ανέργου						
15 - 24 ετών	8	25,8	23	74,2	31	100,0
25 - 34	51	50,0	51	50,0	102	100,0
35 - 44	25	38,5	40	61,5	65	100,0
45 +	10	50,0	10	50,0	20	100,0
Σύνολο	94	43,1	124	56,9	218	

$$\chi^2_3 = 6,72, p = 0,08$$

Πίνακας IX.2: Αντιμετώπιση έλλειψης εσόδων (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Πηγή εσόδων											
οικογένεια	8	30,8	11	52,4	2	10,0	2	16,7	1	6,7	24 25,5
αποταμίευση	11	42,3	7	33,3	9	45,0	5	41,7	4	26,7	36 38,3
δανεισμός	7	26,9	1	4,8	9	45,0	3	25,0	7	46,7	27 28,7
άλλο	-		2	9,5	-		2	16,7	3	20,0	7 7,4
Σύνολο	26	100,0	21	100,0	20	100,0	12	100,0	15	100,0	94 100,0

IX.2. Ασθένεια

Ο κίνδυνος για βλάβη της υγείας των μεταναστών είναι μεγάλος και σχετίζεται είτε με τις συνθήκες διαβίωσης είτε με την εργασία τους, εφόσον, στη μεν πρώτη περίπτωση, πιθανόν να μην υπάρχουν οι προϋποθέσεις για τήρηση των όρων υγιεινής, στη δε δεύτερη, οι πιθανότητες αυξάνονται με την απασχόλησή τους σε βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα. Σε καθεστώς μη νόμιμης απασχόλησης, σε τέτοιου είδους επαγγέλματα δεν λαμβάνονται τα απαραίτητα προστατευτικά μέτρα, που θα απαιτούντο σε περίπτωση απασχόλησης ντόπιου πληθυσμού ή και ακόμη μονίμων μεταναστών, ενώ η απουσία ασφαλιστικής κάλυψης δυσχεραίνει την ιατρική παρακολούθηση που θα προλάμβανε ίσως την εκδήλωση κάποιας ασθένειας. Αλλά και η ελλιπής διατροφή, ιδιαίτερα σε περιόδους ανεργίας, μπορεί να καταστήσει τους μετανάστες ευάλωτους σε λιμώξεις και άλλες ασθένειες.

Επιπλέον, η αποξένωση και η διαβίωση σε, ίσως και εχθρικό περιβάλλον παράλληλα με την απομάκρυνση από το δικό τους, πιθανόν να έχουν επιπτώσεις και στη ψυχική υγεία τους. Έχει παρατηρηθεί ότι οι αντίξοες κοινωνικές και εργασιακές συνθήκες στη χώρα υποδοχής, έχουν αρκετές φορές δυσμενείς επιπτώσεις στη ψυχική και σωματική υγεία του μετανάστη. Αναφέρεται ότι το 10%

των περιπτώσεων που απασχολούν τη Διεθνή Κοινωνική Υπηρεσία αφορούν μετανάστες με προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας (Κοντογιάννη, 1994, 211).

Η έκθεση των ατόμων σε κινδύνους αυξάνεται για κάποιες ειδικές περιπτώσεις. Έχει επισημανθεί ο κίνδυνος για να προσβληθούν με ΕΙΤΖ και Ηπατίτιδα Β οι κοπέλες και οι άνδρες που εκδίδονται στα ξενοδοχεία της Ομόνοιας, σύμφωνα με έκθεση του Τμήματος Υγειονομικού Ελέγχου της Νομαρχίας (Καθημ. 10/7/94). Ο κίνδυνος δεν αφορά μόνο στους μετανάστες αλλά και ευρύτερα στην κοινωνία υποδοχής, εφόσον σε καθεστώς παρανομίας είναι μεγαλύτερες οι πιθανότητες μετάδοσης και στους γηγενείς των ασθενειών αυτών, αλλά και άλλων, όπως η φυματίωση. Έχουν επισημανθεί οι κίνδυνοι να προσβληθούν οι ίδιοι οι μετανάστες από ασθένειες, αλλά κυρίως τα παιδιά τους. Τα ψυχολογικά αλλά και τα σωματικά προβλήματα που δημιουργούνται στα παιδιά των μεταναστών είναι σοβαρά. Ειδικά γι' αυτά η κοινωνία υποδοχής ίσως είναι απόλυτη ανάγκη να μεριμνήσει και να δημιουργήσει τις δομές για τη πρόληψη και τη θεραπεία τους, ακόμη και υπό το πρίσμα ότι, κάποια από τα παιδιά αυτά είναι πιθανόν να γίνουν στο μέλλον πολίτες της.

Αν, όμως, οι προϋποθέσεις για την εκδήλωση ασθενειών υπάρχουν, στην περίπτωση εκδήλωσης κάποιας, τα άτομα θα πρέπει να αντιμετωπίσουν μόνοι τους τα έξοδα νοσηλείας αλλά και γενικότερα την έλλειψη εισοδημάτων, εφόσον δεν θα μπορούν να εργαστούν.

Αν την περίοδο της οργανωμένης μετανάστευσης προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης η στρατολόγηση γινόταν με βασικό κριτήριο την υγεία των υποψήφιων εργατών, στη συγκεκριμένη περίοδο, οι αλλοδαποί θέτουν μόνοι τους αυτό το κριτήριο πριν από τη μετακίνηση, *«δεν έχεις προβληματισθεί γιατί όλες οι Ουκρανές που έρχονται στην Ελλάδα είναι σωματώδεις; δεν αποφασίζεις να μετακινηθείς αν δεν είσαι υγιής και δυνατή για να αντέχεις στη δουλειά».*

Υγιείς, δυνατοί και νέοι είναι στην πλειοψηφία τους οι αλλοδαποί και ως εκ τούτου, είναι λογικό να μην αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα ασθενειών, τουλάχιστον, όπως μας δηλώθηκε. Παρ' όλο τούτο, θελήσαμε να καταγράψουμε την αντιμετώπισή τους σε τέτοιες περιπτώσεις όπως και να αναγνώσουμε κάποιες «επαγγελματικές» ασθένειες.

Παρά το γεγονός ότι λίγοι αλλοδαποί υπέφεραν κατά την παραμονή τους εδώ από κάποια ασθένεια, θεωρούμε ως αξιοσημείωτο να αναφέρουμε ότι οι περισσότερες εμφανίσθηκαν εδώ και να θεωρήσουμε ως «επαγγελματική» ασθένεια

τη δυσκοπία. Αρκετές γυναίκες δήλωσαν: «οι ηλικιωμένοι είναι υπέρβαροι, μου άνοιξε η μέση», ενώ άλλες προτιμούν να μην αναλάβουν την εργασία στην περίπτωση επιτήρησης ηλικιωμένου που είναι παχύς. Η ασθένεια σχετίζεται με το φύλο (Πίνακες IX.3, IX.4, IX.5).

Σε αρκετές περιπτώσεις έτυχαν κάποιας νοσοκομειακής περίθαλψης, είτε με την αρωγή των Ελλήνων είτε προσέφυγαν σ' αυτή μόνοι τους, εφόσον βέβαια γνώριζαν από άλλους αλλοδαπούς ότι μπορούν να το κάνουν χωρίς να απελαθούν (Πίνακας IX.6).

Είναι γνωστό ότι προβλεπόταν από το νόμο η νοσηλεία των παράνομων αλλοδαπών για ανθρωπιστικούς λόγους σε έκτακτες περιπτώσεις (Μαστρογιάννης, 1998,39). Ειδικότερα για το έτος 1999, σε 6 νοσοκομεία της Αθήνας και του Πειραιά (Ευαγγελισμός, Ιπποκράτειο, Γεν. Κρατικό Αθήνας, Σωτηρία, Τζάνειο, Γεν. Κρατικό Νίκαιας) σε σύνολο 176.773 συνολικά νοσηλευθέντων, οι 6.321, ή 3,6%, ήσαν καταχωρημένοι με ξένο όνομα (δεν συμπεριλαμβάνονται οι Πόντιοι και οι Βορειοηπειρώτες), ενώ πολύ περισσότεροι έχουν επισκεφθεί τα εξωτερικά ιατρεία (Ελευθ. 20/2/99).

Σε καμία περίπτωση δεν αναφέρθηκε από τους ερωτώμενους κάποια ψυχολογική ασθένεια. Από πολλούς μελετητές του φαινομένου της μετανάστευσης έχει αναφερθεί το ψυχολογικό κόστος του μετανάστη, λόγω των προβλημάτων που έχει να αντιμετωπίσει στη χώρα υποδοχής, όπως επικοινωνία, προσαρμογή σε ένα διαφορετικό περιβάλλον, δυσκολίες στη γλώσσα, νοσταλγία για την οικογένειά του, δυσκολίες, που αρκετά συχνά βιώνονται ως ψυχοσωματικές ασθένειες (Κασιμάτη, 1984,38, Πουλοπούλου,1986,380, Vermeulen,1990,71-108). Στη σημερινή πραγματικότητα, με την μετανάστευση ατόμων κάποιου επιπέδου εκπαίδευσης, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε και έναν άλλο παράγοντα σημαντικό εκδήλωσης ψυχολογικών προβλημάτων, την υποβάθμιση που νοιώθουν απασχολούμενοι σε κατώτερα, από το επίπεδό τους, επαγγέλματα, ειδικότερα, αν η εργασιακή σχέση χαρακτηρίζεται από την κακή συμπεριφορά του εργοδότη. Η γυναίκα που μιλούσε ήταν παιδαγωγός-ψυχολόγος: «οι Έλληνες νομίζουν ότι κάτι είναι, μας φέρονται σα να μη ξέρουμε τίποτα, εγώ έχω δύο διπλώματα, ξέρεις τι είναι να έχεις ως κυρία μία που δεν ξέρει να γράψει το όνομά της;».

Από έντυπο των «Γιατρών χωρίς Σύνορα» πληροφορούμαστε ότι από το Μάϊο του 1997 μέχρι το Μάϊο του 1999, 240 άτομα προσέτρεξαν σ' αυτούς, για ψυχολογική και ψυχιατρική υποστήριξη, σε σύνολο 6.297 περιστατικών για άλλα

προβλήματα, ήτοι ποσοστό 3,8%. Από την παρακολούθηση αυτών των περιπτώσεων παρατηρήθηκαν σωματόμορφες διαταραχές 45%, διαταραχές της διάθεσης 14%, αγχώδεις διαταραχές 29%, σχιζοφρένεια 7%, αλκοολισμός 2%, και 3% για οικογενειακά προβλήματα. Είναι άτομα που περισσότερο προέρχονται από τη Γεωργία (37%), τη Ρωσία (35%), την Αλβανία (26%), και άλλες χώρες (2%). Από τα άτομα αυτά, μόνο το 1% παρουσίαζε κάποια ψυχική διαταραχή πριν από την έλευσή του στην Ελλάδα. Ειδικότερα για τη σχιζοφρένεια, από το σύνολο των περιπτώσεων αυτής της ασθένειας, μόνο το 8% είχε ιστορικό ψυχικής διαταραχής και 7% έπασχε από σχιζοφρένεια πριν από τη μετανάστευσή του. Ψυχίατρος της Οργάνωσης συμπεραίνει ότι οι δυσμενείς συνθήκες προσαρμογής λειτουργούν ως αιτιολογικοί παράγοντες εκδήλωσης ψυχοπαθολογίας, αλλά και ως πυροδοτικοί μηχανισμοί προϋπάρχουσας ψυχικής διαταραχής (Μπουφίδης, 2001, www.msf.gr/text/health3.html).

Για το ποσοστό των ατόμων που ζήτησαν κάποια ψυχολογική στήριξη, όπως και τη σύνθεσή του κατά εθνικότητες, θα μπορούσαμε να διατηρήσουμε την επιφύλαξή μας σχετικά με τις πολιτισμικές διαφορές ανάμεσα στις εθνικότητες αλλά και τις διαφορές συμπεριφοράς ανάμεσα σε άτομα της ίδιας εθνικότητας, που υπαγορεύουν διαφορετικά την αντιμετώπιση κάποιου προβλήματος. Η αναζήτηση ψυχικής στήριξης από επαγγελματία της ίδιας εθνικότητας ήταν μια άλλη πρακτική που γνωρίσαμε, εφόσον εκτιμήθηκε ότι θα είναι ευκολότερη η επικοινωνία, αν και σε κάποιες άλλες περιπτώσεις προτιμήθηκε Έλληνας ψυχίατρος προκειμένου να διαφυλαχθεί η ανωνυμία μέσα στην εθνικότητα. Σε κάθε τέτοια περίπτωση, δεν θεωρήθηκε από τους ίδιους ότι δηλώνει ασθένεια η επίσκεψη μια ή δύο φορές σε ψυχίατρο.

Πίνακας IX.3: Εκδήλωση ασθένειας (ανά φύλο)

Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Εκδήλωση ασθένειας						
ναι	4	20,0	16	80,0	20	100,0
	3,8		14,2		9,2	
όχι	101	51,0	97	49,0	198	100,0
	96,2		85,8		90,8	
Σύνολο	105		113		218	
	100,0		100,0		100,0	

$$\chi^2_1 = 6,99, p < 0,01$$

Πίνακας IX.4: Ασθένεια (ανά φύλο)

Ασθένεια	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
μέση/ δισκοπάθεια	1	14,3	6	85,7	7	35,0	100,0	
πέτρες στα νεφρά	-		1	100,0	1	5,0	100,0	
έλκος	2	66,7	1	33,3	3	15,0	100,0	
γυναικολογικές/ κύστη/ ουρολοιμωξη	-		7	100,0	7	35,0	100,0	
άλλες	1	50,0	1	50,0	2	10,0	100,0	
Σύνολο	4		16		20	100,0		

Πίνακας IX.5: Τόπος εκδήλωσης ασθένειας (ανά φύλο)

Τόπος εκδήλωσης ασθένειας	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
στη χώρα προέλευσης	2	50,0	2	12,5	4	20,0		
στη χώρα υποδοχής	2	50,0	14	87,5	16	80,0		
Σύνολο	4	100,0	16	100,0	20	100,0		

Πίνακας IX.6: Αντιμετώπιση της ασθένειας

Ερωτώμενοι	N	%
Αντιμετώπιση ασθένειας		
νοσοκομείο με βοήθεια Ελλήνων	5	25,0
νοσοκομείο μόνος	5	25,0
γιατρό μόνος	8	40,0
καμία	2	10,0
Σύνολο	20	100,0

IX.3. Ατύχημα

Σε κάπως περισσότερους συνέβη κάποιο ατύχημα κατά την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής. Όπως και η ασθένεια έτσι και το ατύχημα σχετίζεται με το φύλο, και κατά πολύ οφείλεται στο επάγγελμα που ασκούν οι άνδρες. Η οικοδομή είναι χώρος όπου μπορούν να προκληθούν ατυχήματα, ειδικότερα σε άτομα που δε γνωρίζουν τα διαφορετικά εργαλεία και τον τρόπο χρήσης τους. Ακόμη ειδικότερα σε άτομα που εργάζονται για πρώτη φορά στην οικοδομή, εφόσον αρκετοί γνώρισαν αυτήν την εργασία στην Ελλάδα, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε και την έλλειψη εξοικείωσης μ' αυτήν. Τα 3/4 των ατυχημάτων προκλήθηκαν στην εργασία, που όμως κατά πολύ (56%) ο αλλοδαπός αντιμετώπισε μόνος, χωρίς τη βοήθεια του εργοδότη. Η ισχύς του νόμου για την απαγόρευση απασχόλησης αλλοδαπών μπορεί να έπαιξε το ρόλο της και ο φόβος των εργοδοτών να

λειτούργησε προς τούτο ή απλά μπορεί να λειτούργησε η άποψη ότι ένα ατύχημα αλλοδαπού στην εργασία αφορά τον παθόντα και μόνο (Πίνακες IX.7, IX.8, IX.9).

Και στην περίπτωση της ασθένειας όπως και του ατυχήματος, αρκετοί αλλοδαποί είχαν πολύ καλά λόγια να πουν για τους νοσοκομειακούς γιατρούς.

Πίνακας IX.7: Ατύχημα (ανά φύλο)

Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ατύχημα						
ναι	26	72,2	10	27,8	36	100,0
	24,8		8,8		16,5	
όχι	79	43,4	103	56,6	182	100,0
	75,2		91,2		83,5	
Σύνολο	105		113		218	
	100,0		100,0		100,0	

$$\chi^2_1 = 9,99, p < 0,01$$

Πίνακας IX.8: Φύση ατυχήματος (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ατύχημα												
στην εργασία	10	62,5	10	83,3	1	100,0	1	100,0	5	83,3	27	75,0
εκτός εργασίας	6	37,5	2	16,7	-	-	-	-	1	16,7	9	25,0
Σύνολο	16	100,0	12	100,0	1	100,0	1	100,0	6	100,0	36	100,0

Πίνακας IX.9: Αντιμετώπιση ατυχήματος

Φύση ατυχήματος	Ατύχημα στην εργασία		Ατύχημα εκτός εργασίας		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Αντιμετώπιση ατυχήματος νοσοκομείο/γιατρό, με βοήθεια εργοδότη	8	80,0	2	20,0	10	100,0
	29,6		22,2		27,8	
νοσοκομείο/γιατρό, μόνος	15	75,0	5	25,0	20	100,0
	55,6		55,6		55,6	
καμιά, δεν ήταν σοβαρό	4	66,7	2	33,3	6	100,0
	14,8		22,2		16,6	
Σύνολο	27	100,0	9	100,0	36	100,0

IX.4. Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον των αλλοδαπών

Στον τύπο αρκετά συχνά αναφέρονται περιπτώσεις μεταναστών που εμπλέκονται σε παραπτώματα εις βάρος του γηγενούς πληθυσμού, φυσικά, και, όπως είναι αναμενόμενο σε περιπτώσεις παράνομα ευρισκομένων ατόμων, είναι σπάνιες οι περιπτώσεις που έρχονται στην επιφάνεια αντίθετα φαινόμενα, ήτοι, παραβάσεις εις βάρος τους. Επιπλέον, αρκετά συχνά αναφέρονται περιπτώσεις αλλοδαπών που συνελήφθησαν για πράξεις που εντάσσονται στον κοινό ποινικό

κώδικα, εκείνο όμως που σπάνια αναφέρεται, μετά την αναπόφευκτη δημιουργία των πρώτων εντυπώσεων, είναι πόσα από αυτά τα άτομα καταδικάστηκαν για τις αξιόποινες πράξεις για τις οποίες κατηγορήθηκαν. Ακόμη, σε κάποιες περιπτώσεις οι αλλοδαποί γίνονται θύματα άλλων αλλοδαπών, γεγονότα που σπάνια έρχονται στο φως της δημοσιότητας, αλλά και αν γίνουν γνωστά, στιγματίζεται τόσο ο θύτης όσο και το θύμα.

Το πόσο απειλείται η δημόσια ασφάλεια από την παρουσία των αλλοδαπών, διαπιστώνεται από τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, που παρέχονται από τους πλέον αρμόδιους, τα αστυνομικά όργανα.

Απ' αυτά προκύπτει ότι, η συμμετοχή των προσφύγων και μεταναστών, των αλλοδαπών γενικότερα, στην αύξηση της εγκληματικότητας δεν ευρίσκεται στα επίπεδα που κατά καιρούς εμφανίζονται από διάφορα μέσα, ή από κάποιους «αρμόδιους», χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι και αμελητέα. Συγκεκριμένα, η συμμετοχή αλλοδαπών (μεταναστών, προσφύγων) σε ιδιαίτερα αδικήματα, σύμφωνα με ανακοίνωση του αστυνομικού διευθυντή της ΕΛΑΣ σε ημερίδα (Ανδριανόπουλος, 1998, 48-52), έχει ως ακολούθως. Ειδικότερα για το έτος 1997: Ανθρωποκτονίες 350, με 283 δράστες, εξ αυτών 187 ημεδαπούς και 86 αλλοδαπούς, από αυτούς τους 86 αλλοδαπούς οι 56 ήσαν Αλβανοί. Βιασμοί 217 περιπτώσεις, με 214 δράστες, 149 ημεδαποί και 65 αλλοδαποί εκ των οποίων οι 39 ήσαν Αλβανοί. Ναρκωτικά 5970 περιπτώσεις, με 9038 δράστες. 8234 ημεδαπούς και 804 αλλοδαπούς εκ των οποίων οι μισοί σχεδόν είναι Αλβανοί. Το ίδιο ισχύει για τις κλοπές, τις ληστείες και τις πλαστογραφίες.

Όσον αφορά στη ροπή ή στις τάσεις για συγκεκριμένα παραπτώματα των επί μέρους εθνικοτήτων αλλά και για τις περιπτώσεις οργανωμένου εγκλήματος, από την ίδια πηγή πληροφορούμαστε ότι:

Οι Ρουμάνοι τείνουν κυρίως στις κλοπές και σε ορισμένες περιπτώσεις στις ανθρωποκτονίες με σκοπό τη ληστεία. Σε συνεργασία με τις ρουμάνικες δικωτικές αρχές, διαπιστώθηκε η αποστολή στη Ρουμανία, των προϊόντων που αποκομίζονται από την εν λόγω δράση, η οποία γίνεται μέσω των τουριστικών γραφείων. Οι Βούλγαροι εμπλέκονται κυρίως σε κυκλώματα διακίνησης και εκμετάλλευσης γυναικών, λαθρεμπορίας, και λιγότερο σε άλλα αδικήματα, συνήθως σε συνεργασία με Έλληνες. Οι προερχόμενοι από την Γιουγκοσλαβία, ειδικεύονται στις ληστείες, τις κλοπές, τις πλαστογραφίες, με θύματά τους κυρίως ομοεθνείς. Αλλά αυτές οι περιπτώσεις δεν θα μπορούσαν να καταταγούν σε δραστηριότητες οργανωμένου εγκλήματος.

Περιπτώσεις οργανωμένου εγκλήματος είναι π.χ η δραστηριότητα από τους Τούρκους δουλεμπόρους, που η δράση τους δεν είναι περιστασιακή αλλά επαναλαμβάνεται και περιλαμβάνει τη μεταφορά λαθρομεταναστών, κυρίως Ιρακινών κουρδικής καταγωγής ή Τούρκων κουρδικής καταγωγής, υπηκόων του Μπαγκλαντές κ.ά.

Ακόμη, περιπτώσεις οργανωμένου εγκλήματος παρατηρείται στους Αλβανούς υπηκόους για όλες τις περιπτώσεις όπως, ναρκωτικά, πορνεία, βία εναντίον ομοεθνών κ.λ.. Επίσης, περιπτώσεις οργανωμένου εγκλήματος είναι και η δράση των Ρώσων σε διάφορες ενέργειες.

Αλλά και στους Πακιστανούς έχουν καταλογιστεί δράσεις που εντάσσονται στο οργανωμένο έγκλημα, όπως αρπαγή ατόμων, εκβιασμό, ληστεία και παράνομη κατακράτηση. Γενικά, όμως, οι Αφρασιάτες έχουν περιορισμένη εγκληματική δραστηριότητα.

Για την περιορισμένη εγκληματικότητα των Αφρασιατών φαίνεται πως υπάρχει γενική συμφωνία. Ειδικότερα για την εγκληματικότητα των προσφύγων, με δεδομένο ότι οι περισσότεροι πρόσφυγες είναι Ιρακινοί, τα πολύ μικρά ποσοστά εγκληματικών πράξεων που έχουν καταγραφεί, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι δεν μπορούμε να αναφερόμαστε σε εγκληματικότητα των προσφύγων. Το 1995 επί συνόλου 329.110 διαπιστωθέντων αδικημάτων, σημειώθηκαν 91.966 καταδίκες, εξ αυτών οι αλλοδαποί ήσαν 1387, εκ των οποίων 1.056 Ευρωπαίοι, 74 Αμερικάνοι και Αυστραλοί και 2 Ιρανοί (Συκιάτου, 1998, 89).

Και από άλλες πηγές συνάγονται παρόμοια συμπεράσματα για τη μικρότερη, σε σχέση με τις όποιες ισχύουσες απόψεις, εγκληματικότητα των αλλοδαπών. Όπως συμπεραίνεται και από τη μελέτη των στατιστικών εγκληματικότητας, η συμμετοχή των μη νόμιμων μεταναστών στη συνολική εγκληματικότητα είναι μικρότερη του ποσοστού που αντιπροσωπεύουν στο γενικό πληθυσμό. Και ακόμη, το περίπου 3/4 του συνόλου των αδικημάτων που φέρονται ότι διέπραξαν οι αλλοδαποί αφορούν στην παραβίαση του Νόμου περί Αλλοδαπών, δηλαδή πρόκειται για ποινικοποίηση του καθεστώτος διαβίωσής τους (Καρύδης, 1996, 93).

Γίνεται προφανές από τα παραπάνω ότι οι αναφορές στα ποσοστά δε συνιστούν τα απαραίτητα δεδομένα για την εξαγωγή συμπερασμάτων, εφόσον θα πρέπει να μην παραλείπονται και οι αναγωγές στο συνολικό πληθυσμό των γηγενών αλλά και των μεταναστών. Στην προκειμένη περίπτωση για την εγκληματικότητα, ή θα έχουμε υψηλή εγκληματικότητα σε μικρό αριθμό μεταναστών, οπότε δεν αποτελούν αυτοί αιτία άλλων επιπτώσεων στην κοινωνία, όπως π.χ. ανεργία, ή θα

έχουμε χαμηλό ποσοστό εγκληματικότητας σε μεγάλο αριθμό μεταναστών, οπότε θα μπορούσαμε να αναφερόμαστε σε κάποια επίπτωση στην αγορά εργασίας, αλλά όχι σε υψηλή εγκληματικότητα.

Ένας ακόμη κίνδυνος από τη χρήση των στατιστικών δεδομένων είναι να παρουσιάζονται επιλεκτικά, προκειμένου να εξυπηρετηθούν σκοπιμότητες. Όπως επισημαίνεται (Καρύδης, 1996, 83), αν για παράδειγμα χρησιμοποιηθούν ως έτη σύγκρισης το 1982 (335.170 καταγεγραμμένα εγκλήματα) και 1992 (379.652 εγκλήματα), θα παρατηρήσουμε αύξηση της εγκληματικότητας που θα μπορούσε να αποδοθεί στους εισερχόμενους μετανάστες, αντίθετα, θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε σε αλλά συμπεράσματα, αν λαμβάναμε ως έτη αναφοράς το 1984 (352.488 εγκλήματα) και 1994 (273.840 εγκλήματα) που στη δεύτερη δεκαετία παρατηρείται μείωση των εγκλημάτων. Αλλά πέραν των στατιστικών δεδομένων, προκειμένου να αξιολογηθεί η εγκληματικότητα των αλλοδαπών, εκτιμάται ότι θα πρέπει να προσμετρώνται και άλλες σημαντικές παράμετροι, όπως οι μεταβολές του νομοθετικού πλαισίου (ποινικοποίηση ή αποποινικοποίηση ήτοι μεταβολές νομικού χαρακτηρισμού), τα ενδεχόμενα πορίσματα της λεγόμενης κοινωνιολογίας της αστυνομίας (οργάνωση, εξοπλισμός, στάσεις, αναπαραστάσεις), οι μεταβολές στη διάθεση του κοινού ως προς την καταγγελία εγκλημάτων και οι λόγοι που κάθε φορά τις προκαλούν, η βελτίωση των μεθόδων και ο εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών καταγραφής των στατιστικών πληροφοριών, ο γενικότερος προσανατολισμός του συστήματος ποινικής καταστολής σε ηπιότερη ή αυστηρότερη κατεύθυνση. Επιπλέον, πέραν των πιθανών θεσμικών μεταβολών, πρέπει να συνυπολογίζονται και άλλα δεδομένα, όπως π.χ. η δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού, εφόσον οι διάφορες ηλικιακές κατηγορίες εμπλέκονται με διαφορετικό τρόπο και συχνότητα στην εγκληματική δραστηριότητα, ως εκ τούτου στην οποιαδήποτε σύγκριση της εγκληματικότητας γηγενών και μεταναστών οφείλουμε να συνυπολογίζουμε την ηλικιακή όπως και την κατά φύλο σύνθεση των μεταναστών (Καρύδης, 1996, 84). Ο ερευνητής επισημαίνει ότι η σκοπιμότητα, η άγνοια, η αφέλεια, η προχειρότητα στην παρουσίαση των δεδομένων, μπορεί να δημιουργήσει και εντυπώσεις στο γηγενή πληθυσμό, που με τη σειρά τους θα προκαλέσουν νέα παραπτώματα από τον αλλοδαπό πληθυσμό. Συχνά η εγκληματικότητα των μεταναστών οφείλεται στο πολιτικό-οικονομικό σύστημα που ωθεί τις ομάδες αυτές στο κοινωνικό περιθώριο (Καρύδης, 1996, 183).

Η εγκληματικότητα των μεταναστών στο μέγεθος που την αντιλαμβάνεται η κοινωνία, σχετίζεται και με την προβολή της κατηγορίας και προσαγωγής ενός αλλοδαπού, ενώ σχεδόν ποτέ δεν προβάλλεται στην ίδια έκταση η πιθανή αθώωσή του. Εκτιμάται ότι το νομικό καθεστώς από μόνο του δεν είναι επαρκής συνθήκη για την αποφυγή τέτοιων καταστάσεων. Έτσι, παρά το ότι τίθενται περιορισμοί από τον κώδικα δεοντολογίας του ΕΣΡ και το νομικό καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης (Ν.2328/95), στην παρουσίαση των ειδήσεων και στη διαφήμιση χάριν προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και αποφυγή διακρίσεων λόγω φύλου, φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, γλώσσας, θρησκευτικών ή άλλων πολιτικών πεποιθήσεων, οι περιορισμοί αυτοί δεν είναι αρκετοί και αρκετά συχνά καταστρατηγούνται (Γεωργούλας,1998,69).

Οποιαδήποτε αναφορά στην εγκληματικότητα των μεταναστών οφείλει να λάβει υπόψη της και τον πιθανό τροφοδότη αυτής της εγκληματικότητας που μπορεί να λογίζεται ως εγκληματικότητα εις βάρος τους με την κλασική έννοια του όρου, είτε με τη διευρυμένη. Στο 7^ο Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη της εγκληματικότητας, που έγινε στο Μιλάνο το 1985, η έννοια του όρου «θύμα» διευρύνθηκε. Επιπλέον, επισημάνθηκε ότι οι πρόσφυγες και οι μετανάστες υφίστανται διπλή θυματοποίηση, τόσο με την έννοια, δηλαδή, της εγκληματικής συμπεριφοράς εις βάρος τους, όσο και με την έννοια της κοινωνικής περιθωριοποίησης και κατακραυγής (Ρωμανίδου,2000,194).

Ειδικότερα, για την ελληνική πραγματικότητα σχετικά με την εγκληματικότητα των μεταναστών, θεωρείται ότι τροφοδοτείται από την αντίδρασή τους στη ρατσιστική συμπεριφορά, με πράξεις αντεκδίκησης, με αμυντική βία ή βανδαλισμούς και παραγνωρίζεται η θυματοποίηση των αλλοδαπών από Έλληνες ή ομοεθνείς τους ακριβώς λόγω του παράνομου καθεστώτος παραμονής. Ο ρόλος των ΜΜΕ είναι καθοριστικός στην προβολή και διόγκωση του υποτιθέμενου προβλήματος και έτσι στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης (Συκιάτου,1998,92). Η κοινή γνώμη δημιουργεί τα στερεότυπα, η ομάδα στιγματίζεται, η αντίδρασή της θα πρέπει να είναι αναμενόμενη, ενώ η αίσθηση της αδικίας διαπερνά τόσο τους ίδιους, όσο και τα παιδιά τους.

Η εγκληματικότητα εις βάρος των αλλοδαπών είναι σχεδόν άγνωστη, ένας παράνομα ευρισκόμενος στη χώρα πολύ δύσκολα θα καταγγείλει εγκληματικές ενέργειες εις βάρος του, πέραν του γεγονότος ότι δεν κατέχει το Νομικό Σύστημα της χώρας υποδοχής, και έτσι ως μόνη λύση φαντάζει η αυτοδικία. Οι παράνομα

ευρισκόμενοι αλλοδαποί αρκετά συχνά πέφτουν θύματα των Ελλήνων, αλλά και των ομοεθνών τους ή άλλων αλλοδαπών. Η σχέση θύτη και θύματος έχει καταγραφεί σε έρευνα που εξέτασε περιπτώσεις φόνων στην Ελλάδα μεταξύ 1990-1994. Παρατηρήθηκε ότι οι λόγοι διάπραξης των φόνων βρίσκονται σε συνάρτηση με το είδος της σχέσης, που έχει αναπτυχθεί, ανάμεσα στους πρωταγωνιστές της, χωρίς αυτό να σημαίνει πως έχουν και οι δύο το ίδιο μερίδιο ευθύνης για την άτυχη κατάληξη της σχέσης τους (Τζουραμάνης, 2000, 166). Η εγκληματικότητα των μεταναστών είναι γενικά πιο φανερή από εκείνη των γηγενών, σε όλες τις χρονικές περιόδους, σε όλες τις χώρες, εφόσον οι έλεγχοι της αστυνομίας επικεντρώνονται περισσότερο σε αλλοδαπούς, παρά σε ημεδαπούς και γενικά στα πιο αδύναμα κομμάτια της κοινωνίας.

Αλλά και τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις έχουν σημαντικό ρόλο στη σύλληψη αλλά και στην καταδίκη των αλλοδαπών. Οι προκαταλήψεις δεν αφήνουν ανεπηρέαστη και επιδρούν στην άσκηση της ποινικής δικαιοσύνης, εφόσον έρευνες έχουν διαπιστώσει ότι οι μετανάστες αντιμετωπίζονται με καχυποψία από το κοινωνικό σώμα και κρίνονται αυστηρότερα από τους φορείς της ποινικής δικαιοσύνης. Συλλαμβάνονται συχνότερα και αντιμετωπίζουν αυστηρότερες ποινές από τα δικαστήρια, σύμφωνα με έρευνα στον Καναδά και τη Βρετανία, ως αποτέλεσμα εμμέσων διακρίσεων (Ζαραφονίτου, 2000, 505). Κάθε περιφερόμενο άτομο, ντυμένο φτωχικά ή παλιομοδίτικα, με ταλαιπωρημένο πρόσωπο, καθίσταται αυτομάτως ύποπτος λαθρομετανάστης, που λίγο απέχει σύμφωνα με το αστυνομικό στερεότυπο από το επικίνδυνο άτομο ή τον εγκληματία (Καρύδης, 1997, 145).

Η προβληματική γύρω από την εγκληματικότητα των αλλοδαπών και οι πιθανές αιτίες της οδήγησαν τη διερεύνησή μας στην περίπτωση πράξεων ή συμπεριφορών εναντίον τους, παράλληλα, θεωρούμε ότι αποκαλύπτεται ένα άλλο πρόσωπο της ελληνικής κοινωνίας, από την πλευρά του ισχυρού.

Πάρα πολλοί αλλοδαποί, σχεδόν οι μισοί, έχουν υποστεί κάποια πράξη ή συμπεριφορά εναντίον τους, ανεξάρτητα από την εθνικότητά τους ($X^2_4 = 4,81$, $P=0,30$), ενώ κάπως σχετίζεται με το φύλο, εφόσον κάπως περισσότερο οι άνδρες έχουν γίνει θύματα κάποιας πράξης ή συμπεριφοράς, και με το μεγαλύτερο διάστημα παραμονής στη χώρα (Διάγραμμα 3, Πίνακες IX.10, IX.13).

Η περίπτωση να έχουν υποστεί οι αλλοδαποί κάποια ενέργεια εναντίον τους σχετίζεται με την ηλικία, οι μικρότεροι σε ηλικία έχουν γίνει θύματα ενεργειών

περισσότερο από τους μεγαλύτερους, όπως και από την οικογενειακή κατάσταση, όπου οι έγγαμοι έχουν λιγότερο υποστεί κάποια ενέργεια (Πίνακες IX.11, IX.12). Αντίθετα, η παραμονή της οικογένειάς τους στη χώρα υποδοχής δεν σχετίζεται με τη βλάβη εναντίον τους ($X^2_1 = 0,00$, $P = 0,93$), όπως επίσης και το επίπεδο εκπαίδευσης των αλλοδαπών ($X^2_1 = 0,89$, $P = 0,34$).

Η ενέργεια εναντίον των αλλοδαπών επηρεάζεται επίσης από τα δύο πρώτα στάδια επαφής με την ελληνική γλώσσα (Πίνακες IX.14, IX.15), ενώ αντίθετα δεν εξαρτάται από τα δύο επόμενα ανώτερα στάδια επαφής με τη γλώσσα, όπως η ικανότητα ανάγνωσης των ελληνικών ($X^2_1 = 2,58$, $P = 0,10$) ή γραφής των ελληνικών ($X^2_1 = 2,93$, $P = 0,08$).

Σε αρκετές περιπτώσεις οι αλλοδαποί ανέφεραν λεκτικές επιθέσεις εις βάρος τους. Η κατανόηση της ελληνικής γλώσσας, τουλάχιστον σε κάποιο επίπεδο, είναι προϋπόθεση και για την κατανόηση τέτοιου είδους λεκτικών επιθέσεων.

Η συνηθέστερη αδικία που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί είναι η παρακράτηση χρημάτων από παρεχόμενη εργασία, που σε αρκετές περιπτώσεις, συνοδεύεται με απειλές για απέλασή τους, ή με τη χρησιμοποίηση βίας εναντίον τους, εφόσον υπολογίζεται ότι οι αλλοδαποί δε θα αντιδράσουν, λόγω του φόβου της απέλασης. Κάποιοι Έλληνες εκμεταλλεύονται την παράνομη θέση των αλλοδαπών και καρπούνται από την εργασία τους την αμοιβή που είχε συμφωνηθεί. Αλβανός: *«εργαζόμουν όλο το καλοκαίρι, με τη συμφωνία να πληρωθώ το Φθινόπωρο, όταν ήλθε η ώρα, ο αγρότης με παρέδωσε στην αστυνομία και απελάθηκα»*, Γεωργιανή: *«είχαμε συμφωνήσει μισθό 120.000 δρχ. για να προσέχω μία ηλικιωμένη, το πρώτο μήνα μου έδωσαν 80.000 δρχ., όταν διαμαρτυρήθηκα, ο γιος της ηλικιωμένης σήκωσε το χέρι του να με κτυπήσει και ταυτόχρονα το τηλέφωνο να καλέσει την αστυνομία, για να καταγγείλει ότι προσπάθησα να τους κλέψω»*.

Άλλη πράξη που αναφέρεται είναι η κλοπή χρημάτων ή κοσμημάτων από το σπίτι τους. Σ' αυτήν την περίπτωση δράστες είναι συνήθως άλλοι ομοεθνείς. Αυτή η πραγματικότητα μπορεί εν μέρει να εξηγήσει και την κάποια επιφυλακτικότητα που διαπιστώσαμε στις μεταξύ τους σχέσεις. Αυτή την ενέργεια ανέφεραν περισσότερο οι Πολωνοί.

Η αρπαγή της τσάντας της αλλοδαπής ή η κλοπή του πορτοφολιού τους από τα ρούχα στην οικοδομή συνεπάγεται και την απώλεια του διαβατηρίου τους, έτσι η οποιαδήποτε ρύθμιση για τη νομιμοποίηση των αλλοδαπών, είναι παροχή χωρίς αντίκρισμα για τα άτομα που υπέστησαν τέτοια βλάβη.

Η κοινωνική απομόνωση και οι ρατσιστικές εκδηλώσεις αναφέρθηκαν κυρίως από τους Αλβανούς, στην πορεία διαπιστώσαμε ότι και όσοι δεν την ανέφεραν ή είχαν δηλώσει κάποια άλλη ενέργεια ή θεωρούσαν τέτοιες εκδηλώσεις ως κάτι συνηθισμένο, δράστες στις συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι Έλληνες.

Επειδή τα άτομα αυτά βρίσκονται παράνομα στη χώρα, κάποιοι τους εξαπάτησαν για δήθεν μεσολάβηση στην ανανέωση βίζας, σ' αυτήν την περίπτωση είναι τόσο Έλληνες όσο και ομοεθνείς τους ή άλλοι αλλοδαποί. Ακόμη, σε εξαπάτηση με προσφορά εργασίας, που υπέκρυπτε εμπλοκή σε παράνομες δραστηριότητες, δράστες είναι κυρίως Ομοεθνείς. Αναφέρεται ότι αρκετά συχνά η εξαπάτηση-εκφοβισμός και παρακράτηση χρημάτων συνδέθηκαν με την προσπάθεια κάποιων να εμπλέξουν τους αλλοδαπούς, ιδίως τις γυναίκες μετανάστριες, στην εγκληματική οικονομία (Ψημένος,1997,47). Δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα, οι άνδρες έχουν κάπως περισσότερο υποστεί παρακράτηση χρημάτων και περισσότερο έχουν υποστεί βλάβη προερχόμενη από άλλους αλλοδαπούς (*Πίνακες IX.16, IX.17, Διαγράμματα 4 και 5*).

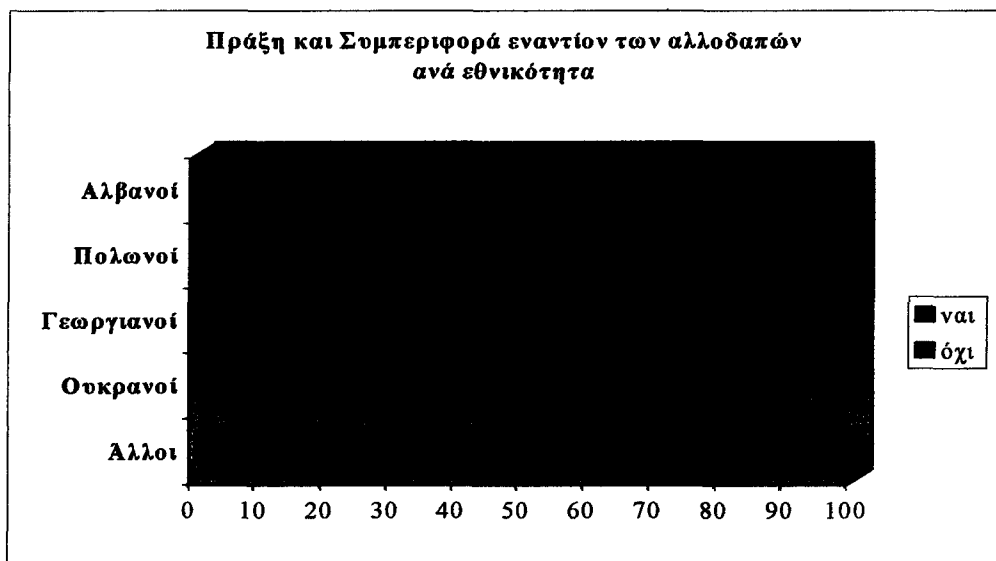
Περισσότεροι από τους μισούς δεν αντέδρασαν στην ενέργεια εναντίον τους, κυρίως λόγω του ότι είναι ξένοι στη χώρα και ως εκ τούτου δε θα μπορούσαν να κάνουν κάτι, αλλά και διότι δεν περίμεναν κάποιο αποτέλεσμα από την οποιαδήποτε αντίδρασή τους, ή όπως είπαν το μόνο που θα κατόρθωναν θα ήταν να απελαθούν. Άλλος λόγος που δεν αντέδρασαν είναι επειδή δεν πρόλαβαν να το κάνουν ή επειδή δεν γνώριζαν το δράστη. Οι Πολωνοί περισσότερο από όλους αντέδρασαν στην ενέργεια, ενώ αρκετοί από αυτούς απευθύνθηκαν στις αρχές ή σε δικηγόρο, προκειμένου να δικαιωθούν. Οι Πολωνοί, ως εθνικότητα, έχουν μακρύτερη παρουσία στη χώρα την οποία θεωρούν ως συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των άλλων αλλοδαπών, όπως επίσης αντιλαμβάνονται ότι είναι αποδεκτοί από την κοινωνία και πολιτεία, άρα μπορούν και να απαιτούν. Αλλά και οι Γεωργιανοί απευθύνθηκαν στις αρχές παρά το ότι ήσαν παράνομοι, και όπως είπε και μία Γεωργιανή «*θα πληρώσω και εγώ αν με απελάσουν, αλλά θα πληρώσει και αυτός*». Αντίθετα, οι Ουκρανοί στο μεγαλύτερο ποσοστό τους δεν προέβησαν σε κάποια αντίδραση. Ανάμεσα στα δύο φύλα ελαφρά περισσότερο δεν αντέδρασαν οι γυναίκες, ενώ κάπως περισσότερο οι άνδρες ανέλαβαν μόνοι τους την απάντηση στην ενέργεια εναντίον τους.

Σχετικά με την πιθανότητα αντίδρασης σε κάποια πράξη ή συμπεριφορά που βλάπτει έναν αλλοδαπό θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι, συνδέεται με την αντίληψη της θέσης του στην κοινωνία υποδοχής, ακόμη με πολιτιστικά στοιχεία ή άλλα χαρακτηριστικά του ατόμου, αλλά επίσης και με τη σοβαρότητα της ενέργειας, όπως π.χ. στην περίπτωση παρακράτησης χρημάτων, το ύψος του ποσού, και ακόμη μπορεί να συνδέεται με το χρονικό ορίζοντα της μετανάστευσης του ατόμου. Δεν θα διακινδυνεύσει την απέλασή του, κάποιος που βρίσκεται μακριά από το στόχο του, με την ίδια ευκολία που θα το κάνει κάποιος που θεωρεί ότι ολοκλήρωσε το μεταναστευτικό του κύκλο.

Με οποιονδήποτε τρόπο και αν αντέδρασαν στην πλειοψηφία τους, δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα, τόσο οι άνδρες του δείγματός μας, όσο και οι γυναίκες (Πίνακες IX.18, Διάγραμμα 6, IX.20, IX.21, IX.22).

Το 1/4 περίπου αυτών των αλλοδαπών, που δήλωσαν κάποια πράξη ή συμπεριφορά εναντίον τους, ανέφεραν και μία δεύτερη, κάπως περισσότερο οι άνδρες (Πίνακες IX.23 IX.24).

Διάγραμμα 3

Πίνακας IX. 10: Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον * Φύλο

Ενέργεια	Φύλο		Φύλο		Σύνολο
	Ανδρες	Γυναίκες	Ανδρες	Γυναίκες	
ναι	N 54 % 51,4	N 45 % 39,8	N 99 % 45,4		
όχι	51 48,6	68 60,2	119 54,6		
Σύνολο	105 100,0	113 100,0	218 100,0		

$$\chi^2_1 = 2,95, p = 0,08$$

Πίνακας IX.11: Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον* Ηλικία

Ενέργεια	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ηλικία ερωτ.						
15-24 ετών	17	54,8	14	45,2	31	100,0
25-34	58	56,9	44	43,1	102	100,0
35-44	18	27,7	47	72,3	65	100,0
45+	6	30,0	14	70,0	20	100,0
Σύνολο	99		119		218	

$$X^2_3 = 16,65, p < 0,01$$

Πίνακας IX.12: Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον* Οικογ κατάσταση

Ενέργεια	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Οικογ κατάστ						
άλλες περιπτώσεις	64	56,6	49	43,4	113	100,0
έγγαμος	35	33,3	70	66,7	105	100,0
Σύνολο	99		119		218	

$$X^2_1 = 11,92, p < 0,01$$

Πίνακας IX.13: Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον* Έτη παραμονής

Ενέργεια	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Έτη παραμονής						
1-2 έτη	31	37,3	52	62,7	83	100,0
3-15 έτη	68	50,4	67	49,6	135	100,0
Σύνολο	99		119		218	100,0

$$X^2_1 = 3,51, p = 0,06$$

Πίνακας IX.14: Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον* Κατανόηση της ελληνικής γλώσσας

Ενέργεια	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Κατανόηση της ελληνικής						
γνώση	94	48,7	99	51,3	193	100,0
άγνοια	5	20,0	20	80,0	25	100,0
Σύνολο	99		119		218	100,0

$$X^2_1 = 7,35 p < 0,01$$

Πίνακας IX.15: Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον* Ομιλία της ελληνικής γλώσσας

Ενέργεια	Ναι		Όχι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ομιλία της ελληνικής						
γνώση	87	52,1	80	47,9	167	100,0
άγνοια	12	23,5	39	76,5	51	100,0
Σύνολο	99		119		218	100,0

$$X^2_1 = 12,86 p < 0,01$$

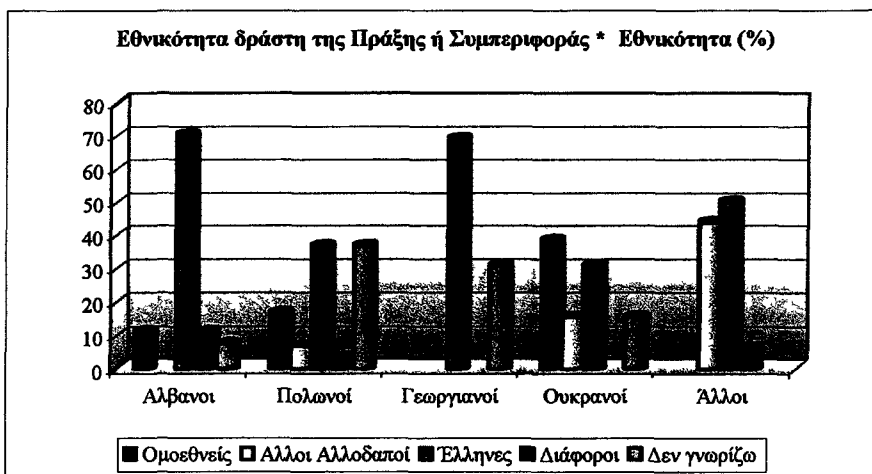
Πίνακας ΙΧ.16: Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον * Εθνικότητα

Είδος ενέργειας	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
κλοπή σπιτιού	4	14,8	9	30,0	1	7,7	3	23,1	3	18,8	20	20,2
κλοπή τσάντας/ πορτοφολιού/ άλλη	3	11,1	8	26,6	3	23,1	3	23,1	-	-	17	17,1
παρακράτηση χρημάτων στην εργασία /	8	29,6	7	23,3	7	53,9	2	15,4	7	43,8	31	31,3
άλλη παρακράτηση/ εξαπάτηση	-	-	1	3,3	1	7,7	3	23,1	4	25,0	9	9,1
βία	-	-	3	10,0	1	7,7	1	7,7	-	-	5	5,1
περιφρόνηση-ρατσισμός εκμετάλλευση-ανισότητα	12	44,4	2	6,7	-	-	1	7,7	2	12,5	17	17,1
Σύνολο	27	100,0	30	100,0	13	100,0	13	100,0	16	100,0	99	100,0

Πίνακας ΙΧ.17: Πράξη ή Συμπεριφοράς * Φύλο

Είδος ενέργειας	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
κλοπή σπιτιού	9	16,7	45,0	11	24,4	55,0	20	100,0
κλοπή τσάντας/ πορτοφολιού/ άλλη	9	16,7	53,0	8	17,8	47,0	17	100,0
παρακράτηση χρημάτων στην εργασία & εκφοβισμός	18	33,3	58,1	13	28,9	41,9	31	100,0
άλλη παρακράτηση/ εξαπάτηση	7	13,0	77,8	2	4,4	22,2	9	100,0
βία	3	5,5	60,0	2	4,4	40,0	5	100,0
περιφρόνηση-Ρατσισμός εκμετάλλευση-ανισότητα	8	14,8	47,0	9	20,0	53,0	17	100,0
Σύνολο	54	100,0	45	100,0	45	100,0	99	100,0

Διάγραμμα 4

Πίνακας ΙΧ.20: Αποτέλεσμα αντίδρασης * Φύλο

Αποτέλεσμα αντίδρασης	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
κανένα	13	52,0	11	45,8	24	100,0	52,0	53,3
θετικό	7	28,0	6	30,0	13	28,9	100,0	28,9
αναμονή/ άλλο	5	20,0	3	15,0	8	17,8	100,0	20,0
Σύνολο	25	100,0	20	100,0	45	100,0		

Πίνακας ΙΧ.21: Αιτιολόγηση αδράνειας * Εθνικότητα

Λόγος μη αντίδρασης	Εθνικότητα		Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
είμαστε ξένοι	9	60,0	2	16,7	4	66,7	5	45,5	6	60,0	26	48,1	26	48,1
δεν πρόλαβα	4	26,7	6	50,0	2	33,3	6	54,5	4	40,0	22	40,7	22	40,7
Δ.Γ. το δράστη	2	13,3	4	33,3	-	-	-	-	-	-	6	11,2	6	11,2
Σύνολο	15	100,0	12	100,0	6	100,0	11	100,0	10	100,0	54	100,0	54	100,0

Πίνακας ΙΧ.22: Αιτιολόγηση αδράνειας * Φύλο

Αιτιολόγηση αδράνειας	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
είμαστε ξένοι	11	37,9	15	60,0	26	48,1	100,0	100,0
δεν πρόλαβα	14	48,3	8	32,0	22	40,7	100,0	100,0
Δ.Γ. το δράστη	4	13,8	2	8,0	6	11,2	100,0	100,0
Σύνολο	29	100,0	25	100,0	54	100,0		

Πίνακας ΙΧ.23: Δεύτερη Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον των αλλοδαπών * Εθνικότητα

Β' ενέργεια	Εθνικότητα		Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
ναι	9	33,3	3	10,0	3	23,1	7	53,8	1	6,3	23	23,2	23	23,2
όχι	18	66,7	27	90,0	10	76,9	6	46,2	15	93,8	76	76,8	76	76,8
Σύνολο	27	100,0	30	100,0	13	100,0	13	100,0	16	100,0	99	100,0	99	100,0

Πίνακας ΙΧ.24: Δεύτερη Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον * Φύλο

Δεύτερη ενέργεια	Φύλο		Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
ναι	14	25,9	9	20,0	23	23,2	100,0	100,0
όχι	40	74,1	36	80,0	76	76,8	100,0	100,0
Σύνολο	54	100,0	45	100,0	99	100,0		

IX.5. Μεγαλύτερο πρόβλημα στη χώρα υποδοχής

Πέρα από την αντιμετώπιση προβλημάτων, όπως η ανεργία, το ατύχημα, η ασθένεια ή η ενέργεια εναντίον τους, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να δηλώσουν οι ίδιοι πιο θεωρούν ως το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν στη χώρα υποδοχής. Οι μισοί αξιολογούν το πρόβλημα της μη νόμιμης παρουσίας τους ως το σημαντικότερο, αλλά και την ανεργία ή γενικότερα τα οικονομικά, και το ρατσισμό/εκμετάλλευση/αποκλεισμό. Τα προβλήματα αυτά δηλώνονται από όλες τις εθνικότητες αλλά αξιολογούνται διαφορετικά από την κάθε μία. Δηλώνεται ακόμη ως πρόβλημα η προσαρμογή στο διαφορετικό περιβάλλον, που ως τέτοιο εννοείται κυρίως η δυσκολία στη γλώσσα, αλλά και η διαφορετική διατροφή, όπως και η χρήση άγνωστων για αυτούς απορρυπαντικών και υλικών, που σε κάποιες περιπτώσεις τους έχουν προκαλέσει δερματολογικά προβλήματα. Η δυσκολία προσαρμογής μπορεί επίσης να οφείλεται και στη στέρηση της οικογένειάς τους. Τέτοια προβλήματα προβάλλονται κυρίως από τις γυναίκες (*Διάγραμμα 8*).

Η μέγιστη πλειοψηφία των Πολωνών αναφέρει το καθεστώς της παρανομίας ως κύριο και αποκλειστικό πρόβλημα, ενώ τα άτομα των άλλων εθνικοτήτων επίσης την ανεργία και τα οικονομικά προβλήματα κυρίως οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί. Το πρόβλημα της ρατσιστικής αντιμετώπισης και του κοινωνικού αποκλεισμού κυρίως οι Αλβανοί αλλά και οι Γεωργιανοί (*Διάγραμμα 7*).

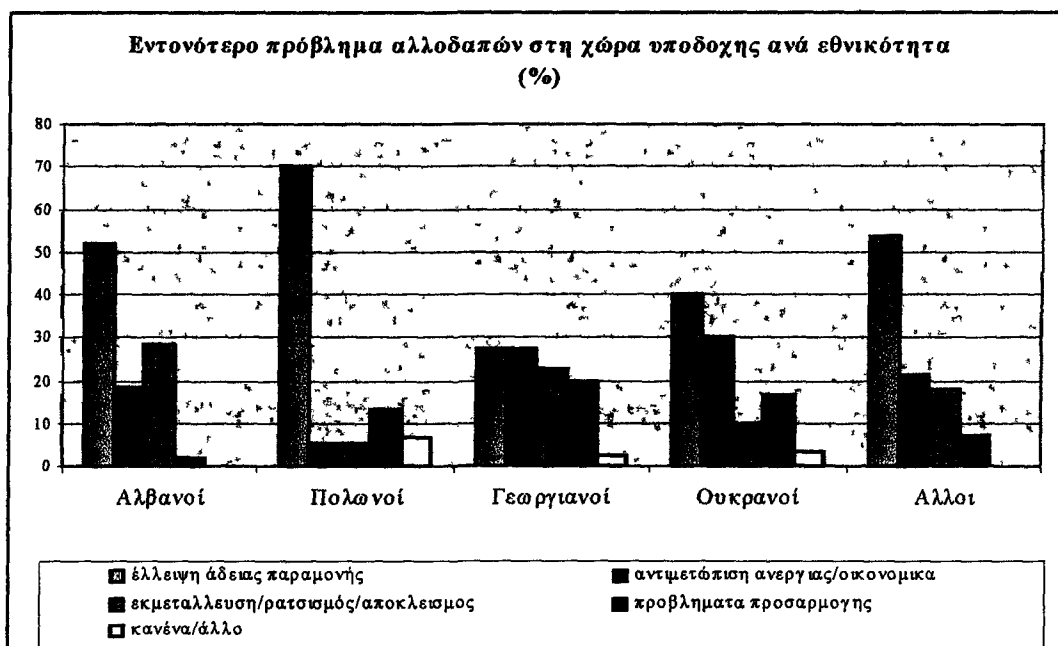
Αν υπολογίσουμε ότι τους ζητήθηκε να κατονομάσουν μόνο ένα πρόβλημα, το βασικότερο, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε υψηλό το ποσοστό των ατόμων που δηλώνουν ως το κυριότερο πρόβλημα των αλλοδαπών στη χώρα μας το ρατσισμό απέναντί τους. Είναι μια άποψη που ενδιαφέρει όχι μόνο από την πλευρά των αλλοδαπών αλλά και από εκείνη της χώρας υποδοχής μεταναστών. Μελετητές, όπως και δημοσκοπήσεις, έχουν δείξει μεταστροφή της ελληνικής κοινής γνώμης απέναντι στους αλλοδαπούς, ειδικότερα απέναντι στους Αλβανούς (Guerra, 1997,13).

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των ηγεσιών των οργανώσεων (τεσσάρων πρωτοβάθμιων, δύο δευτεροβάθμιων οργανώσεων) εργαζομένων, η ρατσιστική συμπεριφορά απέναντι στους αλλοδαπούς θα είναι ένα πρόβλημα που θα οξυνθεί στο μέλλον. Οι ηγεσίες δήλωσαν ότι σε κάποιες περιπτώσεις, που έχουν παρέμβει για να υποστηρίξουν έναν αλλοδαπό, έχουν αντιμετωπίσει την εχθρότητα από μερίδα των μελών τους. Εκτιμάται από τους ίδιους ότι σε περίπτωση κρίσης του κλάδου, θα αυξηθεί η δυσαρέσκεια των μελών του συλλόγου στην παρουσία των

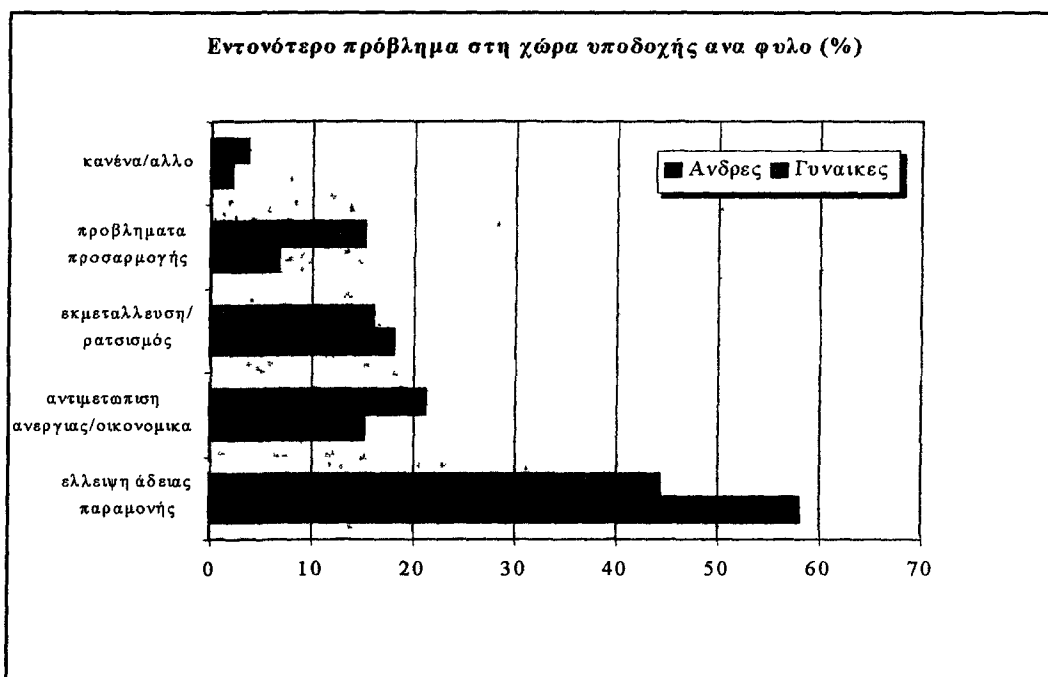
αλλοδαπών στα επαγγέλματα αυτού του κλάδου. Αν αναλογισθούμε ότι σε κάποιες περιπτώσεις οι ηγεσίες ταυτίζονται με το αίσθημα της πλειοψηφίας, προκειμένου να διατηρήσουν την αρχή τους, θα μπορούσαμε να πιθανολογήσουμε συγκεκριμένες μελλοντικές στάσεις των διοικήσεων απέναντι στους αλλοδαπούς. Σχεδόν όλοι αυτοί δήλωσαν ότι στον κλάδο τους δεν υπάρχει αναγκαιότητα απασχόλησης αλλοδαπών, ενώ αντίθετα από αυτήν την εκτίμηση, η εργοδοτική οργάνωση δηλώνει ότι στη βιοτεχνία παρατηρείται έλλειψη για συγκεκριμένες ειδικεύσεις, όπως και ότι στο μέλλον αυτή η έλλειψη θα γίνει μεγαλύτερη.

Στην έρευνα της πολωνικής εφημερίδας δηλώνεται από τους Πολωνούς που ζουν και εργάζονται στη χώρα, ως μεγάλο πρόβλημα η παράνομη παραμονή τους εδώ, εφόσον είναι μία κατάσταση που και φόβο τους προκαλεί και δεν μπορούν να έχουν κανονική δουλειά με όλα τα δικαιώματα, αλλά και προοπτική εξέλιξης (KURIERA ATENSKIEGO, 1997). Επίσης, και από άλλη έρευνα στους αλλοδαπούς, δηλώνεται ο φόβος της επέλασης από την παρανομία ως το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν περισσότεροι από τους μισούς ερωτώμενους (52,5%), επίσης η ανεργία/περιστασιακή απασχόληση (26,2%), αλλά και η κοινωνική απόρριψη/υποτίμηση από (13,2%) (ΕΚΑ/ΚΑΠΙΑ RESEARCH, 1996).

Διάγραμμα 7

Διάγραμμα 8

ΙΧ.6. Έλλειψη κατά την παραμονή στη χώρα υποδοχής

Θεωρήσαμε ότι καταγράφοντας τη βασική έλλειψη-στέρση των αλλοδαπών κατά την παραμονή τους σε μία τρίτη χώρα, καταγράφουμε ένα στοιχείο τους αλλά ταυτόχρονα θα μπορούσαμε να προβλέψουμε μελλοντικές πιθανές πρακτικές τους, εφόσον είναι πιθανόν τα άτομα να θελήσουν να καλύψουν αυτήν την έλλειψη στην περίπτωση της παραμονής τους στη χώρα ή αλλιώς με την παλιννόσθησή τους. Ζητήσαμε από τους αλλοδαπούς να μας πουν τι είναι εκείνο που τους λείπει περισσότερο από τη χώρα τους και το στερούνται εδώ, τι περισσότερο νοσταλγούν κατά την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής. Η οικογένεια κατά κύριο λόγο αλλά και γενικότερα το περιβάλλον τους, λείπει από τους περισσότερους. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι όσοι παραμείνουν είτε για πάντα είτε για μεγάλο διάστημα εδώ θα θελήσουν να φέρουν την οικογένειά τους μαζί. Όπως ανέφερε και μία Ουκρανέζα «ακόμη και αν δεν το ομολογούν οι αλλοδαποί, είναι μεγάλη η μοναξιά εδώ, ζεις ανάμεσα σε ξένο κόσμο, με ξένη κουλτούρα, αναγκάζεσαι να προσαρμοσθείς σε άγνωστες και πολλές φορές ακατανόητες καταστάσεις»

Οι επί μέρους εθνικότητες όπως και τα φύλα εκφράστηκαν διαφορετικά για το ό,τι εννοούν οικογένεια, περιβάλλον κλπ. απαντήσεις.

Η λέξη οικογένεια για τις γυναίκες, και ειδικότερα για τις Γεωργιανές και τις Ουκρανές, ήταν «τα παιδιά μου», είναι εκείνες που περισσότερο από τις άλλες ζουν μακριά από τα μικρά παιδιά τους. Αλλά και ό,τι συνιστά το περιβάλλον, την πατρίδα τους, διατυπώθηκε διαφορετικά από τα άτομα της κάθε εθνικότητας. Οι περισσότεροι Πολωνοί που βρίσκονται στην Ελλάδα προέρχονται από μικρές πόλεις με τα δεδομένα της Πολωνίας, ίσως γι' αυτό ζώντας στην Αθήνα τους λείπει πολύ και το φυσικό τους περιβάλλον. Ανάφεραν περισσότερο από τους άλλους «το χιόνι», «τα δένδρα», «τα φαγητά». Από την άλλη για τις Γεωργιανές, η πατρίδα είναι περισσότερο κάτι πιο αφηρημένο, πιο ιδεατό «η πατρίδα μου», «να μη συμβεί στην Ελλάδα αυτό που έγινε στην πατρίδα μου, και μας ανάγκασε να φύγουμε. Η πατρίδα είναι πατρίδα». Για τους Αλβανούς, πατρίδα είναι περισσότερο το κοινωνικό περιβάλλον «οι φίλοι».

Αλλά, αναφέρθηκαν και λόγοι που σχετίζονται με τις συνθήκες στη χώρα υποδοχής, όπως η έλλειψη ηρεμίας λόγω του παράνομου καθεστώτος, κυρίως από τους Αλβανούς και τους Πολωνούς, ή η μίζερη ζωή που ζουν στη χώρα υποδοχής κυρίως από τους Αλβανούς και τους Γεωργιανούς «δεν κάνω τίποτα εδώ, δουλεύω και ζω άθλια».

Υπάρχει και ένα ποσοστό που δηλώνει πως δεν τους λείπει τίποτα, είναι περισσότερο εκείνοι που είτε έχουν την οικογένειά τους μαζί, είτε δεν έχουν οικογένεια στη χώρα τους και θέλουν να οργανώσουν τη ζωή τους εδώ (Πίνακες IX.25, IX.26).

Πίνακας IX. 25: Έλλειψη κατά την παραμονή στη χώρα υποδοχής (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
οικογένεια	17	28,3	27	45,0	15	37,5	14	46,7	23	82,1	96 44,0
συγγενείς/φίλοι /πατρίδα/ δουλειά μου/ κοινωνικό- φυσικό περιβάλλον/ ηρεμία λόγω έλλειψης άδειας	16	26,6	18	30,0	16	40,0	8	26,6	2	7,2	60 27,5
δουλειά / ζω φτωχά	7	11,7	8	13,3	3	7,5	1	3,3	-	-	19 8,7
τίποτα	9	15,0	1	1,7	6	15,0	2	6,7	1	3,6	19 8,7
τίποτα	11	18,3	6	10,0	-	-	5	16,7	2	7,1	24 11,0
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας ΙΧ. 26: Έλλειψη κατά την παραμονή στη χώρα υποδοχής (ανά φύλο)

Έλλειψη	Φύλο		Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
οικογένεια	43	44,8	53	55,2	96	100,0	41,0	44,0
συγγενείς/ φίλοι / πατρίδα/ δουλειά μου/ το κοινωνικό – φυσικό μου περιβάλλον/	24	40,0	36	60,0	60	100,0	22,9	27,5
ηρεμία λόγω έλλειψης άδειας	9	47,4	10	52,6	19	100,0	8,6	8,7
δουλειά / ζω φταγιά	10	52,6	9	47,4	19	100,0	9,5	8,7
τίποτα	19	79,2	5	20,8	24	100,0	18,1	11,0
Σύνολο	105		113		218		100,0	100,0

Χ. Ζητήματα ενσωμάτωσης

Όπως και σε κάποιο βαθμό έχουμε αναφέρει (Μέρος Α'), σχετικά με τον προσδιορισμό των εννοιών «ενσωμάτωση», «ένταξη», «αφομοίωση», «προσθήκη», υπάρχει ασάφεια με αποτέλεσμα η χρήση τους να γίνεται εναλλακτικά ή συμπληρωματικά. Επιπλέον, η κάθε μία απ' αυτές μπορεί να αναφέρεται είτε στο άτομο μεμονωμένα είτε στην κοινωνία αναφοράς.

Έτσι, με την έννοια «ενσωμάτωση» (integration) μπορεί να εννοείται η διαδικασία εκείνη που επιτρέπει στο άτομο να μετατρέψει σε δικά του τα πολιτισμικά πρότυπα που υπερέχουν σε μία κοινωνία. Αλλά μπορεί επίσης να εκληφθεί και ως το άθροισμα των διαφόρων στοιχείων ενός κοινωνικού συστήματος σε μία ολότητα. Επιπλέον, ο όρος λαμβάνεται άλλοτε με την έννοια της εκ μέρους του συνόλου αποδοχής ενός ατόμου ή κοινωνικού συνόλου στους κόλπους του, και άλλοτε με την έννοια της εκ μέρους του ατόμου ή του κοινωνικού συνόλου ταύτιση με ένα σύνολο και εισόδου τους σ' αυτό.

Ομοίως ως «ένταξη» (integration) νοείται η απόδοση θέσης σε ένα άτομο ή μια κατηγορία πληθυσμού στα πλαίσια της οργάνωσης ενός κοινωνικού συνόλου, αλλά και η αποδοχή από το άτομο ή την κατηγορία πληθυσμού της θέσης που του αποδίδεται στα πλαίσια της οργάνωσης ενός κοινωνικού συνόλου. Παραπλήσια απόδοση δίνεται στην έννοια «προσθήκη» (insertion), ήτοι δημιουργία χώρου για τους νεοεισερχόμενους στη συγκεκριμένη κοινωνία, δίπλα στα λουπά μέλη της κοινωνίας.

Η έννοια «αφομοίωση» (assimilation) ορίζεται ως η πλήρης αποδοχή ενός ατόμου ή μιας κατηγορίας πληθυσμού από ένα κοινωνικό σύνολο, ορίζεται επίσης και, από την πλευρά του ατόμου, ως η ταύτισή του με ένα κοινωνικό σύνολο και τον πολιτισμό του.

Οι έννοιες αρκετά συχνά χρησιμοποιούνται εναλλακτικά. Ειδικότερα δε για τη διάκριση ανάμεσα στις έννοιες ενσωμάτωση - αφομοίωση, ορίστηκε ότι «ενσωμάτωση δεν είναι η ισοπεδωτική διαδικασία της αφομοίωσης αλλά ίση ευκαιρία συνοδευόμενη από πολιτιστική διασπορά σε ένα περιβάλλον αμοιβαίας ανοχής». Όμως, ο όρος κοινωνική ενσωμάτωση χρησιμοποιείται αρκετά συχνά και ως συνώνυμο του όρου αφομοίωση.

Ειδικότερα για τους μετανάστες και από ψυχολογικής σκοπιάς, συχνά αναφέρεται η θεωρία που προτείνεται από τον Καναδό καθηγητή J. Berry (1980) (Γεώργας, κ.ά, 1993,20), ο οποίος υποστηρίζει, ότι για τη διερεύνηση της πορείας

ψυχολογικής προσαρμογής που ακολουθούν οι μετανάστες, θα εξετάζονται τα οικολογικά, κοινωνικά, βιολογικά και ψυχολογικά στοιχεία που εμπλέκονται στον επιπολιτισμό ατόμων ή ομάδων. Τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της διαδικασίας είναι: 1) επαφή δύο τουλάχιστον αυτόνομων πολιτιστικών συστημάτων, 2) πορεία σε τρεις τουλάχιστον φάσεις, απαραίτητη επαφή, πιθανή σύγκρουση, και σε κάποιο βαθμό προσαρμογή, 3) εξέταση σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, 4) μετρήσεις που θα αναφέρονται σε ιστορικά στοιχεία, στους λόγους μετακίνησης, στη διάρκεια επαφής, στη φύση της σύγκρουσης και στις προσαρμογές που έχουν πετύχει οι ομάδες. Από την άλλη, σε ατομικό επίπεδο πρέπει να εξετάζεται η θέση του ατόμου στην πολιτισμική ομάδα, οι διαπροσωπικές και ενδο-ατομικές συγκρούσεις και κρίσεις και η τελική μορφή προσαρμογής. Οι πιθανές τακτικές επιπολιτισμού σχηματίζονται από τις απαντήσεις σε δύο βασικά ερωτήματα: α) είναι σημαντικό για το άτομο να αποκτήσει εθνική ταυτότητα και χαρακτηριστικά; β) είναι σημαντικό να υπάρχουν σχέσεις μεταξύ των ομάδων; Οι απαντήσεις στα δύο αυτά ερωτήματα διαγράφουν τις τακτικές προσαρμογής ταυτόχρονα στο ομαδικό και το ατομικό επίπεδο, χωρίς να σημαίνει ότι οι τακτικές είναι και κάθετα διαχωρισμένες μεταξύ τους. Έτσι οι έννοιες ορίζονται ως εξής:

α) Αφομοίωση (assimilation) είναι η τάση εξομοίωσης των ατομικών και συλλογικών συμπεριφορών του ατόμου ή της ομάδας προς τον ξένο πολιτισμό.

β) Εναρμόνιση (integration). Η ομάδα ή το άτομο, διατηρώντας την εθνική του ταυτότητα, γίνεται αναπόσπαστο μέρος της κοινωνίας και συνεργάζεται με την ευρύτερη κοινότητα. Αυτός ο τύπος προσαρμογής θεωρείται ως η πιο επιτυχής μορφή επιπολιτισμού.

γ) Διαχωρισμός (separation). Όταν δεν υπάρχουν θετικές σχέσεις με την κοινότητα και η στάση αυτή συνοδεύεται από έμμονη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας που φέρει το άτομο ή η ομάδα.

δ) Περιθωριοποίηση (marginalization). Το άτομο χάνει την πολιτιστική και ψυχολογική επαφή του τόσο με τη δική του παραδοσιακή ομάδα όσο και με την ευρύτερη κοινότητα. Στην περίπτωση των μεταναστών, αυτή η τακτική έχει συσχετισθεί με την εγκληματικότητα, τις ψυχιατρικές διαταραχές, το αλκοολισμό, τη γυναικεία κατάθλιψη.

Η σπανιότητα θεωρητικών κειμένων σχετικά με τον καθορισμό των εννοιών στην Ευρώπη, οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι η μετανάστευση προς τις χώρες αυτές, τη μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο περίοδο, θεωρείτο κυρίως ως ένα

προσωρινό γεγονός, όπως και ότι οι χώρες της Δ. Ευρώπης ήταν εθνοκεντρικές. Ακόμη, και όταν διαφάνηκε ότι μέρος της μετανάστευσης θα γινόταν μόνιμο έπρεπε να λυθούν ζητήματα που σχετίζονται με αυτούς άμεσα και πρακτικά, όπως η εκπαίδευση, η εργασία, η διαμονή και άλλα. Αποτέλεσμα των ανωτέρω είναι να προσεγγίζεται η ενσωμάτωση σε επί μέρους τομείς της κοινωνίας, όπως η απασχόληση, η εκπαίδευση, οι υπηρεσίες υγείας, τα ΜΜΕ, η κατοικία κ.ο.κ. Από την άλλη, σε αρκετές χώρες οι διαστάσεις της ενσωμάτωσης έχουν μελετηθεί, αλλά κυρίως αφορούν σε ομάδες που παραδοσιακά μένουν στις χώρες αυτές, π.χ. τσιγγάνοι (Herfurth, et al, 1982,4, Τσίγκανου, 1997,26).

Επισημαίνεται (Κόντης, 2001, 191) το πρόβλημα που σχετίζεται με τη δυσκολία μέτρησης της ενσωμάτωσης, εφόσον θα πρέπει να απαντηθούν ερωτήματα όπως: ποιο δείκτης και ποιο συγκρίσιμο υλικό θα επιλεγούν, ακόμη με βάση ποιο αξιακό σύστημα επιλέγονται οι νόρμες και τα πρότυπα, όπως και με ποιον τρόπο εξασφαλίζεται η συγκρισιμότητα των τμημάτων ημεδαπών και αλλοδαπών για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Τον Οκτώβριο του 1995 σε διεθνές συνέδριο που οργανώθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης με θέμα τη μέτρηση και τους δείκτες της ενσωμάτωσης, εντοπίστηκε η δυσκολία της μέτρησης όπως και η επιλογή των κατάλληλων δεικτών. Αυτοί θα μπορούσαν να διακριθούν σε τρεις τύπους: α) Δείκτες πρόσβασης σε κρίσιμους θεσμούς τους κράτους υποδοχής, όπως ή άδεια παραμονής, η ένταξη στην αγορά εργασίας (άδεια εργασίας) ή ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα κλπ, σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο του καθεστώτος ενσωμάτωσης, β) Δείκτες κατάστασης των μεταναστών σε κρίσιμους τομείς όπως η εκπαίδευση (εκπαιδευτικό επίπεδο), η αγορά εργασίας (ανεργία, εισόδημα), η κατοικία κλπ., γ) Δείκτες στάσης των μεταναστών, όπως οι προσωπικές τους προσδοκίες, η συμμετοχή τους στην κοινωνική, πολιτική, συνδικαλιστική ζωή, η πολιτισμική τους ταυτότητα, κλπ, αλλά και η στάση των ημεδαπών απέναντι τους.

Χωρίς να παραγνωρίζουμε τη σημασία των άλλων θεμάτων που έχουν ήδη αναφερθεί στα προηγούμενα κεφάλαια, όπως την απασχόληση, την κατοικία, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής, θεωρούμε ότι στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα αναδείξουμε κάποιες παραμέτρους της ζωής των αλλοδαπών που επίσης είναι σημαντικές για την ομαλή ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία υποδοχής, ακόμη και στην περίπτωση που τα άτομα σκοπεύουν να έχουν σύντομη μεταναστευτική ζωή στη χώρα μας. Η διεθνής μεταναστευτική εμπειρία έχει δείξει, ότι κάποιοι από τους μετανάστες θα παραμείνουν στην

κοινωνία υποδοχής, ίσως και για το υπόλοιπο του βίου τους, εφόσον στη διάρκεια της μεταναστευτικής ζωής των ατόμων προκύπτουν αλλαγές που ανατρέπουν τις αρχικές προθέσεις τους για μετανάστευση με ορισμένο χρονικό ορίζοντα. Υπ' αυτήν την έννοια, και εκφράσεις της καθημερινής ζωής που σήμερα δε φαίνεται να έχουν κάποια σημασία για τον αλλοδαπό ή για την κοινωνία υποδοχής, στο μέλλον, προσεχές ή απώτερο, είναι πιθανόν να προσλάβουν τη βαρύτητα που έχουν και για τον υπόλοιπο πληθυσμό.

Στο κεφάλαιο αυτό προσεγγίζεται ο τρόπος διάθεσης του ελεύθερου χρόνου, εκτιμάται ο βαθμός εθνικής συνοχής με την καταγραφή των επαφών που οι αλλοδαποί έχουν με άτομα της δικής τους εθνικότητας και τη σύνδεσή τους με τη χώρα προέλευσης, αλλά και η οργάνωσή τους που θα μπορούσε να είναι προσανατολισμένη προς τη χώρα προέλευσης ή αντίθετα την υποδοχής. Ακόμη, καταγράφεται η συχνότητα των επαφών τους με τις άλλες εθνικότητες που συνυπάρχουν στη χώρα, το επίπεδο κατανόησης της ελληνικής γλώσσας, η γνώση και επαφή τους με τα κοινωνικά δίκτυα. Και τέλος, αποτυπώνεται η συχνότητα επαφών με την ελληνική κοινωνία και τους ζητείται να αξιολογήσουν οι ίδιοι την θέση τους στην κοινωνία υποδοχής.

X.1. Διάθεση του ελεύθερου χρόνου

Αντλαμβάνομαστε τον ελεύθερο χρόνο σε αντιδιαστολή με το χρόνο της εργασίας, όπως έχει οριστεί και από τους θεωρητικούς του ελεύθερου χρόνου. Όμως, και ο ελεύθερος χρόνος φαίνεται να υπόκειται στις γενικότερες συνθήκες που, εν πολλοίς, καθορίζουν τις διάφορες κοινωνικο-οικονομικές κατηγορίες πληθυσμού. Η ποιότητα και η διάρκεια του ελεύθερου χρόνου σχετίζεται άμεσα με την ποιότητα αλλά και τη διάρκεια της εργασίας των διαφόρων κατηγοριών πληθυσμού, με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τους, αλλά και τις ανάγκες τους.

Εκτιμάται η σπουδαιότητα των οικιακών, οικογενειακών, μορφωτικών και επαγγελματικών υποχρεώσεων που εισχωρούν μέσα στον ελεύθερο χρόνο. Ο απελευθερωμένος χρόνος για ένα μεγάλο μέρος μισθωτών και επαγγελματιών κατακλύζεται από τις δεύτερες απασχολήσεις, μερικές φορές και τρίτες, αλλά οι σκοπιμότητες και η σημασία αυτής της δεύτερης απασχόλησης, διακρίνονται ανάλογα με το βαθμό της οικονομικής εξέλιξης των χωρών (Friedman, 1965, 271).

Θα ήταν χρήσιμη μία έρευνα για την αξιοποίηση του απελευθερωμένου από την εργασία χρόνου, και στους Έλληνες εργαζόμενους. Θα μπορούσε να αξιολογηθεί η χρήση της ως ότι ορίζεται, ή ως εργασία για τη συμπλήρωση του εισοδήματος των νοικοκυριών που έχουν λίγους πόρους. Πέρα από το διάστημα των διακοπών, και οι εκτός εργασίας ώρες αρκετά συχνά αξιοποιούνται για την εξασφάλιση πρόσθετου εισοδήματος για τα νοικοκυριά αυτά. Αλλά εκτός από την οικονομική θέση, όπως αναφέρεται από τον Friedman, και άλλοι παράγοντες υπεισέρχονται και καθορίζουν τη χρήση του, η ίδια η εργασία επίσης φαίνεται να τη διαπερνά όπως και τα λοιπά χαρακτηριστικά του ατόμου.

Οι αλλοδαποί υπόκεινται στους γενικούς κανόνες για την επιλογή του ελεύθερου χρόνου τους, αλλά και σε κάποιους πιο συγκεκριμένους που συνδέονται με την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής, ήτοι τους στόχους τους αλλά και το περιβάλλον υποδοχής για τις δυνατότητες που τους παρέχει *«δεν ξέρουμε που να πάμε, δεν γνωρίζουμε και τις διαδικασίες»*.

Ένα μικρό ποσοστό από τους αλλοδαπούς του δείγματός μας έχει δεύτερη απασχόληση, αλλά και από κάποιους άλλους εκφράστηκε η επιθυμία για μια τέτοια απασχόληση *«μακάρι να εύρισκα και μία άλλη δουλειά»*.

Αποτυπώνουμε τη διάθεση του ελεύθερου χρόνου των αλλοδαπών του δείγματος με την καταγραφή του τρόπου ψυχαγωγίας τους αναφέροντας και το κόστος που διατίθεται γι' αυτήν. Έχουμε ήδη αναφέρει στο κεφάλαιο το σχετικό με τις δαπάνες των ερωτώμενων (Κεφάλαιο VIII), ότι η πλειοψηφία των αλλοδαπών δαπανά το 5% ή 10% του εισοδήματος για ψυχαγωγία, αλλά και ότι ένα τμήμα του αλλοδαπού πληθυσμού (15%), δεν ψυχαγωγείται καθόλου. Ο μακρύτερος χρόνος παραμονής στη χώρα επηρεάζει και μεγεθύνει εκείνο το ποσόν των εσόδων που διατίθεται για ψυχαγωγία. Αυτή η παρατήρηση θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως προσαρμογή στον κυρίαρχο τρόπο ψυχαγωγίας ή ως μεταβολή του αρχικού στόχου, εκείνου της συγκέντρωσης περισσότερων χρημάτων και γρήγορης επιστροφής, ή ακόμη να θεωρηθεί ότι οι αλλοδαποί συμπεριφέρονται έτσι, επειδή έχουν καλύψει τις βασικές τους ανάγκες και ότι διαθέτουν κάποιο χρόνο γι' αυτούς, πριν να επιστρέψουν στη χώρα τους. Θα μπορούσαμε όμως να υποθέσουμε ότι η συχνότητα με την οποία τα άτομα ψυχαγωγούνται έχει κατά κάποιον τρόπο στοιχεία ενσωμάτωσης εφόσον τα ποσά που δαπανούνται γι' αυτήν συνδέονται επίσης και με τη συχνότητα επαφών με τους Έλληνες.

Όσον αφορά στον τρόπο ψυχαγωγίας ελάχιστοι πηγαίνουν σε Disco (16%), Bar (5%), μπουζούκια (2%), ενώ κάπως περισσότεροι πηγαίνουν σε ταβέρνες (28%), καφενεία (43%), και περισσότερο οι άνδρες από τις γυναίκες (Disco:82%V18%), (Bar:80%V20%), (ταβέρνες:51%V49%), (καφενεία:60%V40%). Οι γυναίκες διασκεδάζουν λίγο περισσότερο από τους άνδρες στα μπουζούκια. Είναι κυρίως οι περιπτώσεις που Έλληνες τις προσκαλούν, εφόσον περισσότερο από τους άνδρες δηλώνουν και αυτές τις προκλήσεις ως ψυχαγωγία. Συχνότερα ψυχαγωγούνται οι Πολωνοί από τις άλλες εθνικότητες (Π.Π.59, Διαγράμματα 1,2,3).

Γενικά, οι αλλοδαποί ψυχαγωγούνται πολύ λίγο, με συνηθέστερο τρόπο τις συναντήσεις σε σπίτια ομοεθνών τους. Επιδιώξαμε να συμμετάσχουμε σε τέτοιες συναντήσεις και έτσι κατανοήσαμε καλλίτερα τη λειτουργία τους. Οι αλλοδαποί μεταφέρουν την πατρίδα τους εδώ, μαγειρεύουν κατά το δικό τους τρόπο, τραγουδούν, θυμούνται τους δικούς τους, ανταλλάσσουν πληροφορίες και απόψεις.

Είναι και κάποιιοι που δε συμμετέχουν σε τέτοιες συναντήσεις ή συμμετέχουν σπάνια, είτε γιατί δεν έχουν καλές σχέσεις με ομοεθνείς, είτε γιατί υπάρχουν λίγοι ομοεθνείς τους εδώ, είτε γιατί δε θέλουν. Όπως μας είπε ένας Πολωνός: «*Βαριέμαι να κάνω παρέα με ομοεθνείς όλο για δουλειά μιλάμε*». Σε κάποιες περιπτώσεις, η κοινή ψυχαγωγία και συμμετοχή σε συγκεντρώσεις ομοεθνών έχει και το στοιχείο της υποχρέωσης. Οι αλλοδαποί στη χώρα υποδοχής λειτουργούν και ως κοινότητα με κανόνες, τους οποίους δεν είναι πάντα εύκολο να παραβούν τα μέλη της.

Οι γηγενείς ελάχιστα προσκαλούν αλλοδαπούς στα σπίτια τους για κοινή ψυχαγωγία, η έκφραση «έχω Αλβανούς στο σπίτι» είναι προφανές ότι δεν αναφέρεται σε φιλική επίσκεψη αλλά στη διεκπεραίωση κάποιας χειρωνακτικής εργασίας (Καρύδης,1997,147). Οι προσκλήσεις σε σπίτια Ελλήνων συνδέονται με το γυναικείο φύλο, κάπως με την εθνικότητα, με το μεγαλύτερο διάστημα παραμονής, με την μεγαλύτερη ικανότητα ομιλίας της ελληνικής γλώσσας, αλλά και το καλλίτερο επίπεδο ανάγνωσης των ελληνικών (Πίνακες, Χ.1 - Χ.5).

Άλλος τρόπος ψυχαγωγίας είναι οι κοντινές εκδρομές, κυρίως στη θάλασσα το καλοκαίρι, πολύ λιγότερο ο κινηματογράφος ή το θέατρο (Διάγραμμα 1).

Τα άτομα μιας εθνικότητας, πέρα από τη συσπείρωση σε μία περιοχή, αρκετά συχνά έχουν και κοινό τόπο συνάντησης, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια της μετακίνησής τους, που σε αρκετές περιπτώσεις είναι και τόπος ευρέσεως εργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών για διάφορα θέματα που τους απασχολούν. Παρόμοια συμπεριφορά έχουν και τα άτομα με “διακριτά” από την επικρατούσα

κοινωνική ομάδα χαρακτηριστικά, αλλά και άτομα ίδιων ηλικιών. Με αυτήν την έννοια δημιουργούνται τα “στέκια”.

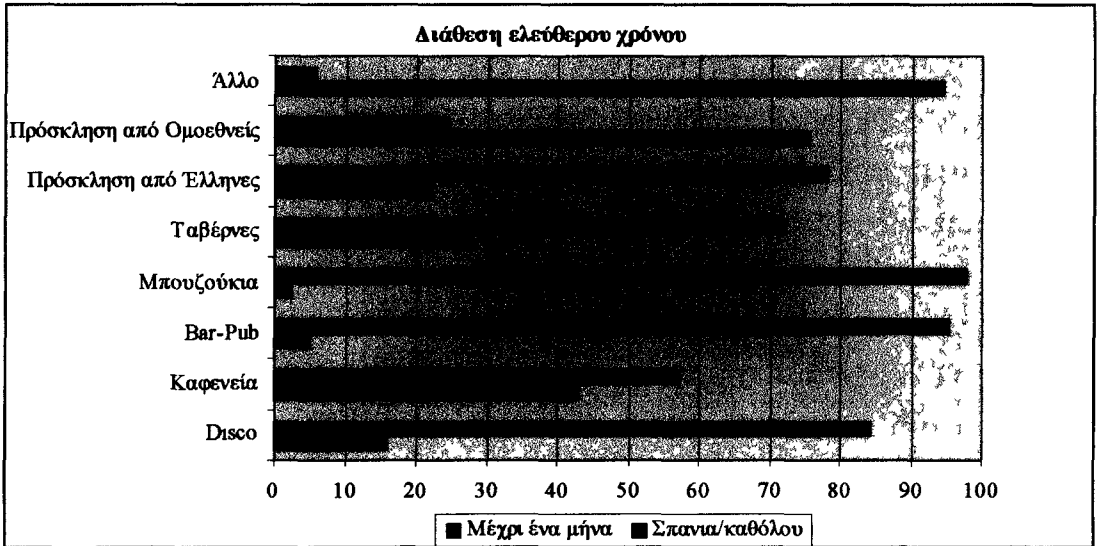
Περιοχές γύρω από την Ομόνοια για τους Πολωνούς, Ουκρανούς, Γεωργιανούς, διαπιστώσαμε ότι λειτουργούν έτσι, όπως ορίζεται το στέκι, ανεξάρτητα, αν πρόκειται για στεγασμένο χώρο ή όχι. Συγκεκριμένα σημεία της περιοχής ορίζονται από την παρουσία μίας και μόνης εθνικότητας, όπως π.χ. γύρω από την εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου, η μία πλευρά για τους Ουκρανούς, η άλλη για τους Γεωργιανούς, ενώ στον παράλληλο δρόμο οι Πόντιοι. Οι Πολωνοί έχουν τόπο συνάντησης την περιοχή γύρω από την εκκλησία στην πλατεία Βάθη.

Για την καθιέρωση της πλατείας Ομονοίας, ως σημείου αναφοράς και συνάντησης των χαμηλών εισοδηματικά ατόμων, υποστηρίζεται ότι κατά πολύ οφείλεται στη χωροθέτησή της, ως του σημείου υποχρεωτικής διέλευσης ατόμων από τις χαμηλότερες και μέσες εισοδηματικά περιοχές, με κυριότερη τη δυτική Αθήνα. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που η πλατεία Ομονοίας αποτελεί καταφύγιο όλων όσοι αισθάνονται ξένοι και αδύνατοι, όλων όσοι αναζητούν ευκαιρίες. Είναι το πιο ζεστό σημείο της Αθήνας, είναι το πέρασμα χιλιάδων ανθρώπων, εκείνων που η οικονομική τους κατάσταση είναι η πιο κοντινή στους πρόσφυγες και τους περιθωριακούς (Πολύζος κ.ά, 1995,82). Η περιοχή είναι σημείο αναφοράς για τους αλλοδαπούς και για πρακτικούς λόγους, εφόσον εκεί βρίσκονται τα γραφεία όπου οι αλλοδαποί μπορεί να στείλουν και να πάρουν γράμμα από τους δικούς τους στην πατρίδα, εκεί γίνεται η αναζήτηση εργασίας, εκεί ανταλλάσσονται τα νέα για την πατρίδα, αλλά και απόψεις για τις συνθήκες διαμονής και εργασίας στη χώρα υποδοχής. Επιπλέον, η πρώην παλιά πιάτσα εύρεσης εργασίας των Ελλήνων ανέργων οικοδόμων, που στη σημερινή πραγματικότητα λειτουργεί για τους αλλοδαπούς, είναι στην πλατεία Ομονοίας

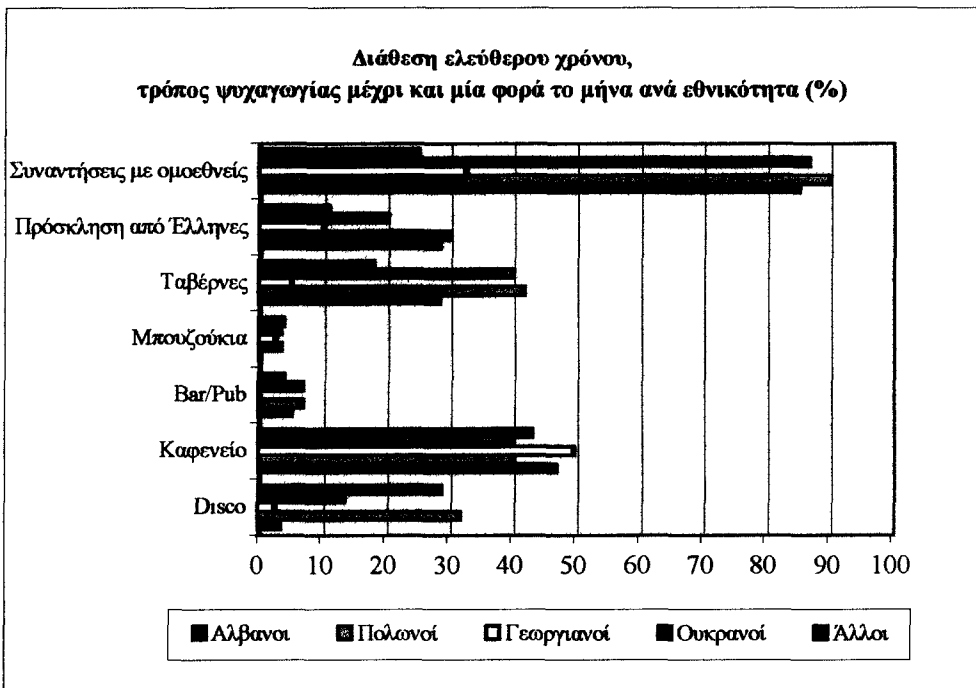
Οι Αλβανοί αποφεύγουν την Ομόνοια τα τελευταία χρόνια. Όπως και οι ίδιοι δηλώνουν δε συχνάζουν καλοί Αλβανοί εκεί, επιπροσθέτως δε, είναι περιοχή όπου περισσότερο γίνονται οι επιχειρήσεις «σκούπα» και κινδυνεύουν να απελαθούν. Αντίθετα, συναντούνται στα πάρκα της γειτονιάς τους, που επιτελούν την ίδια λειτουργία, ενώ ταυτόχρονα περνούν το απόγευμα ή την Κυριακή τους, χωρίς να ξοδέψουν πολλά χρήματα.

Κάποιο μόνιμο τόπο συνάντησης, έχουν κυρίως οι Αλβανοί και οι Γεωργιανοί. Εφόσον αναφερόμαστε σε κάποιο καφενείο ή ταβέρνα, η καλή συμπεριφορά του ιδιοκτήτη παίζει σημαντικό ρόλο για τους Αλβανούς *«είναι καλοί άνθρωποι αυτοί που έχουν το καφενείο, μας φέρνουν σαν σε ανθρώπους και όχι σαν Αλβανούς»* (Πίνακες Χ.6, Χ.7).

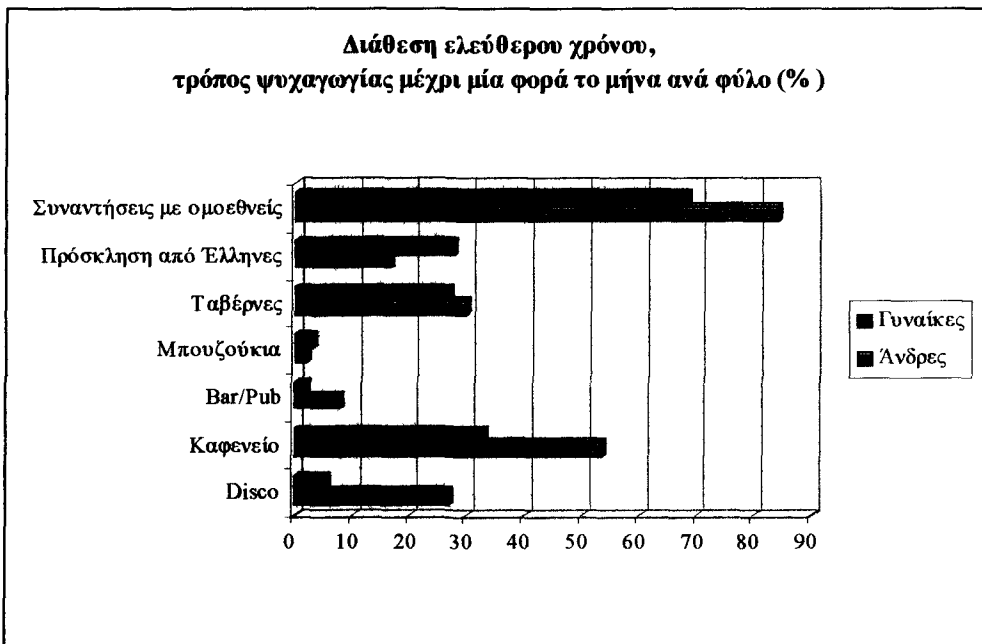
Διάγραμμα 1

Διάγραμμα 2

Διάγραμμα 3

Πίνακας Χ.1: Προσκλήσεις από Έλληνες * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί	Πολωνοί	Γεωργιανοί	Ουκρανοί	Άλλοι	Σύνολο
	N %	N %	N %	N %	N %	N %
1το μήνα / 4 το μήνα	17 28,3	18 30,0	4 10,0	6 20,0	3 10,7	48 22,0
σπάνια/καθόλου	43 71,7	42 70,0	36 90,0	24 80,0	25 89,3	170 78,0
Σύνολο	60 100,0	60 100,0	40 100,0	30 100,0	28 100,0	218 100,0

$$\chi^2_4 = 9,140, p = 0,06$$

Πίνακας Χ.2: Προσκλήσεις από Έλληνες * Φύλο

Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N %	%	N %	%	N %	%
1το μήνα / 4 το μήνα	17 16,2	35,4	31 27,4	64,6	48 22,0	100,0
Σπάνια/καθόλου	88 83,8	51,8	82 72,6	48,2	170 78,0	100,0
Σύνολο	105 100,0		113 100,0		218 100,0	

$$\chi^2_1 = 4,00, p = 0,05$$

Πίνακας Χ.3: Προσκλήσεις από Έλληνες * Διάστημα παραμονής στην Ελλάδα

Διάστημα παραμονής	1 -2 έτη		3 - 15 έτη		Σύνολο	
	N %	%	N %	%	N %	%
1το μήνα / 4 το μήνα	11 13,3	22,9	37 27,4	77,1	48 22,0	100,0
Σπάνια/καθόλου	72 86,7	42,4	98 72,6	57,6	170 78,0	100,0
Σύνολο	83 100,0		135 100,0		218 100,0	

$$\chi^2_1 = 5,99, p = 0,01$$

Πίνακας Χ.4: Προσκλήσεις από Έλληνες * Ομιλία της ελληνικής γλώσσας

Ομιλία της ελληνικής	Δυνατότητα		Αδυναμία		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Συχνότητα						
1το μήνα / 4 το μήνα	43	89,6	5	10,4	48	100,0
	25,7		9,8		22,0	
Σπάνια/καθόλου	124	72,9	46	27,1	170	100,0
	74,3		90,2		78,0	
Σύνολο	167		51		218	
	100,0		100,0		100,0	

$$\chi^2_1 = 5,79, p = 0,02$$

Πίνακας Χ.5: Προσκλήσεις από Έλληνες * Ανάγνωση της ελληνικής γλώσσας

Ανάγνωση ελληνικών συνάντησης	Δυνατότητα		Αδυναμία		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
1το μήνα / 4 το μήνα	31	64,6	17	35,4	48	100,0
	32,6		13,8		22,0	
Σπάνια/καθόλου	64	37,6	106	62,4	170	100,0
	67,4		86,2		78,0	
Σύνολο	95		123		218	
	100,0		100,0		100,0	

$$\chi^2_1 = 11,05, p < 0,01$$

Πίνακας Χ.6: Μόνιμος χώρος συνάντησης * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Στέκα											N
											%
Ναι	29	48,3	17	28,3	21	52,5	9	30,0	9	32,1	85
											39,0
Όχι	31	51,7	43	71,7	19	47,5	21	70,0	19	67,9	133
											61,0
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218
											100,0

Πίνακας Χ.7: Λόγοι προτίμησης συγκεκριμένου χώρου

Λόγοι προτίμησης	Α' Λόγος		Β' Λόγος		Σύνολο απαντήσεων	
	N	%	N	%	N	%
είναι καλό-βολικό	24	28,2	5	41,7	29	29,9
η ιδιοκτησία είναι καλή	13	15,3	2	16,7	15	15,5
συνγάζουν φίλοι	12	14,1	4	33,3	16	16,5
πάρκο / εκκλησία	36	42,4	1	8,3	37	38,1
Σύνολο	85	100,0	12	100,0	97	100,0

Χ.2. Επαφές - συναντήσεις με άλλους

Τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας έχει αναπτυχθεί αρκετά ο προβληματισμός σχετικά με τη μετανάστευση και τις επιπτώσεις της στην κοινωνία και οικονομία, από της σκοπιάς της χώρας υποδοχής. Συνήθως η συζήτηση στρέφεται γύρω από το «εισερχόμενο εργατικό δυναμικό» και τις θετικές συνέπειες του στην οικονομία, σε

τέτοιες περιπτώσεις οι αναφορές γίνονται στο ουδέτερο πρόσωπο. Από την άλλη, οποτεδήποτε γίνονται αναφορές στις επιπτώσεις στην κοινωνία, η μετανάστευση υποκειμενοποιείται και ειδικότερα στην περίπτωση που γίνονται με αρνητική φόρτιση έτσι, «οι ξένου» «μαφίες», «εγκληματίες». Κάποιες φορές γίνονται και υποκείμενα θετικών εκφράσεων, αλλά συνήθως αφορούν στην εργασία, «δουλεύουν καλά οι Πολωνού».

Οι αλλοδαποί ενώ έχουν ήδη δεκαετή παρουσία στη χώρα, η κοινωνία υποδοχής γνωρίζει πολύ λίγα γι' αυτούς και σχεδόν πάντα έχει γνώμη που έχει διαμορφωθεί με έμμεσο τρόπο (π.χ. ΜΜΕ) ή που προκύπτει από τις εργασιακές σχέσεις μαζί τους. Οι επαφές γηγενών και αλλοδαπών στην εργασία θα μπορούσαν, μόνο εν μέρει να θεωρηθούν ως επαφή που διευκρινίζει στοιχεία της προσωπικότητας των ατόμων. Όπως προαναφέραμε, κάτι λίγο περισσότεροι από το 1/5 των αλλοδαπών του δείγματός μας, προσκαλείται από τους Έλληνες για κοινωνική επίσκεψη. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η ως άνω συμπεριφορά οφείλεται σε παράγοντες που σχετίζονται με τους Έλληνες ή τους ίδιους τους αλλοδαπούς ή ακόμη, με τις συνθήκες που επηρεάζουν και τις δύο πλευρές. Πέρα από τις επαφές που οι αλλοδαποί έχουν ή όχι με τους Έλληνες η στάση τους απέναντι στις άλλες εθνικότητες, με τις οποίες συνυπάρχουν στη ξένη χώρα, θα μπορούσε να αποκαλύπτει και τα περιθώρια που οι ίδιοι έχουν για τους «άλλους».

Με την προβληματική αυτή θελήσαμε να καταγράψουμε την πυκνότητα επαφών με τους ομοεθνείς τους, με τους άλλους αλλοδαπούς που βρίσκονται στη χώρα και με τους Έλληνες. Ειδικότερα, για τη συχνότητα συνάντησης των αλλοδαπών με τους Έλληνες, εντοπίσαμε και τους παράγοντες που την επηρεάζουν.

Σχετικά με τη δυναμική των ομάδων σε μία κοινωνία, παρατηρείται ότι στα μέλη μιας ομάδας που βρίσκονται σε ευνοϊκή ή δυσμενή θέση αναπτύσσεται μια μεγάλη πυκνότητα εσωτερικής επαφής και μία περιορισμένη πυκνότητα εξωτερικής επαφής, επειδή η πυκνότητα συμβαδίζει γενικά με τη συμπάθεια. Τα μέλη μιας μειονότητας από τη μια και μιας πλειοψηφίας από την άλλη, αισθάνονται μεταξύ τους μεγαλύτερη αποστροφή απ' ότι για τα μέλη της δικής τους ομάδας. Το πως βλέπει η μια ομάδα την άλλη αντανακλά την ακανόνιστη πυκνότητα της επαφής με αρκετή ακρίβεια και τη δικαιολογεί ως ένα μέρος (Hofstatter, 1978, 382).

Συμπερασματικά για τους αλλοδαπούς του δείγματος, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι, τα άτομα των διαφόρων εθνικοτήτων που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα, είναι αρκετά απομονωμένα από τα εκείνα διαφορετικών εθνικοτήτων, σε κάπως μικρότερο βαθμό απομονωμένα από τους Έλληνες, και σε

κάποιο βαθμό και μεταξύ τους. Σε όλες τις περιπτώσεις αναφερόμαστε σ' ένα μικρό κύκλο προσώπων, πλην των ατόμων που ανήκουν σε ολιγάριθμη εθνικότητα στη χώρα υποδοχής.

□ Με Ομοεθνείς συναντώνται περισσότερο από ότι με τους άλλους. Χωρίς να εννοείται ότι δεν ισχύει η συνθήκη της μεγαλύτερης συμπάθειας για τους ομοεθνείς από ότι για τους άλλους, σε αρκετές περιπτώσεις πρόκειται, κατά κάποιον τρόπο, για «αναγκαστικές» επαφές, για ενημέρωση, για αναζήτηση εργασίας, αλλά και για συναντήσεις στα πλαίσια των κοινωνικών συμβάσεων. Όπως ανέφερε και μία Πολωνέζα *«έβλεπα τους Έλληνες στην Πολωνία, ήσαν μαζί, διασκέδαζαν, είχαν πολιτιστικούς συλλόγους, εμείς δεν είμαστε έτσι»*. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δε μας αφορά το πρώτο σκέλος της παρατήρησης αλλά το δεύτερο, το πώς δηλαδή η ίδια βλέπει τη συνοχή της εθνικότητάς της (Πίνακας X.8).

□ Με Έλληνες δεν συναντώνται καθόλου τα 2/3 των ερωτώμενων, ενώ η συχνότητα των επαφών συνδέεται με κάποια χαρακτηριστικά των αλλοδαπών όπως: την εθνικότητα, οι επαφές αυτές είναι αραιότερες κυρίως για τους Γεωργιανούς και σε κάποιο βαθμό και για τους Ουκρανούς. Τα άτομα των εθνικοτήτων αυτών έρχονται περισσότερο από τους άλλους, για ορισμένο χρονικό διάστημα και ίσως για κάποιους να μη θεωρείται απαραίτητη η οποιαδήποτε σχέση, αλλά και, είναι οι νεώτεροι χρονολογικά μετανάστες έτσι ώστε να μην έχουν δημιουργηθεί ακόμη γνωριμίες και σχέσεις με τους Έλληνες. Ένας άλλος, και μάλλον κυριότερος λόγος, που έχει αυτά τα αποτελέσματα, είναι η φύση της εργασίας τους, είτε εργάζονται ως εσωτερικές, είτε ως οικιακοί βοηθοί, δεν έχουν συναδέλφους άρα και ευκαιρία να γνωριστούν με άλλα άτομα. Για τον ίδιο λόγο δεν έχουν επαφές και με άλλες εθνότητες. Από όση επαφή είχαμε με τις Γεωργιανές, για τις περισσότερες η βασική αιτία της απομόνωσής τους είναι η φύση της δουλειάς, εφόσον αρκετές είχαν έντονη περιέργεια να καταλάβουν την Ελλάδα και τους Έλληνες *«Θα ήθελα να γνωρίσω και να καταλάβω τους Έλληνες, να κάνω παρέα, αλλά δεν γίνεται, δεν ξέρω κανέναν»* (Πίνακας X.9).

Η συχνότητα των επαφών με Έλληνες που έχουν οι αλλοδαποί μας σχετίζεται επίσης με την ύπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής (Πίνακας X.10), όπως και με το μεγαλύτερο διάστημα παραμονής (Πίνακας X.11), αλλά και τη γνώση της ελληνικής γλώσσας σε όλα τα επίπεδα κατάκτησής της (Πίνακες X12 - X.15).

Οι παράγοντες αυτοί φαίνεται να συνδέονται και μεταξύ τους και εάν θέλουμε να προβλέψουμε, κατά κάποιον τρόπο, την εξέλιξη, θα λέγαμε ότι με την πάροδο του χρόνου οι αλλοδαποί όλο και περισσότερο θα γνωρίζονται με τους Έλληνες και οι επαφές θα πυκνώσουν, εφόσον θα γνωρίζουν τη γλώσσα καλλίτερα και γενικότερα θα κατανοούν τη διαφορετική κουλτούρα. Όπως είπε και μία Πολωνέζα *«στην αρχή δεν καταλάβαινα αρκετά πράγματα και είχα εντελώς αρνητική στάση για τους Έλληνες, όσο τους γνωρίζω, όμως, κατανοώ το διαφορετικό τρόπο ζωής που μάλλον τον προτιμώ από το δικό μας, κατάλαβα ότι οι Έλληνες είναι πιο ανοικτοί και δεν παρεξηγώ τη συμπεριφορά τους όπως στην αρχή»*. Από την άλλη, ίσως και οι Έλληνες συνηθίσουν σε μία διαφορετική άποψη για την κοινωνία τους, και αποδεχθούν τη διαφορά.

Αντίθετα, η συχνότητα των επαφών με τους Έλληνες δεν επηρεάζεται από άλλα χαρακτηριστικά των αλλοδαπών, όπως το φύλο ($X^2_1=0,66$, $P=0,41$), το επίπεδο εκπαίδευσης ($X^2_1=2,87$, $P=0,90$), την ηλικία ($X^2_3=2,32$, $P=0,51$), και την οικογενειακή κατάσταση ($X^2_1=0,09$, $P=0,81$).

Στην έρευνα της Πολωνικής εφημερίδας, σχετικά με τις σχέσεις των Πολωνών με τους Έλληνες οι περισσότεροι Πολωνοί δηλώνουν ότι δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα με τους Έλληνες γείτονες και συμβιώνουν αρμονικά, αλλά ούτε και σημαντικά προβλήματα στις εργασιακές σχέσεις (KURIERA ATENSKIĘGO, 1997).

□ Πολύ λιγότερο απ' ό,τι με Έλληνες, οι αλλοδαποί μιας εθνικότητας γνωρίζουν και συναναστρέφονται άτομα άλλων εθνικοτήτων. Για τη μη επαφή με άλλες εθνικότητες, φαίνεται να έχει διαδραματίσει κάποιο ρόλο και η τηλεόραση ή να έχει λειτουργήσει η εντός της κοινότητας πληροφόρηση *«είναι πολύ μαφία εδώ, από ό,τι ακούμε»*. Αρκετές φορές ανέφεραν ότι δεν έχουν προσωπική άποψη αλλά έχουν ακούσει άσχημα πράγματα για τους άλλους αλλοδαπούς, και άρα είναι προτιμότερο να μη ρισκάρουν την παραμονή τους στη χώρα κάνοντας επικίνδυνες γνωριμίες. Φαίνεται ότι η ασαφής πληροφόρηση δε δημιουργεί μόνο τις προϋποθέσεις για πρόκληση φόβου, εξαιτίας των μεταναστών, μόνο στους γηγενείς αλλά και στους αλλοδαπούς, όχι μόνο για τα άτομα άλλων εθνικοτήτων αλλά, κάποιες φορές, και για άτομα της ίδιας με αυτούς εθνικότητας. Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις, οι επαφές με άλλες εθνικότητες μπορεί να είναι το αποτέλεσμα επιλεκτικών διαδικασιών των άλλων ή αποτέλεσμα των συνθηκών διαμονής και εργασίας. Οι Αλβανοί και οι Γεωργιανοί, σε πολύ μικρό ποσοστό, συναντούν άτομα άλλων

εθνικότητων, ενώ περισσότερες επαφές έχουν εκείνοι που ανήκουν στην κατηγορία «Άλλες εθνικότητες» και είναι τα άτομα που θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι αναγκαστικά συναναστρέφονται άλλους εφόσον δε συναντούν συχνά ομοεθνείς. Στις συναναστροφές αυτές κοινή γλώσσα επικοινωνίας είναι η ρώσικη, σε κάποιες περιπτώσεις η πολωνική, ή η ελληνική. Τα λίγα άτομα από την Αφρική που περιλαμβάνονται στο δείγμα μας, συναναστρέφονται κυρίως Ουκρανούς (Πίνακας X.16).

Θα μπορούσαμε ίσως να εκλάβουμε τη μεγαλύτερη επαφή με τους Έλληνες από ό,τι με τις άλλες εθνικότητες, όχι ως μία επιλεκτική διαδικασία προτίμησης των Ελλήνων έναντι των άλλων εθνοτήτων, αλλά ως διαδικασία σύνδεσης με το ισχυρότερο κομμάτι της κοινωνίας που είναι οι γηγενείς έναντι των άλλων εθνοτήτων, που βρίσκονται στην ίδια με αυτούς θέση ή ακόμη ως το φυσικό αποτέλεσμα της πληθυσμιακής υπεροχής των γηγενών.

*Πίνακας X.8: Συνάντηση εκτός εργασίας με ομοεθνείς * Εθνικότητα*

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Συνάντηση με ομοεθνείς											N %
Κάθε μέρα - 1/μήνα	59	98,3	60	100,0	39	97,5	30	100,0	22	78,6	210 96,3
Σπάνια- ποτέ	1	1,7	-		1	2,5	-		6	21,4	8 3,7
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

*Πίνακας X.9: Συνάντηση εκτός εργασίας με Έλληνες * Εθνικότητα*

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Συνάντηση με Έλληνες											N %
Κάθε μέρα- 1/μήνα	25	41,7	28	46,7	5	12,5	7	23,3	8	28,6	73 33,5
Σπάνια/ποτέ	35	58,3	32	53,3	35	87,5	23	76,7	20	71,4	145 66,5
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

$$X^2_1 = 16,08, p < 0,01$$

Πίνακας X.10: Συνάντηση εκτός εργασίας με Έλληνες * Οικογ. παραμονή στη χώρα υποδοχής)

Συνάντηση με Έλληνες	Κάθε μέρα - 1/μήνα		Σπάνια/ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Οικογ. παραμονή στη χώρα υποδοχής						
οικογένεια στη χώρα υποδοχής	47	44,8	58	55,2	105	100,0
μόνοι στη χώρα υποδοχής	26	23,0	87	77,0	113	100,0
Σύνολο	73		145		218	

$$\chi^2_1 = 11,56, p < 0,01$$

Πίνακας X.11: Συνάντηση εκτός εργασίας με Έλληνες * Διάστημα παραμονής στη χώρα

Συνάντηση με Έλληνες	Κάθε μερα- 1 μήνα		Σπάνια/ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Διάστημα παραμονής						
0 - 2 έτη	11	13,3	72	86,7	83	100,0
3 - 7 έτη	52	44,4	65	55,6	117	100,0
8 -15 έτη	10	55,6	8	44,4	18	100,0
Σύνολο	73		145		218	

$$\chi^2_1 = 25,50, p < 0,01$$

Πίνακας X.12: Συνάντηση εκτός εργασίας με Έλληνες * Κατανόηση της ελληνικής γλώσσας

Συνάντηση με Έλληνες	Κάθε μέρα- 1/μήνα		Σπάνια/ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Γνώση της ελληνικής						
Καλό επίπεδο γνώσης	70	36,3	123	63,7	193	100,0
Μέτριο επίπεδο γνώσης	3	12,0	22	88,0	25	100,0
Σύνολο	73		145		218	

$$\chi^2_1 = 5,85, p = 0,01$$

Πίνακας X.13: Συνάντηση εκτός εργασίας με Έλληνες * Ομιλία της ελληνικής γλώσσας

Συνάντηση με Έλληνες	Κάθε μέρα- 1/μήνα		Σπάνια/ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ομιλία της ελληνικής						
Καλό επίπεδο γνώσης	67	40,1	100	59,9	167	100,0
Μέτριο επίπεδο γνώσης	6	11,8	45	88,2	51	100,0
Σύνολο	73		145		218	

$$\chi^2_1 = 14,10, p < 0,01$$

Πίνακας X.14: Συνάντηση εκτός εργασίας με Έλληνες * Ανάγνωση της ελληνικής γλώσσας

Συνάντηση με Έλληνες	Κάθε μέρα- 1/μήνα		Σπάνια/ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ανάγνωση της ελληνικής						
Καλό επίπεδο γνώσης	46	48,4	49	51,6	95	100,0
Μέτριο επίπεδο γνώσης	27	22,0	96	78,0	123	100,0
Σύνολο	73		145		218	

$$\chi^2_1 = 16,86, p < 0,01$$

Πίνακας X.15: Συνάντηση εκτός εργασίας με Έλληνες * Γραφή της ελληνικής γλώσσας

Συνάντηση με Έλληνες	Κάθε μέρα- 1/μήνα		Σπάνια/ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Γραφή της ελληνικής						
Καλό επίπεδο γνώσης	9	60,0	6	40,0	15	100,0
Μέτριο επίπεδο γνώσης	64	31,5	139	68,5	203	100,0
Σύνολο	73		145		218	

$$\chi^2_1 = 5,08, p = 0,02$$

Πίνακας X.16: Συνάντηση εκτός εργασίας με άτομα άλλων εθνικότητων * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Συνάντηση με άλλες εθνικότητες											
κάθε μέρα- 1/μήνα	4	6,7	11	18,4	2	5,0	6	20,2	13	46,4	36 16,5
σπάνια/ποτέ	56	93,3	49	81,7	38	95,0	24	80,0	15	53,6	182 83,5
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

X.3. Οργάνωση σε σύλλογο

Σε μελέτες για το μεταναστευτικό ρεύμα από τις χώρες της Ν. Ευρώπης σ' εκείνες της Βόρειας, επισημαίνεται ότι ενώ ο ρόλος των ξένων εργατών στη λειτουργία των σύγχρονων ανεπτυγμένων οικονομιών δεν είναι οριακός, αλλά κρίσιμης σπουδαιότητας, αντίθετα, η θέση τους στην κοινωνία των χωρών που εργάζονται είναι περιθωριακή. Ο καπιταλιστής έχει ανάγκη τη λεγόμενη "κοινωνική ειρήνη" την οποία πετυχαίνει με μία πολυεθνική, υπάκουη, αποπροσανατολισμένη μάζα, στερημένη και από τα στοιχειωδέστερα δικαιώματα συμμετοχής της στη δημόσια ζωή όπου εργάζεται, με αποτέλεσμα το χαμηλό βαθμό συνδικαλισμού των μεταναστών (Λουκόπουλος, 1974, 98).¹ Τις προϋποθέσεις αυτές πληρούν κυρίως οι μη νόμιμοι αλλοδαποί, εφόσον φοβούμενοι την απέλαση αποτρέπονται από το είναι οργανωμένοι σε συνδικαλιστικούς ή άλλους συλλόγους, πολύ περισσότερο να διεκδικούν τη θέση τους μέσω των οργανωμένων πολιτικών σχημάτων.

Όσον αφορά στην κοινωνία υποδοχής, τα συνδικάτα όπως και οι πολιτικές οργανώσεις οφείλουν να συμπεριλαμβάνουν στο λόγο τους θέσεις που θα αφορούν στους μετανάστες. Σε μελέτη για την πολιτική των συνδικάτων, τη μεταναστευτική περίοδο 1960-1984, σε τρεις κύριες χώρες εισαγωγής μεταναστών (Βέλγιο-Σουηδία-Γερμανία) επισημαίνεται ότι η πολιτική των συνδικάτων, στο θέμα της απασχόλησης μεταναστών, διαμορφώθηκε υπό την επιρροή α) των συμφερόντων των μελών τους, δηλαδή των γηγενών και β) του ενδιαφέροντος των οργανώσεων

¹ Το 1962, σε συναντήσεις των διευθυντών των βελγικών και γερμανικών ανθρακωρυχείων με τους υπεύθυνους των κρατικών ανθρακωρυχείων της Ολλανδίας, προκειμένου να προσληφθούν Έλληνες στα τελευταία, δόθηκε η συμβουλή να μην προσληφθούν Έλληνες από τις μεγάλες πόλεις, επειδή, όπως υποστηρίχθηκε είχαν περισσότερες απαιτήσεις (Vermeulen et. al., 1990, 28). Αν και στην ίδια μελέτη σημειώνεται ότι οι Έλληνες έχουν σχετικά μεγάλο αριθμό οργανώσεων και αποτελούν μία από τις καλύτερα οργανωμένες εθνικές μειονότητες στην Ολλανδία (ο.π, 34).

για διατήρηση της επιρροής τους. Στην πορεία, και υπό την επιρροή των μελών τους - μεταναστών, αλλά και με το δεδομένο της παλιννόστησης αρκετών στις χώρες προέλευσης, διαμορφώθηκε μια άλλη πολιτική που σε γενικές γραμμές περιέλαβε και αιτήματα για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας των μεταναστών (Κόντου,1990,399). Ίσως να πρόκειται για ένα γενικό κανόνα που, είτε αφορά νόμιμους στην πλειοψηφία μετανάστες όπως την περίοδο που αναφέρεται η μελέτη, είτε αφορά παράνομους όπως στην περίπτωση μας.

Στο καταστατικό του Συνδικάτου των οικοδόμων του 1984, προβλέπεται η εγγραφή μελών, με όλα τα δικαιώματα, με μόνο κριτήριο την απασχόλησή τους στην οικοδομή, και ανεξάρτητα από χρώμα, φυλή, θρησκεία, και λοιπές διακρίσεις, η ρύθμιση αυτή όμως είναι άνευ αντικειμένου, εφόσον προκειμένου να συμμετέχουν στις εκλογές του Συνδικάτου, θα πρέπει βάσει του Ν/1264 να φέρουν το βιβλιάριο ασθενοίας, κάτι που είναι αδύνατο για μη νόμιμους και άρα ανασφάλιστους εργαζόμενους.

Σε ψήφισμα του 18^{ου} Συνεδρίου του Συνδικάτου, αφού γίνεται κριτική στο σύστημα καταγραφής των αλλοδαπών, διακηρύσσεται καμπάνια για την εγγραφή των αλλοδαπών στο Συνδικάτο, προκειμένου να παλέψουν όλοι μαζί «γηγενείς και ξένου» ενάντια στη μαύρη εργασία (Παλμός των Οικοδόμων, Φεβρουάριος του 1998). Από την άλλη, από τις συνεντεύξεις που είχαμε με κάποιους παράγοντες συνδικάτων εργαζομένων, το έχουμε ήδη προαναφέρει, καταγράψαμε την άποψη ότι δεν είναι απαραίτητη η απασχόληση των αλλοδαπών στην ελληνική αγορά εργασίας.

Οι αλλοδαποί έχουν ιδρύσει κάποιους συλλόγους, κυρίως πολιτιστικούς, ειδικότερα μετά το 1997 και τη νομιμοποίησή τους με τα Π.Δ. Επιπλέον, έχουν έλθει στο φως της δημοσιότητας κάποιες περιπτώσεις οργανωμένης αντίδρασης στις συνθήκες εργασίας τους, οπωσδήποτε όμως είναι αρκετά νωρίς για να εκτιμήσουμε πως θα συμπεριφερθούν τόσο οι ίδιοι συνολικά και οι επί μέρους εθνικότητες, όσο και τα σωματεία των γηγενών.

Από τα άτομα του δείγματός μας κανείς αλλοδαπός δεν είναι μέλος εργατικού σωματείου αλλά και ούτε άλλου συλλόγου, με πολιτιστικούς ή πολιτικούς σκοπούς. Η εγγραφή τους σε σύλλογο σχετίζεται κυρίως με την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες στη χώρα υποδοχής.

Περισσότερο οι Πολωνοί είναι εγγεγραμμένοι σε κάποιον σύλλογο, όμως η εγγραφή τους στο σύλλογο υπαγορεύεται από την αναγκαιότητα φοίτησης σε

σχολείο των παιδιών τους, που μέχρι τον προηγούμενο χρόνο λειτουργούσε υπό τη διεύθυνση του Συλλόγου «Ελληνο-Πολωνικής φιλίας». Τα δύο οργανωμένα άτομα στην κατηγορία «άλλοι μετανάστες» είναι πρώην φοιτητές σε φοιτητικούς συλλόγους, όπως και στο «Δίκτυο για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων». Ο δε Αλβανός είναι εγγεγραμμένος στο «Σύλλογο Βορειοηπειρωτών» προκειμένου και γι αυτόν να διευκολυνθεί η πρόσβαση του παιδιού του σε σχολείο (Πίνακας Χ.17).

Πίνακας Χ.17: Ένταξη σε σύλλογο *Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ένταξη σε σύλλογο											
ναι	1	1,7	11	18,3	-	-	-	-	2	7,1	14 6,4
όχι	59	98,3	49	81,7	40	100,0	30	100,0	26	92,9	204 93,6
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Χ.4. Επίπεδο κατανόησης της ελληνικής γλώσσας

Η άγνοια της γλώσσας της χώρας υποδοχής είναι σημαντικός παράγων που δυσχεραίνει την ένταξη του αλλοδαπού γενικά, εφόσον κάνει αδύνατη την κατανόηση ενός άλλου συστήματος, αλλά και, προκαλεί πολλά προβλήματα, εφόσον τα άτομα δεν μπορούν να κυκλοφορήσουν, να εγκατασταθούν, να βρουν εργασία, με πιθανό αποτέλεσμα να γίνονται θύματα επιτήδειων ομοεθνών τους. Πέραν των πρακτικών προβλημάτων, οι δυσκολίες κατανόησης της γλώσσας της χώρας υποδοχής, μαζί με τα άλλα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο μετανάστης, έχουν και ψυχολογικό κόστος γι αυτόν (Κασσιμάτη, 1984, 38). Επιπλέον, η έλλειψη κοινής γλώσσας, εξ αντικειμένου, καθιστά αδύνατη την οποιαδήποτε επικοινωνία με τους γηγενείς. Δεν είναι δυνατή η απόκτηση επαφών και κοινωνικών σχέσεων με τους γηγενείς χωρίς βασική γνώση της γλώσσας, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της κοινωνικής απομόνωσης και ίσως τη γκετοποίηση. Έχουμε ήδη αναφέρει στα προηγούμενα κεφάλαια, τη σημασία της κατανόησης της ελληνικής γλώσσας για την καλλιέργεια σχέσεων με τους Έλληνες.

Αντίθετα, η γνώση της γλώσσας όχι μόνο διευκολύνει την επαφή του αλλοδαπού με την κοινωνία υποδοχής και ελαχιστοποιεί τα προβλήματά του, αλλά και συνιστά σημαντικό παράγοντα για τη βελτίωση της θέσης του, και αυτό το δεύτερο είναι ένα βασικό κίνητρο γι' αυτούς για να προσπαθήσουν να μάθουν τη γλώσσα "Στην

αρχή που δεν ξέρεις τη γλώσσα μπορεί να δουλέψεις με λίγα χρήματα, αργότερα όμως που θα μάθεις ελληνικά βρίσκεις καλλίτερη δουλειά". Οι Πολωνοί δηλώνουν ότι στην αρχή της εισόδου τους στη χώρα έχουν μεγάλο πρόβλημα με τη γλώσσα, ενώ τη στιγμή της έρευνας οι περισσότεροι δηλώνουν ότι γνωρίζουν ικανοποιητικά τα ελληνικά και μόνο ελάχιστοι ότι γνωρίζουν πολύ λίγα (KURIERA ATENSKIEGO, 1997).

Σε κάποια μεταγενέστερη έρευνα, θα μπορούσαμε ίσως να εκτιμήσουμε το επίπεδο γνώσης της γλώσσας των αλλοδαπών σε αναφορά με τα χρόνια παραμονής στη χώρα, αλλά και να διερευνήσουμε την επίδραση της παρουσίας τους στη γλώσσα της χώρας υποδοχής, αν υπάρχει κάποια. Αυτή η τελευταία πιθανότητα όμως δεν είναι πολύ μεγάλη. Υποστηρίζεται ότι, στην περίπτωση της προσαρμογής ομάδας σε ένα ευρύτερο περιβάλλον η γλώσσα είναι η λιγότερο περίπλοκη περιοχή, αφού είναι συνηθισμένο το φαινόμενο της γλωσσικής «μετακίνησης» από την πλευρά της υποομάδας. Στην περίπτωση της αφομοίωσης η μετακίνηση αυτή είναι ολοκληρωτική, ενώ στην αντίθετη περίπτωση, η υποομάδα παίρνει μέτρα διατήρησης και θεσμοθέτησης της γλώσσας της, ενώ στην ενδιάμεση περίπτωση ακολουθείται η διγλωσσία (Γεώργας κ.ά, 1993, 22).

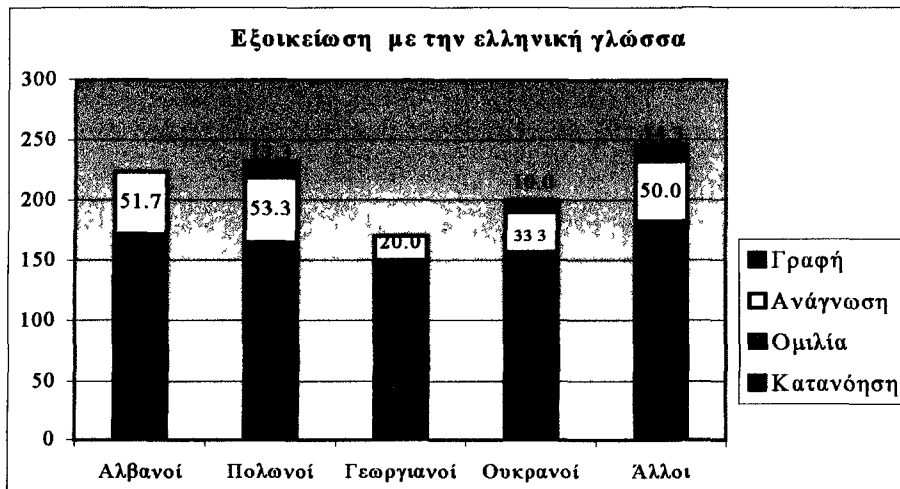
Το γεγονός ότι στην έρευνά μας, όπως αναφέραμε ήδη, συμπεριλάβαμε άτομα που κατανοούσαν έστω και λίγο την ελληνική γλώσσα συνετέλεσε, ώστε να μην έχουμε άτομα στην κατηγορία της μηδενικής κατανόησης. Η αξιολόγηση της γνώσης των ελληνικών έγινε από τους ίδιους, χωρίς να σημαίνει ότι υπήρχε διάσταση της κρίση τους με ό,τι εμείς αντιλαμβανόμαστε. Για τους αλλοδαπούς που γνωρίζουν Ρωσικά ή Ουκρανικά, όπως μας δήλωσαν οι ίδιοι, είναι αρκετά εύκολο να μάθουν την ελληνική γλώσσα, και αφότου αρχίσουν να μαθαίνουν κάποια ελληνικά, να μπορούν εύκολα στη συνέχεια να διαβάζουν και να γράφουν, λόγω της συγγένειας (Κυριλλικό αλφάβητο) της γλώσσας τους με το ελληνικό αλφάβητο. Αντίθετα, το Γεωργιανό αλφάβητο είναι διαφορετικό, θεωρείται ως έργο του Αρμενίου επισκόπου Μεσρώπ, ο οποίος επινόησε και το Αρμενικό αλφάβητο.

Όπως είναι φυσικό, κατανοούν τη γλώσσα περισσότεροι και γίνονται λιγότεροι όταν αναφερόμαστε σε αυξημένες απαιτήσεις της γλώσσας όπως ομιλία, ανάγνωση, γραφή. Αλβανοί και Γεωργιανοί δε γράφουν καθόλου ελληνικά, αλλά και από τις άλλες εθνικότητες πολλοί λίγοι (Πίνακας X.18, Διάγραμμα 4).

Πίνακας X.18: Γνώση της ελληνικής γλώσσας

Γνώση Ελληνικής	Άριστα		Πολύ καλά		Καλά		Λίγο		Καθόλου		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Κατανόηση	53	24,3	87	39,9	53	24,3	25	11,5	-		218	100,0
Ομιλία	7	3,2	100	45,9	60	27,5	50	22,9	1	0,5	218	100,0
Ανάγνωση	3	1,4	22	10,1	70	32,1	85	39,0	38	17,4	218	100,0
Γραφή	3	1,4	-		12	5,5	99	45,4	104	47,7	218	100,0

Διάγραμμα 4

X.4.1. Ενέργειες για βελτίωση της γνώσης της ελληνικής

Η διερεύνηση της θέλησής τους για βελτίωση της γνώσης της ελληνικής στόχευσε σε συμπεράσματα από την έλλειψη αυτής της θέλησης κυρίως, παρά από τις θετικές απαντήσεις. Παρά το ότι αρκετά άτομα κατανοούν και ομιλούν την ελληνική, περισσότερο από τα 2/3 των αλλοδαπών προσπαθούν να βελτιώσουν τις γνώσεις τους στην ελληνική γλώσσα (Πίνακας X.19).

Η προσπάθεια για βελτίωση του επιπέδου γνώσης της ελληνικής δε συνδέεται με τα μελλοντικά σχέδια για παραμονή στη χώρα ($X^2_1=2,60$, $P=0,10$), ή την ηλικία ($X^2_1=4,91$, $P=0,18$), αλλά ούτε με τα επίπεδα κατανόησης της γλώσσας ($X^2_1=0,039$, $P=0,84$), ομιλίας ($X^2_1=0,037$, $P=0,85$), ανάγνωσης ($X^2_1=0,051$, $P=0,82$), ή γραφής ($X^2_1=0,805$, $P=0,37$).

Αντίθετα, εξαρτάται κυρίως από την εθνικότητα, οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί περισσότερο και λιγότερο οι Πολωνοί προσπαθούν να βελτιώσουν τις γνώσεις τους,

ακόμη συνδέεται με το ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης, με τους νεότερους μετανάστες και κάπως με το γυναικείο φύλο (Πίνακες X.19 - X.22).

Διακρίναμε τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη βελτίωση της ελληνικής γλώσσας σε ενεργητικά, με την έννοια ότι ο αλλοδαπός καταβάλλει προσπάθεια για να μάθει τη γλώσσα, τα οποία με τη σειρά τους διακρίνονται σε εκείνα που διευκρινίζουν τις λέξεις και τα νοήματα στη μητρική γλώσσα των αλλοδαπών, και εκείνα που είναι καθαρά ελληνικά με την έννοια ότι η ανάγνωση τέτοιων εντύπων ταυτόχρονα τους καθιστά και κοινωνούς της ελληνικής πραγματικότητας. Οι μισοί σχεδόν ακολουθούν την πρώτη μέθοδο, ενώ το 1/4 του συνόλου τη δεύτερη, με περισσότερους τους Αλβανούς στο σύνολό τους. Από την άλλη δηλώνεται ένας, θα θεωρούσαμε, πιο παθητικός τρόπος εκμάθησης της γλώσσας που επιλέγεται ως κύριος τρόπος εκμάθησης από λιγότερους από το 1/4 των αλλοδαπών (Διάγραμμα 5).

Πίνακας X.19: Ενέργειες για βελτίωση της γλώσσας * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Προσπάθεια βελτίωσης											N %
ναι	43	71,7	35	58,3	35	87,5	22	73,3	17	60,7	152 69,7
όχι	17	28,3	25	41,7	5	12,5	8	26,7	11	39,3	66 30,3
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

$$X^2_1 = 11,04, p = 0,02$$

Πίνακας X.20: Ενέργειες για βελτίωση * Επίπεδο εκπαίδευσης

Επίπεδο εκπαίδευσης	Ανώτερη/Ανώτατη		Μέση/Στοιχειώδης		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Βελτίωση της γνώσης						
Ναι	71	79,8	81	62,8	152	69,7
Όχι	18	20,2	48	37,2	66	30,3
Σύνολο	89	100,0	129	100,0	218	100,0

$$X^2_1 = 7,197, p < 0,01$$

Πίνακας X.21: Ενέργειες για βελτίωση * Διάστημα παραμονής στη χώρα

Διάστημα παραμονής	1 - 2 έτη		3 - 15 έτη		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Βελτίωση της γνώσης						
ναι	68	81,9	84	62,2	152	69,7
όχι	15	18,1	51	37,8	66	30,3
Σύνολο	83	100,0	135	100,0	218	100,0

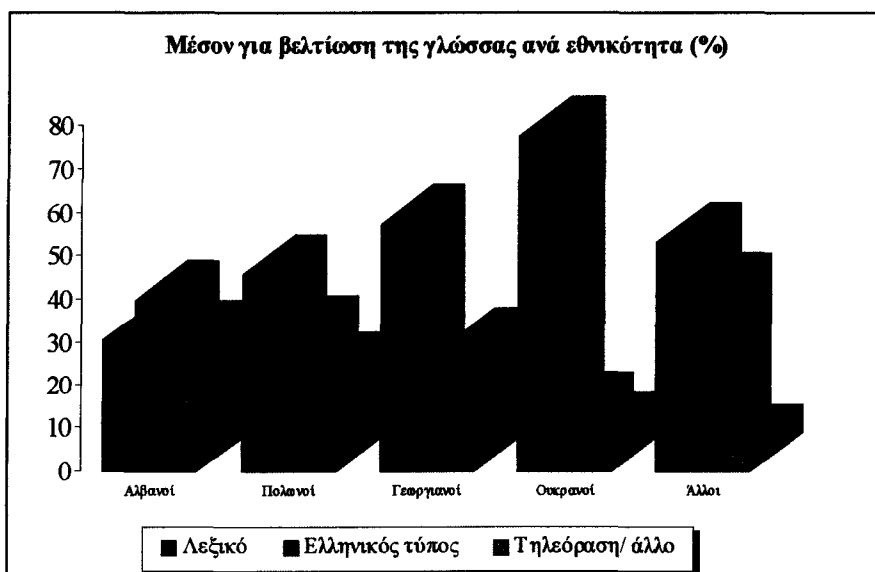
$$X^2_1 = 9,45, p < 0,01$$

Πίνακας Χ.22: Ενέργειες για βελτίωση της γνώσης της γλώσσας * Φύλο

Φύλο	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Βελτίωση της γνώσης						
Ναι	67	44,1	85	55,9	152	100,0
	63,8		75,2		69,7	
Όχι	38	57,6	28	42,4	66	100,0
	36,2		24,8		30,3	
Σύνολο	105		113		218	
	100,0		100,0		100,0	

$$\chi^2_1 = 3,35, p < 0,06$$

Διάγραμμα 5

Χ.4.2. Έλλειψη ενδιαφέροντος για βελτίωση της ελληνικής γλώσσας

«Η ελληνική γλώσσα δε μιλιέται πουθενά αλλού στον κόσμο, τι να την κάνω;». Η έλλειψη ενδιαφέροντος για εκμάθηση της ελληνικής οφείλεται κυρίως στη θέληση του ατόμου, και στη διάρκεια παραμονής στη χώρα, εφόσον οι πιο πρόσφατοι μετανάστες δηλώνουν περισσότερο ότι κάνουν προσπάθειες προς αυτήν την κατεύθυνση, αλλά και όσοι δεν επιχειρούν να βελτιώσουν τις γνώσεις τους δεν το κάνουν επειδή είναι κοντά ο χρόνος παλιννόστησης. Οι παλιότεροι, αφού μάθουν εκείνα που χρειάζονται για να επικοινωνούν, μετά εγκαταλείπουν την οποιαδήποτε προσπάθεια για περισσότερα. Αρκετοί αλλοδαποί που βρίσκονται κάποιο διάστημα στη χώρα δήλωσαν: «τι να τα κάνω τα περισσότερα, όσα γνωρίζω για τη δουλειά μου φτάνουν». Η έλλειψη ενδιαφέροντος όμως μπορεί να οφείλεται στις δυσκολίες, που

προέρχονται από τον τρόπο διαβίωσής τους και λειτουργούν αποτρεπτικά στο να προσπαθούν τα άτομα να βελτιώσουν τις γνώσεις τους «είμαστε πολλά άτομα στο σπίτι, δεν έχεις ούτε ησυχία, ούτε ένα δικό σου χώρο να συγκεντρωθείς για να διαβάσεις». Η προσπάθεια για βελτίωση της γνώσης της γλώσσας ή αντίθετα η έλλειψη τέτοιας προσπάθειας μπορεί να έχει ως κίνητρο και την εργασία που κάνουν τα άτομα. Άλλες υποχρεώσεις σε γνώσεις της ελληνικής γλώσσας έχουν τα άτομα που εργάζονται σε κάποιο σπίτι ως εσωτερικές και άλλες εκείνα που απασχολούνται είτε ως καθαρίστριες είτε στην οικοδομή, ταυτόχρονα δε με το κίνητρο είναι και οι ευκαιρίες που μπορεί να ευνοούν τη μία ή την άλλη επιλογή «όταν εργάζεσαι ως καθαρίστρια δεν έχεις με ποιον να μιλήσεις για να εξασκηθείς στη γλώσσα, αλλά ούτε και χρειάζεται».

Σε κάθε περίπτωση όμως, φαίνεται να ισχύει ό,τι και γενικά, εξαρτάται και από την περιέργεια και την προσωπικότητα του ατόμου, πέρα από την πρόθεση για παραμονή ή την επάρκεια κατανόησης της γλώσσας. Σε αρκετές περιπτώσεις, συναντήσαμε άτομα που γνώριζαν ήδη αρκετά και ήθελαν να μάθουν περισσότερα, η γενική εντύπωση που μας έμεινε είναι ότι, ο παράγοντας «προσωπικότητα» είναι πολύ σημαντικός (Πίνακας X.23).

Πίνακας X.23: Αιτιολόγηση έλλειψης προσπάθειας για βελτίωση της ελληνικής γλώσσας* Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Έλλειψη προσπάθειας											N %
δεν θέλω/ θα φύγω	7	41,1	14	56,0	1	20,0	4	50,0	4	36,4	30 45,4
Δεν έχω υπομονή/ δεν έχω χρόνο	8	47,1	9	36,0	4	80,0	4	50,0	6	54,6	31 46,9
Άλλοι	2	11,8	2	8,0	-		-		1	9,1	5 7,6
Σύνολο	17	100,0	25	100,0	5	100,0	8	100,0	11	100,0	66 100,0

X.5. Ενημέρωση

Θελήσαμε να διερευνήσουμε την πηγή ή τις πηγές ενημέρωσης των αλλοδαπών για τα συμβαίνοντα, θεωρώντας ότι καταγράφεται ένα ακόμη στοιχείο της ζωής τους στη χώρα υποδοχής, αλλά και αποκαλύπτονται διάλογοι επικοινωνίας της πολιτείας και της κοινωνίας με τα άτομα που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Επιπλέον, αν δεχθούμε τη θέση ότι η ενημέρωση επηρεάζει και διαμορφώνει στάσεις και απόψεις, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι, μακροχρόνια κοινή ενημέρωση και ψυχαγωγία μέσω του ραδιοφώνου ή πολύ περισσότερο μέσω της

τηλεόρασης, θα μπορούσε να προκαλέσει, σε κάποιο βαθμό, και ταυτότητα απόψεων γηγενών και αλλοδαπών.

Από την άλλη όμως, τα άτομα που μεταναστεύουν διατηρούν δεσμούς με τη χώρα προέλευσης, είτε γιατί αισθάνονται προσωρινοί στη χώρα υποδοχής, είτε για συναισθηματικούς λόγους, εφόσον διατηρούν κάποια οικογένεια εκεί και οπωσδήποτε συγγενείς και φίλους, είτε γιατί η ενσωμάτωσή τους στη χώρα υποδοχής είναι ελλιπής και αντλούν δυνάμεις από την επαφή με την πατρίδα, είτε για άλλους λόγους που δυσχεραίνουν, τουλάχιστον στην αρχή, την παρακολούθηση ελληνικών προγραμμάτων. Μία Γεωργιανή αναφέρει: *“εμείς δεν ήμασταν συνηθισμένοι να διαβάζουμε υπότιτλους, κάτι που μας δυσκολεύει εδώ”*. Όπως επίσης, δεν αποκλείεται τα άτομα να ενημερώνονται τόσο από έντυπα της χώρα τους όσο και από τα μέσα της χώρας υποδοχής.

Διαπιστώσαμε ότι οι αλλοδαποί ενημερώνονται τόσο από τις ελληνικές ειδήσεις, όσο και από άλλες πηγές, όπως εφημερίδα της χώρας τους, αλλά και μέσω δορυφορικής κεραίας παρακολουθούν προγράμματα της χώρας τους. Αυτό το τελευταίο στοιχείο προέκυψε από τα δοκιμαστικά ερωτηματολόγια και στην πορεία αποτέλεσε στοιχείο αναγνώρισης πιθανής κατοικίας αλλοδαπού. Η ανάπτυξη καταστημάτων που πωλούν και εγκαθιστούν δορυφορική κεραία είναι πλέον μεγάλη τα τελευταία χρόνια στην περιοχή γύρω από την Ομόνοια.

X.5.1. Ελληνικές ειδήσεις

Οι περισσότεροι αλλοδαποί παρακολουθούν τις ελληνικές ειδήσεις, από τις οποίες, πέρα από την ενημέρωση, επηρεάζονται και διαμορφώνουν στάσεις και απόψεις σε θέματα που αφορούν στους ίδιους ή σε αλλοδαπούς άλλων εθνοτήτων. Επίσης έχουν άποψη για την πολιτική και ιδιαίτερα για τις στάσεις των ελληνικών κομμάτων σε θέματα που τους αφορούν. Αυτό προκύπτει και από έρευνα για τη δήλωση πρόθεσης ψήφου στους μετανάστες, όπου το ΠΑΣΟΚ προτιμάται από το 59,4% των μεταναστών που ρωτήθηκαν ενώ μόνο το 7,5% προτιμά τη ΝΔ. Εκτιμάται, ότι αυτή η στάση των μεταναστών ερμηνεύεται από το φόβο τους απέναντι στα ξενοφοβικά κλισέ της Ν.Δ. (Ελευθ.2/4/2000). Την ίδια άποψη διαμορφώσαμε και εμείς.

Βέβαια, το πολιτικό λεξιλόγιο είτε η άλλη ορολογία, που απέχει από την καθημερινή, προκαλεί σε αρκετούς αλλοδαπούς πρόβλημα κατανόησης. Λιγότερα προβλήματα αντιμετωπίζουν οι Αλβανοί και οι Πολωνοί, εθνικότητες με μεγαλύτερη διάρκεια παραμονής στη χώρα μας. Οι Πολωνοί όμως, λιγότερο από τους άλλους έχουν ως πηγή ενημέρωσης τις ελληνικές ειδήσεις (Πίνακες X.24, X.25).

Πίνακας X.24: Ενημέρωση από ελληνικές Ειδήσεις * Εθνικότητα

Εθνικότητα Ενημέρωση	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
ναι	58	96,7	47	78,3	39	97,5	27	90,0	27	96,4	198 90,8
όχι	2	3,3	13	21,7	1	2,5	3	10,0	1	3,6	20 9,2
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας X.25: Βαθμός κατανόησης των ελληνικών ειδήσεων * Εθνικότητα

Εθνικότητα Βαθμός κατανόησης	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
άριστα	4	6,9	3	6,4	3	7,7	3	11,1	4	14,8	17 8,6
πολύ καλά	23	39,7	25	53,2	10	25,6	7	25,9	9	33,3	74 37,4
καλά	22	37,9	16	34,0	15	38,5	10	37,0	11	40,7	74 37,4
λίγο	9	15,5	3	6,4	11	28,2	7	25,9	3	11,1	33 16,7
Σύνολο	58	100,0	47	100,0	39	100,0	27	100,0	27	100,0	198 100,0

X.5.2. Εφημερίδα της χώρας προέλευσης

Τα περίπτερα που βρίσκονται στην ευρύτερη περιοχή της πλατείας Ομονοίας, όπως τις προηγούμενες δεκαετίες, εποχή των εσωτερικών μετακινήσεων προμηθεύονταν εφημερίδες από τις περιοχές της Ελλάδας, έτσι και τώρα πωλούν εφημερίδες από τις χώρες των μεταναστών που βρίσκονται στη χώρα μας. Οι ξενόγλωσσες εφημερίδες πλήθυναν στην Αθήνα, μόνο που τα περίπτερα της πλατείας Συντάγματος πωλούν εφημερίδες για τους τουρίστες, και εκείνα τα περί την Ομόνοια για τους μετανάστες.

Εκτός από τις εφημερίδες που έρχονται από τη χώρα προέλευσης, κάποιες εκδίδονται εδώ, οι οποίες προτιμώνται από τους αλλοδαπούς. Αυτές οι εφημερίδες συνδυάζουν ενημέρωση για τη χώρα προέλευσης με εκείνη για τα συμβαίνοντα

στην Ελλάδα και τους αφορούν, όπως π.χ. τα νομοσχέδια, ή αγγελίες για εργασία, αρκετές των οποίων είναι παραπλανητικές, αλλά και πληροφορίες για προϊόντα που τους ενδιαφέρουν. Επιπλέον και τα γραφεία φέρνουν εφημερίδες των χωρών προέλευσης των μεταναστών με τα ταξίδια τους, από τις οποίες ενημερώνονται κυρίως οι Γεωργιανές. Οι περισσότεροι αλλοδαποί του δείγματος ενημερώνονται από εφημερίδα στη γλώσσα τους και τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα, αν και το 1/3 αυτών έχει τέτοια ενημέρωση σπάνια (Πίνακες Χ.26, Χ.27).

Πίνακας Χ.26: Ενημέρωση από εφημερίδα στις χώρες προέλευσης * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ενημέρωση											N %
ναι	46	76,7	47	78,3	38	95,0	22	73,3	18	64,3	171 78,4
όχι	14	23,3	13	21,7	2	5,0	8	26,7	10	35,7	47 21,6
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας Χ.27: Συχνότητα ανάγνωσης εφημερίδας της χώρας προέλευσης * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Συχνότητα ανάγνωσης											N %
3-4 φορές την εβδομάδα	7	15,2	5	10,6	-	-	1	4,5	4	22,2	17 9,9
1 φορά την εβδομάδα	15	32,6	25	53,2	18	47,4	8	36,4	6	33,3	72 42,1
1 φορά το 15μερο σπάνια	8	17,4	4	8,5	6	15,8	6	27,3	1	5,6	25 14,6
Σύνολο	16	34,8	13	27,7	14	36,8	7	31,8	7	38,9	57 33,3
Σύνολο	46	100,0	47	100,0	38	100,0	22	100,0	18	100,0	171 100,0

Χ.5.3 Δορυφορική κεραία

Ένας άλλος τρόπος επαφής των μεταναστών με την πατρίδα, είναι η σύνδεση με δορυφορική κεραία τηλεόρασης, η οποία επιτρέπει την παρακολούθηση ψυχαγωγικών προγραμμάτων και ειδήσεων. Από τα άτομα που έχουν δικό τους νοικοκυριό, δηλαδή δεν εργάζονται ως εσωτερικές βοηθοί ή κατοικούν σε ξενοδοχείο, ένα ποσοστό (14%) έχει δορυφορική κεραία στο σπίτι του. Περισσότερο οι Πολωνοί που κατά το 1/3 τους έχουν τέτοια κεραία. Είναι εκείνοι που όπως προαναφέραμε λιγότερο από τους άλλους, παρακολουθούν και τις ελληνικές ειδήσεις. Αξίζει ίσως να επισημάνουμε ότι αρκετές ταινίες ή σειρές

προβάλλονται τόσο στην ελληνική όσο και στην πολωνική τηλεόραση, κυρίως αμερικανικής προέλευσης, η διευκόλυνση όμως για τους αλλοδαπούς είναι η γλώσσα μετάδοσης (Πίνακας X.28).

Σε παρόμοια αποτελέσματα κατέληξε η έρευνα της πολωνικής εφημερίδας στους αναγνώστες της, οι οποίοι δηλώνουν ότι ενημερώνονται τόσο από τις ελληνικές ειδήσεις στην τηλεόραση και από ελληνική εφημερίδα, όσο και ότι το 1/3 αυτών διαθέτει δορυφορική κεραία, έτσι ώστε να παρακολουθεί προγράμματα της χώρας του (KURIERA ATENSKIEGO, 1997).

Πίνακας X. 28: Ενημέρωση από τηλεόραση με δορυφορική κεραία (ανά εθνικότητα)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
Δορυφορική κεραία											
ναι	2	3,4	20	33,9	-		1	5,6	2	8,0	25 13,9
όχι	57	96,6	39	66,1	19	100,0	17	94,4	23	92,0	155 86,1
Σύνολο	59	100,0	59	100,0	19	100,0	18	100,0	25	100,0	180 100,0

X.6. Δίκτυα

Θελήσαμε να καταγράψουμε τη γνώση και επαφή των αλλοδαπών με τους φορείς που σχετίζονται με τα ζητήματα των μεταναστών. Επιλέξαμε να καταγράψουμε τη γνώση και άποψή τους για τους διάφορους οργανισμούς, εθνικούς ή τμήματα διεθνών οργανισμών, που έχουν ιδρυθεί με σκοπό την εξυπηρέτησή τους, και τις σχέσεις και απόψεις τους για την πρεσβεία της χώρα τους.

X.6.1. Υπηρεσίες

Υποστηρίζεται ότι, οι μετανάστες δε στηρίζονται τόσο πολύ σε θεσμούς και ότι δίκτυα στήριξης είναι σε πολύ μικρό βαθμό οι κρατικοί θεσμοί, οι θεσμοί της Τ.Α. ή οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (Χτούρης, 1998, 105). Πράγματι, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι τα μόνα δίκτυα στα οποία στηρίζονται οι αλλοδαποί είναι εκείνα των συγγενών - φίλων - γνωστών. Ελάχιστοι έχουν ακούσει ότι υπάρχουν υπηρεσίες που λειτουργούν για να τους βοηθήσουν σε περίπτωση ανάγκης και ακόμη λιγότεροι είχαν μια πιο συγκεκριμένη πληροφόρηση ή ήταν σε θέση να κατονομάσουν κάποια, με περισσότερο γνωστούς τους “γιατρούς χωρίς σύνορα”.

Από τους ελάχιστους που γνώριζαν και ανέφεραν κάποια οργάνωση, αυτοί συνήθως μπορούσαν να αναφέρουν και μία δεύτερη. Επίσης είχαν μια γενική πληροφόρηση ότι κάποιες εκκλησίες διανέμουν φαγητό και ρουχισμό (Πίνακες Χ.29 - Χ.32).

Πίνακας Χ.29: Πληροφόρηση για την ύπαρξη υπηρεσιών * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Γνώση για υπηρεσίες											
Ναι	6	10,0	12	20,0	2	5,0	2	6,7	7	25,0	29 13,3
Όχι	54	90,0	48	80,0	38	95,0	28	93,3	21	75,0	189 86,7
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας Χ.30: Αμεσότητα πληροφόρησης * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Αμεσότητα πληροφόρησης											
Άμεση	-		1	8,3	-		2	100,0	3	42,9	6 20,7
Έμμεση	6	100,0	11	91,7	2	100,0	-		4	57,1	23 79,3
Σύνολο	6	100,0	12	100,0	2	100,00	2	100,0	7	100,0	29 100,0

Πίνακας Χ.31: Υπηρεσίες γνωστές στους αλλοδαπούς

Υπηρεσίες	N	% των υπηρεσιών	% των ερωτώμενων
γιατροί χωρίς σύνορα	6	18,2	20,7
UNHCR/ Υ.Α	4	12,1	13,8
KARITAS/ Εκκλησία	3	9,1	10,3
Άλλη	2	18,1	6,8
όχι κάποια συγκεκριμένη	14	42,4	48,3
Σύνολο	29	100,0	113,8

Πίνακας Χ.32: Γνώμη για τις υπηρεσίες

Γνώμη	N	% των υπηρεσιών	% των ερωτώμενων
Καλή	7	24,1	24,1
Μέτρια	5	17,2	17,2
Κακή	1	3,4	3,4
Δ.Γ.	16	55,3	69,0
Σύνολο	29	100,0	113,8

Χ.6.2. Πρεσβεία της χώρας προέλευσης

Ποιος θα μπορούσε να είναι ο ρόλος μιας πρεσβείας απέναντι σε άτομα - υπηκόους της που βρίσκονται παράνομα σε μία χώρα; «Τι να περιμένουμε από το ελληνικό κράτος, εδώ δεν ενδιαφέρεται το δικό μας για μας», «Για την πρεσβεία μας, είμαστε σκουλήκια». Κάποιες από τις συνηθισμένες εκφράσεις των αλλοδαπών. Οι μη νόμιμοι μετανάστες στη χώρα μας αισθάνονται μόνοι τους στη μεταναστευτική τους περιπέτεια. Παρά το ότι οι περισσότεροι αλλοδαποί, όπως εκφράστηκαν, αισθάνονται απομονωμένοι και από την εδώ πρεσβεία τους, κάποιιοι, περισσότερο οι Πολωνοί, απευθύνθηκαν σ' αυτήν για κάποιον λόγο, και στις περισσότερες περιπτώσεις είχαν κάποια αρωγή στο πρόβλημά τους. Από την άλλη πλευρά, όπως δήλωσε και ο Αλβανός Πρόξενος Αντί Μαχίλα στη συνάντηση των Αλβανών στο Πολυτεχνείο, αρκετοί αλλοδαποί ζητούν από την πρεσβεία παράλογα πράγματα, και ανέφερε ότι κάθε μέρα περνούν 100 άνθρωποι από την Πρεσβεία με πλαστά πιστοποιητικά (Ελευθ. 9/11/98) (Πίνακες Χ.33, Χ.34).

Πίνακας Χ.33: Επαφή με την πρεσβεία * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Επαφή με την πρεσβεία											
ναι	14	23,3	31	51,7	1	2,5	5	16,7	9	32,1	60 27,5
όχι	46	76,7	29	48,3	39	97,5	25	83,3	19	67,9	158 72,5
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας Χ.34: Βοήθεια από την πρεσβεία

Βοήθεια	N	%
ναι	34	56,7
όχι	18	30,0
μερική	8	13,3
Σύνολο	60	100,0

Χ.7. Θέση στην κοινωνία υποδοχής

Χ.7.1. Η ελληνική κοινωνία από τη σκοπιά των αλλοδαπών

Η άποψη για τις διάφορες εθνότητες, που κυριαρχεί σε μία κοινωνία υποδοχής, μπορεί να είναι σωστή ή λαθεμένη, συνολικά ή κατά μέρος, όχι μόνο χαρακτηρίζει την κοινωνία αλλά και επιδρά στους ίδιους τους αλλοδαπούς. Όπως υποστηρίζεται άλλωστε, από τη σκοπιά της κριτικής ή ριζοσπαστικής εγκληματολογίας, και πριν από αυτή, της εγκληματολογίας της κοινωνικής αντίδρασης, οι διαδικασίες στιγματισμού και αρνητικής αντίδρασης οδηγούν στην αφομοίωση του στίγματος, στην αποδοχή της εγκληματικής δραστηριότητας ή ακόμη και στην επιλογή εγκληματικής καριέρας (Καρύδης, 1997, 148).

Ο ρατσισμός, φαινόμενο που στις μέρες μας προσλαμβάνει ιδιαίτερες διαστάσεις, φαίνεται να εδράζεται στην παραδοχή ότι ο «άλλος» ο «διαφορετικός», είναι εκείνος που ευθύνεται για τα δεινά μας και γενικότερα για την υποβάθμιση της ζωής μας. Όμως ο ρατσισμός δείχνει να είναι και κάτι περισσότερο, όπως η αποδοχή μιας κοινωνίας που τείνει στην πληκτική ομοιομορφία, έτσι όπως τη διαμορφώνει ο σύγχρονος πολιτισμός. Παρά το γεγονός ότι ως ρατσισμό εδώ εννοούμε τη διάκριση απέναντι στους αλλοδαπούς, οφείλουμε να αναφέρουμε ότι ρατσισμός είναι κάθε μορφή διάκρισης: φυλετικής, θρησκευτικής, γλωσσικής, εθνικότητας, φύλου, ηλικίας, καταγωγής, κοινωνικής θέσης, και γενικά κάθε διάκριση με βάση φυσικές ή κοινωνικές ιδιότητες, ή θέσεις συνείδησης. Ο ρατσισμός αρθρώνεται γύρω από τη διαφορετικότητα του «Άλλου», και εγγράφεται σε πρακτικές περιφρόνησης, αδιαλλαξίας, ευτελισμού, εκμετάλλευσης και βίας, καθώς και σε συμπεριφορές και πράξεις που αποσκοπούν στην κάθαρση του κοινωνικού σώματος από τα ξένα στοιχεία, προκειμένου να διαφυλαχθεί η ταυτότητα του «Εμείς» από κάθε πρόσμειξη (Παπαδημητρίου, 2000, 43). Η όπως ορίζεται από την άλλη πλευρά από την πλευρά του «άλλου», ρατσισμός είναι η ακύρωση της προσδοκίας του για ίση μεταχείριση με βάση ένα ενιαίο κριτήριο, είτε αυτό είναι θεσμοθετημένο, είτε λογίζεται από το ευρύτερο περιβάλλον ως ηθικό, χωρίς να είναι θεσμοθετημένο (Γκοτοβός, 1996, 34).

Ήδη από τις αρχές του '80, σε διάφορες χώρες της Ευρώπης έχουν εκδηλωθεί εκτεταμένα φαινόμενα βίας και ρατσισμού εναντίον των μεταναστών. Αυτά τα φαινόμενα δείχνουν ότι οι κάτοικοι της Ευρώπης γίνονται πλέον λιγότερο ανεκτικοί στη διαφορετικότητα, είτε αφορά στη θρησκεία, στη φυλή, στην κουλτούρα, και

ειδικότερα σε ένα οικονομικό, και όχι μόνο, περιβάλλον που τείνει να κάνει τις περισσότερες περιοχές αυτού του πλανήτη πολυεθνικές.

Τέτοια φαινόμενα δεν έχουν εμφανισθεί μόνο στις παραδοσιακές χώρες εισαγωγής μεταναστών, αλλά και στις νέες χώρες της μετανάστευσης, στις χώρες της Νότιας Ευρώπης, όπου πληθαίνουν οι περιπτώσεις βίας απέναντι στους αλλοδαπούς και αυξάνεται η ξеноφοβία στους πληθυσμούς. Σε κάποιες περιοχές της Ιταλίας, ήδη από τα τέλη του '80, παρατηρήθηκαν διαμάχες μεταξύ των γηγενών και των μεταναστών, αλλά και στη δεκαετία του '90 εκδηλώθηκαν και πράξεις βίας σε αρκετές πόλεις, όπως στο Μιλάνο, στη Ρώμη, στη Γένοβα και στη Φλωρεντία, καθώς επίσης και σε νότιες περιοχές όπως στη Νάπολη και στη Φότζια. Αλλά και σε κάποιες περιοχές της Ισπανίας, παρά το γεγονός ότι οι Ισπανοί είναι αρκετά ανεκτικοί στους μετανάστες, παρατηρείται μια αυξανόμενη εχθρικήτητα, κυρίως προς τους Βορειο-Αφρικανούς αλλά και καταγράφηκαν και πράξεις βίας στη Μαδρίτη και στη Βαρκελώνη (Guerre, 1997, 12).

Μετά 40 χρόνια πολυπολιτισμικής παράδοσης της Ευρώπης, που αποτέλεσε το θεμέλιο για σειρά δημοκρατικών και κοινωνικών κατακτήσεων, κερδίζουν και πάλι έδαφος ιδέες που ανάγουν την αιτιολόγηση των δεινών (οικονομική ύφεση, ανεργία, εγκληματικότητα κ.ά.) στην ύπαρξη "διαφορετικών" ατόμων, τα οποία για το λόγο αυτό δεν μπορεί να ανεχτεί η κοινωνία, ταυτόχρονα με την εμφάνιση ιδεολογημάτων περί εθνικής, θρησκευτικής, πολιτισμικής κλπ. καθαρότητας.

Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90 πληθαίνουν οι ομάδες που όχι μόνο με ακραία συνθήματα, αλλά και με ακραίες πράξεις εκδήλωσαν την αγανάκτησή τους σε εκείνους που ευθύνονται για ό,τι άσχημο συμβαίνει στην Ευρώπη, στους μετανάστες. Η πολιτική έκφραση αυτών των ομάδων, με τις συγκεκριμένες απόψεις για το ζήτημα της παρουσίας των μεταναστών στην Ευρώπη, παράλληλα με διακηρύξεις για εθνική συσπείρωση, είναι τα ακροδεξιά κόμματα, αν και η ταυτότητα των σημερινών ακροδεξιών λαϊκιστικών κομμάτων και η ομοιότητά τους με τα φασιστικά καθεστώτα και κινήματα του μεσοπολέμου αμφισβητείται (Κατσούλης, 1995, 31). Εκτός όμως των κομμάτων αυτών, και άλλα κόμματα περιλαμβάνουν στο λόγο τους απόψεις για τα ζητήματα των μεταναστών, όπως επηρεάζεται και η κυβερνητική πολιτική, με αυτή την έννοια επηρεάζεται όλο το πολιτικό σύστημα των χωρών υποδοχής.

Σχετικά με τις αιτίες που συνηγορούν στην ανάπτυξη ρατσιστικών απόψεων στα μέλη μιας κοινωνίας, υποστηρίζεται ότι θα πρέπει να αναζητηθούν κύρια στις κοινωνίες υποδοχής και ειδικότερα στις συνθήκες που διαμορφώνονται σε

περιόδους ύφεσης της οικονομίας. Σε τέτοιες συνθήκες, ο ρατσισμός βρίσκεται πρόσφορο έδαφος στους νέους που δυσκολεύονται να ενταχθούν στην αγορά εργασίας ή στους χαμένους του εκσυγχρονισμού (Κατσούλης, 1995, 3).

Στη χώρα μας αυτή η τάση δεν εκφράζεται σε πολιτικό επίπεδο, παρά το ότι υπάρχουν κάποιες ομάδες που στηρίζουν τη θεωρητική τους συγκρότηση σε εθνικιστικές και ρατσιστικές ιδέες, χωρίς όμως απήχηση και λαϊκή βάση. Παρ' όλα αυτά και παραδοσιακά κόμματα έχουν επηρεαστεί από τη νέα πραγματικότητα. Λίγο πριν τις εκλογές του 2000, το συντηρητικό κόμμα κυκλοφόρησε φυλλάδιο με σαφείς υπαινιγμούς για την εγκληματικότητα των μεταναστών, προβάλλοντας την αναγκαιότητα λήψης μέτρων για την αντιμετώπισή της, αλλά και σε όλο τον προεκλογικό του λόγο, υπήρχαν ανάλογες αναφορές. Είναι πιθανόν και άλλα κόμματα να ωθηθούν στο μέλλον προς αυτήν την κατεύθυνση, επηρεασμένοι από τις τάσεις ξενοφοβίας που καταγράφονται σε τμήματα του ελληνικού λαού.

Στον αντίποδα αυτών των τάσεων και εκδηλώσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά και στην Ελλάδα, καταγράφονται και αντίθετες τάσεις και φθάνουν αντίθετα μηνύματα. Στη Γερμανία, στις άλλες χώρες, και στη χώρα μας πολλαπλασιάζονται οι ομάδες και αυξάνουν οι εκδηλώσεις ενάντια σ' αυτό το ρεύμα ξενοφοβίας και ρατσισμού.

Από την άλλη, οι πληθυσμοί που εισέρχονται σε μία κοινωνία δεν είναι μόνο αριθμοί αλλά και φορείς αξιών του δικού τους περιβάλλοντος κοινωνικοποίησης, που σε αρκετές περιπτώσεις απέχει πολύ από την κοινωνία υποδοχής. Πέρα από τις αξίες, ιστορικές συγκυρίες διαμόρφωσαν στην πορεία του χρόνου στερεότυπα για τους Έλληνες, που επηρεάζουν την κρίση και εκτίμηση των ατόμων. Αλλά και στη νεότερη πραγματικότητα, τα νέα δεδομένα για τη χώρα μας, όπως παρουσιάζονται από την πληροφόρηση ή την παραπληροφόρηση καλλιεργούν στους υποψήφιους μετανάστες μία εικόνα για τους Έλληνες που δεν αποβάλλουν με την είσοδό τους στη χώρα.

Στη διημερίδα 19-20/12/99 που οργανώθηκε στη Σόφια για την αντιμετώπιση του «άλλου» από τα ΜΜΕ των Βαλκανικών χωρών, διατυπώθηκε η άποψη ότι η σύλληψη του «άλλου» από ένα έθνος είναι το αποτέλεσμα μακρόχρονης διαδικασίας. Ειδικότερα, για την εικόνα του Έλληνα στη Βουλγαρία, ο ιστορικός Γιανόφσκι αναφέρει ότι η εικόνα του Έλληνα στη Βουλγαρική εθνική ψυχολογία έχει διαμορφωθεί εδώ και έναν τουλάχιστον αιώνα, «οι Έλληνες είναι πανούργοι και δόλιοι ως το κόκαλο», ενώ οι συνειρμοί και το επίθετο «βυζαντινός» στολίζει

οτιδήποτε άσχημο αφορά την Ελλάδα, όμως αντίθετα, η σύγχρονη πραγματικότητα έχει ως αποτέλεσμα να ταυτίζεται οτιδήποτε αφορά την καλή πλευρά του Βαλκάνιου με την Ελλάδα, που κατάφερε να διατηρεί την ταυτότητά της αλλά και να αναπτύσσεται (Ελευθ. 23/1/00).

Ιστορικά δεδομένα διαμόρφωσαν την εικόνα του πολιτισμένου Έλληνα στη Γεωργία και Ουκρανία, αλλά και νεώτερη πληροφόρηση από τους παλινοστούντες μετανάστες, ως χώρας πλούσιας, ζεστής, με άνετη ζωή για όλους. Ειδικότερα οι Γεωργιανοί, με εφόδια τις επαφές τους με τους Πόντιους και μία ιδιαίτερη λατρεία για τον αρχαίο πολιτισμό, αιφνιδιάζονται δυσάρεστα από μια κοινωνία που διακρίνεται από νευρική και καπιταλιστική υλιστική αντίληψη.

Για τους Αλβανούς η θέση της χώρας τους στα Βαλκάνια είναι καθοριστική, θεωρούν, και είναι, εαυτούς Βαλκάνιους και ως εκ τούτου κοντινούς με τους Έλληνες. Σε αρκετές περιπτώσεις αναφέρονταν με πικρία για την αντιμετώπιση τους από την ελληνική κοινωνία, εφόσον λόγω της γειννίας και της παρουσίας των Βορειοηπειρωτών στη χώρα τους γνώριζαν τόσο τη γλώσσα, όσο και άλλα πολιτιστικά στοιχεία, θεωρώντας τη γνώση αυτή εφόδιο για την αποδοχή τους.

Οι Πολωνοί έρχονται οπλισμένοι με την ιστορική γνώση για την Ελλάδα, αλλά και αρκετοί με τις μνήμες των Ελλήνων προσφύγων μετά τον εμφύλιο.

Θελήσαμε να καταγράψουμε την κρίση των αλλοδαπών για την ελληνική κοινωνία, όπως και το πώς αντιλαμβάνονται τη θέση τους μέσα σ' αυτήν. Με μία κλειστή ερώτηση και τρεις ανοικτές, προσπαθήσαμε αρχικά να δούμε την ελληνική κοινωνία από την πλευρά τους, διαδικασία που αποδείχθηκε για μας ιδιαίτερα διδακτική, αλλά και να διακρίνουμε την αξιολόγηση της θέσης τους, όπως και των άλλων εθνικοτήτων στην κοινωνική ιεραρχία.

Θεωρήσαμε ότι στην περίπτωση θετικής αντίληψης για τα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας, όπως και της θέσης τους μέσα σ' αυτήν, εν πολλοίς αποκαλύπτεται και ο βαθμός ενσωμάτωσής τους, αλλά και είναι ένας τρόπος για να διατυπωθούν οι όποιοι παράγοντες την εμποδίζουν. Αν δεχτούμε ότι οι στερεότυπες αντιλήψεις, με την πάροδο του χρόνου δεν μεταβάλλονται και συχνά γίνονται πιο αρνητικές (Γεώργας, 1993, 66), όπως και ότι αρκετά συχνά η ζωή των αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής, πολύ περισσότερο των μη νόμιμων, είναι τέτοια που θα μπορούσε να ενισχύσει τις αρνητικές αντιλήψεις τους για την κοινωνία υποδοχής, στην περίπτωση αρνητικής αντίληψης, θα μπορούσαμε να εκτιμήσουμε τις απρόβλεπτες συνέπειες για τον αλλοδαπό αλλά και για τη συνοχή της κοινωνίας.

Επιπλέον η διατύπωση των θέσεών τους, είτε αρνητικές είτε θετικές, λειτουργεί ενισχυτικά στην κατανόηση ατόμων με διαφορετική κουλτούρα και κοινωνικοποιημένων σε ένα διαφορετικό σύστημα οργάνωσης.

Στην αρχική διατύπωση της κλειστής ερώτησης που αφορούσε την κρίση τους για τους Έλληνες, είχαμε συμπεριλάβει και άλλα χαρακτηριστικά που όμως αφαιρέσαμε, όταν διαπιστώσαμε τη διαφορετική φόρτιση κάθε έννοιας, όπως εμείς την εννοούσαμε και όπως αυτοί την αντιλαμβάνονταν. Έτσι, τους ζητήσαμε να τοποθετηθούν στα χαρακτηριστικά εκείνα που ήσαν σίγουρα κατανοητά, και είναι εκείνα που σχετίζονται με ανταλλαγές κυρίως οικονομικές και σχέσεις εργασιακές. Φαίνεται πως οι επαφές με την ελληνική κοινωνία περιορίζονται κυρίως στις οικονομικές συναλλαγές, πραγματικότητα που θα μπορούσε να οφείλεται στην ίδια την κοινωνία ή στους αλλοδαπούς. Πάντως, αυτή η πραγματικότητα έχει επηρεάσει την κρίση τους σ' ότι αφορά στους Έλληνες, εφόσον οι επαφές μαζί τους περιορίζονται κυρίως στις επαγγελματικές σχέσεις.

Έχουμε επισημάνει ήδη σε προηγούμενα κεφάλαια ότι, οι επαφές των αλλοδαπών με τους Έλληνες είναι αραιές, αλλά και ότι η συχνότητα αυτών των επαφών επηρεάζεται από την αρχαιότητα παραμονής του αλλοδαπού στη χώρα. Με δεδομένο ότι το μεταναστευτικό ρεύμα στη χώρα είναι ακόμη νέο, ίσως δεν μπορούμε να προδικάσουμε τις σχέσεις των Ελλήνων με τους αλλοδαπούς. Η σχέση αυτή θα μπορούσε να επηρεαστεί αρνητικά από την ισχυροποίηση των αρνητικών στερεοτύπων εκατέρωθεν, όπως υποστηρίζεται, αλλά και από την επικουρία μελλοντικών συνθηκών που μπορεί να είναι η αρνητική οικονομική εξέλιξη ή η υπερίσχυση ομοιογενοποιητικών μοντέλων. Θα μπορούσε να επηρεασθεί και θετικά από τη διάρκεια της παρουσίας των αλλοδαπών στη χώρα και τις διαδικασίες νομιμοποίησής τους. Είναι προφανές ότι η πρώτη περίπτωση θα έχει ως αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση των μεταναστών, ενώ στη δεύτερη την ενσωμάτωσής τους.

Πέρα από την τοποθέτησή τους σε συγκεκριμένους χαρακτηρισμούς για την ελληνική κοινωνία, τους ζητήθηκε να διατυπώσουν ελεύθερα πώς αντιλαμβάνονται τους Έλληνες, με αποτέλεσμα να καταγράψουμε μια πληθώρα απόψεων που δύσκολα κατατάσσονται στη θετική ή αρνητική πλευρά, όχι μόνο, επειδή οι απαντήσεις περιείχαν ταυτόχρονα μία θετική και μία αρνητική κρίση, αλλά και επειδή το ίδιο χαρακτηριστικό αναφερόταν άλλοτε ως θετικό στοιχείο, και άλλοτε ως αρνητικό, θεωρούμε όμως τις απαντήσεις σημαντικές και θα τις αναφέρουμε κάπως κωδικοποιημένες, προσδιορίζοντας τις διαφορές ανάμεσα στις εθνικότητες.

▪ Κάποιοι, και πάντως αρκετοί, τονίζουν στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας συγκρίνοντας τα, ακόμη και όταν δεν το εκφράζουν, με καταστάσεις που ζουν στις χώρες τους τα τελευταία χρόνια. Έτσι οι περισσότεροι αλλοδαποί, και, κυρίως, οι Γεωργιανοί επισημαίνουν *την ησυχία και την ελευθερία να κυκλοφορεί κάποιος τη νύχτα χωρίς να κινδυνεύει*. Επισημαίνουν ακόμη, *την έλλειψη βίας από τον ελληνικό λαό*, αλλά και δείχνουν εντυπωσιασμένοι από την *προθυμία των Ελλήνων να εξυπηρετήσουν και να δώσουν πληροφορίες* (π.χ για ένα δρόμο, ή για κάποιο λεωφορείο κλ.π). Αργότερα πληροφορηθήκαμε ότι αυτού του είδους οι εξυπηρετήσεις στη χώρα τους, αρκετά συχνά, παρέχονται με ανταπόδοση, τουλάχιστον ένα μπουκάλι βότκα ή ένα δολάριο.

▪ Την εποχή που πραγματοποιήθηκε η έρευνα, μόνο φραστικά προέκυπτε η αναγκαιότητα ρύθμισης του καθεστώτος παραμονής των αλλοδαπών, χωρίς να λαμβάνεται κανένα μέτρο προς αυτήν την κατεύθυνση. Το μεγάλο διάστημα, που κυοφορούσε τη ρύθμιση που ακολούθησε, είχε ως αποτέλεσμα αρκετοί αλλοδαποί, κυρίως οι Αλβανοί και οι Πολωνοί, να εμφανίζονται εκνευρισμένοι και να θεωρούν ότι εμπαίζονται από την πολιτεία, με αποτέλεσμα να διακρίνουν τους Έλληνες από την πολιτική του κράτους υπέρ των πρώτων. Πέρα από τον εμπαιγμό, παρά πολλοί αλλοδαποί, όπως ήδη έχουμε καταγράψει, θεωρούν ως το μεγαλύτερο πρόβλημά τους το παράνομο καθεστώς που είναι και η αιτία της εκμετάλλευσής τους αλλά και γενικότερα της αντιμετώπισής τους, καταστάσεις που θα εξάλειφε η αναμενόμενη νομιμοποίηση. Η σημασία της πολιτικής των κυβερνήσεων των χωρών υποδοχής είναι μεγάλη, εφόσον αν είναι τέτοια που ενισχύει την κοινωνική περιθωριοποίηση των μεταναστών, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις ώστε να αντιμετωπίζονται οι μετανάστες από τον γηγενή πληθυσμό, ως οιονεί απειλή. Γεγονός που ενισχύει και η ίδια η συμπεριφορά των μεταναστών, με τη συσπείρωσή τους σε ορισμένες περιοχές και την καλλιέργεια των πολιτιστικών τους παραδόσεων (Παπαδημητρίου, 1995, 58). Όπως και η απουσία οποιασδήποτε πολιτικής γι αυτούς, που συνήθως τους δημιουργεί την αίσθηση της εγκατάλειψης, έχει ως αποτέλεσμα να ενισχύεται η εσωστρέφειά τους. Παρ' όλα αυτά, κάποιοι αλλοδαποί, κυρίως Γεωργιανοί, αισθάνονταν ευγνωμοσύνη απέναντι στο ελληνικό κράτος για την ανοχή του *«ένα μεγάλο ευχαριστώ στην Ελλάδα, αν δεν μας δεχόταν να δουλέψουμε θα πεθαίναμε, στην πατρίδα δεν υπάρχει τίποτα»*.

▪ Στο στόχαστρο της κριτικής των ατόμων από όλες τις εθνικότητες, και η ελληνική τηλεόραση που θεωρείται ότι κατασκευάζει ενόχους, όπως είτε και ένας Πολωνός *«δεν είναι οι Έλληνες ρατσιστές, η τηλεόραση είναι και επηρεάζει»*. Αν δεχθούμε ότι

τα ΜΜΕ και ειδικότερα η τηλεόραση διαμορφώνουν στάσεις και αντιλήψεις, έχουν σημαντικό ρόλο και στη στάση των γηγενών απέναντι στους εισερχόμενους. Επισημαίνεται η δυσανάλογη βαρύτητα που έχει η μετανάστευση ανάμεσα στην ισπανική κοινή γνώμη και τα ΜΜΕ της χώρας αυτής. Ενώ η μετανάστευση δε θεωρείται ως πρωτεύον θέμα, έλκει αρκετά την προσοχή των ΜΜΕ. Αποτελέσματα ερευνών στην ισπανική κοινή γνώμη δείχνουν ότι η μετανάστευση κατέχει χαμηλή θέση στα ενδιαφέροντα των Ισπανών που εμφανίζονται περισσότερο ανεκτικοί και εναντιώνονται περισσότερο από τις άλλες χώρες της Ε.Ε. στο ρατσισμό και στη ξενοφοβία. Η μερική αδιαφορία των Ισπανών απέναντι στη μετανάστευση θα μπορούσε να αιτιολογηθεί και από το γεγονός ότι οι εκτός Ε.Ε. μετανάστες δεν έχουν ισχυρή παρουσία στη χώρα αυτή, όπως και ένεκα των δοξασιών που επικρατούν στην πολιτική κουλτούρα της Ισπανίας (Arango,1997,6).

Η τοποθέτηση των ΜΜΕ αρκετά συχνά είναι μονομερής εις βάρος των μεταναστών, καλλιεργώντας το φόβο για το άγνωστο που εκφράζουν αυτοί οι «διαφορετικοί» άνθρωποι. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι άνθρωποι, ενώ δεν έχουν άμεση άποψη, έχουν όμως γνώμη για τους φορείς της εγκληματικότητας μέσα από τη μαζική πληροφόρηση. Πληροφόρηση που χαρακτηρίζεται από την απουσία ή ελλιπή παρουσία του επιστημονικού λόγου από τα ΜΜΕ, ως αντίλογος για την απομυθοποίηση των αιτιών της οικονομικής δυσπραγίας, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται οι συνθήκες κοινωνικού ρατσισμού εις βάρος των ξένων. Αλλά και η εξάπλωση του φόβου του εγκλήματος που είναι εξίσου προβληματική με την όξυνση της εγκληματικότητας (Ζαραφωνίτου,2000,503).

- Αρκετοί αλλοδαποί, και όχι μόνο οι Αλβανοί, κρίνουν τους Έλληνες ως ρατσιστές απέναντι στους Αλβανούς. Σπάνια αναφέρονται σε αλλοδαπούς με άλλο χρώμα, τους μαύρους, αν και θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ό,τι δήλωσε (σε τηλεοπτική εκπομπή 13/1/2000) ιδιοκτήτης γραφείου ευρέσεως εργασίας σχετικά με τις προτιμήσεις των Ελλήνων προκειμένου να προσλάβουν μία γυναίκα για την επιτήρηση των παιδιών τους: «Δεν προτιμούν τις μαύρες στο σπίτι τους για να μη φοβούνται τα μικρά παιδιά, και γι αυτό προτιμούν τις άλλες εθνικότητες (Ουκρανές, Πολωνέζες, Μολδαβές κλ.π.)».

- Σε αρκετές περιπτώσεις γίνεται σύγκριση των Ελλήνων με τους άλλους Ευρωπαίους, «δεν είναι ρατσιστές σκληροί όπως οι Γερμανοί ή οι Γάλλοι, αλλά στα λόγια είναι». Η επισήμανση φαίνεται να γίνεται με την έννοια ότι δεν κινδυνεύει η σωματική τους ακεραιότητα εφόσον οι λέξεις και οι πράξεις μοιάζουν να αποτελούν τις δύο όψεις τους ίδιου νομίσματος, του ρατσισμού (Παπαδημητρίου,2000,46). Αν πάλι

δεχθούμε ότι οι μορφές που μπορεί να πάρει η κοινωνική διάκριση στις σύγχρονες κοινωνίες μπορεί να είναι συμβολικού, οικονομικού και φυσικού τύπου (Γκοτοβός, 1996, 80), θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι στη χώρα μας, όπως έχει δείξει η επικαιρότητα, έχουμε τους δύο πρώτους τύπους εκδήλωσης ρατσιστικών απόψεων και σε κάποιες περιπτώσεις και φυσικού τύπου. Παρά το ότι θα χαρακτηρίζαμε ως μεμονωμένα κρούσματα ρατσισμού, κάποιες εκδηλώσεις που είδαν το φως της δημοσιότητας θα μπορούσαν όμως να εκληφθούν ως λανθάνουσες ρατσιστικές τάσεις με αβέβαιο μέλλον. Αρκετά συχνά οι εκδηλώσεις αυτές δεν έχουν πραγματική βάση. Η απόφαση των κατοίκων ελληνικού χωριού (Κεραμίδι, έτος 1998) για απαγόρευση της κυκλοφορίας των Αλβανών μετά τη δύση του ηλίου αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ειδικότερα μετά την αποκάλυψη ότι, στο συγκεκριμένο χωριό δεν είχε συμβεί ποτέ εγκληματική ενέργεια από τους Αλβανούς.

- Κυρίως τα άτομα από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, κρίνουν ότι οι Έλληνες τους αγνοούν ως έθνος, αλλά και γενικά, αρκετοί αλλοδαποί θεωρούν ότι οι Έλληνες δεν γνωρίζουν πολλά πράγματα για άλλα κράτη.
- Γίνεται διάκριση μεταξύ Ελλήνων με εκπαίδευση και όχι, μεταξύ μικρών και μεγάλων σε ηλικία, ειδικότερα αν η σύνταξή τους είναι μικρή, μεταξύ των Ελλήνων που κατοικούν στην Αθήνα και εκείνων της επαρχίας. Οι Έλληνες που έχουν κάποια εκπαίδευση, οι νεώτεροι και οι κάτοικοι της Αθήνας θεωρούνται γενικά ως ανεκτικότεροι στην παρουσία των αλλοδαπών και είναι καλλίτεροι στη συμπεριφορά απέναντί τους.

Σε γενικές γραμμές, από τους αλλοδαπούς του δείγματος εκείνοι που κρίνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό τους θετικά την Ελλάδα και τους Έλληνες, είναι οι Γεωργιανοί, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι άτομα από όλες τις εθνικότητες δεν κρίνουν θετικά, όπως φυσικά και αρνητικά.

Όσον αφορά στην τοποθέτησή τους σε συγκεκριμένους χαρακτηρισμούς, με την κλειστή ερώτηση, γενικά, έχουν θετική άποψη για ηθικά θέματα, αν και, όπως προαναφέραμε, δεν συμπεριελήφθησαν τελικά πολλοί τέτοιοι χαρακτηρισμοί, εφόσον ήταν και εκείνοι που παρουσίαζαν μεγαλύτερα προβλήματα κατανόησης εκ μέρους τους, αλλά αρνητική άποψη για τοποθετήσεις που σχετίζονται με την εργασία. Έτσι, αντιλαμβάνονται τους Έλληνες ως φιλόξενους, αλλά και ατομιστές και εκμεταλλευτές. Η φιλοξενία θεωρείται προτέρημα των Βαλκανικών λαών για τους Αλβανούς, και οι οποίοι περισσότερο από τους άλλους δεν προσδίδουν αυτό

το προτέρημα στους Έλληνες. Αντίθετα δεν χαρακτηρίζουν αρνητικά τους Έλληνες, περισσότερο από τους άλλους, οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί (*Διαγράμματα 6, 7 και 8*).

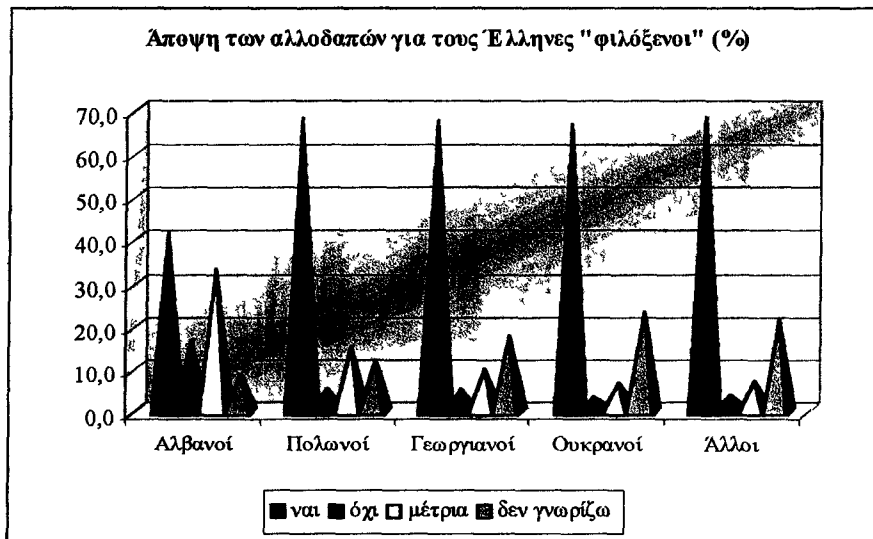
Ειδικότερα για την άποψη των αλλοδαπών για το ρατσισμό των Ελλήνων, διατηρώντας την αρνητική τοποθέτηση ως την πιο ξεκάθαρη μόνη της, παρατηρούμε ότι η άποψη συνδέεται με την εθνικότητα. Περισσότερο θετική άποψη για τους Έλληνες, έχουν οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί, αντίθετα οι Αλβανοί έχουν περισσότερο αρνητική άποψη (*Πίνακας X.35*). Η άποψη επίσης επηρεάζεται από την ηλικία και το φύλο. Περισσότερο οι μεγαλύτερες ηλικίες και, ανάμεσα στα φύλα, περισσότερο οι γυναίκες δε θεωρούν τους Έλληνες ως ρατσιστές (*Πίνακες X.36, X.37*), όπως και με το επίπεδο εκπαίδευσης και την ύπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής. Τα άτομα με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και εκείνα που βρίσκονται χωρίς την οικογένειά τους εδώ, έχουν θετικότερη άποψη για τους Έλληνες (*Πίνακες X.38, X.39*). Αντίθετα, η οικογενειακή κατάσταση δε σχετίζεται με την άποψη τους για το ρατσισμό των Ελλήνων ($X^2_1=0,09, P=0,77$). Επιπλέον, η συγκεκριμένη τοποθέτηση επηρεάζεται από το διάστημα παραμονής στη χώρα υποδοχής (*Πίνακας X.40*). Οι νεώτεροι μετανάστες έχουν θετικότερη άποψη για τους Έλληνες. Αλλά και το επίπεδο κατανόησης τη ελληνικής γλώσσας σχετίζεται με τη γνώμη των αλλοδαπών για το ρατσισμό των Ελλήνων (*Πίνακας X.41*). Αντίθετα τα πιο προχωρημένα στάδια κατανόησης της ελληνικής όπως η ικανότητα ομιλίας ($X^2_1=0,18, P=0,67$), η δυνατότητα ανάγνωσης ($X^2_1=0,03, P=0,85$), και γραφής ($X^2_1=0,20, P=0,65$) της ελληνικής γλώσσας, δεν συνδέονται με την άποψη των αλλοδαπών για το ρατσισμό των Ελλήνων.

Παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα φύλα στην ίδια εθνικότητα, οι γυναίκες Αλβανίδες περισσότερο από τους άνδρες, αντίθετα οι Πολωνοί άνδρες περισσότερο από τις Πολωνέζες, κρίνουν τους Έλληνες ως ρατσιστές (*Πίνακας X.42*).

Πέρα από τους επί μέρους χαρακτηρισμούς και την τοποθέτησή τους σε συγκεκριμένες κρίσεις για τους Έλληνες, καταθέτουμε τη γενική μας άποψη που είναι αποτέλεσμα τόσο των τοποθετήσεων των αλλοδαπών όσο και των γενικότερων συζητήσεων μέσα από την ευρύτερη επαφή μας με αυτούς. Οι πολιτιστικές διαφορές ανάμεσα σε διαφορετικούς λαούς προκαλούν παρεξηγήσεις αρκετά συχνά ανάμεσα τους, ακόμη και ένα αστείο μπορεί να μην εκληφθεί ως τέτοιο, επειδή ο ένας εκ των δύο δεν μπορεί να το αντιληφθεί. Ένας επίσης

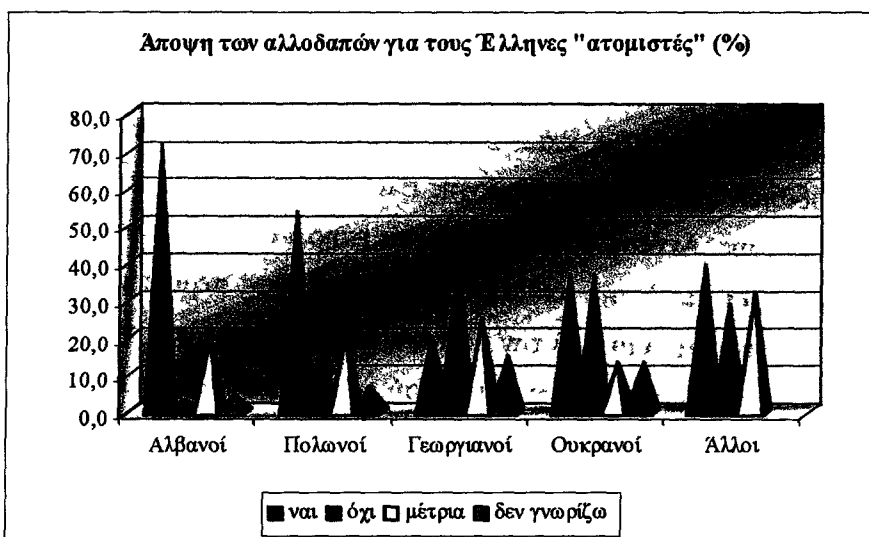
σημαντικός λόγος είναι, ότι λαοί που καλούνται να συμβιώσουν έχουν κοινωνικοποιηθεί σε διαφορετικά συστήματα κοινωνικής οργάνωσης, διαφορές που στην ορατή τους διάσταση αφορούν στην οργάνωση της εργασίας, του ελεύθερου χρόνου, των κοινωνικών υπηρεσιών, κ.ά.¹ Επιπλέον, αρκετά συχνά επηρεάζεται η αντίληψη των αλλοδαπών για τη χώρα υποδοχής από την προσωπικότητα τους και τις ιδιαίτερες βλέψεις τους. Ακόμη, είναι δυνατόν να επηρεασθεί η στάση τους από κάποια οδυνηρή εμπειρία, μετά την οποία τα άτομα συνήθως περιχαρακώνονται, αλλά οπωσδήποτε επηρεάζεται και από την έλλειψη ικανοποίησης από την εργασία που κάνουν που είναι κατώτερη του εκπαιδευτικού τους επιπέδου, με αποτέλεσμα να μεταφράζουν οτιδήποτε ακούν σε μομφή εναντίον τους. Όπως είπε και μία Πολωνή «είμαστε και εμείς μυγιάγκιχοι, δεν ανεχόμαστε τίποτα και θεωρώντας ότι μας υποτιμούν είμαστε έτοιμοι για κανγά, παρεξηγώντας τα πάντα»

Διάγραμμα 6

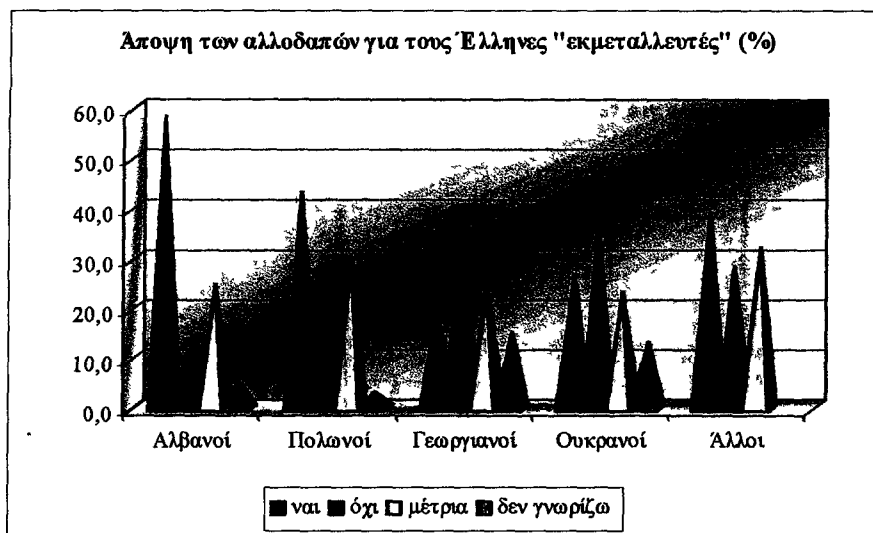

¹ Ο Friedman αναφερόμενος στο εργατικό δυναμικό των ΗΠΑ στις αρχές του αιώνα παρατηρεί ότι διακρίνεται όχι μόνο ως προς την καταγωγή του αλλά και ως προς τις αντιλήψεις του για την εργασία, αντιλήψεις που αρκετά συχνά είναι αλληλοσυγκρουόμενες. Ο μετανάστης από τις ευρωπαϊκές κοινωνίες όπου η βιοτεχνία και η παραδοσιακή γεωργία-ένα είδος βιοτεχνίας της γης- κατείχε ακόμη σημαντικούς τομείς, αντιλαμβανόταν της εργασίας ως ξόδεμα σωματικής ενέργειας, υπομονής και αγάπης στη λεπτομέρεια και στην ολοκληρωμένη παρουσίαση. Αντίθετα ο αυτόχθονας Αμερικανός υπολόγιζε περισσότερο το αποτέλεσμα (1984,88).

Διάγραμμα 7

Διάγραμμα 8

Πίνακας Χ.35: Γνώμη των αλλοδαπών για τους Έλληνες ως "Ρατσιστές" * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
Ρατσιστές	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
ναι/ μέτρια/ Δ.Γ	45	75,0	32	53,3	14	35,0	12	40,0	11	39,3	114	52,3
όχι	15	25,0	28	46,7	26	65,0	18	60,0	17	60,7	104	47,7
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

$$\chi^2_4 = 20,94, p < 0,01$$

Πίνακας X.36: Γνώμη των αλλοδακών για τους Έλληνες ως "Ρατσιστές" *Φύλο

Φύλο	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο
	N	%	N	%	
Ρατσιστές					N
ναι/ μέτρια/ Δ.Γ	62	59,0	52	46,0	114
όχι	43	41,0	61	54,0	104
Σύνολο	105	100,0	113	100,0	218

$$X^2_1 = 3,70, p = 0,05$$

Πίνακας X.37: Γνώμη των αλλοδακών για τους Έλληνες ως "Ρατσιστές" *Ηλικία

Ηλικία	15 -24 ετών		25 -34 ετών		35 - 44 ετών		45 +		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ρατσιστές									N
ναι/ μέτρια/ Δ.Γ	21	67,7	58	56,9	27	41,5	8	40,0	114
όχι	10	32,3	44	43,1	38	58,5	12	60,0	104
Σύνολο	31	100,0	102	100,0	65	100,0	20	100,0	218

$$X^2_3 = 8,05, p = 0,05$$

Πίνακας X.38: Γνώμη των αλλοδακών για τους Έλληνες ως "Ρατσιστές" *επίπεδο εκπαίδευσης

Επίπεδο εκπαίδευσης	Ανώτατη/ Ανώτερη		Μέση/ Στοιχειώδης		Σύνολο
	N	%	N	%	
Ρατσιστές					N
ναι/ μέτρια/ Δ.Γ	38	42,7	76	58,9	114
Όχι	51	57,3	53	41,1	104
Σύνολο	89	100,0	129	100,0	218

$$X^2_1 = 5,55, p = 0,01$$

Πίνακας X.39: Γνώμη των αλλοδακών για τους Έλληνες ως "Ρατσιστές" *Οικογένεια στη χώρα

Οικογένεια στη χώρα υποδοχής	Ναι		Όχι		Σύνολο
	N	%	N	%	
Ρατσιστές					N
ναι/ μέτρια/ Δ.Γ	66	62,9	48	42,5	114
Όχι	39	37,1	65	57,5	104
Σύνολο	105	100,0	113	100,0	218

$$X^2_1 = 9,06, p < 0,01$$

Πίνακας X.40: Γνώμη των αλλοδακών για τους Έλληνες ως "Ρατσιστές" *Διάστημα παραμονής

Διάστημα παραμονής στη χώρα	1 -2 έτη		3 -15 έτη		Σύνολο
	N	%	N	%	
Ρατσιστές					N
ναι/ μέτρια/ Δ.Γ	36	43,4	78	57,8	114
Όχι	47	56,6	57	42,2	104
Σύνολο	83	100,0	135	100,0	218

$$X^2_1 = 4,28, p = 0,04$$

Πίνακας X.41: Γνώμη των αλλοδακών για τους Έλληνες ως "Ρατσιστές" * Επίπεδο κατανόησης της ελληνικής γλώσσας

Κατανόηση ελληνικής γλώσσας	Γνώση		Άγνοια		Σύνολο
	N	%	N	%	
Ρατσιστές					N
ναι/ μέτρια/ Δ.Γ	96	49,7	18	72,0	114
όχι	97	50,3	7	28,0	104
Σύνολο	193	100,0	25	100,0	218

$$X^2_1 = 4,40, p = 0,04$$

Πίνακας Χ.42: Γνώμη των αλλοδαπών για τους Έλληνες “Ρατσιστές” (εθνικότητα και φύλο)

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ	Α	Γ
Ρατσιστές												
ναι/μέτρια	30	15	19	13	-	14	3	9	10	1	62	52
/Δ.Γ/	69,8	88,2	63,3	43,3		35,9	42,9	39,1	41,7	25,0		
όχι												
	13	2	11	17	1	25	4	14	14	3	43	61
	30,2	11,8	36,7	56,7	100,0	64,1	57,1	60,9	58,3	75,0		
Σύνολο	43	17	30	30	1	39	7	23	24	4	105	113

Χ.7.2. Αντίληψη για τη θέση των ίδιων στην ελληνική κοινωνία

Ζητήθηκε από τους αλλοδαπούς να διατυπώσουν την άποψή τους για το πώς αντιλαμβάνονται τους Έλληνες απέναντί τους, αλλά και να αξιολογήσουν τη θέση των ομοεθνών τους στην ελληνική κοινωνία με δύο ανοικτές ερωτήσεις.

Οι ίδιοι οι αλλοδαποί αυτοπροσδιορίζονται τόσο ανεξάρτητα από τους άλλους όσο και συμπεριλαμβάνοντας στην κρίση τους και άλλους αλλοδαπούς και αξιολογικά με αυτούς.

Το 1/3 του συνόλου τους, θεωρεί ότι οι Έλληνες τους βλέπουν καλά, διατύπωση που σε κάποιες περιπτώσεις συνοδευόταν και με αιτιολόγηση της καλής αντιμετώπισης για την εργασία τους, «καλά μας βλέπουν, είμαστε εργατικοί, δουλεύουμε», όμως λιγότεροι, μόνο το 1/5, εκτιμούν ότι η θέση των ομοεθνών τους στην ελληνική κοινωνία είναι καλή. Στην πρώτη περίπτωση η καλή τοποθέτηση λαμβάνεται ως αποδοχή για το πρόσωπό τους και διακρίνεται από τη δεύτερη που αφορά στους ομοεθνείς που εκτιμάται ως καλή μεν, αλλά από λιγότερους αλλοδαπούς. Για κάποιους από τους ερωτώμενους, κυρίως για τους Πολωνούς, η ισχύουσα καλή άποψη για τους ίδιους όπως και για τη θέση των ομοεθνών τους ενείχε και στοιχείο σύγκρισης με τους άλλους αλλοδαπούς. Στο σύνολο των ατόμων με θετικές απόψεις για τους ίδιους αλλά και για τη θέση των ομοεθνών τους απουσιάζουν σχεδόν ολοκληρωτικά οι γνώμες των Αλβανών. Τα υπόλοιπα 2/3 των αλλοδαπών θεωρούν ότι οι Έλληνες δεν τους αντιμετωπίζουν καλά, αλλά και τα 3/4 ότι η θέση των ομοεθνών τους στην ελληνική κοινωνία δεν είναι καλή.

Σημαντικό ποσοστό των αλλοδαπών, περισσότερο από το 1/4 του συνόλου, εκτιμούν ότι οι Έλληνες τους βλέπουν ρατσιστικά/υποτιμητικά και ότι η θέση των ομοεθνών τους είναι χαμηλή στην ιεραρχία και χαρακτηρίζεται από τις διακρίσεις και την απομόνωση, απ' αυτές τις απόψεις εμφορούνται κυρίως οι Αλβανοί αλλά και οι Γεωργιανοί.

Σε έρευνα που είχε γίνει το 1995 στη Θεσσαλονίκη στους νεαρούς Πόντιους, που οι περισσότεροι προέρχονταν από τη Γεωργία, παρατηρήθηκε ότι και εκείνοι σε υψηλό ποσοστό (19%) θεωρούν ότι οι Έλληνες τους βλέπουν υποτιμητικά (Τζωρτζοπούλου, 1996, 90). Αν μπορεί να γίνει μία ταύτιση των δύο ομάδων με την έννοια της κοινής περιοχής προέλευσης, μια πιθανή εξήγηση μπορεί να είναι ότι άτομα με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο όπως οι Γεωργιανές, εργάζονται κυρίως στην καθαριότητα, *«μας υποτιμούν μας βλέπουν σαν καθαρίστριες, σαν να μην έχουμε κουλτούρα εμείς»*. Αλλά και το γεγονός ότι, οι χώρες της πρώην ΕΣΣΔ ήσαν λίγο πολύ άγνωστες για τους Έλληνες, πριν την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, δημιουργεί στα άτομα αυτών των χωρών την ανάγκη να δηλώσουν την ύπαρξή τους ως έθνος με ιδιαίτερη ιστορία, γλώσσα, κουλτούρα, όπως άλλωστε κάνουν τα τελευταία χρόνια μετά την ανεξαρτητοποίησή τους.

Αν και η άποψη των αλλοδαπών ότι οι Έλληνες τους υποτιμούν, δεν φαίνεται να απέχει από την πραγματικότητα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα πανελλαδικής έρευνας για λογαριασμό του Εργατικού Κέντρου Αθήνας, το 1996. Σημαντικό ποσοστό των γηγενών θεωρούν τους αλλοδαπούς ως: εξαθλιωμένους (48%), ανειδίκευτους (41%), χαμηλής μόρφωσης (44%), αναξιόπιστους (20%), επικίνδυνους (36%), αξιοθρήνητους (21%). Αντίθετα τους θεωρούν: συμπαθείς (12%), δραστήριους (8%), καλλιεργημένους (3%), τίμιους (5%), έξυπνους (5%), αλλά και εργατικούς (28%).

Κάποιοι από τους ερωτώμενους, κυρίως οι Αλβανοί, θεωρούν ότι, αξιολογικά βρίσκονται σε χειρότερη θέση από τους άλλους αλλοδαπούς. Το παράνομο καθεστώς ως αιτία κακής θέσης των ομοεθνών διατυπώνεται από μερίδα των ερωτώμενων, κυρίως από τους Αλβανούς αλλά και τους Πολωνούς, αλλά και απλά *«όχι καλά»*, σχετικά με την αποδοχή από τους Έλληνες, κυρίως από τους Αλβανούς.

Οι αλλοδαποί έχουν καταγράψει την αλλαγή της ελληνικής κοινωνίας απέναντί τους, όπως καταγράφεται από τις έρευνες και μετρήσεις της κοινής γνώμης αλλά και όπως συνάγεται από την ειδησεογραφία, τουλάχιστον όσοι βρίσκονται στη χώρα για κάποιο διάστημα *«στην αρχή οι Έλληνες μας έβλεπαν καλά, όσο περπατούσα μου έδιναν να φάω»*, *«στην αρχή δεν πλήρωνα το ψωμί μου στο φούρνο, τώρα δεν θέλουν ούτε να μας βλέπουν»*. Όπως φαίνεται να έχουν πλήρη συνείδηση, ειδικότερα οι Αλβανοί για την αρνητική φόρτιση που έχει η εθνικότητά τους *«πως μας βλέπουν; μα σαν Αλβανούς!»*.

Κατατάσσουν τους ομοεθνείς τους στο περιθώριο της ελληνικής κοινωνίας κυρίως οι Αλβανοί, δίνοντας έμφαση στις κοινωνικές και άλλες διακρίσεις που υφίστανται, αλλά και την αδικία να θεωρούνται οι δαίμονες της κοινωνίας *«όταν κλέψει ένας Έλληνας, εμείς δε λέμε ότι όλοι οι Έλληνες κλέβουν, ενώ εσείς μας θεωρείτε σα να μην έχουμε πρόσωπο, είμαστε απλά Αλβανοί που κλέβουν»*, *«αναγκαζόμαστε να μη μιλάμε αλβανικά στο δρόμο, γιατί αμέσως κάποιος θα μας βρίσει»*, *«δεν δέχονται πουθενά Αλβανούς, ούτε στα σπίτια, ούτε στα μαγαζιά»*. Ειδικότερα οι Αλβανοί, που είναι στιγματισμένοι ως εθνότητα, δηλώνουν περισσότερο από όλους ότι δεν είναι όλοι ίδιοι (εννοούν κακοί), είναι εκείνοι που πρέπει να ζουν σα να μην υπάρχουν, να απαρνούνται τη γλώσσα τους, το όνομά τους, να δηλώνουν πως είναι κάτι άλλο «βορειοηπειρώτες», ειδικότερα αυτοί αισθάνονται, αλλά όλα δείχνουν ότι και είναι, απομονωμένοι περισσότερο από όλους. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη σε νέους γηγενείς 15-29 ετών, ζητήθηκε να τοποθετηθούν στην πιθανότητα να έχουν φίλο κάποιον «άλλο», ανάμεσα σ' αυτούς, Πολωνό και Αλβανό, οι θετικές απαντήσεις ήταν 63% με 18% αντίστοιχα και οι αρνητικές 18% με 49% αντίστοιχα. (Τεπέρογλου, κ.ά., 1999, 176). Αρκετοί από τους Αλβανούς που βρίσκονται στη χώρα μας, έχουν και τις οικογένειές τους μαζί όπως και μικρά παιδιά, και όπως δηλώνουν, θέλουν να μείνουν στη χώρα μας.²

Η άποψη για την κατώτερη θέση του μετανάστη στην κοινωνία υποδοχής υπήρχε σε αρκετούς, αν και για κάποιους η νομιμοποίηση θα άλλαζε αυτήν την κατάσταση και η θέση τους θα βελτιωνόταν. Αν και για κάποιους άλλους, η θέση αυτή δεν θα αλλάξει με οποιαδήποτε νομοθετική ρύθμιση. Όπως μας είπε και ένας Πολωνός: *«ακόμη και αν γίνει νομιμοποίηση, στην Ελλάδα θα είμαι πάντα πολίτης Β' κατηγορίας. Ίσως μετά από δύο γενιές να είναι καλλίτερα, αλλά και αυτό, αν ακολουθηθεί πολιτική ίσων ευκαιριών. Αν... Ίσως... Μετά από πολλά χρόνια.... Εγώ δε θα ζω τότε»*.

Οι Πολωνοί σε γενικές γραμμές θεωρούν ότι είναι αποδεκτοί από τους Έλληνες αλλά και ότι συγκριτικά με τους άλλους αλλοδαπούς βρίσκονται σε καλλίτερη θέση.

Για τους Γεωργιανούς και Ουκρανούς φαίνεται να είναι κυρίαρχη η απασχόλησή τους, εφόσον αντιμετωπίζουν περισσότερο από τους άλλους τη μετανάστευση ως

² Σχετικά με τον προσανατολισμό προς την Ελλάδα, των Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία και τη πολιτιστική ταυτότητα: «...υπάρχουν αρκετές ενδείξεις, ότι ειδικά ο συνδυασμός μεγάλων προσδοκιών και αντίληψης της κοινωνικής περιθωριακότητας συνδέεται με τον προσανατολισμό προς την πατρίδα.... Για όσο διάστημα υπάρχει η αντίληψη της κοινωνικής περιθωριακότητας, υπάρχει μικρή πιθανότητα ενός θετικού προσανατολισμού προς τη Γερμανία.... άσχετα από τον αριθμό των γερμανικών αξιών που υιοθετήθηκαν είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα...» απόσπασμα από Wilpert, 1982, Μουσούρου, 1990, 314).

μέσον απόκτησης χρημάτων και επιστροφή στη χώρα προέλευσης (Πίνακες Χ.43, Χ.44).

Σε γενικές γραμμές, οι εθνικότητες που περιλαμβάνονται στην παρούσα έρευνα, αντιλαμβάνονται διαφορετικά τόσο τη δική τους θέση όσο και των άλλων αλλοδαπών, αντίληψη η οποία, εκτός των άλλων, φαίνεται να συνδέεται και με τις προσδοκίες τους από τη μετανάστευση. Επιπλέον, η δική τους αξιολόγηση μοιάζει να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα σχετικά με τη στάση των Ελλήνων απέναντι στις διάφορες εθνικότητες.

Πίνακας Χ.43: Προσωπική αντίληψη αποδοχής από τους Έλληνες * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Αποδοχή από τους Έλληνες											N %
καλά	5	8,3	23	38,3	17	42,5	11	36,7	11	39,3	67 30,7
καλλίτερα από τους άλλους	-		10	16,7	1	2,5	-		-		11 5,0
όχι καλά	19	31,6	2	3,3	2	5,0	-		2	7,1	25 11,5
χειρότερα από τους άλλους	3	5,0	-		-		-		-		3 1,4
υποστηρικτικά-ρατσιστικά-εκμετάλλευση	20	33,3	14	23,4	13	32,5	7	23,3	8	28,6	62 28,4
αλλαγή στάσης (χειρότερα τώρα)	7	11,7	2	3,3	-		-		1	3,6	10 4,6
άλλο	2	3,4	5	8,4	4	10,0	9	30,0	5	17,9	25 11,5
Δ.Γ.	4	6,7	4	6,7	3	7,5	3	10,0	1	3,6	15 6,9
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας Χ.44: Αξιολόγηση της θέσης των ομοεθνών * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Αξιολόγηση της θέσης των ομοεθνών											N %
καλή θέση	5	8,3	22	36,7	8	20,0	5	16,7	3	10,7	43 19,7
καλλίτερη από των άλλων μεταναστών	-		4	6,7	2	5,0	1	3,3	-		7 3,2
είναι χωρίς άδεια- κακή θέση	9	15,0	7	11,7	3	7,5	-		-		19 8,7
χειρότερη από των άλλων	6	10,0	-		-		-		1	3,6	7 3,2
προσωρινοί	3	5,0	2	3,3	1	2,5	5	16,7	4	14,3	15 6,9
κατώτεροι-διακρίσεις-ξένοι-απομόνωση	22	36,7	14	23,3	10	25,0	5	16,7	8	28,5	59 27,1
όχι όλοι οι ξένοι ίδιοι-προϋποθέσεις	12	20,1	5	8,3	3	7,5	2	6,6	1	3,6	23 10,5
προβλήματα δουλειάς γενικά	2	3,3	3	5,0	7	17,5	7	23,3	3	10,7	22 10,1
καλλίτερα από την Πατρίδα τους	1	1,7	1	1,7	1	2,5	3	10,0	2	7,2	8 3,7
Δ.Γ.	-		2	3,3	5	12,5	2	6,7	6	21,4	15 6,9
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Χ.7.3. Αντίληψη για τη θέση των άλλων εθνικοτήτων

Κοινός παρανομαστής όλων των εθνικοτήτων είναι, ότι δε γνωρίζουν και πολλά για τους άλλους αλλοδαπούς που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα. Το 1/3 των ερωτώμενων δεν μπορεί να εκφέρει άποψη για τις άλλες εθνικότητες, περισσότερο από όλους οι Γεωργιανοί. Ελάχιστοι αλλοδαποί έχουν σχέσεις με άλλους, όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Η μεν πληροφόρησή τους είναι άμεση όσον αφορά στην οικονομική θέση των άλλων και έχει προκύψει από τη σύγκριση των αμοιβών κυρίως στην οικοδομή, ενώ έμμεση όσον αφορά σε ηθικά χαρακτηριστικά τους και προέρχεται από την πληροφόρηση της τηλεόρασης ή από άλλους ομοεθνείς.

Οι τοποθετήσεις τους σχετικά με τους άλλους αλλοδαπούς, αφορούν σε στοιχεία ηθικά αλλά και σε οικονομικά, που θεωρούνται βασικά για τη θέση των άλλων στην κοινωνία υποδοχής.

Οι Αλβανοί αναφερόμενοι στους άλλους αλλοδαπούς, περισσότεροι από τους μισούς, αξιολογούν ότι οι άλλοι είναι σε καλλίτερη οικονομική και κοινωνική θέση από τους ίδιους. Κάποιοι μάλιστα θεωρούσαν ότι οι άλλοι αλλοδαποί έχουν άδεια παραμονής *«οι άλλοι αλλοδαποί είναι με άδεια εδώ, όχι σαν και μας»* *«η τηλεόραση μας εμφανίζει σαν ανθρωποφάγους»* *«στη δουλειά μου φωνάζουν: ρε Αλβανέ!, για τους Έλληνες οι άλλοι αλλοδαποί έχουν όνομα, εγώ είμαι απλά Αλβανός»* *«εμάς απελαύνουν δεν έμαθα να διώχνουν κανένα Πολωνό ή άλλον, και αν διώζουν και κανένα άλλον θα είναι 1 στους 100».*

Σχετικά με τις απελάσεις, η άποψη αυτή φαίνεται ότι ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Το διάστημα μεταξύ του Ιανουαρίου του 1991 και του Αυγούστου του 1994 απελάθηκαν 764.000 μετανάστες, το 96% των οποίων ήταν Αλβανοί (SOPEMI/OECD,1995,93), αν και πολλοί από αυτούς είχαν περάσει τα σύνορα αρκετές φορές, κάποιοι δύο ή και τρεις φορές και είναι πιθανόν να έχουν επίσης μετρηθεί δύο ή τρεις φορές. Επιπλέον, οι Αλβανοί συνιστούν την πολυπληθέστερη ομάδα αλλοδαπών στη χώρα μας. Αλλά όπως και να είναι, στους ίδιους έχει δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η εθνικότητά τους τελεί υπό διωγμό.

Ένα ποσοστό όλων των εθνικοτήτων θεωρεί ότι η οικονομική και κοινωνική θέση όλων των αλλοδαπών είναι ίδια και χαμηλή, *«εδώ στην Ελλάδα είμαστε όλοι Αλβανοί, δουλεύουμε με λίγα λεφτά και μας εκμεταλλεύονται σε όλα τα επίπεδα».*

Οι Πολωνοί κυρίως, αλλά και κάποιοι από τις άλλες εθνικότητες θεωρούν ότι οι Αλβανοί ή οι Αλβανοί και κάποιοι άλλοι π.χ Ρουμάνοι, Ρώσοι κλπ. είναι κακοί *«Αλβανοί, Ρουμάνοι είναι μαφίες», «οι Αλβανοί κάνουν άσχημα πράγματα στην Ελλάδα», «δεν*

γνωρίζω πολλά, αλλά από ότι ακούω από την τηλεόραση οι Αλβανοί και οι Ρώσοι είναι μαφία», «οι Αλβανοί κάνουν ασχήμιες, και την πληρώνουμε όλοι οι αλλοδαποί». Οποιαδήποτε προκατάληψη εκφράζουν οι αλλοδαποί επιβεβαιώνεται η άποψη, ότι είναι δυνατόν ακόμη και τα ίδια τα θύματα των προκαταλήψεων να έχουν και τα ίδια προκαταλήψεις (Hofstatter, 1978, 372). Το «στερεότυπο», όπως εκφράζεται από τους άλλους αλλοδαπούς για το Αλβανό είναι ότι είναι κλέφτης, εγκληματίας, τεμπέλης, αρκετά συχνά και με την έννοια του εξορκισμού αυτών των ιδιοτήτων για τους ίδιους.

Οι ηθικοί στιγματισμοί προέρχονται από την πληροφόρηση της τηλεόρασης ή γενικά τις φήμες, αντίθετα, η άμεση γνώση οδηγεί σε άλλες αξιολογήσεις και συγκρίσεις. Αλβανοί και Ουκρανοί που συναντούν στην εργασία, και ειδικότερα στην οικοδομή, τους Πολωνούς, αξιολογούν ότι αυτοί βρίσκονται σε καλλίτερη θέση από τους ίδιους, εφόσον λαμβάνουν καλλίτερα ημερομίσθια και εργάζονται λιγότερες ώρες. Σ' αυτές τις αξιολογήσεις δίνεται σημασία σε οικονομικά χαρακτηριστικά.

Σχετικά με το ρόλο της τηλεόρασης στην κοινωνία, υποστηρίζεται ότι λειτουργεί για να απομακρύνει όχι μόνο τον άνθρωπο από την πραγματικότητα αλλά και την πραγματικότητα από τον άνθρωπο, εφόσον μετατοπίζεται το κέντρο πηγής των πληροφοριών. Αναφέρεται επίσης, ότι οι περισσότερες έρευνες που αφορούν στην καταγραφή της ρατσιστικής νοοτροπίας δείχνουν μία δυσαναλογία, μεταξύ των προσωπικών εμπειριών που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ρατσιστική στάση και των ρατσιστικών πεποιθήσεων, αναφορικά με τις «επιδόσεις» των ξένων στους ίδιους τομείς (Πλειός, 1997, 180).³ Αρκετά συχνά, οι αλλοδαποί υιοθετούσαν τις πληροφορίες που προέρχονταν από την τηλεόραση, εκφράζοντας εκτός από την άποψή τους για τους άλλους και ένα φόβο μήπως γίνουν θύματα αυτών των «κακών».

Οι νόμοι δεν είναι τελικά αρκετοί, εφόσον αρκετά συχνά, προαναγγέλλεται ο δράστης ακόμη και πριν τεκμηριωμένα αποφανθούν οι αρμόδιοι «ήταν μάλλον Αλβανοί οι κλέφτες που διέφυγαν, κτλ.» Στο αρθ. 5 του Κώδικα Δεοντολογίας των ειδησεογραφικών εκπομπών του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης και το αρθ. 3 του Ν.2328/95 σχετικά με το νομικό καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης και

³ Σύμφωνα με έρευνες στην ΟΔΓ τις δεκαετίες 70-80 σχετικά με τη σχέση της αρνητικής εικόνας των προκαταλήψεων του «στερεότυπου του μετανάστη» και την άδικη μεταχείριση των μεταναστών από ένα τμήμα του γερμανικού λαού, και τις πληροφορίες που ο γερμανικός λαός έχει σχετικά με τους μετανάστες, δηλώνεται ότι αυτή η σχέση είναι αποτέλεσμα διαδικασιών δημιουργίας απόψεων και αντιλήψεων όπου τα ΜΜΕ παίζουν καθοριστικό ρόλο. Αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία όταν πρόκειται για «ειδικά θέματα» και «ειδικές γνώσεις» όπου οι αποδέκτες (παραλήπτες) των ΜΜΕ δεν έχουν δική τους εμπειρία και είναι αναγκασμένοι να στηριχθούν για το σχηματισμό άποψης στην πληροφόρηση που τους παρέχεται κυρίως από το ραδιόφωνο, την τηλεόραση και τον τύπο (Γαλάνης, 1991, 109).

της τοπικής ραδιοφωνίας, εισάγονται περιορισμοί στην παρουσίαση των ειδήσεων και τη διαφήμιση, χάριν προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και αποφυγής διακρίσεων λόγω φύλου, φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, γλώσσας, θρησκευτικών ή άλλων πολιτικών πεποιθήσεων (Γεωργούλας, 1998, 69).

Επιπλέον, στα πλαίσια της κοινότητας των αλλοδαπών, η πληροφόρηση ή η άποψη διαχέεται και στα άλλα μέλη της κοινότητας, με αποτέλεσμα να μεγεθύνεται.

Οι Πολωνοί αξιολογούν τη θέση τους ως καλλίτερη από τους Αλβανούς ή τους Αλβανούς και τους άλλους και εννοούν τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, από τα στοιχεία της έρευνάς μας αλλά και από τα δεδομένα άλλων ερευνών, ότι οι Πολωνοί στη χώρα μας είναι σε καλλίτερη θέση από τους άλλους αλλοδαπούς. Τη θέση αυτή αναγνωρίζουν οι ίδιοι αλλά και οι άλλοι αλλοδαποί. Αντίθετα, οι Αλβανοί είναι στη χειρότερη την οποία επίσης και οι ίδιοι αναγνωρίζουν, όπως και οι άλλοι αλλοδαποί (Πίνακας Χ.45).

Πίνακας Χ.45: Αντίληψη για τη θέση των άλλων εθνοτήτων *Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Θέση των άλλων εθνοτήτων καλή θέση	2	3,3	2	3,3	-	-	-	-	-	-	4	1,8
καλλίτερη από μας (Πολωνοί, Πολωνοί κ.ά.)	5	8,3	-	-	-	-	6	20,0	6	21,4	17	7,8
καλλίτερα από μας (Γενικά οι άλλοι)	28	46,7	-	-	1	2,5	-	-	1	3,6	30	13,8
ίδια με εμάς (αρνητικά)/ περιθώριο-προσωρινοί	6	10,0	4	6,7	3	7,5	4	13,3	6	21,4	23	10,6
χειρότερα από μας (οι Αλβανοί, Αλβανοί κ.ά.)	-	-	14	23,3	1	2,5	2	6,7	1	3,6	18	8,3
χειρότερα από μας γενικά	1	1,7	10	16,7	2	5,0	2	6,7	-	-	15	6,9
κάποιοι είναι κακοί (Αλβανοί, Αλβανοί κ.ά.)	-	-	9	15,0	5	12,5	3	10,0	5	17,9	22	10,1
γενικά κακοί	1	1,7	2	3,3	3	7,5	-	-	-	-	6	2,8
διάφοροι όχι ίδιοι/ άλλο	1	1,7	4	6,6	1	2,5	2	6,6	4	14,3	12	5,5
Δ.Γ.	16	26,7	15	25,0	24	60,0	11	36,7	5	17,9	71	32,6
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

XI. Αξιολόγηση της μετανάστευσης

Στη χώρα μας έχει ήδη αναπτυχθεί ο προβληματισμός σχετικά με τις επιπτώσεις από την παρουσία των αλλοδαπών, τόσο στην οικονομία όσο και στην κοινωνία. Αλλά και στις χώρες προέλευσης μεταναστών μετρούν τα κόστη και τα οφέλη της εκροής ατόμων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Πέρα όμως από κάθε συζήτηση για τα οφέλη και τα κόστη για τις χώρες στις οποίες παρατηρούνται μεταναστευτικές ροές, θελήσαμε να έχουμε την αξιολόγηση της επιλογής των ίδιων των μετακινουμένων, τουλάχιστον για τη στιγμή της έρευνας.

Οι περισσότεροι, τα 3/4 των ερωτώμενων, αξιολογούν θετικά τη μετακίνησή τους (Πίνακας XI.1). Οι Ουκρανοί περισσότερο από τους άλλους μετανάστες αξιολογούν θετικά τα οφέλη από τη μετανάστευση, ενώ αντίθετα, οι Πολωνοί σε μικρότερο ποσοστό κρίνουν θετικά την απόφασή τους να μετακινηθούν. Οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των εθνικοτήτων δεν είναι σημαντικές και η κρίση για το τα οφέλη από τη μετακίνηση δε σχετίζεται με την εθνικότητα ($X^2_4=4,59$, $P=0,33$). Επιπλέον, δεν σχετίζεται και με άλλα βασικά χαρακτηριστικά τους όπως, το φύλο ($X^2_1=0,40$, $P=0,53$), την ηλικία ($X^2_3=2,97$, $P=0,40$), το επίπεδο εκπαίδευσης ($X^2_1=1,07$, $P=0,30$), το διάστημα παραμονής στη χώρα υποδοχής ($X^2_1=0,01$, $P=0,98$), ούτε με το αν έχουν την οικογένεια στη χώρα υποδοχής ($X^2_1=0,40$, $P=0,53$), ενώ κάπως φαίνεται να σχετίζεται με την οικογενειακή κατάσταση (Πίνακας XI.2).

Ο κύριος λόγος για τον οποίο κρίνουν τη μετακίνησή τους ως μία σωστή απόφαση, που τους ωφέλησε, είναι ο οικονομικός (Πίνακας XI.4). Η θετική αξιολόγηση εξαρτάται από το ύψος της αποταμίευσης στη χώρα προέλευσης (Πίνακας XI.3), αλλά όχι από το ύψος της αποταμίευσης στη χώρα υποδοχής ($X^2_2=1,77$, $p=0,41$).

Η ωφέλεια από τη μετανάστευση μπορεί να είναι και μόνο το γεγονός της μόνης επιλογής στην άσχημη κατάσταση που υπάρχει στη χώρα τους, για σχεδόν το 1/3 των αλλοδαπών, και περισσότερο για τους Αλβανούς. Κάποιοι, περισσότερες γυναίκες, θεωρούν ως κέρδος και την επαφή τους με τον καπιταλισμό, και τη γνωριμία τους με έναν άλλο πολιτισμό διαφορετικό από το δικό τους. Μερικοί, άνδρες κυρίως, υπολογίζουν στα κέρδη από τη μετανάστευση, την απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων που δεν θα αποκτούσαν στη χώρα τους εάν δεν αναγκάζονταν, όπως έγινε εδώ «δεν μπορούσα να φανταστώ ότι θα μάθαινα ένα καινούργιο

επάγγελμα σε μεγάλη ηλικία. Όταν επιστρέψω θα είμαι σε θέση να ασχοληθώ και με κάτι άλλο, εάν δεν βρίσκω δουλειά στο επάγγελμά μου».

Θα μπορούσαμε επίσης να αναφερθούμε στην κοινωνικοποίηση μέσω της μετανάστευσης για τις γυναίκες, αφού είναι εκείνες που αναφέρουν περισσότερο από τους άνδρες ότι ωφελήθηκαν πολιτισμικά, και κρίνουν τη ζωή στη χώρα υποδοχής ως γενικά καλλίτερη, και όχι μόνο από οικονομική άποψη, όπως ανέφερε και μία Πολωνέζα: *«έμαθα να ζω μόνη μου, και να αντιμετωπίζω δυσκολίες χωρίς τους γονείς μου»* αλλά και άλλη *«άνοιξαν οι ορίζοντές μου»*. Αλλά και οι άνδρες σε κάποιο ποσοστό έχουν τέτοια αντίληψη για το θετικό αποτέλεσμα της μετανάστευσης (*Διαγράμματα 1 και 2*).

Αξιολογούν αρνητικά την απόφαση και τελικά τη μετακίνησή τους λίγοι αλλά κυρίως για λόγους κοινωνικής απομόνωσης (*Πίνακας XI.5*). Οι ίδιοι λόγοι είναι ισχυροί και για εκείνους που δηλώνουν μέτρια ωφελημένοι *«κέρδισα μεν χρήματα αλλά έζησα άθλια»*, *«κάνω δουλειά κατώτερη, αλλά ωφελούνται τα παιδιά μου»*, *«τελικά έγινα μισός άνθρωπος, ανάμεσα στην Ελλάδα και την Πολωνία, όλο κάτι θα μου λείπει, αλλά κέρδισα χρήματα»*.

Οι κοινωνικοί λόγοι αναφέρονται και ως κύριες αιτίες πρόκλησης ασθενειών στους μετανάστες. Στον άνθρωπο που ανήκει σε δύο κουλτούρες είναι δυνατόν να προκληθεί κοινωνική και ψυχική αποδιοργάνωση. Η πολιτισμική αλλαγή που υφίστανται οι μετανάστες κάτω από την επίδραση μιας διαφορετικής κουλτούρας στην επικοινωνία, στην εργασία, στον τρόπο ζωής, στη γλώσσα, αλλά και η ματαιώση των προσδοκιών τους, οι προσωπικοί τους φόβοι, η ξενοφοβία και ο ρατσισμός τους οδηγούν σε απόσυρση, ψυχοκοινωνική μειονεξία και διαταραχή της ψυχικής τους ισορροπίας. Οι μετανάστες και οι πρόσφυγες επίσης βιώνουν τον αποκλεισμό από τις καλές θέσεις εργασίας, από τις δημόσιες υπηρεσίες, από αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, από την περίθαλψη, από την εκπαίδευση, ενώ παράλληλα ζουν σε συνθήκες που αρκετά συχνά είναι χειρότερες από ότι ήταν στην πατρίδα τους (*Μπουφίδης, 2001, www.msf.gr/text/health3.html*).

Μερικοί δεν μπορούσαν να αξιολογήσουν την απόφασή τους ούτε θετικά ούτε αρνητικά, *«Δεν μπορώ να ξέρω, θα έπρεπε ταυτόχρονα να είμαι και εδώ και εκεί για να κρίνω τι είναι καλλίτερο»*, *«δεν μπορώ να αξιολογήσω, έμαθα μια άλλη χώρα, κέρδισα κάποια χρήματα, αλλά αν έμενα εκεί θα είχα μία συνέχεια στη ζωή μου, που τώρα δεν έχω»* (*Πίνακας XI.4*).

Πίνακας XII.1: Αξιολόγηση της μετανάστευσης * Εθνικότητα

Εθνικότητα Αξιολόγηση	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
ωφέλεια	43	71,7	40	66,7	29	72,5	26	86,7	22	78,6	160 73,4
βλάβη	1	1,7	5	8,3	4	10,0	1	3,3	3	10,7	14 6,4
μερική ωφέλεια	8	13,3	7	11,7	4	10,0	1	3,3	2	7,1	22 10,1
Δ.Γ.	8	13,3	8	13,3	3	7,5	2	6,7	1	3,6	22 10,1
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218 100,0

Πίνακας XII.2: Αξιολόγηση της μετανάστευσης * Οικογενειακή κατάσταση

Αξιολόγηση Οικογ. κατάσταση	Ωφέλεια		Άλλη Περίπτωση		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
έγγαμος	83	79,0	22	21,0	105	100,0
	51,9		37,9		48,2	
άλλη κατάσταση	77	68,1	36	31,9	113	100,0
	48,1		62,1		51,8	
Σύνολο	160	100,0	58	100,0	218	100,0

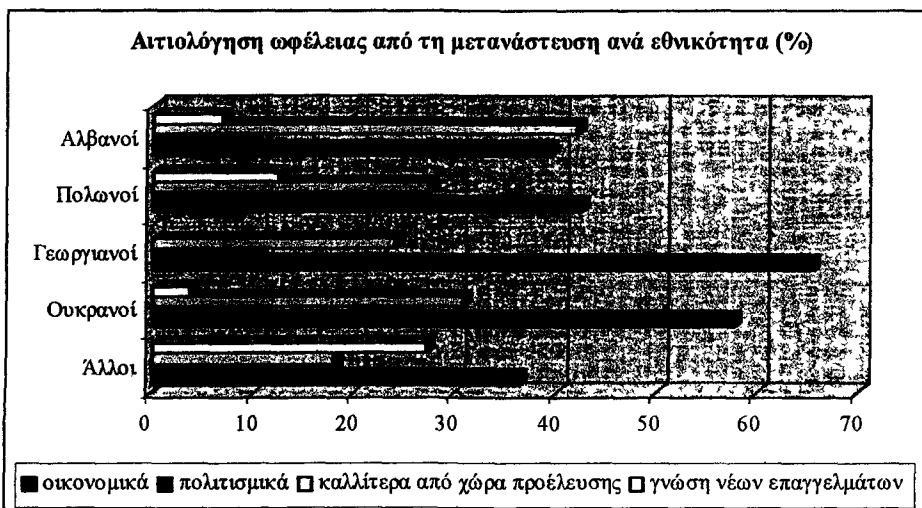
$$X^2_1 = 3,32, p = 0,07$$

Πίνακας XII.3: Αξιολόγηση της μετανάστευσης * Αποταμίευση στη χώρα προέλευσης

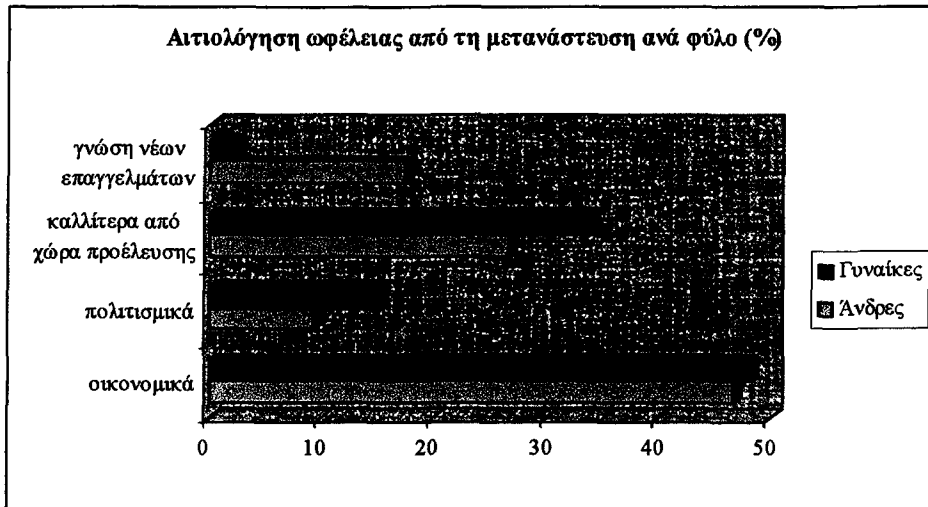
Αξιολόγηση Αποταμίευση στη χώρα προέλευσης	Ωφέλεια		Άλλη Περίπτωση		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
0-30% του εισοδ.	79	65,8	41	34,2	120	100,0
	49,4		70,7		55,0	
31-60% του εισοδ.	53	81,5	12	18,5	65	100,0
	33,1		20,7		29,8	
61-95% του εισοδ.	28	84,8	5	15,2	33	100,0
	17,5		8,6		15,1	
Σύνολο	160	100,0	58	100,0	218	100,0

$$X^2_2 = 7,94 p = 0,02$$

Διάγραμμα 1

Διάγραμμα 2

Πίνακας ΧΠ.4: Αιτιολόγηση μερικής ωφέλειας * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γερμανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Αιτιολόγηση μερικής ωφέλειας											
δουλειά κατώτερη / απομόνωση	5	62,5	5	71,5	2	50,0	-	-	1	50,0	13 59,1
ίσως δεν ήταν η σωστή επιλογή	1	12,5	2	28,6	1	25,0	-	-	1	50,0	5 22,7
Προσωπική βλάβη/ άλλο	2	25,0	-	-	1	25,0	1	100,0	-	-	4 18,1
Σύνολο	8	100,0	7	100,0	4	100,0	1	100,0	2	100,0	22 100,0

Πίνακας ΧΠ.5: Αιτιολόγηση βλάβης από τη μετακίνηση * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γερμανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Αιτιολόγηση βλάβης											
χαμένη ζωή	-	-	1	20,0	1	25,0	1	100,0	2	66,7	5 35,7
προβλήματα προσαρμογής	-	-	1	20,0	2	50,0	-	-	-	-	3 21,4
άλλο	1	100,0	3	60,0	1	25,0	-	-	1	33,3	6 42,8
Σύνολο	1	100,0	5	100,0	4	100,0	1	100,0	3	100,0	14 100,0

XII. Προθέσεις για τη διάρκεια της μεταναστευτικής ζωής

Μελέτες των μεταναστευτικών ρευμάτων των προηγούμενων δεκαετιών, έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι μια μετακίνηση μπορεί από την αρχή να έχει τα στοιχεία που την κατατάσσουν σε μόνιμη ή προσωρινή, αλλά και ότι η πρόθεση της μετανάστευσης μεταβάλλεται κατά τη διάρκεια της μεταναστευτικής ζωής. Η μεταβολή της πρόθεσης μπορεί να συνδέεται με τις μεταβαλλόμενες συνθήκες στη χώρα αποστολής, ήτοι την πολιτική του κράτους ή τη μεταβολή των συνθηκών που ώθησαν το άτομο στη μετανάστευση. Μπορεί επίσης να συνδέεται με τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας της χώρας υποδοχής, που μπορεί να είναι οικονομικά, πολιτικά ή κοινωνικά. Ακόμη με τη δομή και σύνθεση του μεταναστευτικού ρεύματος, ή τέλος με τον ίδιο το μετανάστη, όσον αφορά στην ανατροπή ή διεύρυνση των στόχων του, όπως και με τα ατομικά του χαρακτηριστικά, που τον διευκολύνουν ή όχι στην προσαρμογή του σε ένα νέο περιβάλλον.⁴

Το σύγχρονο μεταναστευτικό ρεύμα, και προς τη χώρα μας, διαφοροποιείται από τα προηγούμενα, όπως σε αρκετά σημεία αυτής της εργασίας έχουμε επισημάνει, ως προς τα χαρακτηριστικά του αλλά και ως προς το πλαίσιο εντός του οποίου κινείται. Παράλληλα, ακριβώς επειδή είναι φαινόμενο της τελευταίας δεκαετίας, αλλά και επειδή είναι διαφοροποιημένο από τα προηγούμενα, μόνο υποθέσεις θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε προκειμένου να το χαρακτηρίσουμε ως μόνιμο ή προσωρινό.

Σε συγκριτική έρευνα στις χώρες Λιθουανία-Ουκρανία-Πολωνία, σχετικά με τη διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής των μεταναστών από τις χώρες αυτές, παρατηρήθηκε ότι τα άτομα από τις δύο πρώτες μεταναστεύουν για σύντομο χρονικό διάστημα, σε αντίθεση με τους Πολωνούς που αναζητούν στην αλλοδαπή πιο μόνιμες απασχολήσεις και η μετανάστευσή τους διαρκεί περισσότερο. Οι περισσότεροι Ουκρανοί τείνουν να πραγματοποιούν περισσότερα του ενός ταξίδια (Sipaviciene, et.al,1995,11).

⁴ Αποτελέσματα ερευνών στις Μεσογειακές χώρες τη δεκαετία του '80, έδειξαν ότι επιστρέφουν εκείνοι που είχαν μικρότερο διάστημα στη χώρα υποδοχής, ήσαν χωρισμένοι από τις οικογένειές τους, αλλά και (συνθήκες που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου ρεύματος) δηλαδή όσοι προέρχονταν από αγροτικές περιοχές και είχαν μεταναστεύσει με τα επίσημα μεταναστευτικά κανάλια (Κασμάτη,1984,55). Στην ίδια μελέτη ο.π.σ.53, όπως και (Πουλοπούλου, 1986,233) τονίζεται ως βασικός λόγος επιστροφής η ανάγκη των μεταναστών για κοινωνική ένταξη, σε αντίθεση με τη μετανάστευση που πραγματοποιείται κυρίως για οικονομικούς λόγους.

Θέλοντας να ανιχνεύσουμε τα χρονικά χαρακτηριστικά αυτού του μεταναστευτικού ρεύματος προς τη χώρα μας, τουλάχιστον όσον αφορά στις προθέσεις των μεταναστών που κατοικούν στην πρωτεύουσα τη δοσμένη στιγμή, τις καταγράψαμε ταυτόχρονα με τα σχέδια ή τους στόχους τους για κάθε επιλογή.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων σχεδιάζει να επιστρέψει στη χώρα προέλευσης μετά κάποιο χρονικό ορίζοντα, κάποιοι λίγοι επιθυμούν να μεταβούν σε τρίτη χώρα, αλλά και σημαντικό ποσοστό (27%) δηλώνει ότι θέλει να παραμείνει στη χώρα, ενώ 25 άτομα δεν έχουν αποφασίσει ακόμη (Π.Π.64). Και στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό του ΕΚΑ το 1996, σε αλλοδαπούς του λεκανοπεδίου Αττικής, παρόμοιο ποσοστό (27,2%) δηλώνει επιθυμία για παραμονή στη χώρα μας.

Η πρόθεση για τη διάρκεια της μετανάστευσης σχετίζεται με την εθνικότητα, από τις εθνικότητες του δείγματός μας κυρίως οι Αλβανοί και οι Πολωνοί θέλουν να παραμείνουν στη χώρα, ακόμη με την οικογενειακή κατάσταση, εφόσον λιγότερο οι έγγαμοι θέλουν να παραμείνουν, εκτός αν έχουν την οικογένειά τους στη χώρα υποδοχής εφόσον συνδέεται με την ύπαρξη της οικογένειας στη χώρα, και ακόμη όσοι βρίσκονται περισσότερο χρόνια στη χώρα. Ακόμη, η πρόθεση τους σχετίζεται με τη χρήση των οικονομικών τους και κυρίως την αποταμίευση, εφόσον θέλουν να παραμείνουν όσοι αποταμιεύουν λιγότερα χρήματα στη χώρα τους και εκείνοι που αποταμιεύουν περισσότερο χρήματα στη χώρα υποδοχής (Πίνακες XI.1- XI.6).

Στις επί μέρους εθνικότητες διαφοροποιούνται κάπως τα φύλα, περισσότεροι άνδρες Αλβανοί, ενώ περισσότερες Πολωνέζες, θέλουν να παραμείνουν στη χώρα υποδοχής (Π.Π 65).

Άλλα χαρακτηριστικά των αλλοδαπών, όπως το φύλο ($X^2_1=0,62, P=0,43$), η ηλικία ($X^2_3=3,86, P=0,28$), το επίπεδο εκπαίδευσης ($X^2_1=0,92, P=0,34$), αλλά και το επίπεδο κατανόησης ($X^2_1=0,71, P=0,40$), ομιλίας ($X^2_1=1,02, P=0,31$), ανάγνωσης ($X^2_1=2,64, P=0,10$) και γραφής ($X^2_1=0,32, P=0,57$) της ελληνικής γλώσσας, δε σχετίζονται με τα μελλοντικά σχέδια των αλλοδαπών για τη διάρκεια της μεταναστευτικής ζωής τους.

Η σύνδεση της επιθυμίας των Πολωνών να παραμείνουν στην Ελλάδα με την ύπαρξη οικογένειας στη χώρα μας συνάγεται και από τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγε η πολωνική εφημερίδα, εφόσον και σύμφωνα με αυτά, θέλουν να παραμείνουν στη χώρα περισσότερο εκείνοι που έχουν οικογένειά τους μαζί (KURIERA ATENSKIEGO, 1997).

Πίνακας XII.1: Μελλοντικά σχέδια *Εθνικότητα

Μελλοντικά σχέδια	Παραμονή στην Ελλάδα		Άλλη περίπτωση		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Εθνικότητα						
Αλβανοί	22	36,7	38	63,3	60	100,0
Πολωνοί	22	36,7	38	63,3	60	100,0
Γεωργιανοί	4	10,0	36	90,0	40	100,0
Ουκρανοί	4	13,3	26	86,7	30	100,0
Άλλοι	7	25,0	21	75,0	28	100,0
Σύνολο	59	27,1	159	72,9	218	100,0

$$\chi^2_4 = 14,43, p < 0,01$$

Πίνακας XII.2: Μελλοντικά σχέδια των αλλοδακών * Οικογενειακή κατάσταση

Μελλοντικά σχέδια	Παραμονή		Αποχώρηση		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Οικογενειακή κατάσταση						
έγγαμος	35	21,2	70	78,8	105	100,0
	59,3		44,0		48,2	
άλλη περίπτωση	24	33,3	89	66,7	113	100,0
	40,1		56,0		51,8	
Σύνολο	59		159		218	
	100,0		100,0		100,0	

$$\chi^2_1 = 4,03, p = 0,05$$

Πίνακας XII.3: Μελλοντικά σχέδια των αλλοδακών * Οικογένεια στη χώρα υποδοχής

Μελλοντικά σχέδια	Παραμονή		Αποχώρηση		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Οικογένεια στη χώρα υποδοχής						
ναι	41	39,0	64	61,0	105	100,0
	69,5		40,3		48,2	
όχι	18	15,9	95	84,1	113	100,0
	30,5		59,7		51,8	
Σύνολο	59		159		218	
	100,0		100,0		100,0	

$$\chi^2_1 = 14,74, p < 0,01$$

Πίνακας XII.4: Μελλοντικά σχέδια των αλλοδακών * Διάστημα παραμονής στη χώρα

Μελλοντικά σχέδια	Παραμονή		Αποχώρηση		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Διάστημα παραμονής στη χώρα υποδοχής						
1-2 έτη	12	14,5	71	85,5	83	100,0
	20,3		44,7		38,1	
3 - 15 έτη	47	34,8	88	65,2	135	100,0
	79,7		55,3		61,9	
Σύνολο	59		159		218	
	100,0		100,0		100,0	

$$\chi^2_1 = 10,80, p < 0,01$$

Πίνακας XII.5: Μελλοντικά σχέδια των αλλοδαπών * Αποταμίευση στη χώρα προέλευσης

Μελλοντικά σχέδια	Παραμονή		Αποχώρηση		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Αποταμίευση στη χώρα προέλευσης						
0-30% του εισοδήματος	50 84,7	41,7	70 44,0	58,3	120 55,0	100,0
35-60%	5 8,5	7,7	60 37,7	92,3	65 29,8	100,0
65-95%	4 6,8	12,1	29 18,2	87,9	33 15,2	100,0
Σύνολο	59 100,0		159 100,0		218 100,0	

$\chi^2=29,05, p < 0,01$

Πίνακας XII.6: Μελλοντικά σχέδια των αλλοδαπών * Αποταμίευση στη χώρα υποδοχής

Μελλοντικά σχέδια	Παραμονή στην Ελλάδα		Αποχώρηση		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Αποταμίευση στη χώρα υποδοχής						
0% του εισοδήματος	11 18,6	11,7	83 52,2	88,3	94 43,1	100,0
1-15%	25 42,4	29,4	60 37,7	70,6	85 39,0	100,0
16-50%	23 39,0	59,0	16 10,1	41,0	39 17,9	100,0
Σύνολο	59 100,0		159 100,0		218 100,0	

$\chi^2=31,59, p < 0,01$

XII.1. Παραμονή στην Ελλάδα

Οι περισσότεροι συνδέουν την παραμονή τους στην Ελλάδα με την πολιτική του ελληνικού κράτους και τη χορήγηση άδειας παραμονής και εργασίας. Όμως, σημαντικό ποσοστό των αλλοδαπών, το 1/4 σχεδόν όσων απάντησαν ότι θέλουν να παραμείνουν στη χώρα, θεωρεί ότι η κατάσταση στη χώρα του δεν πρόκειται να βελτιωθεί και ως εκ τούτου δεν έχουν και πολλές άλλες επιλογές, από το να παραμείνουν. Η ρύθμιση του καθεστώτος παραμονής είναι σημαντικότερη προϋπόθεση για τους Πολωνούς, ενώ οι συνθήκες στη χώρα προέλευσης είναι σημαντικότερος λόγος για τους Αλβανούς.

Όσοι απάντησαν συγκεκριμένα για τα σχέδια τους σχετικά με την οργάνωση της ζωής και εργασίας τους στην Ελλάδα, συμπεριέλαβαν μέσα σ' αυτά και τη μετάβασή τους από τη μισθωτή εργασία στην αυτοαπασχόληση. Κάποιοι έχουν ήδη τέτοιας μορφής απασχόληση, που προς το παρόν συνιστά τη δευτερεύουσα ασχολία τους (Πίνακας XII.7).

Από τα άτομα που θα παραμείνουν στη χώρα το 83% ήταν μέρος του εργατικού δυναμικού της χώρας τους, είτε ως εργαζόμενοι είτε ως άνεργοι (Πίνακας XII.8).

Εκείνο που ίσως αξίζει να παρατηρήσουμε είναι ότι από το σύνολο των εργαζομένων στη χώρα προέλευσης, το 90% ήταν μισθωτοί (Π.Π.ΧΙΙ.9), ενώ από τα άτομα που σκοπεύουν να μείνουν στην Ελλάδα και να αυτοαπασχοληθούν (11 άτομα) μόνο τρία ήταν στη χώρα τους εργοδότες ή αυτοαπασχολούμενοι και από αυτά μόνο ένα που δηλώνει ότι θα αυτοαπασχοληθεί (Πίνακες ΧΙΙ.9, ΧΙΙ.10). Παρά το ότι αναφερόμαστε σε λίγα άτομα και δε μπορούμε να γενικεύσουμε την παρατήρηση, όμως, ίσως μπορούμε να πιθανολογήσουμε ότι οι αλλοδαποί επηρεάζονται από τη μορφή απασχόλησης στην Ελλάδα, όπου το ποσοστό αυτοαπασχόλησης είναι σημαντικό (Χλέτσος,1990,140, Τσουκαλάς,1994,29). Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1991, το 6,8% των εργαζομένων ήταν εργοδότες, το 28,2% αυτοαπασχολούμενοι, το 51,8% μισθωτοί, το 6,0% συμβοηθούντα μέλη, 4,3% νέοι και για το 3,0% δεν δηλώθηκε θέση (Στατιστική Επετηρίδα,1996,102).

Πίνακας ΧΙΙ.7: Σχέδια για παραμονή στην Ελλάδα * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Μελλοντικά σχέδια												
αυτοαπασχόληση	4	18,2	5	22,7	1	25,0	-		1	14,3	11	18,6
καμιά ελπίδα στη χώρα προέλευσης	9	40,9	1	4,5	-		1	25,0	2	28,6	13	22,0
ρύθμιση του καθεστώτος παραμονής	8	36,4	13	59,1	2	50,0	3	75,0	4	57,1	30	50,8
άλλοι λόγοι	1	4,5	3	13,6	1	25,0	-		-		5	8,5
Σύνολο	22	100,0	22	100,0	4	100,0	4	100,0	7	100,0	59	
% στην εθνικότητα		36,7%		36,7%		10%		13,3%		25%		100,0

Πίνακας ΧΙΙ.8: Σχέδια για παραμονή στην Ελλάδα * Κατάσταση απασχόλησης στη χώρα προέλευσης

Κατάσταση απασχόλησης στη χώρα προέλευσης	Εργασία/ Ανεργία		Σπουδές		Άλλο		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Μελλοντικά σχέδια								
αυτοαπασχόληση	8	72,7	1	9,1	2	18,2	11	100,0
	16,3		25,0		33,3		18,6	
καμιά ελπίδα στη χώρα προέλευσης	12	92,3	-		1	7,7	13	100,0
	24,5				16,7		22,0	
ρύθμιση του καθεστώτος παραμονής	23	80,0	3	10,0	3	10,0	29	100,0
	49,0		75,0		50,0		50,8	
άλλοι λόγοι	6	100,0	-		-		6	100,0
	10,2						8,5	
Σύνολο	49	83,1%	4	6,8%	6	10,2%	59	100,0
	100,0		100,0		100,0		100,0	

Πίνακας XII.9: Παραμονή στην Ελλάδα * Θέση στην απασχόληση στη χώρα προέλευσης

Μελλοντικά σχέδια	Παραμονή στην Ελλάδα		Αποχώρηση		Σύνολο
	N	%	N	%	
Θέση στη χώρα προέλευσης					N
Εργοδότης	1	2,6	-		1
Αυτοαπασχολούμενος	2	5,3	9	9,8	11
Μισθωτός	34	89,5	81	88,0	115
Σε οικογενειακή επιχείρηση	1	2,6	2	2,2	3
Σύνολο	38	100,0	92	100,0	130

Πίνακας XII.10: Σχέδια παραμονής στην Ελλάδα * Θέση στην απασχόληση στη χώρα προέλευσης

Θέση στην απασχόληση στη χώρα προέλευσης	Εργοδότης		Αυτοαπασχολούμενος		Μισθωτός		Σε οικογεν. επιχείρηση		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Μελλοντικά σχέδια									N %
αυτοαπασχόληση	-		1	50,0	6	17,6	-		7
καμιά ελπίδα στη χώρα προέλευσης	-		-		10	29,4	-		10
ρύθμιση του καθεστώτος παραμονής	1	100,0	1	50,0	14	41,2	1	100,0	17
άλλοι λόγοι	-		-		4	11,8	-		4
Σύνολο	1	100,0	2	100,0	34	100,0	1	100,0	38

XII.2. Μετάβαση σε τρίτη χώρα

Παρά το ότι η χώρα μας δε φαίνεται να αποτελεί τη χώρα-στόχο προορισμού για μικρό ποσοστό των ερωτώμενων, είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ότι αρκετά περισσότερα άτομα είχαν ξεκινήσει τη μεταναστευτική τους πορεία με αυτήν την προοπτική, πρόθεση που στην πορεία μεταβλήθηκε. Σε παρόμοιο συμπέρασμα κατέληξε έρευνα στους Αλβανούς της περιοχής Θεσσαλονίκης (Λαμπριανίδης-Λυμπεράκη, 2000, 198). Πάντως τη στιγμή της έρευνας, λίγοι και κυρίως Αλβανοί σκοπεύουν να μεταβούν σε τρίτη χώρα, κυρίως στην Αμερική και στον Καναδά. Με την εργασία τους εδώ, θα εξασφαλίσουν τα χρήματα που απαιτούνται προκειμένου να διευκολυνθεί η μετάβαση στον τελικό προορισμό. Οι άλλοι δύο Αλβανοί για τις άλλες Δυτικές χώρες, ενώ η επιλογή της Ουκρανής για την Πολωνία οφείλεται σε τυχαίους λόγους (Πίνακας XI.11).

Πίνακας XII.11: Χώρα προορισμού * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	
Χώρα προορισμού							N %
Καναδάς-Αμερική	6	75,0	-		1	100,0	7 70,0
Γερμανία- Αγγλία- Πολωνία	2	25,0	1	100,0	-		3 30,0
Σύνολο	8	100,0	1	100,0	1	100,0	10 100,0

XII.3. Παλιννόστηση

Τα άτομα αποφασίζουν να μετακινηθούν από τη χώρα τους, επειδή οι συνθήκες εκεί δεν τους επιτρέπουν να βελτιώσουν τη ζωή τους ή σε κάποιες περιπτώσεις απλώς να συντηρηθούν, προς περιοχές όπου ελπίζουν ότι θα το καταφέρουν. Στην αρχή της μετακίνησής τους συνήθως θέτουν ένα στόχο.

Ο καθορισμός του στόχου εξαρτάται κατά πολύ από τις συνθήκες διαβίωσης ή εργασίας στη χώρα τους. Έτσι, αναφέρθηκαν ως στόχοι: «η απόκτηση ενός σπιτιού, ή η τελειοποίηση του υπάρχοντος», «η διεύθυνση ενός καταστήματος, ιατρείου κλπ», ακόμη «η αγορά μηχανημάτων, γεωργικών ή άλλων», αλλά και «η απόκτηση αυτοκινήτου». Όμως στόχος μπορεί να είναι και εκείνος της απλής επιβίωσης στα πλαίσια της οικογενειακής στρατηγικής, όπως: «θα δουλέψω μέχρι να τελειώσει το παιδί το σχολείο» ή «θα μαζέψω μερικά δολάρια, για να έχουμε στο σπίτι και βλέπουμε», εφόσον οι γενικότερες συνθήκες απασχόλησης στη χώρα προέλευσης - «τέσσερα άτομα και δεν δουλεύει κανένας» - είναι άσχημες.

Ανεξάρτητα από την πιθανότητα να διευρυνθεί ο στόχος και να αλλάξουν τα σχέδια του μετανάστη, τη δοσμένη στιγμή οι ερωτώμενοι στην πλειοψηφία τους εξαρτούν την επιστροφή τους από την ολοκλήρωση του στόχου τους.

Είναι προφανές ότι η τοποθέτηση των χρημάτων που αποκτήθηκαν στην αλλοδαπή, όπως και οι δυνατότητες ανάπτυξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, αφορούν κυρίως στη χώρα αποστολής. Αφορούν όμως και στην Ελλάδα, εφόσον έχει παρατηρηθεί και στο παρελθόν, ότι η μη επαρκής οικονομική ένταξη των παλιννοστούντων μπορεί να προκαλέσει μετανάστευση για δεύτερη φορά και μάλλον προς την ίδια χώρα. Η περίπτωση της Πολωνέζας που βρισκόταν για δεύτερη φορά στη χώρα μας, επειδή τα χρήματα της πρώτης μετανάστευσης τα επένδυσε σε κατάσταση, που τελικά έκλεισε, είναι ένα μόνο παράδειγμα.

Σχετικά με το μέγεθος των επιχειρήσεων στην Αλβανία, καταγράφεται ότι το 60% των νέων ιδιωτικών επιχειρήσεων είναι ατομικές ή το πολύ οικογενειακές, με αποτέλεσμα τη χαμηλή προσφορά θέσεων εργασίας στη χώρα (Καραφωτάκης κ. ά, 1996,31).

Η συγκεκριμένη επενδυτική πρακτική των μεταναστών ανάγει σε πρακτικές των παλιννοστούντων Ελλήνων.⁵ Παρά το ότι η χρονική στιγμή είναι εντελώς διάφορη και το σύγχρονο ρεύμα είναι κάπως διαφορετικό από τα προηγούμενα, φαίνεται ότι

⁵ Για τη διαχείριση των αποταμιεύσεων των Ελλήνων μεταναστών στην Ελλάδα: Burgel, 1976,389, Κασιμάτη, 1984,60, Καραποστόλης, 1984,101, Πουλοπούλου, 1986,293, Κολλάρου-Μουσούρου, 1990,41, Πατινώτης, 1990,262.

για την επενδυτική συμπεριφορά των παλιννοστούντων επενεργούν διαχρονικοί παράγοντες.

Οι περισσότεροι μεταναστεύουν θέτοντας ένα συγκεκριμένο στόχο, και η παλιννόστησή τους εξαρτάται από την επίτευξη αυτού του στόχου. Όμως, κυρίως οι Αλβανοί και σε κάποιο βαθμό και οι Γεωργιανοί σχετίζουν την επιστροφή τους με τη βελτίωση των συνθηκών στη χώρα τους. Από τους Αλβανούς του δείγματός μας, μόνο το 1/3 περίπου θα επιστρέψει στη χώρα προέλευσης, οι άλλοι είτε θα παραμείνουν, είτε θα μεταβούν σε τρίτη χώρα, αλλά και από τους Πολωνούς θα παλιννοστήσουν σχεδόν οι μισοί. Αντίθετα, τόσο οι Γεωργιανοί όσο και οι Ουκρανοί στο μεγαλύτερο ποσοστό τους θα επιστρέψουν στη χώρα τους, εξάλλου τα άτομα των εθνικοτήτων αυτών, περισσότερο από τους άλλους, δεν έχουν οικογένεια στη χώρα υποδοχής, παράγοντας που συσχετίζεται με τις προθέσεις των μεταναστών για τη διάρκεια της μετανάστευσης, όπως έχουμε ήδη επισημάνει (Πίνακας XII.3), (Πίνακας XII.12).

Παρά το ότι οι περισσότεροι δηλώνουν ότι δεν μπορούν να προσδιορίσουν το χρόνο επιστροφής τους, εφόσον συνδέεται είτε με το στόχο είτε με τις συνθήκες στη χώρα αποστολής, σημαντικό ποσοστό του συνόλου των ερωτώμενων δηλώνει πως θα παραμείνει στη χώρα 1-2 χρόνια, αλλά και σε κάποιο ποσοστό 5-10 χρόνια. Αν εξαιρέσουμε τα άτομα που δεν έχουν αποφασίσει το χρόνο επιστροφής τους, οι Αλβανοί θα παραμείνουν για περισσότερα χρόνια στη χώρα, οι Πολωνοί θα φύγουν σύντομα, ενώ οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί έχουν ένα χρονικό ορίζοντα παραμονής στη χώρα 1-2 χρόνια ακόμη, είναι άλλωστε οι νεώτεροι μετανάστες. (Πίνακας XII.13).

Πίνακας XII.12: Προποθέσεις επιστροφής στη χώρα προέλευσης * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Προποθέσεις επιστροφής												
ολοκλήρωση του στόχου	8	42,1	10	34,5	23	65,7	15	71,4	9	60,0	65	54,6
σύντομη ολοκλήρωση του στόχου	1	5,3	9	31,0	2	5,8	3	14,3	4	26,7	19	15,9
βελτίωση των συνθηκών στη χώρα προέλευσης	8	42,1	1	3,4	6	17,1	1	4,8	-		16	13,4
εξάρτηση από την πολιτική της Ελλάδας	-		2	6,9	2	5,7	-		-		4	3,4
άλλο	2	10,5	7	24,1	2	5,7	2	9,5	2	13,3	15	12,6
Σύνολο	19	100,0	29	100,0	35	100,0	21	100,0	15	100,0	119	
% στην εθνικότητα		31,7%		48,3%		87,5%		70,0%		53,6		100,0

Πίνακας XII.13: Χρονικός ορίζοντας επιστροφής * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
σύντομα	3	15,8	7	24,1	3	8,6	1	4,8	1	6,7	15 12,6
μέχρι ένα χρόνο	-		4	13,8	5	14,3	5	23,8	-		14 11,8
1 - 2 χρόνια	1	5,3	5	17,2	9	25,7	8	38,1	5	33,3	28 23,5
2 - 10 χρόνια	3	15,9	-		7	20,0	4	19,1	4	26,7	18 15,2
Δ. Γ. πότε	12	63,2	13	44,8	11	31,4	3	14,3	5	33,3	44 37,0
Σύνολο	19	100,0	29	100,0	35	100,0	21	100,0	15	100,0	119 100,0

Γ. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Logistic Regression σε επιλεγμένες μεταβλητές με τη μέθοδο Backward Elimination (κριτήριο του λόγου των πιθανοφανειών)

Μέχρι τώρα, τα δεδομένα της έρευνας παρουσιάστηκαν με πίνακες διπλής εισόδου και με διαγράμματα. Επιπλέον, σε κάποιες περιπτώσεις μελετήθηκε και η επίδραση ανεξάρτητων μεταβλητών σε επιλεγμένες εξαρτημένες.

Προκειμένου να διερευνηθούν σημαντικοί τομείς της ζωής των αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής και να προσδιορισθούν οι παράγοντες που τους επηρεάζουν, προβήκαμε σε περαιτέρω επεξεργασία των δεδομένων σ' αυτούς τους τομείς με πολυμεταβλητή ανάλυση. Ειδικότερα εξετάζουμε: **τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί κατά την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής, τη σχέση τους με την κοινωνία, και την οργάνωση της μετανάστευσης από τους ίδιους.**

Με τη λογιστική παλινδρόμηση ελέγχουμε την επίδραση σειράς μεταβλητών στην εξαρτημένη που εξετάζεται κάθε φορά. Η επιλογή των μεταβλητών υπαγορεύθηκε από παρατηρήσεις προηγούμενων μελετών για τη συσχέτιση των μεταβλητών, όπως και από την παρατήρηση των δεδομένων της έρευνας. Επιλέγουμε ως επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $P < 0,10$, προκειμένου να συμπεριληφθούν στην ανάλυση και οι ανεξάρτητες μεταβλητές με οριακή σημαντικότητα στην ερμηνεία της εξαρτημένης. Σε οποιαδήποτε περίπτωση όμως παρατηρηθεί οριακότητα, η ερμηνεία αυτών των μεταβλητών θα γίνεται με επιφύλαξη.

Σε όλες τις συσχετίσεις μας η μεταβλητή «εθνικότητα» έχει συμπεριληφθεί ως κατηγορική, λόγω της ποιοτικής διαφοράς που έχουν οι πέντε κατηγορίες της.

I. Προβλήματα στη χώρα υποδοχής

Προκειμένου να προσδιορισθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν την πιθανή εμφάνιση κάποιων σημαντικών προβλημάτων στη χώρα υποδοχής όπως την ανεργία και τη βλαπτική ενέργεια, απαιτήθηκε πολυμεταβλητή στατιστική επεξεργασία και ανάλυση.

I.1. Ανεργία

Η κατάσταση ανεργίας ως σημαντικό πρόβλημα για τους αλλοδαπούς, μπορεί να οφείλεται στα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας της κοινωνίας υποδοχής ή να σχετίζεται με εκείνα των αλλοδαπών. Για να εκτιμήσουμε κατά πόσον η ανεργία σχετίζεται με κάποια χαρακτηριστικά των αλλοδαπών και σε πιο βαθμό, επιλέξαμε ως μεταβλητές σταθερά χαρακτηριστικά τους όπως, το φύλο, η ηλικία, η εκπαίδευση και η ειδίκευσή τους, θεωρώντας ότι αυτές είναι βασικές μεταβλητές που συνήθως σχετίζονται με την αντιμετώπιση κατάστασης ανεργίας των ατόμων. Ακόμη επιλέξαμε κάποια χαρακτηριστικά που συνδέονται με την παραμονή των μεταναστών στη χώρα υποδοχής, όπως η διάρκεια παραμονής, το επίπεδο κατανόησης της ελληνικής γλώσσας και η συχνότητα συνάντησης με Έλληνες, θεωρώντας ότι αυτές είναι ειδικές συνθήκες για τους εισερχόμενους πληθυσμούς που θα μπορούσαν να επηρεάζουν την ανεργία τους. Και τέλος, επιλέξαμε και την ειδική συνθήκη εργασίας, όταν αυτή ταυτίζεται με την κατοικία, λογίζοντας αυτό το ειδικό καθεστώς ως ένα ξεχωριστό τύπο εργασίας.

Εξαρτημένη μεταβλητή: Ανεργία κατά την παραμονή στη χώρα υποδοχής=

Ναι
Όχι

A. Στατιστικά σημαντικές ανεξάρτητες μεταβλητές (P<0,10)

Ανεργία	b	S.E. ^(*)	o.r. ^(**)	p	S.E.*1.96	b ₁ ^(***)	b ₂ ^(***)	e ^{b₁} - e ^{b₂} ^(***) 95% δ.ε.
κατανόηση της ελληνικής	0,784	0,486	2,190	0,095	0,953	-0,169	1,737	0,844 - 5,678
ταύτιση κατοικίας-εργασίας	-1,761	0,576	0,172	0,001	1,123	-2,891	-0,631	0,055 - 0,531
εθνικότητα				0,097				
Αλβανοί	0,478	0,469	0,933		0,919	-0,441	1,397	0,643 - 4,043
Πολωνοί	0,809	0,475	0,754		0,931	-0,122	1,741	0,885 - 5,701
Γεωργιανοί	-0,372	0,537	1,077		1,053	-1,425	0,681	0,240 - 1,975
Ουκρανοί	0,093	0,567	0,861		1,112	-1,019	1,205	0,361 - 3,337

(*) = standard error

(**) = odds ratio

(**), (***) b₁ = b-1,96*S.E. , b₂+1,96*S.E. αντιπροσωπεύει ένα 95% δ.ε. για b.

(***) e^{b₁} - e^{b₂} ένα 95% δ.ε. για o.r.

B. Στατιστικά μη σημαντικές μεταβλητές:

Ανεργία	Score ^(*)	Sig.
φύλο	1,329	0,249
ηλικία	0,485	0,486
επίπεδο εκπαίδευσης	0,036	0,849
ειδίκευση εκπαίδευσης	0,047	0,828
διάρκεια παραμονής στη χώρα	0,680	0,410
ομιλία της ελληνικής	0,004	0,952
συχρότητα συναντήσεων με Έλληνες	1,363	0,243

(*) Score test για το συντελεστή b της αντίστοιχης μεταβλητής

- Το μοντέλο για την πιθανότητα αντιμετώπισης προβλήματος ανεργίας στη χώρα υποδοχής είναι:

$$Y = F (X_1, X_2, X_3)$$

Y = Η προβλεπόμενη τιμή της κατάστασης ανεργίας

X₁ = Κατανόηση της ελληνικής
(Άριστα/καλά, Λίγο/καθόλου)

X₂ = Ταύτιση κατοικίας-εργασίας
(Ναι, Όχι)

X₃ = Εθνικότητα
(Αλβανοί, Πολωνοί, Γεωργιανοί, Ουκρανοί, Άλλοι)

*Ανεργία: Y= {1 ναι * κατανόηση της ελληνικής: X={1 άριστα/καλά
{0 όχι {0 λίγο/καθόλου*

*Ανεργία: Y={1 ναι * ταύτιση κατοικίας - εργασίας: X= {1 ναι
{0 όχι {0 όχι*

*Η ανεξάρτητη μεταβλητή κατανόηση της ελληνικής γλώσσας επηρεάζει την πιθανότητα αντιμετώπισης ανεργίας στη χώρα υποδοχής με αρκετά ισχυρό θετικό συντελεστή παλινδρόμησης.

Ο λόγος των πιθανοτήτων είναι μεγαλύτερος της μονάδας, OR>1, δηλώνοντας ότι η πιθανότητα να αντιμετωπίσει κάποιος αλλοδαπός πρόβλημα ανεργίας στην περίπτωση που κατανοεί την ελληνική γλώσσα σε υψηλό επίπεδο, είναι περίπου διπλάσια της πιθανότητας που κάποιος άλλος αλλοδαπός θα αντιμετωπίσει, εφόσον κατανοεί λίγο τα ελληνικά, εάν τα άλλα χαρακτηριστικά των δύο αλλοδαπών είναι ίδια.

Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι το άτομο που γνωρίζει τη γλώσσα της χώρας υποδοχής, γίνεται και πιο επιλεκτικό στην αναζήτηση εργασίας, με αποτέλεσμα να μεσολαβεί κάποιο διάστημα μέχρι να βρει την κατάλληλη. Αν και P=0,095, η

συγκεκριμένη μεταβλητή δεν ερμηνεύει με μεγάλη βαρύτητα την εξαρτημένη «ανεργία».

*Η ανεξάρτητη μεταβλητή που δηλώνει αυτήν την ιδιαίτερη συνθήκη απασχόλησης, ήτοι τη διαμονή στο χώρο εργασίας, σχετίζεται με το πρόβλημα «ανεργία» αντίστροφα, με υψηλό αρνητικό συντελεστή.

OR<1, ερμηνεύεται με την πιθανότητα να αντιμετωπίσει πρόβλημα ανεργίας ο αλλοδαπός στον οποίο δεν ταυτίζεται η κατοικία με την εργασία του, που είναι κατά πολύ μεγαλύτερη της πιθανότητας να αντιμετωπίσει το πρόβλημα εκείνος στον οποίο ταυτίζεται η κατοικία με την εργασία. Τα άτομα (γυναίκες) για τα οποία ισχύει αυτή η συνθήκη, έχουν αντιμετωπίσει ανεργία λιγότερο από τα άλλα που αναζητούν άλλη και όχι τέτοιου τύπου εργασία. Θα μπορούσε να υποτεθεί ότι αυτού του είδους η εργασία υπακούει στην εν μέρει σταθερότητα που έχουν οι εργασίες που αμείβονται με μηνιαίο μισθό αντίθετα με εκείνες του ημερομίσθιου. Πέραν τούτου, ίσως και η οικογένεια που απασχολεί γυναίκα ως εσωτερική βοηθό δυσκολότερα αποφασίζει να αλλάξει το πρόσωπο αυτό. Ακόμη θα μπορούσαμε να υποθέσουμε μεγάλη ζήτηση σε τέτοιου είδους απασχόληση ή μικρή προσφορά γι' αυτήν. Η μεταβλητή έχει μεγάλη σημαντικότητα για την ερμηνεία της εξαρτημένης μεταβλητής, $P=0,001$.

* Η πιθανότητα αντιμετώπισης ανεργίας προσδιορίζεται διαφορετικά από τις εθνικότητες. Θετικοί συντελεστές παλινδρόμησης για τις εθνικότητες, πλην των Γεωργιανών, με μεγαλύτερο των Πολωνών. Οι Γεωργιανοί (Γεωργιανές 98%) είναι και οι μόνοι που ο λόγος των πιθανοτήτων $OR>1$. Η μεταβλητή εθνικότητα έχει μικρή σημαντικότητα για τον προσδιορισμό της εξαρτημένης, $P=0,097$.

1.2. Πράξη ή Συμπεριφορά εναντίον των αλλοδαπών

Με την πολυμεταβλητή ανάλυση επιδιώξαμε να προσδιορίσουμε τη συσχέτιση της βλαπτικής ενέργειας εις βάρος των αλλοδαπών με κάποια βασικά χαρακτηριστικά τους, όπως το φύλο, η ηλικία, η εκπαίδευση, η εθνικότητα, θεωρώντας ότι αυτές οι μεταβλητές θα μπορούσαν να αποκαλύψουν συγκεκριμένους αποδέκτες βλαπτικών ενεργειών. Επιπλέον, επιλέξαμε μεταβλητές σχετικές με την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής, όπως το επίπεδο κατανόησης της ελληνικής γλώσσας και η δυνατότητα ομιλίας της, η διάρκεια παραμονής τους στη χώρα υποδοχής, και η ταύτιση της διαμονής με την εργασία τους.

Εξαρτημένη μεταβλητή: Βλάβη κατά την παραμονή στη χώρα υποδοχής=

Ναι
Όχι

Α. Στατιστικά σημαντικές ανεξάρτητες μεταβλητές (P<0,10)

Ενέργεια εναντίον των αλλοδαπών	b	S.E.	o.r.	p	S.E.*1.96	b1	b2	95% δ.ε.
ηλικία	0,512	0,182	1,668	0,004	0,356	0,156	0,867	1,169 - 2,381
ομιλία ελληνικής γλώσσας	1,211	0,375	3,358	0,001	0,734	0,477	1,945	1,612 - 6,995
ταύτιση κατοικίας - εργασίας	-0,830	0,514	0,436	0,093	1,006	-1,837	0,176	0,159 - 1,193

Β. Στατιστικά μη σημαντικές μεταβλητές:

Ενέργεια εναντίον των αλλοδαπών	Score	sign.
φύλο	0,171	0,679
εθνικότητα	2,714	0,697
Αλβανοί	1,198	0,274
Πολωνοί	0,277	0,868
Γεωργιανοί	0,852	0,770
Ουκρανοί	0,630	0,427
επίπεδο εκπαίδευσης	0,174	0,895
κατανόηση της ελληνικής	0,589	0,443
διάρκεια παραμονής στη χώρα	0,479	0,489

- Το μοντέλο για την πιθανότητα αντιμετώπισης βλαπτικής ενέργειας εναντίον των αλλοδαπών είναι:

$$Y = F(X_1, X_2, X_3)$$

Y = η προβλεπόμενη τιμή της βλαπτικής ενέργειας

X₁ = ηλικία

(15-24, 25-34, 35-44, 45+ ετών)

X₂ = επίπεδο ομιλίας της ελληνικής

(Άριστα/καλά, Λίγο/καθόλου)

X₃ = ταύτιση κατοικίας- εργασίας

(Ναι, Όχι)

Ενέργεια: Y = {1 ναι * ηλικία: X = 15-24

{0 όχι

25-34

35-44

45+

Ενέργεια: Y = {1 ναι * ομιλία των ελληνικών: X = {1 άριστα/ καλά

{0 όχι

{0 λίγο/ καθόλου

Ενέργεια: Y = {1 ναι * ταύτιση κατοικίας-εργασίας: X = {1 ναι

{0 όχι

{0 όχι

*Η πιθανότητα να συμβεί κάποια βλαπτική ενέργεια εναντίον των αλλοδαπών ερμηνεύεται με τη μικρότερη ηλικία των ατόμων με θετικό όχι υψηλό συντελεστή. $OR > 1$, η πιθανότητα να είναι μικρής ηλικίας κάποιος αλλοδαπός και να του προκληθεί κάποια βλάβη είναι υψηλότερη εκείνης που αναλογεί σε κάποιον άλλο μεγαλύτερης ηλικίας, με σταθερές τις τιμές των άλλων χαρακτηριστικών. Η μεταβλητή αυτή είναι σημαντική για την ερμηνεία της εξαρτημένης, $P=0,004$.

*Ισχυρή σύνδεση της βλάβης εναντίον των αλλοδαπών με το υψηλότερο επίπεδο ομιλίας της ελληνικής γλώσσας, με υψηλό συντελεστή. Ο λόγος των πιθανοτήτων, $OR > 1$, όπου η πιθανότητα να συμβεί κάποια ενέργεια εναντίον του αλλοδαπού που μιλά καλά την ελληνική γλώσσα είναι περισσότερο από τριπλάσια της πιθανότητας να συμβεί σε κάποιον άλλον που το επίπεδο ομιλίας του είναι χαμηλό, εφόσον τα άλλα χαρακτηριστικά είναι ίδια. Αρκετοί αλλοδαποί θεώρησαν ως ενέργεια εναντίον τους και δήλωσαν, την περιφρόνηση και το ρατσισμό που εκδηλώνεται και με λεκτικό τρόπο, τα άτομα που γνωρίζουν καλλίτερα την ελληνική αντιλαμβάνονται και τέτοιου είδους εκφράσεις και τις επικαλούνται στην έρευνά μας. Η μεταβλητή είναι σημαντική για την ερμηνεία της εξαρτημένης, $P=0,001$.

*Αρκετό ποσοστό των αλλοδαπών που δήλωσε ότι υπέστη κάποια βλάβη, κατονόμασε ως τέτοια, την παρακράτηση χρημάτων στην εργασία, τα άτομα που βρίσκουν λιγότερο σταθερή απασχόληση από ότι είναι μία εσωτερική εργασία, έχουν περισσότερες πιθανότητες να τους συμβεί κάτι τέτοιο, ο συντελεστής είναι υψηλός μεν, αλλά αρνητικός. Πέραν τούτων, οι γυναίκες που εργάζονται ως εσωτερικές σε κάποιο σπίτι, δεν υφίστανται άλλου είδους βλάβες όπως κλοπή του σπιτιού τους, παρακράτηση της εγγύησης από τους ιδιοκτήτες κλπ., ενέργειες που επίσης δηλώθηκαν από τους αλλοδαπούς. $OR < 1$, όπου η πιθανότητα να μη συμβεί ενέργεια, σε αλλοδαπό στον οποίο διαχωρίζεται η κατοικία από την εργασία, είναι ισχυρότερη εκείνης που μπορεί να συμβεί σε άλλον με ταύτιση. Η μεταβλητή δεν έχει υψηλή σημαντικότητα για την ερμηνεία της εξαρτημένης, $P=0,093$.

II. Αλλοδαποί και ελληνική κοινωνία

Προκειμένου να προσδιορισθεί η σχέση των αλλοδαπών με την ελληνική κοινωνία, απαιτήθηκε πολυμεταβλητή ανάλυση για κάποιες μεταβλητές όπως: η συχνότητα συνάντησης Αλλοδαπών-Ελλήνων, η συχνότητα προσκλήσεων των Αλλοδαπών από τους Έλληνες, και η κρίση των Αλλοδαπών για το ρατσισμό των Ελλήνων.

II.1. Συχνότητα συναντήσεων Αλλοδαπών-Ελλήνων εκτός εργασίας

Θελήσαμε να εκτιμηθούν οι μεταβλητές που προσδιορίζουν την επικοινωνία, πέραν της αναγκαστικής στην εργασία, αλλοδαπών και Ελλήνων, υποτίθεται ότι αυτή η συχνότητα μπορεί να επηρεάζεται από τη δεκτικότητα των Ελλήνων αλλά και από κάποια χαρακτηριστικά των αλλοδαπών, που θα μπορούσαν ίσως να καθορίζουν αυτή τη δεκτικότητα. Από αυτή τη δεύτερη περίπτωση συμπεριλάβαμε στην ανάλυση, κάποια βασικά χαρακτηριστικά όπως το φύλο, η ηλικία, η εθνικότητα, το επίπεδο εκπαίδευσης, θεωρώντας ότι αυτά τα χαρακτηριστικά θα μπορούσαν να ερμηνεύουν τη σχέση τους με την ελληνική κοινωνία. Ακόμη συμπεριλάβαμε μεταβλητές που συνδέονται με την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής, όπως το διάστημα παραμονής στη χώρα, τον τύπο της μετανάστευσης (μεμονωμένη ή οικογενειακή), την ειδική συνθήκη ταύτισης κατοικίας-εργασίας αλλά και τη ψυχαγωγία τους στη χώρα υποδοχής, επιπλέον την ικανότητα ομιλίας και ανάγνωσης της ελληνικής, ως επίπεδα υψηλότερα της απλής κατανόησης της γλώσσας.

Εξαρτημένη μεταβλητή: Συχνότητα συνάντησης με Έλληνες εκτός εργασίας= μέχρι ένα μήνα σπάνια, ποτέ

A. Στατιστικά σημαντικές ανεξάρτητες μεταβλητές (P<0,10)

Συχνότητα συνάντησης με Έλληνες	b	S.E.	o.r.	p	S.E.*1.96	b1	b2	95% δ.ε.
οικογ. στη χώρα υποδοχής .	0,615	0,322	1,849	0,056	0,632	-0,017	1,246	0,983 - 3,477
ομιλία της ελληνικής	1,235	0,486	3,439	0,006	0,952	0,283	2,187	1,327 - 8,913
διάστημα παραμονής στην Ελλάδα	-0,992	0,282	0,371	0,001	0,553	-1,545	-0,440	0,213 - 0,644

B. Στατιστικά μη σημαντικές μεταβλητές:

Συχνότητα συνάντησης με Έλληνες	Score	sig.
φύλο	0,266	0,606
ηλικία	0,532	0,466
εθνικότητα	2,036	0,723
Αλβανοί	0,179	0,672
Πολωνοί	0,451	0,502
Γεωργιανοί	0,586	0,444
Ουκρανοί	0,024	0,877
επίπεδο εκπαίδευσης	0,122	0,727
ταύτιση κατοικίας-εργασίας	0,026	0,872
επίπεδο ανάγνωσης ελληνικής	1,660	0,198
δαπάνες για ψυχαγωγία	1,802	0,179

- Το μοντέλο των συναντήσεων των Αλλοδαπών με Έλληνες είναι:

$$Y = F(X_1, X_2, X_3)$$

X_1 = οικογένεια στη χώρα υποδοχής

(Ναι, Όχι)

X_2 = ομιλία της ελληνικής

(Άριστα/καλά - Λίγο/καθόλου)

X_3 = διάστημα παραμονής στη χώρα υποδοχής

(0-2, 3-7, 8-15 έτη)

Συχνότητα συναντήσεων: $Y = \{1 \text{ συχνά} * \text{οικογένεια στη χώρα}; X = \{1 \text{ ναι}$
 $\{0 \text{ σπάνια/καθόλου} \quad \quad \quad \{0 \text{ όχι}$

Συχνότητα συναντήσεων: $Y = \{1 \text{ συχνά} * \text{ομιλία της ελληνικής γλώσσας}; X = \{1 \text{ άριστα/καλά}$
 $\{0 \text{ σπάνια/καθόλου} \quad \quad \quad \{0 \text{ λίγο/καθόλου}$

Συχνότητα συναντήσεων: $Y = \{1 \text{ συχνά} * \text{έτη παραμονής στη χώρα υποδοχής}; X = 0-2$
 $\{0 \text{ σπάνια/καθόλου} \quad \quad \quad 3-7$
 $\quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad 8-15$

Η συχνότητα των επαφών Αλλοδαπών και Ελλήνων, πέραν των υποχρεωτικών που προκαλεί η εργασιακή συναλλαγή, ερμηνεύεται αποκλειστικά με χαρακτηριστικά των αλλοδαπών που συνδέονται με την παραμονή τους στη χώρα και όχι με κάποια ατομικά τους.

*Η ύπαρξη της οικογένειας του αλλοδαπού στη χώρα υποδοχής επηρεάζει θετικά τη συχνότητα των επαφών με τους Έλληνες. Ο λόγος των πιθανοτήτων

OR>1, όπου η πιθανότητα να έχει ο αλλοδαπός την οικογένειά του στη χώρα υποδοχής και να συναναστρέφεται συχνά με Έλληνες, είναι περίπου διπλάσια της πιθανότητας των συχνών συναντήσεων με Έλληνες άλλου αλλοδαπού χωρίς την οικογένειά του στη χώρα, εφόσον τα άλλα χαρακτηριστικά των αλλοδαπών είναι ίδια. Η σημαντικότητα της μεταβλητής για την εξαρτημένη είναι αρκετά υψηλή, $P=0,056$.

*Το καλό επίπεδο ομιλίας της ελληνικής ερμηνεύει τη συχνότητα συναντήσεων με τους Έλληνες με υψηλό θετικό συντελεστή. OR>1 όπου η πιθανότητα συχνών συναντήσεων με Έλληνες είναι πολύ υψηλότερη για έναν αλλοδαπό που γνωρίζει τη γλώσσα από έναν άλλο που δεν την γνωρίζει. Η δυνατότητα καλής ομιλίας της ελληνικής γλώσσας είναι σημαντικός προσδιοριστικός παράγων για τη συχνότητα επαφών των αλλοδαπών με τους γηγενείς, $P=0,006$.

*Η συχνότητα συνάντησης Αλλοδαπών - Ελλήνων ερμηνεύεται και με την μεγαλύτερη διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής. OR<1, η πιθανότητα για τον αλλοδαπό που βρίσκεται ήδη αρκετά χρόνια στη χώρα υποδοχής να μην έχει συχνές επαφές με τους Έλληνες είναι υψηλότερη από ότι ισχύει αυτή η συνθήκη για έναν άλλο που βρίσκεται λίγα χρόνια στη χώρα. Το διάστημα παραμονής του αλλοδαπού προσδιορίζει σημαντικά τη συχνότητα των επαφών του, $P=0,001$.

Η ύπαρξη της οικογένειας του αλλοδαπού στη χώρα υποδοχής θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως κριτήριο μεγαλύτερης αποδοχής από τους Έλληνες, που ίσως αποδέχονται και εμπιστεύονται περισσότερο τον οικογενειάρχη αλλοδαπό από κάποιον που βρίσκεται μόνος στη χώρα. Η ομιλία της γλώσσας είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τις όποιες επαφές με τους γηγενείς, ενώ το μεγαλύτερο διάστημα παραμονής του αλλοδαπού στη χώρα, συνδέεται και με τα δύο προηγούμενα αλλά και θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εμπεριέχει και στοιχεία ενσωμάτωσης του αλλοδαπού, αλλά και στρατηγικής του.

II.2. Συχνότητα προσκλήσεων από Έλληνες

Οι προσκλήσεις εκ μέρους των Ελλήνων, ως μορφή σχέσεων αλλοδαπών-γγενών, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως υψηλότερο επίπεδο επαφών. Υποθέσαμε ότι η συχνότητα πρόσκλησης των αλλοδαπών σε σπίτια Ελλήνων, σχετίζεται όχι μόνο με τις προθέσεις των Ελλήνων, αλλά και με κάποια χαρακτηριστικά των αλλοδαπών που τους προσδιορίζουν και πιθανόν επηρεάζουν τις επαφές με την

ελληνική κοινωνία, όπως το φύλο, η ηλικία, η εθνικότητα, το επίπεδο εκπαίδευσης. Ακόμη συμπεριλάβαμε χαρακτηριστικά που συνδέονται με την παραμονή των αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής όπως, το διάστημα παραμονής, η ύπαρξη ή όχι οικογένειας στη χώρα, η ικανότητα ομιλίας και ανάγνωσης της ελληνικής γλώσσας. Επιπλέον, θεωρήσαμε ότι η χρήση των οικονομικών τους όπως, η αποταμίευση στη χώρα υποδοχής και οι δαπάνες για την ψυχαγωγία τους, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως στοιχεία το μεν πρώτο στρατηγικής το δε δεύτερο τόσο στοιχείο στρατηγικής όσο και πιθανής ένδειξης ενσωμάτωσης.

Εξαρτημένη μεταβλητή: Συναντήσεις σε σπίτια Ελλήνων=

συχνά - 1 φορά το μήνα
σπάνια - καθόλου

A. Στατιστικά σημαντικές ανεξάρτητες μεταβλητές ($P < 0,10$)

Προσκλήσεις σε σπίτια Ελλήνων	b	S.E.	o.r.	p	S.E.*1.96	b1	b2	95% δ.ε.
φύλο	-1,079	0,392	0,340	0,004	0,768	-1,847	-0,311	0,158 - 0,733
οικογ. στη χώρα υποδοχής	0,784	0,372	2,191	0,033	0,729	0,055	1,513	1,057 - 4,542
ανάγνωση ελληνικών	0,821	0,378	2,272	0,029	0,740	0,080	1,561	1,084 - 4,764
αποταμίευση στη χώρα υποδοχής	-0,557	0,238	0,573	0,019	0,467	-1,024	-0,089	0,359 - 0,915
δαπάνες για ψυχαγωγία	-0,777	0,388	0,460	0,043	0,761	-1,537	-0,016	0,215 - 0,984

B. Στατιστικά μη σημαντικές μεταβλητές:

Προσκλήσεις σε σπίτια Ελλήνων	Score	Sign.
ηλικία	0,278	0,598
διάστημα παραμονής στη χώρα	0,051	0,821
εθνικότητα	2,308	0,679
Αλβανοί	0,950	0,330
Πολωνοί	0,068	0,798
Γεωργιανοί	0,751	0,386
Ουκρανοί	0,045	0,832
επίπεδο εκπαίδευσης	1,584	0,208
επίπεδο ομιλίας της ελληνικής	0,243	0,622

- Το μοντέλο της συχνότητας προσκλήσεων από Έλληνες είναι:

$$Y = F (X_1, X_2, X_3, X_4, X_5)$$

$$X_1 = \text{φύλο}$$

(άνδρας, γυναίκα)

$$X_2 = \text{οικογένεια στη χώρα υποδοχής}$$

(Ναι, Όχι)

X_3 = ικανότητα στην ανάγνωση των ελληνικών

(άριστα/καλά, Λίγο/καθόλου)

X_4 = αποταμίευση στη χώρα υποδοχής

(0%, 1-15%, 16-50% των εσόδων)

X_5 = δαπάνες για ψυχαγωγία

(0-5%, 6-30% των εσόδων)

*Προσκλήσεις σε σπίτια Ελλήνων: Y={1 συχνά-1 φορά το μήνα * φύλο: X={1 άνδρας
{0 σπάνια/καθόλου {0 γυναίκα*

*Προσκλήσεις σε σπίτια Ελλήνων: Y={1 συχνά * οικογένεια στη χώρα: X={1 ναι
{0 σπάνια {0 όχι*

*Προσκλήσεις σε σπίτια Ελλήνων: Y={1 συχνά * ανάγνωση των ελλην.: X={1 άριστα/καλά
{0 σπάνια {0 λίγο/καθόλου*

*Προσκλήσεις σε σπίτια Ελλήνων: Y={1 συχνά * αποταμίευση στη χώρα : X= 0%
{0 σπάνια 11-15%
16-50%*

*Προσκλήσεις σε σπίτια Ελλήνων: Y={1 συχνά * δαπάνες για ψυχαγωγία: X={1 0-5%
{0 σπάνια {0 6-30%*

*Το φύλο ως ανεξάρτητη μεταβλητή ερμηνεύει τη συχνότητα προσκλήσεων των αλλοδαπών από τους Έλληνες με υψηλό αρνητικό συντελεστή παλινδρόμησης, όπου οι γυναίκες προκαλούνται συχνότερα από τους άνδρες. $OR < 1$, εφόσον η πιθανότητα οι γυναίκες να μην επισκέπτονται συχνά σπίτια Ελλήνων είναι υψηλότερη από την πιθανότητα να ισχύει αυτό για τους άνδρες, αν τα άλλα χαρακτηριστικά είναι τα ίδια. Η μεταβλητή προσδιορίζει τη συχνότητα των προσκλήσεων από τους Έλληνες σημαντικά, $P=0,004$.

*Η ύπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής επηρεάζει τη συχνότητα επισκέψεων των αλλοδαπών στα ελληνικά σπίτια, με υψηλό θετικό συντελεστή. Η πιθανότητα να προσκαλείται από Έλληνες, αλλοδαπός που έχει την οικογένειά του στη χώρα υποδοχής, είναι διπλάσια της πιθανότητας να συμβαίνει αυτό σε κάποιον που δεν έχει την οικογένειά του στη χώρα, στην περίπτωση που τα άλλα χαρακτηριστικά των δύο αλλοδαπών είναι ίδια, $OR > 1$. Η μεταβλητή είναι σημαντική για την ερμηνεία της συχνότητας προσκλήσεων από Έλληνες, $P=0,033$.

* Το υψηλό επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας, μέχρι την ικανότητα ανάγνωσης προσδιορίζει τη συχνότητα επισκέψεων σε ελληνικά σπίτια με θετικό υψηλό συντελεστή. $OR > 1$, εφόσον η πιθανότητα να προσκαλείται σε σπίτια Ελλήνων αλλοδαπός με υψηλή ικανότητα ανάγνωσης της ελληνικής γλώσσας, είναι διπλάσια της πιθανότητας να προσκαλείται αλλοδαπός που δεν έχει αυτήν την ικανότητα. Η μεταβλητή αυτή προσδιορίζει σημαντικά την εξαρτημένη μεταβλητή, $P = 0,029$.

* Η αξιοποίηση των οικονομικών τους σχετικά με το ποσοστό αποταμίευσης στη χώρα υποδοχής, ερμηνεύει τη μεταβλητή συχνότητα προσκλήσεων σε σπίτια Ελλήνων με αρνητικό συντελεστή, εφόσον η πυκνότητα των επισκέψεων συνδέεται με το υψηλότερο ποσοστό του εισοδήματος για αποταμίευση στη χώρα. $OR < 1$, όπου η πιθανότητα να μην έχει κοινωνικές επαφές με τους Έλληνες, ο αλλοδαπός που αποταμιεύει υψηλό ποσοστό του εισοδήματός του στη χώρα υποδοχής είναι μεγαλύτερη εκείνης που μπορεί να ισχύει για τον άλλο με χαμηλό ποσοστό αποταμίευσης. Η μεταβλητή είναι σημαντική για την ερμηνεία της συχνότητας των επισκέψεων σε σπίτια Ελλήνων, $P = 0,019$.

* Ομοίως, αρνητικός αρκετά υψηλός αρνητικός συντελεστής για τις δαπάνες των αλλοδαπών για την ψυχαγωγία τους. $OR < 1$, η πιθανότητα να μην προσκαλείται σε σπίτια Ελλήνων αλλοδαπός που δαπανά μεγάλο ποσοστό του εισοδήματός του για την ψυχαγωγία του είναι υψηλότερη εκείνης άλλου αλλοδαπού ο οποίος δεν δαπανά μεγάλο μέρος του εισοδήματός του για ψυχαγωγία. Οι δαπάνες για την ψυχαγωγία ερμηνεύουν σημαντικά τη συχνότητα προσκλήσεων στα σπίτια των Ελλήνων, $P = 0,019$.

Η συχνότητα των επαφών Αλλοδαπών-Ελλήνων, είτε αφορά στις συναντήσεις εκτός των υποχρεωτικών στην εργασία, είτε τις προσκλήσεις σε σπίτια Ελλήνων, σχετίζεται με την ύπαρξη της οικογένειας του αλλοδαπού στη χώρα υποδοχής αλλά και με το καλό επίπεδο κατάκτησης της ελληνικής γλώσσας, όπως και στοιχεία που σε κάποιο βαθμό φανερώνουν ενσωμάτωση του αλλοδαπού στην κοινωνία.

Π.3. Κρίση των αλλοδαπών για τους Έλληνες ως ρατσιστές

Επειδή σημαντικό τμήμα των αλλοδαπών κρίνει ότι οι Έλληνες είναι ρατσιστές, θελήσαμε να προσδιορίσουμε τους παράγοντες που ερμηνεύουν αυτήν την άποψη. Τα στοιχεία που περιλαμβάνουμε στην ανάλυση είναι ατομικά χαρακτηριστικά των αλλοδαπών, όπως το φύλο, η ηλικία, η εθνικότητα, το επίπεδο εκπαίδευσης, επίσης στοιχεία που σχετίζονται με την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής, όπως η διάρκεια παραμονής στη χώρα, και η ύπαρξη της οικογένειας του αλλοδαπού, και ακόμη άλλα δεδομένα, όπως οι σχέσεις τους με τους Έλληνες, η επαφή τους με την ελληνική πραγματικότητα μέσω της ενημέρωσης από τις ελληνικές ειδήσεις, η περίπτωση να έχουν υποστεί κάποια ενέργεια εναντίον τους κατά την παραμονή τους στη χώρα, και τέλος τις προθέσεις τους σχετικά με τη μεταναστευτική τους ζωή.

Εξαρτημένη μεταβλητή: Αξιολόγηση των Ελλήνων ως ρατσιστές=

Ναι
Όχι

Α. Στατιστικά σημαντικές ανεξάρτητες μεταβλητές (P<0,10)

Αξιολόγηση των Ελλήνων ως ρατσιστές	b	S.E.	o.r.	p	S.E.*1.96	b1	b2	95% δ.ε.
οικογένεια στη χώρα υποδοχής	0,943	0,376	2,567	0,011	0,738	0,205	1,680	1,227 - 5,368
προσκλήσεις από Έλληνες	-0,895	0,402	0,408	0,023	0,787	-1,683	-0,108	0,186 - 0,897
ενέργεια εναντίον τους	0,784	0,319	2,191	0,013	0,625	0,159	1,410	1,172 - 4,095
ενημέρωση από ελληνικές ειδήσεις	-1,522	0,640	0,218	0,010	1,253	-2,775	-0,268	0,062 - 0,765
μελλοντικά σχέδια	-1,324	0,395	0,266	0,001	0,773	-2,097	-0,551	0,123 - 0,577
εθνικότητα				0,001				
Αλβανοί	-1,695	0,576	1,235		1,130	-2,825	-0,566	0,059 - 0,568
Πολωνοί	-0,280	0,570	0,878		1,116	-1,396	0,836	0,247 - 2,307
Γεωργιανοί	0,224	0,555	0,576		1,088	-0,864	1,312	0,421 - 3,715
Ουκρανοί	0,180	0,591	0,659		1,159	-0,979	1,339	0,376 - 3,817

Β. Στατιστικά μη σημαντικές μεταβλητές:

Αξιολόγηση των Ελλήνων ως ρατσιστές	Score	Sign.
Φύλο	0,000	0,986
ηλικία	0,573	0,449
διάστημα παραμονής στη χώρα	0,050	0,824
επίπεδο εκπαίδευσης	0,072	0,788

- Το μοντέλο για την αξιολόγηση των Ελλήνων ως ρατσιστές εκ μέρους των αλλοδαπών είναι:

$$Y = F (X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_6)$$

Y = η προβλεπόμενη τιμή της κρίσης των αλλοδαπών για το ρατσισμό

X₁ = οικογένεια στη χώρα υποδοχής

(Ναι, Όχι)

X₂ = προσκλήσεις από Έλληνες

(συχνά/1 φορά το μήνα, σπάνια/καθόλου)

X₃ = ενέργεια εναντίον των αλλοδαπών

(Ναι, Όχι)

X₄ = ενημέρωση από τις ελληνικές ειδήσεις

(Ναι, Όχι)

X₅ = προθέσεις για παραμονή στη χώρα υποδοχής

(παραμονή, αποχώρηση)

X₆ = εθνικότητα

(Αλβανοί, Πολωνοί, Γεωργιανοί, Ουκρανοί)

**Αξιολόγηση των Ελλήνων ως Ρατσιστές: Y = {1 ναι * οικογ. στη χώρα υποδοχής: X = {1 ναι
{0 άλλο {0 όχι**

**Αξιολόγηση των Ελλήνων ως Ρατσιστές: Y = {1 ναι * προσκλήσεις από Έλληνες: X = {1 συχνά
{0 άλλο {0 σπάνια**

**Αξιολόγηση των Ελλήνων ως Ρατσιστές: Y = {1 ναι * ενέργεια εναντίον τους: X = {1 ναι
{0 άλλο {0 όχι**

**Αξιολόγηση των Ελλήνων ως Ρατσιστές: Y = {1 ναι * ενημ/ση από ελλ. ειδήσεις: X = {1 ναι
{0 άλλο {0 όχι**

**Αξιολόγηση των Ελλήνων ως Ρατσιστές: Y = {1 ναι * διάρκεια μετανάστ.: X = {1 παραμονή
{0 άλλο {0 αποχώρηση**

**Αξιολόγηση των Ελλήνων ως Ρατσιστές: Y = {1 ναι * εθνικότητα: X = Αλβανοί
{0 άλλο Πολωνοί
Γεωργιανοί
Ουκρανοί**

* Η ύπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής, προσδιορίζει θετικά και με υψηλό συντελεστή, την κρίση των αλλοδαπών για τους Έλληνες ως ρατσιστές. $OR > 1$, η πιθανότητα ο αλλοδαπός να έχει την οικογένειά του στη χώρα υποδοχής και να

έχει αρνητική άποψη θεωρώντας τους Έλληνες ως ρατσιστές είναι υψηλότερη από να κρίνει αρνητικά τους Έλληνες άλλος αλλοδαπός που δεν έχει την οικογένειά τους στη χώρα. Είναι πιθανόν με την ύπαρξη οικογένειας στη χώρα να προκαλείται αθροιστικά αρνητική εμπειρία που επηρεάζει τη γνώμη του αλλοδαπού. Η σημαντικότητα της μεταβλητής είναι μεγάλη με $P=0,011$.

* Η συχνότητα των προσκλήσεων από Έλληνες ερμηνεύει με υψηλό αρνητικό συντελεστή, την άποψη των αλλοδαπών για τους Έλληνες ως ρατσιστές. Ο αλλοδαπός που έχει συχνές τέτοιες επαφές έχει θετικότερη άποψη από εκείνον που δεν έχει, εφόσον τα άλλα χαρακτηριστικά των αλλοδαπών είναι ίδια. $OR<1$ εφόσον η πιθανότητα να επηρεάζεται ο αλλοδαπός στην αρνητική κρίση του για τους Έλληνες εάν δεν προσκαλείται απ' αυτούς, είναι ισχυρότερη από την πιθανότητα να έχει τέτοια άποψη ο άλλος που έχει τέτοιου είδους επαφές. Η σημαντικότητα αυτής της μεταβλητής για την ερμηνεία της κρίσης των αλλοδαπών για το ρατσισμό των Ελλήνων είναι μεγάλη, $P=0,023$.

* Η ανεξάρτητη μεταβλητή, βλαπτική ενέργεια εναντίον των αλλοδαπών, επηρεάζει τη γνώμη τους για τους Έλληνες ως ρατσιστές με αρκετά υψηλό βαθμό και θετικά. $OR>1$, η πιθανότητα να έχει κάποιος αλλοδαπός επηρεαστεί στην αρνητική κρίση του, εφόσον έχει υποστεί κάποια βλάβη εναντίον του είναι διπλάσια της πιθανότητας να έχει αρνητική άποψη άλλος που δεν έχει υποστεί κάτι τέτοιο, με σταθερά τα άλλα χαρακτηριστικά των αλλοδαπών. Η μεταβλητή είναι σημαντική για την ερμηνεία της εξαρτημένης, η τιμή $P=0,013$.

* Οι αλλοδαποί που δεν ενημερώνονται από τις ελληνικές ειδήσεις, είναι εκείνοι που θεωρούν περισσότερο από τους άλλους ότι οι Έλληνες είναι ρατσιστές. Η μεταβλητή αυτή ερμηνεύει την αρνητική κρίση για το ρατσισμό των Ελλήνων με υψηλό αρνητικό συντελεστή, σημαντικά $P=0,010$. $OR<1$ εφόσον υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα να επηρεάζεται, στην κρίση του για το ρατσισμό των Ελλήνων, ο αλλοδαπός που δεν ενημερώνεται από τις ελληνικές ειδήσεις από ότι άλλος που έχει τέτοιου είδους ενημέρωση.

* Η πρόθεση για παραμονή στη χώρα, ερμηνεύει τη γνώμη των αλλοδαπών για τους Έλληνες ως ρατσιστές, με υψηλό αρνητικό συντελεστή. Η γνώμη για τους Έλληνες ως ρατσιστές συνδέεται και με τις προθέσεις για αποχώρηση από τη χώρα. $OR<1$, η πιθανότητα να μην θεωρεί τους Έλληνες ως ρατσιστές ο αλλοδαπός που θα φύγει από τη χώρα είναι μεγαλύτερη της πιθανότητας να έχει αυτήν την άποψη αυτός που θέλει να παραμείνει. Η μεταβλητή ερμηνεύει με μεγάλη σημαντικότητα την άποψη των αλλοδαπών για το ρατσισμό των Ελλήνων, $P=0,001$.

*Η μεταβλητή εθνικότητα ερμηνεύει την εξαρτημένη, διαφορετικά ανάμεσα στις εθνικότητες. Αρνητικός συντελεστής παλινδρόμησης για τους Αλβανούς και τους Πολωνούς, με αρκετά υψηλότερος για τους πρώτους. Ο λόγος των πιθανοτήτων είναι μικρότερος της μονάδας, $OR < 1$, για όλες τις εθνικότητες πλην των Αλβανών. Η εθνικότητα είναι σημαντικός προσδιοριστικός παράγων για τον προσδιορισμό της γνώμης των αλλοδαπών για τους Έλληνες, $P=0,001$.

III. Οργάνωση της μετανάστευσης

Οι υποψήφιοι μετανάστες πριν τη μετακίνησή τους σε άλλη χώρα οργανώνουν αυτήν τη μετακίνηση, αλλά και πληροφορούνται για τις συνθήκες εργασίας και διαμονής στη χώρα υποδοχής, ενώ αφότου έχουν πλέον μετακινηθεί, εκτιμούν τα αποτελέσματα της απόφασής τους, αλλά και σχεδιάζουν το μέλλον τους σε σχέση με αυτήν την απόφαση. Προκειμένου να διερευνήσουμε τους παράγοντες που προσδιορίζουν την εκτίμησή τους για τις καταστάσεις που αντιμετωπίζουν στο νέο περιβάλλον και γενικά την ελληνική κοινωνία, επίσης δε, εκείνους που συνδέονται με τις προθέσεις τους για τη διάρκεια της μετανάστευσης, χρησιμοποιήσαμε την πολυμεταβλητή ανάλυση για την εκτίμηση της πραγματικότητας σε σύγκριση με προηγούμενη ενημέρωσή τους, την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της απόφασής τους να μεταναστεύσουν και τη διατύπωση των προθέσεών τους σχετικά με τη διάρκειά της.

III.1. Εκτίμηση της πραγματικότητας σε σύγκριση με προηγούμενη ενημέρωση

Η μέγιστη πλειοψηφία των μεταναστών στη χώρα μας, πριν τη μετακίνησή του, ενημερώνεται για τις συνθήκες διαμονής και εργασίας στη χώρα υποδοχής. Έτσι τα περισσότερα άτομα μπορούν να αξιολογήσουν την πραγματικότητα που αντιμετωπίζουν σε σύγκριση με την προηγούμενη ενημέρωσή τους. Υποθέσαμε ότι αυτή η αξιολόγηση ερμηνεύεται από τη φύση της ενημέρωσης που είχαν και τη γενικότερη κατάσταση στη χώρα τους πριν μετακινηθούν αλλά και από τις συνθήκες που βιώνουν στη χώρα υποδοχής. Έτσι, προκειμένου να προσδιορισθούν οι παράγοντες που ερμηνεύουν την αξιολόγηση αυτής της πραγματικότητας από τους ίδιους, συμπεριλάβαμε στην ανάλυση μεταβλητές που αναδεικνύουν τόσο στοιχεία της χώρας τους όσο και της υποδοχής. Ειδικότερα, συμπεριλάβαμε γενικά χαρακτηριστικά τους όπως το φύλο, η εθνικότητα, η οικογενειακή κατάσταση, ακόμη συνθήκες της χώρας τους πριν τη μετακίνησή τους, όπως η κατάσταση απασχόλησης, αλλά και η πηγή από την οποία είχαν την ενημέρωση και τέλος προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίσαν στη χώρα υποδοχής όπως η ανεργία, το ατύχημα, η ασθένεια ή κάποια βλαπτική ενέργεια εναντίον τους.

Εξαρτημένη Μεταβλητή:
 Εκτίμηση τη πραγματικότητας σε σύγκριση με ενημέρωση πριν τη μετακίνηση=
 άλλη εκτίμηση
 χειρότερη από ότι αναμενόταν

A. Στατιστικά σημαντικές ανεξάρτητες μεταβλητές ($P < 0,10$)

Εκτίμηση πραγματικότητας	b	S.E.	o.r.	p	S.E.*1.96	b1	b2	95% δ. ε.
φύλο	0,516	0,314	1,675	0,097	0,615	-0,099	1,131	0,905 - 3,098
ενημέωση συγγενή α' βαθμού	0,914	0,362	2,495	0,009	0,709	0,205	1,623	1,228 - 5,070
ενέργεια εναντίον του	-0,825	0,310	0,438	0,007	0,607	-1,432	-0,218	0,239 - 0,804

B. Στατιστικά μη σημαντικές μεταβλητές:

Εκτίμηση πραγματικότητας	Score	sign.
εθνικότητα	2,758	0,599
Αλβανοί	0,916	0,339
Πολωνοί	1,331	0,249
Γεωργιανοί	0,217	0,642
Ουκρανοί	0,275	0,600
απασχόληση στη χώρα προέλευσης	2,176	0,140
οικογενειακή κατάσταση	1,600	0,207
ηλικία	0,191	0,662
ατύχημα	2,178	0,140
ασθένεια	1,170	0,280
πρόβλημα ανεργίας	1,461	0,227

• Το μοντέλο για την εκτίμηση εκ μέρους των αλλοδαπών της πραγματικότητας σε σχέση με την ενημέρωση που είχαν πριν τη μετακίνησή τους:

$$Y = F(X_1, X_2, X_3)$$

$$X_1 = \text{φύλο}$$

(άνδρας, γυναίκα)

$$X_2 = \text{πηγή ενημέρωσης}$$

(συγγενής Α' βαθμού, άλλη πηγή)

$$X_3 = \text{ενέργεια εναντίον των αλλοδαπών}$$

(Ναι, Όχι)

Εκτίμηση της πραγματικότητας : $Y = \{1 \text{ άλλη εκτίμηση} * \text{φύλο} : X = \{1 \text{ άνδρας} \\ \{0 \text{ χειρότερη} \quad \quad \quad \{0 \text{ γυναίκα}$

Εκτίμηση της πραγματ/τας : $Y = \{1 \text{ άλλη εκτίμηση} * \text{πηγή ενημέρωσης} : X = \{1 \text{ συγγεν Α' } \\ \{0 \text{ χειρότερη} \quad \quad \quad \{0 \text{ άλλη πηγή}$

Εκτίμηση της πραγματικότητας : $= \{1 \text{ άλλη εκτίμηση} * \text{ενέργεια εναντίον} : X = \{1 \text{ ναι} \\ \{0 \text{ χειρότερη} \quad \quad \quad \{0 \text{ όχι}$

*Η αξιολόγηση της πραγματικότητας σε σύγκριση με την προηγούμενη ενημέρωση, συνδέεται θετικά με το φύλο, με όχι υψηλό συντελεστή. Οι γυναίκες αξιολογούν αρνητικότερα την ελληνική πραγματικότητα σε σύγκριση με την προηγούμενη ενημέρωσή τους. $OR > 1$, εφόσον η πιθανότητα να είναι αλλοδαπός άνδρας και να έχει μία καλή εκτίμηση για την πραγματικότητα είναι μεγαλύτερη από το να έχει αυτήν την εκτίμηση η γυναίκα. Η σημαντικότητα της μεταβλητής για την ερμηνεία της εξαρτημένης είναι σχεδόν οριακή, $P = 0,097$.

*Η ενημέρωση που είχαν οι αλλοδαποί πριν τη μετακίνησή τους από τρίτο άτομο εκτός από κάποιο που έχει Α΄ βαθμού συγγένεια με τον μετακινούμενο επηρεάζει την αξιολόγηση της πραγματικότητας ως χειρότερη από ότι ανέμεναν. Η ενημέρωση για τις συνθήκες που επρόκειτο να αντιμετωπίσουν οι μελλοντικοί μετανάστες στη χώρα προορισμού, ήταν πιο αξιόπιστη εφόσον προήρχετο από Α΄ βαθμού συγγένειας άτομο, με πολύ υψηλό συντελεστή παλινδρόμησης. $OR > 1$, είναι περισσότερο από δυπλάσια η πιθανότητα να κρίνεται η πραγματικότητα σε σύγκριση με την προηγούμενη ενημέρωση καλλίτερη ή αναμενόμενη, από έναν αλλοδαπό που είχε ενημέρωση από συγγενή Α΄ βαθμού από έναν άλλο που είχε τις πληροφορίες του για τη χώρα προορισμού από κάποια άλλη πηγή. Η συγκεκριμένη μεταβλητή είναι σημαντική για την ερμηνεία της εκτίμησης της πραγματικότητας από τους αλλοδαπούς, $P = 0,009$.

*Η κρίση για την πραγματικότητα σε σχέση με την προηγούμενη ενημέρωση ερμηνεύεται με την περίπτωση που ο αλλοδαπός έχει υποστεί κάποια ενέργεια εναντίον του κατά την παραμονή του στη χώρα υποδοχής με υψηλό αρνητικό συντελεστή. $OR < 1$, η πιθανότητα να κρίνει ένας αλλοδαπός την πραγματικότητα ως χειρότερη και να μην έχει υποστεί κάποια βλαπτική ενέργεια εναντίον του είναι ισχυρότερη εκείνης που άλλος αλλοδαπός έχει τέτοια κρίση ενώ έχει υποστεί κάποια ενέργεια εναντίον του. Η μεταβλητή είναι σημαντική για την ερμηνεία της εξαρτημένης, $P = 0,007$.

III.2. Αξιολόγηση της μετανάστευσης

Προκειμένου να εκτιμηθούν οι παράγοντες που ερμηνεύουν την εκτίμηση των αλλοδαπών για την αποκόμιση ωφελήματος ή όχι από τη μεταναστευτική εμπειρία, συμπεριλάβαμε στην παλινδρομική ανάλυση μεταβλητές των ατομικών τους χαρακτηριστικών αλλά και άλλων που σχετίζονται με την παραμονή τους στη χώρα

υποδοχής όπως, η εθνικότητα, η οικογενειακή κατάσταση, η ικανότητα ομιλίας της ελληνικής γλώσσας. Επίσης, υποθέσαμε ότι θα έχουν επηρεάσει την αξιολόγησή τους προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίσαν στη χώρα υποδοχής όπως, η ανεργία, το ατύχημα, η ασθένεια και η ενέργεια εναντίον τους. Επιπλέον, θεωρήσαμε ότι και το αποτέλεσμα της εργασίας τους στην αλλοδαπή, δηλαδή η αποταμίευση και η χρήση της, θα μπορούσε να βαρύνει την εκτίμησή τους για τα οφέληματα από τη μετανάστευση.

Εξαρτημένη μεταβλητή: Αξιολόγηση της μετανάστευσης=

ωφέλεια
άλλη περίπτωση

A. Στατιστικά σημαντικές ανεξάρτητες μεταβλητές (P<0,10)

Αξιολόγηση της μετανάστευσης	b	S.E.	a.r.	p	S.E.*1.96	b1	b2	95% δ.ε.
οικογενειακή κατάσταση	-0,768	0,350	0,464	0,025	0,686	-1,454	-0,082	0,234 - 0,921
ομιλία της ελληνικής γλώσσας	1,118	0,402	3,058	0,005	0,788	0,330	1,905	1,391- 6,722
πρόβλημα ανεργίας	-0,749	0,345	0,473	0,028	0,676	-1,425	-0,073	0,240- 0,929
ατύχημα στη χώρα υποδοχής	-0,959	0,441	0,383	0,031	0,864	-1,823	-0,095	0,161- 0,910
ασθένεια στη χώρα υποδοχής	-0,976	0,540	0,377	0,077	1,059	-2,035	0,083	0,131- 1,087
αποταμ. στη χώρα προέλευσης	-0,931	0,288	0,394	0,001	0,564	-1,494	-0,367	0,224 - 0,693
αποταμ. στη χώρα υποδοχής	-0,687	0,261	0,503	0,006	0,511	-1,198	-0,176	0,302 - 0,838

B. Στατιστικά μη σημαντικές μεταβλητές:

Αξιολόγηση της μετανάστευσης	Score	Sign.
εθνικότητα	2,984	0,560
Αλβανοί	0,044	0,834
Πολωνοί	0,753	0,386
Γεωργιανοί	0,382	0,535
Ουκρανοί	0,406	0,524
οικογένεια στη χώρα υποδοχής	0,846	0,358
ενέργεια εναντίον τους	2,502	0,114

- Το μοντέλο για την αξιολόγηση της μετανάστευσης είναι:

$$Y = F (X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_6, X_7)$$

X_1 = οικογενειακή κατάσταση

(άλλες καταστάσεις, έγγαμοι)

X_2 = ικανότητα ομιλίας της ελληνικής γλώσσας

(άριστα/καλά, λίγο/καθόλου)

X_3 = πρόβλημα ανεργίας

(Ναι, Όχι)

X_4 = πρόβλημα ατυχήματος

(Ναι, Όχι)

X_5 = πρόβλημα ασθένειας

(Ναι, Όχι)

*Η αντιμετώπιση προβλημάτων στη χώρα υποδοχής όπως η ανεργία, το ατύχημα και η ασθένεια επηρεάζει με αρκετά υψηλό αρνητικό συντελεστή την αξιολόγηση για την ωφέλεια από τη μετανάστευση.

OR<1, εφόσον η πιθανότητα να επηρεασθεί ο αλλοδαπός στην περίπτωση που έχει αντιμετωπίσει κάποιο πρόβλημα και να θεωρεί ότι ωφελήθηκε από τη μετανάστευση είναι μικρότερη από την πιθανότητα που άλλος αλλοδαπός που δεν έχει αντιμετωπίσει πρόβλημα να έχει αυτήν την άποψη, εφόσον τα άλλα χαρακτηριστικά των αλλοδαπών είναι ίδια. Οι μεταβλητές ερμηνεύουν την αξιολόγηση της μετανάστευσης με μεγάλη σημαντικότητα, με κάπως σημαντικότερη εκείνη του προβλήματος της ανεργίας, $P=0,028$ για την ανεργία, $P=0,031$ για το ατύχημα, $P=0,077$ για την ασθένεια.

*Ομοίως και το ύψος της αποταμίευσης είτε γίνεται στη χώρα προέλευσης, είτε στη χώρα υποδοχής σχετίζεται με την εκτίμηση για το αποτέλεσμα της μετακίνησής τους. Υψηλός συντελεστής αλλά αρνητικός εφόσον το μεγαλύτερο ποσοστό αποταμίευσης στη χώρα προέλευσης αναφέρεται σε άλλη εκτίμηση πλην της ωφέλειας. Κάπως μικρότερος ο αρνητικός συντελεστής για την αποταμίευση στη χώρα υποδοχής. OR<1, και για τις δύο πρακτικές αποταμίευσης, η πιθανότητα να μην αξιολογεί ένας αλλοδαπός θετικά τη μετακίνηση εφόσον αποταμιεύει υψηλό ποσοστό του εισοδήματος είναι μεγαλύτερη από την πιθανότητα να μην το κάνει ένας άλλος με χαμηλό ποσοστό αποταμίευσης. Το ύψος της αποταμίευσης είναι σημαντικό για την αξιολόγηση της μετανάστευσης εκ μέρους του αλλοδαπού με $P=0,001$ για εκείνη που πραγματοποιείται στη χώρα προέλευσης και $P=0,006$ για την αποταμίευση στη χώρα υποδοχής.

III.3. Μελλοντικά σχέδια των αλλοδαπών

Σε έρευνες, μελέτες, δεδομένα του μεταναστευτικού ρεύματος των προηγούμενων δεκαετιών, έχει επισημανθεί ότι τα άτομα μεταναστεύουν επειδή η οικονομική τους ενσωμάτωση είναι ελλιπής στη χώρα προέλευσης, και επιστρέφουν επειδή η κοινωνική τους ενσωμάτωση είναι ελλιπής στη χώρα υποδοχής. Δηλαδή, μεταναστεύουν για οικονομικούς λόγους και παλιννοστούν για κοινωνικούς. Επί πλέον, παλιννοστούν τα άτομα που είναι χωρισμένα από τις οικογένειές τους, και εκείνα που απουσιάζουν από τη χώρα προέλευσης μικρό

χρονικό διάστημα, όπως και για άλλους λόγους που σχετίζονται με τη φύση του μεταναστευτικού ρεύματος των προηγούμενων χρόνων.

Προκειμένου να διερευνηθούν οι παράγοντες που σχετίζονται με τις προθέσεις των μεταναστών για την παραμονή ή αποχώρησή τους από τη χώρα, και έτσι κατά κάποιον τρόπο, να εκτιμηθεί η φύση της σύγχρονης μετανάστευσης προς την Ελλάδα όσον αφορά στη χρονική της διάρκεια, απαιτήθηκε πολυμεταβλητή ανάλυση. Στην ανάλυση συμπεριλάβαμε μεταβλητές κάποιων χαρακτηριστικών των αλλοδαπών όπως η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση και η εθνικότητα, ακόμη τον τύπο της μετανάστευσης (οικογενειακή ή μεμονωμένη), και ακόμη τη χρήση των εισοδημάτων τους από τη μεταναστευτική εργασία, και τη διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής. Επιπλέον, και στοιχεία που φανερώνουν τη σχέση τους με την κοινωνία υποδοχής, δηλαδή τις επαφές τους με το γηγενή πληθυσμό και την κρίση τους γι αυτόν. Η επιλογή των μεταβλητών, στηρίχτηκε τόσο στην προηγούμενη εμπειρία, όσο και στις δικές μας παρατηρήσεις από τη μελέτη των πορισμάτων της έρευνας.

Εξαρτημένη Μεταβλητή: Μελλοντικά σχέδια των αλλοδαπών =
 παραμονή στη χώρα υποδοχής
 αποχώρηση από τη χώρα

A. Στατιστικά σημαντικές ανεξάρτητες μεταβλητές (P<0,10)

Μελλοντικά σχέδια	b	S.E.	a.r.	p.	S.E.*1,96	b1	b2	95% δ.ε.
οικογένεια στη χώρα υποδοχής	1,209	0,397	3,351	0,002	0,777	0,432	1,986	1,540 - 7,290
κρίση για τους Έλληνες	-1,358	0,381	0,257	0,001	0,749	-2,106	-0,609	0,122 - 0,544
αποταμ. στη χώρα προέλευσης	0,750	0,344	2,117	0,022	0,674	0,076	1,424	1,079 - 4,154
αποταμ. στη χώρα υποδοχής	-0,970	0,268	0,392	0,001	0,526	-1,496	-0,444	0,224 - 0,642

B. Στατιστικά μη σημαντικές μεταβλητές:

Μελλοντικά σχέδια	Score	Sign.
ηλικία	0,194	0,659
έτη παραμονής στην Ελλάδα	1,980	0,159
εθνικότητα	3,471	0,482
Αλβανοί	0,810	0,368
Πολωνοί	0,430	0,512
Γεωργιανοί	0,098	0,754
Ουκρανοί	2,062	0,151
οικογενειακή κατάσταση	0,459	0,498
προσκλήσεις από Έλληνες	0,402	0,526
συναντήσεις με Έλληνες	0,004	0,951

• Το μοντέλο για τα μελλοντικά σχέδια των αλλοδαπών είναι

$$Y = F (X_1, X_2, X_3, X_4)$$

X_1 = οικογένεια στη χώρα υποδοχής

(Ναι, Όχι)

X_2 = κρίση για τους Έλληνες ως ρατσιστές

(Ναι, Άλλες απόψεις)

X_3 = αποταμίευση στη χώρα προέλευσης

(0 -30%, 31 - 60 %, 61 - 90% του εισοδήματος)

X_4 = αποταμίευση στη χώρα υποδοχής

(0%, 1- 15% , 16-50% του εισοδήματος)

*Μελλοντικά σχέδια : Y={1 παραμονή * ύπαρξη οικογέν. στη χώρα υποδοχής: X={1 ναι
{2 αποχώρηση {0 όχι*

*Μελλοντικά σχέδια: Y={1 παραμονή * κρίση για τους Έλληνες ρατσιστές: X={1 ναι
{0 αποχώρηση {0 άλλη απάντηση*

*Μελλοντικά σχέδια : Y={1 παραμονή * αποταμίευση στη χώρα προέλευσης: X = -30%
{2 αποχώρηση 31-60%
61-90%*

*Μελλοντικά σχέδια : Y={1 παραμονή * αποταμίευση στη χώρα υποδοχής: X = 0%
{2 αποχώρηση 1-15%
16 -50%*

* Η ύπαρξη της οικογένειας του αλλοδαπού στη χώρα υποδοχής σχετίζεται με την απόφασή του να παραμείνει στη χώρα, με πολύ υψηλό θετικό συντελεστή. $OR > 1$, εφόσον ο αλλοδαπός που έχει οικογένεια στη χώρα υποδοχής έχει περισσότερο από τριπλάσια πιθανότητα να παραμείνει στη χώρα από εκείνον που δεν έχει την οικογένειά του μαζί. Η μεταβλητή είναι σημαντική για την ερμηνεία της εξαρτημένης, $P=0,002$.

* Η ανεξάρτητη μεταβλητή για την κρίση των αλλοδαπών σχετικά με το ρατσισμό των Ελλήνων ερμηνεύει τα μελλοντικά τους σχέδια με πολύ υψηλό αρνητικό συντελεστή. Με το λόγο των πιθανοτήτων $OR < 1$, δηλώνεται ότι η πιθανότητα να θεωρεί κάποιος τους Έλληνες ως ρατσιστές και να παραμείνει στην

χώρα είναι μικρότερη της πιθανότητας να μην τους θεωρεί κάποιος άλλος αλλοδαπός και να φύγει, εάν τα άλλα χαρακτηριστικά των δύο αλλοδαπών είναι ίδια. Η κρίση για το ρατσισμό των Ελλήνων ερμηνεύει σημαντικά την απόφαση των αλλοδαπών για παραμονή ή αποχώρηση από την Ελλάδα, $P=0,001$.

*Τα μελλοντικά σχέδια των αλλοδαπών σχετίζονται και με τη χρήση των οικονομικών με θετικό συντελεστή στην περίπτωση που η αποταμίευση τελείται στη χώρα προέλευσης και αρνητικό στην περίπτωση που η αποταμίευση γίνεται στη χώρα υποδοχής. Υψηλότερη αποταμίευση στη χώρα προέλευσης ερμηνεύεται με την πρόθεση του αλλοδαπού να παλιννοστήσει. Αντίθετα, υψηλή αποταμίευση στη χώρα υποδοχής συνδέεται με την απόφασή του να παραμείνει σ' αυτήν. Με $OR>1$, δηλώνεται ότι η πιθανότητα κάποιος αλλοδαπός με μικρή αποταμίευση στη χώρα προέλευσης να παραμείνει στη χώρα υποδοχής είναι διπλάσια της πιθανότητας να το κάνει κάποιος με μεγάλη αποταμίευση. Αντίθετα, $OR<1$, εφόσον η πιθανότητα κάποιος αλλοδαπός θα αποχωρήσει από τη χώρα εφόσον αποταμιεύει μεγάλο ποσοστό του εισοδήματός του στη χώρα υποδοχής είναι μεγαλύτερη από εκείνη του αλλοδαπού με μικρή αποταμίευση. Οι μεταβλητές είναι σημαντικές με $P=0,022$ για την αποταμίευση στη χώρα προέλευσης και $P=0,001$ για εκείνη στη χώρα υποδοχής.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Οι μεταναστεύσεις του ελληνικού πληθυσμού χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία σ' όλη τη νεώτερη ιστορία της, ειδικότερα τη μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο περίοδο. Τη δεκαετία του '70, στη χώρα εισρέουν μετανάστες από τρίτες χώρες. Το κύμα εισροής μεταναστών αυξάνεται στα τέλη της δεκαετίας του '80, και διογκώνεται τη δεκαετία του '90, εισροή όχι μόνο νομίμων αλλά κυρίως μη νομίμων μεταναστών.

Οι νόμιμοι μετανάστες στη χώρα ανέρχονται σε περίπου 150.000 άτομα. Ο αριθμός αυτός παραμένει σταθερός τις τελευταίες δεκαετίες, αλλά όχι και η σύνθεσή του από τη σκοπιά των εθνικοτήτων που τον απαρτίζουν. Το 1971 το 25% σχεδόν των αλλοδαπών είναι Αμερικανοί, το 1981 το 33% προέρχεται από χώρες της Ε.Ε., ενώ το 1991 το 40% αυτών, προέρχεται από χώρες της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης. Στα μέσα της δεκαετίας του '90, οι μη νόμιμοι μετανάστες στη χώρα υπολογίζονται σε 600.000-800.000 άτομα.

Η πολιτεία προκειμένου να αντιμετωπίσει το ζήτημα της παρουσίας παράνομων αλλοδαπών στη χώρα, ρύθμισε νομοθετικά το καθεστώς παραμονής τους με μία πρώτη ρύθμιση το 1997 και μία δεύτερη το 2001. Το 1997-98 απογράφηκαν περίπου 370.000 αλλοδαποί, αλλά και το 2001, σύμφωνα με τις πρώτες πληροφορίες, απογράφηκε ένας ανάλογος αριθμός αλλοδαπών (περίπου 377.000). Υπολογίστηκε ότι ένας αριθμός αλλοδαπών δεν υπήχθηκε στην πρώτη ρύθμιση, εκτίμηση που μάλλον θα ισχύσει και για τη δεύτερη.

Η διάκριση των μεταναστών με κριτήριο το καθεστώς παραμονής στη χώρα υποδοχής, δε σχετίζεται μόνο με αυτό καθ' εαυτό το καθεστώς, αλλά και με τις συνθήκες διαμονής και εργασίας των αλλοδαπών. Προκειμένου να διερευνήσουμε τη θέση των παράνομων αλλοδαπών στη χώρα μας διεξήγαμε εμπειρική έρευνα στους ίδιους τους μετανάστες.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην περιοχή της Πρωτεύουσας το καλοκαίρι του 1997, πριν από την έκδοση των Π.Δ. για τη ρύθμιση του καθεστώτος παραμονής τους στην Ελλάδα. Στο δείγμα περιελήφθησαν άτομα ηλικιών 15-65 ετών, άνδρες και γυναίκες, «μη νόμιμοι» μετανάστες της τελευταίας δεκαετίας, οι οποίοι προέρχονται από τις πρώην ανατολικές χώρες. Η προσέγγιση έγινε με δομημένο ερωτηματολόγιο και με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας.

Εργασθήκαμε με τη μέθοδο αυτή, με τρόπο τέτοιο, ώστε να εξασφαλίσουμε ένα δείγμα με την, όσο το δυνατόν, καλύτερη αντιπροσώπευση των αλλοδαπών. Η ιδιαίτερη μέριμνα προς αυτήν την κατεύθυνση είχε το αποτέλεσμα της. Έτσι, αποφύγαμε σε μεγάλο βαθμό την ταυτοποίηση των ατόμων και αναφερόμαστε σε αλλοδαπούς που δεν έχουν Α΄ βαθμού συγγένεια μεταξύ τους, προέρχονται από διαφορετική περιοχή της χώρας προέλευσης, κατοικούν σε διαφορετικά σημεία της πρωτεύουσας, επίσης, είναι άτομα με διάφορο επίπεδο εκπαίδευσης αλλά και με διαφορετική επαγγελματική απασχόληση, τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στην υποδοχής.

Ενδείξεις για το πλήθος των εθνικοτήτων που βρίσκονταν στη χώρα, καθόρισαν και τις εθνικότητες που περιλαμβάνονται στην έρευνα. Ειδικότερα, αναφερόμαστε σε 218 άτομα, εκ των οποίων 60 προέρχονται από την Αλβανία, 60 από την Πολωνία, 40 από τη Γεωργία, 30 από την Ουκρανία και ακόμη 28 άτομα από κάποιες άλλες χώρες, που προέκυψαν από τη μεθοδολογία. Οι αλλοδαποί του δείγματος κατοικούν σε 13 ευρύτερες περιοχές της Πρωτεύουσας.

Όσον αφορά στις περιοχές της χώρας προέλευσης, οι Αλβανοί και οι Ουκρανοί προέρχονται κυρίως από τις νοτιοδυτικές περιοχές της χώρας τους, οι Πολωνοί από τις νοτιοανατολικές, και οι Γεωργιανοί κυρίως από την Πρωτεύουσα της χώρας, την Τυφλίδα. Από την άποψη του πληθυσμιακού μεγέθους της περιοχής προέλευσης των ατόμων, παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις εθνικότητες. Οι Γεωργιανοί προέρχονται κατά κύριο λόγο από την πρωτεύουσα του κράτους τους και κατά δεύτερο λόγο από την δεύτερη πληθυσμιακά πόλη της χώρας τους, αλλά και οι Ουκρανοί κατά ένα σεβαστό ποσοστό – μικρότερο πάντως από αυτό των Γεωργιανών- προέρχονται από πόλεις αρκετά μεγάλες. Οι Αλβανοί προέρχονται από μεγάλες πόλεις της Αλβανίας ενώ, αντιθέτως, οι Πολωνοί από μικρές πόλεις της χώρας τους.

Συνολικά, περισσότεροι από τους μισούς αλλοδαπούς, έχουν γεννηθεί σε πόλεις/χωριά της χώρας τους με πληθυσμό μέχρι 100.000 κατοίκους.

Η συντριπτική πλειοψηφία, περισσότερο από το 75% των αλλοδαπών, ήσαν ενταγμένοι στο εργατικό δυναμικό της χώρας τους πριν από τη μετακίνησή τους, από αυτό το ποσοστό δε, το 29% ήταν άνεργο πριν απ΄ αυτήν, περισσότερο οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί, και μάλιστα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από τους άνεργους των άλλων εθνικοτήτων. Οι Αλβανοί λιγότερο από τους άλλους

ήσαν ενταγμένοι στο εργατικό δυναμικό, αλλά συγχρόνως οι Αλβανοί είναι και εκείνοι, που περισσότερο από τις άλλες εθνικότητες σπούδαζαν πριν από τη μετακίνησή τους. Από όσους εργάζονταν στη χώρα τους, σημαντικό τμήμα τους, περίπου 40%, είχε κάποια επιστημονικού επιπέδου απασχόληση, ιδίως οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί, αλλά και σημαντικό τμήμα τους, περίπου 34% αυτών είχε τεχνική απασχόληση, ιδίως οι Αλβανοί και οι Πολωνοί.

Τα άτομα εγκατέλειψαν τη χώρα τους κυρίως για οικονομικούς λόγους κατά ποσοστό 65%, τους οποίους προσδιορίζουν ως, ανεργία, χαμηλή αμοιβή στην εργασία, αλλά και γενικότερη οικονομική κατάσταση της χώρας. Αλλά μετακινήθηκαν και για άλλους λόγους, τους οποίους ανέφεραν ως, μεταναστευτικό ρεύμα, προσωπικοί, ή οι κοινωνικές – πολιτικές συνθήκες.

Για τη συντριπτική πλειοψηφία των αλλοδαπών του δείγματος, η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα προς την οποία μεταναστεύουν. Οι λόγοι προτίμησης της Ελλάδας ως πρώτης χώρας προορισμού εστιάζονται, κυρίως, στην ύπαρξη στη χώρα μας κάποιου άλλου ατόμου, συγγενούς ή απλά γνωστού, αλλά και σε σημαντικό βαθμό, στο γεγονός ότι η μετανάστευση προς τη χώρα μας, ήταν πιο εύκολη ή απαιτούσε μικρότερο κόστος. Ως κόστος, νοείται εκείνο που απαιτείται για την έκδοση βίζας ή τα έξοδα μετακίνησης, ενώ ως ευκολία, νοείται αφενός η διαδικασία απόκτησης των απαραίτητων εγγράφων, και αφετέρου η γειννίαση της Ελλάδας με άλλες χώρες εις τρόπον ώστε να διευκολύνεται η παράνομη είσοδος. Οι Αλβανοί επέλεξαν τη χώρα, κυρίως λόγω της γειννιάσής της με την Αλβανία αλλά και λόγω της ύπαρξης συγγενούς Α΄ βαθμού, οι Πολωνοί κυρίως, λόγω της ύπαρξης κάποιου γνωστού αλλά και συγγενούς Α΄ βαθμού, οι Γεωργιανοί, λόγω γνωστού αλλά και πληροφόρησης για τις κοινωνικές συνθήκες στη χώρα, και οι Ουκρανοί λόγω πληροφοριών για τις ευκαιρίες απασχόλησης στην Ελλάδα, και ευκολίας στην απόκτηση των απαραίτητων εγγράφων.

Οι περισσότεροι μετανάστες βρίσκονται στη χώρα μας για πρώτη φορά, αν και αρκετά άτομα όλων των εθνικοτήτων, έχουν εισέλθει στη χώρα τουλάχιστον δύο φορές. Τον χαμηλότερο M/O εισόδων έχουν οι Γεωργιανοί, ενώ τον υψηλότερο οι Αλβανοί.

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες βρίσκονται ήδη αρκετά χρόνια στην Ελλάδα. Οι Πολωνοί έκαναν την εμφάνισή τους στη χώρα νωρίτερα χρονολογικά από τους άλλους, και κατανέμονται κάπως ισομερώς ανάμεσα στις χρονιές, με τον

κύριο όγκο τους να έχει έλθει το 1990. Οι Αλβανοί ήλθαν μαζικά το 1991 και 1992. Συνολικά, περισσότεροι από το 75% των Αλβανών, είχαν έλθει μέχρι το 1992, ενώ κάπως λιγότεροι από το 75% των Πολωνών για το ίδιο διάστημα, ενώ οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί είναι οι νεότεροι μετανάστες στη χώρα. Οι εποχές που έρχονται οι περισσότεροι αλλοδαποί είναι το Καλοκαίρι και το Φθινόπωρο.

Οι Αλβανοί διακρίνονται από τους υπόλοιπους, όσον αφορά το μέσον, τον τρόπο και τη διαδικασία εισόδου τους στη χώρα. Στα 218 άτομα του δείγματός μας αντιστοιχούν 304 εισοδοί, εκ των οποίων περίπου 40% αντιστοιχούν στους Αλβανούς, που έχουν εισέλθει στη χώρα κυρίως πεζοί, μαζί με άλλα άτομα, και χωρίς κάποια βίζα έστω και τουριστική. Οι άλλοι αλλοδαποί έχουν εισέλθει κυρίως με λεωφορείο, μόνοι τους και με τουριστική βίζα συνήθως διάρκειας δέκα ημερών.

Ο βασικότερος λόγος για τον οποίο τα άτομα έφυγαν από τη χώρα μας έστω και μία φορά είναι η απέλασή τους, αλλά και η απόφαση για προσωρινή επίσκεψη στη χώρα τους. Με διαφοροποίηση όμως ανάμεσα στους Αλβανούς και τις άλλες εθνικότητες, εφόσον οι Αλβανοί κυρίως απελαύνονται, ενώ οι άλλοι φεύγουν, επειδή έτσι αποφάσισαν.

Οι περισσότεροι αλλοδαποί εγκαθίστανται ήδη από την πρώτη τους είσοδο, στην περιοχή Πρωτεύουσας, ενώ στις άλλες περιοχές της χώρας κυρίως οι Αλβανοί, οι οποίοι όμως στη δεύτερη και τρίτη είσοδό τους εγκαθίστανται και αυτοί στην περιοχή της Πρωτεύουσας.

Ομοίως, ως προς τα ποσοστά συγκέντρωσης των μεταναστών στις αστικές ή μη αστικές περιοχές, παρατηρείται ότι οι άλλες-εκτός των Αλβανών-εθνικότητες διαμένουν στην συντριπτική τους πλειοψηφία σε αστικές περιοχές και σχεδόν καθόλου σε αγροτικές. Αντίθετα, οι Αλβανοί σε μεγάλο ποσοστό διαμένουν σε αγροτικές περιοχές, όμως και σ' αυτούς παρατηρείται αλλαγή στη συμπεριφορά αυτή μετά την πρώτη είσοδο, με τάσεις συγκέντρωσής τους στα αστικά κέντρα και ειδικότερα στην περιοχή της Πρωτεύουσας.

Σχετικά με τα χαρακτηριστικά των αλλοδαπών στη χώρα μας, επισημαίνεται ότι οι περισσότεροι είναι μικρής ηλικίας, είναι σχεδόν εξίσου έγγαμοι και άγαμοι, είναι άνδρες και γυναίκες, έχουν κυρίως μέση εκπαίδευση αλλά ενίοτε και ανώτερη ή ανώτατη, στην πλειοψηφία τους έχουν ειδικευση, και βρίσκονται στη χώρα με την οικογένειά τους ή χωρίς. Ειδικότερα:

Όσον αφορά στην ηλικιακή σύνθεση τους, το 75% των ερωτώμενων βρίσκεται μεταξύ 20-39 ετών, με κάπως μικρότερους τους άνδρες από τις γυναίκες, τους

Αλβανούς από τις άλλες εθνικότητες. Ο Μ/Ο ηλικίας των μεταναστών είναι τα 33 έτη.

Σχετικά με την οικογενειακή κατάστασή τους, λίγο λιγότεροι από τους μισούς είναι έγγαμοι, περίπου το 39% είναι άγαμοι, και 10% περίπου διαζευγμένοι ή σε διάσταση. Οι γυναίκες είναι κυρίως έγγαμες αλλά και διαζευγμένες, ενώ οι άνδρες είναι κυρίως άγαμοι. Στο σύνολο των εγγάμων αλλοδαπών, ένα ποσοστό 10% τέλεσε το γάμο του στη χώρα υποδοχής με ομοεθνή.

Συνολικά στο δείγμα μας, περιλαμβάνονται άνδρες και γυναίκες σε περίπου ίδια αναλογία, όχι όμως και ξεχωριστά στην κάθε εθνικότητα. Στους Ουκρανούς και σχεδόν ολοκληρωτικά στους Γεωργιανούς υπερτερούν οι γυναίκες, στους Αλβανούς οι άνδρες, ενώ στους Πολωνούς, αναφερόμαστε σε ίδιο αριθμό ανδρών και γυναικών.

Σχεδόν οι μισοί είναι μέσης εκπαίδευσης, αλλά και σημαντικό ποσοστό ανώτατης και ανώτερης, όπως επίσης και κάποιοι έχουν μόνο στοιχειώδη εκπαίδευση. Ειδικότερα, ανώτατης ή ανώτερης εκπαίδευσης είναι κυρίως οι Γεωργιανοί και σε κάποιο ποσοστό οι Ουκρανοί, ενώ μέσης εκπαίδευσης είναι κυρίως οι Πολωνοί και οι Αλβανοί, οι οποίοι όμως σε σημαντικό βαθμό είναι και στοιχειώδους. Περισσότερο από το 75% των αλλοδαπών του δείγματος έχουν κάποια ειδίκευση, η οποία κατά 45% περίπου είναι επιστημονική και περισσότερο από το 40% τεχνική ειδίκευση. Επιστημονικές ειδικεύσεις έχουν περισσότερο οι Γεωργιανοί και σε κάποιο βαθμό οι Ουκρανοί, ενώ τεχνικές οι Πολωνοί και σε κάποιο βαθμό και οι Αλβανοί.

Οι μετανάστες στους οποίους αναφερόμαστε συνιστούν την πρώτη γενιά μεταναστών. Επειδή οι περισσότεροι είναι ήδη αρκετά χρόνια στη χώρα μας, έχει σε κάποιο βαθμό συντελεσθεί συγκέντρωση των οικογενειών τους, εφόσον σχεδόν οι μισοί έχουν οικογένεια στη χώρα υποδοχής. Ειδικότερα με κριτήριο το φύλο των αλλοδαπών οι γυναίκες περισσότερο από τους άνδρες, ενώ με κριτήριο την εθνικότητα οι Αλβανοί και οι Πολωνοί περισσότερο από τις άλλες εθνικότητες έχουν την οικογένειά τους στη χώρα υποδοχής. Η γυναικεία μετανάστευση είναι όχι μόνο αυτόνομη, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις, η οικογένεια έλκεται από τη γυναίκα που μεταναστεύει πρώτη. Η συνήθης πρακτική είναι, να έρχεται ο ένας σύζυγος, περισσότερο οι γυναίκες, και να ακολουθεί ο άλλος με τα παιδιά.

Οι Αλβανοί και οι Πολωνοί έχουν σε ίσο ποσοστό οικογένεια στη χώρα υποδοχής, αλλά η οικογένεια των Αλβανών αποτελείται από περισσότερα μέλη.

Ειδικότερα, στο σύνολο των 218 ατόμων που είναι τα μέλη της οικογένειας των αλλοδαπών του δείγματος, οι περισσότεροι είναι: α) Αλβανοί, β) παιδιά των ερωτώμενων, γ) σε ίσο ποσοστό άνδρες και γυναίκες, δ) περισσότεροι από τους μισούς είναι μεταξύ 15-44 ετών αλλά και το 1/3 κάτω των 15 ετών, ε) περισσότεροι από τους μισούς έχουν έλθει πριν το 1994, αλλά και σημαντικό ποσοστό (12%), έχει γεννηθεί στη χώρα υποδοχής.

Τα παιδιά των Αλβανών που βρίσκονται σε σχολική ηλικία παρακολουθούν ελληνικό σχολείο, αλλά και τα προσχολικής ηλικίας παιδιά τους πηγαίνουν σε ελληνικό νηπιαγωγείο, αντίθετα τα παιδιά των Πολωνών πηγαίνουν σε πολωνικό σχολείο και τα μικρά σε ιδιωτικό πολωνικό σταθμό.

Ανεξάρτητα με το κατά πόσο έχουν οικογένεια στη χώρα υποδοχής, σχεδόν όλοι έχουν οικογένεια στη χώρα τους. Η οικογένεια αυτή είναι κατά ποσοστό 67% οικογένεια ανιόντων και κατά 33% δική τους οικογένεια, η οποία συνήθως αποτελείται από το σύζυγο και δύο παιδιά. Σχετικά με την πρόθεση των ήδη μεταναστών, να φέρουν στη χώρα υποδοχής κάποιο από τα μέλη της οικογένειάς τους κατά τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή της έρευνας, πολλοί λίγοι, μόλις 25 άτομα από τους ερωτώμενους, δηλώνουν ότι κάποιο μέλος της οικογένειας θα έλθει ή υπάρχει περίπτωση να έλθει εδώ, ιδίως οι Αλβανοί, χωρίς διαφορές ανάμεσα στα φύλα. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί, ότι την εποχή που διεξαγόταν η έρευνα δεν είχαν ακόμη διαφανεί οι προθέσεις της πολιτείας, σχετικά με τις οικογένειες των μεταναστών οι οποίοι ευρίσκονταν ήδη στη χώρα. Συνολικά 33 άτομα, είναι υποψήφιοι μετανάστες στην οικογενειακή αλυσίδα των ήδη αλλοδαπών, και είναι κυρίως αδέρφια τους, και μικρότεροι από την ηλικία των 30 χρόνων. Οι προϋποθέσεις για να πραγματοποιηθεί η άφιξη των συγγενών, όπως προσδιορίζονται από τους ίδιους τους ερωτώμενους, συνδέονται κατά κύριο λόγο με τη χώρα προέλευσης, και αφορούν είτε στις διευκολύνσεις για την απόκτηση των εγγράφων είτε στην περίπτωση δυσμενών οικονομικών εξελίξεων στη χώρα τους, ενώ αναφέρονται πολύ λίγες προϋποθέσεις που συνδέονται με τη χώρα υποδοχής, αλλά και αυτές αφορούν στη δυνατότητα επαγγελματικής απασχόλησης των νέων μελών και δεν εξαρτώνται από την πολιτική του ελληνικού κράτους.

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων είχε ενημέρωση για τις συνθήκες στη χώρα μας πριν τη μετακίνησή του, η οποία σε κάποιες περιπτώσεις, όπως π.χ.

των Γεωργιανών και των Ουκρανών φτάνει και μέχρι το 100% των μετακινουμένων. Η ενημέρωση πριν τη μετακίνηση σχετίζεται με τις συγκεκριμένες εθνικότητες και το γυναικείο φύλο.

Οι μελλοντικοί μετανάστες ενημερώνονται για τις συνθήκες στη χώρα υποδοχής σχετικά με τη δυνατότητα απασχόλησής τους, αλλά και για τις γενικότερες συνθήκες, είτε από συγγενή είτε από κάποιο τρίτο άτομο. Κύρια πηγή ενημέρωσης των αλλοδαπών όλων των εθνικοτήτων είναι άλλοι ομοεθνείς πλην συγγενών Α΄ βαθμού. Αλβανοί και Πολωνοί έχουν ως δεύτερη πηγή ενημέρωσης συγγενή Α΄ βαθμού ενώ οι Γεωργιανοί αναφέρουν ως τέτοια μία πιο γενική πληροφόρηση.

Αρκετά συχνά, οι πληροφορίες που έλαβαν οι μετανάστες πριν από την άφιξή τους στην Ελλάδα διαφέρουν από την πραγματικότητα που συνάντησαν εδώ. Έτσι, οι μισοί σχεδόν αλλοδαποί, κυρίως οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί αξιολογούν την πραγματική κατάσταση που συνάντησαν στην Ελλάδα ως χειρότερη από την πληροφόρηση που είχαν πριν μετακινηθούν. Έτσι, το περίπου 50% των αλλοδαπών κάπως περισσότερο οι Γεωργιανές και οι Ουκρανές, αξιολογούν την πραγματική κατάσταση χειρότερη από την εικόνα που είχαν από την πληροφόρηση πριν έλθουν στην Ελλάδα. Το 25% των αλλοδαπών αξιολογεί την πραγματική κατάσταση ίδια με την εικόνα της πληροφόρησης ενώ το υπόλοιπο 25% καλλίτερη. Η εκτίμηση των αλλοδαπών για την πραγματικότητα, σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την πηγή ενημέρωσης, εφόσον φαίνεται ότι η πληροφόρηση είναι ακριβέστερη εάν προέρχεται από συγγενή Α΄ βαθμού. Επίσης σχετίζεται με άλλα περιστατικά που επηρεάζουν την κρίση των αλλοδαπών, ειδικότερα με την περίπτωση κατά την οποία έχουν πέσει θύματα κάποιας βλαπτικής ενέργειας στη χώρα υποδοχής.

Η δυσκολία της γλώσσας, τα προβλήματα προσαρμογής, η δυσκολία στην ανεύρεση καλής δουλειάς, οι γενικότερες δυσκολίες, και η κακή αντιμετώπιση από τους Έλληνες, συνιστούν τους κυριότερους λόγους δυσαρέσκειας των αλλοδαπών. Η κυριότερη αιτία της κακής εικόνας της πραγματικότητας για τους Αλβανούς, είναι η ρατσιστική αντιμετώπιση από τους Έλληνες, ενώ για τους Πολωνούς και τους Ουκρανούς περισσότερο η δυσκολία προσαρμογής, και για τους Γεωργιανούς κυρίως οι κακές συνθήκες εργασίας.

Στη διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας των αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής, περιλαμβάνονται η κατοικία, η απασχόληση, η κατανομή των εσόδων τους από την εργασία, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, οι επαφές τους

με τους γηγενείς ή άλλους αλλοδαπούς και τέλος τα σχέδιά τους για τη διάρκεια της παραμονής τους στην Ελλάδα.

Αφότου έχουν εισέλθει στη χώρα υποδοχής, οι αλλοδαποί έχουν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της διαμονής τους. Παρά την ύπαρξη συγγενών, φίλων και γνωστών, η πρώτη κατοικία στην Ελλάδα για τους περισσότερους αλλοδαπούς - κυρίως για τους Γεωργιανούς και τους Ουκρανούς - είναι το ξενοδοχείο, είτε πρόκειται για κανονικό ξενοδοχείο, είτε για τη μετατροπή σε ξενοδοχείο, κάποιας κατοικίας παλιότερου μετανάστη. Το μεν πρώτο, αρκετά συχνά, περιλαμβάνεται στην τιμή του εισιτηρίου, το δε δεύτερο, συνιστά μέρος της πληροφόρησης που έχουν από την χώρα τους.

Σ' αυτή τη δεύτερη λύση καταφεύγουν κυρίως οι γυναίκες από συγκεκριμένες εθνικότητες, κυρίως λόγω της απασχόλησης που πρόκειται να αναλάβουν αλλά και λόγω της απασχόλησης και διαμονής των προηγούμενων μεταναστών της ίδιας εθνικότητας. Είναι εύκολα κατανοητό ότι τα άτομα που διαμένουν στην κατοικία όπου εργάζονται, δεν είναι δυνατόν να φιλοξενήσουν κάποιον τρίτο. Ακόμη, εκείνοι που έχουν νοικιάσει κάποια και διαμένουν με άλλους, δεν έχουν συνήθως άλλο χώρο για να φιλοξενήσουν το νεοφερμένο, ή μπορεί να μη συμφωνούν οι συγκατάτοικοι σε μία τέτοια προοπτική.

Οι Πολωνοί και σε κάποιο βαθμό και οι Αλβανοί διαμένουν σε κατοικία την οποία είχαν βρει και κατοικούσαν άλλοι προηγούμενοι αλλοδαποί. Όμως οι Αλβανοί σε σημαντικό ποσοστό τους αναφέρουν ως πρώτη "κατοικία" την ύπαιθρο ή μη κανονικό σπίτι με παραχώρηση.

Η Περιοχή της Πρωτεύουσας, ως τόπος κατοικίας και εργασίας, προτιμάται από τους αλλοδαπούς εφόσον σ' αυτήν κατοικούν άτομα του στενότερου ή ευρύτερου περιβάλλοντός τους, αλλά και επειδή η Αθήνα είναι μεγάλη πόλη με περισσότερες ευκαιρίες για ανεύρεση εργασίας και κατοικίας. Ακόμη η Αθήνα ως τόπος εγκατάστασης, προτιμάται και για κοινωνικούς λόγους, επειδή οι κάτοικοι είναι ανεκτικότεροι και ευγενέστεροι από εκείνους της επαρχίας, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα οι αλλοδαποί να αντιμετωπίζονται καλλίτερα στην εργασία. Επίσης η Αθήνα προτιμάται επειδή σ' αυτήν βρίσκονται τα γραφεία, μέσω των οποίων γίνεται η επικοινωνία με την πατρίδα τους.

Κάποιες περιοχές της Πρωτεύουσας συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό αλλοδαπών. Οι λόγοι που δηλώθηκαν από τους ίδιους σχετικά με την προτίμηση της περιοχής εγκατάστασης, είναι κυρίως ότι βρήκαν το σπίτι από κάποιον άλλο αλλοδαπό που έφυγε, αλλά και επειδή βρίσκεται η κατοικία αυτή στο κέντρο κοντά στις

συγκοινωνίες, όπως και επειδή στην περιοχή αυτή διαμένουν και άλλοι συγγενείς ή άτομα της ίδιας εθνικότητας. Τα άτομα του δείγματός μας κατοικούν κυρίως στην Κυψέλη, τα Πατήσια, το Κουκάκι και την Ομόνοια.

Η προτίμηση της περιοχής επειδή κάποιος άλλος αλλοδαπός φεύγοντας από τη χώρα άφησε την κατοικία, φαίνεται να συνδέεται και με τη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί στην ανεύρεση κατοικίας. Περίπου το 33% αυτών, δήλωσε ότι αντιμετώπισε δυσκολία στην ανεύρεση κατοικίας με τους Αλβανούς να κατέχουν τα πρωτεία, αλλά και όσοι δεν αντιμετώπισαν τέτοιο πρόβλημα, το οφείλουν στη μεσολάβηση κάποιου Έλληνα ή άλλου παλιότερου μετανάστη στον ιδιοκτήτη. Η προτίμηση των αλλοδαπών για την εγκατάσταση σε μια περιοχή επειδή σ' αυτήν η πρόσβαση στις συγκοινωνίες είναι ευκολότερη, αιτιολογείται από την εργασία των αλλοδαπών στην οικοδομή ή την καθαριότητα, που απαιτεί την κυκλοφορία τους σε πολλές περιοχές της Πρωτεύουσας.

Συγγενείς ή άλλοι αλλοδαποί διαμένουν σε μια περιοχή για τους παραπάνω λόγους, ενώ η διαβίωσή τους στη συγκεκριμένη περιοχή συνιστά και αυτή λόγο προτίμησης για τους νέους μετανάστες.

Τη στιγμή της έρευνας περισσότερο από το 75% των ερωτώμενων διαμένουν σε κατοικία, είτε πρόκειται για πολυκατοικία είτε για μονοκατοικία, λίγο περισσότερο από 10%, διαμένουν στο σπίτι όπου εργάζονται, και ένα μικρό ποσοστό σε ξενοδοχείο.

Η κατοικία, είτε πρόκειται για πολυκατοικία είτε για μονοκατοικία, έχει κάποια χαρακτηριστικά, όπως επίσης κάποια χαρακτηριστικά έχουν και οι ανέσεις της κατοικίας, είτε αφορούν στις διευκολύνσεις και ανέσεις που παρέχει η ίδια η κατοικία π.χ. μπανιέρα, είτε αφορούν στον κινητό εξοπλισμό της κατοικίας π.χ. έπιπλα και συσκευές.

Κάποιες κατοικίες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως π.χ. την παλαιότητα, κατοικούνται αλυσιδωτά από μετανάστες. Στην περίπτωση της πολυκατοικίας, το διαμέρισμα είναι συνήθως υπόγειο ή ισόγειο, σε παλιά πολυκατοικία και στην οποία σπάνια κατοικούν οι ιδιοκτήτες των διαμερισμάτων, ενώ κατοικούν και άλλοι μετανάστες σ' αυτήν.

Στην περίπτωση της μονοκατοικίας, πρόκειται για οικίες που έχουν προ πολλού εγκαταλειφθεί από τους ιδιοκτήτες τους που στα μεμονωμένα δωμάτια της αυλής συνήθως κατοικούν και άλλοι μετανάστες.

Αλλά και στην περίπτωση του κανονικού ξενοδοχείου αυτό είναι λίγο ιδιότυπο, φαίνεται πως είναι ξενοδοχεία που δεν λειτουργούσαν και μπήκαν σε λειτουργία

πάλι, με την έλευση των αλλοδαπών. Είναι παλιά, με περίεργη συντήρηση και κανονισμούς λειτουργίας, που επιτρέπουν στον αλλοδαπό περιορισμένου πεδίου κίνηση και ελευθερία.

Αλλά και οι ανέσεις που αναφέρονται είναι κάπως ιδιότυπες είτε αφορούν στα κινητά πράγματα της οικίας είτε στις ανέσεις που παρέχει το ίδιο το οίκημα και συνιστούν το περιβάλλον στο οποίο ζει το άτομο.

Όσον αφορά στις τελευταίες σημειώνεται ότι στην περίπτωση των πολυκατοικιών αυτές είναι παλιές, το μπάνιο σε αρκετές περιπτώσεις είναι «κάτι» λίγο περισσότερο από ντους, η κουζίνα είναι μικρή κλπ. Όσον αφορά στα κινητά, συνήθως είναι παλαιά πράγματα που είτε βρίσκονται στο εμπόριο των μεταχειρισμένων επίπλων και συσκευών που κινείται από Έλληνες ή άλλους μετανάστες, είτε διατίθενται έναντι ανταλλάγματος ή όχι, από αλλοδαπούς που αποφάσισαν να επιστρέψουν στη χώρα τους. Έτσι με την ύπαρξη οικιακών συσκευών, συνήθως εννοούνται παλιές και συχνά ογκώδεις συσκευές, π.χ. στην περίπτωση της τηλεόρασης αυτή είναι παλιά και ασπρόμαυρη, στην περίπτωση των επίπλων, συχνά αυτά είναι ετερόκλητα αντικείμενα, παρά το γεγονός ότι κάποιοι αλλοδαποί, ειδικότερα οι παλαιότεροι, αγοράζουν και καινούργια έπιπλα ή ηλεκτρικές συσκευές.

Η καταγραφή του χώρου διαμονής τη στιγμή της έρευνας, ήτοι της κατοικίας και των ανέσεων, όπως ορίστηκαν ανωτέρω, όπως και των άλλων συνθηκών διαβίωσης όπως π.χ η συγκατοίκηση, δεν αφορά στις Γεωργιανές, τις Ουκρανές και τις δύο Βουλγάρες, οι οποίες τη στιγμή της έρευνας εργάζονταν ως εσωτερικές. Δηλαδή αφορά σε εκείνους που τη χρονική στιγμή της έρευνας διέμεναν σε κατοικία που δεν ταυτιζόταν με την εργασία. Δεν περιλαμβάνει επίσης εκείνους που διέμεναν σε ξενοδοχείο και έναν Πολωνό που ήταν άστεγος.

Οι Αλβανοί και οι Πολωνοί κατοικούν με την οικογένειά τους ή συγκατοικούν με την οικογένειά τους και κάποιον τρίτο, ενώ οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί συγκατοικούν περισσότερο με άλλους ομοεθνείς. Είναι οι εθνικότητες που έχουν την οικογένειά τους στην Ελλάδα λιγότερο από τους δύο πρώτους, αλλά ακόμη και αν έχουν κάποιο μέλος εδώ, είναι πιθανόν αυτό να εργάζεται ως εσωτερική βοηθός σε κάποιο σπίτι. Συνήθως συγκατοικούν δύο ή τρία άτομα μαζί σε κατοικίες των δύο δωματίων, είναι όμως και περιπτώσεις που τέσσερα άτομα κατοικούν σε κατοικίες των δύο δωματίων. Συγκατοικούν με άλλους επειδή θέλουν

να ελαχιστοποιήσουν τα έξοδα διαμονής στα οποία συνυπολογίζεται και το ενοίκιο για το οποίο το 70% περίπου των αλλοδαπών λαμβάνουν ισόποσες αποδείξεις.

Η επικρατούσα τιμή πυκνοκατοίκησης, είναι ένα άτομο ανά δωμάτιο, και σε κάποιον βαθμό δύο άτομα ανά δωμάτιο, εφόσον για το 33% των ερωτώμενων αντιστοιχεί ένα δωμάτιο στο άτομο, αλλά και σ' ένα αξιοσημείωτο ποσοστό, αντιστοιχεί ένα δωμάτιο στα δύο άτομα.

Οι περισσότεροι μένουν σε πολυκατοικία, ενώ από αυτούς που κατοικούν σε μονοκατοικία οι περισσότεροι είναι Αλβανοί. Διαμένουν σε μονοκατοικίες όπως ορίστηκαν πιο πάνω, λόγος για τον οποίο είναι εκείνοι που έχουν σε μικρότερο βαθμό μέσα στην οικία κουζίνα, τουαλέτα ή μπάνιο.

Οι περισσότερες πολυκατοικίες έχουν ανελκυστήρα, και απ' αυτές που δεν έχουν στις περισσότερες κατοικούν οι Αλβανοί. Παρά το γεγονός ότι, για τα υπόγεια και τα ισόγεια δεν είναι απολύτως αναγκαία η ύπαρξη ανελκυστήρα, με την καταγραφή της ύπαρξής του ή όχι, καταδεικνύεται όχι μόνο η μεγάλη παλαιότητα των πολυκατοικιών, αλλά και η υποβαθμισμένη ποιότητα διαβίωσης που παρέχουν καθώς και η μειωμένη ζήτησή τους από Έλληνες ενοικιαστές. Οι Αλβανοί περισσότερο από τα άτομα των άλλων εθνικοτήτων δηλώνουν πως αντιμετωπίζουν προβλήματα με τους άλλους ενοίκους.

Στα υπόγεια μένουν κυρίως οι Αλβανοί και εκείνοι που προέρχονται από χώρες της Ασίας και της Αφρικής, οι Πολωνοί στα ισόγεια, οι Γεωργιανοί σε πρώτο, δεύτερο και δώμα, και οι Ουκρανοί κυρίως στον πρώτο όροφο.

Όσον αφορά την υποκειμενική αντίληψη για την ποιότητα της κατοικίας, ήτοι τη δήλωση ικανοποίησης απ' αυτήν, περισσότεροι από το 50% δηλώνουν ικανοποιημένοι, αν και σε αρκετές περιπτώσεις, η θετική έκφραση ικανοποίησης εμπεριέχει και κάποια συγκατάβαση. Πιο ικανοποιημένοι από την κατοικία τους δηλώνουν οι Γεωργιανοί και οι Πολωνοί, ενώ ως κύριος λόγος ικανοποίησης είναι ότι είναι ωραίο, και αφετέρου ότι είναι ήσυχο ή βρίσκεται σε ήσυχη περιοχή χωρίς να αποκλείεται ως λόγος ικανοποίησης και η καλή συγκατοίκηση, ή το χαμηλό ενοίκιο. Βασικοί λόγοι μη ικανοποίησης από την κατοικία, είναι η μικρή επιφάνειά της, η μεγάλη παλαιότητα και η υπόγεια θέση της.

Όπως και για την εύρεση της πρώτης κατοικίας σε μεγάλο βαθμό μεσολαβούν άλλοι αλλοδαποί, έτσι και στην περίπτωση της αναζήτησης της πρώτης εργασίας διαπιστώνεται ότι καταρχήν αυτή βρίσκεται κυρίως μέσω των συγγενών, φίλων ή

γνωστών, ακολούθως μέσω των γραφείων, και τέλος από τις αυτόνομες προσπάθειες του αλλοδαπού.

Η μεγάλη πλειοψηφία των αλλοδαπών έχει βρει την πρώτη του απασχόληση από τους συγγενείς, φίλους ή απλούς γνωστούς, στην τελευταία περίπτωση συνήθως επ' αμοιβή. Ένα άλλο μέσον πρόσβασης στην πρώτη απασχόληση είναι τα γραφεία στα οποία έχουν προσφύγει κυρίως οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί. Η αμοιβή για αυτές τις υπηρεσίες, σε κάποιες περιπτώσεις έχει καταβληθεί μαζί με εκείνη που αναλογεί στην έκδοση εισιτηρίου και της βίζας ήδη από τη χώρα προέλευσης. Οι δύο αυτές εθνικότητες έχουν επίσης βρει την πρώτη τους εργασία από κάποιους γνωστούς καταβάλλοντας αμοιβή, ενώ οι Αλβανοί τόσο από συγγενείς χωρίς αμοιβή, όσο και με δικές τους ενέργειες, οι δε Πολωνοί κυρίως από γνωστούς είτε με αμοιβή, είτε χωρίς.

Η περιοχή στην οποία εργάστηκαν την πρώτη φορά, ήταν για τους περισσότερους αλλοδαπούς, η Πρωτεύουσα και σε κάποιο βαθμό η υπόλοιπη Στερεά Ελλάδα. Οι Αλβανοί διαφοροποιούνται από τους υπόλοιπους, εφόσον περισσότερο απ' αυτούς έχουν την πρώτη εργασία μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα, στις υπόλοιπες περιοχές της χώρας, όπως και στις αγροτικές περιοχές.

Στη διάρκεια της μεταναστευτικής ζωής τους οι αλλοδαποί κατά κάποιον τρόπο βελτιώνουν την επαγγελματική τους θέση. Από τη διερεύνηση και σύγκριση της πρώτης και τελευταίας απασχόλησής τους προκύπτουν κάποιες ενδιαφέρουσες επαγγελματικές μετατοπίσεις, που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι τα άτομα το πρώτο διάστημα μετά την είσοδό τους στη χώρα υποδοχής αναλαμβάνουν οποιαδήποτε εργασία, αλλά στην πορεία προσπαθούν να βελτιώσουν τις συνθήκες απασχόλησής τους.

Συνοψίζοντας αυτές τις μετατοπίσεις που προαναφέρθηκαν, αρχικά παρατηρείται τη στιγμή της έρευνας μηδενική απασχόληση στον πρωτογενή τομέα, φυσικό επακόλουθο της περιοχής διεξαγωγής της έρευνας, αντίθετα με την πρώτη απασχόληση που σε κάποιο ποσοστό τον αφορούσε, κυρίως όμως στην απασχόληση των Αλβανών.

Μία δεύτερη παρατήρηση αφορά στην γυναικεία απασχόληση, με κάποια μετατόπιση από εσωτερικές βοηθίες, σε καθαρίστριες σε σπίτια. Η παρατηρούμενη μετατόπιση μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι η εργασία μέσα στο σπίτι έχει κάποιες ιδιομορφίες και ειδικότερα το ακαθόριστο ωράριο, συνθήκη που την καθιστά δυσβάστακτη στην περίπτωση που η εργοδότητρια οικογένεια είναι ιδιαίτερα αυστηρή.

Ακόμη παρατηρείται μια μικρή μετατόπιση από τη μεταποίηση προς τις κατασκευές, και μια αύξηση των ατόμων που απασχολούνται σε διάφορες επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Η πρώτη απασχόληση των αλλοδαπών αφορούσε στην παροχή υπηρεσιών ιδιαίτερα για τους Γεωργιανούς και τους Ουκρανούς που είναι στην πρώτη περίπτωση σχεδόν αποκλειστικά αλλά και στη δεύτερη κατά πλειοψηφία γυναικείο δυναμικό, ενώ των άλλων στην ανειδίκευτη εργασία.

Χωρίς να αλλάζει πολύ η εικόνα όπως παραπάνω περιγράφηκε, φαίνεται πως στη διάρκεια της παραμονής τους, οι Αλβανοί και οι Πολωνοί έχουν κάπως βελτιώσει τη θέση τους, και εργάζονται περισσότερο ως ειδικευμένοι τεχνίτες στην τωρινή τους απασχόληση από ότι στην πρώτη τους.

Ένα άλλο σημείο που θα άξιζε να σημειωθεί παρά τη μικρή του έκταση, είναι ότι τη στιγμή της έρευνας κάποιοι αλλοδαποί (Πολωνοί, Αλβανοί και Αιγύπτιοι), είναι αυτοαπασχολούμενοι και ένας είναι εργοδότης, κάτι που δεν συνέβαινε στην πρώτη απασχόλησή τους.

Πολύ λίγοι, πάντως περισσότεροι από ότι στην πρώτη εργασία έχουν ασφάλιση. Από αυτήν την άποψη, σε δυσμενέστερη θέση είναι οι γυναίκες η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων δεν έχουν ασφάλιση, εφόσον απασχολούνται στην προσφορά υπηρεσιών στα νοικοκυριά όπου οι ασφαλιστικές εισφορές είναι σχεδόν ανύπαρκτες, όπως και ο έλεγχος εκ μέρους των αρχών ο οποίος είναι σχεδόν αδύνατος.

Η αμοιβή ορίζεται συνήθως με το μήνα στις περιπτώσεις των εσωτερικών οικιακών βοηθών, όπου συνήθως λογίζεται και η αμοιβή σε είδος, εφόσον τους παρέχεται τροφή, στέγη και κάλυψη των λοιπών βασικών εξόδων.

Όμως αμοιβή σε είδος θεωρήθηκε και η τροφή στην περίπτωση των εξωτερικών οικιακών βοηθών, αλλά και η παροχή «στέγης» και τροφής, στις αγροτικές εργασίες, κυρίως των Αλβανών, την πρώτη περίοδο μετά την είσοδό τους στην Ελλάδα. Σχεδόν το 50% των αλλοδαπών αμείβονται με ημερομίσθιο, κυρίως οι εργαζόμενοι στις κατασκευές ή στη μεταποίηση, και από το υπόλοιπο ποσοστό είτε με το μήνα όπως προαναφέρθηκε είτε με την ώρα στην περίπτωση των εξωτερικών οικιακών βοηθών. Όμως, με οποιονδήποτε τρόπο και αν αμείβονται οι αλλοδαποί - μήνα, ημέρα, ώρα - ή οποιονδήποτε και αν είναι το ύψος της αμοιβής, σ' αυτήν περιλαμβάνονται όλες οι παροχές που είναι αυτονόητες για τους γηγενείς εργαζόμενους, δηλαδή, *το ημερομίσθιο, το ένσημο, τα δώρα, το επίδομα αδείας, η σύνταξη.*

Από τους αλλοδαπούς που αμείβονται με ημερομίσθιο, οι Πολωνοί λαμβάνουν υψηλότερο από τους άλλους αλλοδαπούς. Οι γυναίκες που εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί αμείβονται με την ώρα 1.000 ή 1.200 και πολύ μικρό ποσοστό με 1.500 δρχ., και ο μισθός για τις εσωτερικές κυμαίνεται από 100.000 έως 150.000 δρχ. το μήνα. Οι περισσότεροι αλλοδαποί έχουν έσοδα από την εργασία τους μέχρι 200.000 δρχ. μηνιαίως, με καλλίτερη θέση εκείνη των Πολωνών.

Δευτερεύουσα απασχόληση έχει το περίπου το 20% των ερωτώμενων, με τους Αλβανούς να υπερτερούν αριθμητικά έναντι των άλλων εθνικοτήτων, ενώ με κριτήριο τα δύο φύλα οι γυναίκες υπερτερούν των ανδρών. Σχετικά με αυτό το τελευταίο, θα πρέπει ίσως να επισημανθεί ότι η δευτερεύουσα απασχόληση των ανδρών είναι αυτοαπασχόληση ενώ των γυναικών είναι και αυτή, όπως και η κύρια, μισθωτή εργασία.

Όσον αφορά στο ποσοστό ανεργίας των αλλοδαπών τη χρονική στιγμή της έρευνας φθάνει το 11,5% των ερωτώμενων, όσο περίπου και το ποσοστό των γηγενών ανέργων της περιοχής της Πρωτεύουσας (12,4%).

Είτε ως πρώτη εργασία στην Ελλάδα είτε ως απασχόληση τη στιγμή της έρευνας, με τις όποιες μετατοπίσεις επί τα βελτίω παρατηρούνται, εκείνο το οποίο χαρακτηρίζει την απασχόληση των αλλοδαπών είναι η ετεροαπασχόλησή τους.

Σχετικά με την κατάσταση απασχόλησης των μελών οικογένειας που απαρτίζουν το νοικοκυριό των αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής, που αφορά 187 άτομα, τα μισά εξ αυτών δεν είναι ενταγμένα στην αγορά εργασίας, ενώ ένα ποσοστό 8% των υπολοίπων μελών είναι άνεργο.

Τα νοικοκυριά των Πολωνών αποτελούνται περισσότερο από συντηρούμενα άτομα, ενώ των Αλβανών περισσότερο από άνεργους.

Από το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα των ερωτώμενων, συνήθως αποταμιεύεται σχεδόν το μισό, είτε στη χώρα προέλευσης, είτε στην Ελλάδα, ενώ το υπόλοιπο δαπανάται για την αντιμετώπιση των εξόδων αλλά και για ψυχαγωγία. Παρά το γεγονός ότι ο κύριος στόχος των αλλοδαπών είναι η συγκέντρωση χρημάτων, κάποιοι εξ αυτών αγοράζουν ενδύματα που θα αποτελέσει το εμπόρευμα για σχετικό κατάστημα στη χώρα τους ή ηλεκτρονικά για αντίστοιχο κατάστημα.

Εξαιρουμένων των αλλοδαπών γυναικών που εργάζονται ως εσωτερικές οικιακές βοηθοί, οι υπόλοιποι έχουν να αντιμετωπίσουν τα έξοδα ενοικίου, κλπ έξοδα συντήρησης του νοικοκυριού. Ακόμη στην περίπτωση που έχουν παιδιά στη

χώρα υποδοχής, έχουν να αντιμετωπίσουν τα έξοδα σχολείου, ή της επιτήρησης των παιδιών προσχολικής ηλικίας από κάποιον παιδικό σταθμό. Το μηνιαίο κόστος για το σχολείο είναι 50.000 δρχ. περίπου, ενώ το κόστος του παιδικού σταθμού, είναι συνήθως 1.500 δρχ την ημέρα. Το ποσοστό του εισοδήματος που δαπανάται για γενικά έξοδα σχετίζεται με το φύλο, δαπανούν περισσότερα οι άνδρες από τις γυναίκες, την ύπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής, όπως και με το μακρύτερο διάστημα παραμονής του αλλοδαπού στη χώρα υποδοχής.

Στα άλλα έξοδα λογίζονται διάφορα μη σταθερά έξοδα, όπως εκείνα της αποστολής χρημάτων στη χώρα τους, που ανέρχονται συνήθως στο 10% των χρημάτων που στέλνονται, ενώ στην περίπτωση αποστολής δεμάτων, το κόστος υπολογίζεται ανάλογα με το βάρος, και ανέρχεται συνήθως σε 10.000 δρχ. για μία μικρή τσάντα. Ακόμη τέτοια έξοδα είναι, αγορές τροφίμων, ενδυμάτων, παιχνιδιών, εμπορεύματα συνήθως ελληνικής προέλευσης, εφόσον οι αλλοδαποί προσανατολίζονται σε φτηνά προϊόντα, αλλά και έξοδα για υπηρεσίες. Τέλος μέρος των δαπανών μπορεί να οφείλεται στην αγορά κάποιων αναγκαίων επίπλων ή συσκευών. Οι περισσότεροι δαπανούν το 5-10% των εσόδων τους για τέτοια έξοδα.

Η ψυχαγωγία τους είναι συνήθως οι συναντήσεις στα καφενεία που βρίσκονται γύρω από τους τόπους συνάντησης, ή οι συγκεντρώσεις στα σπίτια άλλων ομοεθνών με κάποια ευκαιρία (π.χ. γενέθλια). Το ποσοστό του εισοδήματος που δαπανάται για ψυχαγωγία, σχετίζεται με το φύλο, την ηλικία, την εθνικότητα, τη συχνότητα συνάντησης με Έλληνες είτε με τη μορφή προσκλήσεων στα σπίτια τους, είτε με συναντήσεις σε άλλους χώρους, αλλά και με το διάστημα παραμονής στη χώρα μας. Οι άνδρες δαπανούν περισσότερα για την ψυχαγωγία τους, όπως και με κριτήριο την εθνικότητα, περισσότερα οι Πολωνοί, την ηλικία, περισσότερα οι μικρότεροι, όπως και περισσότερα δαπανούν όσοι από τους αλλοδαπούς είναι μεγαλύτερο διάστημα στην Ελλάδα και έχουν πυκνότερες συναντήσεις με τους Έλληνες.

Το ύψος της αποταμίευσης στη χώρα προέλευσης σχετίζεται με το φύλο, αποταμιεύουν στη χώρα τους περισσότερα οι γυναίκες από τους άνδρες, ακόμη με την ύπαρξη ή όχι οικογένειας στη χώρα υποδοχής, περισσότερα αποταμιεύουν εκείνοι που δεν έχουν την οικογένειά τους μαζί, όπως και με το διάστημα παραμονής στη χώρα, εφόσον αποταμιεύουν περισσότερα οι νεώτεροι μετανάστες..

Η αποταμίευση στη χώρα υποδοχής συνδέεται με την εθνικότητα, περισσότερα αποταμιεύουν οι Αλβανοί και λιγότερα οι Γεωργιανοί. Συνδέεται επίσης και με το

μεγαλύτερο διάστημα στην Ελλάδα. Η αποταμίευση στη χώρα υποδοχής σε κάποιες περιπτώσεις γίνεται σε ελληνική τράπεζα, με τη μεσολάβηση κάποιου Έλληνα που οι αλλοδαποί εμπιστεύθηκαν.

Οι αλλοδαποί στέλνουν χρήματα στην οικογένειά τους στη χώρα προέλευσης κυρίως μέσω των τουριστικών γραφείων, πλην των Αλβανών που τα στέλνουν με κάποιον που επιστρέφει στην πατρίδα συνήθως καταβάλλοντας κάποια αμοιβή για τη συγκεκριμένη υπηρεσία.

Η αντιμετώπιση προβλημάτων από άτομα που είναι παράνομα σε μία ξένη χώρα είναι μία δύσκολη υπόθεση τόσο λόγω της φύσης των προβλημάτων, όσο και λόγω του παράνομου καθεστώτος παραμονής τους. Η ασθένεια, το ατύχημα, η ανεργία, και κάποια ενέργεια εναντίον τους, πράξη ή συμπεριφορά, είναι κάποια από αυτά τα προβλήματα.

Έχουν ασθενήσει λίγοι αλλοδαποί, το πρόβλημα αυτό σχετίζεται με το γυναικείο φύλο, αφού αρκετές γυναίκες υποφέρουν από τη μέση τους, ασθένεια η οποία ίσως είναι αποτέλεσμα της εργασίας που κάνουν με την περιποίηση ηλικιωμένων και συχνά υπέρβαρων ατόμων. Στο 50% των περιπτώσεων ασθένειας οι αλλοδαποί προσέφυγαν σε νοσοκομείο είτε με τη βοήθεια Ελλήνων είτε χωρίς αυτήν.

Κάπως περισσότεροι είχαν κάποιο ατύχημα κατά την εργασία τους. Το πρόβλημα αυτό συνδέεται με το ανδρικό φύλο, και είναι πιθανόν να οφείλεται στην εργασία τους, εφόσον είναι εκτεθειμένοι σε κίνδυνο ατυχήματος περισσότερο από τις γυναίκες. Κατά το 75% των όσων έχουν υποστεί ατύχημα, τούτο έχει προκληθεί κατά την εργασία. Και σ' αυτήν την περίπτωση το αντιμετώπισαν με την προσέλευσή τους σε κάποιο νοσοκομείο ή σε γιατρό μόνοι τους, εφόσον στις περισσότερες περιπτώσεις δεν είχαν τη βοήθεια του εργοδότη.

Σε περίπτωση ανεργίας τους, οι αλλοδαποί έχουν να αντιμετωπίσουν την έλλειψη εσόδων με αντίκτυπο στη συντήρηση του εαυτού τους αλλά και της οικογένειάς τους στη χώρα τους, εφόσον αυτός είναι ο σκοπός της μετανάστευσής τους. Αρκετοί, σχεδόν οι μισοί αντιμετώπισαν πρόβλημα ανεργίας, καλύπτοντας την έλλειψη εσόδων κυρίως από την δική τους υπάρχουσα μέχρι τότε αποταμίευση, αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις με δανεισμό από άλλους ομοεθνείς. Τα δάνεια αυτά είναι συνήθως έντοκα, και έχουν προκαλέσει προστριβές μεταξύ τους, ίσως

δε αυτός να είναι ο λόγος που οι αλλοδαποί προτιμούν να προβλέπουν την πιθανότητα ανεργίας τους και τον τρόπο την αντιμετώπισής της.

Από την παλινδρομική ανάλυση του προβλήματος της ανεργίας συμπεραίνεται ότι αυτό σχετίζεται με την εθνικότητα, με το υψηλότερο επίπεδο κατανόησης της ελληνικής γλώσσας, και την περίπτωση που σε κάποιον αλλοδαπό δεν ταυτίζεται η κατοικία με την εργασία, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των εσωτερικών βοηθών. Αυτή η τελευταία μεταβλητή είναι και η μόνη που έχει σημαντικότητα για την ερμηνεία της αντιμετώπισης ανεργίας στη χώρα υποδοχής από κάποιον αλλοδαπό.

Πάρα πολλοί αλλοδαποί, σχεδόν το 50%, έχουν υποστεί αδικίες, βίαιη συμπεριφορά, στέρηση αγαθών, περιφρόνηση, αυτή η τελευταία τουλάχιστον από όσους δηλώθηκε.

Η συνηθέστερη αδικία, την οποία αντιμετώπισε το 31% όσων υπέστησαν βλάβη κατά την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής, είναι η παρακράτηση χρημάτων από εργασία. Σε αρκετές περιπτώσεις οι αλλοδαποί μαζί μ' αυτήν την κατάσταση αντιμετώπισαν και απειλές για παράδοσή τους στις αρχές ή άλλες, σχετικές με τη σωματική τους ακεραιότητα. Σε μικρότερο ποσοστό αναφέρεται η κλοπή του σπιτιού τους ως πράξη που τους έβλαψε κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα, όπως και η κλοπή της τσάντας τους ή του πορτοφολιού τους. Άλλη ενέργεια που αναφέρεται ως βλαπτική πράξη σε βάρος των αλλοδαπών, είναι ή ρατσιστική συμπεριφορά εναντίον τους. Την κοινωνική απομόνωση και τις ρατσιστικές εκδηλώσεις εις βάρος τους, αναφέρουν ως πρώτη βλαπτική ενέργεια εναντίον τους οι Αλβανοί, την κλοπή του σπιτιού τους οι Πολωνοί, την παρακράτηση χρημάτων οι Γεωργιανοί. Η αρπαγή της τσάντας των αλλοδαπών γυναικών ή η κλοπή του πορτοφολιού από τους άνδρες, στις περισσότερες περιπτώσεις συνεπάγεται και την απώλεια του διαβατηρίου που τα άτομα είχαν μαζί τους.

Η βλαπτική ενέργεια εναντίον των αλλοδαπών ερμηνεύεται με τη μικρότερη ηλικία τους, με την κατάκτηση απ' αυτούς ενός καλού επιπέδου γνώσης της ελληνικής γλώσσας, και με το διαχωρισμό κατοικίας-εργασίας.

Κύριοι δράστες αυτών των ενεργειών εναντίον των αλλοδαπών – ανδρών και γυναικών - είναι Έλληνες, σε κάποιο ποσοστό είναι ομοεθνείς ή άλλοι αλλοδαποί. Σε μικρότερο ποσοστό, για μεν τους άνδρες δράστες είναι άλλης εθνικότητας αλλοδαποί, για δε τις γυναίκες ομοεθνείς.

Οι περισσότεροι δεν αντέδρασαν σ' αυτές τις ενέργειες, κυρίως επειδή είναι ξένοι και δεν μπορούσαν να κάνουν κάτι ή δεν πίστεψαν ότι η αντίδραση θα είχε κάποιο αποτέλεσμα, ακόμη δεν αντέδρασαν επειδή αιφνιδιάστηκαν και δεν πρόλαβαν. Στην περίπτωση που αντέδρασαν με κάποιον τρόπο οι περισσότεροι το έκαναν μόνοι τους, αν και σε κάποιο βαθμό απευθύνθηκαν σε άλλους να τους βοηθήσουν ή στις αρχές όπως και σε δικηγόρο.

Το 1/5 αυτών που δήλωσαν κάποια βλαπτική πράξη εις βάρος τους, αναφέρθηκαν και σε μία δεύτερη.

Οι ίδιοι κατονομάζουν ως το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί στη χώρα υποδοχής το παράνομο καθεστώς παραμονής, το οποίο αφενός τους προκαλεί τον φόβο της απέλασης και αφετέρου τους κάνει ευάλωτους σε αδικίες. Αναφέρονται επίσης, η ανεργία ως πρόβλημα αλλά και ο ρατσισμός, όπως και τα προβλήματα προσαρμογής. Οι γυναίκες προβάλλουν περισσότερο από τους άνδρες τα προβλήματα προσαρμογής όπως και τα οικονομικά, οι άνδρες περισσότερο από τις γυναίκες το παράνομο καθεστώς, το ρατσισμό και την εκμετάλλευση.

Η οικογένεια και το περιβάλλον τους είναι ό,τι περισσότερο τους λείπει κατά την παραμονή τους εδώ, κυρίως για τις γυναίκες.

Μέχρι τώρα έχουν αναφερθεί σημαντικοί τομείς της ζωής των αλλοδαπών όπως η κατοικία, η εργασία, τα οικονομικά, αλλά και τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Πέρα από αυτά, σημαντικοί τομείς της ζωής των αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής είναι οι επαφές που μπορεί να έχουν με την κοινωνία ή όχι, να γνωρίζουν τη γλώσσα της χώρας ή όχι, να αντιλαμβάνονται τη θέση τους μέσα σ' αυτήν ή αντίθετα στο περιθώριο, και ακόμη να κάνουν σχέδια για τη διάρκεια της μεταναστευτικής τους ζωής στο παρόν ή απώτερο μέλλον.

Γενικά παρατηρείται ότι οι διάφορες εθνικότητες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα είναι αρκετά απομονωμένες από τους Έλληνες και τις άλλες εθνικότητες, αλλά σε κάποιο βαθμό και μεταξύ τους. Αλλά και στις περιπτώσεις που έχουν κάποιες επαφές, αυτές περιορίζονται σε ένα μικρό κύκλο ατόμων.

Στον ελεύθερο χρόνο τους συναντώνται κυρίως με Ομοεθνείς, σε μικρότερη συχνότητα με Έλληνες και σε ακόμη μικρότερη με αλλοδαπούς άλλων εθνικοτήτων.

Η συχνότητα επαφών των αλλοδαπών με Έλληνες ερμηνεύεται με κάποια χαρακτηριστικά τους που συνδέονται με την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής και όχι με τα ατομικά τους. Έχουν συχνότερες επαφές με τους Έλληνες όσοι αλλοδαποί έχουν την οικογένειά τους στη χώρα υποδοχής, επίσης όσοι είναι περισσότερα χρόνια στην Ελλάδα, και τέλος όσοι έχουν κατακτήσει ένα επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας υψηλότερο εκείνου της απλής κατανόησης, δηλαδή την ικανότητα ομιλίας της.

Ενώ το 33% των αλλοδαπών έχει επαφές εκτός εργασίας με Έλληνες, λιγότεροι, περίπου το 20% προσκαλείται από αυτούς για επίσκεψη στο σπίτι τους. Η συχνότητα τέτοιων προσκλήσεων ερμηνεύεται όπως και η συχνότητα των απλών συναντήσεων με την ύπαρξη οικογένειας στην Ελλάδα. Ακόμη σχετίζεται με το γυναικείο φύλο, με την ικανότητα ανάγνωσης κειμένων στην ελληνική γλώσσα, αλλά και με τη χρήση των οικονομικών εκ μέρους των αλλοδαπών, όπως, με το υψηλότερο ποσοστό του εισοδήματος που δαπανάται για τη ψυχαγωγία τους και με το υψηλό ποσοστό αποταμίευσης στη χώρα υποδοχής.

Πολύ λιγότερο και από την επαφή τους με τους Έλληνες, γνωρίζουν και συναναστρέφονται άτομα άλλων εθνικοτήτων.

Ελάχιστοι αλλοδαποί είναι οργανωμένοι σε σύλλογο ή οργάνωση και είναι κυρίως οι Πολωνοί. Πρόκειται για έναν πολιτιστικό σύλλογο, που διευκολύνει την πρόσβασή τους σε κάποιες διευκολύνσεις, όπως στην περίπτωση της εγγραφής τους στο «Σύλλογο Ελληνο-Πολωνικής φιλίας», που εξασφαλίζει τη φοίτηση των παιδιών τους στο πολωνικό σχολείο.

Οι υπηρεσίες που αφορούν στους μετανάστες, οι οποίες λειτουργούν στη χώρα, είναι άγνωστες στη πλειοψηφία των αλλοδαπών, με περισσότερο γνωστή τους «γιατρούς χωρίς σύνορα». Από τους ελάχιστους που ανέφεραν μία οργάνωση μερικοί γνώριζαν περισσότερες από μία.

Οι μη νόμιμοι μετανάστες στη χώρα μας αισθάνονται απομονωμένοι και από την πρεσβεία της χώρας τους. Παρά το ότι οι περισσότεροι αλλοδαποί αισθάνονται έτσι, κάποιοι προσέτρεξαν σ' αυτήν για κάποιον λόγο, και στις περισσότερες περιπτώσεις βοηθήθηκαν στο πρόβλημά τους.

Η άγνοια της γλώσσας της κοινωνίας υποδοχής δημιουργεί όχι μόνο δυσκολία ένταξης γενικά, αλλά δημιουργεί και πολλά προβλήματα, εφόσον τα άτομα δεν μπορούν να κυκλοφορήσουν, να εγκατασταθούν, να βρουν εργασία, με

αποτέλεσμα να πέφτουν θύματα επιτήδειων ομοεθνών τους. Αντίθετα, η γνώση της γλώσσας όχι μόνο διευκολύνει τα παραπάνω, αλλά είναι και κεφάλαιο στην αναζήτηση εργασίας με καλλίτερους όρους, αυτό το δεύτερο συνιστά σημαντικό λόγο για να προσπαθήσουν να μάθουν ελληνικά.

Περίπου το 70% των αλλοδαπών προσπαθούν να βελτιώσουν τη γνώση τους στην ελληνική γλώσσα. Η προσπάθεια για βελτίωση της γνώσης της ελληνικής σχετίζεται με την εθνικότητα, περισσότερο οι Γεωργιανοί καταβάλουν τέτοιες προσπάθειες, ακόμη με το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης, επίσης με το μικρότερο χρόνο παραμονής στη χώρα και κάπως με το φύλο εφόσον προσπαθούν περισσότερο οι γυναίκες. Το συνηθέστερο μέσον για τη βελτίωση της ελληνικής γλώσσας είναι το λεξικό, σε κάποιο ποσοστό ο ελληνικός τύπος και σε κάποιο μικρότερο ποσοστό η τηλεόραση.

Αντίθετα, όσοι δεν καταβάλλουν προσπάθεια για να βελτιώσουν τις γνώσεις τους δεν το κάνουν κατά ίσα μέρη επειδή δεν έχουν υπομονή ή χρόνο, αλλά και επειδή δεν θέλουν ή θα παλιννοστήσουν σύντομα. Αναφέρονται όμως και δυσκολίες εξαιτίας του τρόπου διαβίωσής τους, όπως η συγκατοίκηση με πολλά άτομα. Όμως πέρα από αυτά, η απροθυμία μπορεί να οφείλεται και στην εργασία που κάνουν τα άτομα και μπορεί να αποτελεί κίνητρο. Άλλες υποχρεώσεις στην κατανόηση της ελληνικής γλώσσας έχουν τα άτομα που εργάζονται σε κάποιο σπίτι ως εσωτερικές, και άλλες εκείνα που απασχολούνται στην οικοδομή. Σε κάθε περίπτωση όμως, η βούλησή τους να μάθουν ελληνικά φαίνεται γενικά να εξαρτάται και από την περιέργεια και την προσωπικότητα του ατόμου.

Σχεδόν όλοι οι αλλοδαποί ενημερώνονται από τις ελληνικές ειδήσεις τις οποίες κατά το 66% τις κατανοούν, με την επισήμανση ότι λιγότερα προβλήματα κατανόησης έχουν οι Πολωνοί και οι Αλβανοί. Έχουν όμως πληροφόρηση και από άλλες πηγές, σε ποσοστό 75% και τουλάχιστον μία φορά το 15ήμερο ενημερώνονται από κάποια εφημερίδα της χώρας τους ή άλλη που εκδίδεται εδώ στη γλώσσα τους. Επίσης, έχουν πληροφόρηση και από δορυφορικούς σταθμούς της χώρας τους εφόσον διαθέτουν δορυφορική κεραία, τέτοια κεραία διαθέτουν περισσότερο οι Πολωνοί οι οποίοι συγχρόνως ενημερώνονται λιγότερο από τις ελληνικές ειδήσεις.

Ζητήθηκε από τους αλλοδαπούς να διατυπώσουν ελεύθερα την κρίση τους για τους Έλληνες, με αποτέλεσμα να καταγραφεί μια πληθώρα απόψεων, δύσκολα να

καταταγούν στη θετική ή αρνητική πλευρά, εφόσον σε κάποιες περιπτώσεις διατυπώνονταν ταυτόχρονα θετικές και αρνητικές κρίσεις, αλλά και παρατηρήθηκε το ίδιο χαρακτηριστικό να διατυπώνεται από κάποιους με αρνητική έννοια ενώ με θετική από κάποιους άλλους.

Αρκετοί τονίζουν στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας τα οποία συγκρίνουν με καταστάσεις που έζησαν στις χώρες τους τα τελευταία χρόνια, ακόμη και όταν δεν το εκφράζουν ρητά. Έτσι οι περισσότεροι αλλοδαποί, και κυρίως οι Γεωργιανοί επισημαίνουν την ησυχία και την ελευθερία της κυκλοφορίας χωρίς κίνδυνο. Διακρίνουν την έλλειψη βίας από τον ελληνικό λαό, και ακόμη την προθυμία των Ελλήνων να εξυπηρετήσουν και να δώσουν πληροφορίες.

Την εποχή που πραγματοποιήθηκε η έρευνα η οποιαδήποτε ρύθμιση για τους αλλοδαπούς εκφραζόταν μόνο ως πρόθεση της πολιτείας, έτσι αρκετοί, κυρίως οι Αλβανοί αλλά και οι Πολωνοί, διακρίνουν τους Έλληνες από την πολιτική του κράτους και θεωρούν καλούς τους Έλληνες αλλά κυρίως κατακρίνουν το κράτος για εμπαιγμό. Ακόμη κατακρίνουν την τηλεόραση ως υπεύθυνη για τη διαμόρφωση αρνητικών στερεοτύπων. Επίσης, ξεχωρίζουν ως καλλίτερους τους μορφωμένους Έλληνες από εκείνους που δεν έχουν εκπαίδευση, όπως και τους μικρούς από τους μεγάλους,

Αρκετοί, και όχι μόνο οι Αλβανοί, κρίνουν τους Έλληνες ως ρατσιστές απέναντι στους Αλβανούς. Σε αρκετές περιπτώσεις γίνεται σύγκριση των Ελλήνων με τους άλλους Ευρωπαίους οι οποίοι γενικά θεωρούνται περισσότερο ρατσιστές.

Κυρίως τα άτομα από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, πιστεύουν ότι οι Έλληνες τους αγνοούν ως έθνος, και γενικά ότι είναι απληροφόρητοι και δεν γνωρίζουν πολλά για άλλα κράτη.

Οι αρνητικοί χαρακτηρισμοί που αποδίδονται στους Έλληνες συνοπτικά είναι: η υπεροψία, η τεμπελιά, η βρωμιά και η αγένεια, ενώ στον αντίποδα η καλοσύνη και η έλλειψη βίας.

Τοποθετούνται σε συγκεκριμένους χαρακτηρισμούς γενικά θετικά για ηθικά θέματα, αλλά αρνητικά για τοποθετήσεις που σχετίζονται με την εργασία. Έτσι αντιλαμβάνονται τους Έλληνες ως φιλόξενους, αλλά συμφεροντολόγους-ατομιστές και εκμεταλλευτές, ενώ λιγότεροι από τους μισούς κρίνουν ότι οι Έλληνες δεν είναι ρατσιστές, με τους υπόλοιπους να τους θεωρούν απόλυτα ή λίγο.

Ειδικότερα, ως προς την άποψη των αλλοδαπών για το ρατσισμό των Ελλήνων αυτή ερμηνεύεται με την ύπαρξη οικογένειας στη χώρα υποδοχής, έχουν αρνητικότερη άποψη όσοι έχουν την οικογένειά τους μαζί. Ακόμη, με τη

συχρότητα των προσκλήσεων από Έλληνες, έχουν θετικότερη άποψη όσοι προκαλούνται συχνά και έχουν επαφές με Έλληνες. Επίσης, έχουν θετική άποψη όσοι ενημερώνονται από τις ελληνικές ειδήσεις και όσοι σκοπεύουν να παραμείνουν στην Ελλάδα, ενώ αντίθετα έχουν αρνητικότερη άποψη τα άτομα στα οποία έχει συμβεί κάποια βλαπτική ενέργεια. Και τέλος σχετίζεται με την εθνικότητα, οι Αλβανοί έχουν αρνητικότερη άποψη όπως σε κάποιο βαθμό και οι Πολωνοί, αντίθετα με τους Γεωργιανούς και τους Ουκρανούς.

Διαφοροποιούνται τα φύλα μέσα στην ίδια εθνικότητα, εφόσον θεωρούν τους Έλληνες ως ρατσιστές οι γυναίκες Αλβανίδες περισσότερο από τους άνδρες, αντίθετα με τις Πολωνέζες που λιγότερο από τους Πολωνούς το πιστεύουν.

Οι ίδιοι οι αλλοδαποί αυτοπροσδιορίζονται τόσο σε σχέση με τον εαυτό τους όσο και σε σχέση με τους άλλους αλλοδαπούς. Έχουν καταγράψει τη μεταστροφή της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους ξένους, τουλάχιστον όσοι είναι κάποια χρόνια εδώ. Στο σύνολό τους οι αλλοδαποί, κατά το 33%, θεωρούν ότι οι Έλληνες τους βλέπουν θετικά, αλλά και σε σημαντικό ποσοστό ότι τους βλέπουν υποτιμητικά. Οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των εθνικοτήτων είναι σημαντικές. Οι Αλβανοί θεωρούν ότι αντιμετωπίζονται κυρίως ρατσιστικά ή απλά «όχι καλά», αλλά και σε κάποιο βαθμό αιτιολογούν τη στάση των Ελλήνων απέναντί τους, ως απόρροια βλαπτικών ενεργειών εναντίον της ελληνικής κοινωνίας από κάποιους Αλβανούς. Οι Πολωνοί θεωρούν ότι αξιολογικά με τους άλλους αλλοδαπούς αντιμετωπίζονται καλλίτερα. Υπάρχει κάποια ταυτότητα απόψεων στους Γεωργιανούς και Ουκρανούς, οι οποίοι θεωρούν ότι αντιμετωπίζονται καλά από την ελληνική κοινωνία αλλά σε ίσο ποσοστό και υποτιμητικά. Οι Αλβανοί κατατάσσουν τους ομοεθνείς τους στο περιθώριο της ελληνικής κοινωνίας δίνοντας έμφαση στις κοινωνικές και άλλες διακρίσεις που υφίστανται. Για τους Γεωργιανούς και Ουκρανούς φαίνεται να είναι κυρίαρχη η ένταξή τους στην αγορά εργασίας, εφόσον περισσότερο από τους άλλους μεταναστεύουν με κυρίαρχο στόχο τη συγκέντρωση κάποιων χρημάτων και επιστροφή στη χώρα προέλευσης.

Σχετικά με την αξιολόγηση της θέσης των άλλων εθνικοτήτων στην ελληνική κοινωνία, ένας κοινός παρανομαστής όλων, είναι ότι δεν γνωρίζουν και πολλά για τους άλλους αλλοδαπούς που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα, ελάχιστοι αλλοδαποί έχουν σχέσεις με άλλους, και η πληροφόρησή τους γι αυτούς, προέρχεται κυρίως από την τηλεόραση ή από εκείνη που διατρέχει την κοινότητα

των ομοεθνών. Ένας άλλος κοινός παρανομαστής για τις εθνικότητες, πλην των Αλβανών, είναι ότι πιστεύουν ότι οι Αλβανοί ή οι Αλβανοί και κάποιοι άλλοι όπως π.χ. οι Ρουμάνοι, οι Ρώσοι κλπ. είναι κακοί.

Οι Αλβανοί, από την άλλη, έχουν συνείδηση των παραπάνω και θεωρούν ότι, όλοι οι άλλοι είναι σε καλλίτερη θέση από εκείνους. Αλλά και κάποιοι Αλβανοί, θεωρούν ότι όλοι οι αλλοδαποί, εξ ίσου, βρίσκονται σε άσχημη θέση και οικονομικά και κοινωνικά. Αλβανοί και Ουκρανοί που συναντούν στην εργασία-οικοδομή- τους Πολωνούς, αξιολογούν ότι οι Πολωνοί βρίσκονται σε καλλίτερη θέση από τους ίδιους, εφόσον αμείβονται καλλίτερα και εργάζονται λιγότερες ώρες.

Από τους περισσότερους, κατά το 75% του συνόλου, αξιολογείται θετικά η μετακίνησή τους. Η θετική αξιολόγηση ερμηνεύεται με την οικογενειακή κατάσταση, εφόσον οι έγγαμοι θεωρούν ότι ωφελήθηκαν απ' αυτήν, ομοίως αξιολογούν θετικά την απόφασή τους όσοι δεν αντιμετώπισαν πρόβλημα ανεργίας, ασθένειας, ή ατυχήματος στη χώρα υποδοχής. Επίσης, η θετική αξιολόγηση σχετίζεται με τα υψηλά ποσοστά του εισοδήματος που αποταμιεύονται είτε στην χώρα προέλευσης είτε στην υποδοχής, και τέλος με το καλό επίπεδο ομιλίας της ελληνικής γλώσσας.

Οι ίδιοι ορίζουν ως όφελος από τη μετακίνηση κυρίως το οικονομικό, αλλά σε κάποιο βαθμό θεωρείται όφελος επειδή ήταν και η μόνη επιλογή στην άσχημη κατάσταση που υπάρχει στη χώρα τους. Οι γυναίκες κάπως περισσότερο από τους άνδρες αναφέρουν ως όφελος από τη μετακίνηση, και την κοινωνικοποίηση ή το πολιτισμικό κέρδος.

Κάποιοι δεν αξιολογούν την απόφασή τους ούτε θετικά ούτε αρνητικά, όπου στα θετικά κατατάσσεται το οικονομικό κέρδος και στα αρνητικά το κοινωνικό κόστος. Αλλά και από όσους αξιολογούν αρνητικά την απόφαση και τελικά τη μετακίνησή τους, αναφέρονται ως αιτίες αυτής της αρνητικής κρίσης, η κοινωνική απομόνωση και τα προβλήματα προσαρμογής.

Οι περισσότεροι αλλοδαποί θέλουν να παλιννοστήσουν, όμως και ένα ποσοστό, περισσότεροι από το 25%, θέλουν να παραμείνουν στη χώρα υποδοχής. Η πρόθεση για παραμονή στην Ελλάδα σχετίζεται με την ύπαρξη οικογένειας στη χώρα, επίσης, με την θετική κρίση για τους Έλληνες, όσον αφορά στη ρατσιστική

συμπεριφορά τους και ακόμη με τον τόπο αποταμίευσης, δηλαδή με το υψηλό ποσοστό αποταμίευσης στη χώρα υποδοχής και το χαμηλό στη χώρα προέλευσης.

Οι μισοί από εκείνους που θέλουν να παραμείνουν στη χώρα μας, συνδέουν την παραμονή τους με την πολιτική του ελληνικού κράτους και τη χορήγηση άδειας παραμονής και εργασίας. Για τους Αλβανούς η άσχημη κατάσταση στη χώρα τους, είναι επίσης ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο θέλουν να παραμείνουν εδώ.

Η σταδιακή μετάβασή τους από τη μισθωτή εργασία στην ελεύθερη επιχειρηματική δραστηριότητα, περιλαμβάνεται στα σχέδια οργάνωσης της απασχόλησής τους για αρκετούς από εκείνους που θέλουν να παραμείνουν στη χώρα.

Οι αλλοδαποί που θέλουν να επιστρέψουν στη χώρα προέλευσης, συνδέουν τον χρόνο επιστροφής με την ολοκλήρωση του στόχου για τον οποίο ξεκίνησαν να μεταναστεύσουν, αν και σε κάποιο ποσοστό η επιστροφή στη χώρα προέλευσης εξαρτάται από τη βελτίωση των συνθηκών εκεί, πράγμα το οποίο ισχύει κυρίως για τους Αλβανούς και τους Γεωργιανούς.

Ένα μικρό ποσοστό των ερωτώμενων θέλει να μεταβεί σε μία τρίτη χώρα, κυρίως την Αμερική και τον Καναδά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η σύγχρονη μετανάστευση προς τις χώρες της Νότιας Ευρώπης έχει κάποια χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ένα κατά κάποιον τρόπο «Νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο» μετανάστευσης (King, 1997, 10-12). Μοντέλο που οφείλεται εν μέρει στα χαρακτηριστικά του διεθνούς μεταναστευτικού ρεύματος, αλλά και στις νέες κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις των χωρών υποδοχής, όπως διαμορφώθηκαν κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Οι παράγοντες αυτοί καθορίζουν το νέο μεταναστευτικό ρεύμα που διακρίνεται από εκείνο των περασμένων δεκαετιών, στο οποίο και οι νέες χώρες υποδοχής συμμετείχαν ως βασικές δεξαμενές μεταναστών.

Σύμφωνα με την ως άνω θεώρηση η σύγχρονη μετανάστευση διαφοροποιείται από εκείνη των προηγούμενων δεκαετιών, τόσο ως προς τα χαρακτηριστικά της, όσο και ως προς το πλαίσιο εντός του οποίου διαμορφώνεται. Το νέο ρεύμα χαρακτηρίζεται κατά πολύ από: 1) την ετερογένεια των εθνικοτήτων που συμμετέχουν ως μετανάστες, 2) τη διαφοροποίηση όσον αφορά στην κατά φύλο σύνθεση των διαφόρων μεταναστευτικών ρευμάτων, 3) τη συμμετοχή και ατόμων από αστικές περιοχές, 4) τη μετανάστευση ατόμων με υψηλή εκπαίδευση και ειδίκευση και 5) τον υψηλό βαθμό συμμετοχής στη μετανάστευση ατόμων, που μετακινούνται με μη νόμιμες διαδικασίες. Όσον αφορά δε στα χαρακτηριστικά των χωρών υποδοχής, αυτά θα μπορούσαν να συνοψισθούν στην αυξημένη ζήτηση για εργασίες στο δευτερογενή και άτυπο τομέα της οικονομίας. Η προσφορά για τέτοιου είδους επαγγέλματα είναι περιορισμένη ένεκα των κοινωνικών, οικονομικών και δημογραφικών εξελίξεων στις χώρες αυτές, τα τελευταία χρόνια. Αντίθετα, ακριβώς ένεκα των κοινωνικών, οικονομικών και δημογραφικών εξελίξεων στις χώρες προέλευσης μεταναστών, δημιουργούνται οι όροι-προϋποθέσεις για έναν πληθυσμό επιρρεπή στη μετακίνηση.

Η σύγχρονη μετανάστευση προς την Ελλάδα προσομοιάζει με αυτό το κατά King «Νοτιοευρωπαϊκό Μοντέλο» με τη διαφοροποίηση, όπως και ο ίδιος άλλωστε επισημαίνει για τη χώρα μας, της αριθμητικής υπεροχής μιας εθνικότητας, των Αλβανών. Τα ευρήματα της έρευνας, όπως και η γενικότερη πληροφόρηση από τη βιβλιογραφία και τα στατιστικά δεδομένα, συνηγορούν σ' αυτήν την άποψη.

Η μελέτη στόχευσε στην καταγραφή της οικονομικής και κοινωνικής θέσης των μεταναστών από τις πρώην Ανατολικές χώρες στην περιοχή της Πρωτεύουσας. Στηριζόμενοι στα πορίσματά της, με όσους περιορισμούς έχουν ήδη αναφερθεί, θα μπορούσαμε κατά κάποιον τρόπο να σκιαγραφήσουμε το πορτραίτο του μετανάστη (μεταναστών), αλλά και να τολμήσουμε προβλέψεις για την εξέλιξη της μετανάστευσης στη χώρα.

✓ Οι μετανάστες, στην αριθμητική τους διάσταση ή στις όποιες επιπτώσεις της παρουσίας τους για τη χώρα, θα μπορούσαν να αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο, αλλά μόνο από αυτήν την άποψη. Οι επί μέρους εθνικότητες είναι διαφορετικές, όχι μόνο ως προς τα χαρακτηριστικά τους τα οποία συνεπάγονται και διαφορετικές στρατηγικές από τους ίδιους, αλλά και οι σχέσεις τους με την κοινωνία υποδοχής δομούνται υπό διαφορετικούς όρους. Οι λόγοι οφείλονται στους ίδιους, όπως και στην ιστορικότητα εμφάνισης του φαινομένου και σε άλλους παράγοντες που σχετίζονται με την ίδια τη χώρα. Όχι μόνο οι εθνικότητες, αλλά και τα φύλα διαφοροποιούνται ως προς τα χαρακτηριστικά τους, όπως και ως προς τις βλέψεις τους.

✓ Οι μετανάστες που περιελήφθησαν στην έρευνα, έχουν υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και ειδίκευσης και προέρχονται από αγροτικές και αστικές περιοχές όπως και είναι άτομα νεαρής ηλικίας. Όμως στις επί μέρους εθνικότητες τα ανωτέρω διαφοροποιούνται σημαντικά. Με μία έννοια, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι οι αλλοδαποί έχουν κοινή προέλευση, εφόσον προέρχονται από τις πρώην ανατολικές χώρες με συγκεκριμένο σύστημα κοινωνικής οργάνωσης, όμως διαφοροποιούνται σημαντικά οι μετανάστες που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, και μεταξύ των χωρών της, όπως και από εκείνους που προέρχονται από τις άλλες ανατολικές χώρες.

✓ Ένα κοινό χαρακτηριστικό, που διαφοροποιεί αρκετά το σύγχρονο μεταναστευτικό ρεύμα από τα προηγούμενα, μεταξύ των διαφόρων εθνικοτήτων είναι, ότι τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες ήσαν ενταγμένοι στο εργατικό δυναμικό της χώρας προέλευσης, κυρίως στον τριτογενή αλλά και στο δευτερογενή, όπως και μικρό ποσοστό στον πρωτογενή τομέα.

✓ Οι διαφορές ανάμεσα στις εθνικότητες όπως και στα φύλα συνεπάγονται διαφορετικές στρατηγικές από τους ίδιους όπως και διαφορετική οικονομική και κοινωνική θέση στην κοινωνία υποδοχής.

Υποστηρίζεται ότι η ενσωμάτωση, από μία ατομική οπτική, νοείται ως η απόλυτη εξοικείωση του μετανάστη στο νέο περιβάλλον. Αντίθετα, από μία οπτική

προσανατολισμένη στις κοινωνικές δομές, ορίζεται ως η ίση συμμετοχή του μετανάστη στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της χώρας υποδοχής, παρά το ότι, οι δύο οπτικές δεν είναι εξ αντικειμένου αντιθετικές μεταξύ τους (Koller,1994,5). Εξειδικεύοντας, την ενσωμάτωση, όπως γίνεται αντιληπτή, σε επί μέρους τομείς της κοινωνίας, όπως την απασχόληση, την εκπαίδευση, την κατοικία, τις υπηρεσίες υγείας, αλλά και στο δημόσιο λόγο και στα ΜΜΕ (Herfurth et al 1982,4, Τσίγκανου, 1997,26), θα μπορούσαμε να αναφερόμαστε σε διαφορετικού βαθμού ενσωμάτωση των αλλοδαπών των διαφόρων εθνικοτήτων που περιλαμβάνονται στην έρευνα.

Είναι μάλλον ακριβέστερο να αναφερόμαστε σε πορτραίτα των μεταναστών και σε διαφορετικό βαθμό ενσωμάτωσής τους στην κοινωνία τόσο από την ατομική οπτική, όσο και από εκείνη την προσανατολισμένη στις κοινωνικές δομές.

✓ Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τις εθνικότητες στις οποίες αναφερόμαστε σε δύο κατηγορίες, από τη μια τους Αλβανούς και τους Πολωνούς και από την άλλη τους Γεωργιανούς και τους Ουκρανούς, αν και αυτοί οι τελευταίοι έχουν και κάποια κοινά χαρακτηριστικά με την πρώτη κατηγορία.

✓ Κοινή θέση για παράνομους αλλοδαπούς είναι ότι δεν είναι δυνατόν, και μόνο λόγω του παράνομου καθεστώτος τους, να έχουν ίση συμμετοχή με τους γηγενείς στη ζωή της χώρας. Αλλά και σε σύγκριση των εθνικοτήτων, παρατηρείται διαφορετική οικονομική και κοινωνική θέση και με μία έννοια ιεράρχηση εντός του μεταναστευτικού πληθυσμού.

✓ Η λειτουργία των δικτύων φαίνεται να είναι καταλυτική για την παρατηρούμενη κατά εθνικότητα επαγγελματική «εξειδίκευση», όπως και για την κατά περιοχές συγκέντρωση.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΑΕΔ, περισσότεροι αλλοδαποί (40%) απογράφηκαν στην περιοχή της Πρωτεύουσας (Καβουνίδη, 1999, 23). Οι περισσότεροι μετανάστες του δείγματος έρχονται στην Ελλάδα και προσανατολίζονται στη διαμονή τους στην περιοχή της Πρωτεύουσας, γεγονός που κατά πολύ συνδέεται με την ενημέρωση που είχαν από τη χώρα προέλευσης, σχετικά με την πιθανότητα εργασίας αλλά και για κοινωνικούς λόγους. Ο προσανατολισμός για την επιλογή του είδους της εργασίας που θα αναληφθεί, είναι για τους περισσότερους αλλοδαπούς, κατά μία έννοια καθορισμένος από τη χώρα προέλευσης. Οι Αλβανοί διαφοροποιούνται από τους άλλους αλλοδαπούς, ως προς την εισοδό τους στη χώρα, τη μεγαλύτερη κινητικότητα εντός του ελλαδικού

χώρου, και την απασχόλησή τους στον πρωτογενή τομέα, είναι εκείνοι άλλωστε που έχουν σε κάποιον βαθμό και αγροτική εκπαίδευση.

✓ Στη χώρα υποδοχής, οι περισσότεροι αλλοδαποί ετεροαπασχολούνται σε σχέση με την ειδικότητά τους. Όμως και η ετεροαπασχόληση έχει διαβαθμίσεις, εφόσον μπορεί να είναι παρεμφερής με την ειδικότητα ή αντίθετα να απέχει πολύ, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση επιστημονικών ειδικοτήσεων με απασχόληση στην καθαριότητα. Συγκρίνοντας τη θέση των Αλβανών με των Πολωνών, που είναι και οι μετανάστες με τη μεγαλύτερη διάρκεια παραμονής στη χώρα, αλλά και προσανατολίζονται σε παρόμοιες εργασίες, οι τελευταίοι βρίσκονται σε καλλίτερη θέση από τη σκοπιά των απολαβών και των άλλων όρων εργασίας. Αλβανοί και Πολωνοί σε ίσο περίπου ποσοστό είναι αυτοαπασχολούμενοι, πραγματικότητα που θα μπορούσε να ερμηνευθεί με την τεχνική τους ειδίκευση, την παλαιότητα της παρουσίας τους αλλά και με την πρόθεση τους να παραμείνουν στη χώρα. Όμως η οικονομική κατάσταση των Πολωνών είναι καλλίτερη από των Αλβανών εφόσον αμείβονται καλλίτερα. Θα μπορούσε να υποτεθεί ότι ίσως και δικαίως αμείβονται καλλίτερα, εφόσον έχουν, σε μεγαλύτερο ποσοστό εκπαίδευση ως εξειδικευμένοι τεχνίτες από τους Αλβανούς, οι οποίοι στη χώρα τους περισσότερο σπούδαζαν και διέκοψαν την εκπαίδευσή τους για να μεταναστεύσουν. Είναι άλλωστε και οι ηλικιακά νεαρότεροι μετανάστες. Θα μπορούσε όμως η συγκεκριμένη πραγματικότητα να οφείλεται και σε στερεότυπα της ελληνικής κοινωνίας και σε παγιωμένη ιεράρχηση των αλλοδαπών.

✓ Αλβανοί και Πολωνοί έχουν επίσης ομοιότητες στο ότι ζουν με την οικογένειά τους στη χώρα υποδοχής περισσότερο από τους άλλους, όπως και ότι οι συγκεκριμένες εθνικότητες έχουν μακρύτερη παρουσία στη χώρα. Αυτοί οι δύο παράγοντες είναι σημαντικοί, εφόσον κατά πολύ καθορίζουν τις επαφές τους με την ελληνική κοινωνία, αν θεωρήσουμε ότι η ύπαρξη και συχνότητα των επαφών αυτών δείχνουν σε κάποιο βαθμό την ενσωμάτωσή τους (Γεώργας, κ.α. 1993,20).

✓ Η σχέση των αλλοδαπών με την κοινωνία υποδοχής σχετίζεται με χαρακτηριστικά που συνδέονται με την παραμονή τους στη χώρα όπως, η ύπαρξη οικογένειας, το διάστημα παραμονής και η γνώση της ελληνικής γλώσσας, και όχι τα ατομικά τους όπως, το φύλο, η ηλικία ή το επίπεδο εκπαίδευσης. Αν θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ως ένδειξη ενσωμάτωσης ή ως στρατηγική για παραμονή στη χώρα το ποσοστό του εισοδήματος που δαπανάται για ψυχαγωγία τους, όπως και εκείνο που αποταμιεύεται στη χώρα υποδοχής, και οι δύο αυτοί παράγοντες καθορίζουν τη συχνότητα των επαφών των αλλοδαπών με

την ελληνική κοινωνία. Αλβανοί και Πολωνοί πληρούν τις παραπάνω προϋποθέσεις εφόσον έχουν την οικογένειά τους, βρίσκονται στη χώρα αρκετά χρόνια, γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα, δαπανούν για την ψυχαγωγία τους αλλά και αποταμιεύουν στη χώρα υποδοχής σημαντικό μέρος του εισοδήματός τους. Οι Πολωνοί δαπανούν μεγαλύτερο μέρος σε σύγκριση με τους Αλβανούς οι οποίοι αποταμιεύουν περισσότερο στη χώρα υποδοχής. Αυτή η διαφορετική συμπεριφορά από τις δύο εθνικότητες, στη χρήση των οικονομικών τους στη χώρα υποδοχής, μπορεί να είναι αποτέλεσμα πολιτιστικής διαφοράς ή να υπαγορεύεται από την θέση της κάθε μιας στην κοινωνία υποδοχής.

✓ Το επίπεδο της σχέσης τους με την ελληνική κοινωνία δεν είναι μόνο οι επαφές που έχουν με τους Έλληνες, αλλά και η αντίληψη για τη θέση τους μέσα σ' αυτήν. Από τη σκοπιά της άλλης θεώρησης για την ενσωμάτωση, το κατά πόσο οι ίδιοι αισθάνονται ότι ζουν σε δικό τους περιβάλλον, οι αλλοδαποί αισθάνονται κάπως στο περιθώριο που κατά πολύ αιτιολογείται από το παράνομο καθεστώς παραμονής τους. Οι Πολωνοί είναι σε καλλίτερη θέση, όπως οι ίδιοι αντιλαμβάνονται αλλά και όπως το αναγνωρίζουν οι άλλοι αλλοδαποί. Αντίθετα, οι Αλβανοί αξιολογικά είναι σε χειρότερη μοίρα, θέση που αντιλαμβάνονται τόσο οι ίδιοι όσο και οι άλλοι αλλοδαποί.

✓ Οι Γεωργιανοί και οι Ουκρανοί - γυναίκες κυρίως - είναι χωρισμένες από τις οικογένειές τους, και προσανατολισμένες κυρίως στην επιστροφή στη χώρα τους. Η θέση τους προσδιορίζεται, κυρίως από την ένταξή τους στην αγορά εργασίας και την αποδοτικότητα της εργασίας τους. Οι γυναίκες αυτές έχουν, κατά πολύ, υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και ειδικεύσεις σε επιστημονικά επαγγέλματα, παράγοντας και αυτός που λειτουργεί αποτρεπτικά στην αναζήτηση κάποιας θέσης στην κοινωνία υποδοχής, με τους δοσμένους όρους εργασίας. Η επαγγελματική τους κατάσταση δεν είναι καλή από την πλευρά των συνθηκών εργασίας, κυρίως για εκείνες τις γυναίκες που απασχολούνται ως εσωτερικές βοηθοί, μορφή απασχόλησης που στη διάρκεια της μετανάστευσης εγκαταλείπεται, επειδή είναι εργασία χωρίς συγκεκριμένο ωράριο και χωρίς ασφάλιση. Όμως, η εργασία αυτή αναλαμβάνεται από τις γυναίκες που προσανατολίζονται σε επιστροφή στη χώρα τους, προσβλέποντας στη βελτίωση της θέσης τους εκεί ως αποτέλεσμα της μετανάστευσής τους.

✓ Η ανεργία ως ένα σημαντικό πρόβλημα για τους αλλοδαπούς σχετίζεται με το καλό επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, ο αλλοδαπός που έχει το πλεονέκτημα του υψηλού επιπέδου γνώσης της

γλώσσας γίνεται πιο επιλεκτικός στην επιλογή της εργασίας και διαπραγματεύεται τους όρους απασχόλησής του. Σε μία τέτοια γενίκευση συμπεριφοράς εκ μέρους των αλλοδαπών, μελλοντικά, ή θα βελτιωθούν οι όροι εργασίας τους και θα προκληθεί εξισορρόπηση των αμοιβών τους με εκείνες των γηγενών, ή θα παλιννοστήσουν, ή, περίπτωση που φαίνεται λιγότερο πιθανή, θα επιστρέψουν στην πρότερή τους κατάσταση. Η όποια όμως προοπτική, θα εξαρτηθεί από τις συνθήκες που θα διαμορφωθούν στις δύο χώρες ανάμεσα στις οποίες παρατηρείται το συγκεκριμένο μεταναστευτικό ρεύμα. Έχει παρατηρηθεί μία γενική βελτίωση της οικονομικής θέσης των αλλοδαπών στην πορεία της μετανάστευσης, εφόσον στην αρχή της μεταναστευτικής τους ζωής αναλαμβάνουν οποιαδήποτε εργασία, και στη συνέχεια προσπαθούν και βελτιώνουν τους όρους απασχόλησής τους.

✓ Η σχέση τους με την ελληνική κοινωνία θα μπορούσε να αντανakλάται και στην άποψη που έχουν οι αλλοδαποί γι' αυτήν (Hofstatter, 1978, 382). Η αντίληψη για μια κοινωνία που είναι ρατσιστική απέναντι στους ξένους δεν θα μπορούσε να αφήνει πολλά περιθώρια σ' αυτούς για να αισθάνονται άνετα. Οι αλλοδαποί, περισσότεροι από τους μισούς, έχουν αρνητική άποψη και θεωρούν ότι οι Έλληνες είναι ρατσιστές.

✓ Οι σύγχρονοι μετανάστες μετακινούνται από τη χώρα τους κυρίως για οικονομικούς λόγους, ως εκ τούτου, η θετική αξιολόγηση του εγχειρήματος της μετανάστευσης σχετίζεται με το ύψος του εισοδήματος που αποταμιεύεται είτε στη χώρα προέλευσης είτε στη χώρα υποδοχής. Επίσης συνδέεται, με την παραμονή στη χώρα υποδοχής σε ευνοϊκές συνθήκες εφόσον δεν αντιμετωπίσαν σοβαρά προβλήματα όπως ασθένεια, ατύχημα ή ανεργία, αλλά και με το καλό επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας.

✓ Παρά τα διαφορετικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου μεταναστευτικού ρεύματος και το διαφορετικό πλαίσιο εντός του οποίου διαμορφώνεται, σε σύγκριση με εκείνα των προηγούμενων δεκαετιών, το φαινόμενο της παραμονής κάποιου τμήματος της μετανάστευσης στη χώρα υποδοχής φαίνεται να έχει διαχρονική ισχύ. Οι μετανάστες που θέλουν να παραμείνουν στη χώρα μας, έχουν χαρακτηριστικά τα οποία συνδέονται με την παραμονή τους σ' αυτήν. Είναι εκείνοι που έχουν και την οικογένειά τους στη χώρα, επίσης, θετικότερη άποψη για τους Έλληνες όσον αφορά στη ρατσιστική συμπεριφορά, και αξιοποιούν την αποταμίευσή τους με τρόπο που να προετοιμάζει την παραμονή τους. Δηλαδή, αποταμιεύουν μικρό μέρος των εσόδων τους στη χώρα προέλευσης, ενώ αντίθετα μεγάλο στη χώρα υποδοχής. Ένας σημαντικός παράγοντας που θα επιτρέψει την

πραγματοποίηση της επιθυμίας για παραμονή στη χώρα, είναι η ρύθμιση του καθεστώτος παραμονής τους, αλλά και για αρκετούς αλλοδαπούς, η πεποίθηση ότι δεν θα βελτιωθούν οι συνθήκες στη χώρα προέλευσης είναι αρκετή. Μέρος των αλλοδαπών, που στη πορεία μπορεί να αυξηθεί, περιλαμβάνει στα σχέδιά του για την παραμονή στη χώρα, τη μετάβασή του από τη μισθωτή εργασία στην ελεύθερη επαγγελματική απασχόληση. Οι προθέσεις αυτές θα μπορούσαν να θεωρηθούν είτε ως προσαρμογή στην ελληνική οργάνωση εργασίας είτε ως αποφυγή διακρίσεων που πιθανόν να έχουν υποστεί στη μισθωτή απασχόληση.

Παράρτημα Ι.

Πίνακες

I. Η ταυτότητα του δείγματος

A. Δείγμα

Πίνακας Π.1: Περιοχή κατοικίας αλλοδαπών του δείγματος * Φύλο

Περιοχή κατοικίας	Φύλο		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Βάθη - Ομόνοια	13	39,4	20	60,6	33	100,0
Κολωνός- Κεραμεικός- Μεταξουργείο	5	55,6	4	44,4	9	100,0
Εξάρχεια- Νεάπολη	8	88,9	1	11,1	9	100,0
Αριστοτέλους-Πλ. Αμερικής-Πλ. Αττικής-Βικτώρια-Κολιάτσου-Αγ. Νικόλαος-Αγ. Παντελεήμων-Αχαρνών	6	31,6	13	68,4	19	100,0
Κουκάκι- Μακρυγιάννη- Ν. Κόσμος	15	71,4	6	28,6	21	100,0
Πετράλωνα	9	64,3	5	35,7	14	100,0
Πατήσια	12	44,4	15	55,6	27	100,0
Κυψέλη	21	50,0	21	50,0	42	100,0
Γκόζη	5	55,6	4	44,4	9	100,0
Πολύγωνο- Αμπελόκηποι-Ερυθρός	2	25,0	6	75,0	8	100,0
Ερυθραία- Πεύκη- Κηφισιά- Μελίσσια- Μαρούσι-Χαλάνδρι- Χολαργός- Αγ. Παρασκευή	2	16,7	10	83,3	12	100,0
Πετρούπολη- Μεταμόρφωση-Κορυδαλλός	4	44,4	5	55,6	9	100,0
Καλαμάκι-Ν. Σμύρνη-Καλλιθέα	3	50,0	3	50,0	6	100,0
Σύνολο	105	48,2	113	51,8	218	100,0

B. Πληθυσμιακά στοιχεία χωρών προέλευσης

B.1. ΑΛΒΑΝΙΑ

Πίνακας Π.2: Πληθυσμός μεγαλύτερων πόλεων (1991)

Πόλη	Πληθυσμός
Τίρανα	244.200
Δυρράχιο	85.400
Ελβασάν	83.300
Σκόδρα	81.900
Αυλώνα	73.800
Κορυτσά	65.400
Φιέρ	45.200
Βεράτι	43.800
Λούσινε	31.500
Αργυρόκαστρο	24.900

Πηγή: Eurostat 1994

Πίνακας Π.3: Πληθυσμός κατά αστικότητα (1990)

Πληθυσμός	N	%
Αστικότητα		
Αστικός	1.176.000	(36,1%)
Αγροτικός	2.079.900	(63,9%)

B.2. ΠΟΛΩΝΙΑ

Πίνακας Π.4: Πληθυσμός μεγαλύτερων πόλεων (1992)

Πόλη	Πληθυσμός
Βαρσοβία	1.644.500
Λοτζ	833.698
Κρακοβία	745.101
Βρότσουαφ	642.332
Πόζναν	582.813
Γκντανσκ	463.058
Στσέτσιν	417.747
Μπιενγκκοστς	384.830
Κατοβίτσε	359.408
Λούμπλιν	351.646
Μπαλιστόκ	276.045
Τσεστοχόβα	259.864
Γδνία	250.590
Σουνόβιετς	250.398
Ράντομ	231.626
Μπίτομ	229.605
Γκλιβίτσε	214.494
Κιέλτσε	214.086
Ζάμπεζε	203.950
Τόρουν	203.147

Πηγή: Eurostat 1994

Πίνακας Π.5: Πληθυσμός κατά αστικότητα (1992)

Αστικότητα	Πληθυσμός	%
Αστικός		61,7
Αγροτικός		38,3

B.3. ΓΕΩΡΓΙΑ

Πίνακας Π.6: Πληθυσμός μεγαλύτερων πόλεων (1995)

Πόλη	Πληθυσμός
Τυφλίδα	1.253.000
Κουταΐσι	241.000
Ρουστάβι	158.000
Βατούμι	137.000
Σοχούμι	122.000
Γκόρι	70.000
Πότι	50.900

Πηγή: Parliament.Ge. country data

Πίνακας Π.7: Πληθυσμός κατά αστικότητα (1995)

Αστικότητα	Πληθυσμός	%
Αστικός		56%
Αγροτικός		44%

B.4. ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Πίνακας Π.8: Πληθυσμός μεγαλύτερων πόλεων (1991)

Πόλη	Πληθυσμός
Κίεβο	2.643.000
Χάρκοβο	1.662.000
Ντινεπροπετροφσκ	1.190.000
Ντόνιεσκ	1.121.000
Οδησσός	1.096.000
Ζοκορόζιτσο	898.000
Λβοφ	807.000
Κριβι Ριχ	729.000
Νικολάγεφ	515.000
Λούγκανσκ	505.000
Βίνιτσα	384.000
Σεβαστούπολη	371.000
Χερσών	368.000
Συμφερούπολη	357.000
Γκορλόφκα	336.000
Πολτάβα	324.000
Τσερνιγκόφ	311.000
Τσαρκάου	308.000
Σούμι	305.000

Πίνακας Π.9: Πληθυσμός κατά αστικότητα (1995)

Πληθυσμός	%
Αστικότητα	
Αστικός	67%
Αγροτικός	33%

I. Γενικά Χαρακτηριστικά

Πίνακας Π.10: Έτη εκπαίδευσης

Έτη	N	%
5 έτη	2	0,9
6	3	1,4
7	3	1,4
8	12	5,5
9	7	3,2
10	13	6,0
11	20	9,2
12	50	22,9
13	26	11,9
14	17	7,8
15	26	11,9
16	26	11,9
17	8	3,7
18	4	1,8
22	1	0,5
Σύνολο	218	100,0

Πίνακας Π.11: Έτη ειδίκευσης εκπαίδευσης

Έτη	N	%
1 έτος	1	0,6
2 έτη	17	10,1
3 "	41	24,4
4 "	61	36,3
5 "	37	22,0
6 "	8	4,8
7 "	2	1,2
8 "	1	0,6
Σύνολο	168	100,0

Πίνακας Π.12: Ειδικότητα εκπαίδευσης

Ειδικότητα	N	%
Διευθύνοντες & ανώτερα στελέχη μεγάλων δημόσιων και ιδιωτικών επιχειρήσεων και οργανισμών	1	0,6
Φυσικοί, μαθηματικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	4	2,4
Αρχιτέκτονες, μηχανικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	4	2,4
Βιολόγοι εν γένει, ιατροί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	8	4,8
Εκπαιδευτικοί	17	10,1
Λογιστές και άλλα στελέχη επιχειρήσεων	1	0,6
Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα μ.α.κ.	18	10,7
Τεχνολόγοι, Τεχνικοί βοηθοί των επιστημών της φυσικής και της μηχανικής και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	11	6,5
Τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών βιολογίας και υγείας	13	7,7
Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές, κτηματομεσίτες, απασχολούμενοι στην εξυπηρέτηση των επιχειρήσεων εν γένει και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3	1,8
Υπάλληλοι γραφείου	10	6,0
Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	4	2,4
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	2	1,2
Μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	8	4,8
Γεωργοί	6	3,6
Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και άλλων δομικών έργων	10	6,0
Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, ελασματοουργοί, τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών, σιδηρουργοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	8	4,8
Μηχανικοί, εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών και ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού	19	11,3
Τεχνίτες που εκτελούν εργασίες ακρίβειας, χειροτέχνες, τυπογράφοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3	1,8
Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1	0,6
Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου, επιπλακοιοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2	1,2
Τεχνίτες υφαντουργίας, ειδών ένδυσης και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	10	6,0
Χειριστές μηχανών παραγωγής γημικών προϊόντων και προϊόντων από πλαστικό και καουτσούκ	1	0,6
Συναρμολογητές (μονταδόροι) και χειριστές μηχανημάτων μ.α.κ.	3	1,8
Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού	1	0,6
Σύνολο	168	100,0

Πίνακας Π.13: Είδος πρόσθετης εκπαίδευσης

Είδος	N	%
Σεμινάριο	11	26,2
Φροντιστήριο	18	42,9
Μετεκπαίδευση	10	23,8
Γκρουπ	3	7,1
Σύνολο	42	100,0

Πίνακας Π.14: Διάρκεια πρόσθετης εκπαίδευσης

Μήνες	N	%
1- 6 μήνες	12	28,6
7-12 "	11	26,2
13 - 18 "	1	2,4
19 - 24 "	9	21,4
25 - 30 "	1	2,4
31 - 36 "	2	4,8
37 - 42 "	2	4,8
43 +	4	9,5
Σύνολο	42	100,0

V. Είσοδος στην Ελλάδα

Πίνακας Π.15: Αριθμός εισόδων στην Ελλάδα * Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1 φορά	31	51,7	45	75,0	37	92,5	26	86,7	24	85,7	163	74,8
2	13	21,7	11	18,3	3	7,5	4	13,3	4	14,3	35	16,1
3	5	8,3	4	6,7	-	-	-	-	-	-	9	4,1
4	3	5,0	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1,4
5	1	1,7	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,5
6	3	5,0	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1,4
7	1	1,7	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,5
9	1	1,7	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,5
10	1	1,7	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,5
17	1	1,7	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,5
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

Πίνακας Π.16: Μήνας Α' Εισόδου * Εθνικότητα

Εθνικότητα Μήνας	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ιανουάριος	1	1,7	1	1,7	2	5,0	1	3,3	1	3,6	6 2,8
Φεβρουάριος	-	-	3	5,0	4	10,0	-	-	2	7,1	9 4,1
Μάρτιος	7	11,7	1	1,7	1	2,5	1	3,3	1	3,6	11 5,0
Απρίλιος	7	11,7	4	6,7	2	5,0	1	3,3	3	10,7	17 7,8
Μάιος	4	6,7	6	10,0	1	2,5	3	10,0	1	3,6	15 6,9
Ιούνιος	-	-	9	15,0	4	10,0	3	10,0	-	-	16 7,3
Ιούλιος	11	18,3	10	16,7	3	7,5	2	6,7	5	17,9	31 14,2
Αύγουστος	2	3,3	1	1,7	1	2,5	4	13,3	2	7,1	10 4,6
Σεπτέμβριος	13	21,7	5	8,3	6	15,0	3	10,0	4	14,3	31 14,2
Οκτώβριος	5	8,3	7	11,7	5	12,5	5	16,7	3	10,7	25 11,5
Νοέμβριος	3	5,0	8	13,3	5	12,5	3	10,0	2	7,1	21 9,6
Δεκέμβριος	7	11,7	5	8,3	6	15,0	4	13,3	4	14,3	26 11,9
Σύνολο	60 (100,0)		60 (100,0)		40 (100,0)		30 (100,0)		28(100,0)		218 100,0

Πίνακας Π.17: Γεωγραφικό διαμέρισμα κατοικίας στην Α' είσοδο * Εθνικότητα

Εθνικότητα Γεωγραφικό διαμέρισμα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	31	51,7	49	81,7	32	80,0	20	66,7	17	60,7	149 68,3
Λοιπή Στερεά και Εύβοια	6	10,0	3	5,0	3	7,5	3	10,0	3	10,7	18 8,3
Πελοπόννησος	3	5,0	4	6,7	1	2,5	3	10,0	5	17,9	16 7,3
Ιόνιοι Νήσοι	1	1,7	1	1,7	-	-	1	3,3	1	3,6	4 1,8
Ήπειρος	9	15,0	-	-	-	-	-	-	-	-	9 4,1
Θεσσαλία	4	6,7	-	-	1	2,5	-	-	-	-	5 2,3
Μακεδονία	6	10,0	2	3,3	3	7,5	2	6,7	1	3,6	14 6,4
Νήσοι Αιγαίου	-	-	1	1,7	-	-	-	-	-	-	1 0,5
Κρήτη	-	-	-	-	-	-	1	3,3	1	3,6	2 0,9
Σύνολο	60 100,0		60 100,0		40 100,0		30 100,0		28 100,0		218 100,0

Πίνακας Π.18: Γεωγραφικό διαμέρισμα κατοικίας στη Β' είσοδο* Εθνικότητα

Εθνικότητα Γεωγραφικό διαμέρισμα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	17	58,6	15	100,0	3	100,0	4	100,0	4	100,0	43 78,2
Λοιπή Στερεά και Εύβοια	3	10,3	-	-	-	-	-	-	-	-	3 5,5
Πελοπόννησος	2	6,9	-	-	-	-	-	-	-	-	2 3,6
Ήπειρος	2	6,9	-	-	-	-	-	-	-	-	2 3,6
Θεσσαλία	3	10,3	-	-	-	-	-	-	-	-	3 5,5
Μακεδονία	2	6,9	-	-	-	-	-	-	-	-	2 3,6
Σύνολο	29	100,0	15	100,0	3	100,0	4	100,0	4	100,0	55 100,0

Πίνακας Π.19: Γεωγραφικό διαμέρισμα κατοικίας στην Γ' είσοδο* Εθνικότητα

Εθνικότητα Γεωγραφικό διαμέρισμα	Αλβανοί		Πολωνοί		Σύνολο
	N	%	N	%	N %
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	9	56,3	4	100,0	13 65,0
Λοιπή Στερεά και Εύβοια	2	12,5	-	-	2 10,0
Πελοπόννησος	1	6,3	-	-	1 5,0
Θεσσαλία	3	18,8	-	-	3 15,0
Κρήτη	1	6,3	-	-	1 5,0
Σύνολο	16	100,0	4	100,0	20 100,0

Πίνακας Π.20: Γεωγρ. διαμέρισμα κατοικίας στην τελευταία είσοδο

Εθνικότητα Γεωγραφικό διαμέρισμα	Αλβανοί		Σύνολο
	N	%	N %
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	9	81,8	9 81,8
Ιόνιοι Νήσοι	1	9,1	1 9,1
Θεσσαλία	1	9,1	1 9,1
Σύνολο	11	100,0	11 100,0

VI. Κατοικία

Πίνακας Π.21: Αριθμός δωματίων κατοικίας * Εθνικότητα

Εθνικότητα Αριθμός δωματίων	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
1 δωμάτιο	21	35,6	14	23,7	7	36,8	8	44,4	13	52,0	63 35,0
2	26	44,1	33	55,9	10	52,7	8	44,4	10	40,0	87 48,3
3	12	20,3	12	20,4	2	10,5	2	11,2	2	8,0	30 16,7
Σύνολο	59	100,0	59	100,0	19	100,0	18	100,0	25	100,0	180 100,0

Πίνακας Π.22: Άνσασέρ στην κολοκατοικία * Εθνικότητα

Εθνικότητα Άνσασέρ	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ναι	34	73,9	48	87,3	18	100,0	14	77,8	16	76,2	130 82,3
Όχι	12	26,1	7	12,7	-	-	4	22,2	5	23,8	28 17,7
Σύνολο	46	100,0	55	100,0	18	100,0	18	100,0	21	100,0	158 100,0

Πίνακας Π.23: Αριθμός ατόμων συγκατοίκησης * Εθνικότητα

Εθνικότητα Αριθμός ατόμων	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
1 άτομο	10	16,9	4	6,8	-	-	3	16,7	6	24,0	23 12,8
2 άτομα	9	15,3	21	35,6	8	42,1	4	22,2	6	24,0	48 26,7
3	10	16,9	16	27,1	5	26,3	10	55,6	12	48,0	53 29,4
4	15	25,4	11	18,6	3	15,8	1	5,6	1	4,0	31 17,2
5	10	16,9	2	3,4	2	10,5	-	-	-	-	14 7,8
6	2	3,4	5	8,5	1	5,3	-	-	-	-	8 4,4
7	3	5,1	-	-	-	-	-	-	-	-	3 1,7
Σύνολο	59	100,0	59	100,0	19	100,0	18	100,0	25	100,0	180 100,0

Πίνακας Π.24: Προβλήματα με ενοίκους * Εθνικότητα

Εθνικότητα Προβλήματα με ενοίκους	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ναι	8	17,4	2	3,6	-	-	-	-	2	9,5	12 7,6
Όχι	38	82,6	53	96,4	18	100,0	18	100,0	19	90,5	146 92,4
Σύνολο	46	100,0	55	100,0	18	100,0	18	100,0	21	100,0	158 100,0

Πίνακας Π.25: Καθεστώς κατοικίας * Εθνικότητα

Εθνικότητα Καθεστώς κατοικίας	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
Ενοίκιο	56	94,9	59	100,0	19	100,0	18	100,0	25	100,0	177 98,3
Παραχώρηση	2	3,4	-		-		-		-		2 1,1
Άλλο	1	1,7	-		-		-		-		1 0,6
Σύνολο	59	100,0	59	100,0	19	100,0	18	100,0	25	100,0	180 100,0

Πίνακας Π.26: Μέτρια ικανοποίηση από την κατοικία

Ερωτώμενοι	N	%
Λείπουν έπιπλα	2	7,4
Καλό αλλά ακριβό	3	11,1
Φτηνό αλλά...	9	33,3
Ακριβό αλλά...	2	7,4
Καλό περιβάλλον αλλά...	2	7,4
άλλοι λόγοι	9	33,3
Σύνολο	27	100,0

Πίνακας Π.27: Ενοίκιο κατοικίας (συνολικό)

Ερωτώμενοι	N	%
Ενοίκιο (δρχ.)		
15 - 30.000	26	14,7
31 - 45.000	48	27,1
46 - 60.000	58	32,8
61 - 75.000	37	20,9
76.000 +	8	4,5
Σύνολο	177	100,0

Πίνακας Π.28: Ενοίκιο κατοικίας (στον ερωτώμενο)

Ερωτώμενοι	N	%
Ενοίκιο (δρχ.)		
- 15.000	32	18,1
15 - 30.000	66	37,3
31 - 45.000	30	16,9
46 - 60.000	33	18,6
61 - 75.000	14	7,9
76.000 +	2	1,1
Σύνολο	177	100,0

VII. Απασχόληση

Πίνακας Π.29: Επάγγελμα στη χώρα προέλευσης (Διγήφια κωδικοποίηση)

Επάγγελμα	N	%
Μέλη των βουλευομένων σωμάτων και ανώτερα διοικητικά στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης και των οργανισμών ειδικών συμφερόντων	1	0,8
Διευθύνοντες και ανώτερα στελέχη μεγάλων δημόσιων και ιδιωτικών επιχειρήσεων και οργανισμών	1	0,8
Διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι μικρών δημόσιων ή ιδιωτικών επιχειρήσεων	6	4,6
Φυσικοί, μαθηματικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3	2,3
Αρχιτέκτονες, μηχανικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1	0,8
Βιολόγοι, εν γένει, ιατροί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3	2,3
Εκπαιδευτικοί	20	15,4
Λογιστές και άλλα στελέχη επιχειρήσεων	1	0,8
Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα μ.α.κ.	6	4,6
Τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών της φυσικής και της μηχανικής και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2	1,5
Τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών βιολογίας και υγείας	9	6,9
Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων, χρηματιστές, κτηματομεσίτες, απασχολούμενοι στην εξυπηρέτηση επιχειρήσεων εν γένει και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	4	3,1
Υπάλληλοι γραφείου	10	7,7
Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	4	3,1
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας	2	1,5
Μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	5	3,8
Γεωργοί	3	2,3
Δασοκόμοι, υλοτόμοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1	0,8
Ειδικευμένοι αλιείς και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3	2,3
Μεταλλωρύχοι, λατόμοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1	0,8
Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και άλλων δομικών έργων	9	6,9
Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, ελασματοουργοί, τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών, σιδηρουργοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1	0,8
Μηχανικοί, εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών και ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού	10	7,7
Τεχνίτες εκτελούν εργασίες ακριβείας, χειροτέχνες, τυπογράφοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2	1,5
Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2	1,5
Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου, επιλοποιοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2	1,5
Τεχνίτες υφαντουργίας, ειδών ενδύσεως και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	5	3,8
Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων	1	0,8
Χειριστές μηχανών Παραγωγής προϊόντων από μέταλλα και ορυκτά	2	1,5
Χειριστές μηχανών Παραγωγής χημικών προϊόντων και προϊόντων από πλαστικό και καουτσούκ	1	0,8
Χειριστές μηχανών Παραγωγής ειδών διατροφής, ποτών και καπνού	1	0,8
Συναρμολογητές (μονταδόροι) και χειριστές μηχανημάτων μ. α. κ.	2	1,5
Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού	5	3,8
Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών	1	0,8
Σύνολο	130	100,0

Πίνακας Π.30: Κλάδος απασχόλησης στη χώρα προέλευσης (Διψήφια κωδικοποίηση)

Κλάδος	N	%
Γεωργία, Κτηνοτροφία	4	3,1
Δασοκομία, υλοτομία και συναφείς δραστηριότητες	1	0,8
Αλιεία	3	2,3
Άντληση αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου, βοηθητικές δραστηριότητες συναφείς με την άντληση πετρελαίου και φυσικού αερίου, με εξαίρεση τις μελέτες	2	1,5
Άλλες εξορυκτικές και λατομικές δραστηριότητες	1	0,8
Βιομηχανία Τροφίμων και ποτών	3	2,3
Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	2	1,5
Κατασκευή ειδών ένδυσης, κατεργασία και βαφή γουναρικών	3	2,3
Κατεργασία και δέψη δέρματος	3	2,3
Παραγωγή οπών (κωκ), προϊόντων διύλισης πετρελαίου και πυρηνικών καυσίμων	1	0,8
Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	1	0,8
Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	1	0,8
Κατασκευή άλλων προϊόντων από μη μεταλλικά ορυκτά	4	3,1
Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και είδη εξοπλισμού μ.α.κ.	2	1,5
Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	1	0,8
Κατασκευή ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών μ.α.κ.	1	0,8
Κατασκευή εξοπλισμού και συσκευών ραδιοφωνίας, τηλεόρασης και επικοινωνιών	3	2,3
Κατασκευή ιατρικών οργάνων, οργάνων ακριβείας και οπτικών οργάνων, κατασκευή ρολογιών κάθε είδους	2	1,5
Κατασκευή επίπλων, λοιπές βιομηχανίες μ.α.κ.	2	1,5
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και ζεστού νερού	1	0,8
Κατασκευές	10	7,7
Εμπόριο, συντήρηση και επισκευή αυτοκινήτων και οχημάτων και μοτοσικλετών, λιανική πώληση καυσίμων για οχήματα	3	2,3
Χονδρικό εμπόριο και εμπόριο με προμήθεια, εκτός από το εμπόριο αυτοκινήτων οχημάτων και μοτοσικλετών	3	2,3
Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο αυτοκινήτων οχημάτων και μοτοσικλετών επισκευή ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	12	9,2
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	6	4,6
Χερσαίες μεταφορές	4	3,1
Υδάτινες μεταφορές	3	2,3
Εναέριες μεταφορές	1	0,8
Ταχυδρομεία και τηλεπικοινωνίες	3	2,3
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές εταιρείες και τα ταμεία συντάξεων	2	1,5
Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	2	1,5
Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	3	2,3
Εκπαίδευση	19	14,6
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	11	8,5
Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες	5	3,8
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	1	0,8
Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	1	0,8
Σύνολο	130	100,0

Πίνακας Π.31: Καθεστώς επιχείρησης στη χώρα προέλευσης *Εθνικότητα

Εθνικότητα Καθεστώς επιχείρησης	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Κρατική	23	85,2	25	62,5	24	100,0	16	88,9	6	28,6	94 72,3
Ιδιωτική	3	11,1	15	37,5	-	-	2	11,1	15	71,4	35 26,9
Άλλη	1	3,7	-	-	-	-	-	-	-	-	1 0,8
Σύνολο	27	100,0	40	100,0	24	100,0	18	100,0	21	100,0	130 100,0

Πίνακας Π.32: Θέση στο επάγγελμα στη χώρα προέλευσης* Εθνικότητα

Εθνικότητα Θέση στο επάγγελμα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
εργοδότης	-		1	2,5	-		-		-		1	0,8
αυτοαπασχολούμενος	3	11,1	4	10,0	-		1	5,6	3	14,3	11	8,5
μισθωτός	24	88,9	34	85,0	24	100,0	17	94,4	16	76,2	115	88,5
σε οικογενειακή επιχείρηση	-		1	2,5	-		-		2	9,5	3	2,3
Σύνολο	27	100,0	40	100,0	24	100,0	18	100,0	21	100,0	130	100,0

Πίνακας Π.33: Δευτερεύουσα απασχόληση στη χώρα προέλευσης* Εθνικότητα

Εθνικότητα Δευτερεύουσα απασχόληση	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ναι	2	7,4	4	10,0	1	4,2	1	5,6	-		8	6,2
Όχι	25	92,6	36	90,0	23	95,8	17	94,4	21	100,0	122	93,8
Σύνολο	27	100,0	40	100,0	24	100,0	18	100,0	21	100,0	130	100,0

Πίνακας Π.34: Πρώτη απασχόληση στην Ελλάδα* Εθνικότητα

Εθνικότητα Α' Απασχόληση	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
εργασία	57	95,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	215	98,6
ανεργία	1	1,7	-		-		-		-		1	0,5
άλλο	2	3,3	-		-		-		-		2	0,9
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

Πίνακας Π.35: Κλάδος απασχόλησης στην Ελλάδα (διψήφια κωδικοποίηση)

Κλάδος	Α' απασχόληση		Τη στιγμή της έρευνας	
	N	%	N	%
Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα, Δασοκομία	27	12,6	-	-
Αλιεία	3	1,4	1	0,5
Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	1	0,5	-	-
Κατασκευή ειδών ένδυσης, κατεργασία και βαφή γουναρικών	2	0,9	1	0,5
Κατεργασία και δέψη δέρματος	-	-	1	0,5
Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από τα έπιπλα, κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	-	-	1	0,5
Κατασκευή χαρτοπολιτού, χαρτιού και προϊόντων από χαρτί	1	0,5	-	-
Εκδόσεις, εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων εγγραφής ήχου και εικόνας και μέσων πληροφορικής	1	0,5	-	-
Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	1	0,5	-	-
Παραγωγή βασικών μετάλλων	-	-	2	1,1
Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και είδη εξοπλισμού μ.α.κ.	5	2,3	5	2,6
Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού	1	0,5	-	-
Κατασκευή αυτοκινήτων οχημάτων, κατασκευή ρυμουλκούμενων και ημρυμουλκούμενων οχημάτων	-	-	1	0,5
Κατασκευή επίπλων, λοιπές βιομηχανίες μ.α.κ.	4	1,8	2	1,1
Ανακύκλωση	1	0,5	-	-
Κατασκευές	46	21,4	51	27,0
Εμπόριο, συντήρηση και επισκευή αυτοκινήτων οχημάτων και μοτοσυκλετών, λιανική πώληση καυσίμων για οχήματα	4	1,8	4	2,1
Χονδρικό εμπόριο, με προμήθεια, εκτός από το εμπόριο αυτοκινήτων οχημάτων και μοτοσυκλετών	-	-	1	0,5
Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο αυτοκινήτων οχημάτων και μοτοσυκλετών επισκευή ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	6	2,8	11	5,8
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	18	8,4	11	5,8
Χερσαίες μεταφορές	-	-	6	3,2
Υδάτινες μεταφορές	1	0,5	-	-
Βοηθητικές και συναφείς προς τις μεταφορές δραστηριότητες, δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων	2	0,9	-	-
Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	5	2,3	9	4,8
Εκπαίδευση	-	-	1	0,5
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	1	0,5	-	-
Διάθεση λυμάτων και απορριμμάτων, υγιεινή και παρόμοιες δραστηριότητες	-	-	1	0,5
Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες	-	-	1	0,5
Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	85	39,5	79	41,8
Σύνολο	215	100,0	189	100,0

Πίνακας Π.36: Κλάδος πρώτης απασχόλησης (μονογένητα κωδικοποίηση) * Εθνικότητα

Εθνικότητα Κλάδος απασχόλησης	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα και Δασοκομία	15	26,3	3	5,0	-	-	3	10,0	6	21,4	27 12,7
Αλιεία	-	-	-	-	-	-	-	-	3	10,7	3 1,4
Ορυχεία και Λατομεία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	8	14,0	8	13,3	-	-	-	-	1	3,6	17 7,9
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, Φυσικού αερίου και Νερού	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Κατασκευές	16	28,1	19	31,7	-	-	2	6,7	9	32,1	46 21,4
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκ./μοτοσικ.	4	7,0	2	3,3	-	-	1	3,3	3	10,7	10 4,7
Ξενοδοχεία και Εστιατόρια	4	7,0	9	15,0	1	2,5	2	6,7	2	7,1	18 8,4
Μεταφορές, Αποθήκευση και επικοινωνίες	1	1,8	-	-	-	-	1	3,3	1	3,6	3 1,4
Ενδιάμεσοι χρημ. οργανισμοί	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Διαχείριση ακιν. περιουσίας, Εκμισθ. & επιχ. Δραστηρ/ες	-	-	2	3,3	2	5,0	1	3,3	-	-	5 2,3
Δημ. διοίκηση και άμυνα, Υποχρεωτική κοιν. ασφάλιση	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Εκπαίδευση	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Υγεία και Κοινωνική μέριμνα	-	-	-	-	1	2,5	-	-	-	-	1 0,5
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρ. υπέρ του κοιν. συνόλου	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ιδ.νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	9	15,8	17	28,3	36	90,0	20	66,7	3	10,7	85 39,5
Σύνολο	57	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	215 100,0

Πίνακας Π. 37 : Κλάδος απασχόλησης τη στιγμή της έρευνας (μονογένητα κωδικοποίηση) * Εθνικότητα

Εθνικότητα Κλάδος απασχόλησης	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα και Δασοκομία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Αλιεία	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3,7	1 0,5
Ορυχεία και Λατομεία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	6	12,0	3	5,3	-	-	2	7,7	2	7,4	13 6,9
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, Φυσικού αερίου και Νερού	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Κατασκευές	17	34,0	22	38,6	-	-	2	7,7	10	37,0	51 27,0
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκ./μοτοσικ.	6	12,0	3	5,3	-	-	2	7,7	5	18,5	16 8,5
Ξενοδοχεία και Εστιατόρια	8	16,0	1	1,8	1	3,4	-	-	1	3,7	11 5,8
Μεταφορές, Αποθήκευση και επικοινωνίες	1	2,0	-	-	-	-	1	3,8	4	14,8	6 3,2
Ενδιάμεσοι χρημ. οργανισμοί	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Διαχείριση ακιν. περιουσίας, Εκμισθ. & επιχ. Δραστηρ/ες	2	4,0	2	3,5	2	6,9	3	1,5	-	-	9 4,8
Δημ. διοίκηση και άμυνα, Υποχρεωτική κοιν. ασφάλιση	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Εκπαίδευση	-	-	1	1,8	-	-	-	-	-	-	1 0,5
Υγεία και Κοινωνική μέριμνα	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρ. υπέρ του κοιν. συνόλου	-	-	1	1,8	-	-	-	-	1	3,7	2 1,1
Ιδ.νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	10	20,0	24	2,1	26	89,7	16	61,5	3	11,1	79 41,8
Σύνολο	50	100,0	57	100,0	29	100,0	26	100,0	27	100,0	189 100,0

Πίνακας Π.38: Τρόπος αμοιβής στην Α' εργασία *Εθνικότητα

Εθνικότητα Τρόπος αμοιβής	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
με το μήνα	7	12,3	12	20,0	37	92,5	19	63,4	4	14,3	79 36,7
την εβδομάδα	1	1,8	1	1,7	-	-	-	-	1	3,6	3 1,4
την ημέρα	46	80,7	36	60,0	2	5,0	10	33,3	15	53,5	109 50,7
την ώρα	3	5,2	9	15,0	1	2,5	1	3,3	1	3,6	15 7,0
το κομμάτι	-	-	2	3,3	-	-	-	-	7	25,0	9 4,2
Σύνολο	57	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	215 100,0

Πίνακας Π.39: Τρόπος αμοιβής στην εργασία τη στιγμή της έρευνας * Εθνικότητα

Εθνικότητα Τρόπος αμοιβής	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
με το μήνα	11	22,0	1	1,8	20	69,0	16	61,6	5	18,5	53 28,0
την εβδομάδα	-	-	1	1,8	-	-	-	-	4	14,8	5 2,6
την ημέρα	31	62,0	35	61,3	5	17,2	5	19,2	13	48,2	89 47,1
την ώρα	6	12,0	15	26,3	4	13,8	5	19,2	2	7,4	32 16,9
το κομμάτι	-	-	1	1,8	-	-	-	-	-	-	1 0,5
άλλο	2	4,0	4	7,0	-	-	-	-	3	11,1	9 4,8
Σύνολο	50	100,0	57	100,0	29	100,0	26	100,0	27	100,0	189 100,0

Πίνακας Π.40: Ώρες εργασίας την εβδομάδα στην Α' απασχόληση

Ώρες εργασίας	Ερωτώμενοι N	%
5 - 10	3	1,4
11 - 20	11	5,1
21 - 30	10	4,7
31 - 40	47	21,9
41 - 50	39	18,1
51 - 60	20	9,3
61 - 70	12	5,6
71 +	3	1,4
Ακανόνιστες	70	32,6
Σύνολο	215	100,0

Πίνακας Π.41: Ώρες εργασίας την εβδομάδα τη στιγμή της έρευνας * Εθνικότητα

Εθνικότητα Ώρες εργασίας	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο N %
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
5 - 10	-	-	2	3,5	-	-	-	-	-	-	2 1,1
11 - 20	2	4,0	2	3,5	2	6,9	-	-	2	7,4	8 4,2
21 - 30	7	14,0	8	14,0	3	10,3	3	11,5	-	-	21 11,1
31 - 40	12	24,0	21	36,8	5	17,2	4	15,4	5	18,5	47 24,9
41 - 50	18	36,0	11	19,3	6	20,7	4	15,4	12	44,4	51 27,0
51 - 60	6	12,0	7	12,3	1	3,4	6	23,1	3	11,1	23 12,2
61 - 70	5	10,0	3	5,3	-	-	-	-	2	7,4	10 5,3
Ακανόνιστες	-	-	3	5,3	12	41,4	9	34,6	3	11,1	27 14,3
Σύνολο	50	100,0	57	100,0	29	100,0	26	100,0	27	100,0	189 100,0

Πίνακας Π.42: Αμοιβή σε είδος στην Α' Εργασία * Εθνικότητα

Εθνικότητα Αμοιβή σε είδος	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
ναι	26	45,6	24	40,0	38	95,0	24	80,0	5	17,9	117 54,4
όχι	31	54,4	36	60,0	2	5,0	6	20,0	23	82,1	98 45,6
Σύνολο	57	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	215 100,0

Πίνακας Π.43: Αμοιβή σε είδος τη στιγμή της έρευνας * Εθνικότητα

Εθνικότητα Άλλη αμοιβή	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N %
ναι	18	36,0	25	43,9	27	93,1	17	65,4	3	11,1	90 47,6
όχι	32	64,0	32	56,1	2	6,9	9	34,6	24	88,9	99 52,4
Σύνολο	50	100,0	57	100,0	29	100,0	26	100,0	27	100,0	189 100,0

Πίνακας Π.44: Ημερομίσθιο στην Α' απασχόληση

Ερωτούμενοι Ημερομίσθιο (δρχ)	N	%
1 - 3.000	28	25,0
4 - 5.000	55	49,1
6 - 7.000	25	22,3
8 - 10.000	4	3,6
Σύνολο	112	100,0

Πίνακας Π.45: Έσοδα από την εργασία στην Α' απασχόληση

Ερωτούμενοι Μηνιαία έσοδα (δρχ.)	N	%
15 - 25.000	6	2,8
30 - 50.000	12	5,6
51 - 100.000	112	52,1
101 - 150.000	75	34,9
151 - 200.000	9	4,2
201 - 250.000	1	0,5
Σύνολο	215	100,0

VIII. Εισόδημα

Πίνακας Π. 46 : Δαπάνες για γενικά έξοδα * Εθνικότητα

Εθνικότητα % του εισοδήματος	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
0 %	1	1,7	-	-	2	5,0	3	10,0	2	7,1	8	3,7
1-10	-	-	-	-	11	27,5	6	20,0	-	-	17	7,8
11-20	4	6,6	1	1,7	3	7,5	3	10,0	-	-	11	5,0
21-30	4	6,6	10	16,7	7	17,5	3	10,0	7	25,0	31	14,2
31-40	7	11,7	20	33,3	4	10,0	7	23,4	8	28,5	46	21,1
41-50	18	30,0	12	20,0	7	17,5	6	20,0	3	10,7	46	21,1
51-60	8	13,3	7	11,7	3	7,5	-	-	3	10,7	21	9,6
61-70	6	10,0	5	8,4	-	-	2	6,7	1	3,6	14	6,5
71-80	5	8,3	1	1,7	1	2,5	-	-	1	3,6	8	3,7
81-90	1	1,7	1	1,7	1	2,5	-	-	1	3,6	4	1,8
91-99	6	10,0	3	5,0	1	2,5	-	-	2	7,1	12	5,6
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

Πίνακας Π. 47: Λοιπά έξοδα * Εθνικότητα

Εθνικότητα % του εισοδήματος	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
0 %	20	33,3	28	46,7	9	22,5	1	3,3	6	21,4	64	29,4
1-5	22	36,6	14	23,3	20	50,0	19	63,3	7	25,0	82	37,6
6-10	15	25,1	12	20,0	11	27,5	9	30,0	13	46,4	60	27,6
11-30	3	5,0	6	10,0	-	-	1	3,3	2	7,1	12	5,5
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

Πίνακας Π. 48: Δαπάνες για ψυχαγωγία * Εθνικότητα

Εθνικότητα % του εισοδήματος	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
0 %	11	18,3	4	6,7	11	27,5	5	16,7	1	3,6	32	14,7
1-5	22	36,7	13	21,7	22	55,0	13	43,3	12	42,9	82	37,6
5-10	16	26,7	31	51,7	7	17,5	10	33,3	13	46,4	77	35,3
11-19	5	8,3	7	11,7	-	-	1	3,3	-	-	13	6,0
20-30	6	10,0	5	8,3	-	-	1	3,3	2	7,2	14	6,4
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

Πίνακας Π. 49: Είδος αποταμίευσης * Εθνικότητα

Εθνικότητα Η αποταμίευση	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
χρήμα μόνο	39	95,1	54	98,2	37	97,4	30	100,0	26	100,0	186	97,9
χρήμα και είδος	2	4,9	1	1,8	1	2,6	-	-	-	-	4	2,1
σύνολο	41	100,0	55	100,0	38	100,0	30	100,0	26	100,0	190	100,0

Πίνακας Π. 50: Αποταμίευση στη χώρα προέλευσης * Εθνικότητα

Εθνικότητα % του εισοδήματος	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
0 %	24	40,0	12	20,0	2	5,0	-	-	5	17,9	43	19,7
1-10	6	10,0	4	6,7	-	-	1	3,3	-	-	11	5,0
11-20	7	11,7	13	21,7	1	2,5	3	10,0	3	10,7	27	12,4
21-30	8	13,3	10	16,7	4	10,0	5	16,7	12	42,9	39	17,9
31-40	4	6,7	6	10,0	5	12,5	6	20,0	4	14,3	25	11,5
41-50	4	6,7	12	20,0	5	12,5	2	6,6	1	3,6	24	11,0
51-60	4	6,7	1	1,7	6	15,0	4	13,3	1	3,6	16	7,4
61-70	2	3,4	2	3,4	4	10,0	3	10,0	-	-	11	5,1
71-80	1	1,7	-	-	6	15,0	5	16,7	1	3,6	13	6,0
81-95	-	-	-	-	7	17,5	1	3,3	1	3,6	9	4,1
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

Πίνακας Π. 51: Αποταμίευση στη χώρα υποδοχής *Εθνικότητα

Εθνικότητα	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
% του εισοδήματος												
0%	18	30,0	26	43,3	29	72,5	12	40,0	9	32,1	94	43,1
1-5	10	16,7	4	6,7	5	12,5	5	16,7	4	14,3	28	12,9
6-15	17	28,3	18	30,0	6	15,0	8	26,7	8	28,6	57	26,2
16-25	10	16,7	5	8,3	-	-	4	13,3	5	17,9	24	11,0
26-30	3	5,0	4	6,7	-	-	1	3,3	1	3,6	9	4,1
31-50	2	3,4	3	5,0	-	-	-	-	1	3,6	6	2,8
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

X. Ζητήματα ενσωμάτωσης

A. Συνάντηση με εθνότητες

Πίνακας Π.52: Συχνότητα συνάντησης εκτός εργασίας με άλλα άτομα

Συχνότητα	Κάθε ημέρα		2-3 εβδομάδα		1 / εβδομάδα		1 / 15ήμερο		1 / μήνα		Σπάνια	Ποτέ	Σύνολο			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			N	%		
Εθνικότητα																
Ομοεθνείς	54	24,8	107	49,1	36	16,5	8	3,7	5	2,3	4	1,8	4	1,8	218	100,0
Έλληνες	1	0,5	12	5,5	11	5,0	21	9,6	28	12,8	54	24,8	91	41,7	218	100,0
Άλλων εθνότητων	2	0,9	14	6,4	5	2,3	8	3,7	7	3,2	26	11,9	156	71,6	218	100,0

Πίνακας Π.53: Συχνότητα συνάντησης εκτός εργασίας με άλλα άτομα (Αλβανοί)

Συχνότητα	Κάθε ημέρα		2-3 εβδομάδα		1 / εβδομάδα		1 / 15ήμερο		1 / μήνα		Σπάνια	Ποτέ	Σύνολο			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			N	%		
Εθνικότητα																
Ομοεθνείς	23	38,3	24	40,0	9	15,0	2	3,3	1	1,7	1	1,7	-	60	100,0	
Έλληνες	-	-	4	6,7	7	11,7	8	13,3	6	10,0	13	21,7	22	36,7	60	100,0
Άλλων εθνότητων	-	-	1	1,7	2	3,3	1	1,7	-	-	3	5,0	53	88,3	60	100,0

Πίνακας Π.54: Συχνότητα συνάντησης εκτός εργασίας με άλλα άτομα (Πολωνοί)

Συχνότητα	Κάθε ημέρα		2-3 εβδομάδα		1 / εβδομάδα		1 / 15ήμερο		1 / μήνα		Σπάνια	Ποτέ	Σύνολο			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			N	%		
Εθνικότητα																
Ομοεθνείς	19	31,7	31	51,7	5	8,3	3	5,0	2	3,3	-	-	-	60	100,0	
Έλληνες	1	1,7	-	-	3	5,0	10	16,7	14	23,3	19	31,7	13	21,7	60	100,0
Άλλων εθνότητων	-	-	1	1,7	1	1,7	5	8,3	4	6,7	10	16,7	39	65,0	60	100,0

Πίνακας Π.55: Συχνότητα συνάντησης εκτός εργασίας με άλλα άτομα (Γεωργιανοί)

Συχνότητα	Κάθε ημέρα		2-3 εβδομάδα		1 / εβδομάδα		1 / 15ήμερο		1 / μήνα		Σπάνια	Ποτέ	Σύνολο			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			N	%		
Εθνικότητα																
Ομοεθνείς	5	12,5	18	45,0	14	35,0	1	2,5	1	2,5	1	2,5	-	40	100,0	
Έλληνες	-	-	1	2,5	-	-	1	2,5	3	7,5	5	12,5	30	75,0	40	100,0
Άλλων εθνότητων	-	-	2	5,0	-	-	-	-	-	-	3	7,5	35	87,5	40	100,0

Πίνακας Π.56: Συχνότητα συνάντησης εκτός εργασίας με άλλα άτομα (Ουκρανοί)

Συχνότητα	Κάθε ημέρα		2-3 εβδομάδα		1 / εβδομάδα		1 / 15ήμερο		1 / μήνα		Σπάνια		Ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Εθνοικότητα																
Ομοσυνεί	2	6,7	19	63,3	7	23,3	2	6,7	-	-	-	-	-	-	30	100,0
Έλληνες	-	-	4	13,3	-	-	1	3,3	2	6,7	9	30,0	14	46,7	30	100,0
Άλλων εθνοτήτων	2	6,7	2	6,7	-	-	2	6,7	-	-	6	20,0	18	60,0	30	100,0

Πίνακας Π.57: Συχνότητα συνάντησης εκτός εργασίας με άλλα άτομα (Άλλοι μετανάστες)

Συχνότητα	Κάθε ημέρα		2-3 εβδομάδα		1 / εβδομάδα		1 / 15ήμερο		1 / μήνα		Σπάνια		Ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Εθνοικότητα																
Ομοσυνεί	5	17,9	15	53,6	1	3,6	-	-	1	3,6	2	7,1	4	14,3	28	100,0
Έλληνες	-	-	3	10,7	1	3,6	1	3,6	3	10,7	8	28,6	12	42,9	28	100,0
Άλλων εθνοτήτων	-	-	8	28,6	2	7,1	-	-	3	10,7	4	14,3	11	39,3	28	100,0

Πίνακας Π.58: Διάθεση του ελεύθερου χρόνου

Συχνότητα	1 / μήνα		2 / μήνα		3 / μήνα		4 / μήνα		4+ / μήνα		Σπάνια		Καθόλου		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ψυχαγωγία	8	3,7	15	6,9	2	0,9	8	3,7	1	0,5	26	11,9	158	72,5	218	100
Disco	11	5,0	9	4,1	6	2,8	32	14,7	35	16,1	59	27,1	66	30,3	218	100
καφενεία / Ζαχαροπλαστεία	1	0,5	4	1,8	3	1,4	1	0,5	1	0,5	3	1,4	205	94,0	218	100
Bar / Pub	2	0,9	1	0,5	-	-	2	0,9	-	-	17	7,8	196	89,9	218	100
ταβέρνες	15	6,9	15	6,9	6	2,8	20	9,2	5	2,3	46	21,1	111	50,9	218	100
συναντήσεις σε σπίτια Ελλήνων	15	6,9	12	5,5	4	1,8	10	4,6	7	3,2	48	22,0	122	56,0	218	100
συναντήσεις σε σπίτια ομοσυνών	11	5,0	19	8,7	6	2,8	62	28,4	67	30,7	35	16,1	18	8,3	218	100
άλλο	-	-	6	5,6	4	3,7	43	39,8	49	45,4	6	5,6	-	-	108	100

B. ΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Πίνακας Π.59: Γνώση της ελληνικής (Αλβανοί)

Γνώση	Άριστα		Πολύ καλά		Καλά		Λίγο		Καθόλου		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Κατανόηση	11	18,3	28	46,7	15	25,0	6	10,0	-	-	60	100,0
Ομιλία	3	5,0	27	45,0	19	31,7	11	18,3	-	-	60	100,0
Ανάγνωση	1	1,7	9	15,0	21	35,0	20	33,3	9	15,0	60	100,0
Γραφή	-	-	-	-	-	-	36	60,0	24	40,0	60	100,0

Πίνακας Π.60: Γνώση της ελληνικής (Πολωνοί)

Γνώση	Άριστα		Πολύ καλά		Καλά		Λίγο		Καθόλου		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Κατανόηση	20	33,3	20	33,3	12	20,0	8	13,3	-	-	60	100,0
Ομιλία	1	1,7	31	51,7	15	25,0	13	21,7	-	-	60	100,0
Ανάγνωση	-	-	11	18,3	21	35,0	21	35,0	7	11,7	60	100,0
Γραφή	1	1,7	-	-	7	11,7	25	41,7	27	45,0	60	100,0

Πίνακας Π.61: Γνώση της ελληνικής (Γεωργιανοί)

Γνώση	Άριστα		Πολύ καλά		Καλά		Λίγο		Καθόλου		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Κατανόηση	4	10,0	18	45,0	12	30,0	6	15,0	-	-	40	100,0
Ομιλία	-	-	15	37,5	11	27,5	14	35,0	-	-	40	100,0
Ανάγνωση	-	-	-	-	8	20,0	21	52,5	11	27,5	40	100,0
Γραφή	-	-	-	-	-	-	17	42,5	23	57,5	40	100,0

Πίνακας Π. 62: Γνώση της ελληνικής (Ουκρανοί)

Γνώση	Αριστα		Πολύ καλά		Καλά		Λίγο		Καθόλου		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Κατανόηση	7	23,3	13	43,3	6	20,0	4	13,3	-	-	30	100,0
Ομιλία	-	-	16	53,3	5	16,7	8	26,7	1	3,3	30	100,0
Ανάγνωση	-	-	2	6,7	8	26,7	13	43,3	7	23,3	30	100,0
Γραφή	-	-	-	-	3	10,0	10	33,3	17	56,7	30	100,0

Πίνακας Π. 63: Γνώση της ελληνικής (Άλλοι αλλοδαποί)

Γνώση	Αριστα		Πολύ καλά		Καλά		Λίγο		Καθόλου		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Κατανόηση	11	39,3	8	28,6	8	28,6	1	3,6	-	-	28	100,0
Ομιλία	3	10,7	11	39,3	10	35,7	4	14,3	-	-	28	100,0
Ανάγνωση	2	7,1	-	-	12	42,9	10	35,7	4	14,3	28	100,0
Γραφή	2	7,1	-	-	2	7,1	11	39,3	13	46,4	28	100,0

XII. Προθέσεις για τη διάρκεια της μετανάστευσης

Πίνακας Π. 64 : Μελλοντικά σχέδια σχετικά με την εξέλιξη της μετανάστευσης *Εθνικότητα

Εθνικότητα Μελλοντικά σχέδια	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
παραμονή στην Ελλάδα	22	36,7	22	36,7	4	10,0	4	13,3	7	25,0	59	27,1
μετάβαση σε τρίτη χώρα	8	13,3	-	-	-	-	1	3,3	1	3,6	10	4,6
επιστροφή στη χώρα του	19	31,7	29	48,3	35	87,5	21	70,0	15	53,6	119	54,6
άλλη περίπτωση	-	-	3	5,0	-	-	1	3,3	1	3,6	5	2,3
Δ.Γ.	11	18,3	6	10,0	1	2,5	3	10,0	4	14,3	25	11,5
Σύνολο	60	100,0	60	100,0	40	100,0	30	100,0	28	100,0	218	100,0

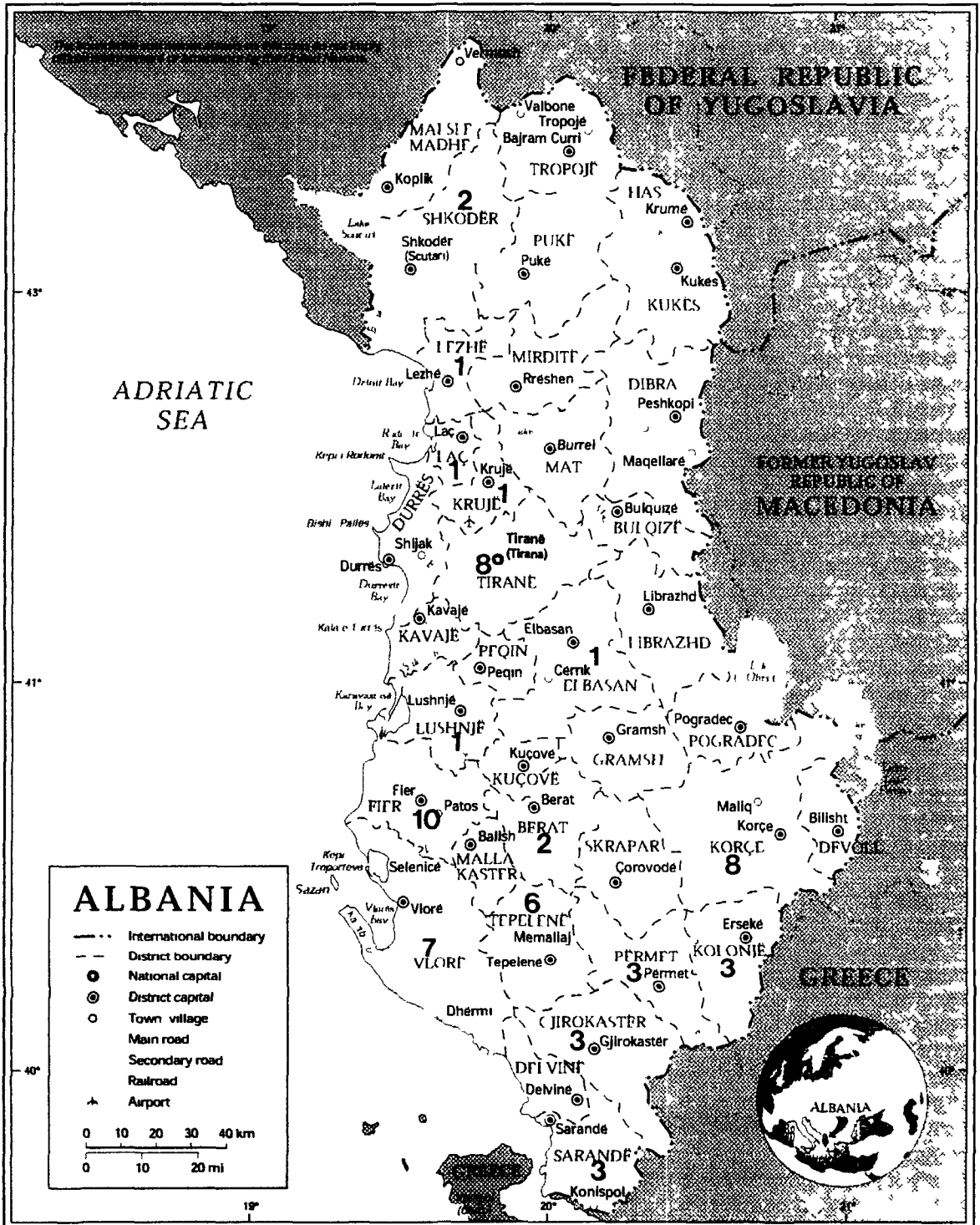
Πίνακας Π. 65: Μελλοντικά σχέδια σχετικά με την παραμονή τους στη χώρα (ανά φύλο & εθνικότητα)

Εθνικότητα Μελλοντικά σχέδια	Αλβανοί		Πολωνοί		Γεωργιανοί		Ουκρανοί		Άλλοι		Σύνολο	
	A	Γ	A	Γ	A	Γ	A	Γ	A	Γ	A	Γ
παραμονή στην Ελλάδα	15	7	8	14	-	4	1	3	7	-	31	28
	48,4	25,0	25,8	50,0	-	14,3	3,2	10,7	22,6	-	100,0	100,0
μετάβαση σε τρίτη χώρα	7	1	-	-	-	-	-	1	1	-	8	2
	87,5	50,0	-	-	-	-	-	50,0	12,5	-	100,0	100,0
επιστροφή στη χώρα του	14	5	18	11	1	34	3	18	12	3	48	71
	29,2	7,0	37,5	15,5	2,1	47,9	6,3	25,4	25,0	4,2	100,0	100,0
άλλη περίπτωση	-	-	1	2	-	-	-	1	1	-	2	3
	-	-	50,0	66,7	-	-	-	33,3	50,0	-	100,0	100,0
Δ.Γ.	7	4	3	3	-	1	3	-	3	1	16	9
	43,8	44,4	18,8	33,3	-	11,1	18,8	-	18,8	11,1	100,0	100,0
Σύνολο	43	17	30	30	1	39	7	23	24	4	105	113

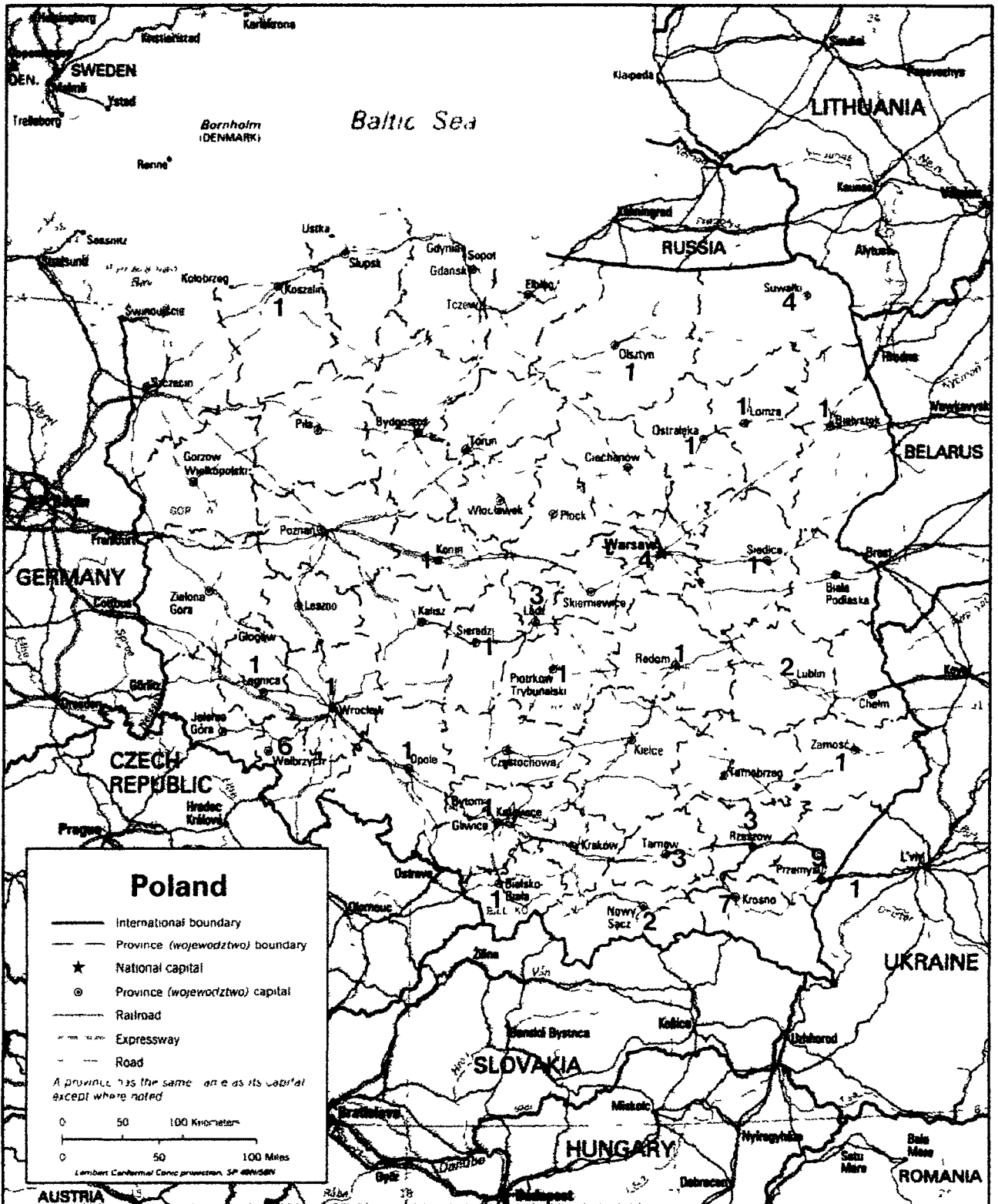
Παράρτημα Π.

Χάρτες

ΧΑΡΤΗΣ 1: ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 2: ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΩΝΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 4: ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΟΥΚΡΑΝΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

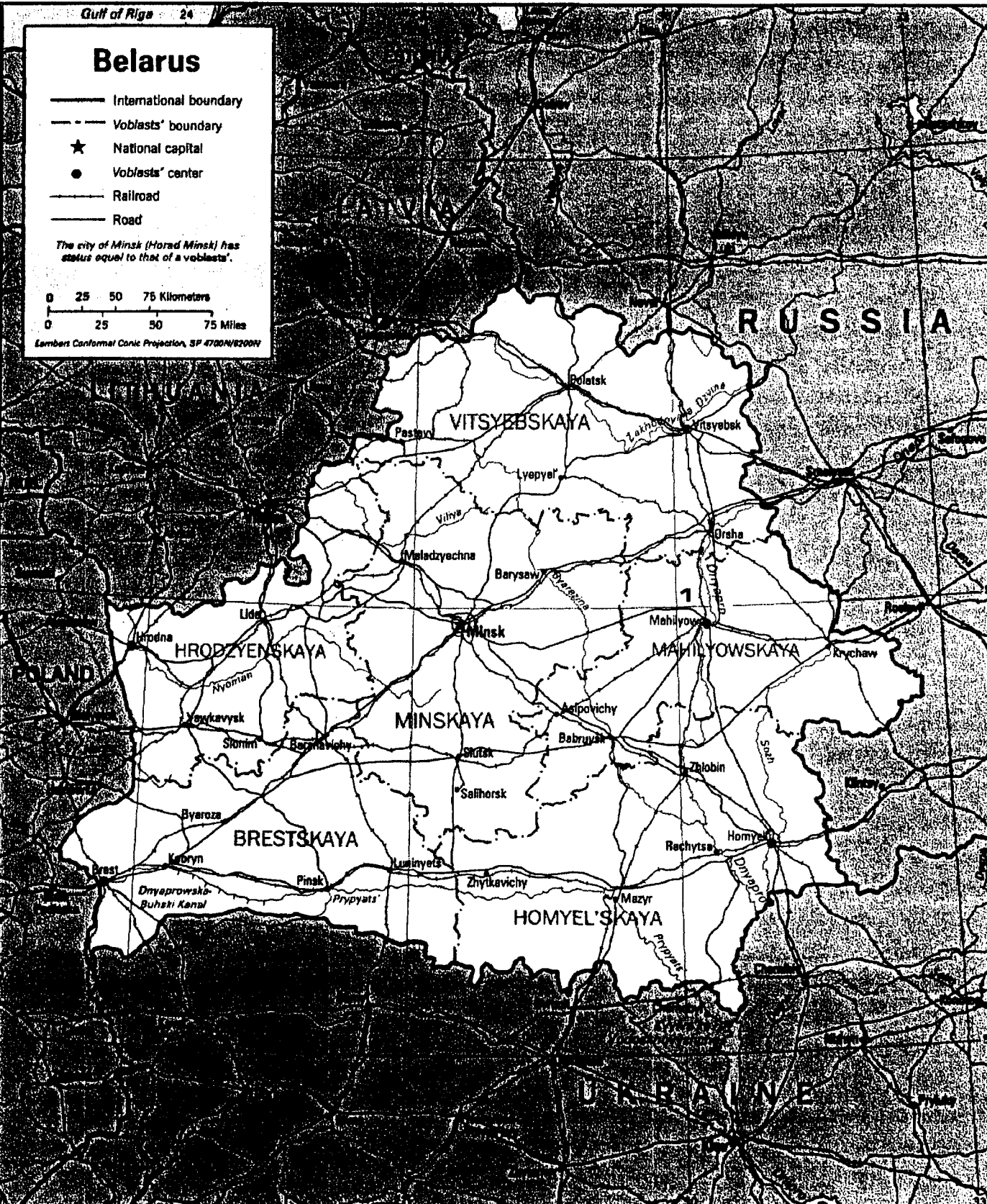
ΧΑΡΤΗΣ 5: ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

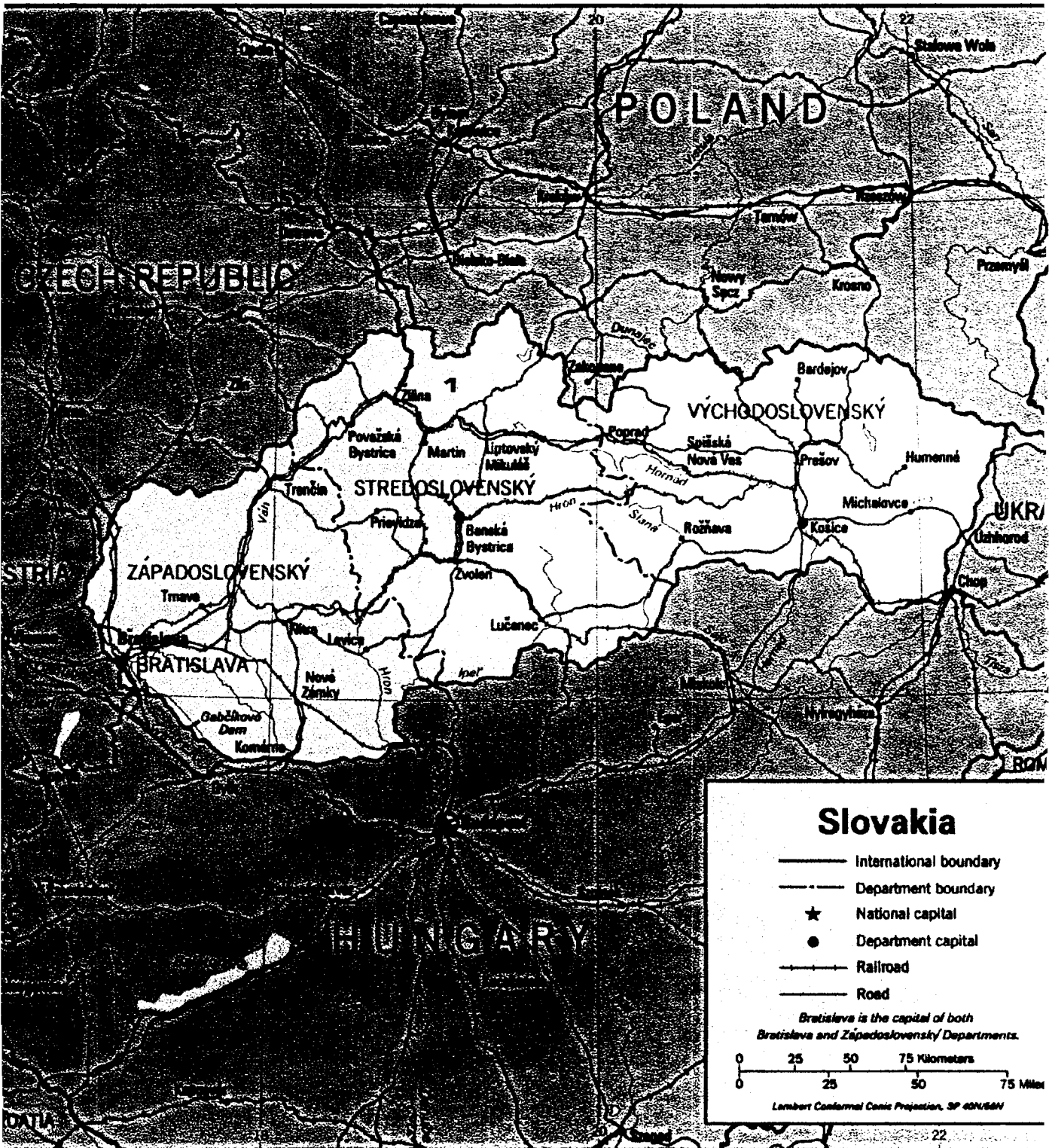
ΧΑΡΤΗΣ 6: ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΖΑΚΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 7: ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΛΕΥΚΟΡΩΣΟΥ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

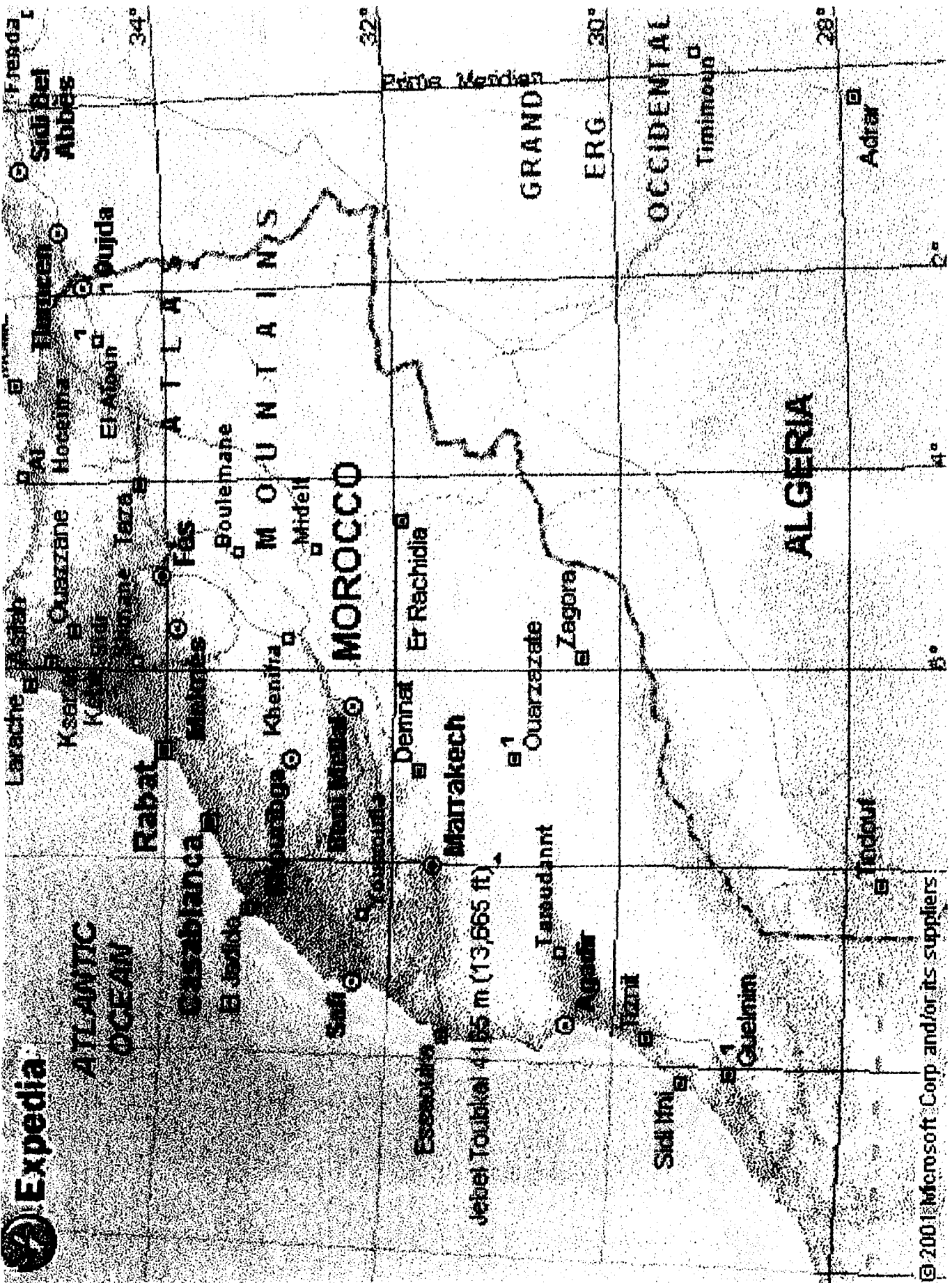
ΧΑΡΤΗΣ 8: ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΣΛΟΒΑΚΙΑΣ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

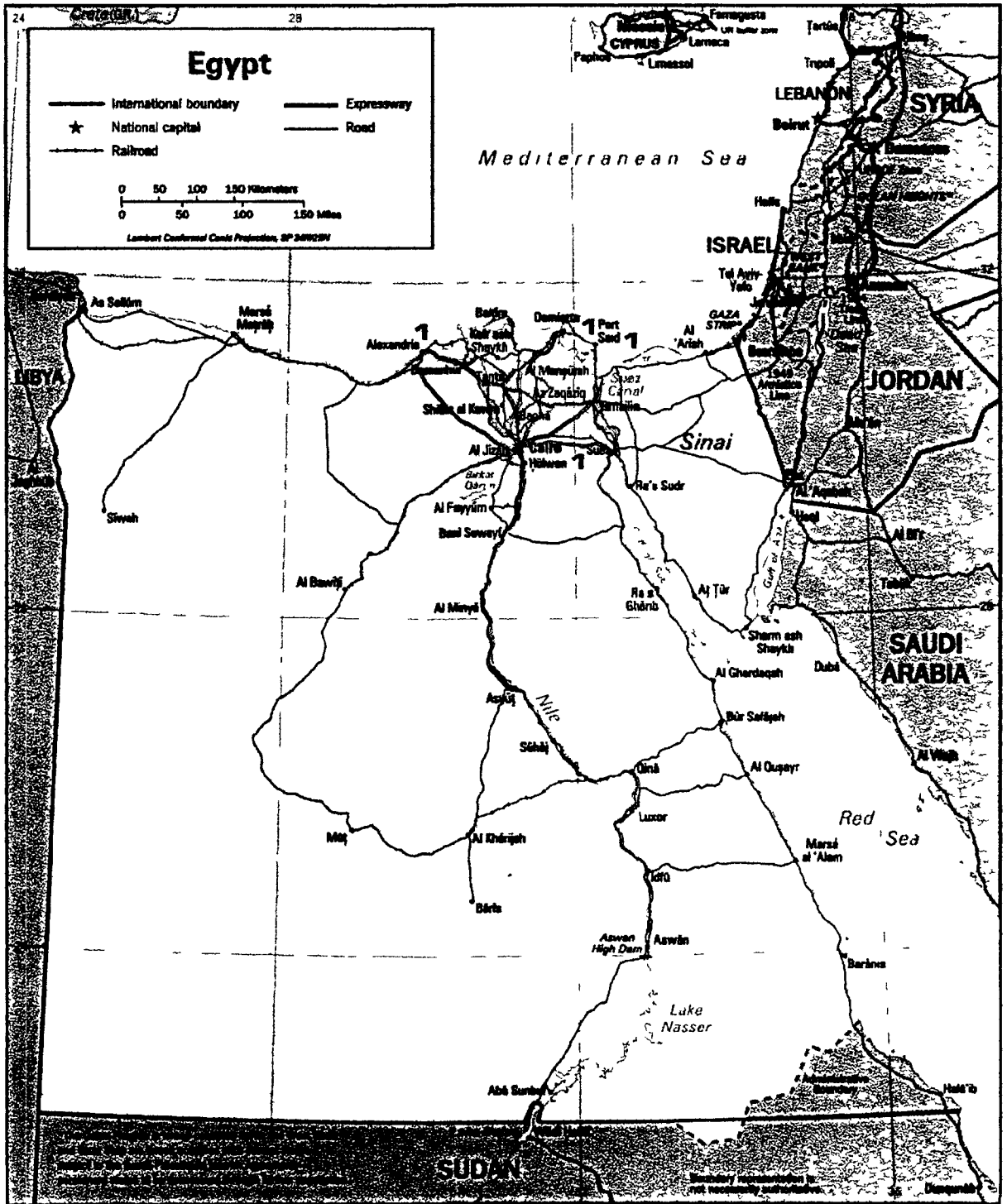
ΧΑΡΤΗΣ 9: ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΡΟΥΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

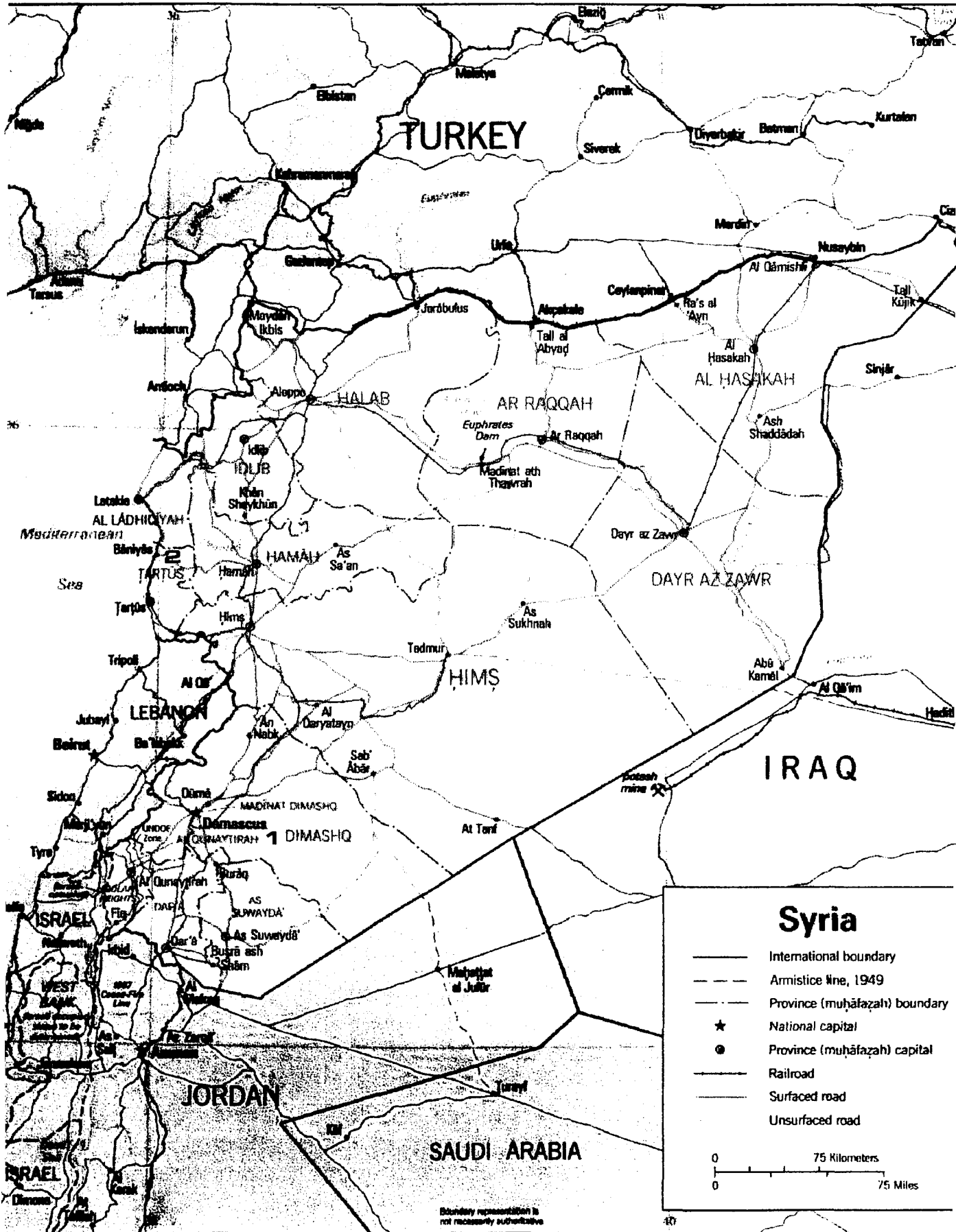
ΧΑΡΤΗΣ 10: ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΜΑΡΟΚΙΝΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 11: ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 14: ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΡΙΩΝ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

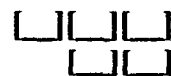
Παράρτημα III.

Ερωτηματολόγιο

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**ΕΡΕΥΝΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΣΗ
ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ**

**α/α ερωτηματολογίου
περιοχή κατοικίας**

A. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ**1. ΦΥΛΟ**

Ανδρας 1 Γυναίκα 2

2. ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ19[][]**3. ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ**

Νομός _____

Αριθμός κατοίκων _____

Χώρα _____

4. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Άγαμος 1

Αρραβωνιασμένος 2

Έγγαμος 3

Χήρος 4

Διαζευγμένος 5

Σε διάσταση 6

Συζεί 7

5. ΘΡΗΣΚΕΙΑ

6. ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ

7. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Χρόνια εκπαίδευσης (συνολικά) _____

Επίπεδο εκπαίδευσης:

Μεταπ/κό 1

Ανωτάτη 2

Ανωτέρα 3

Μέση 4

Στοιχειώδης 5

Λίγο πανεπ. 6

Ειδίκευση εκπαίδευσης

ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2

 Ειδικότητα _____

Διάρκεια ειδίκευσης (χρόνια) _____

Πρόσθετη εκπαίδευση (Σεμινάρια κλπ.)

ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2

 Τι είδους _____

Διάρκεια (σε μήνες) _____

Ειδικότητα _____

Ξένες γλώσσες

Γλώσσα	Πολύ καλά	Καλά	Λίγο	Καθόλου
Αγγλικά	1	2	3	4
Γαλλικά	1	2	3	4
Ιταλικά	1	2	3	4
Γερμανικά	1	2	3	4
Ρώσικα	1	2	3	4
Πολωνικά	1	2	3	4
Ρουμάνικα	1	2	3	4
Τούρκικα	1	2	3	4
Άλλη	1	2	3	4

B. ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**8. ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ (την πρώτη)**

ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2 —————>(Ερώτ.10)

8.1. Αν ΝΑΙ, προς τα που κινήθηκε.

Σε μεγαλύτερη πόλη 1
Σε ίση 2
Σε μικρότερη 3

8.2. Αν ΝΑΙ, για ποιο λόγο μετακινήθηκε (την πρώτη φορά)

Οικονομικοί λόγοι 1
Πολιτικοί λόγοι 2
Σπουδές 3
Οικογενειακοί 4
Άλλοι 5

9. ΠΟΥ ΕΖΗΣΕ ΤΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ

Νομός _____
Αριθμός κατοίκων _____
Χώρα _____

☐	☐
☐	☐
☐	☐

10. ΠΡΙΝ ΕΛΘΕΙ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ ΑΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕ ΣΕ ΤΡΙΤΗ ΧΩΡΑ (η πρώτη και η τελευταία)

ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2 ———> (Ερώτ. 11)

Αν ΝΑΙ

A. ΠΡΩΤΗ ΧΩΡΑ

- 10.1. Σε ποια _____
- 10.2. Για ποιο λόγο _____
- 10.3. Πόσο έμεινε (μήνες) _____
- 10.4. Ποια ήταν η ασχολία του εκεί:
Εργασία	1	
Ανεργία	2	
Σπουδές	3	
Άλλο	4	☐
- 10.5. Για ποιο λόγο έφυγε _____

B. ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΩΡΑ

- 10.1.β. Σε ποια _____
- 10.2.β. Για ποιο λόγο _____
- 10.3 β. Πόσο έμεινε (μήνες) _____
- 10.4.β. Ποια ήταν η ασχολία του εκεί:
Εργασία	1	
Ανεργία	2	
Σπουδές	3	
Άλλο	4	☐
- 10.5.β. Για ποιο λόγο έφυγε _____

Γ. ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

11. ΠΟΤΕ ΗΛΘΕ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ (ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ) (μήνα-έτος)

12. ΠΟΣΕΣ ΦΟΡΕΣ ΕΧΕΙ ΕΛΘΕΙ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ (για εργασία)

12.1. Πως ήλθε:

1η. Είσοδος

- Με ποια διαδικασία:

- α) Μέσον _____
- β) Μόνος 1
- Με άλλους 2
- γ) Τουρίστας 1
- Σύμβαση 2
- Άλλο 3 _____
- δ) Σε ποια περιοχή κατοίκησε _____

Περιφ.

Νομός

Αστικ.

- Πόσο έμεινε εδώ (μήνες) _____

- Για ποιο λόγο έφυγε _____

B. Αν περισσότερο από μία είσοδο πως ήλθε:**2η. Είσοδος***- Με ποια διαδικασία:*α) Μέσον _____ β) Μόνος 1 Με άλλους 2 γ) Τουρίστας 1 Σύμβαση 2 Άλλο 3 _____

δ) Σε ποια περιοχή κατοίκησε _____

Περιφ. Νομός Αστικ.

- Πότε ήλθε _____

19

- Πόσο έμεινε εδώ (μήνες) _____

- Για ποιο λόγο έφυγε _____

3η. Είσοδος*- Με ποια διαδικασία:*α) Μέσον _____ β) Μόνος 1 Με άλλους 2 γ) Τουρίστας 1 Σύμβαση 2 Άλλο 3 _____

δ) Σε ποια περιοχή κατοίκησε _____

Περιφ. Νομός Αστικ.

- Πότε ήλθε _____

19

- Πόσο έμεινε εδώ (μήνες) _____

- Για ποιο λόγο έφυγε _____

4η. Τελευταία Είσοδος*- Με ποια διαδικασία:*α) Μέσον _____ β) Μόνος 1 Με άλλους 2 γ) Τουρίστας 1 Σύμβαση 2 Άλλο 3 _____

δ) Σε ποια περιοχή κατοίκησε _____

Περιφ. Νομός Αστικ.

- Πότε ήλθε _____

19

- Πόσο έμεινε εδώ (μήνες) _____

- Για ποιο λόγο έφυγε _____

13. ΠΟΙΟΣ Ο ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (τώρα)

Δ. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

14. ΕΧΕΙ ΑΦΗΣΕΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ (τώρα)

ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2 → (Ερώτ. 15)

α) Δική του 1
Ανιόντων 2
Δική του και ανιόντων 3

β) Αριθμός ατόμων _____

γ) Σύνθεση οικογ. (δικής του οικογ.) _____

14.1. Υπάρχει περίπτωση να έλθει εδώ κάποιο μέλος της οικογένειάς του.

ΝΑΙ 1
ΟΧΙ 2
ΙΣΩΣ 3
ΔΓ 4

14.1.1. Αν ΝΑΙ ή ΙΣΩΣ (ποιος)

[Σύζυγος 1 Παιδί 2 Αδελφός 3 Γονιός 4 Άλλος 5 ## Άνδρας 1 Γυναίκα 2]

Α' άτομο			Β' άτομο			Γ' άτομο		
Σχέση	Φύλο	Έτος γεν.	Σχέση	Φύλο	Έτος γεν.	Σχέση	Φύλο	Έτος γεν.
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

14.1.2. Υπό ποιες προϋποθέσεις

α) άτομο _____

β) άτομο _____

γ) άτομο _____

15. ΕΧΕΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΕΔΩ

ΝΑΙ 1

ΟΧΙ 2 ---> (Ερωτ. 16)

15.1. Αν ΝΑΙ

[Σύζυγος 1 Παιδί 2 Αδελφός 3 Γονιός 4 Άλλος 5]

[Άρρεν 1 Θήλυ 2 ## Ομοεθνής 1 Έλληνας 2 Άλλος 3]

Α' Άτομο					Β' Άτομο				
Σχέση ερωτ.	Έτος γέννησης	Φύλο	Εθνικότη.	Έτος Αφιξης	Σχέση ερωτ.	Έτος γέννησης	Φύλο	Εθνικότη.	Έτος Αφιξης
[]	[][]	[]	[]	[][]	[]	[][]	[]	[]	[][]

Γ' Άτομο					Δ' Άτομο				
Σχέση ερωτ.	Έτος γέννησης	Φύλο	Εθνικότη.	Έτος Αφιξης	Σχέση ερωτ.	Έτος γέννησης	Φύλο	Εθνικότη.	Έτος Αφιξης
[]	[][]	[]	[]	[][]	[]	[][]	[]	[]	[][]

15.2. Πάνω από τέσσερα άτομα. Πόσα _____**15.3. Εφόσον υπάρχουν παιδιά εδώ σε σχολική ηλικία. Σχολείο:**

(Σχολείο της χώρας τους 1 Ελληνικό 2 άλλο 3 Κανένα 4)

παιδί	έτος γεννησης	σχολείο
1	[][]	[]
2	[][]	[]
3	[][]	[]
4	[][]	[]

15.3.1. Αν κανένα σχολείο, γιατί**15.4. Αν δεν είναι ακόμη σε σχολική ηλικία. Ποιος το προσέχει όταν λείπουν σε εργασία.** (σύζυγος 1 γονέας 2 αδελφός 3 μεγαλύτερο παιδί 4 τρίτος 5 νηπιαγωγείο/παιδικός σταθμός ελληνικός 6, παιδικός ΙΧ 7, κανείς 8)

παιδί	ηλικία	εποπτεία
1	[][]	[]
2	[][]	[]
3	[][]	[]
4	[][]	[]

Ε. ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ

16. ΑΔΕΙΑ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΣΗΜΕΡΑ

ΝΑΙ 1

ΟΧΙ 2

ΣΤ. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΛΕΞΗΣ - ΑΠΩΘΗΣΗΣ

17. ΓΙΑΤΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣΕ ΝΑ ΦΥΓΕΙ ΑΠΟ ΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ (Δύο λόγοι)

α) _____

β) _____

 18. ΔΥΟ ΛΟΓΟΙ ΠΡΟΤΙΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΜΑΣ (την πρώτη φορά)

α) _____

β) _____

 19. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ ΠΡΙΝ ΜΕΤΑΚΙΝΗΘΕΙ

ΝΑΙ 1

ΟΧΙ 2

 Από που _____**19.1. Αν είχε ενημέρωση πως βρήκε την κατάσταση**

Όπως την περίμενε 1

Καλλίτερη 2

Χειρότερη 3

Άλλο 4

Αν 2

19.1.2. Για ποιο λόγο

Αν 3

19.1.3. Για ποιο λόγο

Z. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ

20. ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΣΧΟΛΙΑ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΠΡΙΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙ

Εργασία 1
 Ανεργία 2
 Σπουδές 3
 Άλλο 4

20.1. Αν εργαζόταν, τι θέση είχε

Εργοδότης 1
 Αυτοαπα/νος 2
 Μισθωτός 3
 Σε οικογεν. Επιχείρηση 4

Θέση _____

Κλάδος _____

Η επιχείρηση ήταν:

Κρατική 1 Ιδιωτική 2 Άλλη 3

Πόσα άτομα απασχολούσε (περίπου)

20.2. Δευτερεύουσα απασχόληση

ΝΑΙ 1
 ΟΧΙ 2

20.3. Αν ήταν άνεργος, για πόσο διάστημα τους τελευταίους 24 μήνες. (μήνες)**21. ΕΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

Ηλικία έναρξης Ηλικία λήξης

H. ΚΑΤΟΙΚΙΑ

22. Η ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΕΙΝΑΙ:

Κανονική κατοικία 1
 Ξενοδοχείο ΙΧ 2
 Ξενοδοχείο 3
 Άλλο 4

23. ΤΑΥΤΙΣΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΝΑΙ 1

ΟΧΙ 2

Αν Ναι ----→ερώτηση 30

24. Η ΠΡΩΤΗ ΤΟΥ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**25. ΣΥΓΚΑΤΟΙΚΗΣΗ**

Οικογένεια	1
Με συγγενείς	2
Με τρίτους	3
Μόνος	4
Συνδυασμός με την οικογένεια	5
Άλλη περίπτωση.....	6

26. ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Ιδιότητα	1
Ενοκίαση	2
Παραχώρηση	3
Κατάληψη	4
Άλλο.....	5

26.1. Αν με ενοίκιο (ποσόν)

Ποσόν ενοικίου συνολικό.....

Ενοίκιο στο μερίδιό του.....

Παίρνει ισόποσες αποδείξεις ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2

27. ΑΝΕΣΕΙΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

α) Δωμάτια.....

Άτομα.....

β) ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2

Τουαλέτα μέσα στο σπίτι.....

Μπάνιο μέσα στο σπίτι.....

Κουζίνα μέσα στο σπίτι.....

Κεντρική θέρμανση.....

Τηλέφωνο.....

Πετρογάζ _____
 Ηλεκτρική κουζίνα _____
 Ηλεκτρικό ψυγείο _____
 Ηλεκτρικό πλυντήριο ρούχων _____
 Ηλεκτρικό πλυντήριο πιάτων _____
 Τηλεόραση _____
 Βίντεο _____
 Δορυφορική κεραία _____

γ) Τύπος κατοικίας:

Μονοκατοικία 1 Πολυκατοικία 2

 γ.1.Όροφος (0,1,2,3,4,..) _____
 γ.2.Ασανσέρ ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2 _____
 γ.3.Προβλήματα με ενοίκους ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2 _____

28.ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑ

ΝΑΙ 1
 ΟΧΙ 2
 Μέτρια 3

28.1. Αν ΝΑΙ για ποιο λόγο

28.2. Αν ΟΧΙ για ποιο λόγο

28.3. Αν μέτρια για ποιο λόγο

29.ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΕΥΡΕΣΗ ΣΠΗΤΙΟΥ

ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2

 Γιατί _____

30. ΔΥΟ ΛΟΓΟΙ ΠΡΟΤΙΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

α) _____

β) _____

Θ. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ-ΕΙΣΟΔΗΜΑ**31. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΩΡΑ**

εργασία 1
 ανεργία 2
 σπουδές 3
 άλλο 4

31.1. Αν εργάζεται, τι θέση έχει:

Εργοδότης 1
 Αυτοαπ/μενος 2
 Μισθωτός 3
 Σε Οικογ.Επιχείρηση 4

Θέση _____

Κλάδος _____

Ημερομίσθιο _____

Έσοδα το μήνα _____

Ασφάλιση ασθένειας στην εργασία

ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2

Ώρες εργασίας την τελευταία εβδομάδα _____

Τρόπος αμοιβής: μήνα 1 εβδομάδα 2 ημέρα 3 ώρα 4 κομμάτι 5 Άλλο 6

Αμοιβή σε είδος: Ναι 1 Όχι 2

31.2. ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΩΡΑ:

ΝΑΙ 1
 ΟΧΙ 2

32.ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΠΡΩΤΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΕΔΩ

εργασία 1
 ανεργία 2
 σπουδές 3
 άλλο 4

Αν εργαζόταν, τι θέση είχε

Εργοδότης 1
 Αυτοαπ/νος 2
 Μισθωτός 3
 Σε Οικογ.Επιχείρηση 4

Θέση _____

Κλάδος _____

Ημερομίσθιο _____

Έσοδα το μήνα _____

37. ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

(Μηνιαίο τους τελευταίους 12 μήνες)

□□□□

I. ΔΑΠΑΝΕΣ**38. ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ** (τους τελευταίους 12 μήνες)38.α. Για ενοίκιο, Φαγητό, Γενικά έξοδα
% του εισοδήματος (το μήνα)

□□

38.β. Για ψυχαγωγία
% του εισοδήματος (το μήνα)

□□

38.γ. Για αποταμίευση στη χώρα προέλευσης
% του εισοδήματος

□□

38.δ. Για αποταμίευση στη χώρα υποδοχής
% του εισοδήματος

□□

38.ε. Άλλα % του εισοδήματος

□□

Αν 38. γ. και 38. δ. (Αποταμίευση)

38.1. Η αποταμίευση είναι:σε χρήμα 1
σε είδος 2
συνδυασμός 3

□

Αν 38.δ. αποταμίευση στη χώρα υποδοχής

Σε τράπεζα Ναι 1 Όχι 2

□

Αν 38.γ. αποταμίευση στη χώρα προέλευσης

Τι στέλνει κυρίως: _____

□

Πως τα στέλνει: _____

□

Κ. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ - ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ**39.ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΕΙΤΑΙ**

Τρόπος ψυχαγωγίας	1 το Μήνα	2 το Μήνα	3 το Μήνα	4 το Μήνα	Πάνω από 4	Σπάνια	Καθόλου
Disco	1	2	3	4	5	6	7
Καφενεία/ Ζαχαροπλαστεία	1	2	3	4	5	6	7
Μπαρ,PUB	1	2	3	4	5	6	7
Μπουζούκια	1	2	3	4	5	6	7
Ταβέρνες	1	2	3	4	5	6	7
Συναντήσεις σε σπίτια Ελλήνων	1	2	3	4	5	6	7
Συναντήσεις σε σπίτια Ομοεθνών	1	2	3	4	5	6	7
Άλλο.....	1	2	3	4	5	6	7

40.ΚΑΠΟΙΟ ΣΤΕΚΙ

ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2

Δόγιο προτίμησης

α) _____ β) _____ **41.ΠΟΣΟ ΣΥΧΝΑ ΕΧΕΙ ΕΠΑΦΕΣ ΜΕ: (εκτός εργασίας)**

	κάθε ημέρα	2-3/εβ/δα	1/εβδομ.	1/15ημερ	1/μήνα	Σπάνια	Ποτέ
Ομοεθνείς	1	2	3	4	5	6	7
Έλληνες	1	2	3	4	5	6	7
Άλλων εθνοτήτων	1	2	3	4	5	6	7

42. ΕΝΤΑΞΗ ΣΕ ΣΩΜΑΤΕΙΟ Ή ΣΥΛΛΟΓΟ

ΝΑΙ 1

ΟΧΙ 2

42.1 αν Ναι, σε ποιον _____

43.ΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

(άριστα 1 πολύ καλά 2 καλά 3 λίγο 4 καθόλου 5)

- Κατανόηση
- Ομιλία
- Ανάγνωση
- Γραφή

44. ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΝΑΙ 1
 ΟΧΙ 2

44.1 Αν ΝΑΙ, Ποια

44.2. Αν ΟΧΙ, Γιατί

45.ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

ΝΑΙ 1
 ΟΧΙ 2

45.1. Αν ΝΑΙ, Βαθμός κατανόησης

Άριστα 1
 Πολύ καλά 2
 Καλά 3
 Λίγο 4

46. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΑΠΟ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ

ΝΑΙ 1
 ΟΧΙ 2

46.1. Αν ΝΑΙ πόσο συχνά

Καθημερινά 1
 3-4 φορές την εβδομάδα 2
 1 φορά την εβδομάδα 3
 Μία το 15ήμερο 4
 Σπάνια 5

**47. ΓΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΙΔΙΚΑ
ΓΙΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ**

ΝΑΙ 1

ΟΧΙ 2

47.1 Αν ΝΑΙ άμεση γνώση 1 έμμεση 2

47.2. Αν Ναι, Ποιες και γνώμη γι αυτές

Καλή 1

Μέτρια 2

Κακή 3

Δ.Γ. 4

1) _____

..

2) _____

..

3) _____

..

4) _____

..

48. ΑΠΕΥΘΥΝΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΟΥ ΓΙΑ ΚΑΠΟΙΑ ΥΠΟΘΕΣΗ

ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2

Βοήθεια ΝΑΙ 1 ΟΧΙ 2 Μερική 3

49. ΚΑΠΟΙΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ

ΝΑΙ 1

ΟΧΙ 2

Αν ΝΑΙ

(Δράστης: Έλληνας 1 Ομοεθνής 2 Άλλης εθνικότητας 3)

α) Ενέργεια

β) Δράστης

γ) Αντίδραση

δ) Αποτέλεσμα

49. Α. 2^η Ενέργεια

ΝΑΙ 1

ΟΧΙ 2

49.1. Αν δεν αντέδρασε, Γιατί;

Λ. ΑΠΟΨΕΙΣ**50. ΓΝΩΜΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ**

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	Έτσι & έτσι	Δ.Γ.
Φιλόξενοι	1	2	3	4
Ατομιστές	1	2	3	4
Εκμεταλλευτές	1	2	3	4
Ρατσιστές	1	2	3	4
Άλλο.....	1	2	3	4

51. ΠΩΣ ΝΟΜΙΖΕΙ ΟΤΙ ΤΟΝ ΒΛΕΠΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

52. ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΟΜΟΕΘΝΩΝ ΤΟΥ ΕΛΩ

53. ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΑΛΛΩΝ ΕΘΝΟΤΗΤΩΝ

54. ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ

- Παραμονή στην Ελλάδα 1
- Μετάβαση σε τρίτη χώρα 2
- Παλιννόστηση 3
- Άλλη περίπτωση 4
- Δ.Γ. 5

54.1. Αν παραμονή στην Ελλάδα. Ποια είναι τα σχέδια

54.2 Αν μετάβαση σε άλλη χώρα

Ποια _____

Με ποια διαδικασία _____

54.3. Αν παλιννόστηση

Πότε _____
 Με ποιες προϋποθέσεις _____

55.ΠΟΙΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (Μία γνώμη)

56.ΤΙ ΛΕΙΠΕΙ ΠΙΟ ΠΟΛΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΤΟΥ ΕΔΩ

57. ΑΝ Η ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΝ ΩΦΕΛΕΙ

ΝΑΙ	1
ΟΧΙ	2
ΜΕΡΙΚΩΣ	3
Δ.Γ.	4

57.1 Αν Ναι, πως _____

57.2 Αν Όχι, πως _____

57.3 Αν Μερικώς, πως _____

58. ΟΠΟΙΑΔΗΠΟΤΕ ΑΛΛΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Altin H., 2000, «Η κατάσταση των παιδιών στην Αλβανία», στο *Σεξουαλική Κακοποίηση των παιδιών και Παιδοφιλία στο INTEPNET*, Ίδρυμα για το παιδί και την Οικογένεια, UNESCO/ Σιδέρης, σ. 65-70.
- Αμηνά Α., 1977, “Μετανάστευση: Τα προβλήματα εκπαίδευσης και κοινωνικοποίησης”, στο Λαμπίρη-Δημάκη Ι. (επ.), *Μετανάστευση και Ελληνική Οικογένεια*, Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία-Τμήμα Ελλάδος, σ. 2-19.
- Αμηνά Α., Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., 1988, “Η μετανάστευση και οικογένεια. Η κοινωνικοποίηση των παιδιών σε μία αγροτική κοινότητα”, εισήγηση στο Ελληνικό Συνέδριο “Οι Επιστήμες τους ανθρώπου και της κοινωνίας: Ο αγροτικός κόσμος στο Μεσογειακό χώρο”, ΕΚΚΕ-ΚΝΕ/ΕΙΕ Αθήνα 4-7/12/84, σ.284-307.
- Αμίτσης Γ., Λαζαρίδη Γ., 2001, «Οι πολιτικές ρύθμισης της μετανάστευσης στην Ελλάδα» στο Αμίτσης Γ., Λαζαρίδη Γ. (επ.), *Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές Διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*, Παπαζήσης, σ.23-68.
- Ανδριανόπουλος Π., 1998, «Πρόσφυγες και μετανάστες: Ζητήματα Δημόσιας Ασφάλειας», εισήγηση στην Ημερίδα «Πρόσφυγες και Μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας» 13/7/1998, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (πολ), σ.45-60.
- Βαΐου Ντ., Χατζημιχάλης, Κ., 1990, «Τοπικές αγορές εργασίας και άνιση περιφερειακή ανάπτυξη στη Βόρεια Ελλάδα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* τ.77, ΕΚΚΕ ,σ.15-61.
- Βαΐου Ντ., Χατζημιχάλης Κ., 1997, *με τη ραπτομηχανή στην κουζίνα και τους Πολωνούς στους αγρούς*, Εξάντιας.
- Βαλέντσια Ντ., 1995, «Η κατάσταση των Φιλιππινέζων γυναικών στην Ελλάδα-Μια γυναίκα από τις Φιλιππίνες αφηγείται», στο Βωβού Σ., Μπομπόλου Λ., Παμπούκη Ε. (επιμ.), *Εθνικισμός, Ρατσισμός, Κοινωνικό φύλο, Πρακτικά Διήμερης Συνάντησης Γυναικών 11-12/11/94*, Ευρωπαϊκό Φόρουμ Αριστερών Φεμινιστριών-Ελληνικό Τμήμα/ Παρατηρητής, σ.79-83.
- Βαραγκούλης Κ., 1983, *Οικογένειες αλλοδαπών εργαζομένων στη Δ. Γερμανία. Σχολικό πρόβλημα*, Αθήνα.
- Βεϊκου Μ., 2001, «Μετανάστευση και πρακτικές ένταξης. Μία «εκ των έσω» αποτίμηση της σύγχρονης Ελληνικής και Ιταλικής κοινωνικής πραγματικότητας», στο Αμίτσης Γ., Λαζαρίδη Γ. (επ.), *Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές Διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*, Παπαζήσης, σ.113-128.

- Βεΐκου Χ., 2000, «Ζώντας ανάμεσα σε «άλλους». Η βίωση ενός εκούσιου αποκλεισμού», στο Κουτατζόγλου Ρ., Πετρονώτη Μ. (επιμ.), *Όρια και Περιθώρια, Εντάξεις και Αποκλεισμοί*, ΕΚΚΕ, σ.131-150.
- Βεργόπουλος Κ., 1978, *Εθνισμός και Οικονομική ανάπτυξη*, Εξάντας
- Vermeulen H., Attekum M., Pennings T., 1990, *ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ*, ΕΚΚΕ.
- Βούλγαρης Γ., Δώδος Δ., Καφετζής Π., Λυριντζής Χ., Μιχαλοπούλου Κ., Νικολακόπουλος Η., Σπουρδαλάκης Μ., Τσουκαλάς Κ., 1995, “Η πρόσληψη και η αντιμετώπιση του “Άλλου” στη σημερινή Ελλάδα. Πορίσματα εμπειρικής έρευνας”, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τ.5, Απρίλιος, σ.81-100.
- Βούλγαρης Ι., 2000, «Δίκαιο κατάστασης των αλλοδαπών και κοινωνικός αποκλεισμός» στο Πάκος Θ.(επ.) *Διεθνές συνέδριο «Η Κοινωνία των 2/3». Διαστάσει του Σύγχρονου Κοινωνικού Προβλήματος, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*, σ. 427-501.
- Burgel G., 1976, *Αθήνα, η ανάπτυξη μιας μεσογειακής πρωτεύουσας*, Εξάντας.
- Γαβρόγλου Π., 2001, «Μετανάστευση και ακροδεξιά αντίδραση στην Ευρώπη: συγκριτική επισκόπηση» στο (επ.) Ναξάκης Χ., Χλέτσος Μ., *Μετανάστες και Μετανάστευση*, Πατάκη, σ. 71-114.
- Gazon E., 2001, “Οι μετανάστες και η δημοκρατία» στο (επ.) Ναξάκης Χ., Χλέτσος Μ., *Μετανάστες και Μετανάστευση*, Πατάκη, σ. 145-177.
- Γαϊτανίδου Ε., 2001, «Η Ευρωπαϊκή πολιτική για τους Μετανάστες. 18/11/2001», www.europeanpolicy.htm, p. 1-5.
- Γαλάνης Γ., 1991, “Η εικόνα των μεταναστών όπως προβαλλόταν από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας”, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 81, ΕΚΚΕ, σ.91-40.
- Γαρδικλής 1998, «Επαγγελματική κατάρτιση αλλοδαπών στην Ελλάδα», εισήγηση στην Ημερίδα «*Πρόσφυγες και Μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας*» 13/7/1998 (πολ), Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, σ.3-9.
- Georgienko, V., 2000, «Η κατάσταση στην Ουκρανία», στο *Σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών και παιδοφιλία στο Ιντερνέτ*, Ίδρυμα για το παιδί και την Οικογένεια, UNESCO/Σιδέρης, σ. 89-95.
- Γεώργας Δ, Παπαστυλιανού Α., 1993, *Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής*, Γ.Γ.Α.Ε.
- Γεωργούλας Σ., 1998, «Ρατσισμός και Ξενοφοβία: Οι απαντήσεις της ελληνικής κοινωνίας», εισήγηση στην Ημερίδα «*Πρόσφυγες και Μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας*» 13/7/1998, (πολ), Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, σ. 62-70.
- Γιαννόπουλος Ν., 2001, «Ταξικότητα και πολυεθνικότητα, επιβολή και αποδοχή: αντινομίες στη διαμόρφωση ενός νέου αντιρατσισμού» στο (επ.) Ναξάκης Χ., Χλέτσος Μ., *Μετανάστες και Μετανάστευση*, Πατάκη, σ. 219-265.
- Γκοτοβός Α., 1996, *Ρατσισμός. Κοινωνικές, Ψυχολογικές και Παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων/Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.

- Γλυτσός Ν., 1999, "Επιπτώσεις της παράνομης μετανάστευσης στην απασχόληση και τα εισοδήματα των Ελλήνων", εισήγηση στην Ημερίδα: *μετανάστες στην Ελλάδα. Αγορά εργασίας και ζητήματα πολιτικής*, 9/6/99, ΕΙΕ/ΕΚΚΕ/ΙΝΕ-ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.
- Gresh A., 1995, "Μετανάστες, οι σύγχρονοι αποδιοπομπαίοι τράγου", *Αφιέρωμα. Ελληνική Έκδοση του Maniere de voir, Le Monde diplomatique*, τ.6, σ.30-33.
- Δελγιάννης Α., 1998, «Οι ιδιαιτερότητες στην απασχόληση των προσφύγων», Εισήγηση στην Ημερίδα «Πρόσφυγες και Μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας» 13/7/1998 (πολ), Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, σ.9-18.
- Derrida J., 1983, *Η τελευταία λέξη του ρατσισμού*, ΑΓΡΑ.
- Διεθνής Αμνηστία-Ελληνικό Τμήμα, 1987, *Ανθρώπινα Δικαιώματα. ΗΝΩΜΕΝΑ ΕΘΝΗ & UNESCO. Βασικές Συμβάσεις*, (επιμ.) ΠΛΕΘΡΟΝ.
- ΔΟΜΗ, 1996, *Εγκυκλοπαίδεια*.
- Δρεττάκης Μ., Τσίμπος Κ., 1980, "Η επίδραση της μετανάστευσης, της αστικοποίησης και της εκπαίδευσης στη γονιμότητα στην Ελλάδα", *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ.39-40, σ.233-239.
- Ελευθεροτυπία, Διάφορα δημοσιεύματα.
- Εμμανουήλ Δ., 1999, *Έρευνα για τις στεγαστικές συνθήκες στην Αθήνα*, (πολ.) ΔΕΠΟΣ-MRC.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1994, *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Για την πολιτική μετανάστευσης και ασύλου ΚΟΜ(94), 23 τελικό*, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- Εργατικό Κέντρο Αθήνας/ΚΑΠΑ RESEARCH A.E., 1996, *Εμπειρική έρευνα σε 400 αλλοδαπούς στο Λεκανοπέδιο της Αττικής*, (πολ), Αθήνα.
- ΕΣΥΕ, 1996, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού.
- ΕΣΥΕ, 1998, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο.
- ΕΣΥΕ, 1996, Στατιστική Επετηρίδα.
- ΕΣΥΕ, 2001, Πολυγραφημένα στοιχεία.
- Ζαραφωνίτου Χ., 2000, «Φόβος του εγκλήματος: ερευνητικά πορίσματα και σύγχρονοι προβληματισμοί», στο Δασκαλάκη Η., Παπαδοπούλου Π., Τσαμπαρλή Δ., Τσίγκανου Ι., Φρονίμου Ε. (επιμ.), *Εγκληματίες και Θύματα στο Κατώφλι του 21^{ου} Αιώνα Αφιέρωμα στη μνήμη του Ηλία Δασκαλάκη*, ΕΚΚΕ, σ. 491-509.
- Ζωγράφος Α., 1991, "Η κατάσταση των τριτοκοσμικών εργατών στην Ελλάδα" *Κοινωνική Εργασία*, No 23, σ. 165-184.
- Ιωσηφίδης Θ., 2001, «Συνθήκες εργασίας τριών μεταναστευτικών ομάδων στην Αθήνα» στο Μαρβάκης Αθ., Παρσάνογλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.) *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά γράμματα, σ. 227-246.

- Καβουνίδη Τζ., 1998, «Μετανάστευση, νομιμοποίηση και κοινωνικά δίκτυα», εισήγηση στην Ημερίδα «Πρόσφυγες και Μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας» 13/7/1998,(πολ), Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, σ.74-85,
- Καβουνίδη Τζ., 1999, *Αλλοδαποί που υπέβαλαν Αίτηση για Κάρτα Προσωρινής Παραμονής: Υπηκοότητα, Φύλο και Χωροθέτηση*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας.
- Καβουνίδη Τζ., 2000, *Αλλοδαποί που υπέβαλαν Αίτηση για Κάρτα Προσωρινής Παραμονής: Υπηκοότητα, Φύλο και Χωροθέτηση, Β' έκδοση αναθεωρημένη*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας.
- Καβουριάρης Ε., 1974, "Μερικές σκέψεις για τις αιτίες και τις συνέπειες της μετανάστευσης", στο Νικολινάκος Μ. (επιμ.), *Οικονομική Ανάπτυξη και Μετανάστευση στην Ελλάδα*, Κάλβος, σ.24-62.
- Καβουριάρης Ε., 1990, «Η μετανάστευση στην Ελλάδα. Μεταναστευτική πολιτική», στο *Ελληνο-Γαλλικό Συνέδριο Δημογραφίας 18-21/5/1987*, ΕΔΗΜ/ΓΙΑΔΜ, σ.307-325.
- Καζάκος Π., 1994, «Απόδημος ελληνισμός και εθνικά θέματα», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Ν. 3, σ. 103-134.
- Καζνέβ Ζ.,Βικτόροφ Ντ., 1988, *Βασικά θέματα κοινωνιολογίας*, Καστανιώτης
- Καθημερινή, Διάφορα δημοσιεύματα.
- Καραποστόλης, Β., 1984, *Η καταναλωτική συμπεριφορά στην ελληνική κοινωνία 1960-1975*, Β' έκδοση, ΕΚΚΕ.
- Καρασαββόγλου Α., 1998, «Μετανάστευση, αγορά εργασίας και ελληνική οικονομία», στο Χλέτσος Μ., Κατσορίδας Δ., Ναξάκης Χ., Ιακειμόγλου Η., Καρασαββόγλου Α. (επιμ.), *Ανεργία, Μύθοι και πραγματικότητα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις -Δοκίμια 8, σ.137-159.
- Καρασαββόγλου Α.,2001, «Ο ρόλος της μετανάστευσης στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας και ειδικότερα στις εργασιακές σχέσεις και η Περίπτωση της Ελλάδας» στο (επ.) Ναξάκης Χ., Χλέτσος Μ., *Μετανάστες και Μετανάστευση*, Πατάκη, σ. 195-218.
- Καραφωτάκης Ε., Στεριώτης Κ., 1996, *ALBANIA 1996, Επενδυτικός Οδηγός*, Αίμος Α.Ε/Ναυτεμπορική/ΕΤΕ.
- Καρύδης Β., 1996, *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα. Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής*, Παπαζήσης.
- Καρύδης Β., 1997, «Η εγκληματικότητα των μεταναστών: Μύθος και πραγματικότητα», στο Δημητρίου Σ. (επιμ.), *Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού και Μηχανισμοί Παραγωγής του*, Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Ομάδα Ανθρωπολογίας, ΙΔΕΟΚΙΝΗΣΗ, σ.143-151.
- Κασιμάτη Κ.,1984, *Μετανάστευση-Παλινοστήση. Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*, ΕΚΚΕ.
- Κασιμάτη Κ., Μάος Β., Γλυτσός Ν., Αγτζίδης Β., Βεργέτη Μ., Ραγκούσης Α., 1992, *Πόντιοι Μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Κοινωνική και Οικονομική τους ένταξη*, Υ.ΠΟ./Πάντειο Πανεπ/μιο.
- Κασιμάτη Κ.,1998, «Πόντιοι στην Ελλάδα και Κοινωνικός Αποκλεισμός», στο Κασιμάτη Κ. (επιμ.), *Κοινωνικός Αποκλεισμός η ελληνική εμπειρία*, ΚΕΚΜΟΚΟΠ , Gutenberg, σ. 275-305.

- Κασσάρας Γ., 1990, «Δίκαιο και Μεταναστευτική πολιτική. Γερμανία-Σουηδία-ΗΠΑ-Καναδάς. Μία συγκριτική μελέτη», στο Πετρόπουλος Ν. (επιμ.), *Πρόγραμμα ερευνών αποδημίας-παλιννόστησης*, ΓΓΑΕ, σ. 371-392.
- Κασσελούρης Φ., 1994, *Ο Φασισμός ξανάρχεται*. Αθήνα.
- Κατσορίδας Δ., 1991, "Οι ξένοι εργάτες στην Ελλάδα", *Ενημερωτικό Δελτίο ΙΝΕ/ΓΣΕΕ*, τ. 4-5, σ. 29-35.
- Κατσούλης Η., 1995, «Ο Αμυντικός Χαρακτήρας της Σύγχρονης Ρατσιστικής Βίας στις Χώρες Υποδοχής Μεταναστών», στο Κίνηση Πολιτών κατά του Ρατσισμού (επιμ.), *Η Ευρώπη αντιμέτωπη με το φαινόμενο του ρατσισμού*, Παρασκήνιο, σ. 30-49.
- Kayser B., 1968, *Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδος*, ΕΚΚΕ.
- Κοιλιάρη Α. 1997, *Ξένος στην Ελλάδα. Μετανάστες, Γλώσσα και Κοινωνική Ένταξη*, Παρατηρητής.
- Κολάρου Τ., Μουσούρου Α., 1980, *Παλιννόστηση*, Κέντρο Ανθρωπιστικών Σπουδών και Ερευνών.
- Κολλιάς Γ., Κατσορίδας Δ., 2000, «Αλλοδαποί Εργαζόμενοι: Ένταξη ή καταστολή;», <http://www.inegsee.gr/enimerwsi-48-doc>, σ. 1-8.
- Kolodny E., 1985, *Η Σαμοθράκη στις όχθες του Νεκάρ. Έλληνες μετανάστες στη Στουτγάρδη*, ΕΚΚΕ/Ευρ.Πολ.Κέντρο Δελφών.
- Κόντης Α., 1998, «Συνέπειες της εργασίας των μεταναστών για την ελληνική οικονομία», στο *Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία. Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων. Πρακτικά Συνεδρίου, Μάιος 1997* ΓΓΝΓ/ΕΕΔΑΠ/ΕΚΕΜ/ΙΜΔΑ, Σάκκουλας, σ. 129-136.
- Κόντης Α., 1998, «Ημεδαπό και αλλοδαπό εργατικό δυναμικό στην ελληνική αγορά εργασίας», στο *Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, 6^ο Επιστημονικό Συνέδριο 27-30/11/96, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Ίδρυμα Σάκη Καραγιωργα, σ. 509-533.
- Κόντης Α., 2000, «Νομιμοποίηση παράνομων οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα» στο Πάκος Θ.(επ.) *Διεθνές συνέδριο «Η Κοινωνία των 2/3». Διαστάσεις του Σύγχρονου Κοινωνικού Προβλήματος, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*, σ. 453-485.
- Κόντης Α., 2001, «Οικονομική ενσωμάτωση μεταναστών στη χώρα υποδοχής», στο Αμίτσης Γ., Λαζαρίδη Γ. (επ.), *Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές Διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*, Παπαζήσης, σ.177-220.
- Κοντογιάννη Χ., Στρατή, Π., Τσιάντη Β., 1990, "Παιδιά Διαπολιτιστικών Γονιών σε διάφορες χώρες", *Κοινωνική Εργασία*, τ.18, σ.107-114.
- Κοντογιάννη Χ., 1994, "Κοινωνικά και οικογενειακά προβλήματα των μεταναστών", στο Θεοδωρόπουλος Χ., Συκιάτου, Α. (επιμ.), *Τα δικαιώματα των μεταναστών εργατών*, Εστία, σ.209-212.
- Κόντου Μ., 1990, «Η μεταναστευτική πολιτική των εργατικών συνδικάτων και πολιτικών κομμάτων στο Βέλγιο-τη Σουηδία και την Ο.Δ.Γ-Συγκριτική μελέτη», στο Πετρόπουλος Ν. (επιμ.), *Πρόγραμμα Ερευνών αποδημίας-Παλιννόστηση του Ελληνικού πληθυσμού*, Τ.Α΄, ΓΓΑΕ, σ. 395-416.

- Κοτζαμάνης Β., 1986, "Η Ελλάδα στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο: Συγκριτικά στοιχεία για τη δημογραφική εξέλιξη στη μεταπολεμική περίοδο (1950-1985)", *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 63, ΕΚΚΕ, σ. 82-132.
- Κοτζαμάνης Β., 1990, "Η κινητικότητα τους αγροτικού πληθυσμού στη δεκαετία 1940-50 και η αναδιάρθρωση του κοινωνικο-δημογραφικού χάρτη της μεταπολεμικής Ελλάδας: Πρώτη προσέγγιση", *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 77, σ. 97-126.
- Κοτζαμάνης Β., Franco A., Begeot F., 1992, «Οι Δημογραφικές εξελίξεις στην Ελλάδα και στις άλλες χώρες-μέλη της ευρωπαϊκής Κοινότητας: Συγκλίνουσες ή αποκλίνουσες πορείες», στο Κοτζαμάνης Β., Μαράτου Λ. (επιμ.), *Οι Δημογραφικές εξελίξεις στη μεταπολεμική Ελλάδα*, ΕΚΚΕ/Νέα Σύνορα, σ. 11-50.
- Κοτζαμάνης Β., 1993, «Δημογραφικές εξελίξεις και προοπτικές. Μερικές σκέψεις με αφορμή τους πρόσφατους προβληματισμούς για το «δημογραφικό» πρόβλημα της Ελλάδας», *Εκλογή*, τ.97, σ. 119-143.
- Κοτζαμάνης Β.- Πετρονώτη Μ. - Τζωρτζοπούλου Μ., 1996, "Πολιτικοί Πρόσφυγες: Εξελίξεις και θέματα πολιτικής", στο Καραντινός Δ., Μαράτου Λ., Φρονίμου, Ε. (επιμ.), *Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Τ. Α', ΕΚΚΕ, σ. 307-330.
- Κοτζαμάνης Β., 1997, «Αθήνα 1848-1995. Η δημογραφική ανάδυση μιας μητρόπολης», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 92-93 Α-Β, ΕΚΚΕ, σ. 3-30.
- Κοτζαμάνης Β., 2000, *Οι Δημογραφικές Εξελίξεις κατά τη Μεταπολεμική Περίοδο στις Χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στην Ελλάδα*, ΕΚΚΕ.
- Κοτσιώνης Π., 1992, "Η προβληματική της μετανάστευσης και της παλιννόστησης στη χώρα μας από εκπαιδευτική σκοπιά", *Διαβάζω*, Ν. 285 15/4/92, σ.38-51.
- Κούρτοβικ Ι., 1994, "Το νομικό καθεστώς των μεταναστών εργατών στην Ελλάδα", στο Θεοδωρόπουλος Χ., Συκιώτου Α. (επιμ.), *Τα δικαιώματα των μεταναστών εργατών* Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, Εστία, σ. 182-193.
- Κούρτοβικ Ι., 2001, «Μετανάστες: ανάμεσα στο δίκαιο και στη νομιμότητα (Δελτίο εγκληματικότητας) στο Μαρβάκης Αθ., Παρσάνογλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.) *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά γράμματα, σ. 163-198.
- Κουτσομάρης, Γ., 1979, *Οικονομική Ανάπτυξη και Αναπτυξιακή Πολιτική*, ΣΜΠΛΙΑ.
- Κυριαζή-Άλισον Ε., 1998, «Εσωτερική μετανάστευση στην Ελλάδα του 1990», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ.96-97 ΒΤ, ΕΚΚΕ, σ. 279-309.
- Λαζαρίδου Γ., 1995, «Μετανάστριες στην Ελλάδα-Οικιακές βοηθεί από Φιλιππίνες και Αλβανία-μια επιτόπια μελέτη» στο Βωβού Σ., Μπομπόλου Λ., Παμπούκη Ε. (επιμ.), *Εθνικισμός, Ρατσισμός, Κοινωνικό φύλο. Πρακτικά Διήμερης Συνάντησης Γυναικών 11-12/11/94*, Ευρωπαϊκό Φόρουμ Αριστερών Φεμινιστριών-Ελληνικό Τμήμα/Παρατηρητής, σ. 47-75.
- Λαμπίρη-Δημάκη Ι., 1977, «Μετανάστευση και Ελληνική Οικογένεια: Προβλήματα και Επιδράσεις», στο Λαμπίρη-Δημάκη Ι. (επιμ.), *Μετανάστευση και Ελληνική οικογένεια*, Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία-Τμήμα Ελλάδος, σ.12-19.

- Λαμπριανίδης Λ., Λυμπεράκη Α., 2001, *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη. Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*, Παρατηρητής.
- Λαμπρόπουλος Χ., Ψαχαρόπουλος Γ., 1990, «Κοινωνικοοικονομικές διαστάσεις της εκπαίδευσης», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ.77, ΕΚΚΕ, σ. 172-209.
- Λαμπροπούλου Ε., 1997, *Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, Η περίπτωση της βίας και της Εγκληματικότητας*, Ελληνικά Γράμματα.
- Λινάρδος-Ρυλμόν Π., 1992, "Μετανάστευση και αγορά εργασίας στην Ελλάδα: Πρώτες διαπιστώσεις", *Ενημερωτικό Δελτίο ΙΝΕ/ΓΣΕΕ*, τ. 12-13, σ. 37-44.
- Λινάρδος-Ρυλμόν Π., 1993, «Αλλοδαποί εργαζόμενοι και αγορά εργασίας στην Ελλάδα», *Ενημερωτικό Δελτίο ΙΝΕ/ΓΣΕΕ*, τ.23, σ. 26-28.
- Λινάρδος-Ρυλμόν Π., 1993, *Αλλοδαποί εργαζόμενοι και αγορά εργασίας στην Ελλάδα*, Μελέτες, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Λινάρδος-Ρυλμόν Π., 1998, «Νομιμοποίηση των παράνομων μεταναστών και επιπτώσεις στην ελληνική αγορά εργασίας», εισήγηση στην Ημερίδα «Πρόσφυγες και Μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας» 13/7/1998,(πολ), Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, σ.23-31.
- Λουκόπουλος Χ., 1974, «Το πρόβλημα της ενσωμάτωσης των μεταναστών στις χώρες υποδοχής», στο Νικολινάκος Μ. (επιμ.), *Οικονομική ανάπτυξη και μετανάστευση*, Κάλβος, σ.98-112.
- Maller U., 1999, "Επαγγελματική κατάρτιση προσανατολισμένη στις ανάγκες των μεταναστών 2^{ης} γενιάς στην Κοπεγχάγη", στο Θεοδωροπούλου Ε. (επιμ.), *Μαθητική διαρροή, Προγράμματα κατάρτισης για τους πρόωρα εξερχόμενους από την υποχρεωτική εκπαίδευση. Πρακτικά Ημερίδας*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Αθήνα.
- Μαράτου - Αλιπράντη Λ., 1996, "Ξένο εργατικό δυναμικό: τάσεις και το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης", στο Καραντινός Δ., Μαράτου Λ., Φρονίμου Ε. (επιμ.), *Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Τ. Α', ΕΚΚΕ, σ. 275-306.
- Μαράτου-Αλιπράντη Λ., 1999, «Διαγενεακές σχέσεις στη σύγχρονη εποχή: Θεωρήσεις, τάσεις, πρακτικές. Συγκριτική επισκόπηση», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 98-99 Α' - Β, ΕΚΚΕ, σ. 42-76.
- Μαριαμπά Κ., «Προβλήματα κοινωνικής ένταξης των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα και την Ιταλία», στο *Balkan review, Περιοδική Έκδοση του Βαλκανικού Κέντρου Τύπου*, Ν.8-9, σ. 34 - 43.
- Μάρκοβα Ε., 2001, «Η παρουσία των βούλγαρων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας στην ελληνική κοινωνία» στο Μαρβάκης Αθ., Παρσάνογλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.) *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά γράμματα, σ. 247-276.
- Μαρκοπούλου Χ., 1977, "Μετανάστευση. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων από τους Κοινωνικούς Λειτουργούς", στο Λαμπίρη-Δημάκη Ι. (επιμ.), *Μετανάστευση και Ελληνική Οικογένεια*", Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία-Τμήμα Ελλάδος, σ. 50-55.

- Μαστρογιάννης, Χ., 1998, Παρέμβαση στην Ημερίδα «Πρόσφυγες και Μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας» 13/7/1998, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, (πολ), σ.39.
- Ματζουράνης Γ., 1990, *Τα παιδιά του Νότου. Μας λένε γκασταρμπάιτερ...και στην πατρίδα Γερμανούς*, Gutenberg.
- Μαυρέας Κ., 1998, «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ.96-97 Β-Γ, ΕΚΚΕ, σ. 185-218.
- Μιχαλοπούλου Α., Τσάρτας Π., Γιαννησοπούλου Μ., Καφετζής Π., Μανώλογλου Ε., 1998, *Μακεδονία και Βαλκάνια, Ξενοφοβία και Ανάπτυξη*, ΕΚΚΕ/Αλεξάνδρεια.
- Μουζάκης Δ., 1977, “Μετανάστευση: Οι ψυχολογικές επιδράσεις”, στο Λαμπίρη-Δημάκη Ι. (επιμ.), *Μετανάστευση και Ελληνική Οικογένεια*, Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία-Τμήμα Ελλάδος, σ.28-31.
- Μουσούρου Λ., 1990, «Μετανάστευση-Παλιννόστηση και οικογένεια», στο Πετρόπουλος Ν. (επιμ.), *Πρόγραμμα Ερευνών αποδημίας-παλιννόστησης του ελληνικού πληθυσμού*, Τ. Α΄, Γ.Γ.Α.Ε, σ.265-284.
- Μουσούρου Λ., 1991, *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική*, Gutenberg.
- Μουσούρου Λ., 1993, *Από τους Γκασταρμπάιτερ στο πνεύμα του Σέγκεν. Προβλήματα της σύγχρονης μετανάστευσης στην Ευρώπη*, Gutenberg.
- Μουστάκα Κ., Κασιμάτη Κ., 1984, *Η προβληματική της εμπειρικής έρευνας. Δύο εφαρμογές με επίκεντρο το παιδί*, Αετοπούλειο Πολιτιστικό Κέντρο Δήμου Χαλανδρίου.
- Μπαλούρδος Δ., 1997, *Δημογραφικές Διαστάσεις της διανομής του εισοδήματος*, ΕΚΚΕ.
- Μπουφίδης Σ., 2001, «Ματαιώση ονείρων, ψυχασθένειες και μετανάστες». <http://www.mst.gr/text/health3.html>, p 1-2
- Νάσκου-Περράκη Π., 1991, *Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη*, Σάκκουλας.
- Νεγρεπόντη-Δεληβάνη Μ., 1991, *Η ελληνική οικονομία*, Παρατηρητής
- Νικολινάκος Μ., 1974, “Οι αντιφάσεις της καπιταλιστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα: Ανεπάρκεια εργατικών δυνάμεων και μετανάστευση”, στο Νικολινάκος Μ. (επιμ.), *Οικονομική ανάπτυξη και μετανάστευση στην Ελλάδα*, Κάλβος, σ.12-23.
- Ξυστράς Π., 1998, Παρέμβαση στην Ημερίδα: «Πρόσφυγες και Μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας» 13/7/1998, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, (πολ), σ.44.
- Παλμός των Οικοδόμων, 1998, Μηνιαία Εφημερίδα Συνδικάτου Οικοδόμων
- Παπαδημητρίου Ζ., 1995, «Ρατσισμός και Μετανάστευση», στο Κίνηση Πολιτών κατά του Ρατσισμού (επιμ.), *Η Ευρώπη αντιμέτωπη με το φαινόμενο του ρατσισμού*, Παρασκήνιο, σ. 50-60.
- Παπαδημητρίου Ζ., 2000, *Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός. Εισαγωγή στο φυλετικό μίσος*, Ελληνικά γράμματα.

- Παπαθεοδοσίου Θ., 1994, *Η Ένταξη των Παλινοστούτων Ομογενών από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην ελληνική αγορά εργασίας*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων/Ινστιτούτο Τεχνολογικής Εκπαίδευσης.
- Πατινώτης Ν., 1990, *Εξάρτηση και μετανάστευση. Η περίπτωση της Ελλάδας*, ΕΚΚΕ.
- Πατηνιώτης Ν., 1996, «Κοινωνιολογική ταξινόμηση των επαγγελματιών: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρικά διλήμματα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 91 Γ', ΕΚΚΕ, σ.15-42.
- Παύλου Μ., 2001, «Οι «λαθρέμποροι του φόβου»: ρατσιστικός λόγος και μετανάστες στον τύπο μιας υποψήφιας μητρόπολης» στο Μαρβάκης Αθ., Παρσάνογλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.) *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Ελληνικά γράμματα, σ. 127-162.
- Πετράκος Γ., 1995, «Η Νέα Γεωγραφία των Βαλκανίων: επιπτώσεις και προοπτικές της συνεργασίας Ελλάδας, Αλβανίας και Βουλγαρίας» *ΤΟΠΟΣ, Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών* 10/95, σ. 3-41.
- Πετρινώτη Ξ., 1993, *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μία πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*, Οδυσσεάς.
- Πετρονώτη Μ., 1998, *Το πορτραίτο μιας διαπολιτισμικής σχέσης. Κρυσταλλώσεις, Ρήγματα, Ανασκευές*, UNESCO/ΕΚΚΕ.
- Πετρόπουλος Ν. 1990, «Παλινόστηση 1971-1986: Πορίσματα της μικροαπογραφής το 1985-1986 και Προτάσεις Κυβερνητικής Πολιτικής», στο Πετρόπουλος Ν (επιμ.), *Πρόγραμμα Ερευνών Αποδημίας-Παλινόστησης του ελληνικού πληθυσμού*, ΓΤΑΕ, σ.60-87.
- Πετρόπουλος Ν. 1990, *Τα κοινωνικά Χαρακτηριστικά και Προβλήματα των Ποντίων από τη Σοβιετική Ένωση: Μια Προκαταρκτική Προσέγγιση*, (πολ), ΓΤΑΕ.
- Πετρόπουλος Ν. 1991, *Κοινωνικο-οικονομική κινητικότητα των αποδήμων Ελλήνων. Μία συγκριτική προσέγγιση*, ΓΤΑΕ
- Πλειός, Γ. 1997, «Κοινωνικός αποκλεισμός και πολιτισμός της εικόνας» στο Δημητρίου Σ. (επιμ.), *Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού και Μηχανισμοί Παραγωγής του*, Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Ομάδα Ανθρωπολογίας, ΙΔΕΟΚΙΝΗΣΗ, σ.171-186.
- Πολύζος Γ., 1984 «Μεταναστευτική κίνηση και αστικοποίηση. Προσδιορισμός της έκτασης και των κατευθύνσεων της εσωτερικής μετανάστευσης στο μεσοπόλεμο», στο *Πρακτικά Ελληνο-Γαλλικού Συνεδρίου. Ο Αγροτικός Κόσμος στον Μεσογειακό Χώρο*, 4-7/12/84, Γ.Ε.Τ.Σ/Σ.Ν.Ρ.Σ/Ε.Ι.Ε., ΕΚΚΕ-ΚΝΕ/ΕΙΕ, σ.223-237.
- Πολύζος Ι., Βλαστός Θ., Καραθανάση Ε., Τερζοπούλου Μ., Τούντα Φ., 1995, *Το φαινόμενο της περιθωριοποίησης των Μειονοτήτων στο λεκανοπέδιο Αττικής. Η ιδιαιτερότητα των τσιγγάνων στον Αστικό χώρο*, (πολ.), ΕΜΠ/ΓΓΕΤ.
- Πουλοπούλου-Έμκε Η., 1986, *Προβλήματα μετανάστευσης-παλινόστησης*, ΙΜΕΟ/ΕΔΗΜ.
- Πουλοπούλου-Έμκε Η., 1990, "Μετανάστες και Πρόσφυγες στην Ελλάδα. 1970-1990", *Εκλογή θεμάτων Κοινωνικής Πολιτικής. Ειδικό τεύχος*, Ν. 85/86, 4-9/90.

- Ρέππας Π., 1978, *Η μετανάστευση από τις αγροτικές και ημιαστικές περιοχές της Ελλάδος 1961-1971, (Οικονομική διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων)*, Αθήνα.
- Richardson H., 1972, *Περιφερειακή Οικονομική*, Τ. Β', Παπαζήσης.
- Riedmatten J., 1997, «*Η Πανελλήνια Ημέρα των Προσφύγων*», εισήγηση στην ημερίδα για την «Πανελλήνια Ημέρα των Προσφύγων», Πάντειο Πανεπιστήμιο, 5/4/1997.
- Ρίτσαρντσον Κ., Βασιλαίνας Θ., 1992, «*Η απασχόληση των ηλικιωμένων στην Ελλάδα*», στο Κοτζαμάνης Β., Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., Τεπέρογλου Α., Τζωρτζοπούλου Μ. (επιμ.), *Γήρανση και Κοινωνία, Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου*, ΕΚΚΕ, σ. 199-209.
- Ρωμανίδου Ν., 2000, «*Οι αλλοδαποί πρόσφυγες και μετανάστες ως θύματα*», στο Δασκαλάκη Η., Παπαδοπούλου Γ., Τσαμπάρλη Τ., Τσίγκανου Ι., Φρονίμου Ε. (επιμ.), *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα. Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, ΕΚΚΕ, σ. 193-206.
- Σακέλλης Γ., 1985, «*Εσωτερικές Αγορές Εργασίας. Έλεγχος της Διαδικασίας της Παραγωγής και Εργατικά Συνδικάτα.*», *Ο Πολίτης*, Ν. 69-70, σ. 27-31.
- Σακέλλης Γ., 1993, *Πληθυσμός και Εργατικό Δυναμικό στην Ελλάδα. Μορφολογία και Διαχρονικές Εξελίξεις*, Γαβριηλίδης.
- Σακέλλης Γ., 1994, «*Δημογραφικά χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1980*», στο Κοτζαμάνης Β., Μαράτου-Αλιμπράντη Λ. (επιμ.), *Οι Δημογραφικές εξελίξεις στη Μεταπολεμική Ελλάδα Πρακτικά Δημογραφικού Συνεδρίου 5-6/10/92*, ΕΚΚΕ, ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ, σ.315-329
- Σαρρής Α., Λιανός Θ., Ζωγραφάκης Σ., Μάττας Κ., Κατρανίδης Σ., Κωστοπούλου Σ., Παπαχρήστου Γ., 1994, *Μετανάστευση και Τοπικές Αγορές Εργασίας στη Βόρεια Ελλάδα*, (πολ.), ΚΕΔΟΑ/ΙΑΒΑΣ.
- Σορώκος Στ., 1985, «*Κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά της μετανάστευσης*», στο *Η Δημογραφική κρίση στην Ελλάδα, Εθνικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις*, ΕΔΗΜ, σ. 95-99.
- Σούλης Σ., 1985, *Η μετανάστευση από και προς την Ελλάδα. Το ξένο παράνομο εργατικό δυναμικό*. (πολ.), Ειδική έκθεση, ΟΟΣΑ.
- Σταυροπούλου Μ., 1994, «*Ελληνικές ΜΚΟ και μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα*», στο Θεοδωρόπουλος Χ., Συκιώτου Α. (επιμ.), *Τα δικαιώματα των μεταναστών εργατών*, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, Εστία, σ. 217-220.
- Σταύρου Σ., 1992, «*Ο νόμος 1975/91 για τον έλεγχο των αλλοδαπών, κάτω από το πρίσμα των διεθνών συμβάσεων για τα δικαιώματα του ανθρώπου, του πρόσφυγα και του μετανάστη*», *Νομικό Βήμα*, τ.40, σ. 959-968.
- Συμεωνίδου Χ., Καβουριάρης Ε., Κανδηλώρου Ε., Μαγδαληνός Μ., Μητσόπουλος Γ., Τσαχαλίδης Γ., Βεζυργιάνη Κ., 2000, *Επιθυμητό και Πραγματικό Μέγεθος Οικογένειας. Γεγονότα του κύκλου ζωής. Μία διαχρονική Προσέγγιση 1983-97*, ΕΚΚΕ.

- Συκιώτου Α., 1998, «Εγκληματικότητα προσφύγων και μεταναστών», εισήγηση στην Ημερίδα «Πρόσφυγες και Μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας» 13/7/1998, (πολ.), Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, σ.86-99.
- Συρίγου-Ρήγου Ε., 2000, (επιμ.), *Συζητώντας με τη Λίντα. Μια Αλβανίδα μετανάστρια μιλάει για τη ζωή της*, Νέα Σύνορα/Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και μεταναστών.
- Σωτηριάδου Α., 1999, «Η εκπαίδευση και Πολιτισμική Ανάπτυξη των αποδήμων. Η περίπτωση των Γυναικών», στο Κωνσταντοπούλου Χ., Μαράτου-Αλιμπράντη Α., Γερμανός Δ., Οικονόμου Θ. (επιμ.), «εμείς» και οι «άλλοι» αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα, ΕΚΚΕ/τυπωθήτω, σ. 287-301.
- ΤΑ ΝΕΑ, Διάφορα δημοσιεύματα.
- Τεπέρογλου Α., 1989, «Η ηλικιωμένη γυναίκα στην Ελλάδα. Μια κοινωνιολογική προσέγγιση», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ.75, σ.170-183.
- Τεπέρογλου Α., Μπαλούρδος Δ., Μυριζάκης Ι., Τζωρτζοπούλου Μ., 1999, *Η Ταυτότητα, Τα Ιδιαίτερα Χαρακτηριστικά και οι Ανάγκες της Νεολαίας στο Νομό Θεσσαλονίκης. Αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας*, ΕΚΚΕ/Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης.
- Τερζίδης Κ., 1995, «Όψεις του προβλήματος κοινωνικής και οικονομικής ολοκλήρωσης παλινοστούτων Ελληνοποντίων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 88, ΕΚΚΕ, σ.100-121.
- Τζαβάρας Ν., 1995, « Η προκατάληψη και ο ξένος», στο Κίνηση Πολιτών κατά του Ρατσισμού (επιμ.), *Η Ευρώπη αντιμέτωπη με το φαινόμενο του ρατσισμού*, Παρασκήνιο, σ. 61-67.
- Τζιαφέτας Γ., 1985, «Προσδιοριστικοί παράγοντες της εσωτερικής μεταναστεύσεως στην Ελλάδα», στο *Η Δημογραφική κρίση στην Ελλάδα. Εθνικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις*, ΕΔΗΜ, σ.110-106.
- Τζουραμάνης Χ., 2000, «Σχέση δράστη-θύματος στο φόνο» στο Δασκαλάκη Η., Παπαδοπούλου Γ., Τσαμπάρλη Τ., Τσίγκανου Ι., Φρονίμου Ε. (επιμ.) *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα. Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη*, ΕΚΚΕ, σ. 157-170.
- Τζωρτζοπούλου Μ., 1996, *Η ταυτότητα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι ανάγκες της νεολαίας των Ποντίων στο Νομό Θεσσαλονίκης. Συμπεράσματα έρευνας*, (πολ.), ΕΚΚΕ/Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης.
- Τζωρτζοπούλου Μ., 1999, «Η νεολαία των Ποντίων: Ζητήματα κοινωνικής ενσωμάτωσης», στο Κωνσταντοπούλου Χ., Μαράτου-Αλιμπράντη Α., Γερμανός Δ., Οικονόμου Θ. (επιμ.), «εμείς» και οι «άλλοι» αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα, ΕΚΚΕ/τυπωθήτω, σ. 317-338.
- Τζωρτζοπούλου Μ., 1999, «Συνθήκες απασχόλησης των αλλοδαπών: τάσεις, προοπτικές», εισήγηση στην Ημερίδα: *Μετανάστες στην Ελλάδα. Αγορά εργασίας και ζητήματα πολιτικής*, 9/6/99, ΕΙΕ/ΕΚΚΕ/ΙΝΕ-ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.
- ΤΟ ΒΗΜΑ, Μετανάστες και Πρόσφυγες. Ειδικό αφιέρωμα, 16/6/91.
- Τούση Μ., 1994, "Ελλάδα και Schengen", στο Θεοδωρόπουλος Χ., Συκιώτου Α. (επιμ.), *Τα δικαιώματα των μεταναστών εργατών*, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του ανθρώπου, Εστία, σ. 194-205.

- Τσακίρης Κ., 1996, "Πόντιοι παλιννοστούντες από την πρώην Σοβιετική Ένωση", στο Καραντινός Δ., Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., Φρονίμου Ε. (επιμ.), *Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Τ.Α΄. ΕΚΚΕ, σ. 475-490.
- Τσαούσης Δ., 1986, *Κοινωνική Δημογραφία*, Gutenberg.
- Τσιάκαλος Γ., 2000, *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*, Ελληνικά Γράμματα.
- Τσίγκανου Ι., 1997, «Το κοινωνικό μειονέκτημα της παραβατικότητας» στο Δημητρίου Σ. (επιμ.), *Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού και Μηχανισμοί Παραγωγής του*, Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Ομάδα Ανθρωπολογίας, ΙΔΕΟΚΙΝΗΣΗ, σ.23-42.
- Τσουκαλάς Κ., 1987, *Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*, Θεμέλιο.
- Τσουκαλάς Κ., 1994, «Παλιννόστηση και καταμερισμός της εργασίας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 84-85, σ. 28-33.
- Υπάτη Αρμοστεία των Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, 1993, Ενημερωτικό δελτίο, Αθήνα.
- Υπάτη Αρμοστεία των Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, 1996, *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 1995-96*, Ελληνικά Γράμματα.
- Υπάτη Αρμοστεία των Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, 1997, Ενημερωτικό δελτίο, Αθήνα.
- Υπάτη Αρμοστεία των Η. Ε. για τους Πρόσφυγες, 2000, Ενημερωτικό δελτίο, Αθήνα.
- Φακιολάς Α., 1998, «Βαλκάνια-Ανατολική Ευρώπη. Χώρες σε Μετάβαση», *Βαλκάνια*, Ν.12, Δεκέμβριος, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, σ.5-14.
- Φακιολάς Ρ., 1992, «Αποδοτικότητα στην εργασία και αύξηση της ηλικίας», στο Κοτζαμάνης Β., Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., Τεπέρογλου Α., Τζωρτζοπούλου Μ. (επιμ.), *Γήρανση και Κοινωνία, Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου*, ΕΚΚΕ, σ. 185-198.
- Φακιολάς Ρ., 1994, "Δημογραφικές εξελίξεις. Εργατικό δυναμικό και απασχόληση", στο Κοτζαμάνης Β., Μαράτου-Αλιμπράντη, Λ. (επιμ), *Οι Δημογραφικές εξελίξεις στη Μεταπολεμική Ελλάδα. Πρακτικά Δημογραφικού Συνεδρίου 5-6/10/92* ΕΚΚΕ, ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ, σ. 331-342.
- Φακιολάς Ρ., 1998, «Επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ελληνική αγορά εργασίας», εισήγηση στην Ημερίδα «Πρόσφυγες και Μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας» 13/7/1998, (πολ), Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, σ.31-41.
- Φακιολάς Ρ., 2001, "Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην Ελληνική κοινωνία" στο Αμίτσης Γ., Λαζαρίδη Γ. (επ.), *Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές Διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*, Παπαζήσης, σ.129-157.
- Fellous G., 1998, «Η Συμβουλευτική επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Ξενοφοβίας (RAXEN) και το Παρατηρητήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο *Μετανάστες, Ρατσισμός & Ξενοφοβία* ΓΓΝΓ/ΕΕΔΑ/ΕΚΕΜ/ΙΜΔΑ, Σάκκουλας, σ.77-82.

- Φεράλδη Ε., 1994, "Πρόσφυγες-Μετανάστες" στο Θεοδωρόπουλος Χ., Συκιάτου Α. (επιμ.), *Τα δικαιώματα των μεταναστών εργατών*, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, Εστία, σ. 213-216.
- Φύλιας Β., 1980, *Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος*, Τ. Β', Νέα Σύνορα.
- Friedman G., 1965, *Που τραβά η ανθρώπινη εργασία;*, Κάλβος.
- Χάλαρης Γ., 1998, «Μετανάστευση και Παγκοσμιοποίηση», *Ο Πολίτης*, τ. 46, 9/1/98, σ. 20-25.
- Χλέτσος Μ., 1990, "Κράτος, αυτοαπασχολούμενοι και μισθωτοί στη σημερινή Ελλάδα", *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 76, σ.140-155.
- Χλέτσος Μ., 2001, «Η πολιτική οικονομία της μετανάστευσης» στο (επ.) Ναξάκης Χ., Χλέτσος Μ., *Μετανάστες και Μετανάστευση*, Πατάκη, σ. 17-42.
- Hoffman M., 1997, "Γυναίκες Πρόσφυγες", Εισήγηση στην ημερίδα για την Πανελλήνια Ημέρα Προσφύγων, 5/4/1997, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Hofstatter P., 1978, *Εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία*, (επιμ.) Φύλιας Β., ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ/ΛΙΒΑΝΗΣ.
- Χτούρης Σ., 1998, «Κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των προσφυγικών ομάδων στην περιοχή Αττικής», εισήγηση στην Ημερίδα «Πρόσφυγες και Μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας», 13/7/1998,(πολ), Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, σ.99-112.
- Ψημένος Ι., 1995, *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια. Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Αθήνα*, Παπαζήσης.
- Ψημένος Ι. 1997, « Η εργασία ως διαδικασία κοινωνικού αποκλεισμού» στο Δημητρίου Σ. (επιμ.), *Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού και Μηχανισμοί Παραγωγής του*, Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Ομάδα Ανθρωπολογίας, ΙΔΕΟΚΙΝΗΣΗ, σ. 43-53.
- Ψυρούκης Ν.,1975, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1940-1967, Τ.1*, Επικαιρότητα

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adamson K., 1997, «Uneven development and economic crisis in the Southern Mediterranean. What are the implications for E.U policy?», paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S., 19-21 September, Santorini, Greece, p.1-18.
- Androulaki E., Duquenne M., 2000, «The Diachronic Structural demographic changes of Balkan populations (1955-1995)», paper presented for the Conference: “Changes in the 1990s and the Demographic Future of the Balkans” 10-13 May, Sarajevo, EUROSTAT/EFTA/CESD/INED, p.1-10.
- Anthias F., 1997, «Home and Away: Transnational Migration from and to Cyprus» paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S., 19-21 September, Santorini Greece, p.1-22.
- Arango J., 1997, «Becoming a country of immigration at the end of the 20th century: the case of Spain», paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S., 19-21 September, Santorini Greece, p.1-9.
- Arditis S., 1995, «Exchange of Experience between the Russian Federation and Southern European Regions in the Field of Migrant Reintegration Policies», *International Migration Review*, V.29, Winter, N.112, p.1049-1056.
- Baganha M., 1996, “*Immigrants Insertion in the Informal Economy. The Portuguese Case*”, TSER-PROGRAMME: “Migrants insertion in the informal economy deviant behaviour and the impact on receiving societies”, First Report (mimeo), Parma.
- Baganha M., 1997, «Labour Market and Migration: Economic Opportunities for Immigrants in Portugal», paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S., 19-21 September, Santorini Greece, p.1-42.
- Baldwin-Edwards M., 1997, “The Greek Regularization – a Comparative Analysis with the Spanish, Portuguese and Italian Experiences”, <http://www.rdg.ac.uk/EIS/research/public.>, p. 1-14.
- Baubock R., 1996, «Introduction», in Baubock R., Heller A., Zolberg A. (eds), *The Challenge of Diversity: The Challenge of Diversity. Integration and Pluralism in Societies of Immigration*, European Centre Vienna, Avebury, p. 7-22.
- Bonifazi C., 1997, «European Migration Policy: Questions from Italy» paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration,

- employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1-18.
- Borjas G., 1989, “Economic Theory and International Migration”, *International Migration Review*, Vol.23, N.87, Fall., p. 457-485.
- Borjas G., 1994, “The Economics of Immigration”, *Journal of Economic Literature*, V. 32, December, p. 1667-1717.
- Campani G., 1997, «Immigrant Women in Southern Europe: Social Exclusion and Gender», paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1-32.
- Carnoy M and Rumberger, R., 1980, “Segmentation in the U.S. labour market. Its effects on the mobility and earning of whites and blacks”, Cambridge.
- Castles S., Kosack G., 1973, *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*, Oxford University Press.
- Castles, S and Miller, M.J., 1993, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, London, Macmillan.
- Cavounidis J., 1998, “The Immigrant Labour Force in the Informal Economy of Greece” paper presented at Workshop “Immigrants in Mediterranean Cities: Insertion in an Informal Economy and Society”, Third International Metropolis Conference, Zichron Yaacov, Israel, 30/11-3/12, p. 1-15.
- Coleman A. D., 1992, “Does Europe need Immigrants? Population and workforce projections”, *International Migration Review*, V.26 Summer N.98, p. 413-461
- Coleman A. D., 1993, “Contrasting Age Structures of Western Europe and of Eastern Europe and the Former Soviet Union: Demographic Curiosity or Labor Resource?”, *Population and Development Review*, Vol.19, No 3, p. 431-466.
- Coleman D., 1995, «International Migration: Demographic and Socio-economic Consequences in the United Kingdom and Europe», *International Migration Review* V.29, S., N.109, p. 155-206.
- Collinson S.,1997, «Migration and security in the Mediterranean region: a complex relationship» paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1-26.
- Convey A., Kupiszewski M., 1995, «Keeping Up with Schengen: Migration and Policy in the European Union», *International Migration Review* V. 29, Winter, N. 112, p. 939-963.
- Davitashvili Z., 1999, “*Migration Flows in Georgia 1989-1996*” IOM, http://www.iom/Publications/books_studies_surveys/Acknowledgments.htm
- Didika D., 2000, «Survey on Foreign workers in Greece» paper presented for the Conference: “Changes in the 1990s and the Demographic Future of the Balkans”, EUROSTAT/EFTA/CESD/INED, 10-13 May, Sarajevo, p.1-9.
- Dikaiou M.,1994, «Present Realities and Future Prospects among Greek Returners», *International Migration*, Quarterly Review V.32, N.1, IOM, p. 29-45.

- Dimitrova, M., Maleshkov H., 2000, «Analysis of Mortality in Bulgaria during 1987-1997», paper presented for the Conference: “Changes in the 1990s and the Demographic Future of the Balkans” EUROSTAT/EFTA/ CESD/INED, 10-13 May, Sarajevo, p.1-9.
- Ebrahim S., 1992, “ Social and Medical Problems of Elderly Migrants”, *International Migration*, Quarterly Review V. 30, Special Issue: Migration and Health in the 1990s, IOM, p. 179-197.
- Espenshade T., 1994, «Does the Threat of Border Apprehension Deter Undocumented US Immigration?», *Population and Development Review*, V. 20, N. 4, p.871-892.
- Espenshade T., 1995, «Using INS Border Apprehension Data to Measure the Flow of Undocumented Migrants Crossing the U.S.-Mexico Frontier», *International Migration Review*, V.29, Summer, N.110, p. 545-565.
- European Social Statistics - Migration, 2000, European Commission
- EUROSTAT, 1995, *Monographie par pays. Pologne 1994*, Statistisches Bundesamt, Belgium.
- Fakiolas Rossetos, 1993, *Migration From and To Greece. SOPEMI REPORT*, Paris OECD-SOPEMI, p.1-20.
- Fakiolas R., King R., 1996, “Emigration, Return, Immigration: a Review and Evaluation of Greece’s Postwar Experience of International Migration”, *International Journal of Population Geography*, V.2, p.171-190.
- Fakiolas, Rossetos, 1997, «The Impact of Migration on the Greek labour market», paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1-17.
- Fakiolas R., Maratou-Alipranti, L. 2000, «Foreign female immigrants in Greece», *Separata*, Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions, Papers 60, p. 101-117.
- Fassmann H., Munz R., 1992, “Patterns and Trends of International Migration in Western Europe”, *Population and Development Review*, V.18, N.3, p.457-480.
- Findley S., Traore S., Quedraogo D., Diarra S., 1995, “Emigration from the Sahel”, *International Migration*, Quarterly Review V. 33, 3/4, Special Issue: Emigration Dynamigs in Developing Countries, p. 469-520.
- Fonseca M., 1997, «The Geography of Recent Immigration to Portugal», paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1-26.
- Freeman G., 1995, “Modes of Immigration in Liberal Democratic States”, *International Migration Review*, V. 29 Winter, N.112, p. 881-901.
- Fronimou E., 1993, «The Urban Criminality in Europe and its Institutional and Social Management: The role of Mass Media», paper presented at 11th International Congress of Criminology Conference “La Crimianlite Urbaine en Europe et sa Gestion Institutionelle et Sociale”, BDICC/SCICC/HSOC/TO:INTECONGRESS 22-27 August/1993, p.1-8.

- Garretsen H.E.I, Van de Goor L.A.M., Kaplan Ch.D, Korf D.J, Spruit I.P., de Zwart W.M., 1992, *Illegal Drug Use: Research Methods for Hidden Populations*, 29-30/10/92, Rotterdam.
- Gellner E., 1983, *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell
- Ghosh B., 1992, "Migration-Development Linkages: Some Specific Issues and Practical Policy Measures", *International Migration*, Quarterly Review V.30, 3/4, Special Issue: Migration and Development, p. 423-456.
- Ghosh B., 1997, "Magnitude, Trends, and Dynamics of Immigration into North America. The Need for a Global Perspective: The Contextual Framework" in Ucaer E., Puchala D.,(eds.), *Immigration into Western Societies: Problems and Policies*, Pinter, London/Washington, p.149-175.
- Gieseck A., Heilemman U., 1995, "Economic Implications of Migration into the Federal Republic of Germany 1988-1992", *International Migration Review*, V.29, Fall N. 111, p. 693-709.
- Gionca A., 2000, «Albanian Emigration in the 1990s», paper presented for the Conference: "Changes in the 1990s and the Demographic Future of the Balkans", EUROSTAT/EFTA/CESD/INED, 10-13 May, Sarajevo, p.1-15.
- Gionca A., 2000, «Mortality Trends and Patterns in Post-Communist Albania», paper presented for the Conference: "Changes in the 1990s and the Demographic Future of the Balkans", EUROSTAT/EFTA/CESD/INED, 10-13 May, Sarajevo, p.1-17.
- Giubilaro D., 1997, *Migration from the Maghreb and migration pressures: Current situation and future prospects*, Employment and Training Department/ International Labour Office, International Migration Papers N.15, Geneva.
- Glytsos N., 1995, "Problems and Policies Regarding the Socio-economic Integration of Returnees and Foreign Workers in Greece", *International Migration*, Quarterly Review V. 33, N.2, IOM, p.155-176.
- Goering, J.,1989, "The Explosiveness of Chain Migration:Research and Policy Issues: Introduction and Overview", *International Migration Review*, V23, Winter, N.88, p. 797-812.
- Gordon F. De Jong, 2000, "Expectations, gender and norms in migration decision-making" *Population Studies*, N.54, November, p.307-319.
- Goss J., Lindquist B., 1995, " Conceptualizing International Labour Migration: A Structuration Perspective" *International Migration Review*, V.29, Summer, N.110, p.317-351.
- Guerra S., 1997, «International Migration in the Mediterranean: National Security and Foreign Policy Implications for Southern European Countries», paper presented at Conference on "Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market", I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1-32.
- Hamilton N., Chinchilla N.,1996, "Global economic restructuring and international migration: Some observations based on the Mexican and Central American experience", *International Migration Quarterly Review* V.34, N.2, p. 195-227.

- Hatton T., Williamson J., 1994, «What drove the Mass Migrations from Europe in the Late Nineteenth Century?», *Population and Development Review*, V. 20, N.3, p.533-559.
- Heller, A.,1996, «The many Faces of Multiculturalism» in Baubock, R., Heller, A., Zolberg, A.(eds), *The Challenge of Diversity: Integration and Pluralism in Societies of Immigration* Aldershot: Avebury, p. 23-36.
- Herfurth M., Haart H.,(eds), 1982, *Social Integration of Migrant Workers and Other Ethnic Minorities. A Documentation of Current Research*, Pergamon Press
- Icduygu A., 1994, «Facing Changes and Making Choices: Unintended Turkish Immigrant Settlement in Australia», *International Migration*, Quarterly Review V. 32, N.1, IOM, p.71-90.
- International Organization for Migration (IOM), 1995, *Profiles and Motives of Potential Migrants from Albania*, http://www.iom.int/iom/Publications/book...dies_surveys/MIP_Albania_profile_eng. p. 1-24.
- International Organization for Migration (IOM), 1998, *Information Campaign against Trafficking in Women From Ukraine* Research Report July 1998, p. 1-35.
- International Organization for Migration (IOM), 1999, *CIS Migration Report (1989-1996)* http://www.iom.int/iom/Publications/books_studies_surveys/Foreword, p. 1-3.
- International Organization for Migration (IOM), 1999, “Migration flows 1989-1996”, http://www.iom.int/iom/Publications/books_studies_surveys/Georgia, p.1-9.
- International Organization for Migration (IOM), 1999, “Migration flows 1989-1996”, http://www.iom.int/iom/Publications/books_studies_surveys/Ukraine, p.1-14.
- Kalton G.,1993, “Sampling considerations in research on HIV risk and illness”, in D.G. Oshrow, R.C., Kessler (eds), *Methodological Issues in AIDS Behavioural Research* Plenuu Press, N.Y.,p 53-74.
- Karantinos D., 1994, *Location and Social Exclusion, Greece, European Community Observatory on Policies to Combat Exclusion*, NCSR/CUC, Athens.
- Karantinos D.,2001, *Trends in Immigration: Greece*, Report prepared for D.G. Employment, p. 1-24.
- King, R. & Rybaczuk, K.,1993, «Southern Europe and the international division of labour: from mass emigration to mass immigration», in R. King,(ed.) *The New Geography of European Migrations*. London, Belhaven, p. 175-205.
- King R., 1997, “Southern Europe in the changing global map and typology of Migration” paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1-28.
- King R., Lazaridis G., Tsardanidis Ch.(eds), 2000, *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*, Antony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire
- Kliwer E., 1992, “Epidemiology of Diseases among Migrants”, *International Migration*, Quarterly Review V. 30, Special Issue: Migration and Health in the 1990s, IOM, p. 141-165.

- Koller B., 1994, "Social and Occupational Integration of Immigrants of German Origin in Germany", *Institut Für Arbeitsmarkt-und Berufsforschung, Institute for Employment Research*, N.9, p. 1-17.
- Kupiszewski M., 1995, "The future of East-West European migration" paper presented at European Population Conference, "Evolution or Revolution in European Population?", *European Population Studies (EAPS)/International Union for Scientific Study of Population (IUSSP)*, Milano 4-8 September 1995, p.1-22.
- KURIERA ETENSKIEGO, 1997, Εφημερίδα στην Πολωνική γλώσσα, εκδίδεται στην Ελλάδα.
- Lewis J-Williams A., 1984, "International Labour Migration and uneven regional development in contemporary Portugal", *Πόλη και Περιφέρεια No 9 January-April*
- Lianos Th., Sarris A., Katseli L., 1996, "Illegal Immigration and Local Labour Markets: The Case of Northern Greece", *International Migration, Quarterly Review*, V. 34, N.3, p. 449-483.
- Lim, Lin-Lean, 1987, «International Migration Systems and Networks» *International Migration Review* Vol. 21, N.78, Summer, p.416-423.
- MacLean, P., Kousis M., 1998, "Returning Migrant Characteristics and Labour Market Demand in Greece", *International Migration Review*, 22(4)
- Manfrass, K., 1992, "Europe: South-North or East-West Migration?", *International Migration Review* 26, No 2
- Martin Ph., 1997, «The Impact of Immigration on Receiving Countries», in Ucaer E., Puchala D., (eds.), *Immigration into Western Societies: Problems and Policies*, Pinter, London/Washington, p.17-27.
- Massey D., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor E., 1993, "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, V.19, N. 3, p.431-466.
- Massey D., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor E., 1994, "An Evaluation of International migration theory: The North American case", *Population and Development Review* V.20, N.4, p.699-751.
- Massey D., 1995, «The New Immigration and Ethnicity in the United States», *Population and Development Review*, V. 21, N.3, p.631-652.
- Mingione E., Quassoli F., 1997, «The Insertion of Immigrants in the underground economy in Italy», paper presented at Conference on "Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market", I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September Santorini, Greece, p.1-21.
- Misja V., Misjia E., 1996, "Mouvements migratoires et repartition spatiale de la population en Albanie" in Kotzannis B. (ed), *Demography of the Balkans: Migration flows and geographical population distribution*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, p. 1-24.
- Mitsilegas V., 1997, «Dangerous Liaisons: Transnational Crime and Immigration in the Construction of European Security Identity», paper presented at Conference on "Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market", I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1-34.

- Morris L., 1997, «Contradictions in the Politics of Migration in the European Union», paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1-16.
- Nogle J., 1994, «The Systems Approach to International Migration: An application of Network Analysis Methods», *International Migration*, Quarterly Review V.32, N.2 IOM, p. 329-340.
- Pascual A., Cardelus J., Solana M.,1997, “Recent Immigration to Catalonia: Characters and Responses”, paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./ R.N.S.E.S. 19-21 September, Santorini, Greece, p.1-19.
- Petrakos G., 1996, *The New Geography of the Balkans: Cross-Border Cooperation Between Albania, Bulgaria and Greece*, Series on Transition in the Balkans, Volume 1, University of Thessaly-Department of Planning and Regional Development.
- Phizacklea A.,1997, «Sex, marriage and maids. Migration and gender in Southern Europe», paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1- 9.
- Piore, M. J., 1979, *Birds of Passage: Migrant Labour in Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Portes, A.& Borocz, J., 1989, “Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives on its Determinants and Modes of Incorporation”, *International Migration Review*, Vol.23, N.87, Fall, p. 606-630.
- Pribytkova I., 1999, “*Migration Flows Ukraine 1989-1996. Ukraine*”, IOM, http://www.iom/Publications/books_studies_surveys/Acknowledgemts.htm
- Pronk J., 1993, «Migration: The Nomad in Each of Us». *Population and Development Review*, V. 19, N.2, p. 323-327.
- Pugliese, E., 1993, “Restructuring of the labour market and the role of Third World migrations in Europe”, *Society and Space*, 11/4, p.513-522.
- Robolis S., Xideas E., 1996, “The Economic Determinants of Greek Return Migration to the Islands of the East Aegean”, *International Migration*, Quarterly Review V.34, N.2, IOM, p.297-317.
- Romaniszyn K., 1997, «Clandestine Labour Migration from Poland to Greece, Italy and Spain in light of Emerging Anthropological Perspectives», paper presented at Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1-19.
- Root B., Jong G.,1991, «Family Migration in a Developing Country», *Population Studies*, V.45, N.2, p.221-233.
- Ruggles Steven,1992, «Migration, Marriage, and Mortality: Correcting Sources of Bias in English Family Reconstitutions», *Population Studies*, Vol. 46, N.3, p. 507-522.

- Russell Sh., 1992, «International Migration and Political Turmoil in the Middle East», *Population and Development Review*, V.18, N.4. p. 719-727.
- Russell Sh., 1992, “Migrant Remittances and Development”, *International Migration Quarterly Review*, V.30,3/4, Special Issue: Migration and Development, p. 267-287.
- Salt J., Singleton A., Hogarth, J., 1994, *Europe's International Migrants* (mimeo)
- Sarrible G., 1997, «The Feminization of Migrant Labour Force», paper presented at Santorini Conference on “Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p.1-17.
- Sassen Saskia, 1988, *The mobility of Labour and Capital: A Study in International Investment and Labour Flow*, Cambridge: Cambridge University Press
- Sassen, Saskia 1991 *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press
- Shah N.1995, “Emigration Dynamics from and within South Asia”, *International Migration Quarterly Review* V. 33, 3/4, Special Issue: Emigration Dynamics in Developing Countries, IOM, p.559-625.
- Sidiropoulos G., Allison E., Tzortzopoulou M.,1996, “Migration flows and spatial distribution of the population in Greece”, in Kotzamanis B. (ed.), *Demography of the Balkans: Migration flows and geographical population distribution*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, p. 146-213.
- Sipaviciene A., Okolski M., Pyrozshkov S., 1995, “International Migration: Lithuania-Poland-Ukraine”, paper presented at “Evolution or Revolution in European Population?” European Population Conference, European Association for Population Studies (EAPS)/International Union for Scientific Studies of Population (IUSSP), Milano 4-8 September 1995, p.1-11.
- Social Europe,1991,*Immigration of citizens from third countries into the Southern Member States of the European Community,A comparative survey of the situation in Greece,Italy,Spain and Portugal*, Supplement 1.
- SOPEMI, 1995, Trends in International Migration, Annual Report 1994, OECD Paris
- SOPEMI, 1997, Trends in International Migration, Annual Report 1996, OECD Paris
- Spinellis C., Dermati S., Koulouris N., Tavoulari M.,Vidali S.,1996, «Recent Immigration and Protection of Migrants:Human Rights in Greece», *CHRONIQUES*, V.9, Σάκκουλας, p. 119-155.
- Symeonidou H., 1996, “Social protection in contemporary Greece”, *South European Society and Politics*, 1/3, p.67-96.
- Tapinos, George, 1997, « Migration, Trade and Development. The European Union and the Maghreb countries» paper presented at “Conference on Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and Labour market”, I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p. 1-18.
- Telo I., Mema F., 2000, «Employment in Country to be a priority as compared with Emigration», paper presented for the Conference: “Changes in the 1990s and the Demographic Future of the Balkans”, EUROSTAT/EFTA/ CESD/INED, 10-13 May, Sarajevo, p.1-7.

- Todaro, M. P., 1969, "A model of labor migration and urban unemployment in less-developed Countries", *The American Economic Review* 59
- Tousignant M., 1992, "Migration and Mental Health. Some Prevention Guidelines", *International Migration, Quarterly Review*, V. 30, Special Issue: Migration and Health in the 1990s, IOM, p. 167-176.
- Trica M., 2000, «International Migration of Romania during 1990-1998», paper presented for the Conference: "Changes in the 1990s and the Demographic Future of the Balkans", 10-13 May, Sarajevo, EUROSTAT/EFTA/CESD/INED, p.1-28.
- Tsardanidis Ch.,1997,«The «Threat» from the South and the E.U Mediterranean States», paper presented at Conference on "Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and labour market", paper presented at "Conference on Non-military aspects of security in Southern Europe: migration, employment and Labour market", I.I.E.R./R.N.S.E.S, 19-21 September, Santorini Greece, p. 1-18.
- Tzortzopoulou M., 2000, «Immigration to Greece», paper presented for the Conference: "Changes in the 1990s and the Demographic Future of the Balkans", EUROSTAT/EFTA/CESD/INED, 10-13 May, Sarajevo, p.1-11.
- Ucacer E., 1997, «The coming of an era of human uprootedness: A global challenge», in Ucacer E., Puchala D. (eds), *Immigration into Western Societies: Problems and Policies*, Pinter, London/Washington, p.1-13.
- Ugur M.,1995, «Freedom of Movement vs. Exclusion: A Reinterpretation of the 'Insider'-'Outsider' Divide in the European Union», *International Migration Review* V. 29 W. N.112, p. 964-999.
- Ukraine, 1999, "Country Listing", <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/up>. p.1-10.
- UNHCR, 1993, Information Note.
- UNHCR, 1997, World Refugee Survey, <http://www.unhcr.ch/world/>
- UNHCR, 1998, Country Profiles (Greece...Germany) <http://www.unhcr.ch/world/euro/greece...germany>, p.1-3.
- Vgenopoulos C., 1983, *Economic Development, Emigration, and the Human Factor*, Athens
- Wallerstein, I., 1979, *The Capitalist World-Economy*. Cambridge University Press.
- Watters T.,1995, «Towards a Theory of Ethnic Identity and Migration: The Formation of Ethnic Enclaves by Migrant Germans in Russia and North America», *International Migration Review*, V. 29, Summer, N.110, p.515-544.
- Weiner, M., 1995, *The Global Migration Crisis: Challenge to States and to Human Rights*, New York, Harper Collins.
- Werth, M. and Korner, H.,1991, Immigration of citizens from third countries into the southern member states of the EEC, *Social Europe*, Supplement 1/91.
- Wingen M., 1995, "Immigration to the Federal Republic of Germany as a Demographic and Social Problem", *International Migration Review*, V.29, Fall N. 111, p. 711-721.

- Yihua L., Kosinski L., 1994, «The Model of Place Utility Revisited», *International Migration, Quarterly Review*, V. 32, N.1, IOM, p. 49- 69.
- Young Ch., 1991, «Changes in the Demographic Behaviour of Migrants in Australia and the Transition Between Generations», *Population Studies*, March, V.45, N.1, The Population Investigation Committee, London School of Economics, London, p.67-89.
- Zlatanova V., 2000, «Current Trends in Migratory Movements in Bulgaria», paper presented for the Conference: “Changes in the 1990s and the Demographic Future of the Balkans”, EUROSTAT/EFTA/CESD/INED, 10-13 May, Sarajevo, p.1-13.
- Zolberg Aristide, 1989, “The next Waves: Migration Theory for a Changing World”, *International Migration Review*, Vol.23, N.87, Fall, p. 403-430.

